

ΣΥΝΟΨΙΣ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΝΩΤΕΡΩΝ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΩΝ

ΥΠΟ

ΣΩΤΗΡΙΟΥ Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ

Γυμνασιάρχου και Καθηγητοῦ ἐν τῷ Ἀρσακείῳ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΡΙΤΗ ΒΕΛΤΙΩΝ

Ἡ χάρις ἐστ' ἀνθρώπος,
ἀν' ἀνθρώπος ἦ.,

Μένανδρος.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΝΟΜΙΚΗΣ Α. Χ. ΒΕΡΓΙΝΙΤΟΥ

ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΙΟΥ 5

1903

ΤΩΙ
ΣΕΒΑΣΤΩΙ ΜΟΙ ΠΕΝΘΕΡΩΙ
ΓΕΩΡΓΙΩ ΜΙΣΤΡΙΩΤΗ

ΚΑΘΗΓΗΤΗ
ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΑΝΔΡΙ ΣΟΦΩΙ ΚΑΙ ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΔΙ
ΕΥΓΝΩΜΟΝΩΣ ΑΝΑΤΙΘΗΜΙ

Ο ΣΥΝΤΑΞΑΣ

ΙΩΤ

ΣΕΒΑΣΤΩ ΜΟΙ ΠΕΡΙΘΕΩ

ΤΕΡΠΙΩ ΜΙΣΤΡΙΩΤΗ

ΚΑΘΗΜΕΡΗ

ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΑΝΔΡΙ ΣΟΦΩ ΙΑΚ ΦΙΛΟΠΑΡΙΔΙ

ΕΥΡΥΜΟΝΟΣ ΑΝΑΤΙΘΗΜΙ

Ο ΣΥΝΤΑΞΑΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Ἐν τῇ ἐκπονήσει τῆς παρούσης συνόψεως τῆς Ἑλληνικῆς γραμματολογίας εἶχον μὲν ὑπ' ὄψει τὰς ἀρίστας τῶν διὰ μαθητὰς ἐν Γερμανίᾳ συντεταγμένων γραμματολογιῶν, ἀλλ' ὅμως κυρίως εἶπεῖν τὸ ἔργον τόδε εἶναι περίληψις τῆς Ἑλληνικῆς γραμματολογίας τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Γεωργίου Μιστριώτου. Καὶ διὰ μὲν τοὺς ποιητὰς ἐχρησίμειυσεν ἐμοὶ ὁ ἐκδοθεὶς ἤδη ὑπ' αὐτοῦ πρῶτος τόμος τῆς Ἑλληνικῆς γραμματολογίας, διὰ δὲ τοὺς πεζογράφους τὰ γραπτὰ τοῦ ὁσονούπω ἐκδοθησομένου ὑπ' αὐτοῦ δευτέρου τόμου. Οὐχ ἥττον τὰ πλεῖστα τοῦ περὶ φιλοσοφίας βιβλίου παρέλαβον ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας τοῦ V. Cousin τῆς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν μετεννεγμένης ὑπὸ τοῦ ἀρίστου φιλολόγου καὶ συσπουδαστοῦ μοι κ. Λουΐζου Ἡλιοῦ.

Ὡς πρὸς τὴν διαίρεσιν δὲ τῆς ὕλης ἠκολούθησα τοῖς ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου διατεταγμένοις, τὸ μὲν διότι σκοπὸν εἶχον νὰ ὑποβάλω τὸ παρὸν ἔργον εἰς τὸν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο προκηρυχθέντα διαγωνισμόν, τὸ δὲ διότι τὴν διαίρεσιν ταύτην εὐρίσκω πάντῃ πρόσφορον πρὸς τὰς ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν ἀναγκαιούσας τῷ μαθητῇ γραμματολογικὰς γνώσεις.

Κείμενα ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἔκρινα καλὸν νὰ παραθέσω ἐκείνων μόνον, οἵτινες δὲν διδάσκονται ἐν τοῖς σχολείοις καὶ ἐπομένως δὲν εἶναι προσιτοὶ τοῖς μαθηταῖς. Διότι κατ' ἐμὴν γνώμην εἶναι περιττὴ ἡ παράθεσις ὀλίγων μόνων στίχων κειμένου τῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, οἵ-

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

THE PRINCE ΕΚΔΟΣΕΩΣ

τινες ἐν τοῖς σχολείοις διδάσκονται καὶ οἱ μαθηταὶ ἔχουσιν ὑπ' ὄψει ὁλόκληρα ποιήματα ἢ λόγους αὐτῶν.

Ἐν γένει δ' ἐν τῇ συντάξει τοῦ παρόντος ἔργου ὑπ' ὄψει εἶχον τὸν μαθητὴν. Διὰ τοῦτο προσεπάθησα ἡ ἐκλογὴ τῆς ὕλης, ἡ ἀνάπτυξις καὶ τὸ λεκτικὸν αὐτῆς νὰ εἶναι ἀναγκαῖα καὶ ἀνάλογα πρὸς τὴν χρεῖαν τῶν μαθητῶν.

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Ἑλληνικὴν γραμματολογίαν καλοῦμεν τὴν ἱστορικὴν καὶ αἰσθητικὴν ἔρευναν τοῦ ἐν τέχνῳ γραπτοῦ λόγου τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας ἐν στενῷ συνδυασμῷ τῆς ὕλης (ιδεῶν) καὶ τοῦ εἶδους (μορφῆς ἢ τύπου) αὐτοῦ. Πᾶς δηλ. ἐντεχνος γραπτὸς λόγος διαιρεῖται εἰς τὰς περιεχομένας ἐν αὐτῷ ιδέας καὶ εἰς τὸν τύπον ἢ τὴν μορφήν, δι' ἧς ἐμφανίζονται αἱ ιδέαι αὗται. Εἶναι δὲ τύπος ἢ μορφή τοῦ λόγου οὐ μόνον ἡ γλῶσσα, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν λέξεων πλοκὴ ἢ σύνθεσις, αἱ εἰκόνες καὶ αἱ παρὰβολαί, τὰ ῥητορικὰ σχήματα, ἡ οἰκονομία τῶν συγγραμμάτων, ἡ ἐνότης τῶν ποιημάτων καὶ τὰ τοῦτοις παραπλήσια. Καὶ ἐξετάζει μὲν ἡ γραμματολογία μᾶλλον τὸν τύπον παρὰ τὰς ιδέας, αἵτινες εἶναι ἀντικείμενον ἄλλων εἰδικῶν ἐπιστημῶν, ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ οἱ τύποι ἄνευ οὐσίας δὲν δύνανται εὐκόλως νὰ νοηθῶσιν, ἐρευνῶνται ὑπὸ τῆς γραμματολογίας καὶ τὰ δύο ταῦτα ἐν στενῷ συνδυασμῷ. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἱστορικῇ ἐρευνῇ ἐξετάζει ἡ γραμματολογία τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν καὶ διαμόρφωσιν τῶν διαφόρων εἰδῶν τοῦ λόγου, ἐν δὲ τῇ αἰσθητικῇ ἀνακαλύπτει ἐν αὐτοῖς κανόνας γενικοῦς, πρὸς οὓς πάντα τὰ ὁμογενῆ καὶ ὁμοειδῆ παραβάλλει.

Διαιρεῖται δ' ὁ γραπτὸς λόγος εἰς δύο μεγάλα γένη, τὴν ποίησιν καὶ τὸν πεζὸν λόγον. Ἐκάτερον δὲ τῶν γενῶν τούτων διαιρεῖται εἰς τρία εἶδη· ἡ μὲν ποίησις εἰς τὸ ἔπος, τὴν λυρικήν ποίησιν καὶ τὸ δρᾶμα, ὁ δὲ πεζὸς λόγος εἰς τὴν ἱστορίαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ῥητορείαν. Ἀνταποκρίνεται δ' ἕκαστον τῶν τριῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως πρὸς ἕκαστον τῶν τριῶν εἰδῶν τοῦ πεζοῦ λόγου, τὸ ἔπος δηλ. πρὸς τὴν ἱστορίαν, ἡ λυρική ποίησις πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὸ δρᾶμα πρὸς τὴν ῥητορείαν. Καὶ τὸ μὲν ἔπος καὶ

τὴν ἱστορίαν, ἅπερ προϋποθέτουσιν ὀξεῖαν τοῦ ἀντικειμένου κόσμου παρατήρησιν, ἀνέπτυξαν οἱ Ἴωνες, τὴν δὲ λυρικήν ποίησιν παρήγαγον οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ συγγενεῖς τούτων Αἰολεῖς, ὁμοίως δὲ πρὸς παραγωγὴν τῆς φιλοσοφίας τὰ μέγιστα συνεβάλλοντο οἱ Δωριεῖς. Τὰ δὲ μικτὰ εἶδη τοῦ λόγου, τὸ δῶμα δηλ. καὶ τὴν ῥητορείαν, ἐδημιούργησαν καὶ εἰς ἀνυπερβλήτον βαθμὸν τελειότητος προήγαγον οἱ τῆς φύσεως τῶν ἄλλων φυλῶν μετέχοντες Ἀθηναῖοι.

Μεθοδικαὶ δὲ ταξινομήσεις τῆς γραμματολογίας ἐπενοήθησαν τρεῖς· α') ἡ συγχρονιστική, δηλ. ἡ συγχρόνως ἐξετάζουσα πάντα τὰ ἑτεροεῖδη μὲν, σύγχρονα ὅμως γραπτὰ μνημεῖα· β') ἡ εἰδογραφική, ἡ ταξινομοῦσα δηλ. τὰ γραπτὰ μνημεῖα κατ' εἶδη, οἷον ποιήσιν (ἔπος, λυρική ποίησις, δῶμα), πεζὸν λόγον (ἱστορία, φιλοσοφία, ῥητορεία) καὶ γ') ἡ μικτή, ἡ ἐξετάζουσα δηλ. τὰ γραπτὰ μνημεῖα ἐν μέρει εἰδογραφικῶς, ὅμως δὲ κατὰ περιόδους. Ἡμεῖς ὅμως ἐν τοῖς ἐπομένοις, ἀφοῦ εἴπωμεν ὀλίγα περὶ διαλέκτων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, θὰ διαιρέσωμεν τὴν γραμματολογίαν εἰς τρία μέρη· Α' τὴν ἱστορίαν καὶ ῥητορείαν, Β') τὴν ἐπικήν καὶ λυρικήν ποίησιν καὶ Γ') τὸ δῶμα καὶ τὴν φιλοσοφίαν.

2. Περὶ διαλέκτων.

Ὡς ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς διαιρεῖται εἰς φυλὰς, οὕτω καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα εἰς διαλέκτους, δηλ. τὴν Αἰολικὴν, τὴν Δωρικὴν, τὴν Ἴωνικὴν καὶ τὴν Ἀττικὴν. Αἱ διαλέκτοι αὗται ἐνιαχοῦ μὲν ἦσαν ἀμιγεῖς, ἀλλὰ χεῖρ δὲ ἀνέμιγνύοντο μετ' ἄλλων. Τοῦτο κατ' ἐξοχὴν ἐγένετο ἐν ταῖς ἀποικίαις, ἐν αἷς διάφορα φυλὰ συνέρρεον. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μητροπόλει ὑπῆρχον χώραι, ἐν αἷς ἡ γλῶσσα ἦτο κῶμα διαφόρων διαλέκτων, ὡς ἡ Βοιωτία, ἐν ᾗ ἐκράτει μὲν ἡ Αἰολικὴ διάλεκτος, ἀλλὰ μετ' Ἴωνικῆς χροιάς.

α') Ἡ Αἰολικὴ ἢ Αἰολίς εἶναι ἡ ἀρχαιότερα πᾶσιν τῶν Ἑλλ. διαλέκτων καὶ διὰ τοῦτο ἐν πολλοῖς ὁμοιάζει πρὸς τὴν Λατινικὴν. Ἐλαλεῖτο δ' ἐν Βοιωτίᾳ, Θεσσαλίᾳ, Ἀρκαδίᾳ, Ἠλιδί, ἐν ταῖς Αἰολικαῖς κατὰ τὴν Ἐλλάσσονα Ἀσίαν ἀποικίαις καὶ ἐν τισὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἰδίως δ' ἐν τῇ Λέσβῳ. Ἐχει δὲ τοῦτου ἕνεκα κατὰ τὰς διαφόρους χώρας, ἐν αἷς ἐλαλεῖτο, διάφορα ἰδιώματα ἢ φω-

νάς, ὡς τὴν Ἀρκαδικήν, τὴν Βοιωτικήν κτλ.

Αἱ ὁμοιότητες τῆς διαλέκτου ταύτης πρὸς τὴν Λατινικήν εἶναι πολλαί. Ὁ δοικὸς ἀριθμὸς ἐν ταύτῃ, ὡς παρὰ Λατίνοις, λείπει. Ἡ πρόθεσις ἐν καὶ ἐν τῇ Ἀρκαδικῇ καὶ ἐν τῇ Κυπριακῇ διαλέκτῳ εἶναι ἴν, ὡς καὶ παρὰ Λατίνοις. Ἐν τῷ τονισμῷ τῶν λέξεων αὕτη ἀναβιβάζει τὸν τόνον ὅσον ἐνδέχεται ἄνω τῆς ληγούσης, ὡς βόλλα (βουλή) Ἀφρόδιτα (Ἀφροδίτη). Διὸ πᾶσαν λέξιν ἔχουσιν ὑπὲρ τὴν μίαν συλλαβὴν, πλὴν τῶν προθέσεων καὶ τῶν συνδέσμων, συμφωνούσιν τοῖς Λατίνοις τονίζει ἄνω τῆς ληγούσης.

Τὸ παρ' Ἀττικοῖς δασύ πνεῦμα αὕτη ἀναπληροῖ διὰ τοῦ ψιλοῦ, διὸ τὸ υ πάσης λέξεως ψιλοῦ, ὡς ὕμεις, ὕσδος=ὄζος, πρὸς δὲ καὶ πλείστας ἄλλας λέξεις, ὡς ἵππος, ἴστος=ίστος κτλ. Τὰ περισπώμενα ῥήματα σχηματίζει εἰς μι, ὡς ὄρημι=ὄράω, φίλημι· ἔχει πλείστας ἐναλλαγὰς φωνηέντων, ὡς τοῦ βραχέος α εἰς ε (κρέτος=κράτος), ο (ὄνω=ἄνω), υ (βύθος=βάθος) κτλ. τοῦ ο εἰς υ (ὄνυμα=ὄνομα), τοῦ υ εἰς ι (ἵψος=ὑψος), ου (οὐδωρ=ὕδωρ) κτλ. καὶ συμφώνων, ὡς τοῦ γ εἰς β (βάνα=γυνή), τοῦ δ εἰς β (βελφὴν=δελφίν), τοῦ θ εἰς φ (φῆρ=θήρ), τοῦ μ εἰς π (ὄππατα=ὄμματα) κτλ. καὶ ἐν γένει παμπόλλας ἄλλας παθήσεις φωνηέντων καὶ συμφώνων. Ἡ Αἰολικὴ διάλεκτος διὰ τῆς ἐπιμιξίας τῶν Αἰολέων μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἀποίκων καὶ ἰδίως τῶν Ἰώνων ἐγένετο μιχρὰ καὶ εὐηχος, διὰ δὲ τοῦ Ἀλκαίου καὶ τῆς Σχόρου ἐν Λέσβῳ, ἐνθα καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀνεπτύχθη, ἐγένετο τὸ ὄργανον τῆς μελικῆς ποιήσεως.

β') Ἡ Δωρικὴ ἢ Δωρικὴ διάλεκτος ἐλαλεῖτο ἐν ταῖς πλείσταῖς χώραις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἐν ἀπάσῃ τῇ Πελοποννήσῳ, ἐν τισὶ νήσοις τοῦ Ἰονίου πελάγους, ἰδίως ἐν Κερκύρᾳ καὶ Κρήτῃ, καὶ τέλος ἐν ταῖς Δωρικαῖς ἀποικίαις τῆς μεγάλης Ἑλλάδος, τῆς Σικελίας καὶ τῆς Ἑλλάσσονος Ἀσίας.

Αἱ παθήσεις τῶν φωνηέντων καὶ συμφώνων ἐν αὐτῇ εἶναι πολυαί, χαρακτηρηστικὸν δ' εἶναι ἐν αὐτῇ ἡ χρῆσις τοῦ α ἀντὶ τοῦ η, οἱ ποικίλοι τύποι τῶν προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν, ἡ χρῆσις τῶν κατὰ λήξεων μες=μεν, σῶ—σοῦμαι=σω—σομαι (θησῶ=θήσω, νικᾶσῶ=νικήσω), ξῶ—ξά=σω—σα εἰς τὰ εἰς ζω ῥήματα (νομιᾶσῶ=νομίσω, ἐκόμεξαν=ἐκόμισαν) καὶ ἄλλα πολλὰ ἰδιώματα.

Ἡ Δωρικὴ διάλεκτος, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη, ὑπέστη διὰφόρους ἐ-

πιδράσεις τῶν τόπων, ἔνθα ἐλαλεῖτο, τῆς ἐπιμιξίας πρὸς ἄλλους λαοὺς καὶ τοῦ χρόνου, ὅστις σπουδαίως αὐτὴν ἡλλοίωσεν. Διαιρεῖται δ' αὕτη, ὡς πρὸς τὸν χρόνον, εἰς τρεῖς περιόδους, εἰς τὴν πρὸ τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ. ἀρχαίαν, εἰς ἣν ἀνήκουσι τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Ἀλκμᾶνος· εἰς τὴν κατὰ τὸν πέμπτον καὶ τέταρτον αἰῶνα π. Χ. μέσσην, εἰς ἣν ἀνήκουσι τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Ἐπιχάρμου· καὶ εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος π. Χ. μέχρι τῆς ἐξαφανίσεως τῆς διαλέκτου ταύτης νέαν, ἣτις ἐξέκλινε τοῦ ἀρχαίου αὐτῆς τύπου, ἰδίως ἔνεκεν τῆς ἐπιδράσεως τῆς Ἀθιδος· π. χ. ἀντὶ τοῦ συλλογιστικοῦ συνδῆσμου ὧν ἐν τῇ νέᾳ Δωρικῇ ἔλεγον οὖν, ὡς καὶ οἱ Ἀττικαί, τὰ ἀριθμητικὰ ἐγένοντο οἷα τὰ Ἀττικά, ὡς τρεῖς καὶ τέσσαρες ἀντὶ τρεῖς καὶ τέτορες κτλ. Κυρίως δὲ διαιρεῖται ἡ Δωρικὴ διάλεκτος εἰς δύο εἴδη, τὴν αὐστηρὰν καὶ τὴν ἡπίαν, ὧν σπουδαιότερα διαφορά πρὸς πολλὰς ἄλλαις εἶναι, ὅτι ἡ μὲν αὐστηρὰ μεταχειρίζεται τὸ η καὶ τὸ ω, ἡ δὲ ἡπία τὸ εἰ καὶ τὸ ου, ὡς ἡ Ἰωνικὴ καὶ ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος.

Ἐν γένει δὲ οἱ Δωριεῖς ἐν τῇ διαλέκτῳ αὐτῶν ἀπετύπωσαν τὸν ἰσχυρόν, σθεαρόν καὶ μεγαλοπρεπῆ χαρακτήρα σὺ τῶν.

γ') Ἡ Ἰᾶς ἢ Ἰωνικὴ διάλεκτος ἐλαλεῖτο ἐν ταῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἰωνικαῖς ἀποικίαις. Αὕτη διαιρεῖται κατ' ἐξοχὴν εἰς δύο, εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ νέαν. Ἡ μὲν ἀρχαία περιλαμβάνουσα τὴν περίοδον τῶν ἐπικῶν ποιητῶν καταλήγει εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἤρξατο ὁ πεζὸς λόγος (600 π. Χ.), ἡ δὲ νέα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀρξαμένη φθάνει μέχρι τοῦ Ἡροδότου καὶ Ἰπποκράτους (460 π. Χ.). Εἶναι δὲ ἡ μὲν ἀρχαία ἰσχυροτέρα καὶ σπουδαιότερα, ἡ δὲ νέα ἔχει τι τὸ μαλθακόν, ὡς ἦτο καὶ ὁ τότε βίος τῶν Ἰόνων.

Οἱ Ἴωνες ἐλθόντες εἰς ἐπιμιξίαν ἐν Ἀσίᾳ πρὸς τὰς ἄλλας φυλάς καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς Αἰολεῖς διηγωνίσθησαν πρὸς αὐτὰς γλωσσικῶς καὶ ἐξῆλθον νικηφόροι, διότι τινὰ μὲν στοιχεῖα τῶν ἄλλων διαλέκτων κατεπίεσεν ἡ Ἰᾶς καὶ ἐξηφάνισεν, ἄλλα δ' ἐν ἐκυτῇ συνέτηξεν. Καθόλου δὲ ἡ Ἰωνικὴ διάλεκτος, ἣν μετεχειρίσθη ὁ Ὅμηρος, ὁ Ἡσίοδος, ἡ ἐλεγεία, ὁ Ἡρόδοτος, ἡ Ἰωνικὴ φιλοσοφία διὰ τοῦ Ἡρακλείτου καὶ Δημοκρίτου καὶ ὁ Ἰπποκράτης ὑπερέχει πασῶν τῶν ἄλλων κατὰ τὴν μαλακότητα καὶ τὴν εὐφωνίαν. Τοῦτο γίνεται καταφανές, ἂν παραβληθῇ πρὸς τὴν Δωρικὴν διάλεκτον, πρὸς ἣν δια-

φέρει κυρίως κατὰ τὰ ἐξῆς· τρέπει τὸ τ εἰς α ἔντισι λίξεσι (σύ, Δωρ. τύ· φησί, Δωρ. φατί· πλούσιος, Δωρ. πλούτιος· ἀδυνασία· Δωρ. ἀδυνατία) καὶ τὸ α εἰς ε καὶ η (γε, Δωρ. γα· ἱερός, Δωρ. ἱαρός· τρέφω Δωρ. τράφω· πύλη, Δωρ. πύλα· θνήσκω, Δωρ. θνάσκω· ἡμέρη· Δωρ. ἀμέρα).

δ') Ἡ Ἀττικὴ ἢ Ἀττικὴ διάλεκτος προῆλθεν ἐκ τῆς Ἰωνικῆς διαλέκτου, πρὸς ἣν τὸ κατ' ἀρχὰς δὲν ἦτο διάφορος, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ἀποσπάσματα τῶν νόμων τοῦ Σόλωνος, μεθ' ἃν ἡ Ἰὰς εἰς τὴν Ἀτθίδα μετεβλήθη. Ἡ Ἀττικὴ διάλεκτος δὲν ἔχει οὔτε τὸ σκληρὸν τῆς Δωρικῆς οὔτε τὸ μαλακὸν τῆς Ἰάδος, ἀλλ' εἶναι κράμα τούτων. Πρὸς δὲ αὕτη οὔτε τὰ πολλὰ α τῶν Δωριέων οὔτε τὰ πολλὰ η τῶν Ἰόνων ἔχει. Παρπλαθοῦσα παρά τε τῶν Δωριέων καὶ Ἰόνων πολλὰ γλωσσικὰ πλεονεκτήματα διὰ καταλλήλου καὶ ὀρθῆς μίξεως τῶν μαλακῶν καὶ χαριέντων τύπων τοῦ Ἰωνισμοῦ μετὰ τῶν σεμνῶν καὶ εὐφώνων τοῦ Δωρισμοῦ ὑπερτερεῖ πᾶσαν ἄλλην Ἑλληνικὴν διάλεκτον. Διαιρεῖται δὲ καὶ αὕτη, ὡς ἐκ τῶν ἀλλοιώσεων, ἃς ἐκ τοῦ χρόνου ὑπέστη, εἰς ἀρχαίαν καὶ νέαν. Καὶ τῆς μὲν ἀρχαίας ποιοῦνται χρῆσιν ὁ ἱστορικὸς Θουκυδίδης, ὅστις καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀντιπράσωπος ταύτης θεωρεῖται, οἱ τραγικοὶ Αἰσχύλος, Σοφοκλῆς καὶ Εὐριπίδης, ὁ κωμικὸς Ἀριστοφάνης, ὁ Πλάτων καὶ οἱ ἀρχαιότεροι ῥήτορες Ἀντιφῶν καὶ Ἀνδοκίδης· τῆς δὲ νέας οἱ μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἀκμάσαντες ῥήτορες, νεώτεροι κωμικοὶ καὶ πεζογράφοι. Ἀρχεται δὲ ἡ τροπὴ τῆς ἀρχαίας εἰς τὴν νέαν εὐθὺς ἀπὸ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ συμπληροῦται μετὰ τὸ τέλος αὐτοῦ. Οὕτω περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου τούτου τὰ δύο τ εἰσάγονται ἀντὶ τῶν δύο σ (τάττω ἀντὶ τάσσω) καὶ τὰ δύο ρ ἀντὶ ρσ (ἄρρην ἀντὶ ἄρσην, θαρρεῖν ἀντὶ θαρσεῖν, χερρόνηςος ἀντὶ χερσόνησος). Ἡ μὲν ἀρχαία μεταχειρίζεται τὴν πρόθεσιν ξύν, ἡ δὲ νέα τὴν σύν, πρὸς δὲ ἐκείνη μὲν τὴν ἐς, αὕτη δὲ τὴν εἰς. Πρὸ πάντων δὲ ἡ νέα δεικνύει σπουδὴν, ὅπως περιορίσῃ τὸ η· π. χ. τὸν ὑπερσυντέλικον τοῦ οἶδα ἔχει ἥδειν ἀντὶ ἥδη, κρύπτει (δεύτερον πρόσωπον τοῦ παθητικοῦ) ἀντὶ κρύπτῃ, πρὸς δὲ εἰκαζον ἀντὶ ἥκαζον, βασιλεῖς καὶ ἱππεῖς ἀντὶ βασιλῆς καὶ ἱππῆς· καὶ ἐν τῷ δυϊκῷ ἀριθμῷ σκέλει, ζεύγει ἀντὶ σκέλη καὶ ζεύγη. Πρὸς τούτοις αὕτη ἀποφεύγει τὴν χασμωδίαν καὶ προστίθῃσι τὸ εὐφωνικὸν ν.

Ὡς δ' αἱ Ἀθῆναι ἐγένοντο τὸ κέντρον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὰ γράμματα αὐτῶν διεσπάρησαν εἰς ἅπαντα τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον, οὕτω καὶ ἡ Ἀτθὶς κατὰ τὴν χάριν καὶ τὴν συμμετοχὴν διακριθεῖσα πάσας τὰς ἄλλας ἐπεσκόπασε καὶ ἐξηφάνισεν. Μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων αἱ κατὰ τόπους διάλεκτοι ἐξηκολούθουν μὲν ὑπάρχουσαι, ἀλλὰ δὲν ἦσαν ὄργανα τῶν γραμμάτων. Ἡ Ἰωνικὴ διάλεκτος ἐξηλείφθη ἐνωρίτερον τῆς Αἰολικῆς καὶ Δωρικῆς, ἣν οἱ Μεσσήνιοι, καί περ τριακόσια ἔτη πλανώμενοι ἐκτὸς τῆς ἐαυτῶν πατρίδος, ὠμίλουν καθαρῶς μέχρι τῶν χρόνων Πυρρῶν τοῦ περιηγητοῦ.

Ἐν τοῖς χρόνοις δὲ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ μετ' αὐτὸν ἀπετελέσθη ἐκ τῶν διαφορῶν διαλέκτων καὶ ἰδίως ἐκ τῆς Ἀττικῆς μία γλῶσσα, ἣτις κοινὴ ὠνομάσθη, καὶ ἣτις ἦτο ἐν χρήσει οὐ μόνον ἐν ὁλοκλήρῳ τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ, ἀλλὰ περιέλαβε καὶ τὰς Μακεδονικὰς κτήσεις, ὡς τὴν Συρίαν καὶ Αἴγυπτον. Ἐν ταύτῃ, ἣτις ἔλαβε τύπους, λέξεις καὶ φράσεις εὐχρηστούς τότε ἐν ἀπάσῃ τῇ Ἑλλάδι, ἀπέβηκε δ' ὅσα ἀνῆκον εἰς μόνην τὴν Ἀττικὴν διάλεκτον καὶ διεφθάρη ἐκ τῶν ιδιωμάτων τῶν Μακεδονικῶν καὶ τῶν ἐξελληνισθέντων λαῶν, ἔγραψαν οἱ ἱστορικοὶ Πολύβιος, Διόδωρος ὁ Σικελιώτης, Πλούταρχος, Στράβων καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς.

Παραλλήλως δὲ πρὸς τὴν κοινὴν γλῶσσαν ἀνεπτύχθησαν δύο διάλεκτοι, ἡ Μακεδονικὴ καὶ ἡ Ἀλεξανδρεωτικὴ ἢ Ἀλεξανδρειανή, καθ' ἣν μετεφράσθη ἡ Πλαιὰ Γραφή καὶ ἐγράφη ἐν μέρει ἡ Νέα Διαθήκη. Αὕτη περιέχει στοιχεῖα τῆς Ἀττικῆς, τῆς Μακεδονικῆς, τῆς Αἰγυπτιακῆς καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς γλώσσης. Ὀνομάζεται δὲ καὶ Ἐκκλησιαστικὴ, ἐπειδὴ ταύτην κατὰ τὸ πλεῖστον μετεχειρίσθησαν οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

Πρὶν δὲ τοῖς Βυζαντινοῖς ἡ διαφθορὰ τῆς γλώσσης ἔτι μᾶλλον ἤρξησεν. ἔτι δὲ περισσότερον ἐγένετο τοῦτο μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οὕτως ἐσχηματίσθη ἡ νέα Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἣτις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἀπομακρυνθεῖσα πολὺ τῆς τῶν προγόνων ἡμῶν τείνει νῦν διὰ τῶν λογίων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν νὰ καθαρῇ καὶ πλησιάζῃ πρὸς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς μορφήν.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

BIBLION A.

Περὶ ἱστορίας

§ 1. Εἰσαγωγή. Ἡ ἱστορία εἶναι τὸ ἀρχαιότατον εἶδος τοῦ πεζοῦ λόγου, ὅστις ὡς τεχνικὸν προϊόν εἶναι μεταγενέστερος τῆς ποιήσεως. Διότι ἡ μὲν ποίησις προϊόν τῆς φαντασίας εὐστὰ παρήχθη ἐν τῇ νεανικῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἡλικίᾳ, καθ' ἣν αἱ ἱστορικαὶ παραδόσεις μορφοῦμεναι ὑπὸ τῆς φαντασίας εἰς μύθους καὶ προσλαμβάνουσαι τὸν χαρακτήρα τοῦ θαυμαστοῦ ἐπιστεῦντα ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὁ δὲ πεζὸς λόγος ἐπιστήμη ὧν καὶ προῖόν νοῦ καὶ κρίσεως ἐγεννήθη ἐν ᾧ χρόνῳ ἡ κρίσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἀνδρωθεῖσα δὲν ἐπίστευε πλέον εἰς τὸ ὑπερφυῖν καὶ θαυμαστόν, ἀλλ' ἐζήτει τὴν ἐρευνήσιν τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγονότων καὶ ταύτην διὰ τῆς γραφῆς γνωστὴν κατὰστήσῃ. Συνέβη δὲ τοῦτο, ὅτε ἤρξατο ἡ ἐξέγερσις τῆς πολιτικῆς συνειδήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἕνεκα τῆς ὁποίας ὁ μῦθος ἐχωρίζετο τῆς ἀληθείας. Αὕτη δὲ παρουσιάσθη περίπου κατὰ τὸ 600 π. Χ. ἐν Ἰωνίᾳ τὸ πρῶτον. Διότι ἐνταῦθα ἕνεκα τῆς εἰπορίας τῶν κατοίκων, τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν καὶ τῆς γνώσεως διὰ τοῦ ἐμπορίου μεγχυτέρου κόσμου ἡ ἀνάπτυξις τοῦ πνεύματος ὑπῆρξε ταχύτερα ἢ ἐν τῇ μητροπόλει. Διὸ τὴν πρώτην ἀπόπειραν τοῦ ἐντέχνου πεζοῦ λόγου εὕρισκόμεν ἐν Ἰωνίᾳ παρὰ τοῖς Ἰωσι λογογράφοις. (τὸ ἀπτεγὲλ τοῦτο)

§ 2. Ἰωνες λογογράφοι. Λογογράφοι ὀνομάζονται οἱ πρὸ τοῦ Ἡροδότου ἱστορικοὶ. Οὗτοι καὶ λογοποιοὶ καλούμενοι, ὡς λόγον, ἡτοὶ διήγησιν, ποιούμενοι περὶ ὧν αὐτοὶ εἶδον ἢ ἤκουσαν, ποιῶνται τὸ πρῶτον βῆμα ἀπὸ τοῦ μύθου πρὸς τὴν ἱστορίαν καὶ κεῖνται ἐν τοῖς μεθορίοις τοῖς χωρίζουσι τὴν ποίησιν ἀπὸ τοῦ πεζοῦ λόγου. Πᾶν ὅ,τι οὗτοι ἔγραψαν δὲν ἦτο κυρίως ἱστορία, ἀλλὰ μυθικαὶ εἰδήσεις

περί ἐθνῶν, φυλῶν, πόλεων, καταγωγῆς καὶ περιπετειῶν ἐπισήμων γενῶν, ὥς παρὰ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν κυκλικῶν ποιητῶν παρελάμβανον καὶ ἔγραφον ἐν πεζῷ λόγῳ, ἔχοντι ποιητικὴν χροιάν. Πλὴν τούτων δ' ὅμως συνέλεγον διὰ περιηγήσεων, ὥς αὐτοὶ ἐποιοῦν, καὶ ἱστορίαν, ἥτοι γνῶσιν δι' ἰδίας ἐρεύνης καὶ ἐξετάσεως ἐκ γραπτῶν μνημείων, ἥτοι στηλῶν, ἀναγραφῶν ἐν ναοῖς, πινάκων τῶν Ὀλυμπιονικῶν, ἀρχαίων πόλεων (πρυτανείων) καὶ ἐξ ἄλλων. Οὕτω παρὰ τοῖς λογογράφοις ἡ ἱστορία καὶ τὸ μυθῶδες ἦσαν μεμιγμένα, τὸ μὲν, διότι ἡ κρίσις παρ' αὐτοῖς δὲν ἦτο ἰσχυρά, ὅπως τὸ θαυμαστὸν ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ, τὸ μυθῶδες ἀπὸ τοῦ πραγματικοῦ καὶ τὸ ψευδὲς ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς χωρίσῃ, τὸ δέ, διότι οἱ ἀναγνώσται καὶ ἀκροαταὶ ἐτέρποντο ἐκ τοιούτων μύθων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ φίλος τῆς ἀληθείας Θουκυδίδης προβλέπει, ὅτι ἡ ἱστορία αὐτοῦ ἔσται ἀτερπὴς εἰς ἀκρόασιν διὰ τὴν ἑλ-
λειψιν τοῦ μυθώδους.

Οἱ Ἴωνες λοιπὸν λογογράφοι ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι ἱστοριογράφοι καὶ συγχρόνως οἱ πρῶτοι διαπλάσται τοῦ ἐντέχνου πεζοῦ λόγου. Ἀλλ' ὁ πεζὸς λόγος ἄτε τέχνην καὶ ἐπιστήμην ἀπειτῶν δὲν ἐτε-
λειοποιήθη ἀμέσως, διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἐν Ἴωνικῇ γλώσσῃ πονήματα τῶν Ἰόνων λογογράφων ἦσαν τεχνικῶς καὶ γλωσσικῶς ἀτελεῖ.

Τὰ ὀνόματα δὲ τῶν ἐπισημοτέρων Ἰόνων λογογράφων, ὧν τὰ συγγράμματα ἀπώλοντο καὶ δὲ διεσώθησαν ἡμῖν ἢ μόνον ἀποσπά-
σματα τούτων, εἶναι τὰ ἐξῆς· Κάδμος ὁ Μιλήσιος (600 π. Χ.), γράψας κτίσιν Μιλήτου καὶ ὅλης Ἰωνίας εἰς τέσσαρα βιβλία. Ἐκαταῖος ὁ Μιλήσιος (540—480 π. Χ.), ὅστις ἐποίησε πολλὰς περιηγήσεις, ὧν τὰ ἐξαχόμενα περιέλαβεν εἰς δύο πονήματα, ὧν τὸ μὲν ὠνομάζετο περίοδος γῆς, τὸ δ' ἕτερον ἱστορίαι ἢ γενεαλο-
γίαι. Τὸ πρῶτον αὐτοῦ πῶνμα κατέστησεν ὠφελιμώτερον προσθεὶς καὶ χάρτην τῆς γῆς.

Οὗτος λέγεται, ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ δὲν παρεδέχετο τυφλῶς τὰ γεγονότα, ἀλλὰ μετὰ τινος κρίσεως. Διὸ ἡ ἱστορία τούτου εἶχεν ὁμοιότητά τινα πρὸς τὴν τοῦ Ἡροδότου, ὅστις πολλὰ παρὰ τοῦ Ἐκα-
ταίου ὠφελήθη. Ἀκουσίλαος ὁ Ἀργεῖος (500—458 π. Χ.). Χάρων ὁ Λαμψακηνὸς κατὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους. Ἐλάνι-
κος ὁ Μυτιληναῖος (496—411 π. Χ.), οὗ τὰ συγγράμματα ἦσαν γενεαλογικά, χωρογραφικά (Ἀθίς, ἥτοι ἱστορία τῆς Ἀττικῆς,

Αιολικά καὶ Περσικά), χρονολογικά, ὧν τὸ σπουδαιότερον ἦτο οἱ Καρνεόνικαι, ἤτοι κατάλογος τῶν νικητῶν ἐν ταῖς Καρνείοις, ἐορτῇ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Σπάρτῃ. Φερεκύδης ὁ Λέριος (480 π.Χ.) συνήθως καὶ Ἀθηναῖος καλούμενος, διότι διέτριβεν ἐν Ἀθήναις. Ἀντίοχος ὁ Ξενοφάνους νεώτερος, σύγχρονος τοῦ Ἡρόδοτου, ὁ ἀρχαιότερος Ἑλλην ιστοριογράφος τῆς Ἰταλίας.

Πάντες οὗτοι μετ' ἄλλων πολλῶν ὑπῆρξαν οἱ πρόδρομοι τῶν Ἑλλήνων ιστορικῶν. οἵτινες διακροῦνται εἰς πέντε περιόδους.

Πρώτη περίοδος τῆς ἱστορίας

Εἰς ταύτην ἀνήκουσιν ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Ξενοφών.

§ 3. Ἡρόδοτος

Μετὰ βχσιν ἀπὸ τῶν λογογράφων εἰς τοὺς ιστορικοὺς ποιεῖται ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις ἐγένετο πατὴρ τῆς ἱστορίας, ἐπειδὴ τὴν ψιλὴν ἀναγραφὴν προπορικῶς παραδεδομένων λόγων τῶν Ἰώνων λογογράφων εἰς ἐντεχνον ἱστορικὴν παράστασιν προήγαγεν. Οὗτος ἐξ ἐπιφανοῦς γένους τῆς Ἀλικαρνασσοῦ, δωρικῆς πόλεως τῆς Καρίας, καταγόμενός ἦτο υἱὸς Λήξου καὶ Δρυοῦς ἢ Ῥοιοῦς καὶ ἐγεννήθη τῷ 484 π. Χ. Περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας αὐτοῦ οὐδὲν ἔχει διασωθῆ εἰς ἡμᾶς. Στενὸς τοῦ Ἡροδότου συγγενὴς ἦτο ὁ ἐπικὸς ποιητὴς Πανύχσις, τὸν ὁποῖον ὁ τύραννος τῆς πατρίδος αὐτοῦ Λυγδάμεις, ἐγγονος τῆς ὑπὲρ τῶν Περσῶν ἐν Σχλαμῖνι ἀγωνισθείσης Ἀρτεμισίας, ἐρόνευσεν. Τούτου ἕνεκεν ἠναγκάσθη ὁ ἱστορικὸς νὰ φύγῃ εἰς Σάμον, ἐνθα ἔμαθε τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον. Ἐντεῦθεν κατόπιν ὁρμηθεὶς ἡλευθέρωσε τὴν πατρίδα αὐτοῦ τῆς τυραννίδος τοῦ Λυγδάμιδος καὶ ἐπέστρεψεν εἰς ταύτην. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἕνεκεν ἐμφυλίων ταρχῶν ἐγκατέλιπε τὴν πατρίδα αὐτοῦ καὶ μετέσχε τῆς εἰς Θουρίους, πόλιν τῆς κάτω Ἰταλίας, γενομένης ἀποικίας ὑπὸ Ἀθηναίων καὶ ἄλλων Ἑλλήνων τῷ 444 π. Χ., ἐνθα καὶ ἀπέθανε τῷ 413 π. Χ.

Μέγα μέρος τοῦ βίου αὐτοῦ, καθ' ἣν εἶχον συνῆθειαν οἱ ἀρχαῖοι ιστοριογράφοι, κατέτριψεν ὁ Ἡρόδοτος εἰς περιηγήσεις. Οὕτω περιηγήθη τὴν Ἀσίαν (Μηδίαν καὶ Περσίαν), Αἴγυπτον, Κυρήνην καὶ τὰς

ὁμόρους αὐτῇ χώρᾳ, Εὐξείνιον Πόντον καὶ τὰς ὁμόρους τῇ Σκυθίᾳ χώ-
ρας. Ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν δὲ νήσων ἀπὸ τῆς Κύπρου μέχρι Ζακύν-
θου καὶ ἐκ τῆς Ἑλλάδος αὐτῆς δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ὀνομασθὴ πό-
λις, ἣν δὲν ἐπισκέφθη. Τὰ ἐξαγόμενα τούτων τῶν μακρῶν καὶ πολυε-
τῶν περιηγήσεων καὶ ἐρευνῶν αὐτοῦ περὶ καταστάσεως τῶν διαφόρων
χωρῶν, πόλεων καὶ κατοικίων αὐτῶν, περὶ τῆς ἱστορίας, καταγωγῆς,
παραδόσεων, ἡθῶν καὶ ἐθίμων καὶ θρησκείας αὐτῶν ἔχει καταθέσει
ἐν τῷ διασωθέντι συγγράμματι αὐτοῦ καθ' ἐν σχέδιον συνδέσας ὅλα
τὰ καθ' ἕκαστα μέρη οὕτως, ὥστε μία κυρία ἰδέα νὰ διέρχεται πάντα
ταῦτα καὶ νὰ συγκρατῇ. Ἡ ἰδέα δ' αὕτη εἶναι ἐκπεφρασμένη ἐν τῇ
ἀρχῇ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ· θέλει δηλ. ν' ἀφηγηθῇ τὰς αἰτίας
καὶ τὴν πορείαν τοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, ἥτοι τῆς
Εὐρώπης καὶ Ἀσίας. Ὁ πόλεμος οὗτος ἄρχεται ἀπὸ τῶν μυθικῶν
χρόνων καὶ λήγει εἰς τοὺς Περσικοὺς πολέμους, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἡ τε-
λευταία κρίσιμος πρᾶξις τοῦ πολέμου καὶ ἐθεωροῦντο ὡς ἡ τελευταία
περὶ τῶν Ἑλλήνων κρίσις καὶ ἀπόφασις τῆς θείας δικαιοσύνης. Παραι-
τούμενος δ' ἀμέσως τοῦ νὰ εἰσδύσῃ ἀκριβέστερον εἰς τὰς αἰτίας καὶ
ἀφορμὰς τῆς ἔχθρας τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων μεταβιβάζει εἰς τὸ
πρῶτον ἱστορικὸν κακόν, ὅπερ οἱ Ἀσιανοὶ ἔπραξαν εἰς τοὺς Ἑλλη-
νας, τὴν ὑποταγὴν δηλ. τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλλήνων ὑπὸ τοῦ Κροίσου
βασιλέως τῶν Λυδῶν. Ἐκ τούτου δὲ λαμβάνει ἀφορμὴν ν' ἀφηγηθῇ
τὴν ἱστορίαν τῶν βασιλείων τῆς Λυδίας καὶ τοὺς πολέμους αὐτῶν
πρὸς τὰς Ἑλληνίδας πόλεις. Ταυτοχρόνως δ' ὁμως λαμβάνει ἀφορμὴν
ν' ἀφηγηθῇ καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τοῦ Σόλωνος, καὶ
τὴν τῆς Σπάρτης ἀπὸ τοῦ Λυκούργου. Ἱστορεῖ δὲ τὰ τοῦ Κροίσου,
οὗ ἡ ἀρχὴ καταλύεται ὑπὸ τοῦ Κύρου πρὸς τιμωρίαν τοῦ τε εἰς τοὺς
Ἀσιανούς Ἑλληνες πραχθέντος ὑπ' ἐκείνου ἀδικήματος καὶ τῆς ἐνεκα
τῆς εὐτυχίας αὐτοῦ ἐπάρσεως καὶ ἐπειδὴ πρῶτος αὐτὸς ἠδίκησε τὸν
Κύρον. Ἱστορεῖ εἰτα τὰ τοῦ Περσικοῦ βασιλείου, ἐκ τῶν πολλῶν δὲ
κατακτητικῶν ἐκστρατειῶν, δι' ὧν ὁ Κύρος ἐξέτεινε τὴν ἀρχὴν αὐ-
τοῦ ἐρ' ὅλης τῆς Ἀσίας, ἀφηγεῖται τρεῖς μόνον, τὴν κατὰ τῶν Ἰώ-
νων καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τῆς Ἑλλάσσης, Ἀσίας, τὴν κατὰ τῆς
Βαβυλωνος καὶ τὴν κατὰ τῶν Μασσαγετῶν, καθ' ἣν τελευτᾷ τρα-
γικῶς ὁ Κύρος. Ἐπειτα δ' ἱστορῆσας τὰ τοῦ Καμβύσου καὶ τὴν ἐκ-
στρατείαν τούτου εἰς Αἴγυπτον, ἥς δίδει διεξοδικήν περιγραφὴν ὅλον

τὸ δεύτερον βιβλίον πληροῦσαν, ἀφηγεῖται εἴτα τὴν ἱστορίαν τοῦ ψευδοσμέρδιος, τὴν τοῦ Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου, συνδέων πρὸς αὐτὸν τὴν δύναμιν τοῦ Σαμίου τυράννου Πολυκράτους καὶ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ. Ἀφηγεῖται δ' εἴτα τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν, ἧτις ἀπέτυχεν μὲν, ἀνέφξεν ὅμως τοῖς Πέρσiais τὴν εἰς Εὐρώπην ὁδὸν καὶ ἐστερέωσεν αὐτοὺς ἐν Θράκῃ. Ἡ σύγχρονος δ' ἐπιχειρήσις τῶν Περσῶν ἐκ τῆς Αἰγύπτου κατὰ τῶν ἐθνῶν τῆς Λιβύης διδίδει αὐτῷ ἀποχρῶσαν ἀφορμὴν νὰ μεταπηδῇ ἐκ τοῦ βορρᾶ πρὸς τὴν μεσημβρίαν καὶ νὰ διηγηθῇ τὴν ἱστορίαν τῆς Κυρήνης ἀπὸ τῶν πρώτων μυθικῶν ἀρχῶν μέχρι τοῦ Ἀρκεσιλάου, τελευταίου βασιλέως τῶν Βατιαδῶν. Κατόπιν δ' ἱστορεῖ τὴν ὑπὸ τοῦ Μεγαβάζου ὑποταγὴν τῆς Θράκης καὶ τὸν καταναγκασμὸν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας εἰς ὁμοίαν ὑποταγὴν, καὶ μεταβαίνει εἴτα εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῆς ἀποτυχούσης ἀποστασίας τῶν Ἰώνων, ἐξ οὗ λαμβάνει ἀφορμὴν νὰ συνεχίσῃ τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ὅθεν εἶχεν ἀφήσει τὴν περὶ αὐτῶν ἀφήγησιν ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ. Ἐν τέλει δ' ἐπεταὶ ἡ ἐξιστόρησις τῶν Μηδικῶν πολέμων μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀλώσεως τῆς Σηστοῦ, ἣν κατεῖχον οἱ βάρβαροι.

Ὅλων τούτων τὴν πλουσίαν, ἑτερογενῆ καὶ ποικίλην ὕλην συγκεντρῶι ὁ Ἡρόδοτος εἰς μίαν κυρίαν ἠθικὴν θρησκευτικὴν ἰδέαν, τὴν τῆς νεμέσεως. Ἐνῷ δηλ. ἐκ τῆς ἱστορικῆς ὕλης ἐξάγεται, ὅτι ἡ ἥττα τοῦ ἀρχαιοτάτου ἔθνους τῶν Περσῶν προῆλθεν ἐκ τῆς συγκρούσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀναπτυσσομένην ἀκμὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὁ Ἡρόδοτος μὴ ἔχων συνείδησιν τῆς ἐσωτερικῆς ταύτης ἐνότητος ἐνορᾷ ἐν τοῖς ἀγῶσι τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν βαρβάρων τὴν δύναμιν τῆς νεμέσεως. Ὑπάρχει δηλ. θεία τις δύναμις ἀρχουσα τοῦ παντός, τὴν ὁποῖαν ὀνομάζει ὁ Ἡρόδοτος ἄλλοτε μὲν θεὸν ἢ θεῖον, ἄλλοτε δὲ δαιμόνιον ἢ δαίμονα. Αὕτη ἐν τῇ φύσει μὲν παρουσιάζεται ὡς σοφὴ πρόνοια, ἐν δὲ τῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν ἀτόμων ὡς αὐστηρὰ (φθονερά), ἀλλὰ δικαία δύναμις, τιμωροῦσα πᾶσαν ὑπέρβασιν καὶ ὕβριν καὶ κολοῦνσα ὅ,τι ὑπερέχει. Ἡ φθονερά αὕτη θεότης (νέμεσις) φροντίζουσα περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς ἰσορροπίας τοῦ παντός προσέβαλε καὶ τὸν Ξέρξην, ἐκ τῆς καταπτώσεως τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἐναργές καὶ τὸ φθαρτὸν πάσης γῆινης δυνάμεως καὶ μεγαλείου. Τὰ συμβάντα ταῦτα διδάσκουσι τὴν μετριότητα. Αὐτὸς δὲ Ἡρόδοτος ὑπὸ

φόβου πρὸς τὴν νέμεσιν οὐ μόνον σωφρόνως φυλάττεται ἀπὸ πάσης ἐκφράσεως ἐθνικῆς ὕβρεως κατὰ τῶν ἡττημένων βαρβάρων, ἀλλὰ καὶ ὁμολογεῖ τὰς ἀρετὰς αὐτῶν. Αὐτὴν δὲ τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων παριστᾷ μᾶλλον ὡς ἔργον θεῆς ἀντιλήψεως ἢ τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων. Ταῦτα δὲ κάμνουσι τὸν Ἡρόδοτον μᾶλλον θεολόγον ἢ ἱστορῆα, διότι παραδέχεται καὶ ἐκεῖ ἄμεσον ἀνωτέραν μοῖραν, ὅπου ὑπάρχουσι πρόχειροι φυσικοὶ λόγοι. Ἐνίοτε ὅμως ἐξηγεῖ τὰ φαινόμενα καὶ ἐκ φυσικῶν αἰτίων ἢ πκράγει τὰς πράξεις ἐκ τοῦ ἥθους καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ὁρώντων προσώπων. Ὅπου δὲ δὲν πρόκειται περὶ τῆς ἐπενεργείας τοῦ θεοῦ δεικνύει ὅχι μόνον μεγάλην ὀξύνοian, ἀλλὰ καὶ αὐστηροτάτην κρίσιν πρὸς τοὺς λόγους τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο ἀδίκως κατηγορεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς εὐπιστος καὶ ἄκριτος μυθολόγος. Οὗτος ὅλως τούναντίον ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ διακρίνει ἀκριβέστατα ὄψιν, ἀκοήν καὶ γνώμην, δι' ἧς παρέχει μέτρον περὶ τῆς μεγαλυτέρας ἢ μικροτέρας βεβαιότητος τῶν ἀγγελλομένων ὑπ' αὐτοῦ καὶ δεικνύει οὕτως, ὅτι θέλει νὰ εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ οὐδὲν ἄλλο. Ἐτι δὲ τὸ ἀξιόπιστον τῶν λόγων αὐτοῦ ἔχει ἐπὶ μᾶλλον βεβαιωθῇ ὑπὸ τῶν ἐρευνῶν τῶν νεωτέρων περιηγητῶν ὁμολογούντων, ὅτι ὅσα λέγει περὶ Περσίας, Ἀσσυρίας, Βαβυλῶνος καὶ Αἰγύπτου ἔλαβε πραγματικῶς ἐκ μνημείων ἢ ἠντλήσεν ἐκ καλῶν πηγῶν.

Ὁ Ἡρόδοτος ποιεῖται χρῆσιν ἐπεισοδίων, ὧν σπουδαιότερα εἶναι τὰ ἑξῆς· περὶ Αἰγύπτου (βιβλ. 2) καὶ Σκυθίας (βιβλ. 4), ἡ διήγησις τοῦ ἐπὶ τοῦ δελφίνος σωθέντος Ἀρίωνος, ἡ μετάβασις τοῦ Σόλωνος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Κροίσου καὶ ὁ περίφημος τούτων διάλογος (βιβλ. 1), ἡ διήγησις περὶ τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ψαμμηνίτου, περὶ τοῦ ἱατροῦ Δημοκλήδους (βιβλ. 3), ἡ διήγησις περὶ τοῦ Γλαύκου καὶ τῆς ἐπιτορκίας τούτου, πρὸς δὲ περὶ τῆς συναθροίσεως τῶν μνηστήρων ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ τυράννου τῆς Σικυῶνος Κλεισθένους (βιβλ. 6). Ταῦτα ἐν τῇ ἱστορίᾳ διὰ τῆς ποικιλίας καὶ τῆς σχέσεως πρὸς τὸ ὅλον μεταθέτουσι τὸν ἀναγνώστην εἰς νέον κόσμον. Τινὰ δὲ τούτων μετὰ μεγάλης τέχνης εἰς τὸ ὅλον παρενεβλήθησαν, ἀλλ' ὅμως οὐδεμίαν ἄλλην αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν ἔχουσιν ἢ τὴν τυχαίαν σύνδεσιν τῶν χρόνων.

Ἡ διαίρεσις τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου εἰς ἐννέα βιβλία, ἰσάριθμα πρὸς τὰς ἐννέα Μούσας, Κλειώ, Εὐτέρπη, Θάλεια, Μελ-

πομένην, Τερψιχόρην, Ἑρατώ, Πολύμνιαν, Οὐρανίαν καὶ Καλλιόπην, ὡς καὶ ἡ ἐπιγραφὴ Μοῦσαι, εἶναι τῶν Ἀλεξανδρίνων. Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἡροδότου εἶναι ὁ ἄριστος κανὼν τῆς Ἰάδος. Ἐπειδὴ ὅμως πλὴν τῶν ἐπικρατούντων Ἰωνικῶν τύπων ἀνευρίσκονται ἐπικοί, Δωρικοί καὶ Ἀττικοὶ τύποι, διὰ τοῦτο αὕτη χαρακτηρίζεται ὡς ποικίλη. Ἐν τῇ συντάξει ὑπάρχει ὁ εἰρόμενος λόγος, δηλ. ὁ ἀπερίοδος λόγος· τίθενται δηλ. αἱ προτάσεις παραλλήλως ἀνευ ὑποταγῆς τῆς μιᾶς ὑπὸ τῆν ἑτέραν. Ὁ τρόπος δ' οὗτος τῆς συντάξεως χαρακτηρίζει τὴν πρώτην βαθμίδα τῆς γλώσσης, καθ' ἣν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δὲν προέβη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ διακρίνῃ τὴν ἐσωτερικὴν συνάφειαν τῶν προτάσεων.

§ 4. Θουκυδίδης

Τοὺς Ἀττικούς ἱστοριογράφους δὲν ὀνομάζουσιν οἱ ἀρχαῖοι λογογράφους, ἀλλὰ συγγραφεῖς, κατ' ἐξοχὴν δὲ τοὺς γράφοντας τὴν σύγχρονον ἱστορίαν. Ὁ τελειότατος δὲ τοῦ εἵδους τούτου εἶναι ὁ Θουκυδίδης. Οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις ἐν Ἑλλάδι μετὰ τὸν Ἡρόδοτον, τὸν πτετέρα τῆς ἱστορίας, ἔθηκε τὰς βάσεις τῆς ἀληθοῦς ἱστοριογραφίας. Αὐτὸς ὁ Θουκυδίδης ἐν ἀρχῇ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ὀνομάζει ἑαυτὸν Ἀθηναῖον, ἦν δ' Ἀλιμουσίου τὸν δῆμον ἐκ τῆς Λεοντίδος φυλῆς. Τὸν πτετέρα αὐτοῦ αὐτὸς ὀνομάζει συχνάκις Ὀλορον. Ἐκ τοῦ ιδίου δὲ Θουκυδίδου μακροθυμομεν, ὅτι εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Θάσου Θράκην εἶχε μεταλλεῖα χρυσοῦ καὶ ὅτι ἐκ τούτου εἶχε μεγάλην δύναμιν παρὰ τοῖς ἐκεῖ κατοικοῦσιν. Ἀναφέρεται δὲ καὶ συγγένεια τοῦ Θουκυδίδου πρὸς τὸν στρατηγὸν Μιλτιάδην, ἥτις δηλοῦται καὶ ἐκ τοῦ Πλουτάρχου, λέγοντος, ὅτι ὁ τάφος τοῦ Θουκυδίδου ἦτο μετὰ τῶν τάφων τῆς οἰκογενείας τοῦ Κίμωνος. Ὁ χρόνος τῆς γεννήσεως αὐτοῦ μὴ ὦν ἀκριβῶς ὠρισμένος πίπτει μετὰ τῶν 470—456 π. Χ.

Ὁ Θουκυδίδης καταγόμενος ἐκ πλουσίου καὶ ἐπισήμου γένους ἠδύνατο νὰ λάβῃ ἐξαίρετον ἀνατροφὴν καὶ ἀκριβῆ παιδείαν, μάλιστα δὲ νεώτερος σύγχρονος ὦν τῶν τότε πρώτων ἀνδρῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἐπιστήμῃ καὶ τέχνῃ καὶ γεννηθεὶς ἐν πόλει, ἥτις ἦτο τότε ἡ παιδεία τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Διὸ λέγεται, ὅτι ἔσχε διδασκαλοῦς τὸν Ἀναξαγόραν, Ἀντιφῶντα τὸν ῥήτορα, τὸν Πρωταγόραν καὶ τὸν

Γοργιαν. Ἐὰν δὲ προσθέσωμεν εἰς ταῦτα, ὅτι ἦτο ἔγγαμος, ὅτι εἶ-
χεν υἱὸν Τιμόθεον καὶ μίαν θυγατέρα, εἰς ἣν μάλιστα ἀπέδοσάν τινες
τὴν συγγραφὴν τοῦ ὁγδοῦ βιβλίου τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, οὐδὲν πλέον
περὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ Θουκυδίδου γνωρίζομεν.

Παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Θουκυδίδου (βιβλ. 4, § 105) μαθητόμεν,
ὅτι κατὰ τὸ ὁγδοὺν ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, δηλ. κατὰ τὸ
424 π.Χ., οὗτος ἐξελέχθη εἰς τῶν δέκα στρατηγῶν καὶ εὕρισκετο, ὅτε ὁ
Βρασιδᾶς ἠπειλεῖ τὴν Ἀμφίπολιν, ἐν τῷ λιμένι τῆς Θάσου μετὰ ἐπτὰ
τριήρων. Προσκληθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ συστρατήγου αὐτοῦ Εὐκλέους νὰ δράμῃ
πρὸς βοήθειαν τῆς Ἀμφιπόλεως ἀπέπλευσεν ἄνευ ἀναβολῆς ἐκ τῆς
Θάσου. Ἀλλ' ὁ Βρασιδᾶς φοβούμενος τοῦτο, κατὰλαβὼν τὰ πέριξ
τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ προτείνας εὐνοϊκὰς συνθήκας εἰς τοὺς κατοίκους
αὐτῆς, εἶχε καταλάβει τὴν Ἀμφίπολιν. Οὕτως ὁ Θουκυδίδης ὁψὲ
καταπλεύσας ἠδυνήθη νὰ σώσῃ μόνον τὸ ἐπίνειον τῆς Ἀμφιπόλεως
Ἡϊόνα, ἥτις θὰ ἐκυριεύετο, ἂν μὴ προέφθανεν ὁ Θουκυδίδης. Ἐνεκα
τοῦτου κατηγορηθεὶς ἐπὶ προδοσίᾳ ἐφυγαδεύθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ
ἦτο φυγὰς ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη. Μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα ἀνε-
κλήθη κατὰ πρότασιν ἰδιαιτέρων τοῦ Οἰνοβίου εἰς τὴν πετρίδα καὶ
ἐπέστρεψεν εἰς ταύτην. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν κατὰ τὰ μὲν πρῶτα
ἐπτὰ ἔτη τοῦ πολέμου πρὸ τῆς φυγῆς αὐτοῦ θὰ εἶχεν ἐξ ἰδίας αὐτο-
ψίας γνῶσιν ὅλων, ὅσα περιγράφει περὶ τῶν Ἀθηναίων, κατὰ δὲ τὸν
χρόνον τῆς φυγῆς αὐτοῦ θὰ διέτριβεν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐν τοῖς ἐν
Θράκῃ κτήμασιν αὐτοῦ (ἐν τῇ Σκαπτῇ Ὑλῃ), ἐνθα λέγεται ὅτι
ἔγραψε τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ ὑπὸ τινα δεικνυομένην ἐκεῖ πλάτανον,
ἐφ' ὅσον δὲν ἠναγκαζέτο ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ἐρευνῶν νὰ περιηγῇται
καὶ ἐφ' ὅσον αἱ πολεμικαὶ περιστάσεις ἐπέτρεπον τοῦτο. Φαίνεται δ'
ὡς βέβαιον ὅτι εἶχεν ἐπισκεφθῇ ὅχι μόνον τοὺς διαφοροὺς τόπους τῆς
Ἑλλάδος, οἵτινες εἶχον λάβει πολεμικὴν σημασίαν, ἀλλὰ καὶ τὰς
νήσους καὶ τὴν Σικελίαν καὶ τὰ μεσημβρινὰ περάλια τῆς Ἰταλίας,
ἐνεκα τῶν ἐναργεστάτων περιγραφῶν τῶν μερῶν αὐτῶν. Αἰφνίδια δὲ
διακοπὴ τοῦ ἔργου ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Δεκελικοῦ πολέμου προτοῦ τε-
λειώσῃ οὗτος τὴν περιγραφὴν τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου ἔτους ἀποδεικνύει,
ὅτι αἰφνίδιος θάνατος διέκοψε τὸ ἔργον τοῦ ἱστορικοῦ. Ἀγνωστον δ'
εἶναι ἂν ὁ θάνατος τοῦ Θουκυδίδου συνέβη ἐν Ἀθήναις ἢ ἐν Θράκῃ.

Ὁ Θουκυδίδης συνέγραψεν, ὡς αὐτὸς λέγει ἐν ἀρχῇ τοῦ πονήμα-

τος αὐτοῦ, τὸν πόλεμον μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων, οὗ ἡ περιγραφὴ ἄρχεται ἀπὸ τοῦ δευτέρου βιβλίου, διότι πᾶν ὅ,τι ἐγγράφη πρὸ αὐτοῦ χρησιμεύει μόνον ὡς εἰσγωγή. Ἀπὸ τοῦ δευτέρου λοιπὸν βιβλίου μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ κεφαλαίου τοῦ πέμπτου βιβλίου περιγράφει τὸν Ἀρχιδάμειον πόλεμον (431—421 π. Χ.), ἀπὸ δὲ τοῦ εἰκοστοῦ κεφαλαίου τοῦ πέμπτου βιβλίου μέχρι τοῦ ἐβδόμου τὴν ἀβέβαιον καὶ ὑποπτον τοῦ Νικίου εἰρήνην μετὰ τῆς Σικελικῆς ἐκστρατείας μέχρι τοῦ 413 π. Χ., ἐν δὲ τῷ ὀγδόῳ βιβλίῳ ὑπάρχει περιγραφὴ μόνον μέρους τοῦ Δεκελεικοῦ πολέμου, διότι φθάνει μόνον μέχρι τοῦ 411 π. Χ. καὶ ἐκεῖ διακόπτεται ἡ ἱστορία αὐτοῦ.

Ἐκθεσις τῆς ἱστορικῆς ὕλης ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου

Ὁ Θουκυδίδης ἔχει πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν μόνον τὸν πόλεμον μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων καὶ ἀκολουθῶν ἀπαρεγκλίτως μετὰ μεγίστης αὐστηρότητος τοῦτον, ἀποκλείει τῆς ἱστορίας αὐτοῦ πᾶν ὅ,τι δὲν ἔχει ἀμεσωτάτην σχέσιν πρὸς αὐτόν. Ἐχει ὅμως ἐνυφάνει πέντε μικρὰ ἐπεισόδια, ἅτινα μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον δὲν ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ, τὸν Πελοποννησιακὸν δηλ. πόλεμον. Ταῦτα εἶναι α') ἡ ἱστορία τοῦ συνοικισμοῦ τῶν Ἀττικῶν δῆμων ὑπὸ τοῦ Θησεῶς (2,15), β') ἡ ἱστορία τῆς ἀποτυχούσης τυραννίδος τοῦ Κύλωνος (1,126), γ') ἡ ἱστορία τῆς τυραννίδος καὶ ἐξώσεως τῶν Πεισιστρατιδῶν (6,54—59), δ') ἡ ἱστορία τῶν τελευταίων περιπετειῶν τοῦ Παυσανίου καὶ Θεμιστοκλέους (1,128—138) καὶ ε') ἡ ἱστορία τῶν ἐν τῇ Δήλῳ θρησκευτικῶν πανηγύρεων τοῦ Ἀπόλλωνος (3,104). Ταῦτα ὅμως τὰ ἐπεισόδια παριστῶσι κυρίας ἐποχὰς τῆς προτέρας ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων πρὸς ἐξήγησιν καὶ διαφώτισιν τῶν τότε σχέσεων.

Τὴν δὲ ἱστορικὴν ὕλην ἐκθέτει ὁ ἱστορικός φυσικῶς, ὅπως ἐγένετο αὕτη, ἄνευ χάσματος ἐν τῷ μεταξὺ, ὥστε ὁ ἀναγνώστης νομίζει, ὅτι εἶναι παρῶν. Τὴν χρονικὴν ἀκολουθίαν φυλάττει αὐστηρῶς καὶ μεταχειρίζεται ὡς χρονολογίαν τὸ εἰς θέρος καὶ χειμῶνα διαιρούμενον ἔτος. Καὶ τὸ μὲν θέρος, ἐν ᾧ ἐμάχοντο, διαρκεῖ ὀκτῶ μῆνας, ὁ δὲ χειμὼν, ἐν ᾧ ἤρχοντο εἰς διαπραγματεύσεις καὶ προπαρασκευάς, τέσσαρας. Ἔτι δὲ πρὸς μερικώτερον ὀρισμὸν τοῦ χρόνου λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν

φυσικὴν τῶν προϊόντων κατὰστασιν, ἰδίως δὲ τοῦ σίτου, μεταχειριζόμενος τὰς φράσεις «περὶ σίτου ἐκβολήν, πρὶν τὸν σῖτον ἐν ἀκμῇ εἶναι, τοῦ σίτου χλωροῦ ἔτι ὄντος, ἐν καρποῦ ζυγκομιδῇ, ὀλίγον πρὸ τρυγητοῦ».

Τὴν ἱστορίαν ὁ Θουκυδίδης πρῶτος ἐθεώρησεν ὡς ἀνάπτουξιν καθαρὰς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἀνευ ἐπεμβάσεως ὑπερφυσικῆς τινος δυνάμεως καὶ διὰ τοῦτο εἶδει τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὰ ἀνθρώπινα ἐλατήρια, εἰς τὰς σχέψεις, σχέδια καὶ πάθη αὐτῶν. Ὅλα δὲ ταῦτα πάντα ἀποκαλύπτονται ἰδίως διὰ τοῦ μέρους ἐκείνου τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, ὅπερ δημηγορίαι καλοῦνται. Αὗται ἀποτελοῦσαι πλέον τοῦ πέμπτου μέρους τῆς ἱστορίας δὲν εἶναι οἱ λόγοι αὐτοί, ὡς ἀπηγγέλλοντο ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε δημηγορούντων, ἀλλὰ περιέχουσι μόνον τὸ πνεῦμα τῶν ἀγορευσάντων, πρὸς ὃ, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, ὥς ἐγγύτατα εἶχετο, ἀναγράφων σύμπασαν τὴν γνώμην τῶν ἀληθῶς λεχθέντων, οὐχὶ δὲ καὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους. Αἱ δημηγορίαι αὗται ἀνήκουσι καὶ εἰς τὰ τρία εἶδη τοῦ ῥητορικοῦ λόγου· εἶναι δηλ. λόγοι πανηγυρικοί, δικαστικοί καὶ συμβουλευτικοί· εἰς τὸ πρῶτον εἶδος ἀνήκει ὁ ἐπιτάφιος τοῦ Περικλέους (2,35—46), εἰς τὸ δεῦτερον οἱ λόγοι τῶν Πλαταιέων καὶ τῶν Θηβαίων ἐνώπιον τῶν Λακεδαιμονίων δικαστῶν (3,53—59,61—67), εἰς δὲ τὸ τρίτον τὸ μέγιστον αὐτῶν μέρος, τριάκοντα καὶ ὀκτὼ δημηγορίαι.

Ὁ Θουκυδίδης λοιπὸν τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον θεωρεῖ, ὅτι προεκλήθη ἐκ τῆς πορείας τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ ὅτι αἱ συμφοραί, εἰς ἃς αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις περιέπεσον ἕνεκ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, αἰωνίως θὰ ἐπαναλαμβάνωνται ἐφ' ὅσον οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον πονηροὶ ἢ ἀγαθοὶ θέλουσι νὰ εἶναι (Θ. 3,82). Ἀλλὰ τὴν ἀνάγκην ταύτην, ὅπως τὰ τῶν ἀνθρώπων ἀποβαίνωπι τοιοῦτοτρόπως, ἐν ὧσ' οἱ ἄνθρωποι εὖτω πως σκέπτονται καὶ πράττουσιν, ἀποδίδει εἰς δαιμόνιον τι, ὅπερ ὀνομάζει τύχην, δι' οὗ σημαίνεται, ὅτι αὕτη ἐκφεύγει τὸν ἀνθρώπινον ὑπολογισμόν καὶ τὴν νόησιν καὶ θεωρεῖται ὡς ἐνεργοῦσα δυνάμεις. Τύχαι δὲ παρὰ τῇ Θουκυδίδῃ σημαίνουσι τὰ ἀποτελέσματα τῆς τύχης.

Θεωρεῖ δὲ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ὁ Θουκυδίδης ὡς τὸν ἀξιολογώτατον τῶν προγεγενημένων διὰ τρεῖς αἰτίας· α') διότι ἀμφοτέραι αἱ πρωταγωνιστοῦσαι πόλεις Σπάρτη καὶ Ἀθῆναι ἴσταντο

ἐπὶ τῆς ἀκμῆς αὐτῶν, 6') διότι ὁ πόλεμος οὗτος μακρότερον χρόνον διήρκεσεν ἢ οἰοσθήποτε ἄλλος καὶ γ') διότι ὁ πόλεμος οὗτος τοῖς Ἑλλησι βαρεῖας συμφορὰς ἐπήνεγκεν. Πανταχοῦ δὲ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ διαφαίνεται ἡ μεγίστη τοῦ ἱστορικοῦ φιλαλήθεια, ἡ ἀταρχξία καὶ ἡ ἀμερόληπτος κρίσις, ὥστε νομίζει τις, ὅτι δὲν ἔχει πατρίδα. Τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἀπετύπωνεν ὡς ἐν ὄλῳ, διήκουσα δὲ ἰδέα ἐν αὐτῷ εἶναι ἡ ἐξιστόρησις τῆς πρᾶκμῆς τῶν Ἑλλήνων ἔνεκα τούτου τοῦ πολέμου. Ὁμοιάζει δὲ ὁ πόλεμος οὗτος πρὸς δράμα, οὐ τὸ μέσον εἶναι ἡ εἰς Σικελίαν στρατεία. Ὡς δέ, ἂν οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκων ἐν Σικελίᾳ, ἤθελον κρατῆσαι τῶν Ἑλλήνων πάντων, οὕτω διὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ στόλου ἐν Σικελίᾳ προετοιμάζεται ἡ πτώσις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἄρχεται ἡ λύσις τοῦ δράματος.

Ἡ εἰς ὁκτὼ βιβλία διαίρεσις τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου εἶναι ἔργον τῶν Ἀλεξανδρίων.

Γλῶσσα καὶ χαρακτὴρ τοῦ λόγου παρὰ Θουκυδίδην. Ὁ Θουκυδίδης εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις μετεχειρίσθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὴν ἀττικὴν διάλεκτον, ἡ ὁποία γενικῶς τότε εὕρισκετο ὡς γραπτὴ γλῶσσα ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῆς ἀναπτύξει. Ἐπομένως ἡ γλῶσσα τοῦ Θουκυδίδου οὕσα ἡ ἀρχαία Ἀττικὴ, ἣν μετεχειρίζοντο καὶ οἱ τότε σύγχρονοι σοφισταὶ καὶ ὁ ῥήτωρ Ἀντιφῶν, διαφέρει τῆς ὕστερον Ἀττικῆς διαλέκτου. Παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ ἀπαντῶσιν ἰδιώματα λέξεως καὶ συντάξεως, ἅτινα δὲν εὕρισκονται ἐν τῇ λελεασμένῃ γλώσσῃ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ Λυσίου καὶ ἐν τῇ κομψῇ καὶ περιτίνῳ τοῦ Ἰσοκράτους. Οὕτως ὁ Θουκυδίδης μεταχειρίζεται λέξεις ἀσυνήθεις (περιλογισμὸς—περιωπῆ) καὶ ποτε ποιητικὰς (κωλύμη, ἀχθηδών, ἐπισπέρχειν, ἀμφιδήριτος, θάμβος), πολὺτροπος δὲ καὶ καινοφανὴς εἶναι παρ' αὐτῷ ὁ σχηματισμὸς αὐτῶν (πρέσβευσις, πανοικησία, ὀλόφυρσις). Παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ αἱ λέξεις κεῖνται ἐν τῇ κυρίᾳ καὶ πρώτῃ αὐτῶν σημασίᾳ, οὐχ ἥττον ὃ' ἔχει οὗτος καὶ τινὰς μεταφορὰς· οὕτω καλεῖ ἄνθος τὴν νεολαίαν τῆς πόλεως (4,133,1), μεταχειρίζεται τὰς μεταφορικὰς φράσεις στορέσας τὸ φρόνημα (6,18,4), ἰατρὸς τῆς πόλεως κακῶς βουλευσαμένης (6,14). Ἐν τῷ λόγῳ τῶν Πλαταιῶν τὴν πόλιν ἐκ παντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἐξαλειψαί—καμφθῆναι καὶ ἐπικλασθῆναι ἀντὶ τοῦ πεισθῆναι. Πρὸς δὲ πολλὰ καὶ ἐκφράζεται περιφραστικῶς ἐκεῖ, ἔνθα συνθέςτερον ἦτο νὰ ἐκφρασθῇ μονο-

λεκτικῶς (παραίνεσιν καὶ ἀξίωσιν χάριτος τοιάνδε ἔχομεν), ἀντὶ τοῦ παραινοῦμεν καὶ ἀξιούμεν, ἢ καὶ τάνάπαλιν (τοὺς Ἀθηναίους οἶμαι μεγάλους γιγνομένους ἀναγκάσαι ἐς τὸ πολεμεῖν), ἀντὶ τοῦ παρ-
σχεῖν ἀνάγκην πολέμου, μεταχειρίζεται ῥήματα ἐνεργητικὰ ἀντὶ μέ-
σων ἢ καὶ τούναντίον, ὡς ὁ Ἡρόδοτος (ἐπιμιγνύντες ἀδελῶς ἀλλήλοις
—κατῳκημένους ἀντὶ κατῳκηκότητας), παραλαμβάνει τὰ οὐδέτερα
τῶν ἐπιθέτων καὶ μετοχῶν ἀντὶ τῶν συστοίχων ἀφρημένων οὐσια-
στικῶν (τὸ πιστόν—τὸ δυνάμενον—τὸ βουλόμενον) ἀντὶ ἡ πίστις—
ἡ δύναμις—ἡ βούλησις ¹⁾). Πρὸς ἔκφρασιν δὲ ἐν τῷ λόγῳ μείζονος
δυνάμεως ἔχει τὰ εἰς τῆς ὀνόματα ἀντὶ τῶν ῥημάτων (οἱ μὲν καὶ
παρὰ δύναμιν τολμηταὶ καὶ παρὰ γνώμην κινδυνεύουσι) ἀντὶ τῶν ἡ-
τον ἰσχυρῶν ῥημάτων τολμῶσι καὶ κινδυνεύουσι. Ἐν δὲ τῇ συντάξει
μεταχειρίζεται πληθὺν διαφόρων σχημάτων, ὧν συνηθέστερον εἶναι
τὸ κατὰ τὸ σημαίνόμενον καὶ τὸ ἀπὸ κοινοῦ (τῶν Συρακοσίων ὁ δῆ-
μος ἐν πολλῇ πρὸς ἀλλήλους ἐριδί ἦσαν—αἱ πόλεις ἐχώρησαν ἐπὶ τὴν
ἀντικρυς ἐλευθερίαν, τὴν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων αὐτονομίαν οὐ προτι-
μήσαντες). Ἡ τάσις δὲ τοῦ Θουκυδίδου νὰ σχηματίσῃ ἐκάστην αὐ-
τοτελῆ πὺς ἐννοίαν κατὰ τὴν φύσιν αὐτῆς ἄνευ φροντίδος πρὸς τὴν
σύνταξιν παραλλήλου ταύτη ἐννοίας παράγει ἐν αὐτῷ πολύμορφον
κατασκευὴν λόγου, ἐν ἡ ἀπαντῶσιν ἀλλαγὴ τοῦ ὑποκειμένου, τῆς δια-
θέσεως τοῦ ῥήματος, τῆς ἐγκλίσεως καὶ ἐν γένει ἀντακολουθαί. Οὕτω
ἐν τῷ λόγῳ τῶν Ἀθηναίων πρεσβευτῶν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους
(1, 73, 2) λέγεται· Καὶ γὰρ ὅτε ἐδρῶμεν, ἐπ' ὠφελίᾳ ἐκινδυ-
νεύετο· ἐνθα τὸ ἐκινδυνεύετο ἔδει νὰ τεθῇ κατὰ τὸ ἐδρῶμεν ἐν
ἐνεργητικῷ τύπῳ φυλαττομένου τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου. Εἴτα δὲ
λέγει· ἥς τοῦ μὲν ἔργου μέρος μετέσχετε, τοῦ δὲ λόγου μὴ
παντός, εἴ τι ὠφελεῖ, στερισκώμεθα· ἐνταῦθα συνυπάρχουσιν
ἀλλαγὴ τοῦ ὑποκειμένου, τῆς διαθέσεως τοῦ ῥήματος καὶ τῆς ἐγκλί-

¹⁾ Οἱ Ἀθηναῖοι τὸ ἐπιθυμοῦν τοῦ πλοῦ οὐκ ἐξηρέθησαν (ἀντὶ
τὴν ἐπιθυμίαν).—Τὸ βουλόμενον καὶ ὑποπτον τῆς γνώμης οὐ δηλοῦν-
τες ἐς τοὺς Ἀθηναίους (ἀντὶ τὴν βούλησιν καὶ ὑποψίαν)—ἀποκλῆ-
σαι τῆς γνώμης τὸ θυμούμενον (ἀντὶ τὸν θυμόν) Θ. 1, 90, 2, —6,
24, 2—7, 68, 1.

σεως. Ἐλιποψύχησέ τε καὶ πεσόντος αὐτοῦ ἐς τὴν παρεξ-
ειρεσίαν ἢ ἀσπίς περιεργύη ἐς τὴν θάλασσαν (4, 12, 1),
ἀντὶ τοῦ ὁμαλωτέρου, ἀλλ' ἦτον συνεσφιγμένου, ἐλιποψύχησέ τε κα
ἔπescen ἐς τὴν πχεξεειρεσίαν, ἡ δὲ ἀσπίς κλ. Ἔτι δὲ παρεμβάλλει
οὗτος ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ περιόδῳ πολλὰς προτάσεις, αἵτινες καθι-
στῶσι τὸν λόγον ἀσαφῆ καὶ δυσπαρακολούθητον,¹⁾ ἡ χωρίζει δύο
λέξεις στενῶς πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμένας διὰ παρεμβολῆς ἄλλων λέ-
ξεων, ὅπως κατastήσῃ τὴν σύνδεσιν αὐτῶν ἰσχυροτέραν (ἐπιστάμεθα
οἷα ὁδῶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὅτι κατ' ὀλίγον χωροῦσιν ἐπὶ τοὺς πέλας,
ἀντὶ τοῦ· ὅτι κατ' ὀλίγον οἱ Ἀθηναῖοι χωροῦσιν. Ἡ δὲ κατασκευὴ
τῶν περιόδων παρ' αὐτῷ εἶναι μετὰ τῆς χαλαρᾶς παρατακτικῆς
συνδέσεως τῶν Ἰώνων καὶ τῶν τελείων περιόδων τῶν μετὰ ταῦτα.
Κοινὸς δ' ἰδιωτισμὸς τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ εἶναι ὁ ἀντιθετικὸς τρόπος τοῦ
λέγειν (μὲν—δὲ), ἐξ οὗ προέρχονται καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ καλλωπισμοί,
οἷον τὰ ἰσόκωλα, τὰ ὁμοιοτέλευτα, αἱ παρηχήσεις καὶ γενικῶς τὰ λε-
γόμενα σχήματα τῆς λέξεως²⁾. Τοῦναντίον δὲ ξένα σχεδὸν πρὸς αὐτὸν

1) «Τῆς γὰρ ἐμπορίας οὐκ οὔσης, οὐδὲ ἐπιμυγνύντες ἀδεῶς ἀλ-
λήλοις, οὔτε κατὰ γῆν, οὔτε διὰ θαλάσσης, νεμόμενοί τε τὰ ἑαυτῶν
ἕκαστος, ὅσον ἀποζῆν, καὶ περιουσίαν χρημάτων οὐκ ἔχοντες, οὔτε
γῆν φυτεύοντες· ἄδηλον ὅν, ὁπότε τις ἐπελθὼν, καὶ ἀτειχίστων ἅμα
ὄντων, ἄλλος ἀφαιρήσεται· τῆς τε καθ' ἡμέραν ἀναγκαίου τροφῆς παν-
ταχοῦ ἂν ἡγούμενοι ἐπικρατεῖν, οὐ χαλεπῶς ἀπανίσταντο». Ἡ ἐν-
νοια τῆς περιόδου ταύτης φανερωτέρα θὰ ᾔητο οὕτω· Τῆς γὰρ ἐμπο-
ρίας οὐκ οὔσης, οὐδ' ἐπιμυγνύντες ἀδεῶς ἀλλήλοις, οὔτε κατὰ γῆν,
οὔτε διὰ θαλάσσης, νεμόμενοι δὲ τὰ ἑαυτῶν ἕκαστος, ὅσον ἀποζῆν,
οὐ χαλεπῶς ἀπανίσταντο.

2) «Τόλμα μὲν γὰρ ἀλόγιστος | ἀνδρεία φιλέταιρος ἐνομίσθη, μέλ-
λησις δὲ προμηθῆς | δειλία εὐπρεπής· τὸ δὲ σῶφρον | τοῦ ἀνάνδρου
πρόσχημα, καὶ τὸ πρὸς ἅπαν ξυνετὸν | ἐπὶ πᾶν ἀργόν» (3, 82, 4). Αἱ
ἐνταῦθα παρατηρούμεναι ἀντιθέσεις, τὰ ὁμοιοτέλευτα, ἡ παρήχησις
καὶ τὸ βραχὺ τῶν προτάσεων ἐμφανίζουσιν ἡμῖν τὸν τοῦ Γοργίου ῥή-
τορος τρόπον τοῦ λέγειν.

εἶναι τὰ λεγόμενα σχήματα τῆς διανοίας, τὰ προερχόμενα ἐκ πάθους ἢ ἐξ ὑποκρίσεως.¹⁾

Διεγείρει δὲ πρὸ πάντων τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου τοῦ Θουκυδίδου ἡ βραχύτης τῆς ἐκφράσεως καὶ ἡ πυκνότης, διότι βαθύνουσιν ὧν οὗτος συμπυκνῶι τὰς ιδέας ἐν ὀλίγαις μὲν ἄλλ' ἰσχυραῖς λέξεσι, καθιστάμενος οὕτω πολλάκις δύσκολος πρὸς κατανόησιν, μάλιστα ἐν ταῖς δημηγορίαις, ὧν τὸ ὕφος διαφέρει τοῦ ὕφους τῆς ἱστορικῆς παρ' αὐτῷ διηγήσεως. Ἐν ταῖς δημηγορίαις παρουσιάζονται τὰ ιδιώματα αὐτοῦ πολὺ καθαρά, ὡς ἡ πυκνὴ βραχυλογία, αἱ ταχέϊαι μεταβάσεις, αἱ ἀσυνήθειαι φράσεις καὶ ἐκφράσεις. Τὰ ιδιώματα ταῦτα, ἅτινα παρῆγον δυσκολίαν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀρχαίους, ἤδη παρατηρήθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κριτικῶν.²⁾

§ 5. Ξενοφῶν.

Ὁ περιώνυμος στρατηγός, φιλόσοφος καὶ ἱστορικὸς γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 443 π. Χ. ἦν υἱὸς Γρύλλου, Ἐρχιεύς τὸν δῆμον. Νέος ὧν ἐγένετο μαθητὴς τοῦ Σωκράτους ὑφ' οὗ καὶ ἠγαπήτο. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἦτοι τῷ 401 π. Χ. προσεκλήθη

¹⁾ Μόνον δύο παραδείγματα ὑποφορᾶς εὗρηται παρὰ τῷ Θουκυδίῃ· τὸ ἐν ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Ἀθηναγόρου (6,38,5) «καὶ δῆτα, δὲ πολλάκις ἐσκεψάμην, τί καὶ βούλεσθε, ὦ νεώτεροι; πότερον ἄρχειν ἤδη; ἀλλ' οὐκ ἔννομον..... ἀλλὰ δὴ μετὰ πολλῶν ἰσονομεῖσθαι; καὶ πῶς δίκαιον τοὺς αὐτοὺς μὴ τῶν αὐτῶν ἀξιοῦσθαι;» καὶ τὸ ἕτερον ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Ἀρχιδάμου (1,80,3). Ἀσύνδετα δὲ καὶ ἀναφοραὶ σπανίως ἀπαντῶσι (7,31,4) (1,85,2) (2,41,2), ὁμοίως δὲ σπάνια εἶναι τὰ παραδείγματα εἰρωνείας καὶ σκώμματος.

²⁾ Ἐκδηλότατα δ' αὐτοῦ καὶ χαρακτηριστικώτατά ἐστι τό τε πειροῖσθαι δι' ἐλαχίστων ὀνομάτων πλεῖστα σημαίνειν πράγματα, καὶ πολλὰ συντιθέναι νοήματα εἰς ἓν, καὶ ἔτι προσδεχόμενόν τι τὸν ἀκροατὴν ἀκούσεσθαι καταλείπειν, ὅφ' ὧν ἀσαφὲς γίγνεται τὸ βραχὺ· ἵνα δὲ συνελὼν εἴπω, τέσσαρα μὲν ἐστὶν ὥσπερ ὄργανα τῆς Θουκυδίδου λέξεως, τὸ ποιητικὸν τῶν ὀνομάτων, τὸ πολυειδὲς τῶν σχημάτων, τὸ τραχὺ τῆς ἁρμονίας, τὸ τάχος τῆς σημασίας (Δ. Ἀλκ. περὶ Θουκ.).

εἰς Σάρδεις παρὰ τοῦ φίλου αὐτοῦ Προξένου τοῦ Βοιωτοῦ, ἀνδρὸς λογίου καὶ στρατηγοῦ, ἵνα συστήσῃ οὗτος αὐτὸν εἰς Κύρον τὸν νεότερον. Ὁ Σωκράτης ὑπέδειξεν αὐτῷ, ὅτι πορευόμενος πρὸς τὸν Κύρον ὄντα ἐχθρὸν τῶν Ἀθηναίων κινδυνεύει νὰ προσκρούσῃ εἰς τὰ συμφέροντα τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος καὶ προέτρεψεν αὐτόν, ἵνα ἐρωτήσῃ τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον. Ἀλλ' ὁ Ξενοφῶν καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ἐπορεύθη πρὸς τὸν Κύρον καὶ μετέσχε τῆς στρατείας κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος. Μετὰ δὲ τὴν ἀτυχῆ ὡς πρὸς τὸν Κύρον ἔκβασιν τῆς μάχης παρὰ τὰ Κούναξα καὶ μετὰ τὸν δι' ἀπάτης τοῦ Τισσαφέρνηος φόνον τοῦ Κλεάρχου καὶ τῶν λοιπῶν στρατηγῶν τῶν Μυρίων ἐξελέχθη ὑπὸ τοῦ ἀπορφανισθέντος στρατοῦ στρατηγός. Τότε διὰ τῆς φρονήσεως, ἀνδρείας καὶ πολεμικῆς αὐτοῦ ἐμπειρίας ἔσωσεν ὁ Ξενοφῶν τοὺς Μυρίους, οὓς ἤγαγε μέχρι Βυζαντίου, κατορθώσας οὕτω τὴν κοσμοϊστορικὴν ἐκείνην κάθοδον τῶν Μυρίων, ἣν ἡ ἀρχαιότης καὶ σύγχρονος ἐποχὴ θαυμάζει ὡς μέγιστον στρατηγικὸν κατόρθωμα. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ξενοφῶν ἐπολέμησε κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, φίλου ὄντος τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ ἐβοήθησε τῷ ἐχθρῷ αὐτῶν Κύρῳ, οἱ Ἀθηναῖοι ἐξώρισαν αὐτόν. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ὁμῶς ἀμείβοντες τὸν λακωνισμόν τοῦ Ξενοφῶντος ἐδωρήσαντο αὐτῷ κτῆμα τι ἐν Σκιλλοῦντι τῆς Ἡλίδος καὶ κατέστησαν αὐτὸν ἐκεῖ πρόξενον. Ἐνταῦθα ὁ Ξενοφῶν ἐζήσεν ὑπὲρ τὰ εἰκοσιν ἔτη συγγραφῶν ἐν τῷ τερπνοτάτῳ τούτῳ τόπῳ τὰ ἀθάνατα αὐτοῦ ἔργα. Ἀλλ' ὅτε οἱ Ἡλεῖοι μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην (371 π. Χ.) ἀνεκτήσαντο τὸν Σκιλλοῦντα ὁ Ξενοφῶν ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν καὶ ἦλθε καὶ ἐγκατέστη ἐν Κορίνθῳ, ἐνθα καὶ ἀπέθανε τῷ 355 π. Χ. Πρώτερον ὁμῶς οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀνακαλέσει αὐτὸν ἐκ τῆς ἐξορίας διὰ ψηφίσματος, ἐπειδὴ, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι συνῆψαν συμμαχίαν μετὰ τῷ Λακεδαιμονίῳ ἐναντίον τῶν Θηβαίων, ὁ Ξενοφῶν ἐπεμψεν εἰς Ἀθήνας τοὺς δύο αὐτοῦ υἱούς, τὸν Διόδωρον καὶ τὸν Γρύλλον, ἵνα μετὰσχῶσι τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Θηβαίων. Καὶ ὁ μὲν Διόδωρος ἐπανῆλθεν εἰς τὸν πατέρα, ὁ δὲ Γρύλλος ἐπέσεν ἐν τῇ ἐν Μαντινείᾳ μάχῃ. Διὰ τοῦτο ἐξευμενισθέντες οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεκάλεσαν μὲν διὰ ψηφίσματος τὸν Ξενοφῶντα ἐκ τῆς φυγῆς, ὁμῶς δ' αὐτὸς δὲν κατῆλθεν εἰς Ἀθήνας προτιμήσας τῆς πατρίδος τὴν ἐν Κορίνθῳ διαμονήν.

Ὁ Ξενοφῶν δὲν ἦν τλησεν ἐκ τοῦ Σωκράτους τὰς μεγάλας φιλο-

σοφικᾶς θεωρίας, ἀλλὰ μόνον πρακτικὰς γνώσεις. Διὸ διακρίνεται οὐχὶ διὰ τὴν βαθύνοιαν καὶ τὰς μεγάλας ιδέας, ὅσον διὰ τὸν πρακτικὸν νοῦν, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶναι μὲν συνδεδεμένη σωφροσύνη καὶ ἀπλότης ἀλλὰ καὶ φιλαυτία, ἧς ἔχνη εὐρίσκομεν καὶ ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ. Ὁ λακωνισμὸς, τοῦτου προέρχεται ἐκ τῶν τότε σχέσεων καὶ τῆς ἀγάπης τῶν Σωκρατικῶν πρὸς τὰ Δῶριχα ἦθη. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶναι θεοσεβῆς καὶ ἐνίοτε δεισιδαίμων. Ἐν ταύτῃ δεικνύει μὲν σεβασμὸν πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ὅμως δ' ἔχει καὶ βαθμὸν τινα ποιητικῆς ἐλευθερίας. Πανταχοῦ ἐπιθυμεῖ νὰ παρίστανῃ ἀνθρωπίνους χαρακτῆρας καὶ στρατηγικοὺς, ὅπως πρὸς τούτους, ὡς πρὸς πρότυπα, μορφώσῃ πολιτικοὺς καὶ στρατηγούς. Ἐνῷ ὁ Θουκυδίδης ὁλοκλήρους πολιτείας διὰ μεγαλοπρεπῶν εἰκόνων κοσμῶν ἐπισκιάζει τὴν σπουδαίότητα τῶν ἀτόμων, ἀντιστρόφως παρὰ τῷ Ξενοφῶντι ἀνυψοῦνται οἱ τῶν ἀτόμων χαρακτῆρες.

Ὑπὸ λεκτικὴν ἔποψιν ἐξεταζόμενος ὁ Ξενοφῶν ἔχει οὐχὶ ὀλίγας ἀρετάς. Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς ἐπαινεῖ τὸ καθαρὸν, τὸ σαφές καὶ τὸ ἐναργές τῶν λέξεων καὶ τὸ ἡδὺ τῆς συνθέσεως αὐτῶν. Ἐνεκα δὲ τῆς ἀρμονικῆς καὶ ἡδέας ῥοῆς τοῦ λόγου ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐχαρακτηρίσθη ὡς γλυκύτερος καὶ μέλιτος καὶ Ἀττικῇ μέλισσα ὠνόμασθη.

Συγγράμματα τοῦ Ξενοφῶντος. Τὰ διασωθέντα συγγράμματα τοῦ Ξενοφῶντος δὲν εἶναι ὅμοια πρὸς ἄλληλα, ἀλλ' εἶναι ἱστορικά, φιλοσοφικά καὶ πολιτικά ἢ πρακτικά.

Αὐτὸν ἱστορικὰ εἶναι 1) τὰ Ἑλληνικά ἐν ἑπτὰ βιβλίοις. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο εἶναι Ἑλληνικὴ ἱστορία συνεχίζουσα τὴν ἱστορίαν τοῦ Θουκυδίδου καὶ διήκουσα μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 411—362 π. Χ. Ἡ ὕλη τοῦ πονήματος τοῦτου εἶναι μὲν πολύτιμος, ἀλλ' εἶναι ἄνευ ἐπιμελοῦς ἐκλογῆς καὶ συμμετρίας, ἴσως δὲ καὶ ἄνευ αὐστηρᾶς φιλαληθείας καὶ ἀμεροληψίας ἔνεκα τῆς πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας συμπαθείας αὐτοῦ. 2) Κύρου Ἀνάβασις, ἥτοι ἡ μετ' ἀκριθείας, ἐναργείας καὶ τεχνικῆς συνθέσεως ἐκθεσις, τῶν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀρταξέρξου καὶ τὴν κάθοδον τῶν Μυρίων, ἐν οἷς εἶχεν αὐτὸς λάβει μέρος. 3) Κύρου Παιδεία, ἐν ὀκτὼ βιβλίοις. Διὰ τοῦ συγγράμματος τοῦτου, ὅπερ εἶναι ἠθικὸν καὶ πολιτικὸν μυθιστόρημα μετὰ ἱστορικῆς βάσεως, παρίσταται

τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὸν χαρακτῆρα Κυρίου τοῦ πρεσβυτέρου καὶ πειράται ὅπως ἐν τῷ βίῳ τοῦ Κυρίου ἀπεικονίσῃ κατὰ τὰς Σωκρατικάς ἐννοίας τὸ ἰδανικὸν ἀγαθοῦ ἡγεμόνος· 4) Λόγος εἰς Ἀγνσίλαον, ἥτοι ἔπαινος Ἀγνσιλάου, βασιλέως τῆς Σπάρτης καὶ φίλου τοῦ Ξενοφῶντος.

Βον Φιλοσοφικά εἶναι 1) Ἀπομνημονεύματα Σωκράτους ἀποτελούμενα ἐκ τεσσάρων βιβλίων. Ταῦτα περιέχουσι διαλόγους, οὓς ὁ Σωκράτης ἐποίησατο πρὸς διάφορα πρόσωπα. Διὰ τούτου ἀποδεικνύει σαφῶς ὁ Ξενοφῶν τὸ ἀνεπίληπτον τοῦ Σωκράτους καὶ ἐπομένως, ὅτι ἡ κατὰ τοῦ Σωκράτους κατηγορία, ὅτι δηλ. δὲν παραδέχεται οὗτος τοὺς θεοὺς, οὓς ἡ πόλις νομίζει, καὶ ὅτι διαφθείρει τοὺς νέους, εἶναι ψευδῆς καὶ ἀνυπόστατος· 2) Ἀπολογία Σωκράτους πρὸς τοὺς δικαστάς· 3) Συμπόσιον φιλοσόφων· 4) Ἰέρων ἢ τύραννος, ἥτοι διάλογος Ἰέρωνος, τυράννου τῶν Συρακουσιῶν, καὶ τοῦ ποιητοῦ Σιμωνίδου· 5) Οἰκονομικὸς λόγος, ἥτοι διάλογος τοῦ Σωκράτους πρὸς τινὰ πλούσιον Ἰσχύμαχον περὶ τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας.

Γον Πολιτικά ἢ πρακτικά εἶναι 1) Περὶ ἵππικῆς, ἥτοι τῆς χρήσεως τοῦ ἵππου εἰς τὰ πολεμικά. Τούτου δεύτερον μέρος εἶναι τὸ ἐπιγραφόμενον ἵππαρχικός, ἥτοι περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἵππαρχου· 2) Κυνηγετικός, ἥτοι ἔπαινος τῆς θήρας· 3) Πόροι ἢ περὶ προσόδων, ἥτοι περὶ αὐξήσεως καὶ καλῆς διοικήσεως τῶν Ἀττικῶν προσόδων, κατὰ στερεὰς ἀρχὰς τῆς οἰκονομίας· 5) Λακεδαιμονίων πολιτεία καὶ 6) Ἀθηναίων πολιτεία. Καὶ τῶν δύο ὅμως τούτων τελευταίων συγγραμμάτων ἡ γνησιότης ἀμφιβάλλεται.

§ 6. Σύγχρονοι τοῦ Ξενοφῶντος ἱστορικοί.

Οὗτοι ἐμιμοῦντο τοὺς τρεῖς μεγάλους ἱστορικούς. ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ Κτησίου καὶ τοῦ Φιλίστου.

Ὁ Κτησίας ἦτο ἐκ τῆς ἐν Καρίᾳ Κνίδου, ἱατρὸς ἀκμάζων ἐν τοῖς χρόνοις Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος, ὃν καὶ ἐθεράπευσε τραπείτα ἐν Κουνάξοις. Ἀφ’ οὗ δὲ διέτριψεν ἐπτακαίδεκα ἔτη ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐπικνηθῆναι εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Οὗτος ἔγραψε καὶ ἄλλα συγγραμματα, ὡς Ἰνδικά, τὸ σπουδαιότατον δ’ ὅμως συγ-

γραμμα ἦσαν τὰ Περσικά, ἅπερ συνίσταντο ἐξ εἴκοσι καὶ τριῶν βιβλίων. Ὁ Κτησίας ὠμοιάζει πρὸς τὸν Ἡρόδοτον οὐ μόνον κατὰ τὴν Ἰωνικὴν διάλεκτον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μυθῶδες.

Ὁ δὲ Φίλιστος, ὁ Συρακόσιος ἔζη ἐπὶ τῶν χρόνων ἀμφοτέρων τῶν Διονυσίων καὶ ἀνέμιχθη σφόδρα εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Οὗτος ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ πρώτου Διονυσίου ἔγραψεν ἐν τῇ ἐξορίᾳ Σικελικὰ εἰς ἑνδεκα βιβλία περιλαμβάνοντα τὴν ἱστορίαν τῆς νήσου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου. Ἀνακληθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ νεωτέρου Διονυσίου ἐνήργησε τὴν ἐξορίαν τοῦ Δίωνος καὶ ὡς στρατηγὸς τοῦ στόλου τοῦ Διονυσίου καταναυμαχηθεὶς ὑπὸ τοῦ Δίωνος ἐφρονεῖθη ὑπὸ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος. Ὁ ἱστορικὸς οὗτος ἦτο οὐχὶ ἀνεπιτήδεις μιμητὴς τοῦ Θουκυδίδου. Ἀλλ' ὅμως ἔνεκα τῆς πολιτικῆς θέσεως ἔλειπεν ἅπ' αὐτοῦ ἡ ἀναγκαία ἀμεροληψία καὶ φιλαλήθεια, ἐπειδὴ ἠνόει τὴν τυραννίδα φιλοτύραννος ὦν καὶ κολακικός. Πρὸς δὲ ὑστέρει τοῦ πρωτοτύπου κατὰ τὴν καλὴν διάταξιν τῆς ὕλης καὶ τὴν δύναμιν τῆς περιγραφῆς. Τούτου καθὼς καὶ τοῦ Κτησίου σφύζονται μόνον ἀποσπάσματα τῶν ἔργων αὐτῶν.

§ 7. Δευτέρα περίοδος τῆς ἱστορίας.

Ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Ξενοφῶν ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων τὰ ἄριστα ὑποδείγματα ἱστορίας, τὰ ὁποῖα οἱ μεταγενέστεροι ἱστοριογράφοι δὲν ἔχουσι φθάσει. Διότι οἱ ἱστορικοὶ τῆς περιόδου ταύτης ἀντὶ νὰ ἐρευνήσωσι τὴν πλουσίαν ὕλην, ἣν εἶχον ἐκ τῆς μεταδόσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ εἰς εὐρυτάτας ἐκτάσεις, κατὰ τὸ μέγα παράδειγμα τοῦ Θουκυδίδου ἐν τῇ αὐστηρᾷ ἀληθείᾳ, εἰσήγαγον εἰς τὴν ἱστορίαν μύθους, ῥητορικὰ σχήματα καὶ ῥητορικὰς ὑπερβολάς, αἵτινες εἰσέδυσαν εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν ἐκ τῶν ῥητορικῶν σχολῶν, ὧν μαθηταὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἱστορικῶν τούτων ἦσαν. Αἱ πράξεις μάλιστα τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, αἵτινες διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν περιοχὴν εἶχόν τι τὸ μυθῶδες ἤγειραν τὴν φαντασίαν τῶν Ἑλλήνων. Αἱ Ἰνδία· καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἀσία ἐν τῇ ξενικῇ καὶ ἀγνώστῳ αὐτῶν μορφῇ ἦσαν ἀνεξάντλητος πηγὴ πρὸς φαντασιώδεις ὑπερβολάς.

Ἐκ τῶν ἱστορικῶν τῆς περιόδου ταύτης οἱ κυριώτεροι εἶναι οἱ

ἐξῆς· Θεόπομπος ὁ Χίος, ὁ ἐξοχώτατος τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰσοκράτους. Οὗτος ἔγραψε Ἑλληνικὰ εἰς δώδεκα βιβλία, συνέχειαν τῆς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου μέχρι τῆς περὶ τὴν Κνίδον ναυμαχίας (410—394 π. Χ.). Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον αὐτοῦ ἔργον ἦσαν τὰ Φιλιππικὰ συνιστάμενα ἐκ πεντήκοντα καὶ ὀκτὼ βιβλίων. Τὸ ἄτονον ὕφος τοῦ λόγου αὐτοῦ, ὡς καὶ ἡ δηκτικὴ καὶ διαβόητος φιλόσοφος κριτικὴ τῶν προσώπων καὶ πραγμάτων, ἦσαν τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ τρόπου τῆς παραστάσεως καὶ τῶν λόγων τοῦ ἱστορικοῦ τούτου.

Ἐφόρος ἐκ τῆς ἐν Αἰολίδι Κύμης, μαθητὴς ἐπίσης τοῦ Ἰσοκράτους. Οὗτος γεννηθεὶς κατὰ τὸ 380 π. Χ. εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις συνέγραψεν εἰς τριάκοντα βιβλία καθολικὴν ἱστορίαν (τὰ καθόλου ὡς τὴν ὀνομάζει ὁ Πολύβιος) ἀπὸ τῶν Τρωικῶν μέχρι τῶν χρόνων αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἐχούσῃ καλὴν διάταξιν τῆς ὕλης, καθάρτητα γλώσσης, διεύθυνσιν πρὸς τὸν πραγματισμὸν τῆς ἱστορίας τοῦ Πολυβίου, ὑπῆρχον πολλὰ ῥητορικὰ σχήματα καὶ γεωγραφικὰ καὶ χρονολογικὰ εἰδήσεις, ἃς ὠφελήθη μετὰ ταῦτα ὁ γεωγράφος Στράβων.

Καλλισθένης ὁ Ὀλύνθιος. συγγενὴς καὶ μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἀκόλουθος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἰς τὰς ἐκστρατείας αὐτοῦ. Ἐγραψεν Ἑλληνικὰ εἰς δέκα βιβλία καὶ τὰ κατ' Ἀλέξανδρον.

Εἰς τὸν κανόνα τῶν ἱστορικῶν πλὴν τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Θουκυδίδου, τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Θεσπόμπου, τοῦ Ἐφόρου, καὶ τοῦ Καλλισθένους περιλαμβάνεται καὶ Ἀναξίμενης ὁ Λαμψακηνός. Καὶ οὗτος ἦν ἀκόλουθος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου γράψας καθολικὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν εἰς δέκα καὶ ἑπτὰ βιβλία ἀπὸ τῶν θεογονιῶν μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης. Πρὸς δὲ ἔγραψε καὶ Φιλιππικά, ἧτοι περὶ τῶν πράξεων τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Τούτου θαυμαστὴ ἦν ἡ ῥητορικὴ ἱκανότης καὶ ἡ εὐκολία μιμήσεως τοῦ ὕφους παντὸς συγγραφέως.

Ἐνταῦθα μνημονευτέοι εἶναι καὶ πλείστοι ἄλλοι ἱστοριογράφοι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οὗ τὰς πράξεις ἐπραγματεύοντο οἱ μὲν ῥητορικῶς, οἱ δὲ χρονολογικῶς, τινὲς δὲ μάλιστα ἡμερολογικῶς (ἐφημερίδες). Τούτων ἐπισημότατοι εἶναι Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, βασι-

λεὺς τῆς Αἰγύπτου, Εὐμένης ἐκ Καρδίας, πόλεως τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, Διόδοτος ἕξ Ἐρυθρῶν, πόλεως κειμένης ἀπέναντι τῆς Χίου, Κλείταρχος ὁ Δείνωνος, συγγράψας μυθιστόρημα μᾶλλον ἢ ἱστορίαν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, Ἐκαταῖος ὁ ἐξ Ἀβδήρων καὶ ἄλλοι πολλοί.

Μετὰ τὰς δὲ ἀπὸ τῆς ῥητορικῆς ἱστορίας πρὸς τὴν πραγματικὴν τοῦ Πολυβίου ἀποτελοῦσιν οἱ χρονολογικαὶ ἱστορίαι συγγράψαντες, οἵτινες διεκρίνοντο κατὰ τὴν ἀκριβείαν τῆς χρονολογικῆς κατατάξεως καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἦσαν ὅμως κατὰ τὸ ὕψος ἥττω καὶ μονότονοι. Οὗτοι δύνανται νὰ διαιρεθῶσι α') εἰς συγγράψαντας καθολικὰς χρονολογικὰς ἱστορίας, ὡς Τίμαιος ὁ Ταυρομενίτης (280 π. Χ.) ζήσας πεντήκοντα ἔτη ἐν Ἀθήναις καὶ γράψας Ἑλληνικά, Σικελικά καὶ Ἰταλικά εἰς ἐξήκοντα καὶ ὀκτὼ βιβλία καὶ τὸν πόλεμον τοῦ Πύρρου. Οὗτος πρῶτος μετεχειρίσθη τακτικῶς ὡς χρονολογίαν τὰς Ὀλυμπιάδας, ὥς ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ Ὀλυμπιονίκαι ἐπιγραφομένῳ ἠρεύννησεν. Καί β') εἰς εἰδικούς χρονολογικούς ἱστοριογράφους, δηλ. ἱστοριογράφους πόλεων, ὧν διακρίνονται οἱ Ἀθηδιογράφοι, γράψαντες τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν ἱστορίαν τῆς Ἀττικῆς ἐκ παραδόσεων. Τοιοῦτοι δ' εἶναι Κλείδηνμος (410 π. Χ.) καὶ ὁ πάντων περισημύτατος Φιλόχορος ὁ Ἀθηναῖος μάντις καὶ τερατοσκόπος, οὗ τὸ κύριον πόνημα Ἀθῆναις ἢ Ἀττικαὶ ἱστορίαι εἰς δέκα καὶ ἑπτὰ βιβλία περιεῖχε τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων ἀπ' ἀρχῆς τῆς πόλεως μέχρι τοῦ 261 π. Χ.

§ 8. Τρίτη περίοδος ἱστορίας.

Πραγματικὴ ἱστοριογραφία τῶν Ῥωμαίων. — Πολύβιος.

Πραγματικὴ ἱστορία λέγεται ἡ ποιοῦσα τὸν ἀναγνώστην ἱκανόν, ὅπως ἐξάγῃ οὗτος ὠφελείας ἐξ αὐτῆς διὰ τὸν βίον καὶ τὰς ἀσχολίας αὐτοῦ. Διατάσσει ἐπομένας τὰς ἱστορικὰς πράξεις κατ' αὐτὸν τὸν σκοπόν. Τοιαύτη ἱστορία ἐξάγει ἀκριβῶς τὰ ἐλαττήρια τῶν πράξεων καὶ ταυτοχρόνως δεικνύει τί ἐγένετο ὀρθῶς καὶ τί μὴ ὀρθῶς. Τὸ κύριον δ' ὑπόδειγμα τοιαύτης ἱστορίας εἶναι ὁ Μεγαλοπολίτης Πολύβιος, υἱὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας Λυκόρτα. Οὗτος

ἐγεννήθη τὸ ἔτος 204 π.Χ. καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 124 π.Χ. Παιδευθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ φίλου Φιλοποίμενος εἰς τὰ πολεμικὰ καὶ πολιτικὰ κατέλαβε τὰ ὑψίστα ἀξιώματα ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα ἦχθη εἰς Ῥώμην ὡς εἰς τῶν χιλίων εὐγενῶν ὁμήρων τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας μετὰ τὸ οἰκτρὸν τέλος τοῦ πολέμου, ὃν ἤγειρε πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ὁ Περσεύς, τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας. Ἐνταῦθα ἔζησε δέκα καὶ ἑπτὰ ὅλα ἔτη συνάψας σχέσεις μετὰ τῶν ἐπιφανεστάτων Ῥωμαίων, ὡς τοῦ Σκιπίωνος, τοῦ Ἀφρικανοῦ καὶ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ Σκιπίωνος, ᾧ ἠκολούθησεν εἰς τὰς ἐκστρατείας παραστάς μάρτυς τῆς καταστροφῆς τῆς Καρχηδόνος, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα. Ἐνεκὰ δὲ τοῦ σεβασμοῦ, ὃν εἶχον οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς αὐτόν, προσήνεγκε μεγάλαις ἐκδοουσίαις τῇ πατρίδι, ἃς εὐγνωμόνως ἀνεγνώριζεν αὕτη. Καὶ δὲν ἠδυνήθη μὲν νὰ σώσῃ τὴν Κόρινθον, ἔσωσε δ' ὅμως διὰ τοῦ Κάτωνος τὰ λείψανα τῶν Ἀχαιῶν λογάδων, αἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐν Ῥώμῃ. Ὁ Πολύβιος ἐκ φιλομαθείας ὁρμώμενος ἀπεδήμησεν εἰς πολλὰς χώρας τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Εὐρώπης, κατ' ἐξοχὴν δ' εἰς τὰς Ἀλπεῖς, τὴν Ἰβηρίαν καὶ τὴν Γαλλίαν μέχρι τοῦ Ὠκεανοῦ. Τελευταῖον δ' ἐπανελθὼν εἰς τὴν πατρίδα κατέπεσεν ἔκ τινος ἵππου καὶ ἐτελεύτησεν ἐκεῖ.

Οὕτως ὁ Πολύβιος φέρων ἐφόδια τὴν ἰδιοφυίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐν τῷ σχολείῳ τοῦ βίου πείδουσιν συνηνωμένην μετὰ τῆς πείρας τῆς πολιτικῆς καὶ πολεμικῆς τέχνης καὶ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τοῦ ὄργανισμοῦ τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας καὶ τῆς ἱστορίας τῶν σπουδαιωτάτων ἔθνων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ συνέταξε πλὴν ἄλλων ἱστορίαν καθολικὴν περιλαμβάνουσαν χρονικὸν διάστημα πεντήκοντα καὶ τριῶν ἐτῶν ἀπὸ τοῦ δευτέρου Καρχηδονικοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου ¹⁾. Τέλειαι ἔχουσι διασωθῇ μόνον τὰ πρῶτα πέντε βι-

¹⁾ (Ἐκ τῆς καθολικῆς ἱστορίας Πολυβίου βιβλ. 4, 7, 8. Χαρακτηρισμὸς Ἀράτου).

«Ἄρατος γὰρ ἦν τὰ μὲν ἄλλα τέλειος ἀνὴρ εἰς τὸν πραγματικὸν τρόπον καὶ γὰρ εἰπεῖν καὶ διανοηθῆναι καὶ στέξει τὸ κριθὲν δυνατός, καὶ μὴν ἐνεργεῖν τὰς πολιτικὰς διαφορὰς πράως καὶ φίλους ἐνδύσας»

βλία. Ἐκτὸς δ' αὐτῶν ἐπιτομαὶ τοῦ ἑκτοῦ βιβλίου μέχρι τοῦ δεκάτου ἐβδόμου καὶ πολλὰ ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ἑκτοῦ βιβλίου μέχρι τοῦ τριακοστοῦ ἐνάτου. Τὸ θέμα τοῦ ἱστορικοῦ εἶναι μέγα, διότι περιγράφει τὸ χρονικὸν ἑκεῖνο διάστημα, καθ' ὃ ἡ Ῥώμη τὸν γνωστὸν κόσμον εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς ὑπέτασεν. Ὁ ἰδιαιτερός σκοπὸς τῆς ἱστορίας τοῦ Πολύβιου ἦτο νὰ δείξῃ διὰ τίνος μέσου ἐγένοντο οἱ Ῥωμαῖοι κοσμοκράτορες. Θεωρεῖ δ' ὁ Πολύβιος τοιοῦτον τὴν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πολιτεύματος ιδιότητα. Ἐκτὸς δὲ τούτου διὰ τῆς προσφύσεως παρυστάσεως τῶν συμβάντων καὶ ἀκριβοῦς ἐκθέσεως καὶ ἀναλύσεως τῶν αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων τῶν γεγονότων ζητεῖ νὰ διδάξῃ τοὺς πολιτικούς καὶ στρατηγούς ὅλων τῶν ἐθνῶν καὶ χρόνων. Ὁ Πολύβιος νομίζει, ὅτι σκοπὸς τῆς ἱστορίας εἶναι ἡ ὠφέλεια καὶ οὐδὲν ταύτης ὠφελιμώτερον. Δύναται μὲν τις καὶ διὰ τῆς πείρας νὰ γείνη βελτίων, ἀλλ' ἡ πείρα αὕτη συνδέεται μετὰ πόνων καὶ κινδύνων, ἐνῷ ἡ διὰ τῆς ἱστορίας γνῶσις παράγεται ἄνευ βλάβης. Ὅθεν

σθαι καὶ συμμάχους προσλαβεῖν οὐδενὸς δεύτερος, ἔτι δὲ πράξεις, ἀπάτας, ἐπιβουλὰς συστήσασθαι κατὰ τῶν πολεμίων καὶ ταύτας ἐπὶ τέλος ἀγαγεῖν διὰ τῆς αὐτοῦ κακοπαθείας καὶ τόλμης δεινότητος. Ἐν-αρχῇ δὲ τῶν τοιούτων μαρτύρια καὶ πλείω μὲν ἐκφανῇ ὅτι τοῖς ἱστορηκόσι κατὰ μέρος περὶ τε τῆς Σικυῶνος καὶ Μαντινείας καταλήψεως καὶ περὶ τῆς Αἰτωλῶν ἐκ τῆς Πελληνέων πόλεως ἐκβολῆς, τὸ δὲ μέγιστον περὶ τῆς ἐπ' Ἀκροκόρινθον πράξεως. Ὁ δ' αὐτὸς οὕτως ὅτε τῶν ὑπαίθρων ἀντιποιήσασθαι βουλευθεῖη, νωθρὸς μὲν ἐν ταῖς ἐπινοίαις, ἄτολμος δ' ἐν ταῖς ἐπιβολαῖς, ἐν ὧρει δ' οὐ μένων τὸ δεινόν. Διὸ καὶ τροπαίων ἐπ' αὐτὸν βλεπόντων ἐπλήρωσε τὴν Πελοπόννησον, καὶ τῇδὲ πῃ τοῖς πολεμίοις αἰεὶ ποτ' ἦν εὐχείρωτος. Οὕτως αἱ τῶν ἀνθρώπων φύσεις οὐ μόνον τοῖς σώμασιν ἔχουσιν τι πολυειδές. ἔτι δὲ μᾶλλον ταῖς ψυχαῖς, ὥστε τὸν αὐτὸν ἄνδρα μὴ μόνον ἐν τοῖς διαφέρουσι τῶν ἐνεργημάτων πρὸς ἃ μὲν εὐφυῶς ἔχειν, πρὸς ἃ δὲ ἐναντίως, ἀλλὰ καὶ περὶ τινὰ τῶν ὁμοειδῶν πολλάκις τὸν αὐτὸν καὶ συνετώτατον εἶναι καὶ βραδύτατον, ὁμοίως δὲ καὶ τολμηρότατον καὶ δειλότατον. Οὐ παράδοξα ταῦτά γε, συνήθη δὲ καὶ γνώριμα τοῖς βουλομένοις συνεφιστάνειν».

μετὰ φιλοσοφικοῦ πνεύματος πειράται, ἵνα ἐκ τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος προῖδῃ τὸ μέλλον.

Διὰ τοῦτο κατ' ἐπανάληψιν συμβουλεύει τοὺς Ἕλληνας, ἵνα ὑποχωρήσαντες εἰς τὴν τύχην, μὴ ἐπιχειρήσωσι νέον πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων.

Κέντρον τῆς ὅλης ἱστορίας τοῦ Πολυβίου εἶναι τὸ πολιτεύμα τῶν Ῥωμαίων, ὡς τῆς ἱστορίας τοῦ Ἡροδότου ἡ νέμεσις. Ἐκ τούτου, ὡς ἀπὸ ἐστίας, ἐκπέμπεται ὥς εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς ἱστορίας. Διαρρήδην ὁ Πολύβιος λέγει, ὅτι ἡ Ῥώμη διὰ τοῦ πολιτεύματος αὐτῆς, καὶ ἡττηθεῖσα ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων, οὐ μόνον ἐσώθη, ἀλλὰ καὶ σύμπαντα τὸν γνωστὸν κόσμον εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς ὑπέβαλεν. Παρ' αὐτῷ θρησκεία, ἐπιστήμη καὶ τέχνη, ἅπερ κατὰ τὰς ἐπικρατούσας ἰδέας τῶν νεωτέρων τίθενται ἐν τῇ αὐτῇ τάξει, ἔχουσι δευτερεύουσιν θέσιν. Προέρχεται δὲ τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Ῥωμαϊκὸς λαὸς ἦτο κατ' ἐξοχὴν πολιτικός.

Ὡς πρὸς τὴν τέχνην τῆς παραστάσεως ὁ Πολύβιος εἶναι κατώτερος τῶν ἐγκρίτων ἱστορικῶν. Οὗτος ὀλίγον φροντίζει περὶ τοῦ κάλλους τοῦ λόγου καὶ ἐκτίθησι μόνον τὰ γεγονότα ἀκριβῶς ἀποφεύγων τὸ ρητορικὸν ψιμύθιον, ὅπερ οὐδαμῶς συμβάλλεται, ὅπως ἀπεικονίσῃ εἰς τὴν ἀναγνώστην τὴν ἀλήθειαν. Ἡ γλῶσσα τοῦ Πολυβίου εἶναι ὁ ἀρχαιότατος καὶ κάλλιστος μάρτυς τῆς κοινῆς γλώσσης. Ὁ ἠθασυρὸς αὐτῆς εἶναι πτωχός, μετὰ πολλῶν ὅμως νέων λέξεων ἄνευ πραγματικῆς ἐννοίας, ἡ δὲ κατ' οὐρανὸν τῶν περιόδων μονότονος καὶ χαλαρὰ καὶ ἡ χρῆσις τῶν μορίων ἀνυχριβής καὶ ἐλλιπής.

§ 9. Τετάρτη περίοδος τῆς ἱστορίας.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κορίνθου ἡ Ἑλλάς, καὶ κατ' ἐξοχὴν αἱ Ἀθῆναι, ἐγένοντο τὸ παιδευτήριον τῶν Ῥωμαίων. Ἐνῷ οὗτοι τὴν πολιτικὴν ἐδιδάσκοντο ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν, τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐν τῇ Ἑλλάδι ἀνεζήτησαν. Ἡ παρὰ τῶν Ῥωμαίων ἀποδομένη τιμὴ εἰς τὰ δύο ταῦτα Ἑλληνικὰ προϊόντα παρώτρυνε τοὺς Ἕλληνας, ἵνα περὶ ταῦτα ἀσχολῶνται. Ἀντιπρόσωποι δὲ ταύτης τῆς περιόδου εἶναι Διόδωρος ὁ Σικελιώτης καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἔχει φιλοσοφικὴν διεύθυνσιν, ὁ δὲ δευτερος ρητορικὴν.

Ὁ Διοδωρος ζήσας ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος καὶ τοῦ Αὐγούστου συνέγραψε μετὰ πολλὰς πλήρεις κινδύνων περιηγήσεις τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης καὶ μακρὰς πρότερον παρὰ σπουδὰς καθολικὴν ἱστορίαν εἰς τεσσαράκοντα βιβλία ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων μέχρι τῶν πολέμων τοῦ Καίσαρος ἐν Γαλλίᾳ (60 π.Χ.) ὀνομάσας αὐτὴν βιβλιοθήκην.¹⁾ Ἐκ τῶν διασφθέντων ἡμῖν βιβλίων τὸ πρῶτον πραγματεύεται τὴν Αἴγυπτον, τὸ δεύτερον τὰ ἔθνη τῆς Ἀσίας, τὸ τρίτον τὰ τῆς Λιβύης, τὸ τέταρτον τὴν μυθικὴν ἱστορίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸ πέμπτον τὰς Ἑλληνικὰς νήσους. ἔτι δὲ τὸ ἐνδέκατον μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἀπὸ τοῦ Ξέρξου μέχρι τῶν μαχῶν τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου. Ἐκ τῶν ἄλλων βιβλίων ἔχομεν μόνον ἐπιτομὰς καὶ ἀποσπάσματα.

Ὁ Διοδωρος, ἂν καὶ εἰργάσθῃ τριάκοντα ἔτη, ὅμως οὐδὲν ἄλλο ἔπραξεν ἢ νὰ μεταφέρῃ ἐκ τῶν ἀρίστων πηγῶν καὶ εἰδικῶν συγ-

¹⁾ (Ἐκ τῆς βιβλιοθήκης Διοδώρου βιβλ. XIV. 116,5. Τὸ Καπιτώλιον σώζεται ὑπὸ τῶν κραυγῶν τῶν ἱερῶν τῆς Ἥρας χηνῶν).

«Οἱ δὲ Κελτοί, κατανοήσαντες τὰ ἔχνη τοῦ προσφάτως ἀναβεβηκότος, συνετάξαντο κατὰ τῆς αὐτῆς πέτρας ἀναβῆναι νυκτός. Διὸ καὶ περὶ μέσας νύκτας οἱ μὲν φύλακες παρορραθυμηκότες ἦσαν τῆς φυλακῆς διὰ τὴν ὀχυρότητα τοῦ τόπου, τῶν δὲ Κελτῶν τινες κατὰ τῆς πέτρας προσανέβησαν. Τοὺς μὲν οὖν φύλακας ἔλαθον, χῆνες δ' ἱεροὶ τῆς Ἥρας τρεφόμενοι καὶ θεωρήσαντες ἀναβαίνοντας κραυγὴν ἐποιούν. Συνδραμόντων δὲ τῶν φυλάκων ἐπὶ τὸν τόπον, οὗτοι μὲν καταπλεγέντες οὐκ ἐτόλμων προσελθεῖν, Μάρκος δὲ τις Μάλλιος, ἐνδοξος ἀνὴρ, ἐκβοηθήσας ἐπὶ τὸν τόπον τῷ μὲν ξίφει τὴν χεῖρα τοῦ προσαναβαίνοντος ἀπέκοψε, τῷ δὲ θυρεῷ πατάξας εἰς τὸ στήθος ἀπέκλυσεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς πέτρας. Παραπλησίως δὲ καὶ τοῦ δευτέρου προσαναβαίνοντος ἀπολομένου, οἱ λοιποὶ ταχέως πάντες ἔφυγον. Ἀπορροῶς δὲ τῆς πέτρας οὕσης ἅπαντες κατακορημισθέντες ἐτελεύτησαν. Διόπερ πρεσβενομένων τῶν Ῥωμαίων περὶ διαλύσεως, ἐπέισθησαν χιλίας λαβόντες λίτρας χρυσοῦ τὴν πόλιν ἐκλιπεῖν καὶ ἐκ τῆς Ῥωμαίων χώρας ἀπαλλαγῆναι.

γραμμάτων τὰς ἱστορίας πάντων τῶν λαῶν τῆς Ῥωμαϊκῆς κοσμοκράτορις. Ἡθέλησεν, ἵνα τὴν κοσμοκρατορίαν καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ πραγματοποιήσῃ καὶ κατὰστήσῃ γινώσκον τοῖς Ῥωμαίοις τὸν κόσμον, ὃν οὗτοι ἐκτέθσαντο. Ὁ Διοδώρος ἐν τῷ προλόγῳ καὶ ἐν πολλοῖς χωρίοις ἐξείρει τὸ φιλοσοφικὸν στοιχεῖον τῆς ἱστορίας. Ταύτην ὀνομάζει μητρόπτελιν τῆς ὅλης φιλοσοφίας, προφήτην τῆς ἀληθείας καὶ τοὺς ἱστορικοὺς ὑπουργοὺς τῆς θείας προνοίας. Ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἐπραγματοποίησεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ, ἥς μᾶλλον σκοπὸς εἶναι νὰ παιδεύσῃ ἠθικῶς τοὺς ἀναγνώστας. Διὰ ταῦτα πανταχοῦ ἐνθυμεῖται τοὺς μὲν κακοὺς νὰ κακίζῃ, τοὺς δ' ἀγαθοὺς ν' ἀντάμειβῃ. Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Διοδώρου παρὰ τὴν ἐλλειψίν τῆς δεούσης ὀργανικῆς ἐνότητος καὶ τὴν ἀνευ κρίσεως ἐκθεσιν τῆς ὕλης, ὅπερ καθίστησι ταύτην συμφορημὰ μᾶλλον λεπτομερειῶν συντέταγμένων χρονολογικῶς κατ' Ὀλυμπιάδας, ἄρχοντας Ἀθηναίων καὶ Ῥωμαίων ὑπάτους, παρέχει ὑλικὸν πολύτιμον διὰ τινὰς περιόδους τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ ἰδίως τῆς Σικελίας. Ἡ γλῶσσα τοῦ Διοδώρου εἶναι γενικῶς ἀκαλλώπιστος καὶ μονότονος.

Ὁ δὲ Διονύσιος ἦτο ἐξ Ἀλικαρνασσοῦ τῆς Καρίας ζῶν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου. Οὗτος διέτριψεν εἴκοσι δύο ἔτη ἐν Ῥώμῃ, ἵνα μελετήσῃ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ γράμματα τῆς πόλεως ταύτης, διδάσκων συγχρόνως τὴν ῥητορικὴν. Συνέγραψε δὲ Ῥωμαϊκὴν ἀρχαιολογίαν, ἥτοι ἱστορίαν τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ Καρχηδονικοῦ πολέμου. Αὕτη συνίστατο εἰς εἴκοσι βιβλία, ὧν ἔχομεν τέλεια μόνον τὰ ἐννέα, τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ δεκάτου καὶ ἐνδεκάτου καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἐπιτομὰς καὶ ἀποσπάσματα. Ὁ Διονύσιος, καίπερ περὶ ἱστορικῆς τέχνης μεγαληγορῶν καὶ τὸν Θουκυδίδην ψέγων, ὅμως μικρὰ ἔχνη ἀληθοῦς ἱστορικῆς ἐπιστήμης δεικνύει. Παρὰ τούτῳ ἡ ῥητορικὴ ἔχει τὸν πρωτεύοντα σκοπὸν, ἡ δ' ἱστορία ἀπολέσασα τὸ αὐθυπάρχτον αὐτῆς καὶ εἰς μέσον ταπεινωθεῖσα ἔχει δευτερεύοντα. Πλὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας συνέγραψε καὶ ῥητορικὰ καὶ κριτικὰ συγγράμματα, ἐξ ὧν ἔχουσι διασωθῇ ἡμῖν 1) ῥητορικὰ α') περὶ συνθέσεως ὀνομάτων (ὑπὸ ῥητορικὴν ἔποσιν), β') τέχνη ῥητορικὴ. 2) κριτικὰ καλλιολογικά α') τῶν ἀρχαίων κρίσεις ἢ τῶν παλαιῶν χαρακτῆρες, β') ὑπομνηματισμοὶ ἀρχαίων ῥητόρων, ὧν ἔχουσι διασωθῇ ἡμῖν τὸ πρῶτον ἡμισυ

τέλειον, τοῦ δὲ δευτέρου ἡμίσεος μόνον τὸ περὶ λεκτικῆς δεινότητος τοῦ Δημοσθένους ¹⁾ 3). Τρεῖς ἐπιστολαί· α') πρὸς Ἀμμαῖον πρῶτη (περὶ Δημοσθένους λόγῳ καὶ Ἀριστοτέλους τεχνῶν), β') πρὸς Γυναῖον Πομπήιον (περὶ Πλάτωνος καὶ τῶν κυριωτέρων ἱστορικῶν), γ') ἐπιστολὴ πρὸς Ἀμμαῖον δευτέρα (περὶ τῶν Θουκυδίδου ἰδιωμάτων).

§ 10. Ἠθικὴ ἱστορία.

Πλούταρχος. Τῇ περιόδῳ ταύτῃ ἀνήκει καὶ ὁ Πλούταρχος, οὗ ἡ ἱστορία ἔχει ἠθικὴν χροιάν, σκοποῦσα τὴν μόρφωσιν τῶν ἡθῶν. Οὗτος γεννηθεὶς ἐν Χαίρωνειᾳ τῆς Βοιωτίας περὶ τὸ 50 μ. Χ. ἔτυχεν ἐπιμεμελημένης ἀνατροφῆς καὶ παιδείας καὶ ἐπεδόθη ἰδίως εἰς φιλοσοφικὰς σπουδὰς μαθητεύσας ἐν Ἀθήναις πρὶν τῷ τότε ἀκμαῶντι

¹⁾ (Ἐκ τῶν ὑπομνηματισμῶν περὶ τῶν ἀρχαίων ῥητόρων Διον. τοῦ Ἀλικαρνασ. κ. 4. Περὶ τῆς σαφηνείας τοῦ Λυσίου ἐν τῷ λόγῳ).

«Τρίτην ἀρετὴν ἀποφαίνομαι περὶ τὸν ἄνδρα τὴν σαφήνειαν οὐ μόνον τὴν ἐν τοῖς ὀνόμασι, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν τοῖς πράγμασι. Ἔστι γάρ τις καὶ πραγματικὴ σαφήνεια, οὗ πολλοὶς γνώριμος· τεκμαίρομαι δέ, ὅτι τῇ μὲν Θουκυδίδον λέξεως καὶ Δημοσθένους, οἱ δεινότατοι πράγματα ἐξεπεῖν ἐγένοντο, πολλὰ δυσεῖκαστά ἐστιν ἡμῖν καὶ ἀσαφῆ καὶ δεόμενα ἐξηγητοῦ· ἡ δὲ Λυσίου λέξις ἅπασά ἐστι φανερά καὶ σαφὴς καὶ τῷ πάντῳ πόρρω δοκοῦντι πολιτικῶν ἀφεστάναι λόγων. Καὶ εἰ μὲν δι' ἀσθένειαν δυνάμει ἐγένετο τὸ σαφές, οὐκ ἄξιον ἦν αὐτὸ ἀγαπᾶν· νῦν δὲ ὁ πλοῦτος τῶν κυρίων ὀνομάτων ἐκ πολλῆς αὐτῷ περιουσίας ἀποδείκνυται ταύτην τὴν ἀρετὴν. Ὡστε τὴν σαφήνειαν αὐτοῦ ζηλοῦν ἄξιον· καὶ μὴν τό γε βραχέως ἐκφέρειν τὰ νοήματα μετὰ τοῦ σαφοῦς, χαλεποῦ τοῦ πράγματος ὄντος φύσει, τοῦ συναγαγεῖν ἅμω ταῦτα καὶ κερᾶσαι μετρίως ἢ μάλιστα οὐδενὸς ἦτον τῶν ἄλλων ἀποδείκνυται Λυσίας χρῶμενος· ὥστε οὐδὲν τοῖς διὰ χειρὸς ἔχουσι τὸν ἄνδρα οὔτε ἀκνρολογίας οὔτε ἀσαφείας δόξαν λαβεῖν. Τούτου δὲ αἷτιον, ὅτι οὐ τοῖς ὀνόμασι δουλεύει τὰ πράγματα παρ' αὐτῷ· τὸν δὲ κόσμον οὐκ ἐν τῷ διαλλάττειν τὸν ἰδιώτην, ἀλλ' ἐν τῷ μιμεῖσθαι, λαμβάνει»

φιλοσόφῳ Ἀμμωνίῳ. Εἶτα δ' αὐξήσας τὰς γνώσεις αὐτοῦ διὰ μεγάλων περιηγήσεων ἦλθεν εἰς Ῥώμην, ἔνθα ἀνέλαβε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Τραϊανοῦ, παρ' οὗ ὕστερον αὐτοκράτορος γενομένου ἔλαβε μέγαλα ἀξιώματα, γενόμενος ὑπάτος καὶ ἑπαρχος τῆς Ἰλλυρίας.

Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ Τραϊανοῦ φαίνεται ὅτι ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα, ἔνθα διῆλθε τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτη, ὧν ἀρχὴν τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ ἱερεὺς τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος. Ὁ Πλουτάρχος ἠγάπα πάντας τοὺς Ἕλληνας κοινῶς, καὶ ἰδιαιτέρως τοὺς Βοιωτοὺς, χάριν τῶν ὁποίων καὶ τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτον κατηγόρησεν ὡς ἐχθρὸν τῇ Ἑλλάδι, διότι οὗτος ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ κατεδίκασε τοὺς Βοιωτοὺς διὰ τὸν μηδισμόν αὐτῶν. Ἐγγαμος δ' ὧν εἶχε γυναῖκα Τιμοζένην ὀνομαζομένην, ἥτις κατ' αὐτὸν τὸν ἴδιον ἦτο γυνὴ δίχα περιεργίας καὶ δεισιδαιμονίας. Ἐκ ταύτης δ' ἐγέννησε τέσσαρας υἱοὺς καὶ μίαν θυγατέρα Τιμοζένην καὶ ταύτην κατὰ τὸ τῆς μητρὸς ὄνομα κληθεῖσαν. Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Πλουτάρχου δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν, φαίνεται δ' ὅμως νὰ μὴ ἔζησε μετὰ τὸ 120 μ. Χ.

Οὗτος ζῶν εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ὁ πολίτης δὲν εἶχε μετοχὴν εἰς τὰ πολιτικά, δὲν συνέγραψε πολιτικὴν ἱστορίαν, ἀλλ' ἐν τοῖς ἱστορικοῖς αὐτοῦ συγγράμμασιν ἐξῆρε τὸ ἠθικόν, μόνον σκοπὸν ἔχων, ὅπως διὰ τῆς φανερᾶς ἐκθέσεως τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας καὶ τῆς παραστάσεως ἀξιομιμῆτων καὶ ἐναρέτων χαρακτῆρων ἐνθουσιάσῃ καὶ τὴν καταπεσοῦσαν ἠθικὴν συνείδησιν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ζωοποιήσῃ. Τὸν ἠθικὸν τοῦτον σκοπὸν ἠκολούθησεν εἰς ὅλα αὐτοῦ τὰ συγγράμματα, ἀνῆρχοντο εἰς διακόσια δέκα, ὧν ἔχουσι διασωθῇ ἡμῖν περίπου ἑκατὸν εἴκοσι καὶ πέντε. Διαιροῦνται δὲ ταῦτα εἰς δύο: 1) εἰς ἱστορικὰ δηλ. τοὺς τεσσαράκοντα καὶ ἑξὶ παραλλήλους βίους ἐξόχων ἀνδρῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, ὧν τεσσαράκοντα καὶ δύο μὲν ἱστορεῖ οὗτος κατὰ ζεύγη, ἓνα Ἕλληνα καὶ ἓνα Ῥωμαῖον, τέσσαρας δέ, ἥτοι Ἀρταξέρξην τὸν Μνήμονα, τὸν Ἄρατον, τὸν Γάλβαν καὶ τὸν Ὀθωνα, μεμονωμένως. Μετὰ τὸ τέλος δ' ἐκάστου ζεύγους ἐπιφέρει σύγκρισιν τῶν βιογραφηθέντων ἀνδρῶν, ἥτις ἐν πολλοῖς εἶναι ἀνθαρίστος: 2) εἰς φιλοσοφικά, δηλ. ἐβδομήκοντα ἑπτὰ πραγματείας, αἵτινες συνεκδίδονται μὲν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἠθικά, περιέχουσιν ὅμως καὶ πολλὴν ἱστορικὴν καὶ ἐν γένει ἀρχαιολογικὴν ἀξίαν.

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλούταρχου πολυτιμότετοι εἶναι εἰς ἡμᾶς οἱ παράλληλοι βίοι, ὅχι μόνον διότι καταλλήλως ὑπεγείρουσι τὴν ζῆλον πρὸς τὴν δόξαν καὶ τὰς ἥρωικὰς ἀρετάς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἀρχαιότητος. Τόση δ' εἶναι ἡ πληθὺς τῶν ἐξαιρέτων ἠθικῶν διδαγμάτων καὶ λαμπρῶν παραδειγμάτων ἐν τοῖς ἔργοις τούτου, ὃ ἔρωσιν πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ἀγαθόν, ὥστε τὰ συγγράμματα τοῦ Πλούταρχου εἶναι ἡ ἀρίστη διαπαιδαγώγησις τῶν νέων.

Ὁ Πλούταρχος ἀκμάσας εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ γλῶσσα ἤρξατο ἤδη νὰ διαφθείρηται, δὲν μεταχειρίζεται τὴν γλῶσσαν τοῦ καθαρῶ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλ' ἔχουσιν εἰσδύσει εἰς αὐτὴν ἐκ τῆς κοινῆς γλώσσης πολλὰι χρήσεις μὴ καθαρεύουσαι. Ἐνεκὰ δὲ τῆς ἀτέχνου πλοκῆς τῶν προτάσεων ἀποτελοῦνται πολλάκις μακρὰ καὶ ἀσυνάρτητοι προτάσεις, αἱ ὁποῖαι καθιστῶσι δύσληπτον καὶ δυσνόητον τὴν ἐννοίαν τῶν λεγομένων.

§ 11. Πέμπτη περίοδος τῆς ἱστορίας

Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐξασθενῆσαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην πολιτικῶς μὲν ἦτο δοῦλον τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, φιλολογικῶς δὲ τῶν μεγάλων πνευμάτων τῆς κλασικῆς ἐποχῆς. Ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τινὰ ἔποψιν τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ ὑπεχώρησεν εἰς τὸ Ῥωμαϊκόν, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἔχουσι τι Ῥωμαϊκόν. Ἐν ταῖς περιωθεῖσιν ἱστορικοῖς ὁ ἐθνικὸς χαρακτήρ τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἐσθραμμένος, αἱ ἱστορίαι τούτων δὲν εἶναι συντεταγμέναι κατὰ τὴν τεχνικὴν καὶ ποιητικὴν αἴσθησιν τῶν ἀρχαιοτέρων, ἀλλ' ἔχουσι τι ξηρὸν καὶ ἄχρουν.

Ἀντιπρόσωποι ταύτης τῆς περιόδου εἶναι ὁ Ἀρριανός, ὁ Ἀππιανός, Δίων ὁ Κασσίος καὶ ὁ Ἡρώδιανός.

§ 12. Ἀρριανός.

Ὁ Φλάβιος Ἀρριανὸς ἐγέννηθη ἐν Νικομηδείᾳ τῆς Βιθυνίας κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου αἰῶνος μ. Χ. Ἐκτίσθη δ' ὁμοῦς οὗτος πολιτικᾷ δικαιοματὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ῥώμῃ καὶ κατὰ τὸ 136 μ. Χ.

ἐγένετο ἑπαρχος τῆς Καππαδοκίας. Ἐνταῦθα διεκρίθη διὰ τὴν διοικητικὴν αὐτοῦ ἱκανότητά καὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν, μεθ' ἧς ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Ἀλλανοὺς καὶ Μασσαγέτας. Κατὰ δὲ τὸ 146 μ. Χ. ἐγένετο ὕπατος ὑπὸ Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς καὶ περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου μετέβη εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα, ἔνθα ἐγένετο ἱερεὺς τῆς Δήμητρος καὶ Περσεφόνης καὶ ἀπέθανεν εἰς βελὺ γῆρας ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου.

Ὁ Ἀρριανὸς θέλων νὰ παραβάλλῃ ἑαυτὸν πρὸς τὸν Σενοφῶντα ἐξωμοίου τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἐπικτήτου πρὸς τὰς τοῦ Σενοφῶντος πρὸς τὸν Σωκράτη. Ὡς ἐκεῖνος ἔγραψεν ἀπομνημονεύματα, οὕτω καὶ ὁ Ἀρριανὸς διατριβάς τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ. Πρὸς δὲ κατὰ μίμησιν τοῦ Σενοφῶντος ἔγραψεν ἀνάθεσιν Ἀλεξάνδρου διαίρουμένην εἰς ἑπτὰ βιβλία ἐν Ἀττικῇ διαλέκτῳ. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο, οὐ τὸ μὲν πρῶτον βιβλίον πραγματεύεται περὶ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τὸ δὲ τελευταῖον περὶ τοῦ θανάτου καὶ χαρακτῆρος αὐτοῦ, εἶναι σχεδὸν τελεία καὶ ἀρίστη ἱστορία τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐκ τῶν πολλῶν Ἑλληνικῶν ἱστοριῶν τοῦ κῦτος ἀντικειμένου. Πλὴν τοῦ ἱστορικοῦ τούτου ἔργου σφύζονται ἡμῖν τοῦ Ἀρριανοῦ ἐκ τῶν φιλοσοφικῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων Ἐπικτήτου ἐγχειρίδιον, περιέχον τὰ κύρια τῆς διδασκαλίας τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Ἐπικτήτου εἰς βραχείας προτάσεις κατὰ τὴν προφορικὴν τοῦ διδασκάλου ἀπαγγελίαν τούτων, καὶ διατριβαὶ Ἐπικτήτου εἰς τέσσαρα βιβλία, ἐκ τῶν ὁκτώ, ἐξ ὧν ἀρχῆθεν συνίσταντο αὗται. Πρὸς δὲ ἐκ τῶν τακτικῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων σφύζεται ἐν ἀπόσπασμα, ἑκτασίς κατ' Ἀλλανῶν (ἀνάπτυξις τοῦ στρατοῦ κατὰ τῶν Ἀλλανῶν).

Ὁ Ἀρριανὸς εἶχε συγκαταριθμηθῇ εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῶν σχολείων ἕνεκα τῆς εὐσυνειδήτου ἐρεῦνης καὶ ἐπιμελοῦς χρήσεως τῶν πρώτων καὶ βεβαιωτάτων πηγῶν, τῆς ἀξίας τῶν λεγομένων περὶ ἔθνων, ἡθῶν καὶ ἐθίμων αὐτῶν, καὶ τῶν γεωγραφικῶν αὐτοῦ γνώσεων. Τὸ λεκτικὸν τοῦ Ἀρριανοῦ εἶναι μὲν ἰσχνόν, ἀλλ' ὅμως σαφές καὶ ἀκριβές.

§ 13. Ἀρριανός.

Οὗτος ἦτο Ἀλεξάνδρεὺς σύγχρονος τῷ Ἀρριανῷ. Ἐπὶ τινι χρό-
 Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ το Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

νον ἦτο δικηγόρος ἐν Ῥώμῃ, εἶτα ἐγένετο αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι. Ὁ Ἀππιανὸς συνέγραψεν ἄνευ μὲν πνεύματος, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀρίστας πηγὰς Ῥωμαϊκά, ἥτοι ἱστορίαν τῶν ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν ἐθνῶν, εἰς εἴκοσι τέσσαρα βιβλία, ὧν ἔχομεν ἑνδεκα οὐχὶ ἐν συνεχείᾳ πλήρη καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν ἀποσπάσματα ¹⁾). Οὗτος ἐν τῇ συγγραφῇ τῆς ἱστορίας ἠκολούθησεν οὐχ τὴν συνήθη μέθοδον τοῦ κατατάσσειν τὰ γεγονότα κατὰ χρονικὰ τμήματα, ἀλλὰ διεῖλε τὴν ἱστορίαν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ῥωμαίου κράτους εἰς ἐπαρχίας, ἐχούσας τὴν σειρὰν, καθ' ἣν αὐταὶ ἐγένοντο Ῥωμαϊκαὶ ἐπαρχίαι.

Τὸ ἔργον τοῦ Ἀππιανοῦ περιέχει πολέμικὴν ἱστορίαν, ἱστορίαν

¹⁾ (Ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας τοῦ Ἀππιανοῦ βιβλ. II κεφ. 78. Μέρος τῆς περιγραφῆς τῆς περὶ Φάρσαλον μάχης τοῦ ἐμφυλίου πολέμου Καίσαρος καὶ Πομπηίου).

Μέλλουσι δ' ἔτι καὶ εἰς ἀλλήλους ἀποβλέπουσιν, ἡ ἡμέρα προύκοπτε· καὶ τὸ μὲν Ἰταλικὸν ἅπαν εὐσταθῶς ἐφ' ἡσυχίας ἀκριβοῦς ἀνέμενεν. Τὸ δὲ συμμαχικὸν δὲ Πομπηίος αὐτοῦ ταρασσόμενον ὁρῶν ὑπὸ τῆς μελλήσεως, καὶ δέισας μὴ πρὸ τοῦ ἀγῶνος ἀταξίας κατάρξειεν, ὑπεσήμεναι προῶτος, καὶ ἀντήχησε Καίσαρ. Αὐτίκα δ' αἱ τε σάλπιγγες αὐτοὺς ἐξώτρυνον ὁρθοῖς κλαγγαῖς, ὥς ἐν τοσῷδε πλήθει πολλὰ κατὰ μέρος· καὶ οἱ κήρυκες καὶ οἱ ἐπιστάται περιθέοντες ἡπείγον. Οἱ δὲ σοβαρῶς ἀλλήλοις ἐπῆσαν, μετὰ τε θάμβους καὶ σιωπῆς βαθυτάτης, καὶ πολλῶν ἀγῶνων τοιῶνδε ἐμπειροπόλεμοι. Πλησιάζουσι δ' αὐτοῖς ἤδη τόξα καὶ λίθοι πρῶτον ἦν, καὶ τῶν ἱππέων βραχὺ τὰ περὶ προλαβόντων πεῖραι τε καὶ ἐπελάσεις ἐπ' ἀλλήλοις. Καὶ προύχοντες οἱ τοῦ Πομπηίου, τὸ δέκατον τέλος ἐκυκλοῦντο. Καίσαρος δὲ τὸ σημεῖον τοῖς ἐφεδρεύουσιν ἄφαντος, οἱ μὲν ἐξαναστάντες εἰς τοὺς ἵππους ἐχώρουν, ὁρθοῖς ἄνω τοῖς δόρασιν εἰς τὰ πρόσωπα τύπτοντες τοὺς ἐπικαθημένους. Οἱ δ' οὐκ ἐνεγκόντες αὐτῶν οὔτε τὴν ἀπόνοιαν, οὔτε τὰς ἐπὶ στόμα καὶ κατ' ὀφθαλμοὺς πληγὰς ἔφευγον ἀκόσμως. Καὶ τὸ ἐνταῦθα πεζόν, εὐθύς ἱππέων ἔρημον γενόμενον, ἐκυκλοῦντο οἱ τοῦ Καίσαρος ἱππεῖς, αὐτοὶ δέισαντες περικύκλωσιν».

ἐπαναστάσεων καὶ ἐμφυλίων σποραγμῶν. Σκοπὸς δὲ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ εἶναι ἡ ἠθικὴ διδασκαλία καὶ ἐνίσχυσις τοῦ ἠθικοῦ αἰσθήματος. Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἀππιανοῦ εἶναι ἀπλὴ καὶ εὐκολος. Ἀφ' ἧται δ' οὗτος τὰ γεγονότα μετὰ πολλῆς φιλαληθείας ἀντλήσας ἐκ τῶν ἀριστῶν πηγῶν, ἐν δὲ τῇ παραστάσει μιμνῆται τὸν Ἡρόδοτον καὶ Πολύβιον, δὲν ἡδυνήθη ὅμως νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐνάργειαν οὐδετέρου.

§ 14. Δίων ὁ Κασίδιος Κοκκιανός.

Οὗτος ἦτο υἱὸς Ῥωμαίου συγκλητικῷ καὶ ἐγεννήθη κατὰ τὸ 155 μ. Χ. ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας. Τὸν πλεῖστον χρόνον διέτριψεν ἐν Ῥώμῃ ἀνελθὼν τὰ ὑπάτα ἀξιώματα τῆς πολιτείας, γενόμενος ταμίς, ἀγορανόμος, στρατηγὸς καὶ δις ὑπάτος (219 καὶ 228 μ. Χ.). Συνέγραψε δὲ καὶ ἄλλα συγγράμματα, ἄλλ' ὅμως τὸ σπουδαιότερον ἔργον αὐτοῦ εἶναι Ῥωμαϊκὴ ἱστορία εἰς ὀγδοήκοντα βιβλία, ὧν ἔχομεν τέλεια ἀπὸ τοῦ 36—54, ἀπὸ δὲ τοῦ 55—80 ἐπιτομὴν, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ἔχομεν πλείστας ἐκλογὰς καὶ ἀποσπάσματα¹⁾. Ὁ Δίων

1) (Ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας Δίωνος τοῦ Κασίου βιβλίον XXXIX κεφ. 6—7. Ἐξιστόρησις τῶν κατὰ τὴν κάθοδον τοῦ Κικέρωνος, πρὸς ἣν βίξ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ διαφηρῆσι ὁ Κλώδιος ἀντίστη).

«Πομπήιος δὲ ἐν τούτῳ τὴν κάθοδον τῷ Κικέρωνι ψηφισθῆναι διεπράξατο. Ὅν γὰρ διὰ τοῦ Κλωδίου ἐξεληλάκει, τοῦτον ἐπ' αὐτὸν ἐκείνον ἐπαρήγαγεν. Οὕτω πού το ἀνθρώπειον δι' ὀλίγου τέ ἐστιν διτε μεταβάλλεται, καὶ ἀφ' ὧν ὠφεληθῆσεσθαι τινες ἢ καὶ βλαφθῆσεσθαι νομίζουσι τὰ ἐναντιώτατα ἀντιλαμβάνουσιν. Συνέπραττον δὲ ἀπὸ τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν δημάρχων ἄλλοι τε καὶ Τίτος Ἀννίος Μίλων, οἵπερ πού καὶ τὴν γνώμην εἰς τὸ πλῆθος ἐσήνεγκαν. Ὁ γὰρ Σπινθῆρ ὁ ὑπάτος τὸ μὲν τι καὶ τῷ Πομπηίῳ χαρίζομενος, τὸ δὲ καὶ ἐξ ἰδίας ἐχθρας τὸν Κλώδιον ἀμυνόμενος, ὑφ' ἧς καὶ τὴν μοιχείαν αὐτοῦ δικάζων κατεγνώκει. Καὶ ἐκεῖνῳ δὲ ἄλλοι τε τῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ὄντων ὑπῆρχον, καὶ ὁ ἀδελφὸς Ἀππίος Κλαύδιος στρατηγῶν, ὃ τε Νέπως ὁ ὑπάτος ἀπ' οὐκείας τινὸς ἐχθρας τὸν Κικέρωνα μισῶν.

ἐμιμήθη τὸν Θουκυδίδην. Ἄλλ' ἔσπευσε νὰ μιμηθῇ τὴν μορφήν, ἐνῷ ἔλειπε αὐτῷ τὸ πνεῦμα. Ἀφηγούμενος τὴν ἱστορίαν τῆς Ῥώμης ἀπὸ τοῦ Αἰνείου μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ περιγράφει πολεμικὰς πράξεις, πολιτικὰς τυχὰς καὶ ἐριδας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Ἄλλ' ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ κύλῃ μετὰ τῶν δολοπλοκιῶν αὐτῆς, αἱ διχοδοχαὶ τῶν θρόνων μετὰ τῶν κακουργημάτων, τὰ θέατρα καὶ οἱ ἀγῶνες, τὰ συμπίσια καὶ αἱ ἀνόητοι πράξεις τῶν Κιαισάρων εἶναι ἡ σπουδαιότερα προσοχὴ τοῦ ἱστορικοῦ, ἐνῷ γίνεται ἐπιλήσμων σπουδαίων ἱστορικῶν γεγονότων. Ἐχει μὲν ἐπιμελῆ χρῆσιν τῶν πηγῶν, ἀλλ' εἶναι ἱστορικός μεροληπτικός, δουλικός, κύλαξ πρὸς τὴν μωρίαν τῶν Κιαισάρων, αὐτάρεσκος, φιλόδοξος καὶ ἀγαπᾷ ἐκ μικροπρεποῦς ματαιότητος νὰ καταβιβάξῃ τοὺς ἐνδοξοὺς ἄνδρας. Κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν δ' ὁμως μορφήν ἔχει, ὡς ὁ Θουκυδίδης, φράσεις μεγελοπρεπεῖς καὶ εἰς ὄγκον διεσκευασμένους, ἀρχαίους συντάξεις καὶ περιόδους μακρὰς μετὰ παρενθέσεων.

§ 15. Ἡρωδιανός.

Οὗτος ζῶν ἀπὸ τοῦ 170 — 240 μ. Χ. ἐν Ῥώμῃ ὑψώθη εἰς πολλὰ

Οὗτοί τε οὖν ἐπὶ πλεον ἢ πρὶν, αἶτε καὶ ἡγεμόνας τοὺς ὑπάτους ἔχοντες, καὶ οἱ ἄλλοι οἱ ἐν τῇ πόλει, διαστάντες πρὸς ἑκατέρους, ἐθορύβον. Καὶ ἄλλα τε ἐκ τούτου οὐκ ἐν κόσμῳ πολλὰ ἐγίνετο καὶ ἐν αὐτῇ τῇ διαψηφίσει γνοὺς ὁ Κλώδιος τὸ πλῆθος πρὸς τοῦ Κικέρωνος ἐσόμενον, τοὺς μονομάχους, οὓς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ πρὸς ἀγῶνας ἐπιταφίους ἐπὶ τῷ Μάρκῳ τῷ συγγενεῖ παρσκευάσατο, λαβὼν εἰσεπήδησεν εἰς τὸν σύλλογον καὶ πολλοὺς μὲν ἔτρωσε, πολλοὺς δ' ἔκτεινεν. Οὗτ' οὖν ἡ γνώμη ἐκυρώθη, καὶ ἐκείνοις ὡς δορυφόροις συνὼν φοβερός καὶ εἰς τὰ ἄλλα πᾶσιν ἦν ἀγορανομίαν τε ἵηται, ὡς καὶ τὴν δίκην τῆς βίας, ἂν ἀποδειχθῇ, διαφesyξόμενος. Ἐγράφατο γὰρ αὐτὸν ὁ Μίλων, καὶ οὐκ εἰσήγαγεν. Οὔτε γὰρ οἱ ταμίαι, δι' ὧν τὴν ἀποκλήρωσιν τῶν δικαστῶν γενέσθαι ἔχαῖν, ἥρηντο καὶ ὁ Νέπωσις ἀπέπειε τῷ στρατηγῷ μηδεμίαν, πρὸ τῆς κληρώσεως αὐτῶν, δίκην προσέσθαι. Ἔδει δὲ ἄρα τοὺς ἀγορανόμους πρὸ τῶν ταμῶν καταστήνα, καὶ διὰ τοῦτο ὅτι μάλιστα ἡ διατριβὴ ἐγένετο.

πολιτικά ἀξιώματα καὶ συνέγραψεν εἰς ὅκτῳ βιβλία μέρος τῆς Ῥω-
μαϊκῆς ἱστορίας ἐπιγραφόμενον τῆς μετὰ Μάρκον βασιλείας ἱστο-
ρίαι, δηλ. πεντήκοντα ἐννέα ἐτῶν ἱστορίαν¹⁾. Οὗτος ἐμίμηθη μὲν

¹⁾ (Ἐκ τῶν ἱστορικῶν τοῦ Ἡρωδιανοῦ βιβλ. IV κεφ. 2: Περι-
γραφή τελετῆς ἀποθεώσεως τοῦ ἀποθανόντος αὐτοκράτορος Σεβήρου
ὑπὸ τῶν υἱῶν αὐτοῦ).

Ἔθος γάρ ἐστι Ῥωμαίοις ἐκθειάζειν βασιλέων τοὺς ἐπὶ διαδό-
χοις παῖσι τελευτήσαντας· τὴν τε το αὐτὴν τελετὴν ἀποθέωσιν καλοῦ-
σιν. Μειγμένον δέ τι πένθος ἑορτῇ καὶ θρησκείᾳ κατὰ πᾶσαν τὴν
πόλιν δείκνυται. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα τοῦ τελευτήσαντος πολυτελεῖ κη-
δεῖα καταθάπτουσιν ἀνθρώπων νόμῳ. Κηροῦ δὲ πλασάμενοι εἰκόνα,
πάντα ὁμοίαν τῷ τετελευτηκότῳ, ἐπὶ μεγίστης ἐλεφαντίνῃς κλίνης, εἰς
ὑψος ἀρθείσης προτιθέασιν ἐν τῇ τῶν βασιλείων εἰσόδῳ, χρυσοῦφεις
στρωμνὰς ὑποστρωννύντες. Ἡ δ' εἰκὼν ἐκείνη ἐν σχήματι νοσοῦντος
πρόκειται ὠχρίῳσα. Τῆς δὲ κλίνης ἐκατέρωθεν καθέζονται ἐπὶ πλεῖ-
στον τῆς ἡμέρας, ἐν μὲν τῷ λαιῷ μέρει, πᾶσα ἡ Σύγκλητος, μελαί-
ναις ἐφεστόισι χρώμενοι· ἐν δὲ τῷ δεξιῷ γυναικες πᾶσαι, ὅσαις ἀν-
δρῶν ἢ πατέρων ἀξίωμα τιμῆς ἐνδόξου μεταδίδωσιν. Οὔτε δὲ χρυσο-
φοροῦσά τις αὐτῶν ὄρεται οὔτε περιδεραίοις κοσμουμένη, ἀλλὰ λι-
τὰς ἐσθῆτας λευκὰς ἀμφιεννύμεναι, σχῆμα παρέχουσι λυπυμένων.

Ἐπὶ μὲν οὖν ἡμερῶν τὰ εἰρημένα ἐπιτελεῖται. Ἱατροὶ τε εἰσιόν-
τες ἐκάστοτε, προσίασι τῇ κλίνῃ, καὶ δῆθεν ἐπισκεψάμενοι τὸν νοσοῦντα
χαλεπώτερον ἔχειν ἀπαγγέλλουσιν ἐκάστοτε. Ἐπὶ δὲ δόξῃ τετελευ-
τηκέναι, τὴν μὲν κλίνην ἀράμενοι τοῦ τε ἱππικοῦ τάγματος εὐγενέστα-
τοι καὶ τῆς Συγκλήτου ἐπίλεκτοι νεανίαὶ κατακομίζουσι διὰ τῆς ἱε-
ρᾶς ὁδοῦ, εἰς τε τὴν ἀρχαίαν ἀγορὰν προτιθέασιν, ἔνθα οἱ Ῥωμαίων
ἄρχοντες ἀπόμνυνται. Ἐκατέρωθεν δὲ βάθρα τινὰ σύγκειται ἐν κλί-
μακος σχήματι καὶ ἐπὶ μὲν θᾶτερον μέρους τῶν εὐγενεστάτων καὶ
εὐπατριδῶν χορὸς ἔστηκε παίδων, ἐν δὲ τῷ ἀντικειμένῳ γυναικῶν
τῶν ἐν ἀξιώσει εἶναι δοκούντων. Ἀδουσι δὲ ἑκάτεροι ὕμνους τε καὶ
παιᾶνας εἰς τὸν τετελευτηκότα, σεμνῷ μέλει καὶ θρηνώδει ἐρρυνθι-
σμένους.

Μετὰ δὲ τοῦτο βαστάσαντες τὴν κλίνην, φέρουσιν ἔξω τῆς πό-

τὸν Θουκυδίδην, ὅμως δανείζεται καὶ παρ' ἄλλων συγγραφέων φράσεις. Εἶναι δὲ τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἱστορίας αὐτοῦ σπουδαίω-
τατον, διότι ἐν οὐδεμιᾷ ἐποχῇ τοσαῦται ἀλλαγαὶ ἡγεμόνων, τοσαῦ-
ται ποικιλίαι ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν πολέμων καὶ τοσοῦτοι ἀν-
ήκουστοι χαρκατῆρες ἡγεμόνων συνεκεντρώθησαν. Ἀλλ' ὁ ἱστορικὸς
γίνεται ἐπιλήσμων τῶν ἔργων τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐσωτερικῆς κατα-

λεως εἰς τὸ καλούμενον Ἄρεως πεδίον, ἐνθα κατεσκευάσται ἐν τῷ
πλατυτάτῳ τοῦ πεδίου τόπῳ τετραγώνον τι καὶ ἰσόπλευρον ἄλλης μὲν
ὕλης οὐδεμιᾶς μετέχον, ἐκ μόνῃς δὲ συμπίξεως ξύλων μεγίστων, εἰς
σχῆμα οἰκήματος. Πᾶν δ' ἐκεῖνο ἐνδοθεν μὲν φρυγάνων πεπλήρωται,
ἔξωθεν δὲ χρυσοῦφρεσι στρωμαῖς, ἐλεφαντίνοις τε ἀγάλμασι, γραφαῖς
τε ποικίλαις κεκόσμηται. Ἐπ' ἐκείνῳ δὲ ἕτερον, σχήματι μὲν καὶ κό-
σμῳ παραπλήσιον, μικρότερον ἐπίκειται, πυλίδας ἔχον καὶ θύρας ἀνε-
φγυίας. Τρίτον καὶ τέταρτον ἀεὶ τοῦ ὑποκειμένου μείον, ἐς τελευταῖον
βραχύτατον περαιοῦνται. Ἀπεικᾶσαι τις ἂν τὸ σχῆμα τοῦ κατασκευ-
άσματος φρυκτωροῖς, ἃ τοῖς λιμέσιν ἐπικείμενα, νύκτωρ διὰ τοῦ πυ-
ρὸς εἰς ἀσφαλεῖς διαγωγὰς τὰς ναῦς χειραγωγεῖ· φάρους δ' αὐτὰ οἱ
πολλοὶ καλοῦσιν. Ἐς δὴ τὸ οἶκημα τὸ δεύτερον ἀνακομίσαντες τὴν
κλίνην, τιθέασιν· ἀρώματά τε καὶ θνιμάματα πάντα, ὅσα ἡ γῆ φέρει,
εἴ τε τινες καρποὶ ἢ πόαι χυμοὶ τε, συμβαλλόμενοι πρὸς εὐωδίαν, ἀνα-
κομίζονται καὶ σωρηδὸν χέονται. Οὔτε γὰρ ἔθνος οὔτε πόλις τις
οὔτε τῶν ἐν ἀξιώσει ἢ τιμῇ ἐστίν, ὃς μὴ δῶρα ταῦτα ὕστατα πέμπει
φιλοτίμως ἐς τιμὴν τοῦ βασιλέως. Ἐπὰν δὲ μέγιστον χῶμα ἀρθῇ
τῶν ἀρωμάτων, πᾶς τε ὁ τόπος πληρωθῇ, ἵππασία περὶ τὸ κατασκευ-
ασμα ἐκεῖνο γίνεται. Πᾶν τε τὸ ἱππικὸν τάγμα περιυθεῖ κύκλῳ μετὰ
τινος εὐταξίας καὶ ἀνακνκλώσεως, πυρρὸν χίον δρόμον καὶ ἑνθμόν. Ἄρ-
ματά τε περιέροχεται ὁμοίᾳ εὐταξίᾳ, φέροντας τοὺς ἑφεσιῶτας, ἡμφιε-
σμένους μὲν τὰς περιπορφύρους ἐσθῆτας, προσωπεῖα δὲ περικειμέ-
νους, εἰκόνας ἔχοντα, ὅσοι Ῥωμαίων ἐνδόξως ἐστρατήγησαν ἢ ἐβα-
σίλευσαν.

Τούτων δὲ συντελεσθέντων, λαβὼν λαμπάδα ὁ τὴν βασιλείαν
διαδεξάμενος προσφέρει τῷ οἰκήματι· οἱ τε λοιποὶ πανταχόθεν πῦρ
περιτιθέασιν· πάντα δὲ ῥᾶστα ἀνάπτεται εὐμαρῶς ὑπὸ τοῦ πυρός,

στάσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ὅ,τι δ' ὁμῶς λέγει φέρει τὸν τύπον τῆς ἀληθείας, ἂν καὶ οὐχὶ σπανίως ἐκ μετριότητος μᾶλλον ἐπαινεῖ καὶ ὀλίγον ψέγει. Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἡρωδιανοῦ εἶναι σαφὴς καὶ φυσικὴ, διότι οὐδὲν μεταχειρίζεται τὴν ὑπεράστικίζουσαν διάλεκτον ἄλλων ιστορικῶν.

Οἱ μετὰ ταῦτα ιστορικοὶ μέχρι τῶν Βυζαντινῶν ιστοριογράφων εἶναι πολλοί. Τούτων ὁμῶς τὰ ἔργα, ὡς καὶ πλείστων ἄλλων τῶν ἀπὸ τοῦ Πολυβίου χρόνων, ἔχουσιν ἀπολεσθῆ. Σφύζονται ὁμῶς πολλῶν ἐκλογαὶ (συνόψεις) γενόμεναι κατὰ διαταγὴν Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου κατὰ τὸ 950 μ. Χ. ὑπὸ διαφόρων λογίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

§ 15. Βυζαντινοὶ ἱστορικοί.

Οὗτοι ἀνήκουσι κυρίως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γραμμαχτολογίαν τοῦ Μεσαίωνος καὶ εἶναι ἅπαντες περίπου ἐβδόμηκοντα. Ἀναφερόμεν δὲ ἐνταῦθα τοὺς σπουδαιοτέρους.

Ζώσιμος. Οὗτος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὦν καὶ περὶ τὸ 450 μ. Χ. ἀκμάσας συνέγραψεν ἱστορίαν τῶν αὐτοκρατόρων ἀπ' Αὐγούστου μέχρι Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ (30 — 410 μ. Χ.) εἰς ἑξ βιβλία, ὦν τὸ πρῶτον, δεύτερον, τρίτον καὶ ἕκτον εἶναι ἀτελεῖ¹. Ἐν τῷ πρώτῳ

φρουγάνων τε πλήθους καὶ θυμιαμάτων ἐπινηθέντος. Ἐκ δὲ τοῦ τελευταίου καὶ βραχυτάτου κατασκευάσματος, ὥσπερ ἀπὸ τινος ἐπάλξεως, ἀετὸς ἀφίεται, σὺν τῷ πυρὶ ἀνελευσόμενος εἰς τὸν αἰθέρα, ὃς φέρειν ἀπὸ γῆς ἐς οὐρανὸν τὴν τοῦ βασιλέως ψυχὴν πιστεύεται ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ ἐξ ἐκείνου μετὰ τῶν λοιπῶν θεῶν θρησκεύεται.

1) (Ἐκ τοῦ Ζωσίμου βιβλίον 4, κεφ. 59. Ὁ Θεοδόσιος τὸν μὲν υἱὸν Ὀνώριον ἀναδείκνυσι βασιλέα, τὸν δὲ Στελίχωνα στρατηγὸν ἀποφύνας καταλείπει ἐπίτροπον τούτου. Πρὸς δὲ ἀφαιρεῖ τὴν περὶ τὰ ἱερὰ καὶ θυσίας δαπάνην τῶν Ῥωμαίων ἀρνούμενων νὰ ἀσπασθῶσι τὴν τῶν χριστιανῶν πίστιν).

«Τῶν δὲ πραγμάτων ὧδε τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ προχωρησάντων ἐπιδημήσας τῇ Ῥώμῃ τὸν υἱὸν Ὀνώριον ἀναδείκνυσι βασιλέα, Στελίχωνα στρατηγὸν τε ἀποφύνας ἅμα τῶν αὐτόθι ταγμάτων καὶ ἐπίτρο-

βιβλίῳ ἀναφέρει σαφῶς καὶ ὁρθῶς τὰς γενικὰς αἰτίαι τῆς παρακμῆς τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ὡς τοιαύτας δὲ θεωρεῖ τὸ βῆρος τοῦ ἰδίου αὐτῆς μεγέθους, τὴν ἀνικανότητα τῶν ἡγεμόνων, τὴν παρεκτροπὴν τῆς ἡγεμονίας εἰς τυραννίαν καὶ ὡς κυριωτέραν τὴν δύναμιν τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι ἀκριβής, φυσικὴ, σύντομος, καθαρὰ καὶ ἡδέϊα.

πον καταλιπὼν τῷ παιδί. Συγκαλέσας δὲ τὴν γερουσίαν τοῖς ἄνωθεν παραδεδομένοις ἐμμένουσιν πατέροις καὶ οὐχ ἐλομένην ἔτι συνενεχθῆναι τοῖς ἐπὶ τὴν τῶν θεῶν ἀποκλίνας καταφρόνησιν, λόγους προῆγε, παρακαλῶν ἀφιέναι μὲν ἦν πρότερον μετήρσαν, ὡς αὐτὸς ἔλεγε, πλάτην, ἐλέσθαι δὲ τὴν τῶν χριστιανῶν πίστιν, ἧς ἐπαγγελία παντός ἁμαρτήματος καὶ πάσης ἀσεβείας ἀπαλλαγὴ. Μηδενὸς δὲ τῇ παρακλήσει πεισθέντος μηδὲ ἐλομένου τῶν ἀφ' οὗπερ ἡ πόλις ὤκισθη παραδεδομένων αὐτοῖς πατρῶν ἀναχωρῆσαι καὶ προτιμῆσαι τούτων ἄλογον συγκατάθεσιν (ἐκεῖνα μὲν γὰρ φυλάξαντας ἤδη διακοσίους καὶ χιλίους σχεδὸν ἔτεσιν ἀπόρθητοί τὴν πόλιν οἰκῶν, ἕτερα δὲ ἀντὶ τούτων ἀλλαξαμένους τὸ ἐκβηρόμενον ἀγροεῖν), τότε δὴ ὁ Θεοδοσίος βαρύνεσθαι τὸ δημόσιον ἔλεγε τῇ περὶ τὰς ἱερὰ καὶ τὰς θυσίας δαπάνῃ, βούλεσθαι τε ταῦτα περιελεῖν, οὔτε τὸ πραττόμενον ἐπαινοῦντα, καὶ ἄλλως τῆς στρατιωτικῆς χρείας πλειόνων δεομένης χρημάτων. Τῶν δὲ ἀπὸ τῆς γερουσίας μὴ κατὰ θεσμόν εἰπόντων πράττεσθαι τὰ τελούμενα μὴ δημοσίου τοῦ δαπανήματος ὄντος, διὰ τοῦτο τε τοῦ θνητοῦ θεσμοῦ λήξαντος καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τῆς πατρῴου παραδόσεως ἦν ἐν ἀμελείᾳ κειμένων, ἡ Ῥωμαίων ἐπικράτεια κατὰ μέρος ἐλαττωθεῖσα βαρβάρων οἰκητήριον γέγονε, ἢ καὶ τέλεον ἐκπεσοῦσα τῶν οἰκητόρων εἰς τοῦτο κατέστη σχήματος, ὥστε μηδὲ τοὺς τόπους ἐν οἷς γεγόνασιν αἱ πόλεις ἐπιγινώσκειν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς τοῦτο τύχης κατενεχθέντα δεῖξει σαφῶς ἢ κατὰ μέρος τῶν πραγμάτων ἀφήγησις. Ὁ δὲ βασιλεὺς Θεοδοσίος τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἔθνη καὶ Ἰβήρας καὶ Κελτοὺς καὶ προσέει γε Λιβύην ἅπασαν Ὀνωρίῳ τῷ παιδί παραδούς, αὐτὸς εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἐπανὼν ἐτελεύτησε νόσῳ, καὶ τὸ τούτου σῶμα ταριχυνθὲν τοῖς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει βασιλικοῖς τάφοις ἐναπετέθη.

Προκόπιος. Ὁ ἐκ Κιςσαρείας τῆς ἐν Πιλαστίνῃ καταγόμενος Προκόπιος ἔζη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ καὶ συνέγραψε τῶν καθ' ἑαυτὸν ἱστοριῶν ὀκτὼ βιβλία ἀπὸ τοῦ 407—551 μ. Χ. Οὕτως ἡ ἱστορία τούτου περιλαμβάνει τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Βυζαντινῶν καὶ τὸν κατὰ τῶν Γότθων¹⁾.

1) (Ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Περσικοῦ πολέμου τοῦ Προκοπίου βιβλ. Π κεφ. 12. Θυμασθὴ διήγησις περὶ Αὐγάρου τοπάρχου Ἐδέσσης ἐπὶ Αὐγούστου).

« Αὐγαρος ἦν τις ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις Ἐδέσσης τοπάρχης (οὕτω γὰρ τοὺς κατὰ ἔθνος βασιλεῖς τηλικαῦτα ἐκάλουν). Ὁ δὲ Αὐγαρος οὗτος ξυνειτώτατος ἐγεγόνει τῶν καὶ αὐτὸν ἀνθρώπων ἀπάντων, καὶ ἀπ' αὐτοῦ βασιλεῖ Αὐγούστῳ ἐς τὰ μάλιστα φίλος. Ἐνσπονδος γὰρ Ῥωμαίοις εἶναι βονλόμενος ἐς Ῥώμην τε ἀφίκετο, καὶ τῷ Αὐγούστῳ ἐς λόγους ἦκων οὕτω δὴ αὐτὸν τῆς συνέσεως τῷ περιόντι ἐξέπληξεν, ὥστε οὐκ ἔτι αὐτοῦ μεθίεσθαι Αὐγουστος τῆς ξυνουσίας ἐβούλετο, ἀλλ' ἦν τε αὐτοῦ τῆς ὁμιλίας εὐθύς διάπυρος ἐραστής, καί, ἐπειδὴ ἐντύχοι, ἀπαλλάσσεσθαι αὐτοῦ οὐδαμῇ ἤθελεν. Χρόνος οὖν αὐτῷ ἐν ταύτῃ δὴ συχνὸς τῇ ἀποδημίᾳ ἐτρίβη. Καὶ πότε ἐς ἡθὴ πάτρια ἐθέλων ἵεναι πείθειν τε τὸν Αὐγουστον μεθεῖναι αὐτὸν ὡς ἡκιστα ἔχων, ἐπενόει τάδε· ἐστάλη μὲν ὡς κυνηγετήσων ἐς τὰ ἐπὶ Ῥώμης χωρία· μελέτην γὰρ περὶ ταῦτα κατεσπουδασμένην τινὰ ἐτύγγανεν ἔχων. Περιῶν δὲ χώραν πολλὴν συχνὰ τῶν ἐκείνῃ θηρίων ζῶντα ἐθήρα, καὶ χοῦν ἐκ τῆς γῆς ξυναμυσάμενος ἔφερεν ἐκ χώρας ἐκάστης. Οὕτω τε ἐπανῆκεν ἐς Ῥώμην τὸν τε χοῦν καὶ τὰ θηρία ἔχων. Ὁ μὲν οὖν Αὐγουστος ἐς τὸν ἱππόδρομον ἀναβὰς ἐκάθητο ἥπερ εἰώθει, Αὐγαρος δὲ οἱ ἐς ὅψιν ἦκων τὴν τε γῆν καὶ τὰ θηρία ἐπέδειξε, καταλέγων ἐκ ποίας ποτὲ χώρας ἦ τε γῇ ἐκάστη καὶ τῶν θηρίων τίνα ποτὲ εἶη. Ἐπειτα τὴν μὲν γῆν ἄλλην ἄλλην τοῦ ἱπποδρομίου ἐκέλευε θέσθαι, πάντα δὲ ἐς αὐτὸ τὰ θηρία ξυναγαγόντας εἶτα ἀφεῖναι. Οἱ μὲν οὖν ὑπηρέται κατὰ ταῦτα ἐποιοῦν. Τὰ δὲ θηρία χωρὶς ἀλλήλων γενόμενα ἐς ἐκείνην ἐχώρει τὴν γῆν, ἥ δὴ ἐκ τῆς χώρας ὄθεν εἴληπτο ἐτύγγανεν οὕσα. Καὶ ὁ μὲν αὐτὸς ἐπὶ πλεῖστον τὰ ποιούμενα ἐς τὸ ἀκριβὲς ἐβλεπε, καὶ ἐθαύμαζε γὰρ ὅτι δὴ τοῖς ζῴουσιν

Πρὸς δὲ μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἐξεδόθη ἡ ἀπόρρητος ἱστορία αὐτοῦ, ἐν ἣ μετὰ πικρίας ἀποκαλύπτει τὰ ἐσωτερικὰ αἴσχη τῆς αὐλῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τὰς σκανδαλώδεις ἱστορίας τῆς ὥμης αὐτοκρατορίας Θεοδώρου. Τὴν ἱστορίαν ταύτην ζῶν δὲν ἐξέδωκεν ὑπὸ φόβου ἐκδικήσεως.

Ἀγαθίας. Οὗτος ἐκ Μυρίνης τῆς ἐν Ἀσίᾳ Αἰολίδος καταγόμενος ἐσπούδασε τὴν νομικὴν καὶ ἡσχολεῖτο κατ' ἀρχὰς περὶ τὴν ποίησιν. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἔγραψε πέντε βιβλία περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπὸ τοῦ 553—560 μ. Χ. συνεχίσας τὸν Προκόπιον περὶ τῶν πολέμων κατὰ τῶν Γότθων, Φράγκων καὶ Περσῶν μέχρι τῆς ἀφίξεως τῶν Οὐννων εἰς τὴν Θράκην. Οὗτος κατὰ τὸ πρᾶκτικὸν πνεῦμα καὶ γνῶσιν τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν εἶναι κατώτερος τοῦ Προκοπίου.

Ἰωάννης Ζωναρᾶς. Οὗτος ἐκ Κων)λεως καταγόμενος καὶ ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ τούτου Ἰωάννου τοῦ Κηλοῦσανου ζήσας πρὸς ταῖς πολλοῖς ἄλλοις ἔγραψε χρονικὸν διασωζόμενον ἡμῖν εἰς δέκα καὶ ὀκτὼ βιβλία, ὅπερ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὀνομάζει ἐπιτομὴν ἱστορίας καὶ τὸ ὅποῖον εἶναι καθολικὴ ἱστορία ἀπὸ κτίσεως κόσμου μέχρι τοῦ 1118 μ. Χ. Ἡ ἀξία τοῦ συγγράμματος τούτου συνίσταται εἰς τὴν ἀξίαν τῶν πηγῶν, ὅς ἡμεῖς δὲν ἔχομεν.

ἡ φύσις ἀδίδακτος οὕσα ποθεινὴν ποιεῖται τὴν πατριὸν γῆν. Αὐγαρος δὲ αὐτοῦ τῶν γονάτων ἐκ τοῦ αἰφνιδίου λαβόμενος « ἐμὲ δὲ » εἶπε « τίνα ποτὲ γνώμην ἔχειν, ὦ δέσποτα, οἶει, ὦ γυνή τέ ἐστι καὶ παιδία καὶ βασιλεία βραχεῖα μὲν, ἀλλ' ἐν γῇ τῇ πατρὶά; ». Καὶ ὅς τῳ ἀληθεῖ τοῦ λόγου ἡσσηθεὶς τε καὶ βιασθεὶς ἀπιέναι τε ξυνεχώρει οὐ τι ἐκούσιος καὶ προσαυτεῖσθαι ἐκέλευεν οἷον ἂν δέηται. Ἐπεὶ δὲ τούτου Αὐγαρος ἔτυχεν, Αὐγούστου ἐδεῖτο ἱπποδρομίον τέ οἱ δεῖμασθαι ἐν πόλει Ἐδέσση. Ὁ δὲ ξυνεχώρει καὶ τοῦτο. Οὕτω μὲν ἐκ Ῥώμης ἀπαλλαγείς Αὐγαρος ἐς Ἐδεσσαν ἦλθεν. Καὶ αὐτοῦ οἱ πολῖται ἀνεπυνθάνοντο εἴ τι φέρων ἀγαθόν σφισιν ἐκ βασιλέως Αὐγούστου ἦκοι. Ὁ δὲ ἀποκρινάμενος Ἐδεσσηνοῖς ἐνεγκεῖν ἔφη λύπην τε ἀζήμιον καὶ χαρὰν ἀκερδῆ τὴν τοῦ ἱπποδρομίου παραδηλῶν τύχην.

Νικήτας ὁ Χωνιάτης. Οὗτος ἔγραψε χρονικὴν διήγησιν ἀπὸ τῆς βασιλείας Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ μέχρις Ἀλεξίου Δούκα (Μουρτζούφλου), περιλαμβάνουσιν τὴν ὑπὸ τῶν σταυροφόρων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Νικηφόρος Γρηγοράς. Τούτου ἔχομεν εἴκοσι καὶ τέσσαρα βιβλία Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας περιλαμβανούσης τὰ ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων μέχρι τοῦ 1359 μ. Χ.

Νικόλαος Χαλκοκονδύλης Ἀθηναῖος. Οὗτος συνέγραψεν εὐθὺς μετὰ τὴν ἁλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων τὴν ἱστορίαν τῶν Τούρκων καὶ τῆς πτώσεως τῆς Βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας εἰς δέκα βιβλία, περιλαμβάνοντα χρονικὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 1297—1462 μ. Χ.

§ 16. Ἑκκλησιαστικὴ ἱστορία.

Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἅμα τῇ θεοδημίᾳ αὐτῆς ἰδρύσει διεξήγαγε λαμπροὺς ἀγῶνας πρὸς ἐδραίωσιν αὐτῆς διὰ τῶν Ἀποστόλων, Ἀποστολικῶν Πατέρων καὶ Ἀπολογητῶν τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκ τούτου ἀνεπτύχθη νέον εἶδος ἱστορίας ἡ Ἑκκλησιαστικὴ ἱστορία.

Πρῶτος δὲ συγγραφεὺς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας εἶναι Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου. Οὗτος συνέγραψε δέκα βιβλία Ἑκκλησιαστικῆς ἱστορίας μέχρι τοῦ 324 μ. Χ. Ἔνεκα δὲ τοῦ ἔργου τούτου, ὅπερ πρῶτος ἐπεχείρησε, ἐθεωρήθη πατὴρ τῆς Ἑκκλησιαστικῆς ἱστορίας.

Σωκράτης ὁ σχολαστικὸς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως (400 μ. Χ.). Οὗτος ἔγραψεν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν εἰς ἑπτὰ βιβλία ἐν γλώσσῃ ἀπλῇ καὶ ἀπερίττῳ.

Ερμεῖας ὁ Σωζόμενος (420 μ. Χ.). Ἐγραψεν ἑννέα βιβλία ἱστορίας ἐκκλησιαστικῆς ἀπὸ τοῦ 323—439 μ. Χ., ἐν ᾗ οὐχὶ ἀνεπιτυχῶς μιμεῖται τὸ ὕφος τοῦ Ξενοφῶντος.

Θεοδώρητος ἐξ Ἀντιοχείας ἔγραψεν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν εἰς πέντε βιβλία ἀπὸ τοῦ 325—429 μ. Χ.

Εὐάγριος ἐξ Ἐπιφανείας πόλεως τῆς Συρίας, ζῶν περὶ τὰ τέλη τῆς ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος. Ἐγραψεν ἱστορίαν ἐκκλησιαστικὴν εἰς ἑξ βιβλία ἀπὸ τοῦ 429—593 μ. Χ.

BIBLION B'.

Περὶ ῥητορείας.

§ 1. Εἰσαγωγή. Ἐπειδὴ ἡ ῥητορεία εἶναι τέχνη καὶ οὐχὶ ἄμεσος ἔκχυσις ἢ ἔκφρασις ἰδεῶν ἢ αἰσθημάτων προϋποτίθῃ θεωρίαν καὶ ἄσκησιν. Διὰ ταῦτα ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆς ἐβράδυνε καὶ ἡ ἱστορία ταύτης ἄρχεται ἀπὸ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἀνεπτύχθη ἡ συνειδήσις τῆς θεωρίας. Ἡ γραμματολογία λοιπὸν ἐν τῇ ἐρευνῇ τῆς ῥητορείας ἐξετάζει μόνον τοὺς ῥητορικοὺς λόγους, οἵτινες συνεγράφησαν κατὰ ῥητορικοὺς κανόνες, διότι τὰ πρὸ ταύτης τῆς ἐποχῆς ῥητορικά στοιχεῖα δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ῥητορείας. Τοιαῦτα στοιχεῖα φυσικῆς ῥητορείας εὗρισκονται ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις μνημείοις τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ὁ Ὅμηρος ἐν τοῖς ἔπαισι αὐτοῦ περιγράφει ἀγορὰς τῶν λαῶν καὶ βουλὰς τῶν γερόντων, ἐν αἷς οἱ ἡγήτορες καὶ οἱ ἄνακτες ἀγορεύουσιν. Ἐνταῦθα οἱ ἀγορεύοντες δὲν ἔχουσιν οὔτε τὴν διθυραμβώδη ῥητορείαν τοῦ Γοργίου οὔτε τὴν κατὰ τεχνον τοῦ Ἰσοκράτους οὔτε τὴν μετὰ τέχνης ἀφελῇ τοῦ Λυσίου, ἀλλ' ἡ ῥητορεία τούτων εἶναι φυσική. Οἱ ῥήτορες, ὁξυδερκέες βλέμματα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ῥίπτοντες, δύνανται ἐπιτυχῶς καὶ κατὰ τὸ ἴδιον συμφέρον νὰ κινήσωσι τὰ ἀνθρώπινα πάθη, ὡς οἱ ἄριστοι τῶν ῥητόρων.

Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἡ δύναμις τοῦ λόγου μᾶλλον ἐτιμᾶτο. Ἀλλὰ, ἐνῶ ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν ὑπῆρχον μόνον σπέρματα ῥητορικῆς, ἐν Ἀθήναις αὕτη ἀνέβλαστε καὶ ἤκμασεν, ὡς τοῦτο συνέβη καὶ ἐν τοῖς πλείστοις εἶδεσι τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας. Τοῦτο ἤρξατο γινόμενον μετὰ τὰ Περσικά, διότι πρότερον οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐσωτερικὰς ταραχάς, τότε δὲ ἐκτήσαντο ἐλευθερίαν. ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ πολιτικῷ θέσιν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Ἐπ' αὐτῶν τῶν Περσικῶν πολέμων ὁ Θεμιστοκλῆς διεκρίνετο κατὰ τὴν ῥητορικὴν δεξιότητα. Οὗτος δ' ὅμως καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ δὲν ἦσαν τεχνικῶς μεμορφωμένοι, ἀλλὰ καλοὶ φυσικοὶ δημηγόροι, πλήρεις πολιτικῆς συνέσεως, γνωρίζοντες διὰ τοῦ λόγου νὰ προσελκύωσι τὸν

λαόν. Ὁ Περικλῆς εἶχε περισσοτέρην τεχνικὴν ᾗσκησιν καὶ ἐξ-
φώνει λόγους οὐχὶ ἀνέτοιμος. Βεβαίως ἐκ τῶν παρὰ Θουκυδίδην λόγων
τοῦ Περικλέους δὲν δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἀκριβῶς περὶ τῆς ῥητορι-
κῆς δεινότητος τούτου, θαυμάζει δ' ὅμως ἡ ἀρχαιότης τὴν αὐτήν. Ὁ
θαυμασμός οὗτος εἶναι δίκαιος καὶ κυροῦται ἐκ τούτου, ὅτι μόνον διὰ
τῆς δεινότητος τοῦ λόγου ἤρχε τῶν Ἀθηναίων.

§ 2. Ἀρχαὶ τῆς τεχνικῆς ῥητορείας. Κατὰ τὸν Ἀριστο-
τέλην εὐρετῆς τῆς ῥητορικῆς εἶναι ὁ Ἐμπεδοκλῆς. Ἀλλ' οὗτος οὐτε
πλήρης σύστημα ῥητορικῆς ἐμόρφωσεν οὔτε περὶ τῆς τέχνης ταύτης
συνέγραψεν, ἀλλ' ἦτο μόνον πρακτικὸς ῥήτωρ ἄνευ καταλογισμοῦ
τοῦς λόγους αὐτοῦ ποιῶν. Διὰ τοῦτο τὸ κύριον τεχνικὸν μέρος τῆς
ῥητορείας ἦλθεν ἐκ τῆς Σικελίας καὶ διεδόθη ἐν Ἀθήναις. Ὅτε δηλ.
οἱ τύραννοι τῆς Σικελίας ἐξέδιώχθησαν (464 π. Χ.) ἐγεννήθη τότε
ἐκεῖ μεγάλη ἀνατροφὴ τῶν σχέσεων, ἰδίως δὲ δίκαι ἐνεκα τῶν
ιδιοκτησιῶν. Τοῦτο ἐγένετο ἀφορμὴ, ὅπως ὁ Κόραξ καὶ ὁ μαθητὴς
αὐτοῦ Τισίας γράψωσι τέχνην ῥητορικὴν, δι' ἧς ἐδίδασκον τοὺς
πολίτας πῶς πρέπει νὰ ὑπερασπίζωσι τὰς ἐκυτῶν ὑποθέσεις. Ἀλλ'
ἡ ἱστορία τῆς ῥητορείας ὡς τέχνης ἄρχεται ἰδίως ἀπὸ Γοργίου τοῦ
Λεοντίνου.

Γοργίας ὁ Λεοντῖνος.

Οὗτος μετὰ τινος πιθανότητος λέγεται, ὅτι ἐγεννήθη τῷ 492
π. Χ. καὶ ἔζησεν ἑκατὸν ὀκτὼ ἔτη. Ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι δόξαν
μεγάλου ῥήτορος κτησάμενος ἐπέμνη πρεσβευτὴς εἰς Ἀθήνας κατὰ
τὸ ἔτος 427 π. Χ., ἐνθα ἐξέπληξε τοὺς Ἀθηναίους διὰ τῆς ῥητορι-
κῆς αὐτοῦ δεινότητος. Ἐνταῦθα καὶ ἄλλαχού τῆς Ἑλλάδος, διότι
τὸν ὅλον βίον αὐτοῦ ἐν ἀποδημίαις κατέτριψεν, εὔρε πληθύν μαθητῶν
οὕτως ἐν Ἀθήναις μαθητὰς ἔσχε τὸν Θουκυδίδην, Φιλόστρατον,
Κριτίαν καὶ Ἀλκιβιάδην, ἐν Θεσσαλίᾳ δὲ τὸν Μένωνα, Ἀρίστιπ-
πον τὸν Ἀλευάδην καὶ τὸν Βοιωτὸν στρατηγὸν Πρόξενον. Ὁ Γορ-
γίας δὲν ἐποίησε ῥητορικὸν σύστημα, ἵνα διδάξῃ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ,
ἀλλ' ἐξειργάζετο μέρη τινά, ἅπερ παρῆχεν αὐτοῖς πρὸς διαμνημό-
νευσιν. Ἡ διδασκαλίς αὐτοῦ ἦτο μάλλον σοφιστικὴ ἢ πρακτικὴ.
Οὗτος θεωρεῖται ὡς εὐρετῆς τῆς τέχνης, δι' ἧς ἡδυνάτο τις τὸ μέγα
ὡς μικρὸν καὶ τὸ μικρὸν ὡς μέγα, τὸ νέον ὡς ἀρχαῖον καὶ τὸ ἀρχαῖον

ὥς νέον νὰ εἰκονίσῃ καὶ περὶ τούτων διὰ μακρῶν ἢ διὰ βραχέων νὰ ὁμιλήσῃ.

Ὁ Γοργίας συνέγραψε τεχνικὰ συγγράμματα καὶ δικανικοὺς, συμβουλευτικοὺς καὶ πανηγυρικοὺς λόγους. Ἐκ τῶν πανηγυρικῶν αὐτοῦ λόγων γινώσκεται ὁ Πυθικός, ὁ Ὀλυμπιακός καὶ ὁ Ἐπιτάφιος. Τοῦ Γοργίου ὁ χαρακτήρ τῆς ῥητορικῆς τέχνης ἦτο ποιητικός. Ἐπειδὴ οἱ ποιηταί, καίπερ συνήθη λέγοντες, ὅμως δὲ διὰ τῆς γλῶσσης ἠδυνήθησαν ν' ἀποκτήσωσι δόξαν, ὁ Γοργίας ἤθελε νὰ ἑώσῃ καὶ εἰς τὸν πεζὸν λόγον τὴν χάριν ταύτην. Οὕτως ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ τοῦ Γοργίου ἔλειπε μόνον τὸ μέτρον τῆς ποιήσεως, ὅπερ δι' ἄλλου ῥητορικοῦ κόσμου ἀνεπλήρου. Οὗτος ἐποίει τολμηρὰς μεταφοράς· π. χ. τὸν Ξέρξην ὠνόμαζε Δία Περσίας, τὰ πρόσφατα πράγματα ἔναιμα καὶ χλωρὰ καὶ τοὺς γυῖπας ἐμφύχους τάφους. Ὡσαύτως πρῶτος ὁ Γοργίας μετεχειρίσθη τὰ πάρισα, τὰ παρόμοια, τὰ ἀντίθετα καὶ τὰ λοιπὰ ἐν γένει Γοργίεια καλούμενα σχήματα. Πάντα τὰ συγγράμματα τοῦ Γοργίου ἀπώλοντο, διότι οἱ δύο ὑπὸ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φερόμενοι λόγοι «Ἐλένης ἐγκώμιον» καὶ «ὕπὲρ Παλαμῆδους ἀπολογία» δὲν εἶναι γνήσιοι.

Ἐκτὸς τοῦ Γοργίου καὶ ἄλλοι σοφισταὶ συνεβάλλοντο εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ῥητορείας. Τοιοῦτοι δ' εἶναι Πρωταγόρας ὁ Ἀβδηρίτης, οὗ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας ἦτο, ἵνα ἀναδείξῃ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ δεινοὺς περὶ τὸ λέγειν, ὅπερ ἦτο σπουδαῖον μέρος τῆς πολιτικῆς, Πρόδικος ὁ Κεῖος, Ἴππίας ὁ Ἡλείος καὶ ὁ μαθητὴς τοῦ Γοργίου Πῶλος ὁ Ἀκραγαντίνος.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν σοφιστῶν ἐσχημάτισεν ἔπειτα ῥητορικὴν θεωρίαν ὁ Ἀντιφῶν, πρῶτος ῥήτωρ, καὶ ἄλλοι. Οὕτως ἡ ῥητορικὴ τέχνη οὕσα Δωρικῇ ἀρχικῶς ἐγένετο γνησίᾳ Ἀττικῇ διὰ δὲ τοῦ δημοσίου βίου καὶ τῶν σχολῶν τῶν ῥητόρων ἔσχεν ἡ ῥητορικὴ ἐπίδρασιν ἐπὶ πάντων τῶν πνευματικῶν προϊόντων, διότι δὲν ἐπεκράτησε μόνον ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ καὶ φιλολογικοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς συγγενοῦς αὐτῇ δραματικῆς ποιήσεως, ἥτις διὰ τοῦ Εὐριπίδου ἔλαβε ῥητορικὴν γλῶσσαν. Ὡστε μετὰ τὸν Περικλέα ἐγένετο ἡ ῥητορικὴ γενικὸν μέσον παιδεύσεως καὶ εἰσήλασεν εἰς πάντα τὰ μέρη τοῦ πολιτικοῦ καὶ ἐν μέρει τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου καὶ ἐκτέσαστο τὴν ἡγεμονίαν.

§ 3. Περὶ τῶν εἰδῶν τοῦ ῥητορικοῦ λόγου καὶ τῶν τόπων, ἐνθα ἡσκειτο οὗτος.

Τὰ ἀντικείμενα, περὶ ἃ κατ' ἐξοχὴν ἡσχολεῖτο ἡ ῥητορεία, ἦσαν πολιτικά καὶ δικανικά (δικαστικά). Οἱ ῥήτορες δηλ. α') ἀπήγγελλον λόγους συμβουλευτικούς πρὸς τὸν λαόν, β') ὑπερήσπιζον ἢ κατηγόρουν ἐν δικαστηρίοις ἢ ἐν ἐκκλησίαις καὶ γ') ἐπήνουν ἢ ἐψέγον ἐν ἐορταῖς καὶ πανηγύρεσιν. Οὕτως ἐσχηματίσθησαν τὰ διάφορα εἶδη τοῦ ῥητορικοῦ λόγου. Ἀντὶ τοῦ συμβουλευτικὸν ἢ δημογορικόν, Βον τὸ δικανικόν καὶ Γον τὸ ἐγκωμιστικόν ἢ πανηγυρικόν (ἐπιδεικτικόν). Καὶ ὁ μὲν συμβουλευτικὸς λόγος, ἐν ᾧ προτρέπει τις ἢ ἀποτρέπει, ἀναφέρεται εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον καὶ ἐξετάζει τὸ συμφέρον ἢ βλαβερόν, ὁ δὲ δικανικός, ἐν ᾧ κατηγορία τις ἢ ἀπολογία ἢ ἄλλη τις ἀμφισβήτησις ἐν δικαστηρίῳ γίνεται, ἀναφέρεται εἰς τὸν παρελθόντα χρόνον καὶ ἐξετάζει τὸ δίκαιον ἢ ἄδικον καὶ τέλος ὁ πανηγυρικὸς ἢ ἐπιδεικτικὸς, ἐν ᾧ ἐγκωμιάζει τις ἢ ψέγει, ἔχει μὲν ὑπ' ὄψει τὸ παρόν, ἀλλὰ πολλάκις ἀναμνησκαται τοῦ παρελθόντος καὶ προεικάζει τὸ μέλλον.

Ἐκαστος δὲ ῥητορικὸς λόγος ἀπαρτίζεται κατ' ἐξοχὴν ἐκ πέντε μερῶν α') τοῦ προοιμίου, β') τῆς διηγήσεως, γ') τῆς ἀποδείξεως, δ') τῆς λύσεως καὶ ε') τοῦ ἐπιλόγου. Καὶ προοίμιον μὲν ὀνομάζεται ἡ ἀρχὴ τοῦ ῥητορικοῦ λόγου, σκοπεῖ δὲ τοῦτο, ἵνα προπαρασκευάσῃ τὸν ἀκροατὴν εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, διεγείρῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, ἐπισπάσῃ τὴν εὐνοίαν ἢ τὸ μῖσος (προσιμιάσασθαι πρὸς εὐνοίαν ἢ μῖσος) καὶ ἐν γένει καταστήσῃ τοῦτον εὐμαθῆ διὰ βραχείας προεκθέσεως τοῦ κυρίου θέματος, εἰς ὃ μετὰ τοῦτο γίνεται ἡ μετὰθesis. Διὰ τοῦτο τὸ προοίμιον συνήθως διαιρεῖται εἰς τρία ἢ καὶ πλείονα ἔτι μέρη, ἅτινα πρέπει νὰ συνδέωνται πρὸς ἄλληλα ὀργανικῶς. Ἡ δὲ διήγησις εἶναι ἔκθεσις καὶ ἀνάπτυξις πραγμάτων τῆς ὑποθέσεως τοῦ λόγου. Διό, ἐπειδὴ εἶναι ἔκθεσις πραγμάτων γενομένων, ἀπαιτεῖ αὕτη τρία τινά α') σαφήνειαν, β') συντομίαν καὶ γ') πιθανότητα. Καὶ τῆς μὲν σαφηνείας ἐπιτυγχάνει ὁ ῥήτωρ, ἂν μῆτε ξένας ἐννοίας μῆτε ξένας λέξεις μῆτε ὑπερβατὰ μεταχειρίζεται· τῆς δὲ συντομίας, ἂν μῆτε πόρρωθεν ἄρχηται μῆτε ἐπὶ μακρότατα παύηται, ἀλλὰ μόνον ἀναγκαστικὰ διεξέρχεται. Τῆς δὲ

πιθανότητος, ὅταν λέγῃ πράγματα δυνάμενα νὰ πιστευθῶσιν. Ἡ δ' ἀπόδειξις φέρει εἰς ὁμολογίαν τὰ ἀμφισβητούμενα. Τοῦτο δ' ἐπι-
 τυγχάνεται δι' ἐπιχειρημάτων ἀτέχνων (ψηφισμάτων, μαρτυριῶν,
 νόμων, συνθηκῶν, ὁρκῶν, συμβολαίων, διαθηκῶν κ. λ.) ἢ ντέχνων
 (ῥητορικῶν συλλογισμῶν, παραδειγμάτων κ. λ.). Ἡ δὲ λύσις δια-
 λύει καὶ ἀνασκευάζει διὰ προτάσεων, ὑποφορῶν καὶ ἀνθυπο-
 φορῶν τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ἀντιπάλου. Ὁ δ' ἐπίλογος εἶναι τὸ
 τελευταῖον μέρος τοῦ λόγου, δι' οὗ ζητεῖται ἡ πραγμάτων σκο-
 ποῦ τοῦ ῥήτορος. Συνίσταται δ' οὗτος ἐκ τῆς ἀνακεφαλαιώσεως τῶν
 εἰρημένων, ὅταν ταῦτα εἶναι μακράν, καὶ ἐκ τοῦ παθητικοῦ, δι' οὗ
 ὁ ῥήτωρ διατίθῃ τὸν ἀκροατὴν εὐμενῇ μὲν πρὸς ἑαυτόν, δυσμενῇ δὲ
 πρὸς τὸν ἀντίδικον.

Τόποι δέ, ἐν οἷς κατ' ἐξοχὴν ἡσκήθη ἡ ῥητορεία, ἦσαν ἡ ἐκκλη-
 σία τοῦ δήμου καὶ τὸ δικαστήριον.

Α'

§ 4. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου.

Ἡ γενικὴ τῶν πολιτῶν συνέλευσις ἐν διαφόροις πόλεσι καὶ ἐν δια-
 φόροις χρόνοις εἶχε διάφορα ὀνόματα, ὑπὸ δὲ τῶν Ἀθηναίων ὠνομά-
 ζετο ἐκκλησία. Ἐνταῦθα ἀνεπτύσσοντο ὑπὸ τῶν ῥητόρων τὰ
 σπουδαιότερα ζητήματα τῆς πολιτείας καὶ ἐψηφίζοντο ὑπὸ τοῦ δή-
 μου. Ἦδη ὁ Σόλων ὥρισε περιόδους, καθ' ἃς ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου
 συνεκαλεῖτο. Βραδύτερον δ' ὅμως συνεκαλοῦντο τακτικαὶ συνελεύσεις
 ἐν ἐκάστῃ πρυτανείᾳ, ἧτοι δεκάκις τοῦ ἔτους, καὶ αὗται ὠνομάζοντο
 κύριαι ἐκκλησίαι. Κατ' ὀλίγον δ' ὁ ἀριθμὸς ηὔξησεν εἰς τέσσα-
 ρας καθ' ἐκάστην πρυτανείαν, αἵτινες ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζόμεναι ὠνο-
 μάσθησαν νόμιμοι ἐκκλησίαι. Αἱ δὲ ἑκτακτοὶ συνελεύσεις τοῦ λαοῦ
 ἐκαλοῦντο σύγκλητοι ἢ κατάκλητοι ἐκκλησίαι, διότι διὰ κηρύ-
 κων συνεκαλοῦντο οἱ ἐν τοῖς ἀγροῖς εἰς τὴν πόλιν, ὅπερ ἐν ταῖς τα-
 κτικαῖς συνελεύσεσι δὲν ἐγίνετο.

Ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἡ συνέλευσις ἐγίνετο ἐν τῇ ἀγορᾷ,
 ἐν τοῖς ἱστορικῶσι δ' ὅμως χρόνοις ἐγίνετο ἐνταῦθα συνέλευσις μόνον,
 ὅτε προέκειτο περὶ ὀστρακισμοῦ, ἄλλως ἐν τῇ καλουμένῃ Πυκνί.
 Ἐνταῦθα ἔκειτο τὸ βῆμα, ἐξ οὗ ἦσαν ὁρατὰ τὰ Προπύλαια, ὁ Παρ-

θενών καὶ ἡ θάλασσα. Ἐνταῦθα ἀναβαίνοντες οἱ ῥήτορες συχνάκις εἶχον ἀφορμὴν νὰ διεγείρῃσι τὴν φιλοτιμίαν τῶν Ἀθηναίων, ἐπιδεικνύοντες τὰ μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα, ἅπερ ἡγέθησαν ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας αὐτῶν καὶ τὴν θάλασσαν, ἐνθα κατεναυμάχησαν τοὺς βαρβάρους. Διὰ τοῦτο οἱ τριάκοντα θέλοντες, ἵνα μὴ διεγείρῃται τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ, μετέβαλον τὸν τόπον τῆς ἐκκλησίας. Εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις ἡ ἐκκλησία ἐγένετο ἐν τῷ Διονυσιακῷ θεάτρῳ, ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Πειραιῶς ἢ καὶ ἐν τῷ Κολωνῷ.

Τὸ δικαίωμα τοῦ συγκαλεῖν τὸν δῆμον εἶχον οἱ Πρυτάνεις, οἵτινες πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν ὤφειλον νὰ προκηρύξῃσι τοῦτο καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς συζητήσεως νὰ ὀρίσῃσιν. Ἐκτάκτους δ' ὅμως ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἡδύναντο καὶ οἱ στρατηγοὶ νὰ καλέσωσι καὶ τὰς ὀρισμένας νὰ καταλύσωσι καὶ μάλιστα ἐν καιρῷ πολέμου.

Πρὸ τῆς συζητήσεως ἐκάστης ἐκκλησίας ὁ περιστίαρχος ἐτέλει θυσίαν, μεθ' ἣν ἐγένετο εὐχὴ πρὸς τοὺς θεοὺς ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν τῆς ἐκκλησίας βουλευμάτων, καὶ ἀραὶ κατ' ἐκείνων. Οἵτινες ὠροδοκῆσαντες ἢ ἐχθρικῶς πρὸς τὴν πολιτείαν διακείμενοι ἤθελον ἐνεργήσαι κατ' αὐτῆς. Μετὰ τὴν τελετὴν ἐγένετο ἑναρξίς τῆς συζητήσεως. Ταύτης τὴν προεδρείαν εἶχεν ὁ ἐπιστάτης τῶν Πρυτάνεων. Ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἡδύναντο ν' ἀγορεύσωσι μόνον οἱ ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα ἔτη γεγονότες. Ἐν ταῖς χρόνις δ' ὅμως τοῦ Ἀριστοφάνους ἦτο ἐπιτετραμμένον τοῦτο καὶ εἰς νεωτέρους. Διὸ ἕκαστος ἐκκλησιαστής ἡδύνατο ν' ἀγορεύσῃ, εἰ μὴ διὰ νόμου ἐκωλύετο. Οἱ ἀγορεύοντες ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς στέφανον μυρσίνης, ὅπερ ἐδείκνυνεν, ὅτι οὗτοι ἐξεπρωσώπουν τὸν δῆμον καὶ τοὺτους οὐδεὶς ἡδύνατο νὰ διηκόψῃ, εἰμὴ ὁ πρόεδρος. Ἐκάλει δ' ὁ πρόεδρος τοὺς βουλομένους ἐπὶ τὸ βῆμα διὰ κήρυκος ἐκφωνοῦντος τὸ «τίς ἀγορεύειν βούλεται ;».

Τὰ ἀντικείμενα, περὶ ἃ ἡ ἐκκλησίαι ἡσυχολεῖτο, ἦσαν ποικίλα. Ἡ ψήφισις τῶν νόμων, ἡ ἐκλογή τῶν ἐν τέλει, ἡ κήρυξις πολέμου, αἱ συμβάσεις, αἱ συμμαχίαι καὶ ἐπιμαχίαι καὶ ἄλλαι τοιοῦτου εἶδους ἐνέργειαι προήρχοντο ἐκ τῆς ἀποφάσεως τοῦ δήμου. Κατ' ἐξαιρέσιν ὁ δῆμος ἀνελάμβανε καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν ὁσάκις ἐγένετο μῆνυσις (εἰσαγγελία) περὶ ἐγκλημάτων, ἅπερ δὲν ἡδύναντο νὰ δικασθῶσιν ἐν ταῖς τακτικαῖς δικαστηρίοις ἐλλείψει νόμων, οἵτινες νὰ προβλέπωσι τοιαῦτα ἐγκλήματα. Τοιαῦται μῆνυσις ἐδίδοντο πρῶτον

εἰς τὴν βουλὴν τῶν πεντακοσίων, ἣτις ὑπέβλεπε ταύτας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Τότε ἡ αὐτὸς ὁ δῆμος ἀνελάμβανε τὴν ἐκδί-
κασιν τῆς ὑποθέσεως ἢ πᾶρεμπεν εἰς τὴν Ἡλιαίαν, ἀφ' ὧς ὥριζε
τὸν νόμον, καθ' ὃν ὤφειλε νὰ δικασθῇ αὕτη, καὶ τὴν ποινὴν, ἣν ὁ
κατηγορούμενος ἔμελλε νὰ ὑποστῇ, ἂν οὗτος ἀπαδεικνύετο ἔνοχος.

Ὁ συνήθης τρόπος τῆς ψηφίσεως ἦτο ἡ χειροτονία, τὸ δὲ ψηφίζειν
κρύβδην ἐγένετο ἐπὶ ἐκτάκτων περιστάσεων, ὡς ἐν τῇ ἀπονομῇ πολι-
τικῷ δικαίωματος εἰς ξένους, ἐν τοῖς ὁστρακισμοῖς καὶ καθ' ὅλου ἐν
περιστάσεσιν, ἐν αἷς ὑπῆρχε προσωπικὸν συμφέρον. Τὸ ἀποτέλεσμα
τῆς ψηφοφορίας ἠγγέλλετο ὑπὸ τοῦ ἐπιστάτου καὶ τὸ ψήφισμα κα-
τετίθετο ἐν τῷ μητρώῳ. Ἐνίοτε τὰ ψηφίσματα ἐχαράσσοντο ἐπὶ
λιθίνων ἢ χαλκίνων πλακῶν καὶ εἰς δημοσίους τόπους ἐξετίθεντο.

Β'

§ 5. Περὶ Ἀττικῶν δικαστηρίων.

Ὡς ἡ ἐκκλησία, οὕτω καὶ τὰ δικαστήρια ἦσαν ὁ τόπος, ἐν ᾧ οἱ
ῥήτορες ἐπεδείκνυν τὴν δεινότητα αὐτῶν. Ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχον
πέντε ἀρχαιότατα δικαστήρια, ἅπερ ἐδίκαζον τὰ ἐγκλήματα τοῦ
φόνου, ὁ Ἄρειος Πάγος, τὸ ἐπὶ Παλλὰδίῳ, τὸ ἐπὶ Δελφινίῳ, τὸ ἐπὶ
Πρυτανείῳ καὶ τὸ ἐν Φρεαττοῖ. Τὸ μέγιστον δ' ὅμως δικαστήριον ἐν
Ἀθήναις ἦτο ἡ Ἡλιαία, ὅπερ ὠμοίαζε πρὸς ἐκκλησίαν τοῦ δήμου,
διότι ἐξάκις χίλιοι πολῖται ἐκληροῦντο, ἵνα δι' ἐν ἔτος δικάσωσι
τὰς δίκας τοῦ Ἀττικοῦ λαοῦ καὶ τῶν συμμάχων. Ἐκ τούτων οἱ μὲν
ἦσαν ἀναπληρωματικοί, οἱ δὲ λοιποὶ πεντάκις χίλιοι διηροῦντο εἰς
δέκα τμήματα, ὧν ἕκαστον περιελάμβανε πεντακοσίους δικαστάς.

Ἐκαστον τμήμα ὠνομάζετο δικαστήριον, πάντες δὲ οἱ δικασταὶ
ὠνομάζοντο Ἡλιασταί. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι πάντοτε
πεντακόσιοι ἄνδρες ἐδίκαζον ἐκάστην δίκην, διότι κατὰ τὴν σπου-
δαιότητα ταύτης, ὅτε μὲν μέρος τοῦ τμήματος, ὅτε δὲ καὶ πλείονα
τμήματα συνηροῦντο. Ἐπὶ τινων δὲ εἰδικῶν περιστάσεων δὲν μετεῖ-
χον τῆς δίκης πάντες οἱ Ἡλιασταὶ ἀνεὺ διακρίσεως, ἀλλ' οἱ ἀρ-
μόδιοι π. χ. ἐν ἀσεβήμασι πρὸς τὰ μυστήρια ἐδίκαζον οἱ μεμνημέ-
νοι, καὶ τὰ στρατιωτικὰ ἐγκλήματα μόνον οἱ συστρατιῶται τοῦ ἐγ-
κληματήσαντος.

Ἐκαστος Ἀθηναῖος ἡδύνατο νὰ γείνη Ἡλιαστής, ἂν οὗτος εἶχε συμπληρώσει τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ ἦτο γνήσιος Ἀθηναῖος.

Τὰ ἀντικείμενα, περὶ ὧν οἱ δικασταὶ ἐδίκαζον, διηροῦντο εἰς δύο τάξεις, εἰς δημόσια καὶ εἰς ἰδιωτικά, ὧν τὰ μὲν πρῶτα ὠνομάζοντο γραφαί, τὰ δὲ δευτέρα δίκαι. Ἐκάστη τούτων τῶν τάξεων εἶχε διάφορον εἶδος διαδικασίας. Ἐν μὲν ταῖς ἰδιωτικαῖς δίκαις κατεβάλλετο δικαστικὴ δαπάνη, ἥτις ἐλέγετο Πρυτανεῖα, ἐν δὲ ταῖς γραφαῖς, ἐπειδὴ ἡ πολιτεία εἶχε συμφέρον ἐν τῇ τιμωρίᾳ τοῦ ἐγκλήματος οὐδὲν κατεβάλλετο. Πρὸς δὲ ἐν μὲν ταῖς ἰδιωτικαῖς δίκαις ἡδύνατο ὁ διώκων νὰ συνδιαλλαγῇ μετὰ τοῦ φεύγοντος, ἐν δὲ ταῖς γραφαῖς ἦτο τοῦτο διὰ νόμου ἀπηγορευμένον, καὶ ὁ παραβάτης ἐτιμωρεῖτο διὰ ζημίας δισχιλίων δραχμῶν.

Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς ὑποθέσεως ἐνώπιον τοῦ ἀρμοδίου δικαστηρίου, τὴν ἀγόρευσιν ἐκατέρου τῶν συνηγόρων καὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν μαρτυριῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐγγράφων ἤρχετο ἡ ψηφοφορία τῶν δικαστῶν. Ἐν ἰσοψηφίᾳ ὁ κατηγορούμενος ἐκηρύσσετο ἄθῳς. Ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς δίκαις, ἂν ὁ διώκων δὲν ἐλάμβανε τὴ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων, περιέπιπτεν εἰς τὴν ἐπωδελίαν, δηλ. εἰς τὴν ἀπότισιν ἐνὸς ὁβολοῦ ἀνὰ ἐκάστην δραχμὴν, δι' ὅσας ὁ φεύγων ἤθελε πληρώσει, ἂν κατεδικάζετο. Ἄν δ' ὅμως ἡ κατηγορία ἦτο γραφή, τότε ὁ διώκων κατεδικάζετο εἰς ζημίαν χιλίων δραχμῶν καὶ ἀπέβαλε τὸ δικαίωμα τοῦ ποιεῖν ὁμοίας γραφὰς ἐν τῷ μέλλοντι.

Ἡ ἀπόφασις τῶν δικαστῶν (Ἡλιαστῶν) ἦτο ὀριστική. Μόνον ὁ δικασθεὶς ἐρήμην ἐν διαστήματι δύο μηνῶν ἡδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν δίκην. Ὡσαύτως καὶ ὁ δυνάμενος ν' ἀποδείξῃ ὅτι κατεδικάσθη ἀπὸ ψευδομαρτυρίας, ἡδύνατο νὰ αἰτήσῃ ἀναδίκαν.

Ἐκτὸς τῶν Ἡλιαστῶν ἦσαν καὶ οἱ καλούμενοι διαιτηταί, ὧν οἱ μὲν ἦσαν δημόσιοι, οἱ δὲ ἰδιωτικοί. Οἱ πρῶτοι ἐκλήροῦντο ὑπὸ τοῦ δήμου, οἱ δὲ δευτέραι ὠνομάζοντο αἵρετοὶ καὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν διαδίκων. Ἡ ἐξουσία τῶν διαιτητῶν ἐξηρτάτο ἐκ τῆς βουλῆσεως τῶν διαδίκων. Ἄν δ' ὅμως οἱ διαιτηταὶ οὗτοι ἦσαν ἐπὶ ῥητοῖς ὅροις, αἱ ἀποφάσεις αὐτῶν ἦσαν ἀνέκκλητοι.

Πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐν Ἀττικῇ ἦσαν καὶ οἱ κατὰ δήμους δικασταί, οἵτινες περιερχόμενοι τούτους ἐδίκαζον τὰς μικροτέρας δίκας (εἰρηνοδίκαι).

§ 6. Περί τῶν δέκα Ἀττικῶν ῥητόρων.

Ἀφοῦ ἡ ῥητορική τέχνη διὰ τῶν σοφιστῶν καὶ ῥητοροδιδασκάλων ἀπέβη γενικὸν μέσον μορφώσεως, οἱ μετὰ τὸν Περικλέα ῥήτορες ἐδιδάσκοντο τὴν ῥητορικὴν καὶ διεμορροῦντο τεχνικῶς τοιοῦτοι. Ἐν δὲ τῷ ὑπὸ τῶν Ἀλεξανδρίνων φιλολόγων σχηματισθέντι κανόνι τῶν ἐκκρίτων Ἀττικῶν ῥητόρων περιλαμβάνονται οἱ ἑξῆς ῥήτορες· ὁ Ἀντιφῶν, ὁ Ἀνδοκίδης, ὁ Λυσίας, ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Ἰσαῖος, ὁ Λυκούργος, ὁ Δημοσθένης, ὁ Αἰσχίνης, ὁ Ὑπεριδὴς καὶ ὁ Δείναρχος. Ἐν τούτοις ὡς ἐνδέκατος δύναται νὰ συγκαταλεχθῇ καὶ ὁ Δημάδης, ὦν μέγας ῥήτωρ ἀλλὰ φάριλος ἀνὴρ.

Α'

§ 7. Ἀντιφῶν.

Ἀφοῦ ἀνεπτύχθη ἡ σοφιστικὴ καὶ πανηγυρικὴ ῥητορική, ἤρξατο ἀναπτυσσομένη καὶ ἡ δικανική. Ταύτης ἀρχηγὸς εἶναι Ἀντιφῶν ὁ Ῥαμνοῦσιος, υἱὸς τοῦ σοφιστοῦ Σοφίλλου, γεννηθεὶς ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων (482 π. Χ.). Ὀλιγαρχικὸς ὢν ἐμίσειτο ὑπὸ τοῦ δήμου, ὡς καὶ οὗτος ἐμίσει ἐκεῖνον, διὰ τῆς ἑαυτοῦ τέχνης βοηθῶν τοὺς ὑπὸ τῶν δημογῶγων καταπιεζομένους συμμάχους. Οὗτος παρεσκεύασε τὸ σχέδιον τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν τετρακυσίων. Ὅτε δ' οὗτοι διηρέθησαν, ἄλλοι μὲν ἔκλιναν πρὸς τὸν δῆμον, ὦν ἡγεῖτο ὁ Θηραμένης, ἄλλοι δέ, ἐν-εῖς ὁ Ἀντιφῶν, οὐδόλως ὑπεχώρησαν εἰς τὸν δῆμον. Οὗτος μετὰ τοῦ Φρυνίχου ἔπεμψαν πρέσβεις εἰς Λακεδαιμόνα περὶ εἰρήνης. Ἀλλ' ἡ πρέσβευσις αὕτη ἀπέτυχεν, ὁ Φρύνιχος ἐφονεύθη, οἱ τετρακῦσιοι κατηρέθησαν καὶ οἱ πλεῖστοι κατέφυγον εἰς τὸ ἐν Δεκελείᾳ στρατόπεδον τῶν Λακεδαιμονίων, ὁ δ' Ἀντιφῶν μετὰ τοῦ Ἀρχεπολέμου εἰσαχθεὶς εἰς δίκην ἐπὶ προδοσίᾳ κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ πηρώθη τοῖς ἑνδεκά. Ὁ Ἀντιφῶν ἀπελογήθη διὰ τοῦ περὶ μεταστάσεως λόγου, ὃν ὁ Θουκυδίδης θεωρεῖ τὸ ἄριστον προῖον τῆς ῥητορικῆς τέχνης μέχρι τῆς ἑαυτοῦ ἐποχῆς. Ὁ λόγος οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος καὶ τελευταῖος, ὃν εἶχεν ἐκφωνήσει, διότι οὗτος ἔγραφε λόγους δι' ἄλλους ἐπὶ μισθῷ (λογογράφος). Ὁ αὐτὸς εἶχε γράψαι καὶ τέχνην ῥητορικὴν, ἣν ἐδίδασκεν.

Ἡ ἀρχαιότης κατεῖχεν ἐξήκοντα λόγους τοῦ ῥήτορος τούτου, ὧν οἱ εἴκοσι καὶ πέντε ἐθεωροῦντο νόθοι. Μέχρις ἡμῶν δ' ὅμως διεσώθησαν δέκα πέντε μόνον λόγοι αὐτοῦ.¹⁾ Ἡ γλῶσσα τούτου εἶναι οἷα ἡ τοῦ Θουκυδίδου, ἡ ἀρχαία Ἀττική. Ἀντιπροσωπεύει δ' αὐτός τὸ σεμνὸν ῥητορικὸν ὕφος καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ διαπρέπουσι κατὰ τὸ ὑψηλόνουν καὶ τὴν ὀξύνοον παράστασιν τῶν διανοημάτων. Ὁ Θουκυδίδης ἐθαύμαζε τὴν δικανικὴν δεινότητα τοῦ Ἀντιφῶντος, βραδύτερον δ' ὅμως οἱ μεγάλοι ῥήτορες ἐπεσχίσαν τοῦτον καὶ οἱ μεταγενέστεροι οὐδὲ προσεῖχον τὸν νοῦν αὐτοῦ.

¹⁾ (Προοίμιον τοῦ λόγου τοῦ Ἀντιφῶντος «κατηγορία φαρμακείας κατὰ τῆς μητρυῆας»).

Νέος μὲν καὶ ἄπειρος δικῶν ἔγωγε ἔτι, δεινῶς δὲ καὶ ἀπόρως ἔχει μοι περὶ τοῦ πράγματος, ὦ ἄνδρες, τοῦτο μὲν εἰ ἐπισκῆψαντος τοῦ πατρὸς ἐπεξελθεῖν τοῖς αὐτοῦ φρονεῖσι μὴ ἐπέξειμι, τοῦτο δὲ εἰ ἐπεξιόντι ἀναγκαίως ἔχει οἷς ἥκιστα ἐχορῇ ἐν διαφορᾷ καταστῆναι, ἀδελφοῖς ὁμοπατρίοις καὶ μητρὶ ἀδελφῶν. Ἡ γὰρ τύχη καὶ οὔτοι ἠγάγκασαν ἔμοι πρὸς τούτους αὐτοὺς τὸν ἀγῶνα καταστῆναι, οὓς εἰκὸς ἦν τῷ μὲν τεθνεῶτι τιμωροὺς γενέσθαι, τῷ δ' ἐπεξιόντι βοηθοὺς. Νῦν δὲ τούτων τάναντία γέγνηται· αὐτοὶ γὰρ οὔτοι καθεστᾶσιν ἀντίδικοι καὶ φρονεῖς, ὥς καὶ ἐγὼ καὶ ἡ γραφὴ λέγει. Δέομαι δ' ὑμῶν, ὦ ἄνδρες, εἰ ἐπιδείξω ἐξ ἐπιβουλῆς καὶ προβουλῆς τὴν τούτων μητέρα φρονέα οὔσαν τοῦ ἡμετέρου πατρὸς, καὶ μὴ ἅπαξ ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἤδη ληφθεῖσαν τὸν θάνατον τὸν ἐκείνου ἐπ' αὐτοφώρῳ μηχανωμένην, τιμωρῆσαι πρῶτον μὲν τοῖς νόμοις τοῖς ἡμετέροις, οὓς παρὰ τῶν θεῶν καὶ τῶν προγόνων διαδεξάμενοι κατὰ τὸ αὐτὸ ἐκείνοις περὶ τῆς καταψηφίσεως δικάζετε, δεύτερον δ' ἐκείνῳ τῷ τεθνηκότι, καὶ ἅμα ἔμοι μόνῳ ἀπολελειμμένῳ βοηθῆσαι. Ὑμεῖς γὰρ μοι ἀναγκαῖοι· οὓς γὰρ ἐχορῇ τῷ μὲν τεθνεῶτι τιμωροὺς γενέσθαι, ἔμοι δὲ βοηθοὺς, οὔτοι τοῦ μὲν τεθνεῶτος φρονεῖς γέγνηνται, ἔμοι δ' ἀντίδικοι καθεστᾶσιν. Πρὸς τίνας οὖν ἔλθοι τις βοηθοὺς, ἢ ποῦ τὴν καταφυγὴν ποιήσεται ἢ πρὸς ὑμᾶς καὶ τὸ δίκαιον;

Β'

§ 8. Ἀνδοκίδης

Ἀνδοκίδης ὁ Ἀθηναῖος, Κυδαθηναεὺς τὸ δῆμον, ἦτο υἱὸς Λεωγόρου καὶ ἀνῆκεν εἰς εὐγενῆ οἶκον ἀνήκοντα εἰς τοὺς Κήρυκας «ἐπίσημον ἱεραικὸν γένος ἐν Ἀθήναις». Ὁ ῥήτωρ οὗτος ἦν ὀλίγω νεώτερος τοῦ Ἀντιφῶντος καὶ ἀνῆκεν, εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν φατρίαν, ἐγένετο δὲ στρατηγὸς καὶ πρεσβευτής. Τὸν πολιτικὸν αὐτοῦ βίον γινώσκουμεν ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ λόγων. Τὸ σπουδαιότερον δ' ὅμως σημεῖον τοῦ βίου τοῦ ῥήτορος τούτου εἶναι ἡ ἀνάμιξις αὐτοῦ εἰς τὰ τῶν Ἑρμοκοπιδῶν. Κατηγορηθεὶς ὡς Ἑρμοκοπίδης ἐρίφηθι εἰς τὰς φυλάκας μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῶν ἐγγυτάτων, αὐτῷ συγγενῶν, ὅφ' ὧν καὶ πεισθεὶς κατέδωκε τὰ ὀνόματα εἴκοσι καὶ δύο πολιτῶν, ὡς Ἑρμοκοπιδῶν. Ἐκ τούτων οἱ μὲν ἔφυγον, οἱ δὲ κατεδικάσθησαν εἰς θάλατον. Τὸ πλῆθος ἐνόμισεν, ὅτι ἐτιμώρησε τοὺς ἀληθεῖς Ἑρμοκοπίδας, καὶ ἐπὶ τινα χρόνον ἐθεώρησε τὸν Ἀνδοκίδην εὐεργέτην. Ἀλλὰ, ἐπειδὴ τὸ ἔργον τοῦ κατὰ δότου οὐδέποτε ἐν Ἀθήναις ἦτο ἐντιμον, ἡ κατάδοσις προσέτριψεν αὐτῷ ὄνειδος καὶ ὁ Ἀνδοκίδης καταλιπὼν τὰς Ἀθήνας ἀπεδήμησεν εἰς Μακεδονίαν καὶ Κύπρον, ἔνθα μετὰ τῶν ἐκεῖ ἡγεμόνων σχέσεις συνῆψεν.

Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀνδοκίδου φέρονται τέσσαρες λόγοι, ὁ κατ' Ἀλκιβιάδου, ὁ περὶ μυστηρίων ¹⁾, ὁ περὶ τῆς ἑαυτοῦ καθό-

¹⁾ (Τὸ προοίμιον τοῦ περὶ τῶν μυστηρίων λόγου τοῦ Ἀνδοκίδου).

«Τὴν μὲν παρασκευὴν, ὧ ἄνδρες, καὶ τὴν προθυμίαν τῶν ἐχθρῶν τῶν ἐμῶν, ὥστ' ἐμὲ κακῶς ποιεῖν ἐκ παντὸς τρόπου καὶ δικαίως καὶ ἀδίκως, ἐξ ἀρχῆς ἐπειδὴ τάχιστα ἀφικόμεν εἰς τὴν πόλιν ταυτηνί, σχεδὸν τι πάντες ἐπίστασθε, καὶ οὐδὲν δεῖ περὶ τούτου πολλοὺς λόγους ποιεῖσθαι. ἐγὼ δ', ὧ ἄνδρες, δεήσομαι ὑμῶν δίκαια καὶ ὑμῖν τε ῥάδια χαρίζεσθαι καὶ ἐμοὶ ἄξια πολλοῦ τυχεῖν παρ' ὑμῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐνθυμηθῆναι ὅτι νῦν ἐγὼ ἤκω οὐδεμιᾶς μοι ἀνάγκης οὐσης παραμῆναι, οὔτ' ἐγγυητὰς καταστήσας οὔθ' ὑπὸ δεσμῶν ἀναγκασθεὶς, πιστεύσας δὲ μάλιστα μὲν τῷ δικαίῳ, ἔπειτα δὲ καὶ

δου καὶ ὁ περὶ τῆς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους εἰρήνης. ἅπαντες ἀναφερόμενοι εἰς συμβάντα, ὧν αὐτὸς μετέσχευ. Ὡς πρὸ τὴν γλῶσσαν θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἀπλοῦς, ἀκτασκευος, ἀφελῆς καὶ ἀσχημάτιστος. Ἐν γένει δὲ κεῖται μετὰ τοῦ Ἀντιφῶντος καὶ τοῦ Λυσίου, διότι, ἐνῶ ἡ γλῶσσα τοῦ Ἀντιφῶντος εἶναι μεγαλοπρεπῆς καὶ τοῦ Λυσίου ἡ συνήθης, ἡ τοῦ Ἀνδοκίδου μετέχει ἀμφοτέρων.

ὕμῃν, γνῶσεσθαι τὰ δίκαια καὶ μὴ περιόψεσθαι με ἀδίκως ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῶν ἐμῶν διαφθαρέντα, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον σφῶσειν δικαίως, κατὰ τε τοὺς νόμους τοὺς ὑμετέρους καὶ τοὺς ὅρκους, οὓς ὑμεῖς ὁμόσαντες μέλλετε τὴν ψῆφον οἴσειν. Εἰκότως δ' ἂν, ὦ ἄνδρες, τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχοιτε περὶ τῶν ἐθελοντῶν εἰς τοὺς κινδύνους καθισταμένων, ἢ περὶ αὐτοὶ περὶ αὐτῶν ἐχουσιν. Ὅποσοι μὲν γὰρ μὴ ἠθέλησαν ὑπομεῖναι κατὰ γνόντες αὐτῶν ἀδικίαν, εἰκότως τοι καὶ ὑμεῖς τοιαῦτα περὶ αὐτῶν γινώσκετε, οἷα περὶ αὐτοὶ περὶ σφῶν αὐτῶν ἔγνωσαν. Ὅποσοι δὲ πιστεύσαντες μηδὲν ἀδικεῖν ὑπέμειναν, δίκαιοί ἐστε καὶ ὑμεῖς περὶ τούτων τοιαύτην ἔχειν γνώμην, οἷαν περὶ καὶ αὐτοὶ περὶ αὐτῶν ἔσχον, καὶ μὴ προκαταγινώσκειν ἀδικεῖν. Αὐτίκα ἐγὼ πολλῶν μοι ἀπαγγελλόντων, ὅτι λέγοιεν οἱ ἐχθροὶ ὡς ἄρα ἐγὼ οὗτ' ἂν ὑπομείναιμι οἰχήσομαι τε φεύγων, — τί γὰρ ἂν καὶ βουλόμενος Ἀνδοκίδης ἀγῶνα τοσοῦτον ὑπομείνειεν, ὃ ἔξεστι μὲν ἀπελθόντι ἐντεῦθεν ἔχειν πάντα τὰ ἐπιτήδεια, ἔστι δὲ πλεῦσαντι εἰς Κύπρον, ὅθεν περὶ ἵκει, γῆ πολλὴ καὶ ἀγαθὴ διδομένη καὶ δωρεὰ ὑπάρχουσα ; οὗτος ἄρα βουλήσεται περὶ τοῦ σώματος τοῦ αὐτοῦ κινδυνεῦσαι ; εἰς τί ἀποβλέψας ; οὐχ ὁρᾷ τὴν πόλιν ἡμῶν ὡς διάκειται ; Ἐγὼ δέ, ὦ ἄνδρες, πολλὴν τὴν ἐναντίαν τούτοις γνώμην ἔχω Ἄλλοθι τε γὰρ ὧν πάντα τὰ ἀγαθὰ ἔχειν στερόμενος τῆς πατρίδος οὐκ ἂν δεξαίμην, τῆς πόλεως οὕτω διακειμένης, ὥσπερ αὐτοὶ οἱ ἐχθροὶ λέγουσι· πολὺ δ' ἂν αὐτῆς μᾶλλον πόλιτις δεξαίμην εἶναι ἢ ἐτέρων πόλεων, αἵ ἴσως πάνυ μοι δοκοῦσιν ἐν τῷ παρόντι εὖ τυχεῖν. Ἄπερ γινώσκων ἐπέτρεψα διαγνῶναι ὑμῖν περὶ τοῦ σώματος τοῦ ἑμαυτοῦ. Αἰτοῦμαι οὖν ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες, εὖ νοίαν πλείω παρὰ σφῶν εἶναι μοι τῷ ἀπολογουμένῳ ἢ τοῖς κατηγοροῖς, εἰδότες ὅτι κἂν ἐξ ἴσου ἀκροᾶσθε, ἀνάγκη τὸν ἀπολογούμενον ἐλάττω εἶναι. Οἱ μὲν γὰρ ἐκ

Γ'

§ 9. Λυσίας.

Ὁ ῥήτωρ Λυσίας εἶναι υἱὸς τοῦ γνωστοῦ ἐκ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος Συρακοσίου Κεφάλου, ὅστις ἦλθεν εἰς Ἀθήνας κατὰ πα-
ρακίνησιν τοῦ Περικλέους. Ὁ ῥήτωρ ἐγεννήθη τῷ 458 π. Χ. καὶ
ἀπέθανε τῷ 379 π. Χ. Δεκαπενταέτης δὲ μετὰ τῶν δύο ἄλλων
αὐτοῦ ἀδελφῶν Πολεμάρχου καὶ Εὐθυδήμου μετέσχε τῆς ἀποικίας
τῶν Θουρίων (444 π. Χ.), οὗς ἔκτισαν οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν ἄλλων
Ἑλλήνων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν τραγικὴν ἔκβασιν τοῦ Σικελικοῦ πο-
λέμου οἱ Ἀττικίζοντες ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ κατεπίεσθησαν καὶ ὁ
Λυσίας μετὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ τριακοσίων ὀπιδῶν ἦλθον εἰς
Ἀθήνας ἐπὶ ἄρχοντος Καλλίου (412 π. Χ.) Ἐνταῦθα ἰδρύσαντες
ἀσπίδοποιεῖον ἀπησχόλουν πολλοὺς δούλους. Ἀλλ' οἱ τριάκοντα ἐκ
πλεονεξίας ἀφῆρσαν τὴν οὐσίαν αὐτῶν καὶ ἀπέκτειναν τὸν Πολεμάρ-
χον. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ῥήτωρ ἐσώθη φυγὼν εἰς Μέγαρχ. Ἐπειδὴ δὲ
εἰς τοὺς στασιώτας τῆς Φυλῆς (ἐταίρους τοῦ Θρασυβούλου) ἐκ τῶν
λειψάνων τῆς περιουσίας αὐτοῦ ἔδωκε χρήματα καὶ ὄπλα, ὁ Θρασύ-

πολλοῦ χρόνου ἐπιβουλεύσαντες καὶ συνθέντες, αὐτοὶ ἄνευ κινδύνων
ὄντες, τὴν κατηγορίαν ἐποιήσαντο· ἐγὼ δὲ μετὰ δέους καὶ κινδύνου
καὶ διαβολῆς τῆς μεγίστης τὴν ἀπολογίαν ποιῶμαι. Εἰκὸς οὖν ὑμᾶς
ἔστιν εὖ νοίαν πλείω παρασχεῖσθαι ἐμοὶ ἢ τοῖς κατηγοροῖς. Ἐπεὶ δὲ
καὶ τόδε ἐνθυμητέον, ὅτι πολλοὶ ἤδη πολλὰ καὶ δεινὰ κατηγορήσαν-
τες παραχρῆμα ἐξηλέγχθησαν ψευδόμενοι οὕτω φανερώς, ὥστε ὑμᾶς
πολὺ ἂν ἥδιον δίκην λαβεῖν παρὰ τῶν κατηγορῶν ἢ παρὰ τῶν κα-
τηγορημένων· οἱ δ' αὖ, μαρτυρήσαντες τὰ ψευδῆ ἀδίκως ἀνθρώπους
ἀπολέσαντες ἐάλωσαν παρ' ὑμῶν ψευδομαρτυριῶν, ἥνίκ' οὐδὲν ἦν
πλέον τοῖς πεπονθόσιν. Ὅπου οὖν ἤδη πολλὰ τοιαῦτα γεγένηται, εἰκὸς
ὑμᾶς ἔστι μῆπω τοὺς τῶν κατηγορῶν λόγους πιστοὺς ἡγεῖσθαι. Εἰ
μὲν γὰρ δεινὰ κατηγορεῖται ἢ μὴ, οἷόν τε γινῶναι ἐκ τῶν τοῦ κατη-
γόρου λόγων· εἰ δ' ἀληθῆ ταυτιά ἐστι ἢ ψευδῆ, οὐχ' οἷόν τε ὑμᾶς
πρότερον εἰδέναι πρὶν ἂν καὶ ἐμοῦ ἀκούσητε ἀπολογουμένου.

βουλος εὐθὺς μετὰ τὴν κάθοδον ἔγραψε ψήφισμα, ὅπως δοθῇ τῷ ῥήτορι τὸ πολιτικὸν δικαίωμα. Ἐπειδὴ δ' ὅμως τὸ ψήφισμα ἦτο ἀπροβούλευτον, ὁ Ἀρχῖνος ἐγράψατο τὸν Θρασύβουλον παρανόμων, καὶ τὸ ψήφισμα τοῦ Θρασυβούλου κατέπεσεν, οὕτω δ' ὁ Λυσίας ἔμεινεν ἰσοτελής. Ἔνεκα τούτου δὲν ἠδύνατο νὰ παρουσιασθῇ ὡς δημόσιος ῥήτωρ, ἀλλὰ μόνον πρὸ τῶν δικαστηρίων, ὑπερχσπίζων τὰς ἰδίας ὑποθέσεις.

Ἐπειδὴ δ' οὕτως ἐκ τῶν περιπετειῶν ἡ οὐσία τοῦ ῥήτορος ἐμνηδενίσθη, ὁ Λυσίας ἠναγκάσθη νὰ γείνη λογογράφος, τουτέστι συγγραφεὺς λόγων χάριν ἄλλων, οἵτινες μὴ ὄντες ἀδύνατοι εἶπεν ἠδύναντο ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ν' ἀπαγγέλλωσιν οἱ ἴδιοι τοὺς παρ' ἄλλων ἐπὶ χρήμασιν παρασκευαζομένους λόγους, οὓς ἐμάνθανον ἀπὸ στόματος.

Ὁ κατ' Ἐρατοσθένους λόγος εἶναι ὁ παλαιότατος τῶν διασωθέντων ἡμῖν καὶ ὁ μόνος, τὸν ὁποῖον αὐτὸς ὁ Λυσίας ἀπήγγειλεν. Ἀπὸ δὲ τοῦ χρόνου τούτου (403 π. Χ.) συνέγραψε πάντας τοὺς λόγους, οὓς γνωρίζομεν. Οἱ λόγοι τοῦ Λυσίου διαιροῦνται εἰς τὰ τρία εἶδη τοῦ ῥητορικοῦ λόγου, δικανικούς, συμβουλευτικούς καὶ ἐπιδεικτικούς ἢ πνηγυρικούς. Πλὴν ὅμως τούτων συνέγραψε καὶ ἄλλους, ὡς ἐρωτικούς, ἐταιρικούς καὶ ἐπιστολικούς. Ὡς μὴ ὢν πολίτης οὐδεμίαν ἀφορμὴν εἶχεν εἰς πολιτικούς λόγους, οὐδὲν ἦτον ὅμως δυνάμεθα νὰ παρδεχθῶμεν, ὅτι καὶ τοιοῦτους λόγους συνέταξε χάριν ἄλλων πρὸς ἀπομνημόνευσιν. Ἐκ τούτου δ' ἐξηγοῦνται οἱ πολλοὶ καὶ ποικίλοι λόγοι αὐτοῦ, οὓς οἱ παλαιοὶ ἀνεθίβαζον εἰς διακοσίους τριάκοντα καὶ τρεῖς γιησίους. Τούτων σφύζονται τριάκοντα καὶ εἰς.

Ὁ Λυσίας εἶναι ὁ εὐρετῆς τοῦ ἐνὸς τῶν τριῶν χαρακτήρων τοῦ ῥητορικοῦ λόγου, δηλ. τοῦ ἰσχυοῦ, καθ' ὃν τὰ πάντα ἐκφράζονται διὰ τῶν κοινῶν καὶ συνήθων λέξεων καὶ σπανίως γίνεται χρῆσις τροπικῆς (μεταφορικῆς) φράσεως καὶ ποιητικῆς κατασκευῆς, διότι καλλίστη ἀρετὴ τοῦ χαρκτηῆρος τούτου εἶναι ἡ σαφήνεια, ἡ ἀφέλεια καὶ καθαρὰ ἀλήθεια. Διὰ τοῦτο σπουδαία ἀρετὴ τοῦ Λυσίου εἶναι ἡ σαφήνεια, ἣν συνδέει μετὰ θυμαστικῆς βραχυότητος.

Πρὸς τοῦτοις ὁ Λυσίας ἐπιτυγχάνει τῆς ἐναργείας τῆς παραστάσεως καὶ ἡθοποιίας τῶν προσώπων καὶ οὐδὲν παρ' αὐτῷ ὑπάρχει ἀνηθοποίητον. Ἐκδηλοῦται δ' ἡ ἡθοποιία α') διὰ τῶν ἐννοιῶν, β') διὰ

τῶν λέξεων καὶ γ') διὰ τῆς συνθέσεως τῶν λέξεων. Καὶ τὰ τρία δὲ ταῦτα ἐπιτυγχάνει ὁ ῥήτωρ, διότι τοὺς ἀνθρώπους εἰσάγει λέγοντας ἀναλογα καὶ μέτρια, πρὸς δὲ μεταχειρίζεται λέξεις ἁρμοζούσας εἰς τὰ ἥθη, σαφεῖς καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους συνηθεστάτας. Πρὸς τοῦτοις, ἐπειδὴ εἰς τὰς περιόδους καὶ τοὺς ῥυθμοὺς δὲν ὑπάρχει ἡθοποιία, ἀλλ' εἰς τὴν ἀνευ ῥυθμοῦ γλῶσσαν, συνδέει τὰς λέξεις ἀφελῶς. Συντάσσων δὲ τοὺς λόγους αὐτοῦ κατὰ τὸν λέγοντα τοὺς ἀκούοντας καὶ τὰ πράγματα μεταχειρίζεται γλῶσσαν πρέπουσαν. Τὸ πρέπον δὲ τοῦτο θηρεύει πανταχοῦ, διὰ τοῦτο ἀρχόμενος ἔχει γλῶσσαν ἠθικὴν (προσέηκουσαν τῷ ἥθει, τῷ χαρακτήρι), διηγούμενος πιθανὴν καὶ ἀπέριπτον, ἀποδεικνύων στρογγύλην καὶ πυκνὴν καὶ ἀνκεφαλαίων διατεταμένην καὶ σύντομον. Ἡ γλῶσσα τοῦ Λυσίου εἶναι πιθανὴ καὶ φυσικὴ, δὲν βιάζει τὸν ἀκροατὴν οὔτε ἐξαναγκάζει αὐτόν, ἀλλ' ἐξαπατᾷ τοῦτον. Καθόλου δ' ἡ ῥητορικὴ τοῦ Λυσίου εἶναι ἐπιτηδεῖα, οὐχὶ ἵνα δείξῃ τέχνην, ἀλλ' ἵνα καταδείξῃ τὴν ἀλήθειαν. Θεωρεῖται δὲ ὑπὸ τῶν παλαιῶν ὡς ἄριστος κανὼν τῆς γνησίας Ἀττικῆς λέξεως, ἀναμάρτητος καὶ καθαρός.

Δ'

§ 10. Ἰσοκράτης.

Νέαν ἐποχὴν τοῦ ῥητορικοῦ λόγου ἀποτελεῖ Ἰσοκράτης ὁ Ἀθηναῖος, υἱὸς τοῦ Θεοδώρου, γεννηθεὶς τῷ 436 π. Χ. καὶ θανὼν τῷ 338 π. Χ. μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνεῖα μάχην. Νέος ὢν ἠκροάσατο τῶν καλλίστων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἀνδρῶν, Προδίκου, Γοργίου, Σωκράτους καὶ Πρωταγόρου. Ἠλικιωθεὶς δὲ ἡσχολεῖτο εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ ἐτράπετο εἰς τὸ πολιτικὸν εἶδος τῆς ῥητορικῆς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ φύσις αὐτοῦ δὲν ἦτο καπλάλληλος πρὸς τοῦτο διὰ τὸ ἀπαρρησίαστον αὐτοῦ καὶ ἄστονον τῆς φωνῆς, ἐπεδόθη πρῶτος εἰς τὸ συμβουλευτικὸν εἶδος τῆς ῥητορικῆς συγγράφων χάριν ἄλλων καὶ πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν νέων λόγους, δι' ὧν καὶ αἱ πόλεις δύνανται κάλλιον νὰ πολιτευθῶσι καὶ οἱ ἰδιῶται νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς ἀρετὴν. Κατὰ τοῦτο ἐγένετο ἐπιφανέστατος τῶν συγχρόνων αὐτοῦ καὶ ἐδίδαξεν ἐν τῇ ἐν Χίῳ πρῶτον καὶ ἔπειτα ἐν Ἀθήναις ἰδρυθεῖσιν ὑπ' αὐτοῦ ῥητορικῇ σχολῇ πολλοὺς νέους Ἀ-

θηναίους καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ μετὰ ταῦτα ὑπῆρξαν οἱ μέγιστοι ἱστορικοί, ῥήτορες καὶ στρατηγοί, οἷον Θεόπομπος ὁ Χίος, Ἐφορος ὁ Κυμναῖος, Ὑπερίδης, Ἰσαῖος καὶ Τιμόθεος ὁ υἱὸς τοῦ Κόνωνος.

Ἐκ τῶν ἐξήκοντα λόγων, οὓς ἡ ἀρχιότης κατεῖχεν, ὧν δ' ὅμως εἴκοσι καὶ ὀκτὼ ἢ εἴκοσι καὶ πέντε θεωροῦντο γνήσιοι, ἔχουσι διασωθῆ εἴκοσι καὶ εἰς, πρὸς δὲ δέκα ἐπιστολαί. Οἱ λόγοι αὐτοῦ εἶναι διάφοροι τὸ περιεχόμενον, οἱ μὲν δικανικοί, ἐξ τὸν ἀριθμὸν (περὶ τοῦ ζεύγους, Τραπεζιτικός, πρὸς Καλλιμάχον, Αἰγινήτικος, κατὰ Λοχίτου, καὶ πρὸς Εὐθύνοον), οἱ δὲ συμβουλευτικοί, οἱ δὲ πανηγυρικοί, ὧν διαπρέπουσιν ὁ Πανηγυρικός, εἰς συγγραφὴν τοῦ ὁποίου λέγεται, ὅτι ὁ ῥήτωρ ἐδαπάνησε δέκα καὶ πέντε ἔτη, καὶ ὁ Παναθηναϊκός. Ἐν τῷ Πανηγυρικῷ, ὅστις εἶναι ἀριστοῦργημα ῥητορικῆς τέχνης, ὁ Ἰσοκράτηςπραγματεύεται περὶ ὁμονοίας ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ περὶ πολέμου πρὸς τοὺς βαρβάρους. Ἐν δὲ τῷ ἐπιστολιμαίῳ λόγῳ πρὸς Φίλιππον ὁ ῥήτωρ συμβουλεύει τῷ Φιλίππῳ, βασιλεῖ τῶν Μακεδόνων, ὅπως τὰς ἐλληνικὰς πόλεις συμφιλώσας στρατεύσῃ ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ὁ περὶ ἀντιδόσεως λόγος εἶναι ὁ μόνος, ὃν ἐξεφώνησεν αὐτὸς ὁ ῥήτωρ.

Οὕτως ὁ Ἰσοκράτης ἐν τοῖς πλείστοις τῶν λόγων αὐτοῦ ἔχει πανελλήνιον χαρακτῆρα, τὰς δὲ ὑποθέσεις ὑψηλὰς καὶ μεγαλοπρεπεῖς σκοπούσας, ὅπως διδάξωσι τοὺς Ἕλληνας. Τὴν πανελλήνιον ἔνωσιν ποθὼν κατὰ τῶν βαρβάρων δὲν ὑβρίζει, ὡς οἱ ἄλλοι ῥήτορες, τὴν Σπάρτην, τὰς Θήβας καὶ τὸ Ἄργος, ἀλλὰ σεβόμενος καὶ ἀναγνωρίζων ἐκ δικαιοσύνης τὰ δίκαια τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν πόλεων συμβουλεύει τοῖς Ἕλλησιν, ἵνα τὰς πρὸς ἀλλήλους ἐριδας ἀφέντες στρέψωσι τὰ ὄπλα αὐτῶν κατὰ τῶν βαρβάρων.

Ἐκτὸς τῆς δικαιοσύνης ἐν τοῖς λόγοις τοῦ ῥήτορος διαφαίνεται καὶ ἡ θερμὴ αὐτοῦ φιλοπατρία. Δεῖγμα δὲ ταύτης, πλὴν τῶν λόγων, καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ εἶναι. Διότι μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ ἦταν τῶν Ἀθηναίων, μὴ ἀνεχόμενος τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος καὶ τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ἀπέθανεν ἀποκαρτερήσας εἰς ἡλικίαν ἐνενήκοντα ὀκτὼ ἐτῶν. Ὁ ῥήτωρ ἐτάφη δημοσίᾳ δαπάνῃ καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ ἐστάθη Σειρήν, οἷον ἄδουσα, σύμβολον τῆς εὐμουσίας αὐτοῦ.

Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἰσοκράτους εἶναι μὲν καθαρὰ, ὡς ἡ γλῶσσα τοῦ Λυσίου, καὶ ἐναργής, ἀλλὰ δὲν εἶναι βραχεῖν, ὡς ἡ γλῶσσα ἐκείνου.

Παρὰ τῷ Ἰσοκράτει ὑπάρχει ἡ κατεστραμμένη, ἥτοι ἡ ἐμπερίοδος γλῶσσα. Πανταχοῦ δὲ ἐν τῇ συνθέσει τοῦ λόγου θηρεύει τὴν εὐφωνίαν, ἀποφεύγει τὴν χασμωδίαν καὶ δὲν ἐπιτρέπει ν' ἀκολουθῶσι δύο ὁμόφωνοι συλλαβαί, (π.χ. εἰποῦσα σαφῇ). Διὸ ἡ σύνθεσις τῶν λέξεων δὲν εἶναι οὔτε φυσικὴ οὔτε ἀφελής οὔτε ἐναγώνιος, ὡς ἡ τοῦ Λυσίου, ἀλλὰ πομπώδης καὶ ποικίλη. Θηρεύει δὲ τὴν εὐπείαν καὶ μουσικὴν ἁρμονίαν τῶν λέξεων μεταχειρίζεται τὰ πάρισα, τὰ ὁμοιοτέλευτα καὶ τὰ ἀντίθετα καὶ προσαχρόζει τὰς λέξεις περιέργως μηκύνων τὸν λόγον πέρα τοῦ χρησίμου ¹⁾. Ἡ ὑπερβολικὴ δ' ὁμως χρῆσις τῶν ῥητορικῶν τούτων σχημάτων βλάπτει τὴν ποικιλίαν τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἰσοκράτης παρεβλήθη πρὸς ζωγράφον περιβάλλοντα πάντα τὰ σώματα τὸ αὐτὸ ἔνδυμα ²⁾. Ἐνεκεν δὲ τῆς ἐπιζητουμένης ἐν ταῖς περιόδοις τῶν λόγων αὐτοῦ εὐρυθμίας ὀλίγον ἀπέχει τοῦ ποιητικοῦ μέτρου καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ εἶναι μᾶλλον εἰς ἀνάγκωσιν ἢ εἰς ἀκρόασιν.

Ε'

§ 11. Ἰδαῖος.

Μαθητὴς τοῦ Λυσίου καὶ Ἰσοκράτους ἦτο ὁ ἐν Χαλκίδι μὲν γεννηθείς, ἐν Ἀθήναις δὲ διατρίβων Ἰσαῖος, διδάσκαλος τοῦ Δημοσθένους.

1) Ἐκ τοῦ πανηγυρ. «Πλείστον μὲν οὖν ἀγαθῶν αἰτίους, καὶ μεγίστων ἐπαίνων ἀξίους ἡγοῦμαι» (πάρισον καὶ ὁμοιοτέλετον)· καὶ αὖθις «οὐδὲ ἀπέλαυνον μὲν ὡς ἰδίῳν, ἡμέλουν δὲ ὡς ἀλλοτρίων — ἀλλ' ἐκῆδοντο μὲν ὡς οἰκείων, ἀπείχοντο δέ, ὥσπερ χορή, τῶν μηδὲν προσηκόντων» (πάρισον, ὁμοιοτέλετον καὶ ἀντίθετον).

2) «Ἐοικέναι τέ φησιν αὐτὸν ζωγράφῳ ταῖς αὐταῖς ἐσθήσεσι καὶ τοῖς αὐτοῖς σχήμασι πάσας ἐπικοσμοῦντι τὰς γραφάς. Ἀπαντας γοῦν εὐρίσκειν τοὺς λόγους αὐτοῦ τοῖς αὐτοῖς τρόποις τῆς λέξεως κεχρημένους· ὥστε ἐν πολλοῖς τεχνικῶς τὰ καθ' ἕκαστα ἐξεραζόμενον τοῖς ὁλοῖς ἀπρεπῇ παντελῶς φαίνεσθαι, διὰ τὸ μὴ προσηκόντως τοῖς ὑποκειμένοις τῶν ἡθῶν φράζειν.» (Διον. Ἀλικαρν. Ἰσοκρ.).

νους. Ὁ χρόνος τῆς γεννήσεως καὶ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀκριβῶς ὠρισμένοις, γινώσκειται δὲ μόνον, ὅτι ἤκμαζε μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον μέχρι Φιλίππου τοῦ Μακεδόνα. Καὶ οὗτος εἶχε ῥητορικὴν σχολὴν καὶ ἔγραφε λόγους χάριν ἄλλων, ἰδίᾳ δὲ δικανικούς, ὅπερ διὰ τὸ φιλόδικον τῶν Ἀθηναίων πρέσχεν οὐ μικρὸν κέρδος αὐτῷ. Μεγάλῃ δὲ δόξᾳ ἀποδίδεται τῷ Ἰσαίῳ, ὅτι ἐβοήθησε τῷ Δημοσθένει ἐν τῇ δίκῃ κατὰ τῶν ἐπιτρόπων αὐτοῦ καὶ ἐδίδαξεν ἀμισθὶ τοῦτον.

Ἐκ τῶν ἐξήκοντα καὶ τεσσάρων λόγων τοῦ ῥήτορος, ἐξ ὧν πενήκοντα ἐθεωροῦντο γνήσιοι, ἔχομεν μόνον ἑνδεκά υποθέσεως τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου διαφωτίζοντα κατὰ τοῦτο τὴν νομοθεσίαν τῶν Ἀθηναίων ¹⁾). Ὁ ῥήτωρ οὗτος οὕτω μιμητὴς τοῦ Λυσίου ἐγένετο, ὥστε, ἂν μὴ τις εἶναι ἐντριβὴς περὶ τὴν τέχνην τῶν δύο τούτων ῥητόρων, δυσκόλως δύναται νὰ διακρίνη τοὺς λόγους ἐκαστέρου. Ὑπάρ-

¹⁾ (Ἐκ τοῦ περὶ τοῦ Κλεωνύμου κλήρου λόγου τοῦ Ἰσαίου. Διήγησις).

«Δεινίας γὰρ ὁ τοῦ πατρὸς ἀδελφὸς ἐπιτρόπευσεν ἡμᾶς, θεῖος ὢν ὀρφανὸς ὄντας. Κλεωνύμῳ δ' οὗτος, ὦ ἄνδρες, διάφορος ὢν ἔτυχεν. Ὅποτερος μὲν οὖν αὐτῶν ἦν τῆς διαφορᾶς αἴτιος, ἴσως οὐκ ἐμὸν ἔργον ἐστὶ κατηγορεῖν· πλὴν τοσοῦτόν γε ἂν δικαίως αὐτοῖς ἀμφοτέροις μεμψαίμην, ὅτι καὶ φίλοι τέως ὄντες καὶ προφάσεως οὐδεμιᾶς γενομένης ἐκ λόγων τινῶν οὕτως εἰκῇ πρὸς ἀλλήλους ἔχθραν ἀνείλοντο. Ὅτι δ' οὖν ἐκ ταύτης τῆς ὀργῆς Κλεώνυμος ταύτας ποιεῖται τὰς διαθήκας, οὐχ ἡμῖν ἐγκαλῶν, ὥς ὕστερον ἐσώθη, ἔλεγεν, ὁρῶν δὲ ἡμᾶς ἐπιτροπευομένους ὑπὸ Δεινίου καὶ δεδιὼς μὴ τελευτήσκειεν αὐτοὺς ἔτι παῖδας ἡμᾶς καταλιπὼν καὶ τῆς οὐσίας ἡμετέρας οὐσης γένοιτο κύριος Δεινίας» ἡγεῖτο γὰρ δεινὸν εἶναι τὸν ἔχθιστον τῶν οἰκείων ἐπιτροπον καὶ κύριον τῶν αὐτοῦ καταλιπεῖν καὶ ποιεῖν αὐτῷ τὰ νομιζόμενα τοῦτον, ἕως ἡμεῖς ἠβήσαιμεν, ὃ ζῶν διάφορος ἦν ταῦτα διανοηθεὶς ἐκείνος, εἴτ' ὀρθῶς εἴτε μὴ, τὰς διαθήκας ταύτας διέθετο. Καὶ εὐθὺς ἐρωτῶντος τοῦ Δεινίου παραχρῆμα εἶπὶ ἡμῖν ἢ τῷ πατρὶ ἐγκαλεῖ τῷ ἡμετέρῳ, ἀπεκρίνατο πάντων τῶν πολιτῶν ἐναντίον, ὅτι οὐδὲν πονηρὸν ἐγκαλεῖ καὶ ἐμαρτύρησεν ὥς ὀργιζόμενος ἐκείνῳ καὶ οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος ταῦτα διέθετο».

χουσι δ' ὅμω καί τινες διαφοραὶ ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν. Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἰσαίου εἶναι μὲν, ὡς καὶ ἡ τοῦ Λυσίου, ἀκριβής, σαφής, ἐνκρηγής καὶ σύντομος, ἀλλ' ἡ τοῦ Λυσίου εἶναι μᾶλλον ἀπέρिटτος καὶ ἀνάλογος τῷ ἦθει τοῦ λέγοντος (ἀφελή τε καὶ ἠθικὴ μᾶλλον ἐστι), ἐπομένως ἀπλούστερον ἐσχηματισμένη, ὅπερ παρέχει τῷ λόγῳ πολλήν χάριν καὶ ἡδονήν. Καθόλου δ' εἰπεῖν ὅσῳ ὁ Ἰσαῖος εἶναι ὑποδεέστερος τοῦ Λυσίου κατὰ τὴν χάριν. τοσοῦτῳ ὑπερέχει ἐκείνου κατὰ τὴν δεινότητα τῆς ῥητορικῆς τοῦ λόγου κατασκευῆς. Ὁ ῥήτωρ οὗτος διεπληροῦτο τὸν ἀντίδικον καὶ κατεστρατήγει τοὺς δικαστάς. Ἀλλ' ὁ μὲν Λυσίας οὕτω πιθανὸς ἦτο, ὥστε καὶ ὑπὲρ ἀδίκων ὁμιλῶν ἔπειθεν, ὁ δ' Ἰσαῖος καὶ ἐν τοῖς δικαίοις ἦτο ὑποπτος.

ΣΤ'

§ 12. Λυκοῦργος.

Ἐκ τῶν σχέσεων τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὸν Φίλιππον ἀνεπτύχθησαν ἐν Ἀθήναις δύο πολιτικὰ συστήματα, τὸ Μακεδονικὸν καὶ τὸ ἀντιμακεδονικόν. Τὸ πρῶτον συνίστατο ἐκ ῥητόρων, ἐξ ὧν ἄλλοι μὲν ἐπώλουν τὴν ῥητορικὴν δεινότητα εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος, ἄλλοι ἠπατῶντο ὑπὸ τοῦ πονηροῦ Φιλίππου, καὶ τέλος ἄλλοι διὰ πάσης θυσίας ἐζήτουν τὴν εἰρήνην, διότι αὕτη ἡρμοζεν εἰς τὰς πολιτικὰς αὐτῶν πεποιθήσεις. Εἰς τοὺς Μακεδονίζοντας ἀνῆκεν ὁ Αἰσχίνης, ὁ Εὐβουλος, ὁ Φιλοκράτης, ὁ Δημάδης, ὁ Δείναρχος καὶ ἄλλοι. Πρὸ πάντων ὁ Φιλοκράτης ἄνευ αἰδοῦς ἐπέδεικνυε τὴν μετὰ τοῦ Φιλίππου φιλίαν, παρ' οὗ πλούσια δῶρα ἐλάμβανεν. Μέσσην δ' ὁδὸν ἐχάραξε πρὸς τὰ δύο πολιτικὰ συστήματα ὁ Φωκίων, ὅστις ἐκ παντὸς τρόπου ἀπέφευγε τὸν πρὸς τοὺς Μακεδόνας πόλεμον, διότι ἐνόμιζεν, ὅτι πρέπει νὰ κρατῶσιν ἐν πολέμῳ ἢ νὰ εἶναι φίλοι τῶν κρατούντων. Τοῦ Φωκίωνος τὴν δεινότητα ὡμολόγουν καὶ αὐτοὶ οἱ ἀντίπαλοι τούτου. Αὐτὸς ὁ Δημοσθένης τῶν μὲν ἄλλων ῥητόρων κατεφρόνει, ὅτε ὅμως ἔβλεπε τὸν Φωκίωνα ἀνιστάμενον, ἔλεγεν ἡρέμα πρὸς τοὺς φίλους· «ἡ τῶν ἐμῶν λόγων κοπὴς πάρεστι». Ὁ Φωκίων δὲν ἡγάπα τὰς μακρηγορίας, ἀλλὰ βραχυλογώτατος ὢν παρεβάλλετο πρὸς νόμισμα, ὅπερ ἐν σμικροτάτῳ ὄγκῳ ἔχει μεγίστην ἀξίαν. Μόνον ἐν νεῦμα ἢ

ῥῆμα τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἦτο ἀντίρροπον πρὸς πολλὰ ἐνθυμήματα καὶ περιόδους τῶν ἄλλων ῥητόρων. Οἱ δὲ πολέμιοι πρὸς τοὺς Μικελόνες ῥήτορες ἦσαν ὁ Δημοσθένης, ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Δημοχάρης, ὁ Ὑπερίδης, ὁ Ἠγήσιππος, ὁ Πολύευκτος, ὁ Μοιροκλῆς, ὁ Διοφάντος καὶ ὁ Λυκοῦργος. Οὗτος γεννηθεὶς τῷ 390 π. Χ. ἀνῆκεν εἰς τὸν ἀρχαῖον ἱερατικὸν οἶκον τῶν Βουταδῶν, ἐξ οὗ ἐλαμβάνοντο οἱ ἱερεῖς τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ ἐγένετο ἀκροατὴς τοῦ Πλάτωνος καὶ γνώριμος τοῦ Ἰσοκράτους.

Παρὰ δὲ τοῖς Ἀθηναίοις εἶχε μεγίστην ὑπόληψιν, διότι ταμίης γενόμενος ἠὔξησε τὰς προσόδους ἐξ ἐξακοσίων εἰς χίλια διακόσια τάλαντα, διεκόσμησε τὰς Ἀθήνας, ὥς οὐδεὶς ἄλλος ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους, καὶ πολλὰ ἔργα ἡμιτελῆ παραλαβὼν εἰς πέρας ἤγαγεν, ὥς τοὺς νεωσοίκους καὶ τὸ Διονυσιακὸν θέατρον. Οὗτος ἀνίδρυσε χαλκίνοὺς ἀνδριάντας ἐν τῇ ἀγορᾷ πρὸς τιμὴν τῶν τριῶν μεγάλων δραματικῶν ποιητῶν Αἰσχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου καὶ τῶν τραγωδιῶν αὐτῶν ἐποίησεν ἐπίσημον ἑκδοσιν. Ἐπειδὴ δ' οὕτω πολυλῶς εὐηργέτησε τὴν πόλιν, ὅτε ὁ μέγας Ἀλέξανδρος καταστρέψας τὰς Θήβας τῷ 335 π. Χ. ἐζητήσατο παρὰ τῶν Ἀθηναίων τὸν ῥήτορα καὶ μετ' αὐτοῦ ἐννέα ἄλλους κατ' αὐτοῦ πολιτευομένους, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐκδώσωσι τοῦτον καὶ μετ' αὐτοῦ τοὺς λοιποὺς ἄλλους, ἀλλ' ἔπεισαν αὐτὸν νὰ ἀρήσῃ τὴν ἀπαίτησιν ταύτην. Οὐ μόνον δὲ ζῶντα ἐτίμησαν αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἀρετῆς ἕνεκα καὶ δικαιοσύνης διὰ στεφάνων καὶ ἄλλων τιμῶν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανόντα ἔθαψαν δημοσίᾳ δαπάνῃ παρὰ τὴν Ἀκαδημειαν ἐν τῇ δδῶ, ἐν ἣ τὰ μνημεῖα τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν ἔκειντο. Εἴκοσι δὲ περὶπου ἔτη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐγένετο ψήφισμα, ἐν ᾧ ὠρίζετο νὰ ἰδρυθῇ ἐν τῇ ἀγορᾷ χαλκῇ εἰκὼν αὐτοῦ καὶ νὰ δοθῇ σίτισις ἐν τῷ Πρυτανεῖῳ κατ' ἄπαντα τὸν χρόνον εἰς τὸν πρεσβύτερον τῶν ἐγγόνων αὐτοῦ.

Ἄλλ' ὁ Λυκοῦργος ἐπολιτεύσατο ἐπιφανῶς οὐ μόνον πράττων, ἀλλὰ καὶ λέγων. Τὸν ἐντιμον δὲ καὶ αὐστηρὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ἀπετύπωσεν ἐν τῇ ῥητορικῇ αὐτοῦ, ἥτις ὅμως δὲν ἦτο προῖόν ἐμφύτου εὐφυΐας, ἀλλ' ἐνδελεχοῦς σπουδῆς, ἣν μέχρι τοῦ γήρατος ἐξέτεινεν. Ἡ ἀρχαιότης ἐγίνωσκε δέκα καὶ πέντε λόγους τούτου τοῦ ῥήτορος, ἀλλὰ μέχρις ἡμῶν περιεσώθη εἷς, ὁ κατὰ Λεωκράτους. Ἡ σύν-

θεσις ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ἔχει τι τὸ τραχὺ διὰ τῶν συχνῶν μεταφορῶν, αἱ δὲ προτάσεις χαλκρῶς συνδέονται, ἀλλ' ὅμως ἡ ἐξεργασία τοῦ ὅφους δὲν εἶναι παρημελημένη. Τὰς αὐτὰς ἰδέας ἐπαναλαμβάνει κατὰ κόρον, ὃ δὲ λόγος δὲν ἀναπτύσσεται κατ' ἐσωτερικὴν ἀνάγκην, ἀλλ' ἐκτείνεται εἰς ποικίλας παρεκβάσεις, ὡς μύθους, ἱστορίας καὶ ῥήσεις ποιητῶν. Διὰ τῶν παρεκβάσεων τούτων ἐξαλείφεται μὲν σχεδὸν ἡ κυρία ὑπόθεσις, ἀλλ' ἐν ταύτῳ διὰ τῶν μύθων καὶ τῶν παρατιθεμένων διδακτικῶν τεμαχίων ποιητῶν καὶ τῆς ὑπομνήσεως ἐνδόξου παρελθόντος διδάσκονται οἱ ἀκροαταὶ καὶ ἐξαίρεται τὸ φρόνημα αὐτῶν. Ὁ ῥητορικός λόγος τοῦ Λυκούργου δὲν ἐφαρπάζει μὲν τὸν ἀκροατὴν διὰ τῆς χάριτος καὶ τῆς ταχείας ῥοῆς. ὅμως δ' ἐπισπᾷ διὰ τῆς εὐγενείας τοῦ φρονήματος καὶ διὰ τῆς ἠθικῆς μεγαλοπρεπείας, δι' ὧν μεγάλως ἐπέδρα ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων.

Z'

§ 13. Δημοσθένης

Δημοσθένης ὁ Δημοσθένης, Παιανιεύς, ἐγεννήθη τῷ 384 π. Χ. Οὗτος ἐκ πατρὸς εἶχε τὸ γένος ἀνεπίληπτον, ὡς καὶ ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ Αἰσχίνης μαρτυρεῖ, τὸ ἐκ μητρὸς δ' ὅμως αὐτοῦ γένος λέγεται ὅτι δὲν ἦτο καθαρῶς Ἀττικόν, διότι ἡ ἐκ μητρὸς μάμμη αὐτοῦ ἦτο Σκυθίς, διὸ λοιδορεῖται ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου ὡς Σκύθης, βάρβαρος καὶ Ἑλληνίζων τῇ φωνῇ. Νέος ὢν ἦτο ἀσθενικός τὸ σῶμα, διὰ τοῦτο οὐδ' εἰς παλαίστραν ἐφοίτησε, καὶ ἀνδρωθεὶς δὲ δὲν ἐβελτιώθη πολὺ κατὰ τὸ σῶμα. Ἐνεκα τούτου ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐσκώπετο διὰ τὴν μαλακίαν καὶ βάρβαρον ἐπωνομάζετο. Καταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐν ἡλικίᾳ ἐπτά ἐτῶν ὀρφανὸς ἐπετροπεύθη ὑπὸ τοῦ Ἀφόβου, Δημοφῶντος καὶ Θηριππίδου, οἵτινες ἐσφτετερίσθησαν τὰς προσόδους τῆς πατρικῆς οὐσίας καὶ ἡμέλησαν τῆς παιδείας τούτου. Ὁ Δημοσθένης δ' ὅμως φύσει φιλομαθὴς παρεδόθη εἰς φιλοσοφικὰς καὶ ῥητορικὰς σπουδὰς. Ἠκροάσατο, ὡς λέγεται, τοῦ Πλάτωνος καὶ ἔσχε διδάσκαλον τῆς ῥητορικῆς τὸν Ἰσαῖον. Ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν δὲ τούτου ἤρξατο τὸ πρῶτον τὸ ῥητορικὸν αὐτοῦ σταδίον, συγγράψας ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν αὐτοῦ τοὺς κατὰ τῶν ἐπιτρόπων αὐτοῦ λόγους. Ἀλλ' ἐκ φύσεως εἶχε πολλὰς ἐλλείψεις, αἵτινες ἀνεδείκνυσαν αὐτὸν ἀδέξιον ῥή-

τορα, πάσας δ' ὁμῶς τὰς ἐλλείψεις κατενίκησεν. Γνωστὰ δ' εἶναι τὰ μέσχα, ἃ πρὸς τοῦτο μετεχειρίσθη, μαρτυροῦντα προσέτι τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπιμονήν. Οὐ μόνον δὲ κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἦτο ἐπιμελής, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλον τὸν βίον ἦτο τοιοῦτος. ἐν ὧρα νυκτὸς πρὸ λυχνιαίου φωτὸς μελετῶν. Πρὸ πάντων ζηλωτῆς τοῦ Θουκυδίδου γενόμενος τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ οὕτως ἀπὸ μνήμης ἐγίνωσκεν, ὥστε ἐμυθεύθη, ὅτι, καίσης ποτὲ τῆς ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκης καὶ συγκεισῶν τῶν ἱστοριῶν τοῦ Θουκυδίδου, αὐτὸς μόνος ἀπεμνημόνευσε πάσας πρὸς γραφὴν.

Ὁ Δημοσθένης ἐποίησε μὲν πολλοὺς δικανικοὺς λόγους, ἀλλὰ τὴν δόξαν αὐτοῦ ἐκτήσατο ἐκ τῶν πολιτικῶν λόγων καὶ τῆς πολιτικῆς ἐνεργείας κατὰ τῶν σκοπούντων τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Φίλιππος ὁ Μακεδὼν ἐπετεχνᾶτο, ἵνα ἄρξῃ συμπάσης τῆς Ἑλλάδος. Τοῦτο ἰδὼν ὁ Δημοσθένης ἐπειράτο ἐκ παντὸς τρόπου, ἵνα ἀνυψώσῃ τὸ φρόνημα τῶν Ἀθηναίων, ὑπομιμνήσκων εἰς αὐτοὺς τὸν Μαραθῶνα, τὴν Σαλαμῖνα καὶ τὰς Πλαταιάς. Καὶ ἔνθεν μὲν κατεπολέμει τοὺς Φιλιππίζοντας, ἔνθεν δὲ ἐπειράτο ν' ἀνέυρῃ συμμάχους τῶν Ἀθηναίων. Ἐπειδὴ δ' οὗτος οὐδέποτε ἐδέξατο δῶρα παρὰ τοῦ Φιλίππου, οἱ Ἀθηναῖοι ἐπείθοντο εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ ῥήτορος. Μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην (338 π. Χ.), ἥς αἴτιος ἦτο αὐτός, ἐξηκολούθει νὰ εὐνοῖται ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα περιπλεχθεὶς εἰς τὴν τοῦ Ἀρπάλου δίκην κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς βουλῆς τοῦ Ἀρείου Πάγου εἰς ζημίαν πεντήκοντα ταλάντων. Ἡ ὅλη δ' ὁμῶς περιουσία τοῦ Δημοσθένους ἀνῆρχετο εἰς εἴκοσι τάλαντα. Ἐνεκα δὲ τούτου μὴ δυνάμενος νὰ πληρώσῃ τὰ πεντήκοντα τάλαντα ἐρρίφθη εἰς τὸ δεσμοκτήριον, ὑπόθεν τῇ συνδρομῇ τῶν φίλων ἀπέδρα, μὴ δυνάμενος ἕνεκεν ἀσθενείας τοῦ σώματος καὶ γήρωος νὰ μείνῃ ἐν τῇ εἰρκτῇ. Ὡς φυγὰς ὁ ῥήτωρ ἔμεινεν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐν Αἰγίνῃ καὶ Τροιζίνι, ὅθεν ἀνεκλήθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἀλλ' ἡ ἀτυχὴς ἐκβάσις τοῦ καλουμένου Λαμιακοῦ πολέμου (323—322 π. Χ.) κατὰ τοῦ Ἀντιπάτρου ἠνάγκασε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς αὐτόν. Οὗτος δ' ἀπήτησε παρὰ τῶν Ἀθηναίων οὐ μόνον τὴν καταργήσιν τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ἀλλὰ καὶ τὴν παρὰδοσιν τῶν ἀντιμακεδονιζόντων ῥητόρων, ἐν οἷς καὶ τὸν Δημοσθένη. Οὗτος προλαβὼν κατέφυγεν εἰς Κλαυδίαν ὡς

ἐκέτης ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐνταῦθα ἦλθεν Ἀρχίας ὁ ὑποκριτής, ἵνα διὰ τῆς πειθοῦς ἀπαγάγῃ αὐτὸν εἰς τὸν Ἀντίπατρον, γινώσκων δ' ὅμως ὁποῖα τύχη περιέμενεν αὐτὸν ἐλαβε δηλητήριο καὶ ἐτελεύτησε τῷ 322 π. Χ. Οὕτως ὡς ἐλεύθερος πολίτης ἀπέφυγε τὸν δουλικὸν θάνατον, ὃν ἠτοίμαζεν αὐτῷ ὁ Ἀντίπατρος.

Τεσσαράκοντα δ' ἔτη περίπου μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔστησαν αὐτῷ οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ ἀγορᾷ χαλκοῦν ἀνδριάντα, ἐφ' οὗ ἐπέγραψαν τὸ πολυθρύλητον ἐπίγραμμα·

«Εἶπερ ἴσῃ δῶμην γνώμῃ, Δημοσθένης, εἶχες,
Οὔποι' ἂν Ἑλλήνων ἤρχεν Ἄρης Μακεδόν»

καὶ ἔδωκαν εἰς τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ γένους σίτισιν ἐν τῷ Πρυτανείῳ καὶ τιμητικὴν θέσιν ἐν τῷ θεάτρῳ.

Ὁ Δημοσθένης ὑπερεῖχε πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ ρητόρων κατὰ τὴν ρητορικὴν τέχνην, ἐκ δὲ τῶν μεταγενεστέρων οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ αὐτόν. Καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ ὁ ρήτωρ οὗτος οὐδένα τῶν προγενεστέρων ἐμιμήθη, ἀλλὰ συνύρανε μιστόν τινα χαρακτῆρα γλώσσης, ἐκ τῶν προηγουμένων παρалаδῶν ὅσα ἄριστα καὶ χρησιμώτατα ἐν ἐκείνοις ὑπῆρχον. Διὰ τοῦτο ἡ γλῶσσα τοῦ Δημοσθένους εἶναι ποικίλη, μεγαλοπρεπὴς καὶ λιτή, περιττὴ καὶ ἀπέρिटτος, πανηγυρικὴ καὶ ἀληθής, αὐστηρὰ καὶ ἱλαρὰ, σύντομος καὶ ἀνειμένη. Κατὰ τὸ διάφορον εἶδος δ' ὅμως τῶν λόγων μετεχειρίζετο καὶ διάφορον χαρακτῆρα λόγου, καὶ ἐν μὲν τοῖς δικανικοῖς εἶναι γλαφυρός, ἐν δὲ τοῖς δημηγορικοῖς μεγαλοπρεπής. Πρὸ πάντων διακρίνει τὸν Δημοσθένη ἡ δραματικὴ ἐνέργεια. Ὁ ρήτωρ οὗτος ὑπάρχει ἐν διηνεκεῖ σχέσει πρὸς τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς ἀντιδίκους. Πολλαχοῦ προβάλλει ἐρωτήματα, πρὸς ἃ δίδει ἀπαντήσεις κατὰ τὸ αὐτοῦ συμφέρον. Συχνάκις εἰρωνεύεται τὸν ἀντίπαλον, ἢ δ' εἰρωνεῖα ἐνίοτε προχωρεῖ εἰς βαρὺ σκῶμμα καὶ πικρίαν.

Οἱ ἀρχαῖοι ἀνεγνώριζον ὡς γνησίους λόγους αὐτοῦ ἐξήκοντα καὶ πέντε, ὧν ἔχουσι περισωθῆ ἐξήκοντα καὶ εἰς, ἐν οἷς τινες εἶναι βεβαίως νόθοι. Πρὸς δὲ ὑπάρχουσιν ἐξήκοντα πέντε προσόμια καὶ ἐξ ἐπιστολαί. Ἐκ τῶν λόγων τοῦ ρήτορος εἶναι α') δέκα καὶ πέντε συμβουλευτικοὶ πρὸ τῆς βουλῆς ἢ τῆς ἐκκλησίας ἐκφωνηθέντες.

Ἐκ τούτων δὲ πάλιν οἱ δώδεκα εἶναι Φιλιππικοί, ἐξ ὧν οἱ μὲν τρεῖς ἐπιγράφονται Ὀλυνθιακοί οἱ δὲ τέσσαρες ἰδίᾳ Φιλιππικοί, οἱ δὲ λοιποὶ πέντε ἐπιγράφονται περὶ εἰρήνης, περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ, περὶ Ἀλοννήσου, πρὸς τὴν Φιλίππου ἐπιστολὴν καὶ περὶ συντάξεως. Τῶν τριῶν τελευταίων ἡ γνησιότης ἀμφιβάλλεται. β') δέκα καὶ πέντε δημόσιοι δικανικοί, ἀφορῶντες δημοσίας ὑποθέσεις. Ἐκ τούτων ἀξιολογώτεροι εἶναι οἱ ἐξῆς· ὁ περὶ στεφάνου, ὁ κάλλιστος τῶν λόγων τοῦ Δημοσθένους, ὁ πρὸς Δελτινὴν, ὁ περὶ παραπρεσβείας (ἐκάτερος μετὰ τὸν περὶ στεφάνου λόγον ἐξέχων κατὰ τὴν ἀξίαν), ὁ κατ' Ἀνδροτίωνος, ὁ κατὰ Τιμοκράτους, ὁ κατ' Ἀριστοκράτους καὶ ὁ κατὰ Μειδίου, μὴ ἀπαγγελλεῖς γ') τριάκοντα καὶ εἰς ἰδιωτικοὶ δικανικοί.

Η'

§ 14. Αἰσχίνης

Αἰσχίνης ὁ Ἀτρομήτου Ἀθηναῖος ἐκ ταπεινοῦ γένους καταγόμενος ἐγεννήθη τῷ 389 π. Χ. Τὸ κατ' ἀρχὰς οὗτος ἐπηγγέλλετο τὸν τριταγωνιστὴν ἐν τῷ θεάτρῳ, οὐχὶ ἐξ ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὴν σκηνὴν, ἀλλὰ χάριν πορισμοῦ τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων. Ἐξ ὑποκριτοῦ ἔπειτα ἐγένετο γραφεύς. Καὶ τὰ δύο δὲ ταῦτα ἐπιτηδεύματα συνεβάλλοντο πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ῥήτορος, διότι ὡς ὑποκριτὴς μὲν ἐγνώρισε τὰ ἀριστουργήματα τῆς Ἀττικῆς σκηνῆς, ὡς γραφεύς δὲ τὰ ψηφίσματα τῆς πολιτείας. Διὰ τῆς πραγματικῆς ταύτης ὁδοῦ ὁ Αἰσχίνης ἐγένετο ἐφάμιλλος τοῦ Δημοσθένους, πρὸς ὃν ἦτο ἄσπονδος ἐχθρὸς διὰ πολιτικούς λόγους. Τὸ κατ' ἀρχὰς ὁ Αἰσχίνης ἀνῆκεν εἰς τοὺς ἀντιμακεδονίζοντας καὶ ὡς τοιοῦτος ἐπέμψθη πρέσβευς εἰς Μεγαλόπολιν, ἔνθα ἐδημηγόρησε κατὰ τῶν πρέσβειων τοῦ Φιλίππου, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Ὑστερον δ' ὅμως πεμφθεὶς εἰς Μακεδονίαν, ὅπως κλείσῃ εἰρήνην μετὰ τοῦ Φιλίππου, ὑπὸ τοῦ πανούργου ἐκείνου ἡγεμόνος ἡπατήθη καὶ ἔκτοτε διετέλεσε φίλος τούτου. Κατηγορήθη μὲν ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ὡς παραπρεσβεύσας, ἀλλ' ὅμως διέφυγε τὴν τιμωρίαν. Οὕτω τὸ μῖσος αὐτοῦ κατὰ τοῦ Δημοσθένους ὁσημέρχι αὐξάνον ἐξερράγη, ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι τοῦτον ἐστεφάνωσαν, οὐ μόνον διὰ τὴν δραστηριότητά, ἣν ἐπεδείκνυτο ἐν τῇ ἐπισκευῇ τῶν τειχῶν, ἐκλεχθεὶς

ἀπὸ τῆς πολιτείας μετ' ἄλλων ἑννέα ἀνδρῶν πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐκ τῶν ἰδίων δαπάνην. Ὁ Αἰσχίνης κατηγορήσας τοῦ Κτησιφῶντος τοῦ γράψαντος τὸ ψήφισμα ἐπαίνου καὶ στεφάνου τοῦ Δημοσθένους, γραφὴν παρανόμων, ἐν τῇ δίκῃ δὲν ἔλαβεν οὐδὲ τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸν νόμον κατεδικάσθη εἰς ζημίαν χιλίων δραχμῶν καὶ ἀπώλειαν τοῦ δικαίωματος τοῦ ποιεῖν τοιαύτας γραφάς. Μετὰ τὴν ἥτταν ταύτην μὴ δυνάμενος νὰ βλέπῃ τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ ἐστεμμένον καὶ νικητὴν ἔφυγεν εἰς Ἑρεσσὸν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ῥόδον, ὅπου ἴδρυσε ῥητορικὴν σχολήν, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Σάμον, ὅπου ἐτελεύτησε (314 π. Χ.). Ἄν καὶ ὁ Αἰσχίνης ἠττήθη ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους, ἦτο δ' ὅμως ἐπίσης ἄξιος ῥήτωρ. Ὅπερ δὲ τιμᾶ τὴν εὐφυΐαν τούτου εἶναι ὅτι ἄνευ παιδεύσεως ἔφθασεν εἰς τὸν ὑψηλὸν τοῦτον βαθμὸν τῆς ῥητορικῆς δεινότητος. Ὁ λόγος αὐτοῦ δὲν στερεῖται ῥητορικῆς τέχνης, ἣν κατὰ μίμησιν ἔλαβε παρὰ τῶν ἄλλων ῥητόρων, μετενεγκὼν καὶ ὅλα χωρία τούτων εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ. Ἡ μεγαλυτέρα δύναμις τοῦ Αἰσχίνου κεῖται ἐν τῇ διηγήσει, ἐν ἣ δ' ὅμως πολλάκις παρατηρεῖται ἀσάφειά τις. ¹⁾ Ὅσακις δ' ὁ ῥήτωρ σκοπεῖ νὰ διεγείρῃ πάθη εἰς τοὺς ἀκροατάς, ἀνυψοῖ τὸν λόγον διὰ παθητικῆς δυνάμεως καὶ ἀναπτύσσει πλησμονὴν ἐκφράσεων καὶ μεγαλοπρέπειαν. Ἐπειδὴ δ' ὅμως καὶ μεγαλοπρεπεῖς ἐκφράσεις στεροῦνται ἠθικοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ δὲν ἀντιπροσωπεύουσι τὴν ἀλήθειαν, δὲν συγκινοῦσιν. Ἐν τοῖς λόγοις τοῦ Αἰσχίνου λείπει ἡ ρυθμικὴ ἀρμονία, ἥτις χαρακτηρίζει τοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους.

Τοῦ Αἰσχίνου σφύζονται, ἐκτὸς ἀποσπασμάτων, τρεῖς λόγοι, οὓς αἱ ἀρχαῖαι ὠνόμαζον τρεῖς Χάριτας, κατὰ Τιμάρχου, ἀπαγγεληθεὶς τῷ 345 π. Χ., ὁ περὶ παραπρεσβείας πιθανῶς μὴ ἀπαγγεληθεὶς, ἀλλὰ συγγραφεὶς ὡς ἀπολογία τῆς ἐαυτοῦ πολιτικῆς, καὶ ὁ κατὰ Κτησιφῶντος, ἀπαγγεληθεὶς τῷ 330 π. Χ.

Ὁ Κικέρων ἐτίμα μεγάλως τὸν ῥήτορα. Οὕτως οὐ μόνον τὸν κατὰ Κτησιφῶντος μετέφρασεν οὗτος, ἀλλὰ καὶ πολλὰς φράσεις τούτου ἀπεμιμήθη.

•

§ 15. Ὑπερείδης

Ὑπερείδης ὁ Ἀθηναῖος ἦτο υἱὸς Γλαυκίππου τοῦ ῥήτορος καὶ

4) Ἐν τῷ κατὰ Τιμάρχου λόγῳ § 86 καὶ ἐφεξῆς, πρὸς δὲ 114 καὶ 172.

μαθητῆς τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἰσοκράτους γεννηθεὶς τῷ 395 π. Χ. Οὗτος σφοδρὸς ἀντίπαλος τοῦ Φιλίππου ὦν καὶ πλούσιος ἐδαπάνησε πολλὰ ἐκ τῶν ἰδίων εἰς πόλεμον κατὰ τοῦτου καὶ μετὰ μεγάλου ζήλου ὑπερῆσπισε τὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας. Κατ' ἀρχὰς ἦτο φίλος τοῦ Δημοσθένους, ἀλλ' ἐν τῇ δίκῃ τοῦ Ἀρπάλου κατηγορήσε τούτου. Φαίνεται δ' ὅμως ὅτι ἐκ μίσους μᾶλλον ἐπολέμησε τὸν πρότερον πολιτικὸν αὐτοῦ φίλον. Ὁ ῥήτωρ διὰ τὴν ἀντιπολίτευσιν αὐτοῦ κατὰ τῶν Μακεδόνων ἐτιμωρήθη μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἐκδοσιν τοῦ Ἀλκιμαχοῦ πολέμου, οὗ αἵτιος αὐτὸς ἦτο, θανατωθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἐκ τῶν πεντήκοντα καὶ δύο γνησίων λόγων τοῦ Ὑπερείδου οὐδεὶς μέχρι τοῦ 1847 ἐσώζετο, ὅτε ἐν Θήβαις τῆς ἀνω Αἰγύπτου ἀνευρέθησαν ἀποσπάσματα λόγου ὑπὲρ τοῦ Λυκούφρονος καὶ ἐτέρου κατὰ τοῦ Δημοσθένους. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐκδοσιν ἐτέρου χειρογράφου ἀνακλυφθέντος ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ καὶ περιέχοντος πλήρη λόγον ὑπὲρ τοῦ Εὐεξενίππου.¹⁾ Ὑστερον δ' ἐν χειρογράφῳ τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου ἀνευρέθη ὁ Ἐπιτάφιος τοῦ Ὑπερείδου, ὃν

1) (Ἐκ τοῦ ὑπὲρ Εὐεξενίππου λόγου τοῦ Ὑπερείδου § 25—28).

Καὶ πρὸς τούτοις οὐδὲ βοηθεῖν οὐδένα φῆς δεῖν αὐτῷ οὐδὲ συναγορεύειν, ἀλλὰ παρακελεύῃ τοῖς δικασταῖς μὴ θέλειν ἀκούειν τῶν ἀναβαινόντων. Καίτοι τί τούτων ἐν τῇ πόλει βέλτιον ἢ δημοτικώτερόν ἐστι, πολλῶν καὶ ἄλλων καλῶν ὄντων, ἧ ὁπόταν τις ἰδιώτης εἰς ἀγῶνα καὶ κίνδυνον καταστάς μὴ δύναται ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἀπολογεῖσθαι, τούτῳ τὸν βουλούμενον τῶν πολιτῶν ἐξεῖναι ἀναβάντα βοηθῆσαι καὶ τοὺς δικαστάς ὑπὲρ τοῦ πράγματος τὰ δίκαια διδάξαι; Ἀλλὰ νῆ Δία αὐτὸς τοιούτῳ πράγματι οὐ κέχρησαι· ἀλλ' ὅτ' ἔφευγες τὸν ἀγῶνα ὑπ' Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐξ Οἴου, δέκα μὲν συνηγόρους ἐκ τῆς Αἰγυπτίδος φυλῆς ἡτήσω, ὧν καὶ ἐγὼ εἷς ἦν αἰρεθεὶς ὑπὸ σοῦ, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων Ἀθηναίων ἐκάλεις ἐπὶ τὸ δικαστήριον τοὺς βοηθησοντάς σοι. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα τί δεῖ λέγειν; Αὐτῷ δὲ τούτῳ τῷ ἀγῶνι πῶς κέχρησαι; οὐ κατηγορήσας ὁπόσα ἐβούλου; οὐ Λυκούργον ἐκάλεις συγκατηγοροῦντα οὔτε τῷ λέγειν οὐδενὸς τῶν ἐν τῇ πόλει καταδεέστερον ὄντα παρὰ τούτοις τε μέτριοι καὶ ἐπιεικῇ δοκοῦντα εἶναι; εἴτα σοὶ μὲν ἔξεστι καὶ φεύγοντι τοὺς βοηθήσαντας καλεῖν καὶ διώκοντι τοὺς συγκατηγοροῦς

οὗτος ἐξεφώνησε πρὸς τιμὴν τοῦ Λεωσθένους καὶ τῶν ἐν τῷ Λαμιακῷ πολέμῳ πεσόντων τῷ 323 π. Χ.

Ὁ Ὑπερίδης ἦτο ἐπιφανὴς ῥήτωρ, ἀλλὰ δὲν διακρίνεται κατὰ τὸ πάθος καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ἰδεῶν, δι' ὧν ὁ Δημοσθένης ἐν-
θουσιάζει τὸν ἀκροατὴν. Εἶναι γνήσιος ἀντιπρόσωπος τοῦ καθ' ἡμέραν Ἀττικοῦ βίου. Αἱ φράσεις αὐτοῦ δὲν εἶναι ἐκλελεγμέναι, ἀλλὰ φυσικαί, ἡ σύνταξις δὲν εἶναι στρογγύλη οὐδὲ πλουσίως συνηθρωμένη, ἀλλ' ἀφελής, αἱ δὲ ταχεῖαι μεταβάσεις δίδουσιν εἰς τὸν λόγον ζωὴν καὶ κίνησιν. Ὁ Ὑπερίδης ἄνευ περιστροφῶν ἔρχεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ λόγου, ἣν σαφῶς καὶ εὐφυῶς διηγείται. Ὡσαύτως ἐν τῇ ἀποδείξει δεικνύει γνῶσιν τοῦ Ἀττικοῦ δικαίου, περὶ δὲ τὸ τέλος εἶναι πειστικὸς καὶ ὀξύς εἰς περιλήψεις. Ὁ λόγος αὐτοῦ ἐνέχει εὐτραπελίαν καὶ εἰρωνείαν, ἥτις φθάνει μέχρι λαιδορίας. Ἄν καὶ ὁ Ὑπερίδης δὲν ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς τέχνης, ἀλλ' ὅμως θέλγει διὰ τῆς φυσικῆς χάριτος καὶ καθόλου τοσαύτας ἀρετὰς συνενοῦ, ὥστε ἦτο εἰς τῶν εὐφυστέρων ῥητόρων τῆς αὐτοῦ ἐποχῆς καὶ οἱ μεταγενέστεροι ἄνευ δισταγμοῦ ἀπέδωκαν αὐτῷ τὴν δευτέραν μετὰ τὸν Δημοσθένη θέσιν.

I'

§ 16. Δείναρχος.

Δείναρχος ὁ Κορίνθιος γεννηθεὶς τῷ 361 π. Χ. ἦλθεν εἰς Ἀθήνας καθ' ὃν χρόνον ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐστρατεύετο εἰς Ἀσίαν. Ἐν Ἀθήναις ἐγένετο ἀκροατὴς τοῦ Θεοφράστου καὶ ἐγνώρησεν Δημήτριον τὸν Φαληρέα Φονευθέντων ὑπὸ τῆς Μακεδονικῆς βίαις τῶν ἐπιφανεστάτων ἐν Ἀθήναις ῥητόρων ὁ Δείναρχος διέπρεπε καὶ μετὰ τὸν θά-

ἀναβιβάσασθαι, ὅς οὐ μόνον ὑπὲρ σεαυτοῦ δύνασαι εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ ὀλίγη πόλει πράγματα παρέχειν ἱκανὸς εἶ, Εὐδξενίπῳ δ' οὐ ιδιώτης ἐστὶ καὶ πρεσβύτερος οὐδὲ τοὺς φίλους καὶ τοὺς οἰκείους ἐξέσται βοηθεῖν, εἰ δὲ μή, διαβληθήσονται ὑπὸ σοῦ;

νατον τοῦ Δημάδου ἐθεωρεῖτο ὁ πρῶτος ρήτωρ. Μὴ ὦν κατ' ἀρχὰς πολίτης Ἀθηναῖος δὲν ἠδύνατο ν' ἀγορεύῃ ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων, ἀλλὰ συνέγραφε λόγους χάριν ἄλλων ἐπὶ χρήμασιν. Βραδύτερον δ' ὅμως κτησάμενος τὸ πολιτικὸν δικαίωμα προσετέθη εἰς τοὺς Μακεδονίζοντας. Ἐκ τῶν ἐξήκοντα καὶ ἑκατὸν λόγων αὐτοῦ σφύζονται μόνον τρεῖς ὁ κατὰ Δημοσθένους ¹⁾), ὁ κατὰ Φιλοκλέους καὶ ὁ κατ'

1) (Ἐκ τοῦ κατὰ Δημοσθένους λόγου τοῦ Δεινάρχου § 72—78).

«Ὡ Ἀθηναῖοι, παρὰ τί οἴεσθε τὰς πόλεις τοτὲ μὲν εὖ, τοτὲ δὲ φαύλως πράττειν; οὐδὲν εὐρήσετε ἄλλο πλὴν παρὰ τοὺς συμβούλους καὶ τοὺς ἡγεμόνας. Ἐπιβλέψατε γάρ ἐπὶ τὴν τῶν Θηβαίων πόλιν. Ἐγένετο πόλις, ἐγένετο μερίστη καὶ τίνων τυχοῦσα ἡγεμόνων καὶ στρατηγῶν; ἅπαντες ἂν ὁμολογήσαιεν πρεσβύτεροι, παρ' ὧν περ κἀγὼ τοὺς λόγους ἀκούων ἐρῶ, ὅτε Πελοπίδας, ὥς φασιν, ἡγήετο τοῦ ἱεροῦ λόχου καὶ Ἐπαμεινώνδας ἐστρατήγει καὶ οἱ μετὰ τούτων, τότε τὴν ἐν Δεύκτροις μάχην ἐνίκησεν ἡ τῶν Θηβαίων πόλις, τότε εἰς τὴν ἀπόρθητον νομιζομένην εἶναι Λακεδαιμονίων χώραν εἰσέβαλον, κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους πολλὰ καὶ καλὰ διεπράξαντο ἔργα. Μεσσήνην τριακοσὶ ἔτει κατῴκισαν, Ἀρκάδας αὐτονόμους ἐποίησαν, ἔνδοξοι παρὰ πᾶσιν ἦσαν. Πότε δ' αὖ τοῦναντίον ταπεινὰ καὶ τοῦ φρονήματος ἀνάξια διεπράξαντο; ὅτ' ἐδωροδόκει μὲν λαμβάνων χρήματα παρὰ τοῦ Φιλίππου Τιμόλαος ὁ τούτου φίλος, ἐπὶ δὲ τοῖς ξένοις τοῖς εἰς Ἀμφισσαν συλλεγεῖσι Πρόξενος ὁ προδότης ἐγένετο, ἡγεμὼν δὲ τῆς φάλαγγος κατέστη Θεογένης, ἄνθρωπος ἀτυχῆς καὶ δωροδόκος ὥσπερ οὗτος. Τότε διὰ τρεῖς γε ἀνθρώπους, οὓς εἶπον, ἅπανα ἡ πόλις μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἀπάντων ἀπώλετο καὶ συνδιεφθάρη. Οὐ γὰρ ψευδὸς ἐστὶ, ἀλλὰ καὶ λίαν ἀληθὲς τὸ τοὺς ἡγεμόνας αἰτίους ἀπάντων γίνεσθαι καὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἐναντίων τοῖς πολίταις. Θεωρήσατε δὴ πάλιν καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας πόλεως, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξετάσαντες. Ἡ πόλις ἡμῶν ἦν μεγάλη καὶ ἔνδοξος παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ τῶν προγόνων ἀξία, μετὰ γε τὰς ἀρχαίας ἐκείνας πράξεις, ὅτε Κόνων, ὥς οἱ πρεσβύτεροι λέγουσιν, ἐνίκησε τὴν ἐν Κνίδῳ ναυμαχίαν, ὅτε Ἰφικράτης ἀνείλε τὴν Λακεδαιμονίων μοῖραν, ὅτε Χαβρίας ἐν Νάξῳ κατεναυμάχησε τὰς Λακεδαιμονίων τριήρεις, ὅτε Τιμόθεος τὴν ἐν Κερκύρα

Ἀριστογείτονος. Ἐπειδὴ ὁ Δείναρχος δὲν ἦτο πρωτότυπον πνεῦμα, ἀλλ' ἐμιμήθη τοὺς πρὸ αὐτοῦ, ὁ χαρακτηρ τῶν λόγων αὐτοῦ εἶναι δυσδιόριστος, διότι ὅτε μὲν πλησιάζει πρὸς τὸν Λυσίαν, ὅτε δὲ πρὸς τὸν Ὑπερίδην καὶ ἄλλοτε πρὸς τὸν Δημοσθένη. Ἐν οἷς δ' ὅμως λόγοις ἐμιμήθη τὸν Δημοσθένη πολὺ ἡυδοκίμησεν.

§ 17. Περὶ τῆς παρακμῆς τῆς ῥητορικῆς καὶ τῶν νεωτέρων σοφιστῶν.

Ὁ Κικέρων διαιρεῖ τὴν ῥητορικὴν εἰς τρία εἴδη· α') τὴν Ἀττικὴν, β') τὴν Ἀσιανὴν καὶ γ') τὴν Ῥοδίαν. Ὡς τρίτον δ' ὅμως εἶδος κάλλιον ν' ἀναφέρεται ἡ Ἀττικίζουσα, εἰς ἣν νὰ περιλαμβάνηται καὶ ἡ Ῥοδία.

Ἡ ἀρχαία φιλόσοφος ῥητορεία ἤρξατο ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου μαρτυρούμενη, ἄλλα δὲ τις ῥητορεία ἐκ τῆς Ἀσίας ἐπελθοῦσα

ναυμαχίαν ἐνίκησεν. Τότε, ὧ Ἀθηναῖοι, τότε οἱ μὲν πρότερον ὄντες λαμπροὶ διὰ τοὺς ἡγεμόνας Λακεδαιμόνιοι καὶ ὑπὸ τοῖς ἐκείνων ἡθέσι τραφέντες ταπεινοὶ πρὸς τὴν πόλιν ἡμῶν ἦγον δεόμενοι τῆς παρὰ τῶν προγόνων ἡμῶν σωτηρίας, ὁ δὲ καταλυθεὶς ὑπ' ἐκείνων δῆμος διὰ τοὺς τότε γενομένους παρ' ὑμῖν συμβούλους πάλιν ἡγεμῶν ἦν τῶν Ἑλλήνων δικαίως, οἶμαι, στρατηγῶν μὲν τοιούτων ιετυχηκώς, οἷων εἶπον ἀρτίως, συμβούλους δ' ἔχων Ἀρχῖνον καὶ Κέφαλον τὸν Κολυττία. Μία γὰρ αὕτη σωτηρία καὶ πόλεως καὶ ἔθνους ἐστί, τὸ προστατῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν καὶ συμβούλων σπουδαίων τυχεῖν. Διόπερ, ὧ Ἀθηναῖοι, δεῖ ταῦτ' ὑμᾶς ὀρῶντας καὶ λογιζομένους μὴ μὰ τὸν Δία τὸν πλείω χρόνον τῆς Δημοσθένους δωροδοκίας καὶ ἀτυχίας κοινωνεῖν, μηδ' ἐν τούτῳ τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχειν, μηδ' οἴεσθαι ἀπορῆσειν ἀνδρῶν καὶ συμβούλων σπουδαίων, ἀλλὰ τὴν τῶν προγόνων λαβόντας ὁργὴν τὸν ἐπ' αὐτοφώρῳ κλέπτην εἰλημμένον καὶ προδότην τὸν οὐκ ἀπεχόμενον τῶν εἰς τὴν πόλιν ἀφικνουμένων χρημάτων, τὸν εἰς τὰς δεινότητας ἀτυχίας ἐμβεβληκότα τὴν πόλιν, τὸν τῆς Ἑλλάδος ἀλιτήριον ἀποκτείναντας ἐξόριστον ἐκ τῆς πόλεως ποιῆσαι, καὶ μεταβαλέσθαι τὴν τῆς πόλεως τύχην εἶδαι, καὶ προσδοκῆσαι τούτων γενομένων βέλτιον πράξειν.

καὶ προῖον τῆς τότε καταστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ οὕσα ἦτο θεατρικὴ μῆτε φιλοσοφίας μῆτε ἄλλου παιδεύματος μετέχουσα, λα-
θοῦσα δ' ὅμως καὶ τοὺς ὄχλους ἐξαπατήσασα ἦτο ἐν μεγάλῃ τιμῇ.
Μετάβασιν δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Ἀττικῆς ῥητορείας εἰς τοῦτον τὸν
Ἀσιανὸν ζῆλον, οὗ ἰδρυτῆς κυρίως φέρεται Ἠγησίας ὁ Μάγνης (300
π. Χ.), ἐποίησεν ὁ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Μακεδονικῆς περιόδου ὑπάρχας
Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, ἄρχων τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Κασσάν-
δρου ἐγκατασταθείς (317 π. Χ.). Διὰ τῆς ὑπερμέτρου Ἰωνικῆς μα-
κρολογίας καὶ Ἀνατολικοῦ ὄγκου, ὃν εἶχεν ὁ Ἀσιανὸς οὗτος ζῆλος,
διεφθάρη ἐντελῶς ὁ ῥητορικὸς πεζὸς λόγος καὶ τὸ γνήσιον τοῦ Ἀτ-
τικισμοῦ αἴσθημα ἐξέλιπε, τὸ διεδέχθη δὲ ἄντονος καὶ μαλθακὸς χα-
ρακτήρ. Ἡ ψευδὴς καὶ βεβιασμένη αὕτη τέχνη εἰσελάσασα εἰς τὴν
κυρίως Ἑλλάδα μετεφυτεύθη ὕστερον καὶ εἰς τὴν Ρώμην. Ἔργα τοῦ
Ἀσιανοῦ τούτου χαρακτῆρος οὐδ' ἀποσπάσματα διεσώθησαν ἡμῖν.
Μεταξὺ δὲ τῶν ἐν ταῖς διαφόροις πόλεσι τοῖς Ἀσίας ῥητορικῶν σχο-
λῶν ἦτο καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου συσταθεῖσα Ῥοδία, ἐξ ἧς προῆλθε
τὸ Ῥόδιον ὕφος, ὃπερ ἐπλησίαζε πάντοτε τὸ Ἀττικόν, ἂν καὶ ἦτο
ἄντονον καὶ χαλαρὸν καὶ ὄχι πάντα ἐλεύθερον τοῦ Ἀσιανοῦ ζήλου.

Ἐν Ἀθήναις ἐδιδάσκετο ἡ ῥητορικὴ ἐν ταῖς φιλοσοφικαῖς σχολαῖς,
ιδίως ὑπὸ τῶν Περιπατητικῶν, Ἀκαδημεικῶν καὶ Στωικῶν. Ἀλλ' ἡ
ῥητορικὴ αὐτῶν ἐστρέφετο εἰς γενικὰ φιλοσοφικὰ ἐρωτήματα (θέσεις)
καὶ οἱ φιλόσοφοι ἔγραφον κατ' ἐξοχὴν ἠθικὰς διατριβάς εἰς γλῶσσαν
ῥητορικῶς κεκαλλωπισμένην. Ἐν γένει δὲ αἱ ῥητορικαὶ σχολαὶ ἀπὸ
Δημητρίου τοῦ Φαληρεῖος καὶ ἐξῆς ἐξετρέφοντο ἐκ τῶν θησαυρῶν τῆς
Ἀττικῆς ῥητορείας. Οἱ διδασκόμενοι ἐγυμνάζοντο καὶ εἰς τὰ τρία
εἶδη τοῦ λόγου λαμβάνοντες πλαστὰ ἀντικείμενα ἢ χάριν γενικῆς
παιδεύσεως ἢ χάριν συγγραφῆς. Ἐπὶ δὲ τῶν Ρωμαϊκῶν καὶ Χρι-
στιανικῶν χρόνων ἡ σπουδὴ αὕτη τοῦ Ἀττικοῦ πεζοῦ λόγου ἐπέφερε
τὴν γένεσιν τοῦ Ἀττικίζοντος πεζοῦ ὕφους, ὃπερ ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ
ἤκμαζεν.

Κέντρον δὲ ταύτης τῆς κινήσεως ἦσαν νεώτεροι σοφισταί. Τὸ
ὄνομα τοῦτο ἀπέβαλε τὴν κκκὴν σημασίαν καὶ ἐγένετο ἀσπαστὸν
ὄνομα ἀνδρῶν ῥητόρων. Οἱ σοφισταὶ οὗτοι ῥήτορες ἀπήγγελλον μετὰ
τῶν ἐαυτῶν μαθητῶν δημοσίους ἐπιδεικτικούς λόγους, πλαστὰς δη-
μηγορίας καὶ ἀντιλογίας ἐπὶ πλαστῶν δικῶν. Ἐκ τούτου δὲ προ-

ἤλθεν ἄπειρα συγγράμματα. Μεταξὺ δὲ τῶν σοφιστῶν τούτων ὑπῆρξαν εὐφυεῖς, αἵτινες ὑπὸ εὐνοϊκᾶς περιστάσεις ἤθελον φθάσει εἰς τὸ ὕψος τοῦ Δημοσθένους. Τούτων ἀξιολογώτεροι ἀναφέρονται οἱ ἐξῆς :

Δίων ὁ Χρυσόστομος, εὐνοούμενος τοῦ Ἀδριανοῦ ἐκ Προύσης τῆς Βιθυνίας. Τούτου σφύζονται ὀγδοήκοντα λόγοι ¹⁾ πλήρεις ῥητορικῆς τέχνης καὶ πολυμαθείας. Οὗτοι ἔχουσιν ὑπόθεσιν ἱστορικὴν, πολιτικὴν, φιλοσοφικὴν, μυθικὴν καὶ ἠθικὴν.

Ἀντώνιος Πολέμων (160 μ. Χ.). Τούτου σφύζονται δύο ἐπιτάφιοι εἰς τοὺς ἥρωας τοῦ Μακρathῶνος Κυναίγειρον καὶ Καλλίμα-

¹⁾ (Προοίμιον τοῦ δεκάτου ὀγδόου λόγου Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου περὶ ἀσκήσεως λόγου).

«Πολλάκις ἐπαινέσας τὸν σὸν τρόπον ὡς ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ ἀξίου πρωτεύειν ἐν τοῖς ἀρίστοις, οὐδέποτε πρότερον ἐθαύμασα, ὡς νῦν. Τὸ γὰρ ἡλικίας τε ἐν τῷ ἀκμαιοτάτῳ ὄντα καὶ δυνάμει οὐδενὸς λειπόμενον καὶ ἄφθονα κεκτημένον καὶ πάσης ἐξουσίας οὐσης δι' ἡμέρας καὶ νυκτὸς τρυφᾶν, ὅμως ὅτι παιδείας ὀρέγεσθαι καὶ φιλοκαλεῖν περὶ τὴν τῶν λόγων ἐμπειρίαν καὶ μὴ ὀκνεῖν μηδὲ εἰ πονεῖν δέοι, σφόδρα μοι ἔδοξε γενναίας ψυχῆς καὶ οὐ φιλοτίμου μόνον, ἀλλὰ τῷ ὄντι φιλοσόφου ἔργον εἶναι. Καὶ γὰρ τῶν παλαιῶν οἱ ἀριστοὶ οὐ μόνον ἀκμάζειν μαρθάνοντες, ἀλλὰ καὶ γηράσκουν ἐφασκον. Πάνυ δὲ σὺ μοι δοκεῖς φρονεῖν ἡγούμενος πολιτικῷ ἀνδρὶ δεῖν λόγων ἐμπειρίας τε καὶ δυνάμεως. Καὶ γὰρ πρὸς τὸ ἀγαπᾶσθαι καὶ πρὸς τὸ ἰσχύειν καὶ πρὸς τὸ τιμᾶσθαι καὶ πρὸς τὸ μὴ καταφρονεῖσθαι πλείστη ἀπὸ τούτου ὠφέλεια. Τίτι μὲν γὰρ μᾶλλον ἀνθρώποι δέοντες θαρροῦσιν ἢ λόγῳ; τίτι δὲ ἐξυβρίζοντες καὶ ἐπαιρόμενοι καθαιροῦνται καὶ κολάζονται; τίτι δὲ ἐπιθυμιῶν ἀπέχονται; τίτι δὲ νοουθετοῦντα πρᾶότερον φέρουσιν οὐ λόγῳ εὐφραίνοντα; πολλάκις οὖν ἔστιν ἰδεῖν ἐν ταῖς πόλεσιν ἀναλίσκοντας μὲν ἐτέρους καὶ ἀναθήμασι κοσμοῦντας, ἐπαινουμένους δὲ τοὺς λέγοντας ὡς καὶ αὐτῶν ἐκείνων αἰτίους. Διὸ καὶ τῶν ποιητῶν οἱ ἀρχαιότατοι καὶ παρὰ θεῶν τὴν ποίησιν λαβόντες οὔτε τοὺς ἰσχυροὺς οὔτε τοὺς καλοὺς ὡς θεοὺς ἔφασαν ὀραῖσθαι, ἀλλὰ τοὺς λέγοντας. Ὅτι μὲν δὴ ταῦτα καὶ συνεόρακας καὶ ἐπιχειρεῖς πράττειν, ἐπαινώ σε καὶ θαυμάζω».

χον, Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς ἐκ Μαραθῶνος ὁ πλουσιώτατος τῶν συγχρόνων. Καὶ τούτου σφίζεται ῥητορικὸς λόγος περὶ πολιτείας. Λουκιανὸς Σύρος ἐκ Σαμοσάτων γεννηθεὶς τῷ 130 μ. Χ. Κατ' ἀρχὰς οὗτος ὑπῆρξε ῥήτωρ δικηγόρος ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἔπειτα δὲ πολὺν χρόνον ἐπίτροπος Αἰγύπτου ὑπὸ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου διορισθεὶς. Ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Λουκιανοῦ, τὰ ὁποῖα εἶναι ποικιλωτάτου περιεχομένου καὶ πλήρη χάριτος. εὐφυΐας καὶ πνευματώδους σατυρισμοῦ πάντός, ὅπερ ἡ θρησκεία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ κοινωνία παρεῖχε πρὸς σκῶψιν, διακρίνεται ὁ λεπτότατος Ἀττικισμὸς τῶν ἀρχαίων χρόνων, ὃν οὐδεὶς τῶν χρόνων ἐκείνων συγγραφεὺς ἠδυνήθη νὰ μιμηθῇ τόσον ἐπιτυχῶς διὰ μελέτης καὶ σπουδῆς. Μάξιμος ὁ Τύριος, Πλάτωνικὸς σοφιστὴς σύγχρονος τῷ Λουκιανῷ. Οἱ τεσσαράκοντα καὶ εἰς διασωθέντες λόγοι αὐτοῦ εἶναι οὐχὶ ἄνευ πνεύματος, γλαφυρότητος καὶ λεπτῆς διαλεκτικῆς, ἀλλ' ὅμως εἰς ὕψος πομπῶδες, πολυλόγον καὶ οὐχὶ πάντῃ καθαρὸν. Αἴλιος Ἀριστείδης ἐκ Βιθυνίας γεννηθεὶς τῷ 125 μ. Χ. Οὗτος ἔζησε τὸ πλεῖστον ἐν Σμύρνῃ, ἱερεὺς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὄν. Διὰ τοῦτο ἐν τοῖς Σμυρναϊκοῖς αὐτοῦ λόγοις περιγράφει ὑποθερπείας. Περιηγήθη δὲ πολλὰς χώρας τῆς Αἰγύπτου καὶ ἀπέκτισε μεγάλην φήμην ὡς δευτερος Δημοσθένης, πρὸς ὃν μάλιστα διηγωνίσθη γράψας λόγον πρὸς Λεπτίνην καὶ λόγον τοῦ Λεπτίνου κατὰ Δημοσθένους. Τούτου σφίζονται πεντήκοντα καὶ τρεῖς λόγοι¹⁾ καὶ τινες ἐπιστολαί. Λιβάνιος ζῶν ἀπὸ τοῦ 314 390 μ.Χ.

1) (Ἐκ τοῦ Παναθηναϊκοῦ τοῦ Αἰλίου Ἀριστείδου § 186. Ἐγκώμιον).

» Σκόπει δὴ καὶ τὰ τῶν πολέμων, τοῦτο μὲν τοὺς ἰδίους ἀγῶνας, τοῦτο τοὺς ὑπὲρ τῶν ἄλλων, αὖθις αὖτὰ ἐν τῇ οἰκείᾳ κατορθώματα, καὶ πάλιν γε τὰ ἐν τῇ ὑπερορίᾳ ὁμοίως Ἑλλάδι καὶ βαρβάρῳ καὶ πότερον τὴν ἀνδρείαν ἢ τὴν φιλανθρωπίαν ἐρεῖς τὴν ἐν αὐτοῖς τοῖς πολέμοις ἐνοῦσαν; ὥσπερ γὰρ ἐν μιᾷ πηγῇ πάνθ' ὅσα ἂν μερίσῃς πάλιν εἰς ἄλληλα συρρεῖ καὶ μίγνυται, εἰς μὲν τὰς εὐεργεσίας οἳ τε πόλεμοι τῇ χρείᾳ τῶν δεηθέντων καὶ τὰ ἀπὸ τῆς σοφίας ἀγαθὰ, εἰς δ' αὖτὸς πολέμους τὰ τε οἰκεία καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν δεηθέντων. Πάλιν τοίνυν τῶν ἢ ὑπὲρ αὐτῶν ἢ ὑπὲρ τῶν ἄλλων πό-

ἐξ Ἀντιοχείας τῆς ἐπὶ Ὀρόντῃ. Οὗτος ὑπῆρξε διδάσκαλος τοῦ Ἰουλιανοῦ, Βασιλείου τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ Χρυσοστόμου. Ἔργα αὐτοῦ σφζόμενα εἶναι ἐξήκοντα καὶ ἑπτὰ λόγοι καὶ ἀποσπάσματα, πεντήκοντα μελέται, τέσσαράκοντα καὶ ἑπτὰ προγυμνάσματα, εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἡθικαὶ διατριβαί, τριάκοντα καὶ ἐξ διηγήματα, βίος τοῦ Δη-

λέμων πότερον τὰς ναυμαχίας χρὴ λέγειν ἢ τὰς πεζομαχίας ἢ τὰς ἵππομαχίας ἢ τὰς τειχομαχίας ; Πάντα γὰρ ταῦτα κρατίστη ἢ πόλις. Εἰ δ' αὖ βούλει, τί τῶν ἐν τῇ θαλάσῃ μέγιστον αὐτῆς ἢ τί τῶν κατ' ἡπειρον ; τρεῖς δ' οὖν ὅροι ταύτῃ κείσθων, οἷς εἰ μὴ ἑαυτήν, ἀλλὰ τοὺς γε ἄλλους ἀναμφισβητήτως ὑπερβέβληκε, πεζομαχία μὲν ἢ ἐν Μαραθῶνι, ναυμαχία δ' ἢ ἐν Σαλαμῖνι, ἵππομαχία δέ, ἀπορῶ μὲν ἦν τινα κρίνω, ἔστω δὲ ἢ ἐν Μαντινείᾳ τειχομαχίας μὲν γὰρ οὐδ' ἡμφισβήτησεν οὐδεὶς πώποτε. Καὶ τοίνυν πότερον τῷ πλήθει τῶν τροπαίων ἢ τῷ μεγέθει τῶν ἔργων θησόμεθα ; ἢ πῶς τὴν ἀξίαν ἀποδώσομεν ; οὕτω καὶ διὰ πάντων καὶ δι' ἐκάστου πολλαχῶς νικᾷ. Καὶ γὰρ ἀγῶνας πλείστους καὶ μεγίστους καὶ ὑπὲρ καλλίστων ἐποιήσατο, καὶ τρόπαια πλείστα καὶ κάλλιστα ἐκ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ λόγοι πλείστοι καὶ κάλλιστοι καὶ διὰ πάντων ὑπερέχοντες οἱ τῆσδε τῆς πόλεως προσθήσω δὲ καὶ παρὰ τῆσδε καὶ στρατηγοὶ σοφώτατοι καὶ δξύτατοι καὶ ἀσφαλέστατοι καὶ δικαιοτάτοι καὶ πλείους ἢ σύμπαντες οἱ τῶν Ἑλλήνων. Ἴνα δ' εἴπω κεφάλαιον, τρισὶ τούτοις ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος πληροῦται, τῇ τῶν ἀναγκαίων εὐπορίᾳ, τοῖς τῆς παιδείας καλοῖς, τῇ τῶν πρὸς τὸν πόλεμον κατασκευῇ· δυοῖν γὰρ ὄντων καιροῖν, εἰρήνης καὶ πολέμου, τὸ μὲν ἀμφοῖν κοινόν ἐστι, τὸ δὲ τῷ τῆς εἰρήνης ἀνεῖται καιρῷ, τὸ δὲ ἀμύνεσθαι δυνατοὺς εἶναι ποιεῖ περὶ τῶν ὑπαρχόντων. Τούτων τοίνυν ἔστω μὲν ὅ,τι τις βούλεται μέγιστον· τριῶν δ' εἶναι πόλεων δεδόσθω ταῦτα ἐκάστη ἕκαστον. φημὶ τοίνυν ἐγὼ καθ' ἣν ἂν τις αὐτῶν κρίνῃ τῆς πόλεως εἶναι τὸ νικᾶν. Πάντα γὰρ αὕτη δεῖξασα καὶ πάντων ἐπὶ πλείστον προελθοῦσα φανήσεται· οὕτω πᾶσι τοῖς κριταῖς νικᾷ καὶ πρὸς γε ἔτι ταῖς χώραις ἀπάσαις, ὥστ' οὐκ ἂν τις ὀκνήσειεν εἰπεῖν ὅτι χρὴ καὶ πρῶτην καὶ δευτέραν καὶ τρίτην αὐτὴν ἐν τοῖς Ἑλλήσι κηρύττειν ὥσπερ ἐν ἄρμασιν, εἰ δὴ καὶ ἄρμα γε ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν τὸ ἄρχαῖον, οὐκ ἀπὸ τῆς Σικελίας εἶεν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τοιαῦτα.

μοσθένους καὶ ὑποθέσεις εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ καὶ πολλαὶ ἐπιστολαὶ πρὸς συγχρόνους λογίους. Θιμίσιος, διδάσκαλος τοῦ Ἀρχαδίου εὐπράδης καλούμενος, οὐ ἐκτὸς ἄλλων σφύζονται τριάκοντα καὶ τρεῖς τέλειοι λόγοι.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων νεωτέρων σοφιστῶν ὑπῆρχαν καὶ ἄλλοι, οὓς παραλείπομεν.

§ 19. Χριστιανικὴ ῥητορεία.

Ἀπὸ τοῦ τετάρτου μ. Χ. αἰῶνος ἡ χριστιανικὴ θρησκεία παρέσχε νέαν ὕλην εἰς τὴν ῥητορείαν διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος διδασκαλίας καὶ διδαχῆς τῶν χριστιανῶν. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀπῆτει εὐχέριαν λόγου καὶ ῥητορικὴν δεξιότητα, ἣν οἱ ῥήτορες τῆς ἐκκλησίας ἠντλήσαν ἐκ τῆς πλουσίας δεξαμενῆς τῶν ἐγκρίτων ῥητόρων τῆς ἀρχαϊότητος. Ἐπισημότατοι δὲ ἐκκλησιαστικοὶ ῥήτορες εἶναι Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός ¹⁾, Βασίλειος ὁ μέγας καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυ-

¹⁾ (Προοίμιον ἐκ τοῦ εἰς Ἀθανάσιον τὸν μέγαν ἐπιταφίου λόγου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ).

«Ἀθανάσιον ἐπαινῶν ἀρετὴν ἐπαινέσομαι Ταῦτόν γάρ ἐκεῖνόν τε εἰπεῖν καὶ ἀρετὴν ἐπαινέσαι, ὅτι πᾶσαν ἐν ἑαυτῷ συλλαβὼν εἶχε τὴν ἀρετὴν ἣ, τό γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, ἔχει· θεῷ γὰρ ζῶσι πάντες οἱ κατὰ θεὸν ζήσαντες, καὶ ἐνθὲν ἀπαλλαγῶσιν. Καθ' ὃ καὶ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ἀκούει Θεός, ὁ Θεός, ὡς οὐ νεκρῶν Θεός, ἀλλὰ ζώντων. Ἀρετὴν δὲ ἐπαινῶν Θεὸν ἐπαινέσομαι, παρ' οὗ τοῖς ἀνθρώποις ἡ ἀρετὴ, καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν ἀνάγεσθαι ἢ ἐπανάγεσθαι διὰ τῆς συγγενεῦς ἐλλάμψεως. Πολλῶν γὰρ ὄντων ἡμῖν καὶ μεγάλων, οὐ μὲν οὖν εἴποι τις ἂν ἡλίκων καὶ ὅσων, ὧν ἐκ θεοῦ ἔχομεν τε καὶ ἔξομεν· τοῦτο μέγιστον καὶ φιλανθρωπότατον, ἡ πρὸς αὐτὸν νεῦσις τε καὶ οἰκείωσις. Ὅπερ γὰρ ἐστὶ τοῖς αἰσθητοῖς ἥλιος, τοῦτο τοῖς νοητοῖς Θεός· ὁ μὲν γὰρ τὸν ὁρώμενον φωτίζει κόσμον, ὁ δὲ τὸν ἀόρατον· καὶ ὁ μὲν τὰς σωματικὰς ὄψεις ἡλιοειδής, ὁ δὲ τὰς νοερὰς φύσεις θεοειδής ἀπεργάζεται. Καὶ ὥσπερ οὗτος τοῖς τε ὁρῶσι καὶ τοῖς ὁρωμένοις, τοῖς μὲν τὴν τοῦ ὁρᾶν, τοῖς δὲ τὴν τοῦ ὁρᾶσθαι παρέχων δύναμιν, αὐτὸς τῶν ὁρωμένων ἐστὶ τὸ κάλλιστον, οὕτω Θεός

σόστομος ¹⁾). Λόγοι τούτων διεσώθησαν πολλοί. Ἐν τούτοις πολ-
λάκις ἐνυπάρχει ῥητορική δύναμις καὶ ὕψος ἀνταξία τῶν καλῶν χρῶ-
νων τῆς ῥητορείας.

τοῖς νοοῦσι καὶ τοῖς νοουμένοις, τοῖς μὲν τὸ νοεῖν, τοῖς δὲ τὸ νοεῖ-
σθαι δημιουργῶν, αὐτὸς τῶν νοουμένων ἐστὶ τὸ ἀκρότατον, εἰς δὲ
πᾶσα ἔφεσις ἴσταιται, καὶ ὑπὲρ ὃν οὐδαμοῦ φέρεται αὐδὲ γὰρ ἔχει τ'
ὕψηλότεραν ἢ ὅλως ἔξει, οὐδὲ ὁ φιλοσοφώτατος νοῦς καὶ διαβατικώ-
τατος ἢ πολυπραγμονέστατος. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ τῶν ὀρεκτῶν ἐσχα-
τον καὶ οὐ γενομένοις πάσης θεωρίας ἀνάπανσις.

¹⁾ (Λόγος Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου δεύτερος κεφ. γ'. Ἡ ἱερω-
σύνη πολλῆς δυσκολίας γέμει καὶ κινδύνων.

«Τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀρρωστίας πρῶτον μὲν οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου
ῥᾷδιον ἰδεῖν· οὐδ' εἰς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπου τὰ τοῦ
ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν
αὐτῷ. Πῶς οὖν τις προσαγάγοι τῆς νόσου τὸ φάρμακον, ἥς τὸν
τρόπον οὐκ οἶδεν, πολλάκις δὲ μηδὲ εἰ τυγχάνοι νοσῶν δυνάμενος
συνιδεῖν! Ἐπειδὴν δὲ καὶ καταφανὴς γένηται, τότε πλείονα αὐτῷ
παρέχει τὴν δυσκολίαν. Οὐ γὰρ ἔστι μετὰ τοσαύτης ἐξουσίας ἅπαντας
θεραπεύειν ἀνθρώποις, μετ' ὅσης τὸ πρόβατον ὁ ποιμήν. Ἔστι μὲν
γὰρ καὶ ἐνταῦθα καὶ δεῖν καὶ τροφῆς ἀπείρξαι καὶ καῦσαι καὶ
τεμεῖν· ἀλλ' ἡ ἐξουσία τοῦ δέξασθαι τὴν ἰατροίαν οὐκ ἐν τῷ προσ-
άγοντι τὸ φάρμακον, ἀλλ' ἐν τῷ κάμνοντι κεῖται. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ
θαυμάσιος ἐκεῖνος ἀνὴρ συνιδὼν Κορινθίοις ἔλεγεν· οὐ γὰρ κν-
ριεύομεν ὑμῶν τῆς πίστεως, ἀλλὰ σὺν νεργοί
ἐσμεν τῆς χαρᾶς ὑμῶν. Μάλιστα μὲν γὰρ ἀπάντων χρι-
στιανῶν οὐκ ἐφῆται πρὸς βίαν ἐπανορθοῦν τὰ τῶν ἁμαρτανόντων
πταίσματα. Ἄλλ' οἱ μὲν ἔξωθεν δικασταὶ τοὺς κακούργους, ὅταν
ὑπὸ τοῖς νόμοις λάβωσι, πολλὴν ἐπιδείκνυνται τὴν ἐξουσίαν καὶ ἄκον-
τας τοῖς τρόποις κωλύουσι χρῆσθαι τοῖς ἐναντιῶν, ἐνταῦθα δὲ οὐ βια-
ζόμενοι, ἀλλὰ πείθοντα δεῖ ποιεῖν ἀμείνω τὸν τοιοῦτον. Οὔτε γὰρ
ἡμῖν ἐξουσία τοσαύτη παρὰ τῶν νόμων δέδοται πρὸς τὸ κωλύειν τοὺς
ἁμαρτανόντας οὔτε εἰ καὶ ἔδωκαν εἴχομεν ὅπου χρῆσόμεθα τῇ
δυνάμει, οὐ τοὺς ἀνάγκη τῆς κακίας, ἀλλὰ τοὺς προαιρέσει ταύτης
ἀπεχομένους στεφανοῦντος τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο πολλῆς χρεία τῆς

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

BIBLION A'.

Περὶ ἔπους ἢ ἐπικῆς ποιήσεως.

§ 1. Εἰσαγωγή. Ἡ ποίησις εἶναι ἔργον τῆς φαντασίας, ἐνῶ ὁ πεζὸς λόγος τοῦ νοῦ. Ἐν τῇ ποιήσει αἱ ἰδέαι παρουσιάζονται ἐν εἰκόσι, ἐν δὲ τῷ πεζῷ λόγῳ ὡς ἔννοιαι. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη οὐσία τῆς ποιήσεως—εἶναι ἡ μίμησις, δι' ἧς οὗτος ἐννοεῖ τὸ σύμβολον, τὴν εἰκόνα. Ἐγεννήθη λοιπὸν ἡ ποίησις ἐκ τῆς ἐμφύτου τῷ ἀνθρώπῳ μιμήσεως καὶ ἐκ τῆς χαρᾶς, ἣν οὗτος αἰσθάνεται πρὸς τὰ μιμήματα, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ἄνθρωπος φύσει μετὰ λύπης μὲν βλέπει τὰς μορφὰς τῶν θηρίων, τῶν νεκρῶν καὶ τῶν νοσούντων, μετὰ χαρᾶς ὅμως θεᾶται τὰς εἰκόνας αὐτῶν, διότι θεώμενος ταύτας μανθάνει τι, ἡ δὲ μάθησις εἶναι ὁμοίως εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἡδίστη. Εἶναι δὲ ἡ ποίησις σπουδαιότερον καὶ φιλοσοφικώτερον τοῦ πεζοῦ λόγου, διότι αὕτη παρίστησι τὰ καθόλου. Πρὸς παράστασιν ὅμως τῶν καθόλου ὁ ποιητὴς θέον νὰ πλάσῃ διὰ τῆς φαντασίας αὐτοῦ κατὰ τοὺς νόμους τῆς πιθανότητος τὴν ὕλην. ἐπομένως ἔχει ἀνάγκην μύθου· διὸ ὁ μῦθος εἶναι ἀδιαχώριστος τῆς ποιήσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπικράτης τῆς φαντασίας εἶναι φύσει προτέρα τῆς τοῦ νοῦ, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ποίησις, ἔργον τῆς φαντασίας οὖσα, προηγείται τοῦ πεζοῦ λόγου. Ἐκ πάντων δὲ τῶν εἰδῶν τῆς ποιήσεως τὸ ἀρχαιότατον καὶ

μηχανῆς, ἵνα πεισθῶσιν ἐκόντες ἑαυτοὺς ὑπέχειν ταῖς παρὰ τῶν ἰερέων θεραπέαις οἱ κάμνοντες καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ χάριν εἰδῶσι τῆς ἰατρείας αὐτοῖς. Ἄν τε γὰρ ποτε σκιρτήσῃ θεοὶς (κύριος γὰρ ἔστι τούτου), χεῖρον εἰργάσατο τὸ δεινόν· ἂν τε τοὺς αἰδήρου δίκην τέμνοντας λόγους παραπέμψῃται, προσέθηκε διὰ τῆς καταφρονήσεως τραῦμα ἕτερον καὶ γέγονεν ἡ τῆς θεραπέας πρόφασις νόσου χαλεπωτέρας ὑπόθεσις· ὁ γὰρ καταναγκάζων καὶ ἄκοντα θεραπεῦσαι δυνάμενος οὐκ ἔστι.

μιμητικώτατον τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου εἶναι τὸ ἔπος ἢ ἐπικὴ ποίησις. Ἐν ταύτῃ ὁ ποιητὴς ἀντικειμενικῶς καὶ ὁλως ἀπαθῶς τὰ ἐκτὸς ἑαυτοῦ συμβαίνοντα παρίστησιν. Ἐνεκα τούτου ἡ ἐπικὴ ποίησις ὀνομάζεται ἐξ ἀντικειμένου ἢ ἀντικειμενικὴ ποίησις, ὡς παριστώσῃ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα, ἅτινα ἀντιλαμβάνεται διὰ τῶν αἰσθήσεων. Ἀντικείμενον λοιπὸν ταύτης δὲν εἶναι τὸ αἶσθημα, ὁ συλλογισμός, ἀλλ' ἡ φύσις καὶ αἱ ἀνθρώπιναι πράξεις, ὡς εἶναι δεδομένοι διὰ τῶν αἰσθήσεων. Πάντα ταῦτα ἡ ἐπικὴ ποίησις ἀφηγεῖται ἀπαθῶς οὔτε τὰ πάθη τοῦ ποιητοῦ ἐκδηλοῦσα οὔτε τὰ βαθύτερα αἰτια ἐξετάζουσα. Συνέβη δὲ τοῦτο φυσικῶς, διότι ὁ ἄνθρωπος καὶ ὡς ἄτομον καὶ ὡς ἔθνος φυσικῶς ἀναπτυσσόμενον εἶναι παραδεδομένον κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ἐντυπώσεις, ὡς ἐμποιεῖ ἡ φύσις καὶ αἱ μεγάλαι πράξεις. Ἀλλ' ἐν τῇ τοιαύτῃ ἡλικίᾳ αἱ τοῦ ἀνθρώπου ἐντυπώσεις εἶναι ἰσχυραὶ καὶ ζωηραί, ἐπομένως καὶ αἱ παραστάσεις ἔχουσι τὴν αὐτὴν δύναμιν μετ' ἀφελείας καὶ ἀπλότητος. Ἐκ τούτου προέρχεται τῆς ἐπικῆς ποιήσεως ἡ ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς ὕλης παιδικὴ ἀφέλεια, ἀπλότης, μεγάλη δύναμις, περιουσία καὶ κάλλος τῆς φυσικῆς παραστάσεως. Ἐνεκα δὲ ὧν τούτων τὸ ἔπος λαμβάνει μεγάλην εὐκρίνειαν καὶ ἐνάργειαν, διεξοδικὴν καὶ πλατεῖαν ἐκθεσιν, πρὸς δὲ συχνὰς ἐπαναλήψεις, αἵτινες γεννῶσι μονότονόν τι καὶ προσκορὲς εἰς τὸν νοῦν τοῦ πεπαιδευμένου. Αἱ ιδιότητες δ' αὗται αὐξάνονται διὰ τῆς χρήσεως παραβολῶν, αἵτινες ἐν τῷ ἔπει εἶναι πολλά καὶ μακρά. Ἐπειδὴ δὲ σκοπὸς τῆς παραβολῆς εἶναι νὰ κατὰστήσῃ ἀντικείμενόν τι κατὰδηλότερον, ὁ παραβάλλων πρέπει νὰ παραβάλλῃ πρὸς γνωστὰ καὶ ὅμοια, τοιαῦτα δ' εἶναι ἡ φύσις καὶ ὁ ἀνθρώπινος βίος.

Ἀνήκει δὲ τὸ ἔπος, ὡς καὶ ἡ ἱστορία εἰς τὸ πρὸς ἐλθόν, διαφέρει δ' ὅμως ὁ ἱστορικὸς τοῦ ἐπικοῦ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκεῖνος μὲν περιγράφει τὰ πράγματα, οἷα ἐγένοντο, οὗτος δὲ, οἷα ἡδύναντο νὰ γείνωσιν. Ἄν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἡροδότου προστεθῶσι μέτρα καὶ ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν, πάλιν ἡ φύσις ἐκατέρου γένους τοῦ λόγου δὲν ἀλλοιοῦται. Ἐν τῇ ἐποποιίᾳ τὸ μέτρον δὲν εἶναι τὸ σπουδαιότερον, ἀλλ' ὁ μῦθος, ὅστις κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην πρέπει νὰ εἶναι μίμησις πράξεως μιᾶς καὶ τελείας. Οὕτω γίνεται ἐφικτὴ ἡ ἐνότης, σπουδαία ἀρετὴ παντὸς τεχνικοῦ ἔπους οὔσα. Ὑπάρχουσι δὲ τρεῖς

ἐνότητες, ἡ τοῦ χρόνου, ἡ τοῦ προσώπου καὶ ἡ τῆς ὑποθέσεως. Ἐκ τούτων ἀρίστη εἶναι ἡ τῆς ὑποθέσεως. Διότι ὁ μὲν χρόνος δὲν ἔχει οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος, ἐνῶ ὁ μῦθος πρέπει νὰ εἶναι ὀργανικόν τι ὅλον ἔχον ἀρχὴν, μέσον καὶ τέλος. Πρὸς δὲ αἱ σύγχρονοι πράξεις αἱ μὴ τείνουσαι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν δὲν ἔχουσιν ἐνότητα, ὡς ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία καὶ ἡ ἐν Σικελίᾳ πρὸς τοὺς Καρχηδονίους μάχη. Ἡ δὲ ἐνότης τοῦ προσώπου εἶναι φαινομένη καὶ ἀπατηλή· διότι τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἔχει τοσαύτας ἐνότητας πράξεων, ὅσας τοῦτο διεπράξατο ἢ ἐν ὅσαις τοῦτο ἤρριστευσεν. Οὕτως ἕκαστος ἄθλος τοῦ Ἡρακλέους ἢ τοῦ Θησέως ἔχει ἐνότητα. Διὰ τοῦτο ὁ Ὅμηρος, ἐνῶ πλείσται πράξεις ἀπεδίδοντο τῷ Ὀδυσσεῖ, δὲν ἔλαβε πάσας ταύτας ὡς ὑπόθεσιν τῆς Ὀδυσσεΐας, ἀλλὰ μόνον μίαν, τὸν νόστον, τὰς δ' ἄλλας ἢ παρέλιπεν ἢ ὡς ἐπεισόδια παρενέβαλεν. Ὑπολείπεται λοιπὸν μόνον ἡ ἐνότης τῆς ὑποθέσεως ὡς ἀναγκασία. Αὕτη δὲ πρέπει νὰ εἶναι τελεία καὶ μονομερής. Ὀνομάζεται δὲ τελεία ἡ ἔχουσα ἀρχὴν, μέσον καὶ τέλος. Καὶ ἀρχὴ μὲν ἐκάστης πράξεως λέγεται ἐκεῖνο τὸ μέρος, οὗ ἐξ ἀνάγκης οὐδὲν ἄλλο προηγείται, μετ' αὐτὸ δ' ἔπεται ἄλλο. Τοῦ δὲ μέσου καὶ προηγείται καὶ ἔπεται ἄλλο. Τοῦ δὲ τέλους φύσει μὲν προηγείται ἄλλο, ὅμως δὲ τούτῳ οὐδὲν ἐξ ἀνάγκης ἔπεται. Ἄν δ' ἡ πράξις δὲν εἶναι μονομερής, ἀλλὰ πολυμερής, ἡ μὲν ἐνότης διασπάζεται, ἡ δὲ προσοχὴ τοῦ ἀκροατοῦ διασκεδάννυται. Εἰς τοιαῦτα ἀμαρτήματα περιέπιπτον οἱ κυκλικοὶ ποιηταὶ καὶ τὰ ἔπη αὐτῶν δὲν εἶχον τεχνικὴν ἐνότητα.¹⁾ Ἀλλ' ἡ ἐνότης τῆς ὑποθέσεως δὲν ἀποκλείει τὴν χρῆσιν ἐπεισοδίων, διότι τὸ ἔπος ὃν διήγησις ἔχει πολὺ τὸ μῆκος, ὅπερ εἶναι δεκτικὸν πολλῶν καὶ μάλιστα ἀνομοίων ἐπει-

¹⁾ »Οἱ δ' ἄλλοι περὶ ἕνα ποιοῦσι καὶ περὶ ἕνα χρόνον καὶ μίαν προᾶξιν πολυμερῆ, οἷον ὁ τὰ Κύπρια ποιήσας καὶ τὴν μικρὰν Ἰλιάδα. Τοιγαροῦν ἐκ μὲν Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας μία τραγωδία ποιεῖται ἐκατέρως ἢ δύο μόναι, ἐκ δὲ Κυπρίων πολλαὶ καὶ τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος πλέον ὀκτώ, οἷον Ὀπλων κρείσις, Φιλοκτήτης, Νεοπτόλεμος, Εὐρύπυλος, Πτωχεία, Λάκαινα, Ἰλίου πέρις καὶ Ἀπόλλους καὶ Σίνων καὶ Τρωάδες». Ἀριστ. περὶ ποιητ. κεφ. 23. ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ τὴν τραγωδίαν ὡς μέτρον τῆς ἐνότητος.

σοδίων. Τὰ ἐπεισόδια ταῦτα ἐπιχέουσι ποικιλίαν καὶ ἀφαيروῦσι τὸν ἐκ τοῦ μήκους τοῦ ποιήματος κόρον καὶ τὴν μονοτονίαν.

Πρὸς δ' ὁ μῦθος, ἥτοι ἡ ὑπόθεσις, πρέπει νὰ ἐπισπᾷ τὸ διαφέρον τοῦ ἀκροατοῦ, ὅπερ κατορθοῦται διὰ τῆς ἄρσεως τῶν παρεμπιπτόντων ἐμποδίων καὶ τῆς εὐτυχοῦς λύσεως, δηλ. τὸ ἔπος πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν καλουμένην δέσιν καὶ λύσιν. Καὶ δέσις μὲν ὀνομάζεται ἐξ ἀρχῆς μέχρις ἐκείνου τοῦ ὁρίου, εἰς δ' ἄρχεται γινόμενη μετὰ βλαβὴς ἀπὸ δυστυχίας εἰς εὐτυχίαν, ἢ τὸ ἀντίστροφον, λύσις δὲ ἀπὸ τῆς μεταβάσεως μέχρι τέλους. Οὕτως ἡ δέσις τῆς Ἰλιάδος χωρεῖ μέχρι τοῦ στοιχ. Π, 122, διότι μέχρι τούτου τοῦ μέρους χωρεῖ ἡ δυστυχία τῶν Ἀχαιῶν, ἀπειλουμένου ὄλου τοῦ στόλου τούτων διὰ πυρπολήσεως. Ἄλλ' ἐντεῦθεν ἄρχεται καὶ τὸ πρῶτον μέρος τῆς εὐτυχίας αὐτῶν, διότι τὸ πῦρ ἰδὼν ὁ Ἀχιλλεὺς πέμπει βοήθειαν (λύσις).

Ἐπειδὴ δὲ τὸ καλὸν κεῖται ἐν μεγέθει καὶ ἐν τάξει, ἕκαστος μῦθος πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ προσήκον μέγεθος. Ὡς τὸ κάλλος τοῦ ζώου δὲν δύναται νὰ γείνη αἰσθητὸν τοῖς ἀνθρώποις, ἂν ὑπερβαίνει ὀπτικούς τινας νόμους, οὕτω τὸ κάλλος τῶν μύθων δὲν δύναται νὰ γείνη καταληπτόν, ἂν ὑπερβαίνει τὰς δυνάμεις τῆς μνήμης. Διὰ τοῦτο ἕκαστος μῦθος πρέπει νὰ εἶναι εὐμνημόνευτος. Τὸ ἀπὸ εὐτυχίας εἰς δυστυχίαν ἢ τὸ ἀπὸ δυστυχίας εἰς εὐτυχίαν εἶναι ἱκανὸς ὅρος τοῦ μεγέθους.

Πρὸς τούτοις ἐν τῷ ἔπει ἐπιτρέπεται τὸ θαυμαστὸν καὶ ἄλογον, δηλ. τὸ παρὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους γινόμενον, διότι ἐν τῷ ἔπει οὐ μόνον τοῦτο λανθάνει, ἀλλὰ καὶ ἐμποιεῖ θαυμασμόν, ὃν τὸ ἔπος θηρεύει. Τὸ δὲ θαυμαστὸν εἶναι ἡδύ, ὡς γίνεται ὁῦλον ἐκ τούτου, ὅτι πάντες οἱ διηγούμενοι προσθέτουσι τι νομίζοντες, ὅτι χαρίζονται τοῖς ἀκούουσιν. Ἐν τῷ δράματι δ' ὅμως τὸ ἄλογον οὐδόλως ἐπιτρέπεται, διότι εἶναι ἀνάγκη τοῦτο νὰ τελεσθῇ πρὸ θεατῶν, οἵτινες βλέποντες τὸ παρὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους γινόμενον δὲν πιστεύουσιν.

§ 2. Διαίρεσις τοῦ ἔπους.

Τὸ ἔπος διαιρεῖται εἰς δύο εἴδη, τὸ ἥρωικόν καὶ τὸ διδακτικόν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον, οὗ κανὼν εἶναι ὁ Ὅμηρος, ὑπάγεται εἰς πάντας τοὺς νόμους τῆς ἐποποιίας, τὸ δὲ διδακτικόν, οὗ κανὼν εἶναι ὁ

Ἡσίοδος, μετέχει καὶ τῆς ἐπικῆς καὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως, διότι ἔνθεν μὲν μετέχει τοῦ μέτρου καὶ τῆς ἀντικειμενικῆς παραστάσεως τοῦ ἔπους, ἔνθεν δὲ προσπελάζει εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν. Ἐν τούτῳ ὁ διδακτικὸς ποιητὴς δὲν μένει ὅλως ἀπαθής, ὡς ὁ τοῦ ἡρωικοῦ, ἀλλὰ πειρώμενος νὰ διδάξῃ ἀνακαλύπτει τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον. Τὸ ἡρωικὸν ἔπος ἄδον κλέα ἀνδρῶν λαμβάνει τὴν ὕλην ἐκ τοῦ παρελθόντος, τὸ δὲ διδακτικὸν ἐκ τοῦ παρόντος ἢ ἐκ τοῦ παρελθόντος, ἀλλ' ἵνα τοὺς συγχρόνους διδάξῃ.

§ 3. Περὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν τοῦ ἔπους.

Τὸ ἡρωικὸν ἔπος, ὅπερ καὶ κατ' ἐξοχὴν ἔπος δύναται νὰ ὀνομασθῇ, ἔχει ὑπόθεσιν τὴν ἐξιστόρησιν τοῦ παρελθόντος, ὅπερ διειρηθήσεται ἐν μύθοις. Ἡ Ἑλλάς πάντοτε μὲν μάλιστα δὲ ἐν τῇ νηπιακῇ αὐτῆς ἡλικίᾳ, ἐν ἣ ἡ δημιουργικὴ αὐτῆς δύναμις ἐπικρατεῖ, παρήγαγε πλουσιωτάτην καὶ καλλίστην ὕλην μυθικὴν, ἥτις εἶναι τὸ ἄριστον προῖον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Διὰ τὴν περιοχὴν καὶ τὸ κάλλος διακρίνονται τρεῖς μεγάλοι μυθικοὶ κύκλοι, ὁ Ἀργοναυτικός, ὁ Θηβαϊκὸς καὶ ὁ Τρωικός. Περὶ τὸν τελευταῖον τούτων ἡσχολήθησαν οἱ ἄριστοι καὶ πλεῖστοι ἐπικοὶ ποιηταί. Οἱ μῦθοι οὗτοι εἶναι δημιουργήματα ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους, ἐνέχουσι δὲ βάσιν ἱστορικῆς ἀληθείας μεγεθυθείσης καὶ λαβούσης τύπον μύθου.

Ἐν δὲ τοῖς πρὸ τοῦ Ὀμήρου χρόνοις οἱ αἰοδοὶ ἐλάμβανον ὑποθέσεις τῶν ᾄσματων αὐτῶν τὰς γενναίους πράξεις ἡρώων, οἵτινες μόνον ἢ μετ' ὀλίγων ἐταίρων ἐξώρμησαν εἰς ἀγῶνας. Τοιαῦτα δὲ ᾄσματα, ἐν οἷς ὑμνοῦντο κλέα ἀνδρῶν, ᾄδει ὁ Ἀχιλλεὺς ἐν Ἰλ. Ι. 189. Ἐκτὸς τῶν ἐπικῶν τούτων ᾄσμάτων ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ὑπῆρχον καὶ ἄλλα, ἐν οἷς σπέρματα τῆς βραδύτερον ἀναπτυχθείσης λυρικῆς ποιήσεως ἐλάνθανον, οἷον ὕμνοι, παιᾶνες, ὑμέναιοι καὶ ἄλλα θρησκευτικὰ ᾄσματα. Μνημονεύονται δὲ καὶ ὀνόματα αἰοδῶν τοιούτων ᾄσμάτων, ὡς τοῦ Ὠλῆνος, τοῦ Ὀρφέως, τοῦ Μουσίου, Εὐμόλπου, τοῦ Θιμυρίδου καὶ ἄλλων τινῶν.

Ἄν καὶ δὲν περιεσώθησαν ποιήματα ἀρχαιότερα τοῦ Ὀμήρου, ὅμως δὲν πρέπει νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι τοιαῦτα δὲν ὑπῆρχον, διότι καὶ ἡ ποίησις εἶναι συμφυὴς τῇ πνευματικῇ ἀναπτύξει καὶ φύσει τοῦ ἀν-

θρώπου καὶ ἡ ἐφ' Ὀμήρου ἀκμάσασα ἐπική ποιήσις προϋποτίθησιν ἀτελέστερα ποιήματα καὶ πειράματα. Πρὸς δὲ καὶ αὐτὰ τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη μαρτυροῦσι τὴν ὑπερξίν προομηρικῆς ποιήσεως. Ὁ Ὀδυσσεύς ἐν τῇ πλάνῃ αὐτοῦ ἀκούει τὰς ἥρωϊκὰς τῶν Ἀχαιῶν πράξεις ἐν τῇ νήσῳ τῶν Φαίακων ἄδομένους ὑπὸ τοῦ τυφλοῦ ἀοιδοῦ Δημοδόκου καὶ ὁ Φήμιος ἀοιδὸς ἄδει ἐν ἐν Ἰθάκῃ τὸν οἰκτρὸν νόστον τῶν πορθητῶν τῆς Τροίας. Τὸ δ' ἐπιτήδευμα τῶν ἀοιδῶν ἦτο οὕτω σύνθηες, ὥστε οὗτοι ἤσκουν αὐτό, ὡς οἱ μάντιες, οἱ ἱατροὶ καὶ οἱ τέκτονες τὸ ἴδιον αὐτῶν ἔργον. Ἦσαν δ' οὗτοι ἐν μεγάλῃ τιμῇ παρὰ τοῖς συγχρόνοις, τοῦθ' ὅπερ ὑποδεικνύει ὅτι τὰ ἄσματα αὐτῶν εἶχον οὐχὶ μικρὰν ἀξίαν.

§ 4. Περὶ τῆς ἀκμῆς τοῦ ἔπους, ἥτοι τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ.

Οἱ Δωρεῖς εἰσβαλόντες εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐξεδίωξαν μέγα μέρος τῶν ἀρχαίων κατοίκων, οἵτινες κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἐπειδὴ δ' αὕτη ἦτο λεπτόγεως καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ διαθρέψῃ τὸ πολὺ τοῦτο πλῆθος, πολλοὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ὑπὸ τὸν Κοδρίδην Ἀνδρόκλον ἀπέφησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας, ἐνθα κατέλαβον τὰς χώρας. Οἱ ἀποικίσαντες Ἴωνες παρέλαβον μεθ' ἐκτῶν τὸν Τρωικὸν μῦθον καὶ μεγάλῃν πληθύν ἁσμάτων. Ἐκεῖ ὑπὸ τὸν ἄσπερόντα οὐρανὸν καὶ τὴν ἐκ τῆς εὐφορίας τῆς χώρας καὶ τοῦ ἐμπορίου εὐδαιμονίαν ὁ φύσει εὐκίνητος, πλήρης φαντασίας καὶ φιλόλογος οὗτος λαὸς τοὺς μυθικοὺς θησαυροὺς καὶ τὸ ἔπος εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν διὰ τοῦ Ὀμήρου προήγαγεν. Τοῦτο ἤδη τελειωθὲν ἔλαβεν ὑπόθεσιν οὐχὶ περιπετείαις ἐνὸς μόνου ἥρωος, ἀλλὰ τὸν πόλεμον ὅλου τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους πρὸς τοὺς Τρῶας καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν. Ἐν τοῖς πολέμοις τούτοις ἀγωνίζονται οὐ μόνον οἱ ἥρωες, ἀλλὰ καὶ οἱ λαοί, διὰ τοῦτο τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη ἐθνικὴν σημασίαν ἐκτήσαντο. Συνεβέβητο δὲ πρὸς τούτοις εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ ἔπους ἐν Ἰωνίᾳ καὶ ἡ γειννίασις τῶν Ἰώνων πρὸς τὸ Τρωικὸν πεδίον, ἐν ᾧ οἱ πρόγονοι τούτων ἐν πολέμοις ἔργοις ἠρίστευσαν.

Τῆς τελειοτάτης δὲ ταύτης ἀκμῆς τῆς ἐπικῆς ποιήσεως εἶναι ὁ Ὀμηρος. Τὰ περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ εἶναι τοσοῦτον σκοτεινόν, ὥστε ἤδη παρ' ἀρχαίοις ὑπῆρχεν Ὀμηρικὸν ζήτημα περὶ τῆς πατρίδος καὶ

τοῦ χρόνου τῆς γεννήσεως αὐτοῦ. Οὕτως ἐπτά πόλεις ἢ κατ' ἄλλους πλείους ἡξίου, ὅτι εἶχον πολίτην τὸν θεῖον ποιητὴν, ἡ Σμύρνη, ἡ Χίος, ἡ Κολοφών, ἡ Ἰθάκη, ἡ Πύλος, τὸ Ἄργος καὶ αἱ Ἀθῆναι. Φαίνεται ὁ ὅμως, ὅτι ἡ Σμύρνη δικαιοτέρον πάσης ἄλλης πόλεως σεμνύεται διὰ τὴν γέννησιν τοῦ ποιητοῦ, διότι ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων λόγων αἱ ἄλλαι πόλεις πειρῶνται κατὰ τινα τρόπον μετὰ τῆς πόλεως ταύτης νὰ συνδεθῶσιν. Οὕτως οἱ Ἀθηναῖοι ἔλεγον τὸν Ὀμηρον πολίτην αὐτῶν, διότι οὗτοι τὴν Σμύρνην ἀπώκισαν, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖ τὸ εἰς τὸν Πεισίστρατον ἐπιγράμμα¹⁾). Καὶ ὁ χρόνος δὲ τῆς γεννήσεως τοῦ ποιητοῦ ἀμφιταλαντεύεται ἐν διαστήματι πέντε αἰώνων, δηλ. ἀπὸ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἀρχῆς τῶν Ὀλυμπιάδων. Ἀλλ' ἡ πιθανωτέρα γνώμη περὶ τούτου εἶναι ἡ τοῦ Ἡρόδοτου, καθ' ἣν ὁ ποιητὴς ἤκμασε τετρακόσια ἔτη πρὸ αὐτοῦ, ἥτοι κατὰ τὸ 880 π. Χ.

Γνήσια προϊόντα τῆς ἀθανάτου μούσης τοῦ Ὀμήρου εἶναι τὰ δύο μακρότατα ποιήματα, ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, ἅτινα εἶναι καὶ τὰ ἀρχαιότατα μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς γραμματολογίας. Ἐκ τούτων, ὡς ἀπὸ ἀενάων πηγῶν, ἤντησαν ὅλοι οἱ μετὰ ταῦτα αἰῶνες τῶν γραμμάτων ὅλων τῶν εἰδῶν.

Ἰλιάς. Ὑπόθεσις τῆς Ἰλιάδος εἶναι ἡ μῆνις τοῦ Ἀχιλλέως, ἥτις συνέβη ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Τροίας. Αὕτη προῆλθεν ἐκ τῆς ὕβρεως πρὸς αὐτὸν τοῦ βασιλέως πάντων τῶν Ἀχαιῶν Ἀγαμέμνωνος, ἀφαιρέσαντος ἀπ' αὐτοῦ τὴν Βρισηΐδα. Τούτου ἔνεκεν ὁ Ἀχιλλεὺς ἀποσύρεται τοῦ πολέμου μηνίαν καὶ οἱ Τρῶες ἐπέρχονται βαρύντατοι κατὰ τῶν Ἑλλήνων προχωροῦντες μέχρις αὐτῶν τῶν πλοίων, τὰ ὅποια ἀπειλοῦσι νὰ πυρπολήσωσιν. Ἡ τῶν Ἀχαιῶν πανωλεθρία ἐπικείται ἄφευκτος, ὁ δ' Ἀχιλλεὺς βλέπων τοῦτο στέλ-

1) *Τοῖς με τυραννήσαντα τοσαντάκις ἐξεδίδωξεν*

δῆμος Ἀθηναίων καὶ τρεῖς ἐπηγάγετο
τὸν μέγαν ἐν βουλῇ Πεισίστρατον, ὃς τὸν Ὀμηρον
ἤθροισα σποράδην τὸ πρὶν ἀειδόμενον
ἡμέτερος γὰρ ἐκεῖνος ὁ γρύσεος ἦν πολίτης

εἶπερ Ἀθηναῖοι Σμύρναν ἀποκρίσαμεν

λει τὸν φίλτατον Πάτροκλον, ὅπως διώξῃ τοὺς Τρῶας καὶ ἐπνέλθῃ εἰτα πρὸς αὐτόν. Οὗτος δ' ὁμῶς προβαίνει μέχρι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ φονεύεται ὑπὸ τοῦ Ἑκτορος. Ὁ πρὸς τὸν Ἀγαμέμνονα τότε χόλος τοῦ Ἀχιλλέως ἀποσύρεται καὶ ἀναφαίνεται θερμὸς ὁ πόθος αὐτοῦ τῆς ἐκδίκησης τοῦ θανάτου τοῦ ἀγαπητοῦ Πατρώου. Ὁ ἥρωας μετασχὼν τῆς μάχης τρέπει εἰς φυγὴν τοὺς Τρῶας καὶ φονεύει τὸν Ἑκτορα. Τούτου τὸν νεκρὸν οὗτος ἀποδίδει τῷ γέροντι Πριάμῳ, ἀφ' οὗ ἤδη ἡ ἐκδίκησις ἐτελέσθη καὶ αἴσθημα φιλανθρωπίας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ κατέλαβεν.

Κέντρον καὶ δεσμόν τῆς πράξεως ἐκλέγει ὁ ποιητὴς τὴν ἀπομῆνισιν τοῦ ἥρωος, δι' ἣν οὗτος ἀποσύρεται τοῦ πολέμου καὶ ἀναφαίνεται βαρύτατος τῶν Τρώων πολέμιος (ῥέσις). Θυμαστὴ δ' ἄληθως εἶναι ἡ ἐντύπωσις, ἣν ἐνεργάζεται ὁ ποιητὴς ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀκροατοῦ μεταβάλλων αἴφνης τὸν ἀκαμπτον καὶ σιδηροῦν χαρακτῆρα τοῦ Ἀχιλλέως καὶ προκαλῶν τὴν μετάπτωσιν τῆς τύχης τοῦ πολέμου (λύσις). Κατὰ μικρὸν παρασκευάζων ὁ ποιητὴς τὴν πρόοδον τῆς πράξεως ἀναγκάζεται νὰ διεξέλθῃ καὶ τὴν αἰτίαν τῆς μῆνιος καὶ τὰς ἐκ ταύτης προελεύσας ἥττας τῶν Ἀχαιῶν. Παριστῶν δὲ τὴν ἀδυναμίαν τῶν Ἀχαιῶν ἀπέναντι τῶν εὐθαρσῶν Τρώων κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἀχιλλέως ἀπὸ τοῦ πολέμου ἐπιτηδεῖως φέρει ὁ ποιητὴς εἰς τὸ μέσον καὶ τὰ κατωρθώματα τῶν ἄλλων ἡρώων, τοῦ Αἴαντος, τοῦ Ὀδυσσεύς, τοῦ Διομήδους καὶ τῶν λοιπῶν χωρὶς νὰ ἐπισκιασθῇ μὴδ' ἀμαυρώσῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ πρωταγωνιστοῦ Ἀχιλλέως, οὗ εἰκονίζει τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἀνδρείας καὶ τὴν θεῖαν μεγαλοφροσύνην. Ἐνῶ δ' Ἑκτωρ ἀκαταμάχητος πρὸ τῶν ἄλλων Ἀχαιῶν προσιωνιζόμενος τὸν πεπρωμένον εἰς αὐτὸν θάνατον μετὰ βρυθμίας καὶ δισταγμοῦ ἀντεπεξέρχεται κατὰ τοῦ Ἀχιλλέως, τούναντίον οὗτος, εἰ καὶ γινώσκει σαφῶς, ὅτι φονεύσας τὸν Ἑκτορα μέλλει καὶ αὐτὸς μετ' ὀλίγον ν' ἀποθάνῃ, δεικνύει ἀπτόητον θάρρος καὶ μετὰ τὴν ἀναίρεσιν μεγάλῳφρονα ἀταραξίαν. Ἡ δὲ σκηνὴ τοῦ γέροντος Πριάμου εἶναι ἀνυπέρβλητος καὶ ἀμίμητος κατὰ τὸ κάλλος. Τὸ ἄγριον καὶ τραχὺ πάθος τῆς ἐκδίκησης, ἡ προσβεβλημένη προσωπικὴ φιλοτιμία, ἡ ἀγανάκτησις, ἣτις τέως κατεῖχε τὸν ἥρωα, καταρρέει εἰς τὸ εὐγενέστατον αἴσθημα τῆς φιλανθρωπίας καὶ ἐκλάμπει ἡ χαρὰ τῆς ἐπιεικείας, διότι ὁ ἥρωας ἀναλογίζεται, ὅτι καὶ αὐτὸς εἶναι θνη-

τὸς καὶ θνητὸν ἔχει τὸν πατέρα. Οὕτω μετὰ συγκινήσεως ἀποδίδει τὸν νεκρὸν τοῦ Ἑκτορος εἰς τὸν πενθοῦντα γέροντα Πρίγκμον. Τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἥρωος τεχνᾶται ὁ ποιητὴς ἐν παντὶ τῷ ποιήματι καὶ κατὰ μικρὸν ἀποπλύνει αὐτὸν παντὸς ῥύπου τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἀναδεικνύει ὑψηλὸν καὶ θεῖον, ὡς ἄληθῶς ὑπῆρχεν.

Ὁδύσσεια. Ὑπόθεσις τῆς Ὁδυσσεΐας εἶναι ἡ ἐπάνοδος τοῦ Ὁδυσσεύς εἰς Ἰθάκην. Ὁ Ὁδυσσεὺς μετὰ πολλὰς ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐν τῇ θαλάσῃ περιπλανήσεις ἐξ ὀργῆς τῶν θεῶν καὶ κατάβασις αὐτοῦ εἰς Ἄδου, σφάζεται ναυαγὸς ἄνευ τῶν ἐταίρων αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐν τῇ νήσῳ Ὠγυγία νύμφην Καλυψώ, παρ' ἣ μένει ἐπτὰ ἔτη, κωλυόμενος ὑπὸ τῆς θεᾶς ταύτης, ἐρασθείσης αὐτοῦ, νὰ ἐπιστρέψῃ πρὸς τὴν σύζυγον καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, ὃν ἀτάσθαλοι καὶ ὑπερφίαλοι μνηστῆρες τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς Πηνελόπης κατέστρεφον. Μετὰ τοῦτο τῇ ἀποφάσει τῶν θεῶν καὶ ἰδίᾳ τῇ προστασίᾳ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Διὸς ἀποπλέει ἐκείθεν ἐπὶ σχεδίας. Ἀλλ' ὁ ἀπηνῶς καταδιώκων αὐτὸν Ποσειδῶν καταποντιρίζει καὶ ταύτην καὶ οὕτω ναυαγὸς πάλιν φέρεται εἰς τὴν παραλίαν τῶν Φαιάκων, ἀνθρώπων μισούντων τὸν πόλεμον καὶ ἀγαπώντων τὴν εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν. Ὑπὸ τούτων φιλοξενηθεὶς καὶ λαβὼν παρ' αὐτῶν πλοῖον ἀποπλέει καὶ φθάνει εἰς Ἰθάκην, καθ' ὃν χρόνον ἐπιστρέφει εἰς αὐτὴν καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Τηλέμαχος, ὅστις εἶχε μεταβῆ κατὰ συμβουλήν τῆς Ἀθηνᾶς εἰς Πύλον καὶ Σπάρτην, ὅπως ἐρωτήσῃ τὸν Νέστορα καὶ Μενέλαον περὶ τοῦ πατρὸς Ὁδυσσεύς. Τὸν Ὁδυσσεῖα ἀναγνωρίσας ὑποδέχεται ὁ πιστὸς σύμβότης Εὐμαῖος. Εἰς τὰ ἀνάκτορα ὡς ἐπείγῃς εἰσελθὼν ὁ Ὁδυσσεὺς καὶ τοὺς μνηστῆρας ἰδὼν περιυβρίζειται πολλὰ ὑπ' αὐτῶν καὶ διὰ τοῦτο μετὰ μείζονος ἀγανακτήσεως ἐπιχειρεῖ τὸν ὄλεθρον αὐτῶν βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Τηλεμάχου.

Ἡ Ὁδύσσεια καίπερ ἄλλως ὑποδεεστέρα τῆς Ἰλιάδος, ὅμως δὲ κατὰ τὴν πλοκὴν τοῦ μύθου καὶ τὴν ἐνότητά εἶναι ἐκείνης ὑπερέτερα. Ἡ συγχέντρωσις τοῦ ἐπαγωγοῦ ἐφ' ἐνὸς μόνου ἥρωος εἶναι αἰσθητὴ ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς τελευταίας ῥαψωδίας. Ὁ Ὁδυσσεὺς παρὼν ἢ ἀπὼν ἀείποτε ἔρχεται πρὸ τῶν ὁμμάτων τοῦ ἀναγνώστου. Καὶ ἐκεῖ, ἐνθα ὁ τῆς διηγήσεως μίτος εἰς τὰ ἀπώτατα ἔλκεται, ἡ τοῦ πλανωμένου ἥρωος μνήμη δὲν ἐξαλείφεται. Πάντα τὰ πρόσωπα

τῆς Ὀδυσσεΐας ὑπέικουσιν εἰς τὸν φερώνυμον ἥρωα τοῦ ἔπους, διότι ἀναντιρρήτως ἡ Πηνελόπη, ὁ Τηλέμαχος καὶ ὁ Εὐμῆιος κατέχουσιν ὑποδεστέραν θέσιν. Ἄλλ' ἡ διαφορὰ αὕτη τῆς ἐνότητος τῶν δύο ποιημάτων προέρχεται ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς ὑποθέσεως. Ἐν μὲν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ πάντες οἱ μῦθοι περιστρέφονται περὶ ἓνα ἥρωα, ἐν δὲ τῇ Ἰλιάδι ὑπάρχουσι πολλὰ ἀναγκαιᾶ ἐξέχοντα πρόσωπα τὴν ἐνότητα τοῦ ἔπους διασπῶντα.

§ 5. Γενικὸς χαρακτηρισμὸς τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν.

Παρὰ τὴν ἐξωτερικὴν ταύτην καὶ φαινομένην χαλαράν ἐνότητα τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν θαυμαστὴ εἶναι τοῦ δαιμονίου ποιητοῦ ἡ δύναμις τοῦ διαγράφειν χαρακτῆρας (ἡθοποία). Οὗτος μετὰ τοσαύτης φυσικῆς τέχνης καὶ ἐπιτηδεϊότητος ἐπιχειρεῖ φῶς ἢ σκιάν ἐφ' ἐκάστου προσώπου, ὥστε εὐχερῶς πλανᾶται τις ὑπολαμβάνων τὰ πρόσωπα τοῦ Ὀμήρου πραγματικὰ καὶ οὐχὶ ποιητικὰς εἰκόνας.

Ἡ ἡθοποία τοῦ Ὀμήρου εἶναι οὕτως ἐπιτυχής, ὥστε πολλάκις ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ἐνὸς μόνου στίχου δύναται τις νὰ φαντασθῇ τὸν ὅλον χαρακτῆρα τοῦ Ὀμηρικοῦ ἀνθρώπου καὶ εἰκονίσῃ αὐτὸν ζωγράφος ὢν. Πρὸς τοῦτο συμβάλλεται οὐ μόνον ἡ τοῦ ποιητοῦ ἐξοχος εὐφυΐα, ἀλλὰ καὶ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου ἡ φύσις. Ἐν τούτῳ οἱ στρατιῶται δὲν ἐπέρχονται ἄρῳνοι, ὡς οἱ τῶν νεωτέρων χρόνων, ἀλλὰ πρὸ ἐκάστης μονομαχίας ἀγορεύουσι καὶ συλλήβδην ποιοῦσι καὶ λέγουσι πᾶν ὃ, τι συμβάλλεται πρὸς διαγραφὴν τοῦ ἰδίου χαρακτῆρος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ αἰὼν εἶναι ἡρωϊκός, τὰ πρόσωπα τῆς Ἰλιάδος εἶναι νευρώδη.

Ὡς οἱ ἐξοχώτεροι ἥρωες ἔχουσιν ἴδιον χαρακτῆρα, οὕτω καὶ οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν θεῶν, οὓς ὁ Ὅμηρος παρὰ λαβὼν γνωστοὺς ἐκ τοῦ μύθου καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων ἀσμάτων ὑπὲρ πάντα ἄλλον διεκόσμησεν. Καὶ ἐν τούτῳ κεῖται τὸ μεγαλεῖον τοῦ ποιητοῦ, ὅτι ἡ ἐξοχος αὐτοῦ φαντασία ἐγίνωσκε νὰ ποιῇ ψεῦδη ὅμοια πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Τὸ λέγειν ψεῦδη, ὡς δεῖ, εἶναι ἡ μεγίστη τέχνη τῆς ποιήσεως. Τὸ τῆς ποιήσεως δ' ὅμως ψεῦδος περιέχει μεγάλην τινὰ ἀλήθειαν, ὅτι εἰκονίζει τὰ πράγματα, ὅποια ἠδύναντο νὰ γείνωσιν. Ὁ ποιητὴς δύναται νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν κατὰ τὸ δοκοῦν, νὰ

διαπλάση κατὰ τὴν ἰδίαν βούλησιν πρόσωπα καὶ χαρακτῆρας, ἀλλ' ὀφείλει ν' ἀκολουθῇ αὐστηρῶς τὸ μέτρον τοῦ πιθανοῦ. Ὡστε πολὺ διαφέρει ἡ ἱστορικὴ τῆς ποιητικῆς ἀληθείας, ἥτις ἀνευρίσκεται διὰ τῆς παραβολῆς τῶν ποιητικῶν εἰκόνων πρὸς τὸν πραγματικὸν κόσμον. Τὰ θαύματα δ' ὅμως δὲν ἐξαίρεϋνται τῆς πιθανότητος, διότι καὶ ὁ μῦθος περιεῖχε πολλὰ καὶ ὁ Ὀμηρικὸς κόσμος ἐπίστευεν εἰς ταῦτα. Ἀλλ' ὁ Ὀμηρος καὶ τὰ θαύματα τοῦ ποιητικοῦ κόσμου εἰκονίζων πειρᾶται, ὅπως μὴ ὑπερβῇ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν. Ἐν τῇ Ὀδυσσεΐ, ἔνθα τὸ ἀληθὲς μετὰ τοῦ φανταστικοῦ συνδέεται, ὁ ποιητὴς ποιήσας τὸν Ὀδυσσεά αὐτὸν διηγούμενον ἔδωκε φαινομένην τινὰ πιθανότητα.

Ὁ Ὀμηρος εἶναι ὁ μέγας τοῦ ἐπικοῦ ἔπους θεσμοθέτης, ὅπερ πάντες μὲν οἱ ἄλλοι τῆς ἀρχαιότητος ἐπικοί ἐμιμήθησαν, ἀλλ' οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ τὸν ἀριστοτέχνην τοῦτον. Ἡ τῶν ἰδεῶν διαύγεια, ἡ τῆς ἐκφράσεως ἡρεμία, ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ ἡ δυσμίμητος χάρις εἶναι ἀρεταὶ διακοσμοῦσαι τὴν Ὀμηρικὴν ποίησιν. Ἡ ἀνεξάντλητος τοῦ δαιμονίου ποιητοῦ φαντασία κατέχει πλούσιον θησαυρὸν εἰκόνων, ἀκένωτον ταμεῖον λέξεων καὶ τοσαύτην εὐχέρειαν, ὅπως εἰκονίσῃ οἶανδῆποτε ἰδέαν, ὥστε ἡ γλῶσσα καὶ τὸ μέτρον φαίνονται δοῦλα τῇ μεγαλοφυΐᾳ. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ εἶναι εὐπλαστος καὶ ὑγρὰ καὶ τοσαύτη ἀπλότης ἐνυπάρχει ἐν τε τῇ συντάξει καὶ τῇ συνθέσει τῶν λέξεων, ὥστε ἕκαστος ἀναγνώστης μετὰ τῆς αὐτῆς ἡδονῆς ἀναγινώσκει τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη, μεθ' ὅσης διέρχεται τόπους κεκοσμημένους δι' ἐξόχων ἀρετῶν τῆς φύσεως.

Ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς περιγράφει πράξεις θεῶν καὶ ἡμιθέων, μεταχειρίζεται γλῶσσαν μεγαλοπρεπῇ καὶ ὑψηλὴν γινώσκων καὶ τὰς εὐτελεστέρας πράξεις τοῦ καθ' ἡμέραν βίου νὰ ἐξευγενίσῃ. Τούτου ἕνεκα τὸ κωμικὸν καὶ τὸ γελοῖον δὲν ἀρμόζουσιν εἰς τὸ ἥρωικόν ἔπος, ἔνθα δέ που γείνη ἀνάγκη τούτου, πρέπει νὰ γίνηται χρῆσις κατὰ μέτρον. Ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται ὅλως ἀπὸ τοῦ ἥρωικοῦ ἔπους, ἄτε χρησιμεύον πρὸς πλήρη τοῦ πραγματικοῦ ἀπεικόνισιν καὶ ποιοῦν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ σπουδαῖον. Τοιοῦτον εἶναι τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Θερσίτου ἐν τῇ δευτέρᾳ τῆς Ἰλιάδος ῥαψωδίᾳ, ἔνθα ὁ Θερσίτης ἀγορεύων ὀνειδίζει τὸν Ἀγαμέμνονα. Ἐκ τούτου βλέπομεν, ὅτι ὁ Ὀμηρος ποιεῖ τοὺς ἥρωας ἀγορεύοντας, τοῦθ' ὅπερ καθιστᾷ τὸ ἔπος αὐτοῦ δραματικόν, διὰ

τοῦτο καὶ ὁ Ὅμηρος ἐπικός Σοφοκλῆς καλεῖται. Ἐν τοῖς λόγοις δὲ τῶν ἀγορευόντων ἡρώων ὑπάρχουσι πολλὰ ῥητορικά σχήματα, ἀλλ' ἡ ῥητορεία τούτων εἶναι φυσική. Οἱ ῥήτορες οὗτοι ὀξυδερκὲς βλέμμα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ῥίπτοντες βάλλουσιν εὐστόχως καὶ κατὰ τὸ ἐαυτῶν συμφέρον τὰ ἀνθρώπινα πάθη διεγείρουσιν. Ἐκαστος ῥήτωρ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἔχει ἰδίον ῥητορικὸν τρόπον. Ὁ ποιητὴς δὲν ἔχει ὑπ' ὅψει ῥητορικά σχήματα, ἀλλὰ βραδύτερον οἱ τεχνικοὶ ῥήτορες καὶ ἄλλοθεν μὲν, κατ' ἐξοχὴν δ' ἐκ τοῦ Ὁμήρου ἠντλησαν ταῦτα. Τὸ μεγαλεῖον τοῦ θεσπεσίου ποιητοῦ κεῖται καὶ ἐν ἄλλοις μὲν, ἰδίᾳ δὲ ἐν τῇ γνώσει τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων, οὓς γινώσκει ὥς οὐδεὶς ἄλλος οὔτε ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ οὔτε ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Ἐκπλήσσεται τις διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ βάθος τῶν ψυχολογικῶν παρατηρήσεων καὶ διὰ τὴν ἀξιοθαύμαστον τέχνην, μεθ' ἧς ὁ ποιητὴς ἀποκαλύπτει τὰ ἔνδον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ τὰς ἀφορμὰς τῶν δρώντων προσώπων, αἵτινες τὸ βλέμμα διαφεύγουσιν. Οὐχ ἥττον ὁ Ὅμηρος ἀναδεικνύεται μέγας παρατηρητὴς καὶ γνώστης τῆς φύσεως, ὥς τοῦτο καταδεικνύει ἐν ταῖς παραβολαῖς, ἃς παραλαμβάνει ἐκ τῆς φύσεως, τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ τοῦ βασιλείου τῶν ζῶων. Ποιεῖται δὲ τούτων χρῆσιν ὁ ποιητὴς ἐκεῖ, ἔνθα θέλει λαμπρότερον φῶς νὰ ἐπιχύσῃ, ἰσχυρὸν χρωματισμὸν νὰ ἐπιθήσῃ, τὸ ὑπερφυσικὸν διὰ τινος εἰκόνης εἰς τὸ αἰσθητὸν νὰ προσπελάσῃ καί, ὅσάκις ἐπιθυμεῖ, τοὺς ἥρωας αὐτοῦ νὰ τιμήσῃ καὶ ἐξάρῃ.

Ὡς δὲ αἱ Ὀμηρικαὶ παραβολαὶ δεικνύουσι τὴν ἀνεξάντλητον φαντασίαν τοῦ ποιητοῦ, οὕτω καὶ ἡ ἄπειρος πληθὺς τῶν λέξεων καὶ παντοίων διαλεκτικῶν τύπων τὸν μέγαν γλωσσικὸν αὐτοῦ πλοῦτον. Διάλεκτος ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ἔπεσιν, ἥτις μετὰ τοῦ δακτυλικοῦ ἑξαμέτρου παρέμεινεν ἐφεξῆς κοινὸς καὶ ἀμετάβλητος τύπος τοῦ ἔπους, εἶναι μὲν ἡ ἀρχαία Ἰωνικὴ, διάφορος τῆς τοῦ Ἡροδότου καὶ Ἱπποκράτους, ἀλλ' ὅμως, ἐπεὶ δὴ αὕτη περιλαμβάνει πλείστους Αἰολισμοὺς καὶ πολλὰ τῶν ιδιωμάτων τῶν ἄλλων διαλέκτων, κάλλιον εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ Ὁμήρου νὰ θεωρηθῇ ὡς μήτηρ πασῶν τῶν βραδύτερον ἀναπτυχθεῖσων διαλέκτων. ὧν ἐκάστη ἄλλα στοιχεῖα ἐκείνης διειτλήσεν. Ἐν τῇ Αἰολικῇ π. χ. διειτλήθη ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὸ καλούμενον Αἰολικὸν δίγαμμα, ὅπερ καὶ ὁ Ὅμηρος ἐγίνωσκεν, ὥς τοῦτο δῆλον ἐκ τῶν ἐπῶν αὐτοῦ Ἡ Ἰωνικὴ δ' ὅμως διά-

λεκτός ταχύτερον ἀναπτυχθεῖσα κατέλειπεν αὐτὸ πρωϊαίτερον.

Παρ' Ἑλλήσιν ὕλη καὶ εἶδος ἦσαν πάντοτε σύμφωνα. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει ἐν χρήσει ἦτο τὸ δακτυλικὸν ἐξάμετρον κατὰλληλον ἰδίᾳ τῇ ἥρωικῇ ποιήσει διὰ τὸ σεμνοπρεπές καὶ τὴν ῥυθμικὴν μεγαλοπρέπειαν. Ὡς δ' ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει παρατάσσεται γεγονὸς πλησίον ἄλλου γεγονότος, οὕτως ἐν αὐτῇ ἕκαστος στίχος παρατάσσεται πλησίον τοῦ ἄλλου στίχου· ὡς ἐκ τούτου καὶ ἡ κατὰ στίχον σύνθεσις τοῦ ἔπους. Τὸ δακτυλικὸν τοῦτο ἐξάμετρον, ὡς ἐκ τῆς χρήσεως αὐτοῦ ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει, ὠνομάσθη ἐπικόν, ἔτι δέ, διότι δι' αὐτοῦ ἄγονται κλέα ἥρώων, ὠνομάσθη ἥρωον ἢ ἥρωικόν.

Ὁ Ὅμηρος ἔσχε μεγάλην ἐπίδρασιν ἐφ' ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας. Οἱ νομοθεταὶ κατιδόντες τὴν μεγάλην παιδαγωγικὴν δύναμιν τούτου, ἐφρόντισαν ὅπως τὴν ἀνάγνωσιν τούτου εἰσαγάγωσιν εἰς τὰ σχολεῖα. Ὁ μὲν Λυκοῦργος ἐκόμισεν εἰς τὴν Σπάρτην τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη, ὁ δὲ Σόλων ἐπεμελήθη, ὅπως περιστείλῃ τὸ αὐθαίρετον τῶν ῥαψωδῶν. Οὕτως οἱ Ἕλληνες ἐκ παίδων ἀπομνημονεύοντες τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου κατὰ ταῦτα τὸ ἐκυτῶν ἦθος διέπλασσαν καὶ πολλοὶ μεγάλοι στρατηγοὶ ἔσχον ὡς ὑπόδειγμα τοὺς ἥρωας τῆς Ἰλιάδος. Οὐ μόνον δὲ ὁ θεσμοθέτης τοῦ ἐπικοῦ ὕφους ὑπῆρξεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καθ' ὅλου ἐπέδρασε, διότι οἱ μεγάλοι λυρικοὶ καὶ τραγικοὶ ποιηταὶ πολλὰ ὀφείλουσι ταῖς σπουδαῖς τῆς Ὀμηρικῆς ποιήσεως, πολλοὶ δὲ φιλόσοφοι περὶ τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη ἡσχολήθησαν καὶ ἐν τούτοις οἱ ῥήτορες εὗρισκον ῥητορικὰ σχήματα. Ὑπὸ δὲ τῶν ἀρχαίων παραδίδεται ὅτι τρεῖς στίχοι τῆς Ἰλιάδος¹⁾ ἀπετύπωσαν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ Φειδίου τὸ ἰδάλμα τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

§ 6. Ἱστορία τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν.

Ἐπειδὴ ἐπὶ τοῦ Ὀμήρου ἡ γραφὴ δὲν ἦτο γνωστὴ ἢ μᾶλλον δὲν ἦτο ἀκόμη εἰς πλήρη ἐφαρμογὴν, διὰ τοῦτο τὰ Ὀμηρικὰ ποιή-

¹⁾ ἡ, καὶ κυανέησεν ἐπ' ὄφρ' οὖσι νεῦσε Κρονίων,
ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον (Ἰλ. Α. 528).

ματα διετηρήθησαν διὰ τῆς μνήμης καὶ ἀπηγγέλλοντο ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι ρυθμικῶς, ἥτοι ἐρραψωδοῦντο; κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ὀμήρου Ὀμηριδῶν, ὕστερον δ' ὑπὸ τῶν ῥαψωδῶν¹⁾ ἐπίσης Ὀμηριδῶν καλουμένων. Οὗτοι ἔχοντες ὡς κύριον ἔργον τὸ ἀπαγγέλλειν τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα μετέβαινον εἰς διαφόρους πόλεις καὶ πανηγύρεις καὶ ἀπήγγελλον τοιαῦτα τέρποντες οὕτω τοὺς ἀκροατάς. Οὕτω διὰ τῶν ῥαψωδῶν μετεδίδοντο καὶ διετηροῦντο τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα. Ἀλλ' οἱ ῥαψωδοὶ οὗτοι εἴτε χαριζόμενοι τοῖς ἀκροαταῖς εἴτε δι' ἄλλην οἰανδήποτε αἰτίαν ἔφθειρον πολλὰς διὰ παρεμβολῶν καὶ ἄλλων μεταβολῶν τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα. Τὴν αὐθαιρεσίαν ταύτην τῶν ῥαψωδῶν πρῶτος ὁ Σόλων περιώρισε καὶ μετὰ ταῦτα ἔτι ἐπισημότερον ὁ Πεισίστρατος ἔθηκε φραγμὸν ἐκδούς διὰ τεσσάρων λογίων ἀνδρῶν, Ὀνομακρίτου τοῦ Ἀθηναίου, Ζωπύρου τοῦ Ἡρακλεώτου, Ὀρφέως τοῦ Κροτωνιάτου καὶ τινος Ἐπικογύλου ἐπίσημον τῆς πόλεως ἐκδοσιν. καθ' ἣν οἱ ῥαψωδοὶ ὤφειλον ἐν τῇ μέλλοντι κατὰ τάξιν ὀρισμένην ν' ἀπαγγέλλωσι τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Παναθηναίων. Τὸν Πεισίστρατον δὲ εἴτα ἐμimήθησαν πολλοὶ πόλεις, ἄρχοντες καὶ ἰδιῶται καὶ ἐξέδωκαν ἰδίας ἐκδόσεις τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν. Ἐκ τούτων προήλθον αἱ ἐκ τῶν πόλεων καὶ αἱ κατ' ἀνδρας ἐκδόσεις. Ἐκ τῶν πρώτων τὴν μεγαλειτέραν ἀξίαν εἶχεν ἡ Μασσαλιωτικὴ ἐκδοσις, ἡ Χία, ἡ Ἀργολικὴ καὶ ἄλλαι ἄλλων πόλεων, ἐκ δὲ τῶν δευτέρων ἡ ἐκ Νάρθηκος ὀνομαζομένη, ἣν ὁ Ἀριστοτέλης διὰ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον ἔγραψεν, ἡ τοῦ Κολοφωνίου Ἀντιμάχου συγχρόνου τῷ Πλάτῳ καὶ ἡ τοῦ Εὐριπίδου τοῦ νεωτέρου.

Ὡς δὲ τὸ αὐθαίρετον τῶν ῥαψωδῶν διέφθειρε τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη. οὕτω καὶ αἱ παρὰ διαφόρων χειρῶν γραφόμεναι ἐκδόσεις. Οὕτω λοιπὸν οὐσιωδῶς ἡλλοιωμένον ἔφθασε τὸ Ὀμηρικὸν κείμενον μέχρι τῶν Ἀλεξανδρίνων κριτικῶν, ἐφ' ὧν ἄρχεται ἡ κριτικὴ ἔρευνα καὶ διόρθωσις τούτου. Πρῶτος τούτων ἀναφέρεται ὁ ἑφορος τῆς ἐν Ἀλεξαν-

¹⁾ «Τὸ ὄνομα ῥαψωδός (ῥάπτω ὥδη) σημαίνει τὸν ἀπαγγέλλοντα ῥαπτὰ ἔπη, ἥτοι κατὰ στίχον συγκείμενα ποιήματα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ κατὰ οὐσιήματα τοιαῦτα, ἅτινα δὲν ἀπηγγέλλοντο, ὡς τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη μόνον ῥυθμικῶς, ἀλλ' ἐμελωδοῦντο.

δρεῖα βιβλιοθήκης Ζηνοδότου ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Οὗτος πρῶτος ἐτόλμησε νὰ ἐκφράσῃ γνώμην, ὅτι δὲν εἶναι ὅλα γνήσια τὰ ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ποιήμασι καὶ ἐξέδωκεν ἰδίαν διόρθωσιν τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας διακίρνας ἑκατέραν εἰς εἴκοσι καὶ τέσσαρας ῥαψωδίας κατὰ τὰ εἴκοσι καὶ τέσσαρα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου. Μετ' αὐτὸν εἶναι ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος εὐλαβέστερος καὶ πολυμαθέστερος τοῦ Ζηνοδότου κριτικὸς καὶ φιλόλογος. Οὗτος ἐφῆρμωσε τὰ σημεῖα τῆς στίξεως, τοῦ τονισμοῦ καὶ πνευματισμοῦ τῆς λέξεως. Ἀλλὰ καὶ τῶν δύο κορυφαῖος ἦτο ὁ ἐκ Σαμοθράκης κριτικώτατος Ἀρίσταρχος, μαθητὴς τοῦ Ἀριστοφάνους ζῶν ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλομήτορος καὶ θανὼν ἐν Κύπρῳ περὶ τὸ ἑβδομηκοστὸν δεῦτερον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Οὗτος συνέγραψε περὶ τὰ ὀκτακόσια ὑπομνήματα καὶ τοσούτου σεβασμοῦ ἀπηύλαυνεν, ὥστε ἐθεωρεῖτο ἐρμηνευτὴς μάντις διὰ τὸ ῥαδίως καταμαντεύεσθαι τῆς τῶν ποιημάτων διανοίας. Τὰ πολλὰ ταῦτα ὑπομνήματα τοῦ Ἀριστάρχου καὶ αἱ ἐκδόσεις αὐτοῦ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ἀπώλοντο. Ἀλλ' ἡ φιλολογικὴ αὐτοῦ ἀξία ἢ ἐπὶ τῶν Ἑνετικῶν σχολίων¹⁾ ἐντεθησχυρισμένη καταδείκνυσιν δικαίους τοὺς πολλοὺς ἐπαίνους τοὺς ἀποδιδόμενους αὐτῷ ὑπὸ τῆς ἀρχαιότητος.

Ἦδη ἐπὶ τοῦ Ἀριστάρχου ὁ Ξένων καὶ ὁ Ἑλλάνικος, Ἀλεξανδρινὸς γραμματικὸς, ἐχώριζον τὴν Ἰλιάδα ἀπὸ τῆς Ὀδυσσεΐας καὶ διὰ τοῦτο χωρίζοντες ἐπωνομάστησαν. Οὗτοι τῷ Ὀμήρῳ ἀπέδιδον μόνον τὴν Ἰλιάδα, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν Ὀδύσειαν, ἀλλ' ἡ γνώμη τούτων παρὰ τοῖς ἔπειτα δὲν ἔτυχε σπουδαίας προσοχῆς. Ταύτην ἐπολέμησεν ὁ Ἀρίσταρχος μεθ' ὅλου τοῦ κύρους αὐτοῦ.

Καθόλου καὶ οἱ ἀρχαῖοι εὕρισκον διαφορὰς τινὰς μεταξὺ τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεΐας, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης ἔλεγε τὴν μὲν Ἰλιάδα ποίημα ἀπλοῦν καὶ παθητικόν, τὴν δὲ Ὀδύσειαν πεπλεγμένον καὶ ἠθικόν. Καὶ ὁ Λογγίνος παρέβαλλε τὴν μὲν Ἰλιάδα πρὸς τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον, τὴν δὲ Ὀδύσειαν πρὸς τὸν δύοντα, ἀλλὰ καὶ τῶν δύο ποιημάτων ποιητὴν ἐθεώρουν τὸν Ὀμηρον. Πότερον δὲ τῶν ποιημάτων ἐποιήθη πρότερον δὲν παρεδόθη ἡμῖν, ἀλλὰ μόνον εἰκα-

¹⁾ Ταῦτα ἀπεκαλύφθησαν τῷ 1789 ὑπὸ τοῦ Γαλάτου ἐλληνιστοῦ Villoison ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἑνετίας.

σίαι γίνονται. Ἐν γένει πιστεύεται ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας ἐποίησε τὸ ἔπος τοῦ θερμουργοῦ ἥρωος Ἀχιλλέως, κατὰ δὲ τὸ γῆρας τὸ τοῦ πολυτλήμονος Ὀδυσσεως.

Ἄλλ' ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις πρῶτος ὁ Ἰταλὸς Vico ἐν ἔτει 1774 ἐτόλμησε ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν προσωπικὴν ὑπαρξιν τοῦ Ὀμήρου καὶ νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι τὸ ὄνομα Ὅμηρος δὲν εἶναι κύριον ὄνομα ἀλλὰ προσηγορικὸν σημαῖνον τὴν δημοτικὴν ποίησιν τοῦ ἥρωικοῦ αἰῶνος. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην σπουδαίως ἐνίσχυσε ὁ Γερμανὸς φιλόλογος Wolf ὑποστηρίζας διὰ τῆς ἐν ἔτει 1795 ἐκδοθείσης ὑπ' αὐτοῦ περιωνύμου διατριβῆς «προλεγόμενα τοῦ Ὀμήρου», ὅτι, ἀγνώστου οὔσης τῆς γραφῆς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῶσι διὰ τῆς μνήμης τόσα ὀγκώδη ποιήματα, οἷα ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσεια, ἐπομένως ὅτι τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἄθροισμα διαφόρων δημοτικῶν ᾠσμάτων ποιηθέντων κατὰ διαφόρους χρόνους. Τῇ γνώμῃ ταύτῃ συνετάχθησαν καὶ ἄλλοι φιλόλογοι, ὡς ὁ Lachmann, ὅστις ἐπεχείρησε ν' ἀνεύρῃ ἀντιφάσεις εὐρισκομένας δῆθεν ἐν τοῖς ἔπεσιν, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων διασπάζεται ἡ ἐνότης τῶν ποιημάτων καὶ πολλὰ μικρὰ αὐτοτελῆ ᾠσματα ἐκ τούτων ἀποχωρίζονται. Τὴν γνώμην ὁμοῦς ταύτην ἐπολέμησαν ἄλλοι σπουδαῖοι φιλόλογοι ἀποδείξαντες, ὅτι ἐν τῇ πορξ τῶν αἰώνων τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη ἔπαθον μὲν μικρὰς τινὰς ἀλλοιώσεις καὶ φθοράς, ἀλλ' ὅτι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ποιητής, ὁ Ὅμηρος, εἶναι ὁ ποιήσας τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν¹⁾.

§ 7. Περὶ ἄλλων ποιημάτων ἀτόπως τῷ Ὀμήρῳ ἀποδιδωμένων.

Ἐκτὸς τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας ἀπεδίδοντο ἀτόπως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ἄλλα ποιήματα τῷ Ὀμήρῳ, οἷον α') οἱ καλούμενοι Ὀμηρικοὶ ὕμνοι, τριάκοντα καὶ τέσσαρες τὸν ἀριθμόν. Οἱ ὕμνοι

¹⁾ Ἱστορίαν τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν ἐξέδωκεν ἐν ὀγκῶδει τόμῳ ὁ καθηγητὴς τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου κ. Γεώργ. Μιστριώτης. Πρὸς δὲ ὁ αὐτὸς ἐξέδωκεν ὁλόκληρον τὴν Ἰλιάδα μετὰ εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Ὀμηρικὴν ποίησιν καὶ σχολίων εἰς ἑξ τεύχη.

δ' ὁμοῦς οὗτοι δὲν ἐποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου, ἀλλ' ὑπὸ τῆς σχολῆς αὐτοῦ, ἐκτὸς τοῦ δευτέρου ὕμνου εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, ὅστις ἀνήκει τῇ σχολῇ τοῦ Ἡσιόδου. Ἡδοντο δ' οὗτοι ὑπὸ τῶν ῥαψωδῶν πρὸ τῶν ἐπῶν τοῦ Ὀμήρου, διὰ τοῦτο καὶ προοίμια ἐκαλοῦντο καὶ ἐμνημόνεον τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ, τοῦ ὁποῖου ἐν τῇ ἑορτῇ ἐτελεῖτο ὁ ἄγων τῶν Ῥαψωδῶν. Οἱ ῥαψωδοὶ οὗτοι ὁσάκις ἤθελον νὰ ἀγωνισθῶσιν ἢ ὁπωσδήποτε ν' ἔσωσι ῥαψωδίας ἐκ τῶν Ὀμηρικῶν ἐποιοῦν τοιαῦτα προοίμια. Τούτων τῶν ὕμνων οἱ πέντε, δηλαδὴ οἱ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα δύο, ὁ εἰς τὸν Ἑρμῆν, ὁ εἰς τὴν Ἀφροδίτην καὶ ὁ εἰς τὴν Δήμητρα, εἶναι μεῖζονες τῶν ὑπολοίπων καὶ ἀνώτεροι κατὰ τὴν ποιητικὴν ἀξίαν. β') Παίγνια. Ταῦτα ἀπώλοντο ἐκτὸς τῆς Βατραχομουμαχίας, ἥτις εἶναι παρωδία τῆς Ἰλιάδος, ὅπερ σαφές τεκμήριον, ὅτε δὲν εἶναι τοῦ Ὀμήρου, διότι οὐδεὶς ποιητὴς παρωδεῖ ἑαυτόν. Μεῖζονα δ' ὁμοῦς ἀξίαν εἶχεν ὁ ἀπολεσθεὶς Μαργίτης, ὅστις ἐποιήθη ἐν Κολορῶνι. Φαίνεται δ' ὅτι οἱ θέλοντες νὰ σφετερισθῶσι τὸν Ὀμηρον τὸ ἔπος τῷ ἐξόχῳ ποιητῇ ἀπέδιδον. Ὁ Μαργίτης ἦτο ἀπλῶς περιγραφὴ ἀνθρώπου, ὅστις πολλὰ ἐγίνωσκεν, ὁμοῦς δὲ κακῶς πάντα, ἦτο δὲ μικρός, ὡς καὶ τὸ ὄνομα δεικνύει. Οἱ ἀποδιδόμενοι ἐπίσης τῷ Ὀμήρῳ Κέρκωπες εἶχον κωμικὸν χαρακτῆρα, αἱ δὲ Ἐπικυχλίδες ἦσαν ἐρωτικὸν ποίημα. γ') Ἐπιγράμματα, ἐξ ὧν περιῆλθον εἰς ἡμᾶς ὄχι ὀλίγα. Τινὰ τούτων εἶναι εὐφυῶς μὲν πεποιημένα, ἀλλ' ἄλλότρια τῆς μουσικῆς τοῦ ποιητοῦ. Ἐκτὸς τούτων φέρονται καὶ δύο δημοτικὰ ποιήματα οἱ Κεραμεῖς καὶ ἡ Εἰρεσιώνη, ὧν τὸ δεύτερον εἶναι ἐπαιτικὸν ἄσμα, ὅπερ οἱ παῖδες κατὰ τὴν ἐν τῷ φθινοπώρῳ ἑορτῇ τοῦ Ἀπόλλωνος περιερχόμενοι τὰς οἰκίας ἤδον, ὅπως λάβωσι δῶρα. Τὸ ἄσμα τοῦτο διετηρήθη ἐν κακῇ καταστάσει. δ') Οὐκ ὀλίγα ἔπη ἐκ τῶν τοῦ ἐπικοῦ κύκλου, οἷον: Ἐπίγονοι, ἡ Θηβαῖς καὶ τὰ Κύπρια ἔπη. Ἐν γένει ὅτι ἡ πληθὺς αὕτη τῶν ποιημάτων ἀπεδίδετο τῷ Ὀμήρῳ, ὅπως ἐκάστη πόλις σφετερισθῇ τὸν ποιητὴν ἀποδίδουσα αὐτῷ ποιήματα ἑαυτῆς.

§ 8. Κυκλικὸὶ ποιηταί.

Ὁ ὅλος Ἑλληνικὸς μῦθος δὲν περιλαμβάνεται ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ Ὀδυσσεΐ, διότι ἡ μὲν Ἰλιάς περιλαμβάνει γεγονότα πεντήκοντα καὶ

μῆας ἡμέρας τοῦ τελευταίου ἔτους τοῦ δεκαετοῦς πολέμου, ἐν δὲ τῇ 'Οδυσσεΐᾳ τὰ πάντα διεπράχθησαν ἐν ἡμέραις τεσσαράκοντα. Εὐρίσκοτο δ' ὅμως ὁ ὅλος μῦθος ἐν τοῖς καλουμένοις κυκλικοῖς ποιηταῖς, οἵτινες ὡς κέντρον ἔχοντες τὰ δύο Ὀμηρικὰ ἔπη ἐποίησαν τὰ πρὸ τούτων καὶ μετ' αὐτὰ καὶ οὕτω συνετέλεσαν κύκλον τινά, ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα κυκλικοὶ ποιηταὶ ἢ ἐπικός κύκλος. Ἦρχετο δὲ ὁ ἐπικός κύκλος ἀπὸ τῆς μίξεως τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς καὶ ἔληγεν εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Τηλεγόνου φόνον τοῦ 'Οδυσσεως. Οὕτω τὰ ποιήματα τὰ ἀποτελοῦντα τὸν ἐπικὸν κύκλον ἦσαν τὰ ἐξῆς· 1) Θεογονία, ποίημα οὐχὶ τοῦ 'Ησιόδου ἀλλ' ἄλλου νεωτέρου. Ἐν τούτῳ ἐγένετο λόγος περὶ τῆς μίξεως τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς καὶ περὶ τῆς γενέσεως τῶν Ἑκατοχχείρων καὶ τῶν Κυκλώπων. 2) Τιτανομαχία, ἣτις ἀπεδίδετο ὑπ' ἄλλων μὲν τῷ Κορινθίῳ Εὐμήλῳ, ὑπ' ἄλλων δὲ τῷ Μιλησίῳ Ἀρκτίνῳ. 3) Δαναῖς, ποίημα ὀλίγον γνωστόν, περιέχον τὸν μῦθον τῶν θυγατέρων τοῦ Δαναοῦ καὶ τῶν υἱῶν τοῦ Αἰγύπτου. 4) Οἰδιπόδεια, ἀποδιδομένη τῷ Κυναίῳ, ζῶντι κατὰ τὴν τρίτην Ὀλυμπιάδα. 5) Θηβαῖς ἢ Ἀμφιάρεω ἐξελασίη (ἐκστρατεία τοῦ Ἀμφικράου), τὸ ἀρχαιότατον καὶ κάλλιστον ποίημα τοῦ ἐπικοῦ κύκλου. Ὑποθέσις τοῦ ποιήματος ἦτο ἡ τῶν ἐπτά ἐπὶ Θήβας καὶ ἥρωας αὐτοῦ ὁ Ἀμφιάρεος. 6) Ἐπίγονοι, συνέχεια τῆς Θηβαίδος. Τὸ ποίημα εἶχεν ὑπόθεσιν τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν τῶν Ἀργείων καὶ ἥρωα τὸν Ἀλκμέωνα. 7) Κύπρια ἔπη, ὑπὸ τοῦ Κυπρίου Στασίου. Τὸ ποίημα τοῦτο ἦτο εἰσαγωγή εἰς τὸν Τρωικὸν πόλεμον καὶ περιεῖχεν ἐν ἑνδεκα βιβλίοις τὰ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ πολέμου μέχρι τῆς μηνίος τοῦ Ἀχιλλέως. Ἡ ἀρπαγὴ τῆς Ἑλένης ἦτο ἡ κυρία ἰδέα τοῦ ἔπους. 8) Ἰλιάς. 9) Αἰθιοπὶς ὑπὸ τοῦ Μιλησίου Ἀρκτίνου. Τὸ ποίημα τοῦτο ἤρχετο ἀκριβῶς ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς Ἰλιάδος, δηλ. τῆς κηδείας τοῦ Ἑκτορος, καὶ ἔληγεν εἰς τὴν ἔριδα τοῦ Ὀδυσσεως καὶ Αἰχντος περὶ τῆς πανοπλίας τοῦ Ἀχιλλέως, ὅστις ἦτο ὁ ἥρωας τοῦ ἔπους. 10) Ἰλιάς μικρὰ ὑπὸ τοῦ Λεσβίου Λέσχου. Αὕτη ἤρχετο ἀπὸ τῆς ἐρίδος περὶ τῶν ὄπλων τοῦ Ἀχιλλέως καὶ ἔφθανε μέχρι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ δουρείου ἵππου εἰς τὸ Ἴλιον ἢ μᾶλλον μέχρι τέλους τοῦ πολέμου. 11) Ἰλίου πέρσις τοῦ Ἀρκτίνου, περιέχουσα τὰ κατὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἰλίου μέχρι τῆς ἀποφάσεως τῆς Ἀθηνᾶς, ὅπως τοὺς Ἀχαιοὺς ἀσεβήσαντας καταποντίσῃ ἐν τῷ νόστῳ. 12) Οἱ νόστοι

ὑπὸ τοῦ Τροϊζηνίου Ἀγίου. Τὸ ποίημα τοῦτο ἦτο περιγραφὴ τῆς εἰς τὴν πατρίδα ἐπανόδου τῶν Ἀχαιῶν ἡρώων καὶ ἔληγεν εἰς τὸν φόνον τοῦ Ἀγαμέμνονος, τὴν τιμωρίαν τοῦ Ὀρέστου καὶ τοῦ Πυλάδου καὶ εἰς τὸν νόστον τοῦ Μενέλαιου. 13) Ὀδύσσεια. 14) Τηλεγονεῖα τοῦ Κυρηναίου Εὐγάμμωνος, ὅστις ἤκμαζε κατὰ τὸ 568 π.Χ. Τὸ ἔπος ἤρχετο ἐκ τῆς ταφῆς τῶν μνηστῆρων τῆς Πηνελόπης καὶ ἔληγεν εἰς τὸν ἐξ ἀγνοίας φόνον τοῦ Ὀδυσσεύς ὑπὸ τοῦ ἐκ τῆς Κίρκης ἢ τῆς Καλυψοῦς υἱοῦ Τηλεγόνου. Ἐνταῦθα ἔληγε καὶ ὁ ὅλος Τρωϊκὸς μῦθος.

Ἐκτὸς τούτων τινὲς κατατάσσουσιν εἰς τὸν ἐπικὸν κύκλον τὴν Οἰχαλίας ἄλωσιν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους χάριν τῆς Ἰόλης, τὴν Φωκαῖδα καὶ ἄλλα.

Πάντες οἱ κυκλικοὶ ποιηταὶ ἤκμαζον μετὰ τῆς ἀρχῆς τῶν Ὀλυμπιάδων καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πεισιστράτου. Τὰ ποιήματα δὲ τούτων δὲν ἠδύναντο νὰ παραβληθῶσι κατὰ τὴν ἀξίαν πρὸς τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἀπεμνημονεύοντο ἐν τοῖς σχολείοις καὶ ἠδοντο ὑπὸ τῶν βασιλέων. Ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας οἱ κυκλικοὶ ἦσαν αἱ μεγάλοι δεξάμεναι, ἐξ ὧν ἦντλουν οἱ λυρικοὶ ποιηταί, ὡς ὁ Στρησίχορος, ὁ Σιμωνίδης καὶ ὁ Πίνδαρος, οἱ δραματικοί, ὡς ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς, καὶ πολλοὶ μεγάλοι καλλιτέχναι παρὰ τούτοις εὕρισκον τὰ πρότυπα τῶν εἰκόνων αὐτῶν. Κατ' ὀλίγον δ' ὅμως τὰ ἔπη αὐτῶν ἀκριβέστερον μελετηθέντα εὐρέθησαν ἔχοντα μικροτέραν ἀξίαν τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδυσσεύς καὶ περιέπεσον εἰς λήθην. Ἐκ τούτων δὲ σώζονται μόνον ἀποσπάσματα.

§ 9. Ἡσιόδος.

Παραλλήλως πρὸς τὸ ἥρωικόν ἔπος ἀναπτύσσεται τὸ διδακτικόν, ἀλλ' ἐκείνο προηγείται τούτου. Ἀντιπρόσωπος τοῦ διδασκατικοῦ ἔπους εἶναι ὁ Ἡσιόδος, οὗ ὁ βίος δὲν μένει ἀγνώστος, ὡς ὁ τοῦ Ὀμήρου, εἰ καὶ ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἔζη ὁ ποιητής, δὲ εἶναι ἀκριβὲς ὠρισμένος. Διότι τινὲς μὲν τῶν ἀρχαίων πάνυ ἀπιθάνως τάσσουσιν αὐτὸν πρὸ τοῦ Ὀμήρου, τινὲς δὲ μετ' αὐτόν, ὅπερ πιθανώτατον. Ἰσως πρέπει νὰ τεθῇ περὶ τὸ 750 — 700 π. Χ.

Ὁ πατὴρ τοῦ Ἡσιόδου κατήγετο ἐκ τῆς Αἰολικῆς Κύμης. Οὗτος

διὰ πένιν καταλιπὼν τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἦλθεν εἰς τὴν παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ἑλικῶνος Βοιωτικὴν κώμην Ἀσκλην, περὶ ἧς αὐτὸς ὁ ποιητὴς λέγει, ὅτι ἦτο «χειμα κακὴ, θέρει ἀργαλήν, οὐδέποτε δ' ἐσθλή». Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἡσιόδου Πέρσης τοὺς βασιλεῖς δεκάσας ἡδυνήθη, ὅπως σφετερισθῇ τὸ κληρονομικὸν τοῦ Ἡσιόδου δικαίωμα, ἀλλὰ φύσει ὀκνηρὸς ὢν καὶ μὴ ἐργαζόμενος περιῆλθεν εἰς πένιν καὶ ἠναγκάσθη, ὅπως αἰτῇ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀδικοῦ ἀδελφοῦ. Εἴτε δ' ἐκ τῆς ἐριδος πρὸς τὸν ἀδελφὸν εἴτ' ἐνεκα τῶν δικαστῶν, οὓς πικρῶς ἠλεγξε διὰ τὴν ἀδικον ἀπόφασιν, ὁ ποιητὴς δὲν ἡδυνήθη νὰ μείνῃ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἀλλ' ἦλθεν εἰς παραθαλάσσιον πόλιν. Ἀγώνων δὲ ποτε ἐπιταφίων ἐν Χαλκίδι ἀνακηρυχθέντων πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀμφιδάμαντος μετέβη διὰ θαλάσσης ἅπαξ ἐξ Αὐλίδος εἰς Εὐβοίαν καὶ ἐν τούτοις ὁ ποιητὴς νικήσας δι' ὕμνου ἔλαβε τρίποδα, ὃν ἀνέθηκεν εἰς τὰς Ἑλικωνιάδας μούσας, παρ' ὧν ποτε, κατὰ τὸν μῦθον, νέος ὢν καὶ βόσκων πρόβατα παρὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ Ἑλικῶνος ἔλαβε τὸ δῶρον τῆς ποιητικῆς σοφίας. Πορευόμενος δὲ κατὰ ξηρὰν εἰς Ναύπακτον ἔλαβε παρὰ τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου χρησμόν, ἵνα φυλάττηται τὸ ἄλλος τοῦ Νεμείου Διός, διότι ἐκεῖ πεπρωμένον ἦτο ν' ἀποθάνῃ. Ἐνεκα δὲ τούτου ἐφυλάττετο τὴν ἐν Πελοποννήσῳ Νεμέαν. Ἀλλ' ἐλθὼν εἰς Οἰνεῶνα κείμενον παρὰ τὴν Ναύπακτον καὶ ἔχοντα ναὸν τοῦ Νεμείου Διός ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ξενιζόντων αὐτὸν υἱῶν τοῦ Φηγέως Ἀμφιφάνους καὶ Γανύκτορος καὶ ἐτάφη ἐν Ναυπάκτῳ. Ὑστερον δ' οἱ Ὀρχομένιοι ἐνεγκόντες τὰ ὅσῃα τοῦ ποιητοῦ ἔθελον ἐν μέσῃ ἀγορᾷ καὶ ἐχάραν ἐπιγράμμα. Πρὸς δὲ καὶ οἱ Θεσπιεῖς ἐν τῇ ἀγορᾷ αὐτῶν ἱδρυσαν χαλκοῦν ἀνδριάντα τῷ ποιητῇ.

Καὶ ὅμως παρὰ τὰς μαρτυρίας αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ περὶ τοῦ πατρὸς, τοῦ ἀδελφοῦ, τῆς πατρίδος καὶ τῶν περιστάσεων τοῦ βίου οἱ νεώτεροι καὶ τοῦ Ἡσιόδου ἡμφεσβήτησαν τὴν προσωπικὴν ὑπαρξιν. Ἀλλὰ τὰ ὑπ' αὐτῶν περὶ τούτου πλασσομένα εἶναι ἐντελῶς ἀπίθανα.

Γνήσια ποιήματα τοῦ Ἡσιόδου εἶναι α') τὰ Ἔργα καὶ Ἡμέραι καὶ β') ἡ Θεογονία.

α') Ἔργα καὶ Ἡμέραι. Τὸ ποίημα τοῦτο ἐν τῇ συνήθει αὐτοῦ μορφῇ περιέχει 828 στίχους. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τοῦ στίχου 765 καὶ ἐξῆς γίνεται λόγος περὶ τῶν καλῶν καὶ ἀποφράδων ἡμερῶν, καθ' ἃς

πρέπει νά γίνηται ἕκαστον ἔργον καθ' ἐν φυσικὸν ἡμερολόγιον (ὅθεν καὶ τὸ ποίημα "Ἔργα καὶ Ἡμέραι ὠνομάσθη) καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος εἶναι ἀσθενέστερον τοῦ πρώτου, θεωρεῖται ὑπότινων, ὡς μεταγενεστέρα προσθήκη. Τὸ ποίημα εἶναι ὅλως ἡθικὸν καὶ διδακτικὸν καὶ προσφωνεῖται τῷ ἀδελφῷ Πέρσῃ (στίχ. 11—39 καὶ 203—302), ὅστις καταναλώσας τὸ ἀδίκως κληροδοτηθέν, ἐπειδὴ ἔμενεν ἀργός, ἀπειλεῖ τὸν Ἡσίοδον διὰ νέων δικῶν. Εἶναι δὲ πλούσιος θηραυρὸς ξένης καὶ ἰδίας πείρας. Περιγράφει τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω πρό-

1) (Ἐκ τῶν Ἔργων καὶ Ἡμερῶν τοῦ Ἡσιόδου στίχ. 274—297. Συμβουλαὶ τῷ ἀδελφῷ Πέρσῃ).

ὦ Πέρση, σὺ δὲ ταῦτα μετὰ φρεσὶ βάλλεο σῆσι.
καὶ νῦ δίκης ἐπάκουε, βίης δ' ἐπιλήθεο πάμπαν.
τόνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων,
ἰχθύσι μὲν καὶ θηρσὶ καὶ ὀϊωνοῖς πειτηνοῖς,
ἔσθειν ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ἔστιν ἐν αὐτοῖς·
ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίστη
γίγνεται. Εἰ γάρ τις κ' ἐθέλη τὰ δίκαι' ἀγορεύειν
γιγνώσκων, τῷ μὲν τ' ὄλβον διδοῖ εὐρύοπα Ζεὺς·
ὅς δέ κε μαρτυρήσῃ ἐκὼν ἐπίορκον ὁμόσσας
ψεύσεται, ἐν δὲ δίκην βλάψας νήκεστον ἀασθῇ,
τοῦ δέ τ' ἀμαυροτέρῃ γενεῇ μετόπισθε λέλειπται.
ἀνδρὸς δ' εὐόρκου γενεῇ μετόπισθεν ἀμείνων.

Σοὶ δ' ἐγὼ ἐσθλὰ νοέων ἔρέω, μέγα νήπιε Πέρση.
τὴν μὲν τοι κακότητα καὶ ἱλαδὸν ἔστιν ἐλέσθαι
δηιδίως· λείη μὲν ὁδός, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει·
τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρῶτα θεοὶ προπάρουθεν ἔθηκαν
ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθρος οἶμος εἰς αὐτὴν
καὶ τροχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὶ δ' εἰς ἄκρον ἵκηται,
δηιδὴ δὴ ἔπειτα πέλει, χαλεπὴ περ εὐδσα.
Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτῷ πάντα νοήσῃ,
φρασάμενος τὰ κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ᾗσιν ἀμείνω·
ἐσθλὸς δ' αὖ κακείνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται·
ὃς δέ-κε μήτ' αὐτὸς νοέῃ μήτ' ἄλλου ἀκούων
ἐν θυμῷ βάλληται, ὃ δ' αὖτ' ἀχρήσιος ἀνὴρ.

οδον τῶν ἀνθρώπων μέχρι τοῦ πέμπτου σιδηροῦ αἰῶνος, ἐν ᾧ οἱ ἄνθρωποι παλαίουσι πρὸς τὴν ἀνάγκην, καὶ προτρέπει εἰς ἐργασίαν καὶ δικαιοσύνην ¹⁾. Διὰ τοῦτο ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ ὑπάρχουσι λυρικά στοιχεῖα καὶ θρῆνοι ἕνεκα τῆς πενίας καὶ πονηρίας τῶν ἀνθρώπων. Ἐκ τούτων δὲ λαβὼν ἀφορμὴν ὁ ποιητὴς διηγεῖται τὸν ἠθικὸν μῦθον περὶ τοῦ Προμηθεὺς καὶ Ἐπιμηθεὺς, τῆς Πανδώρας (στίχ. 42—104) καὶ τῶν πέντε γενῶν τοῦ ἀνθρώπου (στίχ. 109—201), ἡτοῦ τοῦ χρυσοῦ, τοῦ ἀργυροῦ, τοῦ χαλκοῦ, τοῦ τῶν ἡρώων καὶ τοῦ σιδηροῦ. Ἐχει παρχγγέλματα περὶ γεωργίας, ἐμπορίου καὶ ναυτιλίας (στίχ. 381—692), περὶ τῶν ἀνέμων καὶ καιρῶν, κκνόνας τοῦ βίου, διδασκαλίαν περὶ ἀνατροφῆς τῶν παίδων (στίχ. 695—764) καὶ περὶ ἡμερῶν. Ταῦτα πάντα φέρουσι τὸν διδακτικὸν τόνον χωροῦντα ἐνίοτε μέχρις ἀποτόμου κελεύσεως.

6') Θεογονία. Ἡ Θεογονία συνισταμένη ἐκ 1022 στίχων ἔχει ὑπόθεσιν τὴν κατὰταξιν τῶν διαφόρων θεῶν εἰς θεολογικὸν σύστημα. Κατὰ τὸν Ἡσιόδον ἡ κοσμογονία ἄρχεται ἐκ τοῦ Χάους, ὅπερ κατὰ τὸν ποιητὴν ἐγεννήθη μὲν, ἀλλὰ τίνι τρόπῳ δὲν δηλοῦται ὑπ' αὐτοῦ. Εἶτα γεννῶνται ἡ Γῆ, ὁ Τάρταρος καὶ ὁ Ἔρως. Μετὰ ταῦτα δὲ πολλαπλασιάζονται τὰ ὄντα διὰ μίξεως. Οὕτως ἐκ τοῦ Χάους ἐγεννήθη τὸ Ἐρεβος καὶ ἡ μέλαινα Νύξ, ἐξ ἧς μιγείσσης τῷ Ἐρέβει ἐγένοντο ὁ Αἰθήρ καὶ ἡ Ἡμέρα. Εἶτα ἡ Γῆ ἐγέννησε τὸν Οὐρανὸν ἴσον ἑαυτῇ, ἵνα τὰ πάντα περικαλύπτῃ καὶ ᾗ προσφιλὴς τῶν θεῶν κατοικία. Μετὰ τοῦ Οὐρανοῦ δ' ἡ Γῆ ἐγέννησε τὸν Ὠκεανόν, τοὺς Τιτᾶνας, τοὺς Κύκλωπας καὶ τοὺς Ἑκατόγχειρας. Οἱ Τιτᾶνες εἶναι τὸ ἀρχαιότερον γένος τῶν θεῶν, ἐξ οὗ κατὰγεται τὸ νεώτερον, τὸ τῶν Κρονιδῶν. Ὁ Κρόνος καθεῖλε τὴν ἀρχὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Οὐρανοῦ. Φοβούμενος δ' οὗτος μὴ ἀπολέσῃ τὴν ἀρχήν, κατέπινε τὰ ἑαυτοῦ τέκνα, ἀλλ' ὁ Ζεὺς τὴν κατάποσιν τοῦ πατρὸς ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ. Μετὰ ταῦτα γίνεται μακρὰ περιγραφὴ τῶν πολέμων τοῦ Διὸς καὶ τῶν συμμάχων αὐτοῦ κατὰ τῶν Τιτάνων, οἵτινες συνεκλείσθησαν ἐν τῷ Ταρτάρῳ.

Ἐκάτερον τῶν ποιημάτων τοῦ Ἡσιόδου ἔχει λάβει βεβχίως πολλὰ καὶ διαφόρους διασκευάς. Ἑτερογενὴς ὕλη εἰσέρρουσε καὶ γνησία ἐξέρρουσεν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν πρέπει, ὥς τινες τῶν νεωτέρων κριτικῶν ἰσχυρίζονται, νὰ θεωρηθῶσι συνιστάμενα ἐκ πολλῶν ἑτερογενῶν

ποιημάτων, ἀλλ' ὅτι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ποιητὴς ταῦτα ἐποίησεν. Ἡ ἐνότης τῶν ποιημάτων εἶναι χαλαρά, διότι ὁ Ἡσίοδος φροντίζων μόνον περὶ τῆς ιδέας καὶ ὀλιγοῶν τῆς μορφῆς φαίνεται σοφώτερος μὲν τοῦ Ὀμήρου, ἀλλ' ἀπειρότερος αὐτοῦ περὶ τὴν κατὰταξιν τῆς ὑποθέσεως. Ἐνῷ ἑκάτερον τῶν ἐπῶν τοῦ Ὀμήρου ἀποτελεῖ ὀργανικὸν καὶ ἐναρμόνιον ὅλον καὶ εἶναι ἑκάτερον μόνον μιᾶς πράξεως μίμησις, τὰ τοῦ Ἡσιόδου ἐν πολλοῖς εἶναι ἥττονα κατὰ τὴν ἐνότητα καὶ πολλαχοῦ αἱ ιδέαι τάσσονται παραλλήλως. Ἡ αἰτία δ' ὅμως τούτου κατ' ἐξοχὴν ἔγκειται τῇ ὑποθέσει, διότι ἡ εἰς ἐνότητα ὑποβολὴ παραγγελμάτων καὶ ὑποθηκῶν δὲν εἶναι τόσον εὐχερὴς, ὅσον ἡ τῶν μύθων.

Ἡ ποίησις τοῦ Ἡσιόδου διαφέρει τῆς τοῦ Ὀμήρου, διότι αὕτη περιέχει τοσαῦτα στοιχεῖα ὑποκειμενικότητος καὶ ψυχικῆς ταραχῆς, ὥστε ποιεῖ μετὰβασιν ἀπὸ τοῦ ἔπους εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν. Ἐνῷ ὁ Ὀμηρὸς τὰ ἴδια αἰσθήματα ρυθμίζει κατὰ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, οὗ ἡ ἀκριβὴς παράστασις εἶναι τὸ μόνον πρόβλημα, ὁ Ἡσίοδος πειράζεται νὰ μεταβάλῃ ταῦτα κατὰ τὴν ἰδίαν ἐπιθυμίαν. Βεβαίως ἐκκλίνων πρὸς τὴν ποίησιν καὶ δὴ ὁ Ὀμηρὸς διδάσκει διηγούμενος, ἀλλ' ὅμως διηγεῖται οὐχὶ χάριν διδασχῆς ἀλλὰ μᾶλλον χάριν διηγήσεως. Ἀλλ' ὁ Ἡσίοδος οὐ μόνον ἐν τοῖς ἔργοις ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Θεογονίᾳ διδάσκει. Ἐνῷ ὁ Ὀμηρὸς εὐθυμὸς καὶ μετ' ἀδιαφορίας ἄδει τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας τῶν ἡρώων αὐτοῦ, πάντες δὲ Τρῶες καὶ Ἀχαιοί, Ἀχιλεὺς καὶ Ἀγαμέμνων, μνηστῆρες καὶ Τηλέμαχος, πλανώμενοι καὶ Κύκλωπες διέρχονται πρὸ τῶν ὁμμάτων αὐτοῦ ὡς ἔχοντες ἴσα δικαιώματα, ὁ Ἡσίοδος αἰείποτε βρῦθυμος φέγει τοὺς δωροφάγους βασιλεῖς, ἐλέγχει τοὺς ὀκνηροὺς καὶ μένει ἀπραμύβητος διὰ τὰς ἀδικίας τῶν δικαστῶν. Ἐν γένει δὲ ἐξετάζων τὸ ἀνθρώπινον γένος εὐρίσκει, ὅτι τοῦτο ἐταπεινώθη καὶ διεφθάρη, διὰ τοῦτο προσπαθεῖ νὰ δώσῃ σοφοὺς συμβούλους καὶ τοὺς ἀνθρώπους φιλοπόνους ἀναδείξῃ. Ἐντεῦθεν δὲ μορφοῦται τὸ διδασκτικὸν ὅρος τῆς Ἡσιοδείου ποιήσεως, ὅπερ εἶναι προῖόν τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως τῶν ἡττηθεισῶν φυλῶν τῆς μητροπόλεως, διότι αἱ μετὰ τὰ Τρωικὰ συμβᾶσαι ἐπιδρομαὶ διετάρχξαν τὴν πολιτικὴν αὐτῆς κατάστασιν. Ἐνῷ οἱ ἄπρικοι ἦσαν ἐλεύθεροι καὶ διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας ἐπλούτουν, οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν ὑπέκυψαν εἰς τὴν

βίαν τῶν ἐπιδραμουσῶν φυλῶν. Οἱ μὲν ἄπαικοι ἐξηκολούθουν ἔχοντες τὸν αὐτὸν βίον, οἱ δὲ ἐν τῇ μητροπολεὶ ὑπολειφθέντες ἔμειναν δουλοπαρκοί. Διὰ τοῦτο τὸν κόσμον τοῦ ἡρωικοῦ περελθέντος καταλιπόντες ἐτράπησαν εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ὁ ἐργατικὸς οὗτος βίος ἀντὶ μύθων περεῖχε πρακτικὰς γνώσεις, ὅς εὐρίσκομεν ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Ἡσιόδου.

Ἡ ποίησις τοῦ Ἡσιόδου ἔχει δύναμιν καὶ ὀξύτητα, ὅμως δὲ στερεῖται τῆς πληθύος τῶν λέξεων καὶ φράσεων, αἵτινες ἀνευρίσκονται ἐν τῇ Ὀμηρικῇ ποιήσει. Ἡ δὲ γλῶσσα τούτου παραβαλλομένη πρὸς τὴν τοῦ Ὀμήρου δεικνύει τινὰς διαφοράς. Ὁ Ἡσιόδος μεταχειρίζεται πλείονας Αἰολισμούς, ὁ δ' Ὀμηρος πλείονας Ἰωνισμούς. Ἡ αἰτιατικὴ πληθυντικὴ τῶν πρωτοκλίτων ὀνομάτων παρὰ τούτῳ ἔχει τὸ α βραχὺ ὡς Κοῦρᾶς, πᾶσᾶς, Ἀρπυΐας, βουλᾶς. Παραβολῶν σπανία γίνεται χρῆσις παρ' Ἡσιόδῳ. Ὁ ποιητὴς οὗτος οὔτε τὸν χαρακτῆρα τῶν προσώπων ἀκριβῶς γνωρίζει, νὰ διαχαράξῃ, ἐπομένως στερεῖται τῆς τοῦ Ὀμήρου ἡθοποιίας, οὔτε τὴν συμπάθειαν νὰ διεγείρῃ οὔτε τὴν φαντασίαν νὰ ἐρεθίσῃ δύναται. Ἐνίοτε ἀπὸ ξηροῦ καταλόγου ὀνομάτων μετὰ ἰσχυρᾶς ἐντάσεως ἀνυψοῦται μέχρι μεγαλοπρεπείας, ταχέως δ' ὅμως μεταπίπτει. Ἐνεκα ὅμως τῆς γνώσεως πολλῶν λόγων ἦτο οὐ μόνον ἀνεξάντλητος πηγὴ τῶν λυρικῶν, τραγικῶν, λογογράφων καὶ ἄλλων, ἀλλὰ καὶ ὁ διδάσκαλός τῶν νέων. Οὗτος θεωρεῖτο ὡς ἀριστος ὁδηγὸς τοῦ βίου, διὸ οὐδεὶς ἄλλος μετὰ τὸν Ὀμηρον εἶχεν ἐξασκήσει τοσούτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς συνειδήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ἄλλα ποιήματα ἀτόπως τῷ Ἡσιόδῳ ἀποδιδόμενα. Ὡς τῷ Ὀμήρῳ ὑπὸ τινων ἀπεδίδοντο πολλὰ ποιήματα τοῦ ἐπικοῦ κύκλου, οὕτω καὶ τῷ Ἡσιόδῳ ἐκτὸς τῆς Θεογονίας καὶ τῶν Ἔργων καὶ Ἡμερῶν, ἀπεδίδοντο καὶ ἄλλα ποιήματα περὶ τὰ ἐκκαίδεκα ποιηθέντα πιθανῶς ὑπὸ τῶν περὶ τὴν Ἡσιόδειον σχολήν. Τούτων τὸ σπουδαιότατον αἱ μεγάλοι Ἡοῖαι, ἐγκώμιον ἡρωίδων, ὅσαι ἐκ θεῶν ἐγέννησαν ἐπιφανεῖς ἥρωας. Ὡνομάσθη δ' οὕτω τὸ ποίημα, διότι ἐν ἐκάστῳ τμήματι, ἐν ᾧ ἡρώϊς τις ἐνεκωμιάζετο, ὁ ποιητὴς ἤρχετο ἐκ τῆς φράσεως ἦ οἶν (ἢ ὁποία ἦτο). Ὁμοίως φύσεως ἦτο καὶ ὁ κατάλογος τῶν γυναικῶν, ποίημα ὅτε μὲν συγχεόμενον πρὸς τὰς Ἡοίας, ὅτε δὲ διαστελλόμενον τούτου. Καὶ τὰ δύο ταῦτα ποιή-

ματα οἱ μὲν ἀρχαῖοι ἀπέδιδον τῷ Ἡσιόδῳ, οἱ δὲ νεώτεροι ἀποδίδουσι τῇ Ἡσιοδείῳ σχολῇ. Διεσώθησαν δὲ μόνον ἐκ τῶν Ἡοιδῶν πεντήκοντα καὶ ἑξ στίχοι ὡς προοίμιον ἑτέρου ποιήματος, τῆς Ἀσπίδος τοῦ Ἡρακλέους, ὅπερ ἤδη Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος ἐθεώρει οὐχὶ τοῦ Ἡσιόδου ἀλλ' ἑτέρου θελήσαντος νὰ μιμηθῇ τὴν Ὀμηρικὴν ἀσπίδα τοῦ Ἀχιλλέως. Τὸ ποίημα τοῦτο σφίζεται ὅλον καὶ συνίσταται ἐκ 480 στίχ. περιέχον τοὺς ὡς προοίμιον χρησιμεύοντας πεντήκοντα καὶ ἑξ στίχους τῶν Ἡοιδῶν καὶ τὴν μάχην τοῦ Ἡρακλέους πρὸς τὸν Κύκνον (ἀρχαῖον ἥρωα υἱὸν τοῦ Ἀρεως). Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ παρεμπίπτει ἡ περιγραφὴ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἡρακλέους, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ποιήματος. Ἐτι δὲ τῇ Ἡσιοδείῳ σχολῇ ἀνήκουσιν ὁ Κήυκος γάμος, ὅστις ἦτο βασιλεὺς τῆς Τραχίνος καὶ φίλος τοῦ Ἡρακλέους, ὁ Αἰγίμιος, ποίημα πραγματευόμενον τὴν πόλεμον τοῦ ἀρχαίου βασιλέως τῶν Δωριέων Αἰγίμιου πρὸς τοὺς Λαπίθας, ἡ Μελαμπόδεια, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ μάντεως Μελάμποδος τοῦ εἰσκαργόντος τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου εἰς τὴν Ἑλλάδα, Ἐπιθαλάμιον εἰς Πηλέα καὶ Θέτιν καὶ κατάβασιν Θησέως εἰς Ἄδου μετὰ τοῦ Πειρίθου. Μεγαλυτέρην δ' ὅμως φήμην εἶχον αἱ Χεῖρωνος ὑποθήκαι, ποίημα μᾶλλον γωμικόν, δίδον κανόνας καὶ συμβουλὰς τοῦ βίου καθ' Ἡσιόδειον τρόπον.

§ 10. Τὸ ἡρωικὸν ἔπος ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων.

Μετὰ τὸν Ὀμηρον ἡ ἐπικὴ ποίησις παρήκμαζε καὶ βλέπομεν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν Ὀλυμπιάδων (776), ἄχρι τῶν ὁποίων δύ- νωνται νὰ φθάσωσι τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου, μέχρι Πει- σιστράτου (560) ἐποιήθησαν τὰ κύκλια καὶ τὰ τῆς Ἡσιόδου σχολῆς ἔπη. Ἀπὸ δὲ τοῦ Πεισιστράτου ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀρχεῖται εἰσερχό- μενος εἰς τὴν ἀνδρικήν αὐτοῦ ἡλικίαν. Διὰ τοῦτο ἀντὶ ἀκροάσεως μύθων προτιμᾷ τὰς πράξεις. Αἱ πολιτικαὶ περιπέτειαι, αἱ πολλαὶ καὶ μεγάλαι ἀποικίαι, ἡ βιομηχανία, ἡ ἐμπορία καὶ ἡ ναυτιλία ἀνέδειξαν αὐτὸν δραστηριώτερον. Ὑπὸ ταιαύτας συνθήκας ἡ ἐπικὴ ποίησις καὶ παρὰ τὴν ἀναφανείσαν ἤδη λυρικήν ποίησιν ἐξακολουθεῖ μὲν ὑπάρχουσα, ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι φυσικὸν προϊόν, ἀπόρροια δηλ.

τῆς συνειδήσεως τοῦ ἔθνους; ὡς ἐφ' Ὅμηρου καὶ τῶν κυκλικῶν ποιητῶν, ἀλλὰ μᾶλλον τεχνικὸν προῖον ὀλίγων ἀνδρῶν ἀσκούντων κατὰ μίμησιν τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ ἄτομον λαμβάνει πλήρη συνειδήσιν τῆς ἐκυτοῦ ὑπάρξεως, ἣν καὶ ἐπὶ τοῦ ἔπους ἐγράψεν.

Πρῶτος ἀντιπρόσωπος τῆς τροπῆς ταύτης τοῦ ἔπους δύναται νὰ θεωρηθῇ Πείσανδρος ὁ Καμειραῖος (645 π. Χ.). Οὗτος ἐποίησεν Ἡράκλειαν ἐκ δύο βιβλίων καὶ ἐκτῆσατο μέγα κλέος περιληφθεὶς ἐν τῷ κανόνι τῶν ἐπικῶν ποιητῶν, ὅστις περιλαμβάνει τοὺς ἐξῆς ποιητάς· Ὅμηρον, Ἡσίοδον, Πείσανδρον, Πανύασιν καὶ Ἀντίμαχον τὸν Κολοφώνιον. Μετὰ τὸν Πείσανδρον ἡ ἐπικὴ ποίησις ἕνεκα τῆς ἀκμῆς τῆς λυρικῆς ποιήσεως καὶ τοῦ δράματος ἐφαίνετο σβεσθεῖσα, μέχρις οὗτοῦ ἀνῆψε ταύτην ὁ Πανύσιος (490 π. Χ.) θεῖος τοῦ ἱστορικοῦ Ἡροδότου. Οὗτος ἐποίησε, πλὴν τῶν ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ Ἰωνικῶν (ἱστορίας τῆς Ἰωνίης), Ἡράκλειαν ἐκ στίχων 9,000, εἰς ἣν ὀρεῖται τὴν μεγάλην αὐτοῦ δόξαν. Ὁλίγῳ δὲ βραδύτερον τοῦ Πανυσίου ἤκμαζε Χοιρίλος ὁ Σάμιος (467—402 π. Χ.), ὅστις εἶναι ὁ πρῶτος ποιητής, ὅστις τοὺς περὶ τῶν θεῶν καὶ ἡρώων μύθους καταλιπὼν ἔλαβε τὴν ὕλην τοῦ ποιήματος αὐτοῦ ἐκ τῆς ἱστορίας (ἱστορικὸν ἔπος), διότι ἐποίησε Περσίδα, ἢ Περσικά, ἐν οἷς ὕμνει τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς νίκας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν βερβάρων. Ἐπιφανέστατος δ' ὅμως μετὰ τὸν ἄλλων συγχρόνων αὐτῷ ἦτο Ἀντίμαχος ὁ Κολοφώνιος, ἀκμάζων περὶ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Οὗτος μετὰ τοῦ Χοιρίλου καὶ ἄλλων ποιητῶν εὕρισκετο εἰς σχέσεις πρὸς τὸν Λύσανδρον, τὸν στρατηγὸν τῶν Λακεδαιμονίων, οὗ τὰς πράξεις οἱ ποιηταὶ οὗτοι καὶ ἰδίῳ ὁ Χοιρίλος ἐξύμνησαν ἐν ποιήματι. Ἀγωνισθεὶς δὲ πρὸς ἕτερον σύγχρονον αὐτῷ ποιητὴν Νικήρατον τὸν Ἡρακλεώτην Λυσάνδρῳ ἡττήθη ὑπὸ τούτου, ἀγωνοδίκου ὄντος αὐτοῦ τοῦ Λυσάνδρου. Ἐνεκα τούτου λυπηθεὶς ἠράνισε τὸ ποίημα, ὁ δὲ Πλάτων νέος τότε ὢν καὶ θαυμαστῆς τῆς ποιήσεως αὐτοῦ γενόμενος παρεμυθεῖτο τῷ ἡττημένῳ ποιητῇ, λέγων ὅτι αἰτία τῆς ἡττης ἦτο ἡ ἄγνοια, ἥτις ὁμοιάζει πρὸς τὴν τυφλότητα τῶν μὴ βλέπόντων Ὁ Ἀντίμαχος ἐποίησε Θυβαΐδα, εἰς ἣν ὀρεῖται τὴν φήμην αὐτοῦ. Οὗτος ἀπέιχε πολὺ τῆς ἐπικῆς ἀφελείας καὶ ἀπλότητος καὶ ἡ ποίησις αὐτοῦ εἶχε τὸ σκοτεινὸν καὶ δύσ-

κολον, ἡ δὲ γλῶσσα καὶ στιχοποιία τὸ τραχὺ καὶ ἀσύνηθες. Ὡν δὲ πλήρης παντροειδῶν γνώσεων καὶ ποικίλης σοφίας ἦτο μάλλον φιλόλογος ἢ ποιητής (τεχνικὸν ἔπος) καὶ ἔθεωρεῖτο ὁ πρόδρομος τῶν Ἀλεξανδρίων λογίων ποιητῶν, οἵτινες τὴν ἑλλειψιν τοῦ πυρὸς καὶ κρίσεως τοῦ καλοῦ ἐζήτουν ν' ἀναπληρώσωσι διὰ πολυμαθείας.

Ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρεωτικῆς ἐποχῆς τὸ ἔπος, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη ποίησις, παραχμᾶζει. Ἄν δ' εἶδός τι ποιήσεως διατηρῇται, τοῦτο δὲν ἀπορρέει ἐκ τοῦ καθόλου πνεύματος τοῦ λαοῦ, ἀλλ' εἶναι ἔργον ὀλίγων λογίων, οἵτινες μακρὸν χρόνον κατέτριψαν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἀρχαίων ποιητῶν. Τούτου ἕνεκα οἱ ποιηταὶ οὗτοι ἦσαν μάλλον φιλόλογοι ἢ ποιηταί. Τοιοῦτοι δ' ἦσαν Ῥιανὸς ὁ Κρήσις (250 π.Χ.), δοῦλος τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ φύλαξ τῆς παλαιστρας, εἶτα δὲ διὰ τῆς φιλοπονίας αὐτοῦ ἐγένετο εὐδόκιμος ἐν τε τῇ φιλολογίᾳ καὶ τῇ ποιήσει. Οὗτος πλὴν τῶν διορθώσεων ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ Ὀδυσσεΐᾳ ἐποίησεν Ἡράκλειαν, Θεσσαλικά, Ἀχαϊκά, Ἠλειακά καὶ Μεσσηνιακά. Πausanias δ' ὁ περιηγητής ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς Μεσσηνίας τῷ Ῥιανῷ ἀκολουθεῖ, ὅστις ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ τὸν Ἀριστομένην ὕμνησεν οὕτως, ὡς ὁ Ὅμηρος τὸν Ἀχιλλέα. Εὐφροίων ὁ Χαλκιδεύς, σκοτεινὸς ποιητὴς ἔχων ἀνάγκην ἐξηγήσεως, ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ μεγάλου (224—187) ἐπιστάτης τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ βιβλιοθήκης κατασταθεὶς. Οὗτος ἐποίησε τὰ ἐξῆς ἐπικά ποιήματα. Ἡσίοδον, Μυοψίαν (ἀρχαιότατον ὄνομα τῆς Ἀττικῆς) καὶ τὰς χιλιάδας ἢ ἄτακτα, ποίημα οὕτως ὀνομασθὲν ἀπὸ τῆς ποικίλης ὑποθέσεως, ἣν περιλαμβάνει. Ὑπατος δ' ὅμως πάντων τούτων ὑπῆρξεν Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος ἐξ Ἀλεξανδρείας (283 π.Χ.), μαθητεύσας ἐκεῖ παρὰ τῷ γραμματικῷ καὶ ποιητῇ Καλλιμάχῳ, πρὸς δὲ δεινῶς ὕστερον ἤρισεν. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐποίησε τὰ Ἀργοναυτικά, ἅπερ ἀνέγνω δημοσίᾳ ἐν τῇ ἐορτῇ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ποίημα κατεκρίθη κατ' εἰσήγησιν, ὡς φαίνεται, τοῦ Καλλιμάχου, ὑπὸ λύπης ἀνεχώρησεν εἰς Ῥόδον. Ἐνταῦθα ἐπεξεργασθεὶς αὐτὸ καὶ ἀναγνοὺς δημοσίᾳ ἐκτίσαστο μεγάλην δόξαν παρὰ τοῖς Ῥοδίοις, οἵτινες αὐτῷ τὸ τοῦ πολίτου δικαίωμα (ὅθεν Ῥόδιος) καὶ ἄλλας διακριτικὰς τιμὰς ἔδωκαν. Βραδύτερον δ' ἐπανελθὼν εἰς Ἀλεξανδρείαν ἐγένετο ἔφορος τῶν βιβλιοθηκῶν διαδεχθεὶς τὸν Ἐρατοσθένη. Ὁ Ἀ-

πολλώνιος ἐποίησε καὶ ἄλλα μὲν ἔπη, ἄλλὰ τῇ δοῖαν αὐτοῦ ὀφεί-
λει εἰς τὰ Ἀργοναυτικά ⁽¹⁾, ἐπικὸν ποίημα πλῆρες τέχνης καὶ φι-
λολογικοῦ μόχθου ἐκ τεσσάρων βιβλίων καὶ 5 835 στίχων ἀποτε-

(1) (Ἐκ τῶν ἀργοναυτικῶν Ἀπολλωνίου τοῦ Ῥοδίου στίχ. 262
— 287: Οἱ υἱοὶ τοῦ Βορέου Ζήτης καὶ Κάλαις ἀπαλλάσσουσι τὸν Φινέα
τῶν Ἀρπυιῶν).

Τὼ μὲν ἔπειθ' ὄρκοισιν ἀλαλκόμεναι μενέαινον·
αἶψα δὲ κουρότεροι πεπονήταο δαῖτα γέροντι,
λοίσθιον Ἀρπυίῃσιν ἐλώριον, ἐγγύθι δ' ἄμφω
265 στήσαν, ἵνα ξιφέεσσιν ἐπεσσυμένας ἐλώσσαιαν.
καὶ δὴ τὰ πρόωπισθ' ὁ γέρων ἔφανεν ἐδωδῆς·
αἱ δ' ἄφαρ ἦντ' ἄελλαι ἀδενκέες ἢ στεροπαὶ ὥς
ἀπρόφοτοι νεφέων ἐξάλμεναι ἐσσεύοντο
κλαγγῇ, μαιμώωσαι ἐδητύος· οἱ δ' ἐσιδόντες
270 ἦρωες μεσσηγὺς ἀνίαχον· αἱ δ' ἄμ' αὐτῇ
πάντα καταβρώξασαι ὑπὲρ πόντοιο φέροντο
τῇλε παρέξ, ὁδμὴ δὲ δυσάσχετος αὖθι λέλειπτο.
τάων δ' αὖ κατόπισθε δύω νῆες Βορέας
φάσαν· ἐπισχόμενοι ὀπίσω θέον. Ἐν γὰρ ἔηκεν
275 Ζεὺς μένος ἀκάματον σφίσιν· αἰτὰρ Διὸς οὐκ ἐπέστην
νόσφιν, ἐπεὶ Ζεφύροιο παραΐσσεσκον ἀέλλας
αἰέν, ὅτ' ἐς Φινῆα, καὶ ἐκ Φινῆος ἴοιεν.
ὥς δ' ὅτ' ἐνὶ κνημοῖσι κύνες δεδαημένοι ἄγρης
ἢ αἶγας κεραοὺς ἢ πρόας ἰχνεύοντες
280 θείωσιν, τυτθὸν δὲ τιτανόμενοι μετόπισθεν
ἄκρης ἐν γενέεσσι μάτην ἀράβησαν ὀδόντας
ὥς Ζήτης Κάλαις τε μάλᾳ σχεδὸν αἴσσοντες
τάων ἀκροτάτησιν ἐπέχραον ἥλιθα χερσίν,
καὶ νύκε δὴ σφ' ἀέκητι θεῶν διεδηλήσαντο.
285 πολλὸν ἐκάς νήσοισιν ἐπὶ Πλωτῆσι κιχόντες,
εἰ μὴ ἄρ' ὠκέα Ἴρις ἴδεν, κατὰ δ' αἰθέρος ἄλτο
οὐρανόθεν, καὶ τοῖα παραιφαμένη κατέρουκεν.

λούμενον. Τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ποίημα, ὅπερ ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων μετὰ τὸν Ὅμηρον καὶ Ἡσίοδον ἐσώθη ἀκέραιον μέχρις ἡμῶν. Τὰ ἄλλα ἢ ἐντελῶς ἀπώλοντο ἢ τούτων μόνοι ἀποσπασματά διεσώθησαν.

Κατὰ δὲ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους μέχρι Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου ἐποιήθησαν πανυ ὀλίγα ποιήματα τοῦ ἥρωικοῦ ἔπους, ἅτινα πάντα ἀπώλοντο. Κατὰ τὸν πέμπτον δ' ὅμως μ. Χ. αἰῶνα ἀνεφάνη σχολὴ ἐπικῶν ποιητῶν, οἵτινες ἔλαβον ὑποθέσεις ἐκ τῶν ἀρχαίων μύθων. Τούτων πρόδρομος θεωρεῖται Κόϊντος ὁ Συμυρναῖος ἢ Καλαβρός (διότι τὸ μόνον χειρόγραφον αὐτοῦ, ὅπερ διεσώθη μέχρις ἡμῶν εὑρέθη ἐν Καλαβρίᾳ τῷ 1450). Οὗτος ἐποίησεν εἰς δέκα καὶ τέσσαρα βιβλία τὰ μεθ' Ὅμηρον ἢ παραλειπόμενα Ὁμήρου καὶ ἔχει ὑπόθεσιν τὸν Τρωϊκὸν μῦθον ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἑκτορος μέχρι τοῦ ἀποπλου τῶν Ἀχαιῶν. ⁽¹⁾ Τὴν ὕλην ἔχει παραλάβει ἐκ τῶν κυκλικῶν

(¹) (Κοῖντου Συμυρναίου ἐκ τοῦ τὰ μεθ' Ὅμηρον ποιήματος, βιβλ. ιγ' στίχ. 251 — 271. Οἱ Ἀχαιοὶ ῥίπτουσιν ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ πύργου τὸν Ἀστυάνακτα καὶ ἄγρουν τὴν Ἀνδρομάχην αἰχμαλώτων).

Οἱ δὲ καὶ Ἀστυάνακτα βάλλον Δαναοὶ ταχύπωλοι
 πύργου ἀφ' ὑψηλοῦ, φίλον δέ οἱ ἦτορ ὄλεσαν,
 μητρὸς ἀφαρπάξαντες ἐν ἀγκοίνῃσιν ἑόντα,
 Ἑκτορι χρώμενοι, ἐπειὴ σφίσι πῆμα κόρουσσε
 255 ζωὸς ἑὸν, τῷ καὶ οἱ ἀπεχθήσαντο γενέθλην,
 καὶ οἱ παῖδ' ἐβάλλοντο κατ' ἔρκεος αἰπεινοῖο,
 νήπιον, οὗτοι δὴρῃν ἐπιστάμενον πολέμοιο.
 ἥύτε πόρτιν ὄρεσφι λύκοι, χατέοντες ἐδωδῆς,
 κορημνὸν ἐς ἡχήμεντα κακόφραδιῃσι βάλονται,
 260 μητρὸς ἀποτιμήξαντες ἐνυλαγέων ἀπὸ μαζῶν,
 ἢ δὲ θέῃ γοόουσα φίλον τέκος ἔνθα καὶ ἔνθα,
 μακρὰ κινυρομένη, τῇ δ' ἐξόπισθεν κακὸν ἄλλο
 ἔλθῃ, ἐπεὶ κε λέοντες ἀναρπάξωσι καὶ αὐτήν.
 ὥς τὴν ἀσχαλώωσαν ἄδην περὶ παιδὸς ἑοῖο,
 265 ἦγον δῆμοι ἄνδρες ἅμ' ἄλλης ληϊάδεσσι

ἦν ἀφηγεῖται ἄνευ ζωῆς στερούμενος ἡθοποιίας τῶν ἡρώων καὶ δρώντων προσώπων, ἔχει δ' ὅμως καλὰς παραβολὰς, ῥυθμὸν καὶ στίχους ῥέοντας ἀβιάστως, ἀλλὰ γλῶσσαν ἀδιόρθωτον καὶ ἡμαρτημένην. Κύριος δ' ὅμως ἀντιπρόσωπος τῆς σχολῆς ταύτης εἶναι Νόννος ὁ ἐκ Πανοπόλεως τῆς Αἰγύπτου, ἀκμάσας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου μ. Χ. αἰῶνος. Οὗτος ἐποίησε Διονυσιακὰ ἢ Βασσαρικά, τὸ μέγιστον τῆς ἀρχαιότητος ἔπος, ἐκ τεσσαράκοντα καὶ ὀκτῶ βιβλίων. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ βίου αὐτοῦ ἀσπασθεὶς τὸν χριστιανισμὸν ἐποίησε μεταβολὴν τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, ἥτοι ἔμμετρον αὐτοῦ μεταφράσιν. Τὴν δόξαν δ' ὅμως αὐτοῦ ὀφείλει εἰς τὸ πρῶτον ἔργον. Τοῦ ποιήματος τούτου πυρὴν εἶναι ὁ μῦθος τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Βακχικοῦ θιάσου, ἰδίᾳ δὲ ἐν μέρος τοῦ πολέμου τοῦ θιάσου τούτου πρὸς τοὺς Ἰνδοὺς καὶ τὸν βασιλέα τούτων Δηριάδην, ἀλλ' ὅμως ἀναμιγνύει καὶ πολλοὺς ἄλλους μύθους ἐκ τῆς καθ' ὅλου μυθολογίας.¹⁾ Τὸ ποίημα

κούρην Ἡετιῶνος ἀμύμονος αἰνὰ βοῶσαν
ἢ δ' ἄρα παιδὸς δοῖο, καὶ ἀνέρος, ἠδὲ τοκῆος
μνησαμένη φίλου, αἰνὸν εὐσφυρος Ἡετιῶνη
ὥρμηρεν θανέεσθαι, ἐπὶ βασιλεῦσιν ἄμεινον

270 τεθνάμεν ἐν πολέμῳ ἢ χεῖροσιν ἀμφιπολεύειν
καὶ ῥ' ὀλοφυδνὸν ἄυσε, μέγ' ἀχνυμένη κέαρ ἔνδον.

¹⁾ (Ἐκ τῶν Διονυσιακῶν τοῦ Νόννου βιβλίον με'. στίχ. 220.

Ὁ Πενθεὺς διατάσσει τοὺς θεράποντας, ἵνα τὸν Διόνυσον συλλαβόντες δῆσωσιν. Οὗτος ὅμως ἐκφεύγει τῶν χειρῶν τῶν θεραπόντων καὶ γίνεται ἄφαντος).

220 Δμῶες ἐμοί, στείχοντες ἐν ἄλλοι καὶ μέσον ὕλης
ἄξατέ μοι βαρύνδεσμον ἀνάγκιδα τοῦτον ἀλήτην,
ὄφρα τυπὲς Πενθῆος ἀμοιβαῖσιν ἱμάσθῃαι
μηκέτι φαρμακόμεντι ποτῶ θέλξειε γυναικάς,
ἀλλὰ γόνυ κλίνειεν· ἀπὸ σκοπέλων δὲ καὶ αὐτὴν

225 μητέρα βακχευθεῖσαν ἐμὴν φιλότεκνον Ἀγαυὴν
φυτάδος ἀγρόπνοιο μεταστήσασθε χορεῖς,
λυσσαλέης ἐρυσαντες ἀνάμπνκα βύτρυν ἐθειρης».

τοῦ Νόννου φέρει τὴν σφραγίδα τοῦ εὐφραντάστου καὶ θερμοῦ ποιητοῦ τῆς Ἀφρικῆς, διὰ τοῦτο ἐν τῇ εἰκοίσει τῆς φύσεως ἄρχει τὸ θαῦμα, διὰ δὲ τὰς ἡθικὰς ἰδέας καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα δὲν ὑπάρχει χῶρος. Αἱ εἰκόνες αὐτοῦ εἶναι κενὰ φαντάσματα, τὸ δ' ὅλον ἔπος στερεῖται τῆς ἐκ τῶν ἐπεισοδίων καὶ ποικιλίας τῆς ὕλης ἀναψυχῆς καὶ ὁμοιάζει πρὸς θερμὴν καὶ ἄνυδρον Σαχάρην. Ἐν τῷ μέτρῳ προετίμησε τὴν μονότονον σχολικὴν συμμετρίαν τῆς ἐλευθέρας χρήσεως αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ νεωτερισμοί, οὓς ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ μεταχειρίζεται, εἴλκυσεν τὴν προσοχὴν καὶ ἐγένετο ὁ Νόννος ἰδρυτὴς τῆς νέας ἐφημέρου σχολῆς. ἥ μιμηταὶ θεωροῦνται οἱ ἐξῆς· Τρυφιδώδωρος ἐξ Αἰγύπτου γραμματικὸς ποιήσας Μαραθωνικά, τὰ καθ' Ἴπποδάμειαν καὶ Ὀδύσσειαν λιπογράμματον, ¹⁾ ἅπερ ἀπώλοντο. Περιεσώθη δὲ μέχρις ἡμῶν ἡ Ἰλίου ἄλωσις, συνισταμένη ἐξ 619 στίχων. Κόλλουθος ἢ Κολλοῦθος (491—518) μ. Χ.) ἐκ Λυκοπόλεως τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Θηβαίδος. Ἐποίησε μὲν οὗτος Καλυδωνικά ἐγκώμια δι' ἐπῶν καὶ Περσικά, ὅμως δ' εἶναι γνωστὸς ἐκ τοῦ σφζομένου ἐπύλλiou Ἀρπαγῆς Ἐλένης, συνισταμένου ἐκ 392 ἐξαμέτρων. Μουσαῖος ὁ γραμματικὸς, οὗ σφίζεται λαμπρὸν ἐπύλλιον

ὡς φαμένου Πενθῆος ὁπάονες ὠκέι ταρσῶ
 ἔδραμον ὑπικόμοιο δυσέμβρατον εἰς ῥάχιν ὕλης,
 230 ἵχνια μαστεύοντες ὀριπλανέος Διονύσου,
 καὶ μόγισ ἀθρήσαντες ἐρημάδος ἀγχόθι πέτρης
 θυροσμοανῇ Διόνυσσον ἐπερρώσαντο μαχηταί·
 καὶ παλάμαις Βρομίῳ πέριξ ἔσφιγξαν ἱμάντας,
 δεσμὰ βαλεῖν ἐθέλοντες ἀνικήτῳ Διονύσῳ.
 235 Ἄλλ' ὁ μὲν ἦεν ἄφαντος, ἐφ' περὶ δόεντι πεδίλῳ
 ἀΐξας ἀνίκητος, ἐν ἀφθόγγῳ δὲ σιωπῇ
 δαιμονίῃ θεράποντες ἐδουλώθησαν ἀνάγκη,
 μῆνιν ἀλυσκάζοντες ἀθηήτοιο Ἀναίου
 ταρβαλέοι.

¹⁾ Δηλ. ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ἔλειπεν ὅλως τὸ πρῶτον γράμμα α, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τὸ β, καὶ οὕτω καθεξῆς.

τὰ καθ' Ἡρώ καὶ Λέανδρον ἐξ 340 στίχων. Ἡ Ἡρώ ἦτο ἱε-
ρεια ἐξόχου κάλλους τοῦ ἐν Σηστῶ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης. Ταύτην ἀγα-
πήσας νέος τις Λέανδρος ἐκ τῆς ἀπέναντι τῆς Σηστοῦ κειμένης Ἀ-
βύδου πολλάκις κατὰ τὴν νύκτα νηχόμενος ἔφθανεν εἰς τὴν ἐρωμένην
αὐτοῦ. Ἀλλ' ὑπὸ τρικυμίας ποτὲ καταληφθεὶς ἐπνίγη. Τὸ σῶμα τού-
του εὐρούσα ἡ Ἡρώ τὴν ἐπιούσαν ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐ-
πνίγη. Τὸ ποίημα διὰ τὴν χάριν καὶ ζωηρότητα τοῦ αἰσθήματος εἶ-
ναι τὸ κάλλιστον προῖον τῆς Βυζαντιακῆς ποιήσεως.

Παραλείποντες δ' ἄλλους ἐν τῷ μεταξύ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτ-
τον ἀσῆμους ἐπικούς ποιητὰς ἀναφέρμεν μόνον τὸν ἔτι ἀσημότερον
Ἰωάννην Τζέτζην, ζήσαντα περὶ τὰ μέσα τοῦ 16^{ου} αἰῶνος μ. Χ.
Οὗτος μνημονικώτατος ὢν πάντων τῶν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἀνδρῶν¹⁾
ἦν συγχρόνως ἄκριτος, μάταιος καὶ φλύαρος. Ἀλλ' ὅμως ἔνεκα τοῦ
περιεχομένου τῶν ἀτέχνων καὶ βαρβάρων τὴν μορφήν ποιημάτων
αὐτοῦ ἀπολεσθεῖσάν τῶν πηγῶν, ὅθεν ἤντλησεν, εἶναι ὁπωσοῦν χρή-
σιμος. Ἔργα τούτου εἶναι Ἰλιακά, ἐπιτομὴ τοῦ ἐπικοῦ κύκλου, διαι-
ρούμενα εἰς τρία μέρη, τὰ πρὸ Ὁμήρου, τὰ Ὁμήρου καὶ τὰ μεθ'
Ὁμηρον ἐκ 1666 στίχων ἐξαμέτρων. Ἱστορικὴ βίβλος, ἥτοι
κυκλῶν ποικίλων ἱστορικῶν καὶ μυθικῶν διηγήσεων, κοινῶς χιλιάδες,
διότι διηρέθη εἰς δέκα καὶ τρία μέρη, ὧν ἕκαστον περιέχει χιλίους
πολιτικούς στίχους.²⁾ Ἀλληγορίαι Ἰλιάδος ἐξ 8000 ἐπίσης
πολιτικῶν στίχων.

1) Ἐπὶ τῷ δώρῳ τῆς μεγάλῃς αὐτοῦ μνήμῃς καυχώμενος καὶ ὁ
ἴδιος λέγει τὰ ἐξῆς:

οἶδας δὲ πάντως ἀκριβῶς πῶς πᾶσαν οἶδα βίβλον
ἐκ στήθους τε καὶ στόματος οὕτως ἐτοίμως λέγειν·
οὐδὲν γὰρ μνημονέστερον τοῦ Τζέτζου Θεὸς ἄλλον,
ἄνδρα τῶν πρὶν τε καὶ τῶν νῦν ἐξέφηνεν ἐν βίῳ.

2) Οὕτως ὠνομάσθη ὁ ἐκ δέκα καὶ πέντε συνήθως συλλαβῶν στί-
χος, σχηματισθεὶς κατὰ τὴν ἐνάτην ἢ δεκάτην ἑκατονταετηρίδα μ.
Χ. Οὗτος εἶναι εἶδος τι τετραμέτρου ἱαμβικοῦ καταληκτικοῦ καὶ ὁ
χρόνος αὐτοῦ κανονίζεται ἐκ τοῦ τόνου.

§ 11. Τὸ διδακτικὸν ἔπος μετὰ τὸν Ἡσίοδον.

Ἐπειδὴ ἡ ἐπικὴ διδακτικὴ ποίησις σκοπεῖ τὴν ἐν τῇ διηγέσει διδασκαλίαν, ὅργανα ταύτης δὲν ἠδύναντο νὰ ὦσιν ἄλλοι ἢ οἱ σοφοὶ θρησκευτικῶν, πολιτικῶν καὶ φυσικῶν γνώσεων. Ἡ δὲ ἐπὶ τῶν ποιημάτων τοῦ Ἡσιόδου ἀπαντῶσι τοιαῦτα θρησκευτικὰ (Θεογονία), πολιτικὰ καὶ φυσικὰ γνῶσεις (Ἔργα καὶ Ἡμέραι). Διὰ τοῦτο τὴν μετὰ τὸν Ἡσίοδον διδακτικὴν ἐπικὴν ποίησιν ἐκπροσωποῦσιν οἱ φιλόσοφοι κατὰ τρεῖς διευθύνσεις· α' τὴν θρησκευτικὴν, β' τὴν πολιτικὴν καὶ γ' τὴν φυσικὴν.

Οἱ κύριοι ἀντιπρόσωποι τῆς πρώτης διευθύνσεως τῆς διδακτικῆς ἐπικῆς ποιήσεως, ἥτοι τῆς θρησκευτικῆς, εἶναι· Ἐπιμενίδης ὁ Κρήσις, θεόσοφος καὶ θεοφιλὴς ἐπικός ποιητὴς κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Σόλωνος, ἵνα καθάρῃ τὸ ἄστυ ἀπὸ τοῦ Κυλωνείου ἄγους· Φερεκύδης ὁ Σύριος (541 π. Χ.), εἰς τῶν ἀρχηγῶν τῆς Ἰωνικῆς φιλοσοφικῆς αἰρέσεως· Ὀνομάκριτος ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πεισιστράτου. Τούτου ἡ Θεολογία Ὁρφέως εὔρε προθυμοτάτους ὑστερον ἀναγνώστας, ὡς τὸν Πλάτωνα, Εὐριπίδην καὶ ἐν νεωτέροις χρόνοις ἄλλους πολλούς.

Τὴν δὲ πολιτικὴν ἠθικὴν σοφίαν, ὅπλ. τὴν ἐκ τῆς μερικῆς πείρας ἐξαγωγήν γενικῆς ἀληθείας (γνωμικὴ ποίησις), χρήσιμον διὰ τὸν βίον, ἐπραγματεύοντο μᾶλλον ἐλεγειακῶς ἢ ἐπικῶς. Ἐχομεν δ' ὅμως ἀποσπάσματα ἐν ἐξαμέτρῳ τοῦ Σόλωνος καὶ Φωκυλίδου τοῦ Μιλησίου τὰς γνώμας ἐκ 230 ἐξαμέτρων, διατηρηθείσας μέχρις ἡμῶν, ἀλλὰ μεταβεβλημένας ὑπὸ μεταγενεστέρης χριστιανικῆς ἢ ιουδαϊκῆς χειρός.

Τῆς δὲ φυσικῆς διευθύνσεως ἀντιπροσώπους ἔχομεν τοὺς φυσικοὺς φιλοσόφους, οἵτινες τὰς περὶ τῆς φύσεως αὐτῶν θεωρίας προετίμων νὰ διαδίδωσι μᾶλλον ποιητικῶς ἢ πεζολογικῶς, τὸ μὲν ὅπως ἀκέραιοι μεταδίδωνται αὐταὶ προχρησιμοποιεῖν ὑπὸ τοῦ μέτρου, τὸ δὲ, ὅπως διὰ τῆς ποιήσεως εὐχερέστερον διαδίδωσι τὰς θεωρίας αὐτῶν, κινεῖν οὖντες σφοδρότερον τὰς ψυχὰς τῶν ἀναγνώστων. Τούτων ὀνομαστέοι εἶναι Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος (520 π. Χ.), κτησάμενος μεγίστην δόξαν ἐκ τοῦ φιλοσοφικοῦ συγγράμματος περὶ φύσεως, ὅπερ ἦτο πεποιημένον ἐν ἐπικῇ γλώσσῃ καὶ ἡρωικῇ ἐξαμέτρῳ. Παρ-

μενίδης ὁ Ἐλεάτης μαθητὴς τοῦ Ξενοφάνους. Κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ διδασκάλου ὁ Παρμενίδης τὰς θεωρίας αὐτοῦ κατέθετό ἐν στίχοις, ποιήσας ποίημα περὶ φύσεως. Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντίνος (492 π. Χ.), ἀνὴρ πολυμαθέστατος συνδεόμενος πρὸς πολλὰς θαυμαστὰς παραδόσεις καὶ δὴ καὶ πρὸς ἀνάστασιν ὑπ' αὐτοῦ νεκρᾶς γυναικός. Οὗτος ἐποίησε πρὸς πολλοῖς ἄλλοις καὶ δύο φιλοσοφικὰ ποιήματα τὸ μὲν περὶ φύσεως, τὸ δὲ καθαρμοῦς, ὅπερ ἦτο ἡθικὸν ποίημα, δι' οὗ προέτρεπε τοὺς πολίτας εἰς ἡθικὴν κάθαρσιν ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων.

Ἐπὶ δὲ τῆς Ἀλεξανδρεωτικῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ ἀσχολία περὶ τὰς θετικὰς καὶ πρακτικὰς ἐπιστήμας ἐπεκράτησε, τὸ διδακτικὸν ἔπος πολὺ ἠὲδοκίμησεν, ἐπειδὴ ἦτο σύνηθες τότε αἱ ἐπιστημονικαὶ αὗται γνώσεις ποιητικῶς νὰ μεταδίδωνται. Ταύτης τῆς περιόδου κύριοι ἀντιπρόσωποι εἶναι Ἄρατος ἐκ Σόλων τῆς Κιλικίας, γεννηθεὶς τῷ 315 π. Χ. ἐξ ἐπιφανοῦς γένους. Οὗτος κατὰ τὸ 276 π. Χ. ἐκλήθη πρὸς πολλοῖς ἄλλοις λογίοις ὑπ' Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ εἰς Πέλλαν καὶ κατὰ προτροπὴν τούτου ἐποίησε τὰ Φαινόμενα, ἐν οἷς ἡκολούθησε πιστῶς ὁμοίῳ πεζῷ ἀστρονομικῷ συγγράμματι Εὐδόξου τοῦ Κνιδίου συμπληρώσας τοῦτο ἐκ συγγράμματων ὁμοίας φύσεως τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Θεοφράστου. Τὸ ποίημα τοῦτο διασωθὲν συνίσταται ἐκ 1154 στίχ. καὶ διαιρεῖται εἰς δύο, εἰς τὰ Φαινόμενα καὶ εἰς τὰ ἐκ 422 στίχ. Διοσημεῖα. Ὁ ποιητὴς ἐπὶ τοσοῦτον ἠὲδοκίμησεν, ὥστε ὑπὸ πάντων ἐπηνέθη καὶ πολλοὶ τῶν μεταγενεστέρων ἡσχολήθησαν περὶ αὐτὸν καὶ ὑπεμνημάτισαν τοῦτον. Ὁ δὲ Κικέρων ἐπαινῶν τούτου τὸν κομψότατον στίχον μετέφρασε τὸ δεύτερον μέρος εἰς τὸ Λατινικὸν ὀνομάσας τοῦτο Προγνωστικά. Μετὰ τὸν Ἄρατον ἐπιφανέστατος εἶναι Νίκανδρος ὁ Κολοφώνιος ἰατρός, γραμματικὸς καὶ ποιητὴς, ζήσας ἐπὶ πολὺ ἐν Αἰτωλίᾳ (160-140 π. Χ.). Τὸ σπουδαιότατον αὐτοῦ ἔργον, τὰ Ἑτεροιοῦμενα (πηγὴ τῶν μεταμορφώσεων τοῦ Ὁβιδίου), ἀπώλετο, διεσώθησαν δὲ μέχρις ἡμῶν τὰ Θηριακὰ ἐξ 958 στίχων, ἔχοντα ὑπόθεσιν τὴν θεραπείαν τῆς δόξεως δηλητηριωδῶν θηρίων, καὶ τὰ Ἀλεξιφάρμακα ἐξ 630 στίχ., ἐν οἷς καταλέγονται τὰ φάρμακα κατὰ τῆς δηλητηριάσεως τῆς προ-

ελθούσης ἐξ ἐδεσμάτων. Ἀμφότερα εἶναι ἀξίαι ποιητικῆς, σκοτεινὰ καὶ δύσκολα.

Μετὰ δὲ τοὺς μετὰ Χριστὸν αἰῶνας ἀνεφάνησαν οὐχὶ ὀλίγοι δι-
δακτικοὶ ποιηταί, ἐξ ὧν ἀναφέρομεν τὸν Μάρκελλον, ἱατρὸν ἐκ Σί-
δης τῆς Παμφυλίας (150 μ. Χ.), γράψαντα τεσσαράκοντα καὶ δύο
βιβλία ἱατρικά, ἐν ἡρωικαῖς ἐξαμέτροις. Ἐκ τοῦ ποιήματος τούτου
περιεσώθησαν ἑκατὸν καὶ εἰς στίχοι περὶ ἰχθύων, δηλ. περὶ θερα-
πευτικῆς δυνάμεως τῶν ἰχθύων. Εἴτα ἀναφέρεται Διονύσιος ὁ
περιηγητής, ποιήσας περιήγησιν οἰκουμένης, ἧς σφίζεται ὑπό-
μνημα Εὐσταθίου. Ἐπιφανέστατος δ' ὅμως ταύτης τῆς περιόδου
ὑπῆρξεν ὁ Ὀππιανὸς ἐκ Ναζάρβου τῆς Κιλικίας, ζῶν ἐν τοῖς χρό-
νοις αὐτοκράτορος τοῦ Σεβήρου. Τούτου σφίζεται καλλίστον ποίημα
Ἀλυστικά, ἐκ πέντε βιβλίων, ἐν οἷς ἔγραψε περὶ τῆς διαίτης καὶ
ἀγρας τῶν ἰχθύων. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ δ' ὄνομα Ὀππιανοῦ, ἀλλὰ φανε-
ρῶς ἄλλου ἐξ Ἀπαμείας τῆς Συρίας καὶ οὐχὶ τοῦ προηγουμένου ἐφέ-
ροντο Κυνηγετικά, ἀφιερούμενα τῷ αὐτοκράτορι Καρκαλάῳ ἐν
πέντε βιβλίοις, ὧν ἔχομεν τὰ τέσσαρα, καὶ Ἰξευτικά, ἔχοντα ὑπό-
θεσιν τὴν δι' ἰξὺ ἀγραν τῶν πτηνῶν. Ταῦτα ἀπώλοντο μὲν, σφίζε-
ται δ' ὅμως παράφρασις τούτων ὑπὸ τινος Εὐτεκνίου.

Ἄλλα δὲ τινα μικρὰς ἀξίας διδακτικὰ ποιήματα εἶναι Μαξίμου
τοῦ Ἡπειρώτου ἢ Βυζαντίου περὶ καταρχῶν, δηλ. περὶ τῶν
ἐπιδράσεων τῶν ἀστέρων ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἀσχολιῶν, ἐξ 610 στίχ.,
καὶ Μανέθωνος τοῦ Αἰγυπτίου τὰ Ἀποτελέσματα, ἐπίσης
ἀστρολογικὸν ποίημα ἐξ 6 βιβλίων. Ἐκ τῆς ὑποθέσεως δ' ὅμως τῆς
στιχοουργίας καὶ τῆς γλώσσης φαίνεται, ὅτι οὔτε ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προ-
σώπου οὔτε ἐν τοῖς αὐτοῖς χρόνοις ἐποιήθη τὸ ποίημα.

§ 12. Παρωδικὸν ἔπος.

Οὐ μόνον κατὰ τοὺς ὕστερον χρόνους οὐδεὶς ἔξοχος ποιητῆς ἐπικός
διεκρίνετο, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐπὶ τοῦ Περικλέους ὅτε ἡ δραματικὴ ποίησις
καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἔθαιλλον, ἡ ἐπικὴ ἀπλότης καὶ τὸ φυσικὸν ὕψος
αὐτῆς δὲν παρῆχον πλέον αἴσθησιν. Διὰ τοῦτο φυσικῶς ἐπῆλθεν εὐ-
χαρίστησις καὶ ἐπιθυμία νὰ πραγματεύωνται τὸν ἀρχαῖον ἐπικόν

χαρακτῆρα ἀστείως καὶ γελοίως, δηλ. νὰ παρωδῶσιν. Κύριος δὲ τῆς παρωδίας χαρακτῆρ εἶναι ἡ χρῆσις ὑψηλῶν διανοημάτων, γλώσσης καὶ ῥυθμοῦ Ὀμηρικοῦ ἐπὶ ταπεινῶν καὶ εὐτελεῶν ἀντικειμένων, δι' οὗ τὰ ὑψηλὰ ταῦτα παρουσιάζονται γελοῖα. Ἡ εἰς τὸν Ὀμηρον ἀτόπως ἀποδομένη Βατραχομουμαχία, πιθανῶς ποιηθεῖσα κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρεωτικούς χρόνους, εἶναι τελεία παρωδία. Ὑπόθεσις ταύτης εἶναι ἡ τῶν μυῶν πρὸς τοὺς βατράχους ἐγερεθεῖσα τυχαίως μάχη. Ὁ βασιλεὺς δηλ. τῶν βατράχων Φυσιγόναθος ἐκάλεσε τὸν μῦν Ψυχάρπαγα, ὅπως ἐπισκεφθῇ τὸν οἶκον αὐτοῦ. Οὗτος τὴν πρόσκλησιν δεξάμενος ἐπέβη ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ Φυσιγόναθου. Ἀλλ' αἰφνης ἐφάνη ὕδρος καὶ ὁ βάτραχος φοβηθεὶς κατέβη εἰς τὴν λίμνην ἀφείς τὸν κοῦφον Ψυχάρπαγα ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ἐν οἷς ἐπνίγη. Τὸν θάνατον τοῦ ὁμοφύλου ἰδὼν ὁ Λιχοπίναξ ἀνήγγειλε τοῦτο εἰς τοὺς μῦς, οἵτινες ἤγειραν φοβερόν πόλεμον κατὰ τῶν βατράχων. Μετὰ κωμικοῦ δ' ὅμως τρόπου ὁ ποιητὴς περιγράφει τὸν ὁπλισμὸν ἐκαστέρου στρατοπέδου. Ἀφ' οὗ δ' οἱ μῦες ὠπλίσθησαν, ἔπεμψαν κήρυκα Ἐμβασίχυτρον τὸν υἱὸν τοῦ Τυρογλύφου. Οἱ βάτραχοι, ὡς εἰκός, ἐταράχθησαν καὶ ταραχθέντες ἐμέμφοντο τῷ Φυσιγόναθῳ, ἀλλ' οὗτος ἀπολογούμενος ἔλεγεν, ὅτι δὲν ἔπνιξε τὸν Ψυχάρπαγα, ἀλλ' αὐτὸς μιμούμενος τὰς τῶν βατράχων νήξεις ἐπνίγη. Ἀφ' οὗ δ' ἡ πρέσβευσις ἀπέτυχε, τῶν κωνώπων σαλπιγξάντων ἠγέρθη φοβερά μάχη, καθ' ἣν πολλοὶ νεκροὶ ἔπεσον. Οἱ θεοὶ ἰδόντες τοὺς βατράχους ἡττωμένους ᾤκτιραν τούτους καὶ ὁ Ζεὺς ἔβαλε κεραυνόν, δι' οὗ ἐφόνευσε τὸν Καπανέα, ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἀπειράπη τοῦ ἀγῶνος ὁ εὐθαρσὴς τῶν μυῶν στρατός. Οὕτως οἱ μῦες ἔμελλον νὰ φθείρωσι τὸ γένος τῶν βατράχων, εἰ μὴ ὁ Ζεὺς ἔπεμπεν ἀρωγούς τοὺς καρκίνους, οἵτινες τὰς οὐράς, τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας τῶν μυῶν διὰ τῶν στομάτων κόπτοντες ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν.

Τὸ ποίημα τοῦτο οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ παρωδία ἀρχαίων ἐπῶν, κατ' ἐξοχὴν δὲ τῆς Ἰλιάδος.

Πρῶτος ἐπίσημος ποιητὴς τοῦ εἵδους τούτου τῆς ποιήσεως εἶναι Ἠγήμων ὁ Θάσιος, ἐπονομαζόμενος Φακῆ, εὐνοούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ σφόδρα ὑπὸ τοῦ δήμου ἀγαπώμενος. Ἐν τῇ Γιγαντομαχίᾳ, ἐν ἣ, ὡς φαίνεται, ἐπαρώδει τὴν στρατείαν εἰς τὴν Σικε-

λίαν, οὕτως ἐκήλησε τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε οὗτοι πλεῖστον ἐγέλασαν, εἰ καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν ἡγγέλθη αὐτοῖς ἐν τῷ θεάτρῳ τὸ φοβερόν ἀτύχημα τῆς στρατείας ἐκείνης. Πρὸς δ' ἀναφέρεται Εὐβοῖος ὁ Πάριος, ζῶν κατὰ τοὺς χρόνους Φιλίππου τοῦ Μακεδόνης· τοῦτου ἐσώζοντο μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἀθηναίου τέσσαρα βιβλία παρῳδιῶν ¹⁾. Μάτρων ἢ Ματρέας ἐπὶ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Οὗτος ἐποίησε δεῖπνον, καθαρὰν παρῳδίαν τοῦ Ὀμήρου. Ὁ Ἀθήναιος διετήρησεν ἡμῖν στίχους τινὰς τούτου ²⁾.

Ὡς δ' ὑπῆρξε παρῳδία τοῦ ἥρωικοῦ ἔπους, οὕτω καὶ τοῦ διδακτικοῦ. Αὐτὸς ὁ Ξενοφάνης ἐν τῷ φιλοσοφικῷ αὐτοῦ ποιήματι εἶχε χαρακτῆρα σκωπτικὸν καὶ χλευαστικόν. Τίμων δ' ὁ Φλιάσιος (284 π. Χ.) διέστυρεν ἀπάσας τὰς φιλοσοφικὰς ἰδέας, ἐκτὸς τῶν Στωικῶν. Ἀκουσία δὲ παρῳδία εἶναι οἱ λεγόμενοι Κέντρωνες, προϊόντα πενίας πνεύματος, συντασσόμενοι διὰ συλλογῆς ξένων στίχων. Τοιοῦτοι κέντρωνες ἐποιῶντο ἐν ταῖς Βυζαντιναῖς χρόνους. Ὁ ἄγων Ἡσιόδου καὶ Ὀμήρου εἶναι παράδειγμα τοιούτων ποιημάτων, ὡς καὶ τὰ Ὀμηρόκεντρα τῆς αὐτοκρατείας Εὐδοξίης, θυγατρὸς μὲν τοῦ Ἀθανασίου σοφιστοῦ Λεοντίου, συζύγου δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ. Τὸ ποίημα τοῦτο περιγράφει τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ διὰ 2 343 ὁλοκλήρων Ὀμηρικῶν στίχων ἢ ἡμιστιχίων.

§ 13. Περὶ Αἰσωπειῶν μύθων.

Πολλάκις διὰ τῆς προσωποποιήσεως τῆς ἀψύχου φύσεως καὶ ἀποδόσεως ἀνθρωπίνης νοήσεως καὶ ἐνεργείας τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἐδί-

1) Οὗτος λαβὼν ἀφορμὴν ἐξ ἑρίδος κουρέων πρὸς κεραμεία πάνυ εὐφυῶς παρῳδεῖ τὸν γνωστὸν λόγον τοῦ Νέστορος ἐν Ἰλ. Α, 175 οὕτως·

*Μῆτε σὺν τὸν δ' ἀγαθὸς περ ἐὼν ἀποαίρεο, κουρεῦ,
Μῆτε σὺ, Πηλεΐδη.*

2) Δεῖπνά μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροφα καὶ μάλα πολλὰ,

δοντο παρ' Ἑλλησι τοῖς ἀνθρώποις διδασκαλίαι. Ἡ τοιαύτη δὲ ἐν εἰκόσι καὶ παρὰβολαῖς διήγησις, τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ βίῳ σκοποῦσα, ὠνομαζέτο μῦθος, αἶνος, λόγος, ἀπόλογος. Τὴν πρὸς τοῦτο ὕλην παρέχον συμβάντα καὶ ἐμπειρία τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Πρῶτοι δὲ τοιοῦτοι μῦθοι ἀπαντῶσι παρ' Ἡσιόδῳ καὶ Ἀρχιλόῳ. Παρέλαβον δ' οἱ Ἕλληνες τὸ πλεῖστον μέρος τῶν μῦθων παρ' ἄλλων ἐθνῶν, μάλιστα δὲ παρὰ τῶν Φρυγῶν. Διότι μῦθους, ἐπειδὴ οὗτοι εἶναι ἐρεῦρες τοῦ φυσικοῦ ἀνθρώπου, εὐρίσκει τις καὶ παρὰ λαοῖς, οἵτινες δὲν ἔχουσι φιλολογίαν. Ὁ μετενεγκὼν δὲ τοῖς Ἕλλησι τοὺς μῦθους καὶ δεξιῶς τούτους μεταχειρισθεὶς εἶναι ὁ Αἰσωπος (550 π.Χ.) πιθανώτατα ὦν Φρυξ δοῦλος τὸ κατ' ἀρχάς. Εἶτα δ' οὗτος ἐλευθερωθεὶς καὶ μεταβὰς εἰς Δελφοὺς ἐφρονέυθη ἐκεῖ ὡς ἱερόσυλος.

Ἡ ἀφήγησις τῶν Αἰσωπείων μῦθων ἐγένετο ἐν πεζῷ λόγῳ καὶ ἐδιδάσκοντο οὗτοι ἐν τοῖς σχολείοις. Ἐν τοῖς ἔπειτα δ' ὅμως χρόνοις ἐστοιχοποιοῦν τοὺς μῦθους, ὡς τοῦτο ἐποίει καὶ ὁ Σωκράτης. Πρῶτος δ' ὁ Βαβυλῶν (180 π.Χ.) μετὰ τὸν Σωκράτη ἐνέτεινεν αὐτοὺς εἰς στίχους ἐν χωλιαμβικῷ μέτρῳ (μυθιάμβοις). Τούτων οἱ μεταγενέστεροι ἔλυσαν τὸ μέτρον καὶ ἔχομεν νῦν τοῦ Βαβυλίου οὐ μόνον ἐν στίχοις μῦθους μετὰ βραχυτάτου πεζοῦ ἐπιμυθίου, ἀλλὰ καὶ ἐν πεζῷ λόγῳ ἐκ συλλογῶν τῶν Βυζαντιακῶν χρόνων.

BIBLION Β'.

Περὶ λυρικῆς ποιήσεως.

§ 1. Εἰσαγωγή. Τὸ ἥρωικόν ἔπος ἤκμασεν ἐπὶ τῆς πατριάρχικῆς βασιλείας καὶ ταύτης κάτοπτρον εἶναι. Ἀλλ' αἱ πατριάρχικαί βασιλεῖαι κατηργήθησαν προϊόντος τοῦ χρόνου ὑπὸ τῶν εὐγενῶν καὶ πλουσίων καὶ ἰδρύθησαν ἀριστοκρατικαὶ καὶ τιμοκρατικαὶ πολιτεῖαι. Οἱ εὐγενεῖς οὗτοι καὶ πλούσιοι τὸν λαὸν πιέζοντες ὥθουν αὐτὸν εἰς

ἃ *Ξινοκλῆς* ῥήτωρ ἐν Ἀθήναις δέειπνισεν ἡμᾶς·

ἦλθον γὰρ κἀκεῖσε, πολλὺς δέ μοι ἔσπετο λιμός.

στάσεις, ἅς τινες τῶν φιλοδόξων ἀνδρῶν ὠφελήθεντες, ἐπειδὴ παρίστων ἑαυτοὺς ἐλευθερωτὰς καὶ προστάτας τοῦ λαοῦ, ἐγένοντο τύραννοι. Τοιοῦτοι τύραννοι ἦσαν ὁ Κλεισθένης ἐν Σικυῶνι, ὁ Προκλῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ, ὁ Θεαγένης ἐν Μεγάρῳ, ὁ Θρασύβουλος ἐν Μιλήτῳ, ὁ Πολυκράτης ἐν Σάμῳ, ὁ Πεισίστρατος ἐν Ἀθήναις καὶ ὁ Γέλων καὶ ὁ Ἰέρων ἐν Σικελίᾳ. Ἄλλ' ἡ κατάθλιψις τούτων τοῦ λαοῦ ἀνδρωθέντος ἤδη πολιτικῶς ἐπέφερε τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίας καὶ τὴν ἴδρυσιν δημοκρατίας.

Μετὰ τῶν πολιτικῶν τούτων μεταβολῶν τῆς Ἑλλάδος συμπίπτει φυσικῶς ἡ ἀνάπτυξις τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ἥτις ἡ ἐξ ὑποκειμένου ποίησις οὖσα, εἶναι οἶονεὶ ἐπανάστασις τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Ἐν ταύτῃ ὁ ποιητὴς δὲν ἀφηγεῖται οὐδὲ ἀνταποδίδει παθητικῶς τὰς ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου λαμβανόμενας ἐντυπώσεις, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ ἐπικῇ ποιήσει, ἀλλ' ἐνεργητικῶς σχηματίζει καὶ μορφώνει ἐκ τοῦ ἰδίου πνεύματος διανοήματα ἢ ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ καρδίας αἰσθήματα (χαρᾶς, ἔρωτος, ὀργῆς, λύπης). Κατὰ ταῦτα, ἐνῶ ὁ ἐπικός ποιητὴς παρουσιάζεται ὡς πτωχὸς ἀοιδὸς ἔδων τὸ παρελθὸν καὶ φαιδρύνων τὸν κύκλον τῶν ἡγεμόνων, ἄνευ τινὸς σημασίας καὶ δυνάμεως, ὁ λυρικός ποιητὴς πραγματευόμενος μετὰ πάθους τὸ ἀμέσως παρὸν καὶ πειρώμενος ὅπως εισδύσῃ εἰς τὰ μυστήρια τοῦ μέλλοντος ἔχει δυνάμιν καὶ ἀξιώσεις ἐν τῇ πολιτείᾳ. Ὡς δὲ ἡ ἐπικὴ ποίησις ἀπαιτεῖ κατ' ἐξοχὴν δεκτικὴν δυνάμιν, οὕτως ἡ λυρικὴ ὑψηλοτέραν πνευματικὴν ἐνέργειαν καὶ ὑψηλότερον πνευματικὸν βίον. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο φυσικῶς ἐπεται τῷ πρώτῳ, ἕνεκα τούτου ἡ λυρικὴ ποίησις εἶναι μεταγενεστέρη τοῦ ἔπους. Εἶναι δὲ ὁ κύκλος τῶν ἰδεῶν τῆς λυρικῆς ποιήσεως τόσον μέγας, ὅσον μέγα εἶναι καὶ τὸ πλῆθος τῶν αἰσθημάτων καὶ διανοημάτων τοῦ ὑποκειμένου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ διανόημα καὶ αἰσθημα δὲν εἶναι δεκτικὸν ἐξωτερικῆς περιγραφῆς καὶ παραστάσεως, ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει περιορίζεται τὸ ἐνκργὲς καὶ πλαστικόν, ὅπερ ὑπάρχει ἐν τῷ ἔπῳ, καὶ χαρακτηρίζει ταύτην σύντομος ἐκφρασις καὶ ὑποδήλωσις τῶν αἰσθημάτων, συνδεομένη ἐνίοτε μετ' ἀλμάτων κατὰ τὰ ἐσωτερικὰ τῆς ψυχῆς πάθη. Ἐκ τούτων δ' ὁμῶς δὲν γεννᾶται ἑλλειψις ἐνότητος, διότι ὁ λυρικός ποιητὴς πρέπει νὰ διατηρῇ τὴν ἐνότητά τῶν κυρίων αἰσθημάτων καὶ ψυχικῶν συγχι-

νήσεων. τὴν χοροῖαν καὶ τὸν κύριον τόνον. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει ἡ ἐνότης εἶναι μεγαλύτερα τῆς τοῦ ἔπους, διότι ἐνταῦθα μὲν εἶναι ἐσωτερικὴ (τοῦ διανοήματος), ἐκεῖ δὲ ἐξωτερικὴ (ιστορικὴ). Ἐπειδὴ δὲ εἶδος (μορφή) τῆς ποιήσεως καὶ ὕλη (ὑποθέσεις) συνδέονται στενῶς πρὸς ἄλληλά, διὰ τοῦτο ἡ ποικιλία τῶν διανοημάτων καὶ αἰσθημάτων ἀπαιτεῖ ῥυθμικὴν μορφήν, οὐχὶ οἷαν ἔχει τὸ ἔπος, ἀλλὰ μεταβολὴν ταύτης. Ἄλλ' ἡ μεταβολὴ τοῦ ῥυθμοῦ ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει συνδέεται στενῶς πρὸς τὸν σχηματισμὸν ἀπείρων εἰδῶν (μορφῶν) ἐν αὐτῇ, ὡς ὑπάρχει ἅπειρος ποικιλία τῶν διανοημάτων καὶ αἰσθημάτων. Ἐκαστον δὲ τούτων τῶν εἰδῶν ἔχει ἴδιον χαρακτήρα, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου τὰ διάφορα εἶδη τῆς λυρικῆς ποιήσεως αὐστηρῶς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐχωρίζοντο. Ὁ χαρακτήρ δ' οὗτος ὀφείλεται μὲν καὶ εἰς ἄλλας αἰτίας, ἰδίᾳ δ' ὅμως τῇ φυλῇ, διότι ἕκαστον Ἑλληνικὸν φύλον περὶ ἴδιον εἶδος λυρικῆς ποιήσεως ἡσχολεῖτο. Κατὰ ταῦτα ἀνεπτύχθησαν διάφορα εἶδη λυρικῆς ποιήσεως, παρὰ μὲν τοῖς Ἰωσιν ἡ ἐλεγεία καὶ ἡ ἱαμβικὴ ποίησις, παρὰ δὲ τοῖς Αἰολεῦσιν (ἐν Λέσβῳ) ἡ μελικὴ ποίησις (ἡ κατ' ἐξοχὴν λυρικὴ ποίησις). παρὰ δὲ τοῖς Δωριεῦσιν ἡ χορικὴ ποίησις καὶ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ὁ διθύραμβος, ὅστις ἀποτελεῖ τὸ τέλος αὐτῆς.

Α'.

§ 2. Περὶ ἐλεγείας, ἐπιγράμματος καὶ ἱαμβικῆς ποιήσεως.

Περὶ ἐλεγείας.

Ἡ ἐλεγεία ἀποτελεῖ μετάβασιν ἀπὸ τοῦ ἔπους εἰς τὴν λυρικὴν ποίησιν. Αὕτη λαμβάνει μὲν τὴν ὑπόθεσιν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ὃν εἰκονίζει κατ' ἐπικὸν τρόπον, ἀλλ' ὅμως ἐν ταύτῃ παρίστανται ἐξ ὑποκειμένου αἰσθήματα, διανοήματα καὶ παρατηρήσεις. Τὴν ἐσωτερικὴν ταύτην φύσιν τῆς ἐλεγείας ἀντιπροσωπεύει κατ' ἀλλήλων μέτρον, δηλ. τὴν μὲν ἐπικὴν φύσιν τὸ δακτυλικὸν ἐξάμετρον, τὴν δ' ἐμπικύῃ καὶ λυρικὴν τὸ πεντάμετρον, διὰ τῆς διακοπῆς τῆς φωνῆς.

Οἱ δύο οὗτοι στίχοι ἀποτελοῦσιν εἶδος στροφῆς καὶ ἡ ἐλεγεία συνίσταται ἐκ πολλῶν τοιούτων στίχων. Ἐκ τῶν τριῶν ὀνομάτων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἡ ποίησις αὕτη, (ἔλεγχος, ἐλεγεῖον καὶ ἐλεγεία), τὸ πρῶτον καὶ ἀρχαιότατον εἶναι τὸ ὄνομα ἔλεγχος (ὁ), ὅπερ φαίνεται λέξις ξένη, ἴσως Λυδική ἢ Φρυγική, καὶ σημαίνει ἄσμα πρὸς αὐλὸν ᾄδόμενον. Ἐλεγεῖον δὲ σημαίνει τὸ δίστιχον καὶ εἶναι ἐπιθετον ἐνοουμένου τοῦ οὐσιαστικοῦ μέτρον ἢ ποίημα. Ἐλεγεία δὲ ἐδήλου μὲν συχνότερον θρηνητικὸν ἄσμα, ἀλλ' ὡς ὑπόθεσιν δὲν ἔχει μόνον τὸν θρήνον, ἀλλ' οἰκνδῆποτε ταραχὴν τῆς ψυχῆς καὶ ζωηρὸν συναίσθημα, ὡ χαράν, λύπην, ἔρωτα καὶ τὰ τοιαῦτα. Μόνον δὲ κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρεωτικὸς χρόνους τὸ θρηνητικὸν αἶσθημα ἐν τῇ ἐλεγείᾳ ἐπεκράτησεν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως ἐν Ἰωνίᾳ παρήχθη, διὰ τοῦτο καὶ ἡ διάλεκτος παρὰ τοῖς ἐλεγεῖακοῖς ποιηταῖς εἶναι Ἰωνική, ἀφισταμένη ὀλίγον τῆς Ὀμηρικῆς.

§ 3. Ποιηταὶ ἐλεγείας.

Εὐρετῆς τῆς ἐλεγείας κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην εἶναι Καλλίνος ὁ Ἐφέσιος, ἀκμάσας μικρὸν μετὰ τὴν ἀρχὴν τῶν Ὀλυμπιάδων. Τούτου σφύζονται ὀλίγα ἀποσπάσματα, ἅπερ εἶναι τὰ ἀρχαιότατα τῆς ἑλληνικῆς ἐλεγείας μνημεῖα. Ἐν τούτοις γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ ποιητὴς ἐνεπνέετο ὑπὸ ὑψηλῶν πολεμικῶν αἰσθημάτων, πειρᾶται δὲ ὅπως ἐμπνεύσῃ θάρρος τοῖς πολίταις κατὰ τῶν πολέμων καὶ παρρημήσῃ τοὺτους πρὸς ἀνδρείας μάχης⁽¹⁾. Ἡ ἐλεγεία κατ' ὀλίγον μετέβη εἰς τὴν μητρόπολιν ἐκ τῆς Ἰωνίας. Ἐν τῇ μη-

¹⁾ Ἀπόσπασμα τῆς ἐλεγείας Καλλίνου τοῦ Ἐφεσίου, δι' ἧς ὁ ποιητὴς πειρᾶται, ὅπως ἐμπνεύσῃ τοῖς πολίταις θάρρος κατὰ τῶν πολέμων.

*Μέχρ' οἱ τευ κατάκεισθε; κοῖ' ἄλκιμον ἔξετε θυμόν,
ὦ νέοι; οὐδ' αἰδεῖσθ' ἀμφιπερικτίνας,
ὦδε λίαν μεθιέντες, ἐν εἰρήνῃ δὲ δοκεῖτε
ἦσθαι, αἰτὰρ πόλεμος γαῖαν ἅπασαν ἔχει.*

τροπόλει ἀναφαίνεται ὁ Τυρταῖος (680 π.Χ.). Οὗτος ἦν Ἀθηναῖος, ἀπλὺς διδάσκαλος γραμμάτων, χωλὸς τὸν ἕτερον πόδα καὶ ἐστάλη κατὰ τὸν δεύτερον Μεσσηνιακὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ζητήσαντας κατὰ συμβουλήν τοῦ μαντείου στρατηγὸν παρὰ τῶν Ἀθηναίων. Οὗτοι ζηλοτύπως ἔχοντες πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, μὴ τολμῶντες δὲ ν' ἀντιστῶσι πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ θεοῦ, ἔπεμψαν οὐχὶ τὸν ἄριστον στρατηγόν, ἀλλὰ τὸν χεῖριστον, ὡς ἐνόμιζον, δηλ. τὸν Τυρταῖον. Τότε ἡ Σπάρτη εὕρισκετο ἐν μεγάλῃ ταραχῇ καὶ κατὰ τούτην ἐποίησεν ὁ Τυρταῖος τὴν Εὐνομίαν ἢ Πολιτείαν, μακρὸν ἐλεγειακὸν ποίημα, ἐν ᾗ οὗτος, ὡς εἰκάζεται, διότι μόνον ὀλίγα ἀπόσπασματὰ ταύτης σφύζονται, ἐδίδεν εἰκόνα τοῦ καλοῦ πολιτεύματος τῆς Σπάρτης, τοῦ εἰσαχθέντος τῇ ἐπιμελείᾳ τῶν θεῶν, καὶ προέτρεπε πρὸς πόλεμον κατὰ τῆς Μεσσηνίας πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας τάξεως. Πρὸς δὲ ὁ Τυρταῖος ἐποίησεν ὑποθήκας, ποιήματα νοθετικά, ἅπερ ἤδοντο ἐν ἐκστρατείαις καὶ ἐν συσσιτίοις μετὰ τὸ δεῖπνον¹⁾. Διάφορα δὲ τῶν ἐλεγείων αὐτοῦ ἦσαν τὰ ἐμβα-

¹⁾ (Τυρταίου ὑποθήκαι. Ὁ ποιητὴς ἐνθυμιζοίεν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ὅτι εἶναι ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους. Παρίστησι δ' αὐτοῖς τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου καὶ ἀγωνίζεται νὰ ἐμβάλῃ εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς ἀπελπισίας πειθαρχίαν).

Ἄλλ' Ἡρακλῆος γὰρ ἀνικῆτον γένους ἐστέ,
θαροεῖτ'· οὐπω Ζεὺς αὐχένα λοξὸν ἔχει·
μηδ' ἀνδρῶν πληθὺν δειμαίνετε μηδὲ φοβεῖσθε,
ἰθὺς δ' εἰς προμάχους ἀσπίδ' ἀνὴρ ἐχέτω,
ἐχθρὰν μὲν ψυχὴν θέμενος, θανάτου δὲ μελαίνας
κῆρας ὁμῶς αὐγαῖς ἡελίοιο φίλας,
ἴστε γὰρ Ἄρης πολυδακρύου ἔργ' αἰδήλα,
εὖ δ' ὀργὴν ἐδάητ' ἀργαλέου πολέμου,
καὶ παρὰ φευγόντων τε διωκόντων τε γέγενυσθε,
ὦ νέοι, ἀμφοτέρων δ' εἰς κόρον ἡλάσατε·
οἱ μὲν γὰρ τολμῶσι παρ' ἀλλήλοισι μένοντες
ἔς τ' αὐτοσχεδίην καὶ προμάχους ἵεναι,

τήρια, διότι εἶχον ποιηθῇ ἐν ἀναπαιστικῷ μέτρῳ καὶ ἐν διαλέκτῳ Δωρικῇ. Ταῦτα ἤδοντο πρὸς αὐλὸν ἐν πολέμῳ πρὸς παρόρμησιν εἰς μάχην καὶ ἔρρυθμον κίνησιν. Ἐκ τούτων διεσώθησαν ὀλίγοι στίχοι!).

Διὰ τῶν ποιημάτων τούτων ὁ Τυρταῖος οὐ μόνον ἐν Σπάρτῃ ἐτιμῆθη πολίτης ταύτης γενόμενος, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι, διότι τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἐκ τῆς Σπάρτης μετεδόθησαν εἰς τὴν Κρήτην, εἴτα δὲ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα καὶ ὑπὸ πάντων ὡς πολεμικὰ ἔσματα ἐτιμῶντο.

Τοῦ Τυρταίου νεώτερος ἦτο ὁ Μίμνερος (632—600 π. Χ.) Κολοφώνιος ἢ Σμυρναῖος. Οὗτος δὲν ἦτο μόνον ἐλεγειακὸς ποιητής, ἀλλὰ καὶ αὐλωδὸς καὶ εὐρετὴς αὐλωδικῶν νόμων. Ἐν πολέμῳ τῶν

παυρότεροι θνήσκουσι, σαοῦσι δὲ λαὸν ὀπίσω·
 τρεσσάντων δ' ἀνδρῶν πᾶσ' ἀπόλωλ' ἀρετή.

οὐδεὶς ἂν ποτε ταῦτα λέγων ἀνύσειεν ἕκαστα,
 ὅσος, ἦν αἰσχρὰ πάνθῃ, γίγνεται ἀνδρὶ κακά.

ἀργαλέον γὰρ ὀπισθεν μετάφρενόν ἐστι δαΐζειν
 ἀνδρὸς φεύγοντος δηῖω ἐν πολέμῳ,

αἰσχρὸς δ' ἐστὶ νέκυς κακκείμενος ἐν κονίῃσιν
 νῶτον ὀπισθ' αἰχμῇ δουρὸς ἐληλαμένος.

ἀλλὰ τις εὖ διαβάς μενέτω ποσὶν ἀμφοτέροισιν
 στηριχθεὶς ἐπὶ γῆς, χεῖλος ὁδοῦσι δακῶν

· · · · ·
 ὑμεῖς δ', ὦ γυμνήτες, ὑπ' ἀσπίδος ἄλλοθεν ἄλλος

πτώσσοντες μεγάλοις βάλλετε χειρμαδίους,
 δούρασί τε ξεστοῖσιν ἀκοντίζοντες ἐς αὐτούς,

τοῖσι πανόπλοισι πλησίον ἰστάμενοι.

1) Ἄγετ', ὦ Σπάρτης εὐάνδρου

κοῦροι πατέρων πολιητῶν,

λαιᾷ μὲν ἵππῳ προβάλλεσθε,

δόρου δ' εὐτόλμως βάλλετε,

μὴ φειδόμενοι τᾶς ζωᾶς·

οὐ γὰρ πάτριον τᾷ Σπάρτῃ.

Σμυρναίων πρὸς τὸν Γύγην καὶ τοὺς Λυδοὺς ἐποίησεν ἐλεγείαν, δι' ἣς παρώτρυνε τοὺς πολίτας πρὸς τὸν ἀγῶνα. Εἰς ταύτην ἀνήκει ἀπόσπασμα, ἐν ᾧ ὁ ποιητὴς ὑμνεῖ τὴν ἀνδρείαν Σμυρναίου πολεμιστοῦ ἀγωνιζομένου πρὸς τοὺς Λυδοὺς. Πρὸς δὲ οὗτος ἐποίησε καὶ ἐρωτικὰς ἐλεγείας, ὡς μαρτυροῦσι σφζόμενα ἀποσπάσματα¹⁾, ἐν οἷς μεμψιμοιρεῖ διὰ τὴν βραχύτητα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ δέχεται ὅτι οὐδὲν τερπνὸν ἄνευ ἀπολαύσεως ἐν τῷ βίῳ, προτιμῶν οὕτω τὸν θάνατον. Γνωστὸν δὲ εἶναι τὸ ἐρωτικὸν αὐτοῦ πάθος πρὸς τὴν αὐλι-
τρίδα Ναννώ.

Ἐν ταῖς ἐλεγειακοῖς ποιηταῖς διαπρέπει καὶ ὁ μέγας νομοθέτης Σόλων (639—559 π. Χ.). Ἐκ τῶν ἐλεγείων αὐτοῦ γνωστοτάτη εἶναι ἡ ἐλεγεία Σαλαμῖς, ἣν ᾄσει πρὸ τοῦ συναθροισθέντος πλήθους τὸν παράφρονα ὑποκρινάμενος, ἐπειδὴ ἐφοβείτο τὸν ὑπάρχοντα ἀπαγορευτικὸν νόμον. Διὰ ταύτης παρώρμα τοὺς πολίτας εἰς ἀνάκτησιν

1) Ὁ ποιητὴς παραπονεῖται διὰ τὴν βραχύτητα τῆς ἡβικῆς ἡλικίας, μεθ' ἧν κάλλιον τὸ τεθνάναι τοῦ ζῆν.

Ἡμεῖς δ' οἶά τε φύλλα φνέει πολυανθέος ὥρη
 ἕαρος, δι' αἴψ' αὐγῆς αὔξεται ἡελίου,
 τοῖς ἔκελοι πῆχυιον ἐπὶ χρόνον ἄνθεισιν ἥβης
 τερπόμεθα, πρὸς θεῶν εἰδότες οὔτε κακὸν
 οὔτ' ἀγαθόν. Κῆρες δὲ παρεστήκασιν ἡμέλαιναι,
 ἡ μὲν ἔχουσα τέλος γήραος ἀργαλέον,
 ἡ δ' ἐτέρη θανάτοιο· μίννῃθ' αὖ δὲ γίνεται ἥβης
 καρπός, ὅσον τ' ἐπὶ γῆν κίδναται ἡέλιος·
 αὐτὰρ ἐπὶ δὴ τοῦτο τέλος παραμείβεται ὥρης,
 αὐτίκα τεθνάναι βέλτιον ἢ βίωτος·
 πολλὰ γὰρ ἐν θυμῷ κακὰ γίνεται· ἄλλοτε οἶκος
 τευχόυται, πενίης δ' ἔργ' ὀδυνηρὰ πέλει·
 ἄλλος δ' αὖ παίδων ἐπιδύεται, ὧν τε μάλιστα
 ἱμεῖρων κατὰ γῆς ἔρχεται εἰς Ἀἴδην·
 ἀλλὰ νοῦσον ἔχει θυμοφθόρον· οὐδέ τις ἔστιν
 ἀνθρώπων, ᾧ Ζεὺς μὴ κακὰ πολλὰ διδοῖ.

τῆς Σαλαμῖνος ἀπὸ τῶν γειτόνων Μεγαρέων. Ταύτης τῆς ἐλεγείας ἔχομεν ἀποσπάσματα ὀλίγων μόνων στίχων. Ὁ Σόλων ἐποίησεν οὐ μόνον ἐλεγείας, ἀλλὰ καὶ ἱμνους καὶ ἄλλα ποιήματα, ἐν οἷς μετεχειρίσθη τὸν ἱαμβικὸν στίχον καὶ ἄλλα μέτρα. Τὸν πυρῆνα δ' ὁμοῦ τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ἀποτελοῦσιν αἱ ἐλεγείαι. Εἶναι δ' αὐταὶ ὑποθῆκαι εἰς ἑαυτόν, εἰς Ἀθηναίους¹⁾. πρὸς Φιλόκυπρον, πρὸς Μίμνεμον καὶ πρὸς Κριτίαν. Ἐν τοῖς διασωθεῖσι δ' αὐτῶν ἀποσπάσμασι καταφαίνεται ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ εὐγενὲς τοῦ μεγάλου νομοθέτου ἥθος. Ἐπειδὴ δ' οὕτω ἡ ποίησις αὐτοῦ περιέχει πολλὰς γνώμας, τὴν ἐλεγείαν αὐτοῦ ὠνόμασαν Γνωμικὴν. Ὁ Σόλων ἀνῆκε καὶ εἰς τοὺς ἑπτὰ καλουμένους σοφοὺς, Θαλῆν τὸν Μιλήσιον, Πιττακὸν τὸν Μυτιληναῖον, Βίαντα τὸν Πριηνέα, Κλεόβουλον τὸν

1) (Σόλωνος ὑποθῆκαι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Τὸ ἄστυ οὐδέποτε θέλει ἀπολεσθῆ, διότι ὑπερασπίζει τοῦτο ἡ μεγάλθυμος Ἀθηναῖα, ἀλλ' οἱ ἄστοι καὶ οἱ ἄδικοι ἡγεμόνες θέλουσι γὰρ φθεῖρωσι τοῦτο).

ἡμετέρα δὲ πόλις κατὰ μὲν Διὸς οὐποι' ὀλεῖται
αἴσαν καὶ μακάρων θεῶν φρένας ἀθανάτων·
τοίῃ γὰρ μεγάλθυμος ἐπίσκοπος ὀβριμοπάτρῃ
παλλὰς Ἀθηναίῃ χεῖρας ὑπερθεῖν ἔχει·
αὐτοὶ δὲ φθείρειν μεγάλην πόλιν ἀφραδίῃσιν
ἄστοι βούλονται χρήμασι πειθόμενοι,
δήμου θ' ἡγεμόνων ἄδικος νόος, οἷσιν ἐτοῖμον
ὕβριος ἐκ μεγάλης ἄλγεα πολλὰ παθεῖν·
οὐ γὰρ ἐπίστανται κατέχειν κόρον οὐδὲ παρούσας
εὐφροσύνας κοσμεῖν δαιτὸς ἐν ἡσυχίῃ·

οὐθ' ἱερῶν κτεάνων οὔτε τι δημοσίων
φειδόμενοι κλέπτουσιν ἐφ' ἄρπαγῇ ἄλλοθεν ἄλλος
οὐδὲ φυλάσσονται σεμνὰ θέμεθλα Δίκης,
ἢ σιγῶσα σύνοιδε τὰ γιννόμενα πρό τ' ἐόντα,
τῷ δὲ χρόνῳ πάντως ἤλθ' ἀποτισομένη.

Λίνδιον, Μύσωνα τὸν Χηνιέα καὶ Χίλωνα τὸν Λακεδαιμόνιον, οἵτινες πάντες ὁμοίως κατελέγοντο εἰς τοὺς ποιήσαντας ἐλεγείας. Σὺν αὐτοῖς δ' ἀνῆκε καὶ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος, οὗ ἐν τῷ διδακτικῷ ἔπει ἐμνημονεύσαμεν.

Φωκυλίδης ὁ Μιλήσιος (540 π. Χ.). Οὗτος ἐποίησεν ἐλεγείας καὶ ἔπη ¹⁾. Τὰ ποιήματα αὐτοῦ εἶναι σειρὰ παραινήσεων καὶ γνωμῶν. ἀρχομένων ἐν τοῖς πλείστοις ἐκ τῆς φράσεως τόδε Φωκυλίδεω. Ταῦτα ἀνεγινώσκοντο πολὺ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ ἀνέδειξαν τὸν Φωκυλίδην τὸν πρῶτον γνωμικὸν ποιητὴν. Οὗτος ἔχει ὑγιᾶ διάνοιαν καὶ κρίσιν, ὅπως εὖρη τὸ προσῆκον, καὶ δὴ λέγει, ὅτι θέλει νὰ ἀνήκῃ ἐν τῇ μέσῃ τῶν πολιτῶν τάξει ²⁾. Ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Φωκυλίδου πάνυ ὀλίγα διετηρήθησαν.

Θέογνις. Κατὰ μίμησιν τῶν Ἰώνων ἐποίησεν ἐλεγείας καὶ ὁ Μεγαρεὺς Θέογνις, ὅστις δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀντιπρόσωπος τῆς γνωμικῆς ἐλεγείας. Οὗτος ἤκμασε περὶ τὸ 544 π. Χ. καὶ ἔφθασεν εἰς βαθὺ γῆρας. Ἀνῆκε τοῖς ἀριστοκρατικοῖς, οἵτινες ἐκ τῶν Μεγάρων ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ δήμου, καὶ ἔμενον ἐν Εὐβοίᾳ καὶ ἐν Σπάρτῃ μέχρις ὅτου ἐν τοῖς Σικελικοῖς Μεγάροις ἐκτῆσατο τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου. Μετὰ τὰς περιπλανήσεις ταύτας ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα. Οὗτος ἐποίησεν ἐλεγείαν εἰς τοὺς περισωθέντας τῶν Συρακοσίων, γνωμικὸν ποίημα πρὸς τὸν Κύρνον ³⁾ καὶ πα-

¹⁾ (Φωκυλίδου ἔπη).

καὶ τότε Φωκυλίδεω· ιετόρων ἀπὸ τῶνδε γέγοντο

φύλα γυναικείων· ἡ μὲν κυνός, ἡ δὲ μελίσσης,

ἡ δὲ σὺς βλοσυρῆς, ἡ δ' ἔππου χαιτηέσσης·

εὐφορος ἦδε, ταχεῖα, περίδρομος, εἶδος ἀρίστη·

δὲ σὺς βλοσυρῆς οὐτ' ἄρα κακὴ οὐδὲ μὲν ἐσθλή·

ἡ δὲ κυνός, χαλεπὴ τε καὶ ἄγριος· ἡ δὲ μελίσσης

οἰκονόμος τ' ἀγαθὴ καὶ ἐπίσταται ἐργάζεσθαι·

ἡς εὖχου, φίλ' ἐταῖρε, λαχεῖν γάμον ἱμερόεντος.

²⁾ Πολλὰ μέσοισιν ἄριστα· μέσος θέλει ἐν πόλει εἶναι.

³⁾ (Ὁ Θέογνις συμβουλεύει τῷ Κύρνῳ, ὅπως ἐμμένῃ τῇ ἀρετῇ προσιμῶν ταύτῃ τοῦ πλούτου).

πολλοὶ τοι πλουτοῦσι κακοί, ἀγαθοὶ δὲ πέπονται.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ραϊναιτικὰς ὑποθήκας πρὸς ἄλλους ἐταίρους. Ἐξ ὧν δὲ τούτων διεσώθησαν εἰς ἡμᾶς 1389 στίχοι, ἐξ ὧν οἱ τελευταῖοι 159 συνίστανται ἐκ στίχων ἐχόντων ἐρωτικὴν ὑπόθεσιν. Ἐκ τοῦ ποιήματος δ' ὁμῶς τούτου ὡς γνήσια τοῦ Θεόγνιδος θεωροῦνται, ὅσα φέρουσι τὸ ὄνομα τοῦ Κύρνου νέου εὐγενούς. Τοῦτον ὁ ποιητὴς πειρᾶται νὰ διδάξῃ καὶ καταστήσῃ ἀγαθὸν κατὰ τὰς ἀριστοκρατικὰς ἰδέας. Πανταχοῦ ἐν τοῖς ποιήμασι τοῦ Θεόγνιδος γίνεται καταφανὲς τὸ φιλογερὸν πάθος αὐτοῦ κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Παρ' αὐτῷ ἐσθλοὶ καὶ καλοὶ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ οἱ ἀριστοκρατικοί. Οὕτω λοιπὸν εἰς τὰ ἐλεγεία τοῦ Θεόγνιδος εἰσέρρουσεν ἄλλοτρία ὕλη, ἣτις ἐθόλωσε τὸν κύριον αὐτοῦ χαρακτῆρα.

Ἐπειδὴ ἡ ἠθικὴ τοῦ Θεόγνιδος δὲν ἔχει πολὺ βάθος, ἀλλὰ νομίζει τις, ὅτι ἐν τῇ γνωμολογίᾳ τούτου ἀκούει τὴν συνήθη βιωτικὴν σύνεσιν, οἱ ἄνθρωποι εἶχον ἀνὰ στόμα ταύτην. Καὶ ἐν τοῖς συμποσίοις δὲ ἥδοντο αἱ ἐλεγείαί τοῦ Θεόγνιδος πρὸς αὐτὸν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Κατὰ παράδοξον δὲ τρόπον ὁ ἀριστοκρατικὸς Θεόγνις ἦτο ἀρεστὸς τοῖς δημοκρατικαῖς Ἀθηναίοις ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε εἰσῆχθη καὶ εἰς τὰ σχολεῖα αὐτῶν ὡς διδακτικὸν βιβλίον.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων ἐλεγείας ὕστερον ἐποίησαν καὶ ἄλλοι διαπρέψαντες καὶ εἰς ἄλλα εἶδη ποιήσεως. Τοιοῦτοι δ' εἶναι·

Σιμωνίδης ὁ Κεῖος, ὅστις ἐνίκησε τὸν τραγικὸν ποιητὴν Αἰσχύλον ἐν ἐλεγειακῷ ἀγῶνι, ὃν ἱδρυσαν οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τιμὴν τῶν ἐν Μαραθῶνι πεπόντων. Καὶ ἄλλας δ' ἐλεγείας ἐποίησεν οὗτος εἰς τὰς ἐνδοξοὺς νίκας τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν.

Πρὸς τῷ Αἰσχύλῳ καὶ ἄλλοι τραγικοὶ ἐποίησαν ἐλεγείας, ὡς ὁ

ἀλλ' ἡμεῖς τούτοις οὐ διαμειψόμεθα
 τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον, ἐπεὶ τὸ μὲν ἔμπεδον αἰεὶ,
 χρήματα δ' ἀνθρώπων ἄλλοτε ἄλλος ἔχει.
 Κύρῳ, ἀγαθὸς μὲν ἀνὴρ γνώμην ἔχει ἔμπεδον αἰεὶ,
 τολμᾷ δ' ἐν τε κακοῖς κείμενος ἐν τ' ἀγαθοῖς·
 εἰ δὲ θεὸς κακῷ ἀνδρὶ βίον καὶ πλοῦτον δπάσῃ,
 ἀφραίνων κακίην οὐ δύναται κατέχειν.

Μελάνθιος, οὐ σφίζεται ἔν δίστιχον ¹⁾ εἰς τὸν Πολύγνωτον τὸν γράψαντα τὴν Ποικίλην στοὰν ἄνευ ἀμοιβῆς ἐκ φιλοτιμίας πρὸς τὴν πόλιν, καὶ ὁ Χῖος τραγικὸς Ἴων.

Πρὸς δ' ἀναφέρονται, ὡς ποιήσαντες ἐλεγείας, Εὐννοὺς ὁ Πάριος σοφιστὴς νεώτερος σύγχρονος τῷ Πλάτῳ. Διονύσιος ὁ Ἀθηναῖος πολιτικὸς ἀνὴρ ἐπὶ Περικλέους, χαλκοῦς ἐπονομαζόμενος, διότι συνεβούλευσε τοῖς Ἀθηναίοις νὰ κόψωσι χαλκοῦν νόμισμα. Ὁ ποιητὴς οὗτος προέτασσε τὸ πεντάμετρον τοῦ ἑξαμέτρου. Κριτίας ὁ τῶν τριάκοντα ἀρχηγὸς ποιήσας πολιτικὰς ἐλεγείας, αἵτινες ἐπεγράφοντο Πολιτεῖαι. Καὶ Ἀντίμαχος ὁ Κολοφώνιος ἐποίησεν ἐλεγείας, ἀνήκει δὲ τῇ ἐρωτικῇ ἐλεγείᾳ καὶ ἐποίησε τοιαύτην, ἣτις ἐπεγράφετο ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς ἐρωμένης αὐτοῦ Λύδη. Οὗτος, ὡς ἐν τῷ ἔπει, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐλεγείᾳ, ἐγένετο ὁ πρόδρομος τῶν Ἀλεξανδρίνων, διότι ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ὑπάρχει ἑλλειψις φυσικῆς χάριτος καὶ ἐζητημένη τέχνη.

§ 4. Ἀλεξανδρίνοι ποιηταὶ ἐλεγείας.

Οἱ Ἀλεξανδρίνοι ἐξηκολούθουν μὲν ποιοῦντες ἐλεγείας κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἰώνων καὶ τῶν Ἀττικῶν ποιητῶν, ἀλλ' ἦσαν μιμηταὶ μιμούμενοι ἰδίως τὸν Ἀντίμαχον. Ἐγένετο δ' ἡ ἐλεγεία τότε ὄργανον μόνον τῶν ἐρωτικῶν παθῶν. Ἦσαν δ' ἄρεστά οὐχὶ τὰ μακρὰ ποιήματα, ἀλλὰ τὰ βραχέα μὲν, μετὰ τέχνης δ' ὅμως ἐπεξεργασμένα. Πρὸς ταύτην δ' ὅμως τὴν ἀξίωσιν μόνον λόγιοι ἄνδρες ἠδύναντο νὰ ἐπαρκέσωσιν. Διὰ τοῦτο οἱ ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν καὶ σπουδαῖοι γραμματικοί.

Οἱ Ἀλεξανδρίνοι ἐποίησαν πολλὰς ἐλεγείας, ἀλλ' αὗται ἀπώλοντο, ἐκτὸς ὀλίγων λειψάνων, γινώσκονται δὲ μόνον ἐκ τῶν μιμήσεων τῶν Ῥωμαίων ἐλεγειακῶν, ἰδίᾳ δὲ τοῦ Κατούλλου καὶ Προπερτίου. Ἐτιμῶντο δὲ κατ' ἐξοχὴν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὁ Φιλητᾶς καὶ

¹⁾ Αὐτοῦ γὰρ δαπάναισι θεῶν ναοὺς ἀγορὰν τε
Κεκροπλίαν κόσμησ' ἡμιθέων ἀρεταῖς.

ὁ Καλλίμαχος. Φιλητᾶς ὁ Κῶος ἦν διδάσκαλος τοῦ Θεοκρίτου καὶ τοῦ γραμματικοῦ Ζηνοδότου. Ἡ ἐλεγεία αὐτοῦ πρὸς τὴν Βαττίδα ἦτο ἐρωτική, τὰ δὲ σφζόμενα ἀπασπάσματα δεικνύουσιν, ὅτι ὁ ποιητὴς κατείχετο ὑπὸ λεπτῶν αἰσθημάτων. Τούτου μαθητὴς ἦτο Ἑρμηνιάναξ ὁ Κολοφώνιος, ὅστις τὸν Ἀντίμαχον μιμούμενος ἐποίησεν ἐρωτικὴν ἐλεγείαν ἐκ τριῶν βιβλίων, ἐπιγραφομένην Λεόντιον. Ἐκ ταύτης διεσώθησαν παρ' Ἀθηναίῳ ἐνεθήκοντα καὶ ὀκτὼ στίχοι περιλαμβάνοντες τὰς ἐρωτικὰς ἱστορίας τῶν σπουδαιοτάτων ποιητῶν ἀπὸ τοῦ Ὀρφέως μέχρι αὐτοῦ. Σύγχρονος τούτῳ ἦτο ὁ Φανοκλῆς, γράψας ποίημα ἐπιγραφόμενον ἔρωτες ἢ καλοί, ἐξ οὗ διεσώθησαν μόνον εἴκοσι καὶ ὀκτὼ στίχοι. Ἄλλ' ὁ ἐπιφανεστάτος ὄλων τῆς περιόδου ταύτης ἦτο Καλλίμαχος ὁ Κυρηναιὸς (310 π. Χ.) ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου, ὑφ' οὗ ἐγένετο ἐπιστάτης τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθήκης. Οὗτος συνέστησε σχολήν, ἐξ ἧς ἐξῆλθον πολλοὶ λόγιοι καὶ ποιηταί, οἷος ὁ Ἐρατοσθένης, Ἀριστοφάνης ὁ Βυζάντιος καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος. Ἔργα αὐτοῦ ἦσαν ποικίλα, πεζὰ συγγράμματα, ὕμνοι, ἐπιγράμματα, ἐλεγεῖσι καὶ λοιπά. Ἐκ τῶν ὕμνων διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἕξ, ἧτοι εἰς τὸν Δία, εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, εἰς τὴν Ἀρτεμιν, εἰς τὴν Δῆλον, εἰς τὴν Δήμητρα καὶ εἰς τὰ λουτρὰ τῆς Παλλάδος, οἵτινες εἶναι πεποιημένοι ἐν ἑξαμέτροις κατὰ μέμνησιν τῶν Ὀμηρικῶν, ἐκτὸς τοῦ τελευταίου ποιηθέντος ἐν ἐλεγειακῷ μέτρῳ. Μείζονα δ' ὅμως ἀξίαν εἶχον αἱ ἐλεγεῖσι αὐτοῦ, αἵτινες ἀπετέλουν συλλογὴν τεσσάρων βιβλίων καὶ ὠνομάζοντο Αἴτια. Εἰς τὰς ἐλεγείας αὐτοῦ ἀνῆκε καὶ ἡ Βερενίκης κόμη, ἣν μετέφρασεν ὁ Ῥωμαῖος Κάτουλλος. Ὁ Καλλίμαχος οὕτως ἐτιμᾶτο παρὰ Ῥωμαίοις, ὥστε ἐθεωρεῖτο ὁ πρῶτος ἐλεγειακός, ὡς ὁ Ὀμηρος ὁ πρῶτος ἐπικός. Ἐκ τῶν ἐλεγειῶν αὐτοῦ ἔχομεν ἀσήμαντα ἀπασπάσματα. Τελευταῖος δ' ἀντιπρόσωπος τῆς ἐλεγείας τῶν Ἀλεξανδρίνων εἶναι ὁ ἐκ Νικαίας τῆς Βιθυνίας Παρθένιος, ὅστις ἐν τῷ Μιθριδατικῷ πολέμῳ συλληφθεὶς αἰχμάλωτος ἀπήχθη εἰς Ῥώμην (72 π. Χ.). Ἐνταῦθα ἕνεκα τῆς παιδείας αὐτοῦ ἐλευθερωθεὶς, ἐγένετο φίλος τοῦ ἐλεγειακοῦ ποιητοῦ Κορνηλίου Γάλλου, δι' ὃν ἔγραψε τὸ σφζόμενον πεζὸν βιβλίον ἐρωτικὰ παθήματα, καὶ διδάσκα-

λος τοῦ Βιργιλίου. Οὗτος ἐποίησε καὶ ἄλλα ποιήματα, κατ' ἐξοχὴν δ' ἐλεγείας, αἵτινες πολὺ ἐφημίζοντο.

§ 5. Περὶ ἐπιγράμματος.

Τὸ ἐπίγραμμα ἐν τῇ συνήθει αὐτοῦ μορφῇ εἶναι μικρὰ ἐλεγεία. Τοῦτο μετεχειρίζοντο ἐπὶ τάφων πρὸς βραχυτάτην ἔκφρασιν τῶν σπουδαιοτέρων μερῶν τῆς ἱστορίας τοῦ θανόντος, ἐπὶ ἀναθηματικῶν ἀντικειμένων πρὸς δεῖξιν καὶ ἐρμηνείαν αὐτῶν, ἐπὶ ὁδῶν, πηγῶν, ναῶν καὶ ἄλλων παντοίων μνημείων πρὸς ἔκφρασιν ἠθικῆς τινος ιδέας ἢ συμβουλῆς. Κατ' ἀρχὰς οἱ ἀρχαῖοι μετεχειρίζοντο ἐν τῷ ἐπιγράμματι τὸ ἐξάμετρον, ὕστερον δ' ὅμως ἐπεκράτησε τὸ δίστιχον καὶ μόνον κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ὅτε οἱ ποιηταὶ ἐποιοῦν σκαμπτικὰ ἐπιγράμματα εἰσέχθη ὁ νεωτερισμὸς τῆς χρήσεως τοῦ ἱαμβικοῦ τριμέτρου καὶ τοῦ σκάζοντος ἱάμβου. Τὰ ἐπιγράμματα ἦσαν βραχεῖα μὲν (ἐξ ἑνὸς ἢ δύο στίχων), ἀλλὰ μετ' εὐστόχου καὶ ὑψηλῆς ιδέας. Βραδύτερον ἐγίνοντο μὲν πως ἐκτενέστερα, ἀλλὰ πάντοτε ἡ βραχυλογία ἐν τῷ ἐπιγράμματι ἐθεωρήθη ὡς μεγίστη ἀρετή. Τοῦτο δ' ὅμως προϋποτίθησι κρίσιν καὶ ὠριμότητα διανοίας, εἰς ἣν οἱ Ἑλληγες ἔφθασαν κατὰ τὴν Ἀττικὴν περίοδον. Διὰ τοῦτο κύριος καὶ ἄκρος τεχνίτης τῶν ἐπιγραμμάτων εἶναι ὁ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀκμάσας Σιμωνίδης ὁ Κεῖος. Τοῦτου τὰ ἐπιγράμματα εἶχον εὐστόχον βραχυλογίαν, ὕψος ἐννοιῶν καὶ συγκινητικὴν ἀπλότητα. Τῷ ποιητῇ τούτῳ ἀνέθεντο αἱ πόλεις αἱ κατὰ τῶν Μήδων ἀγωνισάμεναι τὴν σύνθεσιν τῶν ἐπιγραμμάτων πρὸς ἀνάμνησιν τῶν ἐνδοξῶν αὐτῶν ἀγώνων. Ὑπὸ πάντων δ' ἄριστον ἐπίγραμμα θεωρεῖται τὸ ποιηθὲν πρὸς τιμὴν τῶν μετὰ τοῦ Λεωνίδου πεσόντων ἐν Θερμοπύλαις ¹⁾. Ὁμοίως δὲ μετ' ἱκανῆς εὐφυίας εἶναι πεποιημένον τὸ εἰς τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, διότι τοὺς ἐνταῦθα ἀγωνισαμένους εἰκονίζει ὡς προμάχους ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος ²⁾. Ἐτι δ' ἐπαινεῖται τὸ χαρᾶχθὲν

1) ὃ ξεῖν, ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε κείμεθα, τοῖς κείνων θήμασι πειθόμενοι.

2) Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι χρυσοφόρων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν.

ὑπὸ τὸ ἄγαλμα τοῦ Πανός, τοῦ βοηθήσαντος τοῖς Ἀθηναίοις, ὅτε οὗτοι ἡγωνίζοντο ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Μαραθῶνος¹⁾. Ἐποίει δ' ὁ Σιμωνίδης ἐπιγράμματα οὐ μόνον πρὸς ἔπαινον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ψόγον, ὡς τὸ εἰς Τιμοκρέοντα τὸν Ῥόδιον, ὅστις ἦτο ἀντίτεχνος αὐτοῦ²⁾.

Ἐπὶ δὲ τῶν Ἀλεξανδρεωτικῶν χρόνων, ὅτε ἡ ποιητικὴ δύναμις εἶχεν ἐξαντληθῇ, ὥστε δὲν ἡδύναντο νὰ ποιῶσι μεγάλα ποιήματα, ἐκαλλιιεργεῖτο κατ' ἐξοχὴν τὸ ἐπιγράμμα μετὰ καλῆς ἐπεξεργασίας τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ῥυθμοῦ καὶ περιστῆς εἰρωνείας καὶ λεπτότητος. Διὰ τοῦτο δὲ καθ' ὅλου τὰ ἐξάμετρα ἐν τοῖς ἐπιγράμμασι τῶν Ἀλεξανδρινῶν εἶναι πεποιημένα μετὰ πλείονος χάριτος ἢ ἐν τοῖς ἔπεισι τῶν ποιητῶν. Παραλείποντες τοὺς πολλοὺς τῶν χρόνων τούτων ἐπιγραμματοποιοὺς ἀναφέρομεν μόνον τὰς ποιητρίδας Ἀνύτην ἐκ Τεγέας (290), θῆλυν Ὀμηρον, ἥς σφῶνται εἴκοσι καὶ δύο ἐπιγράμματα εἰς πηγάς, ἱεροὺς τόπους, ζῶα καὶ θηρία, Νοσσίδα ἐκ Λοκρῶν τῆς κάτω Ἰταλίας, ποιήτριαν ἐρωτικῶν ἐπιγραμμάτων, ἥς σφῶνται δέκα ἐπιγράμματα, ὧν ἓν ἐρωτικόν, ἐν ᾧ παραβάλλει ἑαυτὴν πρὸς τὴν Λεσβίαν Σαπφώ,³⁾ Μυρῶ (ἢ Μοιρῶ) ἐκ Βυζαντίου καὶ Ἡδύλιν τὴν Ἀθηναίαν.

Καὶ κατὰ τοὺς ῥωμαίκοις δὲ χρόνους, καθ' οὓς ἐγένετο εἰσαγωγή τοῦ λαμβικοῦ τριμέτρου καὶ τοῦ σκάζοντος λαμβου ἕνεκα τοῦ σκαπτικοῦ περιεχομένου τῶν ἐπιγραμμάτων, καὶ τοὺς βυζαντικoὺς, ἡ ποίησις τῶν ἐπιγραμμάτων ἐξηκολούθει ἄφθονος καὶ ποικίλης. Σφῶνται δὲ πλεῖστα ἐπιγράμματα πολλῶν ποιητῶν τῶν χρόνων τούτων. Ἀρχῆθεν ὑπὸ τοῦ ἐκ Γαδάρων ἐπιγραμματοποιοῦ Μελεάγρου

1) τὸν τραγόπουν ἐμὲ Πᾶνα, τὸν Ἀρκάδα, τὸν κατὰ Μήδων τὸν μετ' Ἀθηναίων στήσατο Μιλτιάδης.

2) πολλὰ πιὼν καὶ πολλὰ φαγὼν καὶ πολλὰ κάν' εἰπὼν ἀνθρώπους κεῖμαι Τιμοκρέων Ῥόδιος.

3) ὦ ξέν', εἰ τό γε πλεῖς ποτὶ καλλίχορον Μυτιλάναν τῶν Σαπφῶς χαρίτων ἄνθος ἐνανοούμενος, εἰπεῖν, ὡς Μούσαισι φίλα τ' ἦν ἅ τε Λοκρεῖς γὰ τίκτεν, ἴσας δ' ὅτι μοι τοῦνομα Νοσσίς, ἴθι.

κυνικοῦ φιλοσόφου (80 π. Χ.) ἐτέθη ἡ βάσις Ἀνθολογίας, ἥτοι συλλογῆς τῶν διαφορῶν ἐπιγραμμάτων, ἅτινα ἄλλως μικρὰ ὄντα ἐκινδύνευον ν' ἀπολεσθῶσιν. Τὸν Μελέαγρον ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι ὕστερον ἐπιγραμματοποιοὶ ποιοῦντες τοιαύτας συλλογὰς, μέχρις οὗτο ὁ κατὰ τὸν ἑνδεκάτον μ.Χ. αἰῶνα ζήσας Κωνσταντῖνος ὁ Κεφαλᾶς, λαβὼν ὡς βάσιν τὰς τοιαύτας τῶν προηγουμένων χρόνων συλλογὰς, ἐποίησε τὴν πληρεστάτην ὄλυν, ἥτις σφύζεται ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνθολογία Παλατινὴ.

§ 6. Ἰαμβικὴ ποίησις.

Ἡ ἰαμβικὴ ποίησις σκοπεῖ, ὅπως διὰ τοῦ σκώμματος καὶ τοῦ χλευασμοῦ διεγείρῃ εἰς ἀντικείμενον τι τὴν περιφρόνησιν καὶ τὸν γέλωτα. Διὰ τοῦτο ἡ ποίησις αὕτη εἶναι σατυρικὴ ποίησις. Αὕτη ἐγεννήθη ἐκ τῶν φυσικῶν καὶ ἀτέχνων τοῦ λαοῦ σκωμμάτων, ἰαμβῶν καλουμένων (ἐκ τοῦ ἰάπτειν, ῥίπτειν, προσβάλλειν), τὰ ὅποια θρησκευτικῶς ἐπετρέπετο κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς ἐν Ἐλευσίνι Δήμητρος οἱ ἐορτάζοντες νὰ διευθύνωσι κατ' ἀλλήλων. Ἐκ τούτου, δ', ὡς φαίνεται, προέκυψεν ὁ μῦθος περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἰαμβῶν, ὅτι δηλ. ἐν Ἐλευσίνι ἡ θεραπαινὶς Ἰάμβη δι' ἀστείων λόγων καὶ σκωμμάτων ἐκίνησε τὸν γέλωτα εἰς τὴν τεθλιμμένην θεὰν Δήμητρα διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῆς θυγατρὸς Περσεφόνης. Τὰ δημῶδη ταῦτα σκώμματα, ἅτινα ἄλλως, ἐπεὶ τὸ σκῶπτειν ἔγκειται τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἀρχῆθεν εὐρίσκομεν ἐγκατεσπαρμένα εἰς πολλὰ μέρη τῆς ποιήσεως, ὡς ἐν Ὀμήρῳ, ὅπου οἱ ἥρωες σκῶπτουσιν ἀλλήλους, παρέλαβε πρῶτος καὶ διεμόρφωσε τεχνικῶς εἰς ποίησιν ἰδίου μέτρου καὶ ῥυθμοῦ ὁ Ἀρχίλοχος ἐξ ἐπιφανοῦς οἴκου τῆς Πάρου καταγόμενος (700 π.Χ.). Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Τηλεσικλῆς ἤγαγεν ἀποικίαν Παρίων εἰς Θάσον, μετὰ τοῦ πατρὸς δὲ ἐπορεύθη ἐκεῖ καὶ ὁ Ἀρχίλοχος. Ἀλλ' ἡ ἀποικία ἐκείνη περιπλεχθεῖσα εἰς πολέμους πρὸς ἐγχωρίους λαοὺς ἡττήθη καὶ οὕτως ὁ ποιητὴς ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Πάρον. Γνωστὴ δ' εἶναι ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Λυκάμβου, οὗτινος τὴν νεωτάτην θυγατέρα Νεοβούλην ἀγαπήσας ἐμνηστεύσατο. Ἀλλ' ὁ πατὴρ Λυκάμβος τὴν ὑπόσχεσιν ἀποσύρας ἐδοκίμασεν ὕστερον οὕτω λυπηρῶς τὴν σκῶπιώδη γλῶσσαν τοῦ ἰαμβογράφου, ὥστε αὐτὸς καὶ αἱ θυγα-

τέρες ἀπήγξαντο. Κατὰ τινὰ δὲ μάχην πρὸς τοὺς Σαίους, ἔθνο· Θρακικόν, ἔριψεν ὁ Ἀρχιλόχος τὴν ἀσπίδα οὐκ ἐθέλων, ὅπως σωθῇ. Διὰ τὴν δειλίαν ταύτην οἱ Σπαρτιάται τοῦτον πορευθέντα ποτὲ εἰς τὴν Σπάρτην ἐξεδίωξαν τῆς πόλεως. Ἐπὶ τέλους οὗτος ἐφονεύθη ἐν τινὶ πολέμῳ πρὸς τοὺς Ναξίους ὑπὸ τινος Ναξίου Καλῶνδα ὀνομαζομένου.

Μέχρι τοῦ Ἀρχιλόχου ἐγινώσκετο μόνον τὸ δακτυλικὸν ἐξάμετρον, ὅπερ ἔχον τὴν ἄρσιν ἴσην πρὸς τὴν θέσιν (— ἄρ.] $\overline{\text{υυ}}$ θέσ.) ἔχει τὸν χαρακτήρα σεμνόν. Ἄλλ' ὁ ποιητὴς οὗτος ἐγκαταλιπὼν τοῦτο ἔδημιούργησε μέτρα ἐκ τοῦ ρυθμικοῦ γένους, ὅπερ ὀνομάζεται διπλάσιον, διότι ἐν τούτῳ ἡ ἄρσις ἔχει διπλάσιον λόγον πρὸς τὴν θέσιν, δηλ. τὸν ἰσμβον (υ—) καὶ τὸν τροχαῖον (—υ). Ὁ ἰαμβικὸς στίχος τοῦ Ἀρχιλόχου συνέκειτο ἐκ τριῶν διποδιῶν καὶ διὰ τοῦτο ἑκαλεῖτο τρίμετρον, ὃ δὲ τροχαῖκός ἐκ τεσσάρων, ὅθεν τετράμετρον ὠνομάσθη. Τὰ νέα ταῦτα μέτρα ὁ Ἀρχιλόχος ἤγαγεν εἰς ἀνυπερβλητον ρυθμικὴν ἐντέλειαν. Πρὸς δ' ὁ Ἀρχιλόχος ἐπενόησε τὴν παρκαταλλαγὴν, νέον δηλ. εἶδος ἀπαγγελίας, καθ' ὃ τὸ ποίημα ἀπηγγέλλετο μόνον μετὰ ρυθμοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ μετὰ μέλους καὶ ὑπεβοηθεῖτο ὑπὸ τοῦ μουσικοῦ ὄργανου, ὅπερ Ἰαμβύκη ἐκκαλεῖτο. Κατεῖχε δηλ. ἡ ἀπαγγελία αὕτη μέτην τινὰ θέσιν μεταξὺ πλήρους ἄσεως καὶ ἀπλῆς προφορᾶς.

Ὁ Ἀρχιλόχος ἐποίησεν ἐλεγείας, ἰάμβους¹⁾, τροχαϊκὰ τε-

1) (Ἐκ τῶν σωθέντων ἀποσπασμάτων τοῦ Ἀρχιλόχου).

Ἰαμβοί

οὐ μοι τὰ Γύγῳ τοῦ πολυχρύσου μέλει,
οὐδ' εἰλέ πώ με ζῆλος, οὐδ' ἀγαίομαι
θεῶν ἔργα, μεγάλης δ' οὐκ ἔρέω τυραννίδος·
ἀπόπροθεν γὰρ ἔστ' ὄφθαλμῶν ἐμῶν.

Τετράμετρα

Τοῖς θεοῖς τιθεῖν ἅπαντα· πολλάκις μὲν ἐκ κακῶν
ἄνδρας ὀρθοῦσιν μελαίνῃ κειμένους ἐπὶ χθονί,
πολλάκις δ' ἀνατρέπονσι καὶ μάλ' εὖ βεβηκότας.

τράμετρα, ἐπῳδοὺς καὶ ὕμνους. Ἀπαντα ταῦτα ἐκτὸς ἀποσπασμάτων ἀπώλοντο. Καὶ ἐν μὲν τοῖς ἰάμβοις ὁ Ἀρχίλοχος ἐξεδήλου ὀργὴν καὶ πικρίαν, ἐν δὲ τοῖς τροχαϊκοῖς τετραμέτροις ἐπικρατεῖ μὲν τὸ σκῶμμα καὶ ὁ πικρὸς σαρκασμὸς, ἀλλὰ τὸ μέτρον τοῦτο χρησιμεύει καὶ πρὸς δῆλωσιν λυρικοῦ αἰσθήματος, διδασκαλίας καὶ ἐνίοτε θερμῆς παραινέσεως. Οἱ δ' ἐπῳδοὶ ὄντες στίχοι βραχυτέροι τιθέμενοι μετὰ μακροτέρους κατὰ κανονικὴν σειράν, οἷον ἰαμβικὸς δίμετρος μετὰ τρίμετρον κτλ., ἐσχημάτιζον οἷον ἐπῳδόν. Πολλὰ τῶν μέτρων τοῦ ποιητοῦ γνωρίζομεν οὐ μόνον ἐκ τῶν ἀποσπασμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μιμηθέντων τὸν ποιητὴν Ῥωμαίων ποιητῶν. ὡς τοῦ Ὀρατίου.

Καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ ὁ Ἀρχίλοχος ἐνεωτέρισε, διότι ἀφείλ τὴν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συνήθη ἐπικὴν γλῶσσαν, διέπλασεν ἄλλην, ἥτις ὁμοιάζει μᾶλλον πρὸς τὴν τῶν κωμικῶν καὶ πεζογράφων ἢ πρὸς τὴν ἐπικὴν. Ἀπὸ τῆς Ἰάδος τοῦ Ἀρχιλόχου μέχρι τοῦ Ἀττικισμοῦ μόνον ἐν βῆμα ὑπάρχει. Τὸν Ἀρχίλοχον δ' οὐ μόνον οἱ ἰαμβογράφοι εἶχον ὡς πρότυπον, ἀλλὰ καὶ οἱ δραματικοὶ ποιηταὶ τοῦτον εἶχον ἐν πολλοῖς ὑπ' ὄψει. Ἐπίσης δὲ καὶ τῶν κωμικῶν ὑπῆρξε πρόδρομος. Ἐν γένει ὁ Ἀρχίλοχος ἦτο μὲν αἰσχροπρεπὴς καὶ ψογερός, εὐερέθιστος καὶ ἐμπαθής, ἀλλὰ τὴν ἔξοχον αὐτοῦ ποιητικὴν ἀξίαν οὐδεὶς ἠδυνήθη ν' ἀμφισβητήσῃ. Οὗτος ἐδοξάσθη ὑπὸ τοῦ Μενανδρίου, ὅπερ τὸν φονέα αὐτοῦ Καλῶνδαν διέταξε νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ ναοῦ!), ὡς φονέα τοῦ θεράποντος τῶν Μουσῶν, καὶ οἱ Πάριοι ὡς θεὸν ἐτίμων.

ὑπτίους κλίνουσ· ἔπειτα πολλὰ γίνεται κακά,
καὶ βίου χροίμη πλανᾶται καὶ νόος παρήγορος.

Ὑμνος εἰς Ἡρακλέα

Τήνελλα.

Καλλίνεκε, χαῖρ', ἄναξ, Ἡράκλεες,
αὐτὸς τε καὶ Ἰόλαος αἰχμητὰ δύο.

Τήνελλα.

Καλλίνεκε, χαῖρ', ἄναξ, Ἡράκλεες.

1) Μουσάων θεράποντα κατέκτανες· ἔξιθι νηοῦ.

Ὀλίγῳ νεώτερος τοῦ Ἀρχιλόχου (625 π. Χ.) ἦτο ὁ δεύτερος
 λαμβογράφος Σιμωνίδης ὁ Ἀμοργῖνος. Οὗτος κατήγετο μὲν ἐκ
 Σάμου, ἀλλ' ἀποικίαν εἰς Ἀμοργὸν ἀγαγὼν καὶ ἐνταῦθα ἐγκατα-
 θιώσας ὠνομάζετο Ἀμοργῖνος. Τοῦτου σφάζεται ἀπόσπασμα ἐξ ἑκα-
 τὸν δέκα καὶ ὀκτὼ στίχων, ἐν ᾧ ἐν καθαρᾷ Ἰωνικῇ γλώσσῃ καὶ
 αὐστηρῷ τριμέτρῳ λαμβικῷ ἐπιτυχέστατα παραβάλλει τὸν χαρ-
 κτῆρα τῶν γυναικῶν πρὸς τὸν χαρκατῆρα τῶν ζώων¹⁾. Λέγει δηλ.
 ὅτι οἱ θεοὶ ἐδημιούργησαν τὰ διάφορα εἶδη τῶν γυναικῶν ἐκ διαφο-
 ρων ζώων, π. χ. τὴν ῥυπαρὰν γυναῖκα ἐξ ὕεος, τὴν πανοῦργον ἐξ ἀλώ-
 πεκος καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐν ἐπιλόγῳ δὲ λέγει, ὅτι ἡ γυνὴ εἶναι τὸ
 μέγιστον κακόν. Ἐκτὸς τούτου σφάζεται καὶ ἕτερον βραχύτερον ἀπό-
 σπασμα, ὅπερ εἶναι παραινέσεις πρὸς τὸν ἐκυτοῦ υἱόν, καὶ ἐν ᾧ ὁμιλεῖ
 περὶ τῆς ματαιότητος τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν. Ἐνταῦθα δὲν ὑπάρ-
 χει σατυρικὸν ἄλλας, ὅπερ δεικνύει, ὅτι ἡ ἀρχαιοτέρα λαμβικὴ ποίη-
 σις δὲν ἐνέμεινεν ἀναγκαίως ἐν τοῖς σκώμμασιν.

1) (Ἐκ τῶν σφζομένων Σιμωνίδου τοῦ Ἀμοργῖνου). Ἡ ἐξ ἵππου
 γυνὴ ἀμελοῦσα τῶν τοῦ οἴκου καὶ περὶ τὸν καλλωπισμὸν σπουδά-
 ζουσα γίνεται κακῶν πρόξενος τῷ ἀνδρὶ).

Τὴν δ' ἵππος ἄβρῃ χαιτέεσσο' ἐγείνατο,
 ἢ δούλι' ἔργα καὶ δύνῃ περιτρέπει·
 κοῦτ' ἂν μύλης ψαύσειεν, οὔτε κόσκινον
 ἄρειεν, οὔτε κόπρον ἐξ οἴκου βάλοι,
 οὔτε πρὸς ἱππὸν, ἀσβόλῃν ἀλευμένη,
 ἔζοιτ'· ἀνάγκη δ' ἄνδρα ποιεῖται φίλον·
 λούται δὲ πάσης ἡμέρης ἅπο ὄπτον
 δίς, ἄλλοτε τοῖς, καὶ μύροις ἀλείφεται·
 αἰεὶ δὲ χιρτήν ἐκτενισμένην φορεῖ,
 βαθεῖαν, ἀνθέμοισιν ἐσκασμένην.
 καλὸν μὲν ὦν θέημα τοιαύτη γυνὴ
 ἄλλοισι, τῷ δ' ἔχοντι γίγνεται κακόν,
 ἦν μή τις ἢ τύραννος ἢ σκηπτουῆχος ἦ,
 ὅσις τοιοῦτοισι θυμὸν ἀγλαΐζειτα.

Ὁ ἱαμβογράφος οὗτος, ὅστις ἐν τῷ κανόνι τῶν Ἀλεξανδρίνων φέρεται δεύτερος, δὲν ἦτο μὲν ἕτος πρὸς τὸν Ἀρχιλόχον κατὰ τὴν δύναμιν, μεγαλοφυΐν, χάριν καὶ ῥοήν τῶν φράσεων, ἰσοῦτο δ' ὅμως κατὰ τὴν στυρικὴν ὀξύτητα καὶ πικρίαν.

Τῇ ὁδῷ τοῦ Ἀρχιλόχου καὶ Σιμωνίδου ἠκολούθησεν ὁ τρίτος ἱαμβογράφος

Ἰππῶναξ ὁ Ἐφέσιος (540 π. Χ.). Οὗτος ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν τυράννων τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος Ἀθηναγόρου καὶ Κωμᾶ κατέφυγεν εἰς Κλαζομενάς, ἐνθα ἐβίω ἐν μεγίστῃ πενίᾳ. Ἦτος δ' ἡ πενία αὕτη συνεβάλετο, ὅπως ὁ ποιητὴς βλέπῃ τὰ τοῦ κόσμου διὰ κακοῦ ὁμματος, διότι ἐν τοῖς σωζομένοις αὐτοῦ ἀποσπάσμασιν ἀγωνίζεται οὐ μόνον κατὰ τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς πολυτελείας καὶ τῆς ἀνηθικότητος, ὑφ' ὧν αἱ Ἰωνικαὶ πόλεις ἐπασχον. Πρὸς δὲ σκώπτει τὰς γυναῖκας, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τῆς ἀγροίκου σπουδαιότητος τοῦ Ἀρχιλόχου, ἀλλὰ μετὰ χάριτος καὶ μειδιάματος. Ἡ πικρία τῶν ἱάμβων τοῦ Ἰππῶνακτος ἦτο παροιμιώδης. Ταύτην ἐδοκίμασαν κατ' ἐξοχὴν οἱ ἀγαλματοποιοὶ ἄδελφοὶ Βούπαλος καὶ Ἀθηνίς, οἵτινες τὸν ποιητὴν, μικρὸν ὄντα τὸ σῶμα καὶ δυσειδῆ τὴν ὄψιν, εἰκόνισαν δυσειδέστερον καὶ εἰς κοινὴν θεῖαν πρὸς χλεύην ἐξέθεντο. Ἀλλ' ὁ ὕβρισθεις ποιητὴς οὕτω, ἀπηνῶς κατεδῶξεν αὐτοὺς διὰ τοῦ ὅπλου τῶν ἱάμβων αὐτοῦ, ὥστε οὗτοι ἀπήγγεντο.

Μέτρον ὁ Ἰππῶναξ, πλὴν τῶν συνήθων τῇ ἱαμβικῇ ποιήσει, ἱάμβου καὶ τροχαϊκοῦ τετραμέτρου, μετεχειρίσθη καὶ τὸν χωλίαμβον ἢ τρίμετρον σκάζοντα, ὃν αὐτὸς νεωτερίσας ἐν τῷ μέτρῳ ἐφεῦρεν. Τὸ μέτρον τοῦτο ἔχει τὸν τελευταῖον πόδα ἀντὶ ἱάμβου σπονδαῖον ἢ τροχαῖον ὡς ἐξῆς υ—υ—]υ—υ—]υ— —υ καὶ γεννᾷ ἀρρυθμίαν ἀρμόζουσαν τῇ λαιδορίᾳ. Ὁ Ἰππῶναξ λέγεται πρὸς τούτοις καὶ εὐρετής τῆς ἐπικῆς παρωδίας, περὶ ἧς ἐμπροσθεν διελάβομεν.

Β'.

§ 7. Περὶ μελικῆς ποιήσεως.

Ἡ τελεία μορφή τῆς λυρικῆς ποιήσεως εἶναι ἡ μελικὴ ποίησις. Διότι ἐν τῇ ἐλεγείᾳ γενομένης μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ ἔπους εἰς τὴν

λυρικὴν ποίησιν, συνεδέθη τὸ παρελθὸν μετὰ τοῦ παρόντος, ἐν δὲ τῇ
 ἰάμβῳ προέβη ἔτι περαιτέρω ὁ Ἀρχίλοχος καὶ ἀπεικόνισε διὰ τοῦ
 εὐκινήτου ῥυθμοῦ τοῦ ἰάμβου τὸ εὐμετάβλητον τῶν ἀνθρωπίνων πα-
 θῶν· ἐν τῇ μελικῇ δ' ὁμοῦ ποιήσει τὸ παρελθὸν ἐντελῶς ὑπεχώρησε
 καὶ αὕτη ἐγένετο τὸ ὄργανον τοῦ παρόντος καὶ τῶν παθῶν αὐτοῦ.
 Ἀνεπτύξαν δὲ τὴν μελικὴν ποίησιν κατ' ἐξοχὴν οἱ Αἰολεῖς καὶ Δω-
 ρεῖς, κατὰ διάφορον δ' ὁμοῦ τρόπον. Παρὰ μὲν τοῖς Αἰολεῦσι κύριος
 χαρακτήρ τῆς μελικῆς ποιήσεως εἶναι ἡ ἐκφρασις τοῦ ἀτομικοῦ πά-
 θους, ὅπερ κατέχει τὸν ποιητὴν καὶ τὸ ὅποιον ἐκδηλοῦται εἰς ἐμπαθῆ
 αἰσθήματα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲν ἔρωτος καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν
 οἶνον, ἐνίοτε δὲ φιλίας, μίσους, χαρᾶς, λύπης καὶ λοιπῶν ψυχικῶν
 συγκινήσεων. Αὕτη δὲν ἔχει τὸν μονοειδῆ ῥυθμὸν τοῦ διστίχου τῆς
 ἐλεγείας, ἀλλὰ σχηματίζει στροφὰς ἐξ ὀλίγων στίχων (συνήθως τεσ-
 σάρων) κανονικῶς καὶ ἀμεταβλήτως ἐπαναλαμβανομένας ἀπ' ἀρχῆς
 μέχρι τέλους πρὸς ἀποτελέσιν τοῦ ὅλου ποιήματος τῆς ὁδοῦ. Ἦ-
 δετο δ' ἡ Αἰολικὴ μελικὴ ποίησις ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ μόνου πρὸς μου-
 σικὸν ὄργανον καὶ ἀνεπτύχθη ἐν ταῖς Αἰολικαῖς πόλεσι τῆς Μ. Ἀ-
 σίας, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐν τῇ Λέσβῳ. Αὕτη διάλεκτος ἔχει, ὡς ἐπὶ τὸ
 πλεῖστον, τὴν Αἰολικὴν, ἃν καὶ ὁ Ἀνακρέων, ὅστις ὡς ἐκ τοῦ εἵδους
 τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ἐνταῦθα κατατάσσεται, ἔχει γράψει ἐν Ἰωνικῇ
 διαλέκτῳ. Παρὰ δὲ τοῖς Δωριεῦσιν ἡ μελικὴ ποίησις δὲν ἐκφράζει, ὡς
 παρὰ τοῖς Αἰολεῦσι πάθη καὶ συναισθήματα ἑνὸς μόνου προσώπου,
 ἀλλὰ διερμηνεύει τὰς ιδέας καὶ τὰ ἠθικὰ συναισθήματα ὁλοκλήρου
 πλήθους ἢ ἔθνους. Ἀδομένη δὲ ἐν πανηγύρεσι καὶ ἐορταῖς θεῶν εἶχε
 γενικὸν ἠθικὸν διαφέρον. Πρὸς δὲ ἡ μουσικὴ αὐτῆς παρηκολουθεῖτο
 ὑπὸ κινήσεων τοῦ σώματος ἀναλόγων πρὸς τὰ ἐν τῇ ψυχῇ ἐγειρόμενα
 ὑπὸ τοῦ ποιήματος συναισθήματα. Διὰ τοῦτο παρὰ τοῖς Δωριεῦσι
 μὲν αὕτη ἦτο χορική, ἦδετο δηλ. πρὸ τοῦ βωμοῦ ἢ περὶ αὐτὸν ὑπὸ
 χοροῦ ὀρχουμένου, παρὰ τοῖς Αἰολεῦσι δὲ κατ' ἐξοχὴν μουσικὴ,
 ἦδετο δηλ. μόνον πρὸς μουσικὸν ὄργανον ἄνευ ὀρχήσεως. Ἐτι δὲ
 παρὰ Δωριεῦσιν ἡ μελικὴ ποίησις ἔχει στροφὰς συνισταμένας ἐκ με-
 γάλων καὶ τεχνικῶν μελῶν, τῆς στροφῆς, ἀντιστροφῆς καὶ ἐπιδου,
 ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς Αἰολικὰς στροφὰς, αἵτινες εἶναι ἀπλαῖ καὶ
 βραχείαι. Ὡς δ' ἐν τῇ Δωρικῇ ποιήσει ὑπάρχει ποικιλία ῥυθμική,

οὕτω καὶ ποικιλία περιχομένου, διότι τὰ αἰσθήματα καὶ διανοήματα ἔχουσι μεγάλην ἔκτασιν καὶ ποικιλίαν. Διὰ τοῦτο ἐν τῇ Δωρικῇ ποιήσει ὑπάρχει τολμηρὰ σύνθεσις διανοημάτων, αποτελούντων δ' ὅμως μίαν ἐνότητα ῥυθμοῦ καὶ ἐννοίας. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις αὕτη ἔχει ἴδιον χαρακτηριστικὸν καὶ τὴν διάλεκτον, ἥτις εἶναι ἡ σοβαρά, μεγαλοπρεπὴς καὶ βραχεῖα Δωρικὴ.

§ 8. Εἶδη μελικῆς ποιήσεως.

Ἡ μελικὴ ποίησις εἶναι πολυμερεστάτη καὶ διακρίνεται εἰς πολλὰ εἶδη, ὧν ἄλλα μὲν ἀναφέρονται εἰς τοὺς θεοὺς, ἄλλα δὲ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ εἰς τοὺς θεοὺς μὲν ἀναφέρεται ὁ ὕμνος, ὅστις καθ' ὅλου εἰπεῖν ἦτο ἄσμα πρὸς τιμὴν τῶν θεῶν, ἀδόμενον πρὸς κιθάραν ὑπὸ χοροῦ. Ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις οἱ ὕμνοι δὲν εἶχον λυρικόν, ἀλλ' ἐπικόν χαρακτῆρα, πεποιημένοι ἐν ἐξάμετρον καὶ ἔχοντες ὑποθέσεις μύθους τῶν θεῶν, οἷς ἀνῆκεν ἡ ἐορτή. Βραδύτερον δ' ὅμως οἱ λυρικοὶ ποιηταὶ ἀντικατέστησαν τὸ ἐξάμετρον δι' ἄλλων μέτρων, ὁ δὲ Σησιχόρος μετεχειρίσθη εἰς αὐτοὺς στροφὴν, ἀντιστροφὴν καὶ ἐπὶ πᾶσι. Ἄλλο δ' εἶδος τοῖς θεοῖς ἐπίσης ἀναφερόμενον εἶναι τὸ προσόδιον ἄσμα ἀπὸ τοῦ ἡδεσθαι (πρὸς αὐτὸν) ἐν τῷ προσιέναι τοῖς βωμοῖς ἢ τοῖς ναοῖς. Ὁ παιάν, κατ' ἀρχὰς μὲν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος ἢ τῆς Ἀρτέμιδος, ὕστερον δὲ πρὸς πάντα θεόν. Ὁ διθύραμβος, κεκινημένον καὶ ἐνθουσιῶδες ἄσμα τοῦ Διόνυσου πλήρες μέθης καὶ παιδιᾶς. Τούτου οὐχὶ πολὺ διάφορος ἦτο ὁ ἰόβακχος. Ὁ νόμος, ὀνομασθεὶς οὕτω, ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ποιητὴς τὰς λέξεις εἰς τὸ μέτρον συναρμόζων ἦτο δεδεμένος ὑπὸ ὠρισμένων κανόνων ἢ νόμων. Κατ' ἀρχὰς ὁ νόμος ἀνεφέρετο εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἀλλ' ὕστερον εἰς ἄλλους θεοὺς. Εἰσῆχθη δὲ καὶ εἰς αὐτὸν ὁ χορὸς καὶ οὕτως ἐπλησίασε πρὸς τὸν διθύραμβον, διέφερε δ' ὅμως αὐτοῦ κατὰ τὴν πολλὴν τάξιν. Τὰ Ἀδωνίδα ἄσματα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Ἀδωνιν. Τὸ ὑπόρχημα, ἄσμα εἰς Ἀπόλλωνα, ἀδόμενον ἐν ὀρχήσει μετὰ ζωηρῶν ῥυθμῶν καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει τοῦ παιάνος.

Εἰς τοὺς ἀνθρώπους δ' ἀναφέρεται τὸ ἐγκώμιον, χορικὸν ἄσμα

πρὸς ἔξοχον τιμὴν φίλου ἢ ἡγεμόνος. Εἶδος τοῦτου κοινότερον ἦτο τὸ ἐπινίκιον (μέλος) ἢ ὁ ἐπίνικος (ὕμνος), δι' οὗ ἐδεξιοῦντο τοὺς ἐν τοῖς ἐθνικοῖς ἀγῶσι νικητὰς οἱ φίλοι αὐτῶν κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς νίκης, καὶ αἱ πόλεις, ὅτε οἱ νικηταὶ ἐπαυλίζοντο εἰς τὴν ἐκυτῶν πατρίδα. Τὸ σκόλιον ἢ σκολιόν, ἄσμα ἡδόμενον παρὰ τοὺς πότους. Τοῦτο ὠνομάζετο οὕτως ἕνεκα τῆς ἀταξίας τῆς σειρᾶς τῶν ἐννοιῶν. Τὰ παρθένια, ἡδόμενα ὑπὸ παρθένων χορευουσῶν. Ταῦτα ἤμαζον ἐκεῖ, ἔνθα ὑπῆρχεν ἐλευθερία γυναικῶν, ὡς ἐν Σπάρτῃ. Τὰ ἐρωτικά. Ὁ ὕμναιος, ἄσμα ἡδόμενον, ὅτε ἤγετο ὁ νυμφίος τὴν νύμφην ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας. Καὶ τὸ ἐπιθαλάμιον, ἄσμα ἡδόμενον πρὸ τοῦ θαλάμου τῶν νεονύμφων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω τινὰ μὲν ἰδίᾳ προσιδιάζουσι τῇ Αἰολικῇ μελικῇ ποιήσει, ὡς τὰ ἐρωτικά, οἱ ὕμναιοι, ἐν οἷς διεκρίθη ἡ Σαπφώ, καὶ τὰ σκόλια, ἄτινα, ἐπειδὴ ἀπῆτουν παρουσίαν πνεύματος καὶ τοιαύτην κατ' ἐξοχὴν εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι, παρὰ τούτοις κατ' ἐξοχὴν ἦσαν ἀρεστά. Οὗτοι ἦδον καὶ ἄλλα μὲν σκόλια, μάλιστα δὲ τὸ σκόλιον τῶν τυραννοκτόνων ¹⁾. Τὰ ἐγκώμια δ' ὅμως, ὧν δευτερεύοντα εἶδη εἶναι οἱ ἐπίνικοι, τὰ ὑπορχήματα, τὰ παρθένια καὶ ἄλλα, ἰδίᾳ ἀνήκουσι τῇ Δωρικῇ χορικῇ ποιήσει.

§ 9. Ποιηταὶ μελικῆς ποιήσεως.

Ἐν συνόλῳ ἔκκριτοι ποιηταὶ τῆς μελικῆς ποιήσεως ἀναφέρονται ἑννέα. Ἀλκμάν, Σαπφώ, Ἀλκαῖος, Σπινσίχορος, Ἴβυκος, Ἀνακρέων, Σιμωνίδης, Πίνδαρος καὶ Βακχυλίδης. Ἐκ τούτων ὁ Ἀλκαῖος, ἡ Σαπφώ, ὁ Ἴβυκος καὶ ὁ Ἀνακρέων ἀνήκουσι τῇ

¹⁾ Ἐν μύρτου κλαδί τὸ ξίφος φορήσω,
ὥσπερ Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων,
ὅτε τὸν τύραννον κτανέτην
ἰσονόμους τ' Ἀθήνας ἐποιήσάτην.

φίλταθ' Ἀρμόδι', οὗ τί που τέθνηκας,
νήσοις δ' ἐν μακάρων σέ φασιν εἶναι,
ἵνα περ ποδώκης Ἀχιλλεύς
Τυδεΐδην τέ φασιν ἐθολὸν Διομήδεα.

Αἰολικῇ μελικῇ ποιήσει, ὁ δ' Ἀλκμάν, ὁ Στησίχορος τῇ δωρικῇ μελικῇ (χορικῇ) ποιήσει καὶ ὁ Σιμωνίδης, ὁ Πίνδαρος καὶ ὁ Βακχυλίδης τῇ ἀκμῇ τῆς ἐν γένει (καθολικῆς) μελικῆς ποιήσεως. Πρὸς δ' ἀναφέρονται ἐκτὸς τῆς Σαπφούς καὶ αἱ ἐξῆς ποιήτριαι· Πράξιλλα, Μοιρώ, Ἀνύτη, Ἥρινα, Τελέσιλλα, Κόριννα, Νοσσίς καὶ Μύρτις.

α'.

§ 10. Ποιταὶ Αἰολικῆς μελικῆς ποιήσεως.

1) Ἀλκαῖος. Πρὸ τοῦ Ἀλκαίου ἄξιος μνήμης εἶναι ὁ Τέρπανδρος, ὁ ἀρχαιότατος πάντων τῶν Λεσβίων ποιητῶν. Οὗτος ὀφείλει τὴν δόξαν αὐτοῦ μᾶλλον εἰς τὴν μουσικὴν ἢ εἰς τὴν ποίησιν, διότι πρῶτος αὐτὸς εἰσήγαγεν ἀντὶ τῆς τετραχόρδου κιθάρας τὴν ἐπτάχορδον καὶ διεμόρφωσε τεχνικῶς τὸν κιθαρωδικὸν νόμον, ὃν διεῖλε κατὰ τὰς ἐπτὰ χορδὰς εἰς ἐπτὰ μέρη¹⁾. Πρὸς δέ, ὡς λέγει ὁ Πίνδαρος, οὗτος εὗρε τὴν βάρβιτον καὶ οὕτω διὰ τοσούτων μουσικῶν ὀργάνων ἐποίησε πολλὰς βελτιώσεις ἐν τῇ μουσικῇ, ἧς θεωρεῖται εἰς τῶν νομοθετῶν. Ἀπὸ τοῦ Τερπάνδρου, ὅστις τῷ 645 π. Χ. ἀναφαίνεται ἐν Σπάρτῃ ἰδρυτῆς μουσικῆς σχολῆς, ἥτις τὸν κιθαρωδικὸν νόμον ὡς ἴδιον κτῆμα ἐθεώρησεν, ἄρχεται νέα περίοδος τῆς μουσικῆς τέχνης, ἥτις ἦτο ἀναγκασία πρὸς βοήθειαν τῆς λυρικῆς ποιήσεως. Μετὰ τὸν Τέρπανδρον ἀναφέρεται μουσικὸς καὶ ποιητὴς ὁ ἐκ Μηθύμνης τῆς Λέσβου Ἀρίων, οὗ τὰ ἄσμακτα, ἐκτὸς ὀλιγίστων στίχων, ἀπώλοντο. Οὗτος, ὡς θὰ ἴδωμεν, διεμόρφωσε τεχνικῶς τὸν διθύραμβον. Ὀλίγῳ δὲ νεώτερος τοῦ Ἀρίωνος ἦτο ὁ Μυτιληναῖος Ἀλκαῖος (510 π. Χ.). Τοῦτου ὁ βίος εἶναι γνωστὸς κατὰ τὸ πλεῖστον, ὅτε λαβὼν ἐνεργὸν μέρος εἰς τοὺς ἀγῶνας κατὰ τῶν τυράννων τῆς ἐαυτοῦ πατρίδος καὶ εἰς τὸν κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἀγῶνα περὶ τοῦ ἐν τῇ Τροίᾳ Σιγείου. Οὗτος ἀνῆκεν εἰς ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν καὶ τὰ ποιήματα αὐτοῦ συμποσούμενα εἰς δέκα βιβλία ἦσαν ὕμνοι εἰς τοὺς θεοὺς, στασιωτικά²⁾ (πολιτικά), συμποτικά καὶ ἐρωτικά. Ἐν τοῖς στα-

1) Ἡμεῖς τοι τετραγήρουν ἀποστέρεσσας ἀοιδὴν
ἐπιτόνῳ φόρμιγγι νέους κελαδήσωμεν ὕμνους.

2) (Ἀλκαίου στασιωτικόν. Ὁ ποιητὴς σεμνύνεται, ὅτι ἡ οἰκία

σιωτικοῖς δεικνύει ἄμετρον κατὰ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ πάθος, ὅπερ εἶναι ἴδιον τοῦ Αἰολικοῦ φύλου. Ἀγαπᾷ μὲν ὁ ποιητὴς τὰς στάσεις καὶ πολιτικὰς διχοστασίας, ἀλλὰ δὲν γίνεται ἐπιλήσμων τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ. Ὁ οἶνος, ὃν συνίστησιν ὡς τὸ ἄριστον ἀντιφάρμακον κατὰ τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τῶν θλίψεων¹⁾, καὶ τὸ κάλλος ἦσαν προσφιλεῖς ὑποθέσεις τοῦ ποιητοῦ. Διὰ τοῦτο μετὰ τοῦ Ἀνακρέοντος θεωρεῖται κύριος ἀντιπρόσωπος τῶν σχολιῶν ἢ συμποτικῶν ἡσμάτων. Ὁ Ἀλκαῖος ἐξεῦρε τὴν Ἀλκαϊκὴν στροφὴν, ἣν διетήρησεν ὁ Ὀράτιος ἐν ταῖς ᾠδαῖς αὐτοῦ. Ἐν γένει τοῦ Ἀλκαίου ἐπαινεῖται ἡ βραχύτης καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ λόγου, ἡ πληθὺς καὶ σαφὴνεια τῶν ποιητικῶν εἰκόνων καὶ ἡ χάρις μετὰ τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου συνδεομένη. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ πάνυ ὀλίγα περιεσώθησαν.

Ὀλίγῳ τοῦ Ἀλκαίου νεωτέρα ἦτο ἡ ἐξ Ἑρεσσοῦ τῆς Λέσβου ποιήτρια:

2) Σαπφῶ (Αἰολιστὶ Ψάπφα), ἣν οἱ ἀρχαῖοι ὀνομάζουσι θαυμαστόν τι χρῆμα καὶ δεκάτην θνητὴν Μοῦσαν. Αὕτη καταγομένη ἐξ οἴκου ἀνήκοντος εἰς ἐπιφανὲς γένος ἦ θεν εἰσγάμον μετὰ πλουσίου τινός, ἐξ οὗ ἐκτῆσχε θυγατέρα Κλαῖδα (Κλειδα) ὀνομαζομένην²⁾.

αὐτοῦ εἶναι πλήρης πολεμικῶν ὀργάνων).

Μαρμαίρει δὲ μέγας δόμος χάλκῳ· πᾶσα δ' Ἄρη κεκόσμηται στέγα
λάμπραισιν κυνίαισι, καττᾶν λεῦκοι καθύπερθεν ἵππιοι λόφοι
νεύουσιν, κεφάλαισιν ἄνδρων ἀγάλματα, χάλκιοι δὲ πασσάλοις
κρύπτοισιν περικείμεναι λάμπραι κνάμιδες, ἄρκος ἰσχύρω βέλεως,
θώρακές τε νέοι λίνω κοῖλαί τε καὶ ἄσπιδες βεβλήμεναι·
παρ δὲ Χαλκίδικαι σπάθαι, παρ δὲ ζώματα πολλὰ καὶ κυπάτιδες·
τῶν οὐκ ἔστι λάθεσθ', ἐπειδὴ πρόωισθ' ὑπὸ ἔργον ἔσταμεν τόδε.

Σκόλιον

- 1) οὐ χρὴ κάκοισι θῦμον ἐπιτρέπειν
προκόψομεν γὰρ οὐδὲν ἀσάμενοι,
ὦ Βύκχι', φάρμακον δ' ἄριστον
οἶνον ἐνεικαμένοις μεθύσθην.

- 2) Ἔστι μοι κάλα πάς, χρυσέοισιν ἀνθέμοισιν
ἐμφέρον ἔχουσα μόρφαν Κλαῖς ἀγαπάτα,
ἀντὶ τᾶς ἔγω οὐδὲ Λυδῖαν πᾶσαν οὐδ' Ἑρᾶναν.

Τὰ περὶ τοῦ ἔρωτος αὐτῆς πρὸς τὸν κάλλιστον Φάωνα καὶ πηδῆματος ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου Λευκάτα εἰς τὴν θάλασσαν δὲν εἶναι ἀληθῆ. Ἐν Μυτιλήνῃ συνέστησε σχολήν, ἣν προσεῖλκύσθησαν γυναῖκες παρθένοι εὐφρεῖς. Εἰς ταύτας ἡ ποιήτρια προσεπάθει οὐ μόνον τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ποίησιν νὰ ἐμπνεύσῃ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἐπιστήμας. Διὰ τοῦτο ἡ Σαπφὼ ἦτο διὰ τὰς παρθένας ἐν Λέσβῳ ὅ,τι ὁ Σωκράτης ὕστερον ἐν Ἀθήναις διὰ τοὺς νέους.

Ἐκ τῶν ποιημάτων τῆς Σαπφούς, ἅτινα ἦσαν διαφόρων εἰδῶν λυρικά ποιήματα, οἷον ὕμνοι, ᾠδαὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐρωτικοῦ περιεχομένου, ἐπιθαλάμια, ἅτινα ἐμιμήθη ὁ Ῥωμαῖος Κάτουλλος, διεσώθησαν δύο ᾠδαί, μία ὁλόκληρος εἰς τὴν Ἀφροδίτην, ἣν ἰκετεύει νὰ γείνῃ ἄρωγός, ὅπως καρδίᾳ ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν καρδίαν τῆς μαθητρίας Ἀθίδος,²⁾ καὶ ἑτέρα κατὰ μέγα μέρος διασωθεῖσα πρὸς τὴν αὐτὴν ἀγαπητὴν μαθήτριαν, πρὸς δὲ περὶ τὰ ἑκατὸν εἰκοσιν ἀποσπάσματα. Οὐ μόνον δ' ὁ ἔρως καὶ τὸ κάλλος ἐθέρμαινον τὴν καρδίαν τῆς Σαπφούς, ἀλλὰ καὶ ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ποιητικὴ παιδείαις. Διὰ τοῦτο ἡ Σαπφὼ οἰκτίζει τὴν τύχην τῆς γυναικός, ἥτις δὲν μετέχει

ᾠδὴν εἰς Ἀφροδίτην.

²⁾ Ποικιλόθρον', ἀθάνατ' Ἀφρόδιτα,

παῖ Δίος, δολόπλοκε, λίσσομαί σε

μή μ' ἄσαισι μητ' ἀνίαισι δάμνα,

Πότνια, θῦμον

ἀλλὰ τυῖδ' ἔλθ', αἵποτα κατέρωτα

τᾶς ἔμας αὖδως αἰόισα πόλλυ

ἔκλυες, πάτρος δὲ δόμον λίποισα

χρῦσιον ἤλθες

ἄρμ' ὑποξεύξασα· κάλοι δέ σ' ἄγον

ὠκεες στροῦθοι περὶ γᾶς μελαίνας

πύκνα δινεῦντες πτέρ' ἀπ' ὠράνω αἶθε-

ρος διὰ μέσσω.

αἶψα δ' ἐξίκοντο, τὸ δ', ὦ μάκαιρα,

μειδιάσας' ἀθανάτω προσώπῳ,

τῶν μουσῶν ¹⁾. Ἡ Σαπφὼ ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ποιημάτων αὐτῆς ἐφεῦρε μόνη τὰ μέτρα καὶ τὴν Σαπφικὴν στροφὴν ²⁾ πολλοὶ μεταγενέστεροι ποιηταὶ ἀπεμιμήθησαν.

Φίλη καὶ μαθήτρια τῆς Σαπφoῦς ἦτο ἡ ἐν ἡλικίᾳ δεκαεννέα ἐτῶν θανoῦσα Ἡριννα. Ἐτι δὲ Αἰολίς ποιήτρια ἦτο ἡ Μύρτις (500 π. Χ.), ἐξ Ἀθηδῶνος τῆς Βοιωτίας, διδάσκαλος τοῦ Πινδάρου καὶ τῆς ἐκ Τανάγρας Κορίννης, ἥτις πεντάκις τὸν Πίνδαρον

ἦρε, ὅτι δηῦτε πέπονθα κῶτι

δηῦτε κάλημι.

κῶτι ἔμω μάλιστα θέλω γένεσθαι

μαινόλα θυμῷ· τίνα δηῦτε πείθω—

μι ἄγην ἐς σὰν φιλότατα, τίς-σ' ὦ

Ψάφ', ἀδικήει;

καὶ γὰρ αἱ φεύγει ταχέως διώξει,

αἱ δὲ δῶρα μὴ δέκετ', ἀλλὰ δώσει,

αἱ δὲ μὴ φίλει, ταχέως φιλήσει·

κῶν' ἐθέλοισα.

ἔλθε μοι καὶ νῦν, χαλεπὰν δὲ λῦσον

ἐκ μεριμνῶν, ὅσσα δὲ μοι τέλεσσαι

θῦμος ἱμμέρει, τέλεσον σὺ δ' αὖτα

σύμμαχος ἔσσο.

- ¹⁾ Καθάνοισα δὲ κείσεται, οὐδέποτα μναμοσύνα σέθεν
ἔσσει· οὔτε τότ' οὔθ' ὕστερον· οὐ γὰρ πεδέχεις βρόδων
τῶν ἐκ Πιερίας, ἀλλ' ἀφάνης κῆν Ἀίδα δόμοις
φραιτάσεις πέδ' ἀμαύρων νικύων ἐκπεποταμένα.

²⁾

—υ—υ	—υυ	—υ—υ
—υ—υ	—υυ	—υ—υ
—υ—υ	—υυ	—υ—υ
—υυ	—υ	

 Σαπφικὴ στροφή.

Ποῖ κ' ἰλ' ὁ θ' ὀν' ἄθ' ἄν' αἰτ' Ἀφρ' ὀδ' ἰτ' α,

Παῖ Δῖος, δολ' ὀπλ' ο' κε, λῖσσομαῖ σε

μῆ μ' ἄσαισι μῆτ' ἀν' ἰαῖσι δ' ἄμνα

Ποτνῖα θ' ὑ μ' ον

ἐν ποιητικῷ ἀγῶνι ἐνίκησεν. Ὡς ἐκ τοῦ εἵδους δὲ τῶν ποιημάτων αὐτῶν ἐνταῦθα κατατάσσονται ἡ Ἀργεῖα Τελέσειλλα καὶ ἡ ἐκ Σικυῶνος Πράξιλλα περίφημος διὰ τὴν ποιήσιν σχολίων.

3) Ἰβυκος (540 π. Χ.). Οὗτος δὲν ἦτο μὲν Λέσβιος, ὅμως δὲ κατήγετο ἐκ Ῥηγίου, ὅπου ὑπῆρχον Αἰολεῖς μετὰ Δωριέων ἀναμειγμένοι. Τὴν μῆξιν δὲ ταύτην δεικνύουσι καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Ἰβύκου, διότι ἔνθεν μὲν τὸ ἐρωτικὸν τῶν ποιημάτων περιεχόμενον καὶ οἱ Σαπφικοί ἦχοι αὐτῶν προσεγγίζουσιν αὐτὸν εἰς τὴν Λεσβίαν σχολήν, ἔνθεν δὲ ἡ γλῶσσα καὶ ἡ συμφωνία τοῦ μέτρου πρὸς τὸ ἀντιστροφικὸν τοῦ Στρησιόρου, πρὸς τὴν Δωρικὴν ποιήσιν. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰβυκος θεωρεῖται ὁ κρῖκος ὁ συνδέων τὴν Αἰολικὴν μετὰ τῆς δωρικῆς ποιήσεως.

Τὰ ὀλίγα τοῦ Ἰβύκου σφζόμενα ἀποσπάσματα δεικνύουσιν ἰσχυρὸν ἐρωτικὸν πάθος. Ὁ θάνατος τούτου ὑπὸ ληστῶν καὶ ἡ προδοσία τῶν φονέων ὑπὸ γεράνων, ὅθεν ἡ παροιμία «αἱ Ἰβύκου γέρανοι», εἶναι γνωστά.

Τῇ Αἰολικῇ ποιήσει ἀνήκει ἐπίσης ἕνεκα τοῦ περιεχομένου τῶν ποιημάτων καὶ

4) Ἀνακρέων ὁ Τήσιος (500 π. Χ.). Οὗτος εἶχε προσκληθῇ εἰς Σάμον, ὡς καὶ ὁ Ἰβυκος, ὑπὸ τοῦ τυράννου Πολυκράτους καὶ μετὰ τὸν φόνον τούτου εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ Ἰππάρχου. Ἀπέθανε δὲ ἐν βαθεῖ γήρατι, ἴσως ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Τέφ. Τὰ ποιήματα τοῦ Ἀνακρέοντος ἦσαν ὕμνοι, ἐρωτικά, παροίνια, ἱαμβοὶ, τροχαῖοι καὶ ἐλεγεῖαι ἢ ἐπιγράμματα. Ἀλλὰ τὸν πυρῆνα τῆς ποιήσεως αὐτοῦ ἀπετέλουν τὰ ἐρωτικά, ἐν οἷς θυμύζει μὲν τὸ κάλλος, δὲν προσβάλλει δ' ὅμως τὴν σωφροσύνην καὶ ἀπέχει τοῦ μανιώδους πάθους τῆς Λεσβιακῆς σχολῆς. Ἐκ τῶν γνησίων αὐτοῦ ποιημάτων σφζονται ἀποσπάσματα. Ἐκτὸς δὲ τούτων σφζονται καὶ ἐξήκοντα καὶ πέντε ἄσμηκτα Ἀνακρεόντεια, ἅτινα πολὺ ἀρίστηνται τῶν γνησίων ἀποσπασμάτων καὶ διὰ τοῦτο ἔχουσιν ὀρθῶς θεωρηθῇ νόθα ¹⁾.

¹⁾ Ἐρωτικόν (Πρὸς τὴν Σαπφῶ ἴσως ἀναφερόμενον).

*Σφαίρη δηῦτέ με πορφυρέη
βάλλων χρυσοκόμης Ἔρως
νήνι ποικιλοσαμβάλῳ
συμπαίζειν προκαλεῖται.*

β΄.

§ 11. Ποιταὶ Δωρικῆς μελικῆς (χορικῆς) ποιήσεως.

1. Ἀλκμάν. Πρὸ τοῦ Ἀλκμᾶνος μνημονευτέος εἶναι ὁ ἐκ Γόρ-
τυνος τῆς Κρήτης Θαλήτας, ὅστις ὡς ὁ Τέρπανδρος, ἔθηκε τὰς βάρσεις
τῆς μουσικῆς, ἣν συνέδεσε διὰ τῆς ὀργανώσεως (668 π.Χ.) τῆς ἐορ-
τῆς τῶν Γυμνοπαιδιῶν μετὰ τῆς γυμναστικῆς. Οὗτος παραλαβὼν
τὴν ἔνοπλον ὄρχησιν ἐκ τῆς Κρήτης εἰσήγαγε ταύτην εἰς τὴν Σπάρ-
την καὶ οὕτω συνέδεσε τὴν μουσικὴν μετὰ τῆς ὀρχήσεως.

Πρὸς δὲ ὁ Θελήτας ἐποίει παιᾶνας, οἵτινες εἶχον πολὺ τὸ κό-
σμιον καὶ σεμνὸν καὶ ἦσαν προωρισμένοι εἰς ὄρχησιν. Ὡσαύτως δὲ

ἦ δ', ἐστὶν γὰρ ἅπ' εὐκτίτου
Λέσβου, τὴν μὲν ἐμὴν κόμην,
λευκὴ γάρ, καταμέμφεται,
πρὸς δ' ἄλλην τιὰ χάσκει.

Παροίνιον.

ἄγε δὴ, φέρε' ἡμῖν, ὦ παῖ,
κελέβην, ὅπως ἄμυστιν
προπίω, τὰ μὲν δέκ' ἐγχεάς
ὔδατος, τὰ πέντε δ' οἴνου
κνάθους, ὡς ἀνυβροιστὶ
ἀνὰ δῆνυτε βασσαρήσω.

Ἀνακρεόντειον.

Λέγουσιν αἱ γυναῖκες,
Ἀνακρέων γέρων εἴ-
λαβὼν ἔσοπτρον ἄθρει
κόμας μὲν οὐκετ' οὔσας,
ψιλὸν δὲ σευ μέτωπον,
ἐγὼ δὲ τὰς κώμας μὲν,
εἴτ' εἰσὶν εἴτ' ἀπῆλθον,
οὐκ οἶδα· τοῦτο δ' οἶδα,
ὡς τῷ γέροντι μᾶλλον
πρέπει τὰ τεργνὰ παίζειν,
ὅσῳ πέλας τὰ Μοίρης.

παιᾶνας ἐποιοῦν ὁ Κυθήριος Ξενόδαμος καὶ ὁ ἐκ Λοκρῶν τῆς κάτω Ἰταλίας Ξενόκριτος. Ἀφοῦ δ' οὕτως ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ὀρχηστικὴ ἐν ταῖς Δωρικαῖς πόλεσιν ἀνεπτύχθησαν ἐπῆλθεν ὁ Ἀλκμάν (660 π.Χ.), ὅστις ταῦτα τεχνικῶς διεκόσμησε, διότι μέχρις ἐκείνου τὰ μετ' ὀρχήσεως ποιήματα ἦσαν πεποιεμένα οὐχὶ κατὰ στροφὴν (συστήματα) ἀλλὰ κατὰ στίχον. Οὗτος ἦτο ἐκ Σάρδεων τῆς Λυδίας καὶ ἔζη ἐν Σπάρτῃ κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς δοῦλος, ἀλλ' ὕστερον ἐλευθερωθεὶς ὡς πολίτης. Τὰ ποιήματα τούτου, ἅτινα ἦσαν ὕμνοι, παιᾶνες, προσόδια, καὶ σενεποσοῦντο εἰς ἑξ βιβλία, εἶχον πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὴν Αἰολικὴν ποίησιν, διότι πλὴν τῶν βραχειῶν στροφῶν, τῶν πολλῶν ἐν τῇ Δωρικῇ διαλέκτῳ Αἰολισμῶν, δι' ὧν ἐμάλαξε τὴν τραχύτητα τῆς Δωρικῆς διαλέκτου, καὶ ἡ ὑπόθεσις τῶν ποιμάτων αὐτοῦ ἦτο ἐν πολλοῖς ἐρωτικῇ. Τὰ παρθένια, ὧν ἔχομεν μέγα ἀπόσπασμα, ἤδοντο ὑπὸ παρθένων, αἵτινες τὸν ποιητὴν χορηγὸν καὶ χοροδιδάσκαλον εἶχον. Ὁ Ἀλκμάν κατεῖχεν ἐξοχὸν θέσιν ἐν τοῖς Λυρικοῖς καὶ τὰ ποιήματα τούτου ὄντα τοῦ εὐθύμου ἰδιωτικοῦ βίου ἀπεικόνισις, ἐγένοντο ἐθνικὸν κτῆμα καὶ διετηροῦντο ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ ἔθνους ἐπὶ δύο αἰῶνας ζωηρά. Μετὰ τὸν Ἀλκμᾶνα ἐπισημότατος εἶναι ὁ

Στησίχορος (640—555 π.Χ.) ἐξ Ἰμέρας τῆς Σικελίας. Οὕτω δέ, ὡς ἐν τῇ μητροπόλει, ὁμοίως καὶ ἐν τῇ Σικελίᾳ καὶ κάτω Ἰταλίᾳ, ὅπου Δωριεῖς ἀπέκησαν, ἀνεπτύχθη ἡ χορικὴ ποίησις. Ὑποθέσεις τῶν ποιημάτων τοῦ Στησιχόρου, ὅστις πρότερον ὀνομαζόμενος Τισίας μετωνομάσθη Στησίχορος, διότι πρῶτος κιθαρωδὶς ἔττησε χορόν. ἦσαν οἱ ἀρχαῖοι ἥρωικοὶ μῦθοι, οὓς μετεποίει εἰς λυρικά ᾠσματα. Ἐνεκα δὲ τούτου καὶ διότι ἐν τῷ μέτρῳ μετεχειρίσθη πολλοὺς δακτύλους ἀρμυζόντας εἰς τὴν μυθικὴν ὑπόθεσιν ὠνομάσθη μελικὸς Ὅμηρος. Πρὸς δὲ καὶ ἐγγχωρίους μύθους ἐπραγματεύθη οὗτος, οἷον τὸν μῦθον τοῦ Δάφνιδος, ὃν ἡγάπησε νύμφη τις, καὶ τὸν ἔρωτα τῆς ἀγνῆς Καλύκῃς πρὸς τὸν Εὐχθλον. Διὰ τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἐρωτικῆς μυθιστοριογραφίας, ἥτις ὕστερον πολλὴν ἐπίδοσιν ἔσχεν. Τὰ σφζόμενα αὐτοῦ ἀποσπάσματα δὲν εἶναι πολλὰ¹⁾.

¹⁾ (Ἐκ τῆς Γηρυονηίδος τοῦ Στησιχόρου ἀπόσπασμα).

Ἀέλιος δ' Ὑπεριονίδας δέπας ἔσκατέβαινεν
χρύσειον, ὄφρα δι' Ὠκεανοῖο περάσας

Ὁ Στησίχορος ἐποίησε πολλοὺς νεωτερισμοὺς ἐν τῷ ῥυθμῷ καὶ τῷ μέτρῳ, διότι αἱ στροφαὶ αὐτοῦ δὲν εἶναι βραχεῖαι, ἀλλὰ μακραί. ὡς αἱ τοῦ Πινδάρου. Πρὸς δὲ εἰς τὴν στροφήν καὶ ἀντιστροφήν προσέθηκε καὶ ἐπωδόν, ὅθεν πιθανῶς καὶ ἡ γνωστὴ παροιμία «οὐδὲ τὰ τρία Στησιχόρου γινώσκεις». Οἱ ἀρχαῖοι ἐθαύμαζον τοῦ Στησιχόρου οὐ μόνον τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ ἠθικὸν τῆς ὑποθέσεως βάθος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἥρεμον μεγαλεῖον. Διὰ τοῦτο ἡ ποίησις τοῦ Στησιχόρου δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ γέφυρα, δι' ἧς ἡ περιορισμένη λυρική ποίησις τῶν Ἑλληνικῶν φύλων μεταβαίνει εἰς τὴν καθολικὴν τοῦ Πινδάρου καὶ τῶν λοιπῶν ἀριστοτεχνῶν τοῦ ἀρχαίου μέλους.

γ'.

§ 13. Ποιηταὶ καθολικῆς μελικῆς ποιήσεως.

1. Σιμωνίδης. Ἀποῦ ἡ λυρική ποίησις τῶν Δωριέων διὰ τοῦ Ἀλκμᾶνος καὶ τοῦ Στησιχόρου ἤρξατο ἐξερχομένη τῶν περιορισμένων ὁρίων τῆς φυλετικῆς μορφώσεως, διὰ τοῦ Κεῖου Σιμωνίδου ἐγένετο καθολικωτέρα. Οὗτος κατὰ τὸ 556 π. Χ. γεννηθεὶς ἐν Ἰουλίδι τῆς Κέας καὶ ἐνενηκοντούτης τελευτήσας εἶδε τὰς μεγαλοπρεπεστάτας σκηναὺς τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τὸ πρῶτον λαβὼν τὴν ποιητικὴν καὶ μουσικὴν παιδείαν καὶ φήμην σπουδαίου ποιητοῦ κτησάμενος προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἱπάρχου εἰς Ἀθήνας. Μετὰ δὲ τὸν φόνον τούτου μετέβη εἰς Θέσσελιν πρὸς τοὺς Ἀλευάδας καὶ τὰς Σκοπάδας. Κατόπιν δὲ τῆς ἐν Μυρραῖνι μάχης ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας, ἐνθα, ὡς ἄνω ἐρρήθη, ἐνίκησε τὸν Αἰσχύλον διὰ τῆς ἐλεγείας εἰς τοὺς ἐν Μυρραῖνι πεσόντας καὶ ὕμνησε καὶ τοὺς ἄλλους ἀγῶνας πρὸς τοὺς Πέρσας δι' ἐπιγράμματα καὶ ἐλεγείων.

ἀφίκουθ' ἱερᾶς ποτὶ βένθεα νυκτὸς ἐρεμνᾶς
ποτὶ ματέρα κουριδίαν τ' ἄλοχον παῖδάς τε φίλους·
ὁ δ' ἐξ ἄλσος ἔβα
δάφναισι κατάσκιον
ποσὶ πιας Διός.

Βραδύτερον ὁ ποιητὴς μετέβη εἰς Σικελίαν παρὰ τῷ Ἰέρωνι, ἔνθα διέμεινε μέχρι τέλους τοῦ βίου αὐτοῦ.

Ὁ Σιμωνίδης μεστὸς φιλοπατρίας ὢν, ὡς δεικνύουσι τὰ εἰς τοὺς Περσικοὺς ἀγῶνας ἐπιγράμματα αὐτοῦ, ἦν ἀνὴρ εὐρυτάτων γνώσεων καὶ ἐκπληκτικοῦ μνημονικοῦ μέχρι γήρως, ἐτιμήθη δ' ὅσον οὐδεὶς ἄλλος παρ' Ἑλλήσι καὶ τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἀνεγιγνώσκοντο πολὺ διὰ τὴν πρακτικὴν αὐτοῦ σοφίαν. Ἡὐδοκίμησε δὲ εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῆς λυρικῆς ποιήσεως μετ' ἴσης ἐπιτυχίας, διότι ἐποίησεν ἐλεγείας καὶ ἐπιγράμματα, ἐπινίκια¹⁾ καὶ ἐγκώμια, ὕμνους καὶ θρήνους πρὸς δὲ

1) (Ἐπινικός Σιμωνίδου πρὸς Σκόπην τὸν υἱὸν τοῦ Κρέοντος τὸν Θεεττλόν).

Ἄνδρ' ἀγαθὸν μὲν ἀλαθέως γενέσθαι Στρ. α'.

χαλεπὸν χερσίν τε καὶ ποσὶ καὶ νόφ' τετράγωνον, ἄνευ
ψόγου τετυγμένον

δς ἂν ἢ κακὸς μηδ' ἄγαν ἀπάλαμνος, εἰδὼς γ' ὀνησίπολιν δίκαν
ὕγις ἀνὴρ (ἔστιν) οὗ μιν ἐγὼ
μωμήσομαι· τῶν γὰρ ἡλιθίων ἀπείρων γένεθλα.

Πάντα τοι καλά, τοῖσι τ' αἰσχροῖα μὴ μέμικται.

οὐδέ μοι ἐμμελέως τὸ Πιττάκειον

Στρ. β'.

νέμεται, καίτοι σοφοῦ παρὰ φωτὸς εἰρημένον· χαλεπὸν φάτ'
ἔσθ' ὅλ' ὃν ἔμμεναί.

θεὸς ἂν μόνος τοῦτ' ἔχοι γέρας· ἄνδρα δ' οὐκ ἔστι μὴ οὐ κα-
κὸν ἔμμεναι,

δν ἀμάχανος συμφορὰ καθέλη,

πράξας γὰρ εὖ πᾶς ἀνὴρ ἀγαθός,

κακὸς δ', εἰ κακῶς· καὶ

τοῦπιπλεῖστον ἄριστοι, τοὺς θεοὶ φιλέουσιν.

Τοῦνεκεν οὐποτ' ἐγὼ τὸ μὴ γενέσθαι

Στρ. γ'.

δυνατὸν διζήμενος, κενεὰν ἔς ἄπρακτον ἐλπίδα μοῖραν αἰῶνος βαλέω,
πανάμωμον ἄνθρωπον, εὐρυνέδους ὅσοι καρπὸν αἰγύμεθα χθονός,
ἔπειτ' ὕμνιν εὐρὼν ἀπαγγελέω.

Πάντας δ' ἐπαίνημι καὶ φιλέω,

ἐκὼν ὅστις ἔρδῃ

μηδὲν αἰσχρόν, ἀνάγκη δ' οὐδὲ θεοὶ μάχονται.

καὶ μέγαν ἀριθμὸν διθυράμβων, σκολιῶν καὶ μικροτέρων μελικῶν ᾠσμάτων. Ἐκ τῶν ποιημάτων τούτων σφύζονται περὶ τὰ διακόσια ἀποσπάσματα ἐν τῇ μικτῇ ἐκείνῃ γλώσσῃ, ἧς βάσις εἶναι ἡ Ὀμηρικὴ καὶ ἥτις ποικίλλεται μετὰ τέχνης διὰ πολλῶν Αἰολικῶν καὶ Δωρικῶν τύπων. Τὴν ποίησιν ἤσκει ὁ Σιμωνίδης οὐχὶ ἐξ ἐλευθέρου ἐνθουσιασμοῦ, ἀλλ' ὡς τέχνην ἐπὶ χρηματικῇ ἀμοιβῇ. Διὰ τοῦτο κατὰ τὸν ἐνθουσιασμόν, τὸ βάθος καὶ τὸ ὕψος τῶν αἰσθημάτων καὶ διανοημάτων ἦτο κατώτερος τοῦ Πινδάρου, κατὰ τὴν εὐκολίαν δ' ὅμως τῆς ποιήσεως, ὀξύτητα, γλῆφυρότητα καὶ πολυμέρειαν ἀνώτερος αὐτοῦ.

2) Πίνδαρος. Τοῦ Σιμωνίδου νεώτερος ἦτο ὁ Πίνδαρος. Οὗτος ἐκ τοῦ ἐπισήμου γένους τῶν Αἰγιδῶν καταγόμενος ἐγεννήθη ἐν Κυνὸς κεφαλῇς τῆς Βοιωτίας (552 π. Χ.). Παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, αὐλοδοῦ ὄντος, ἐδιδάχθη τὸ πρῶτον τὴν μουσικὴν καὶ μετὰ ταῦτα ἔσχεν ἐν Ἀθήναις διδασκαλὸν Λᾶσον τὸν Ἑρμιονέα, τὸν εἰσαγαγόντα εἰς Ἀθήνας τοὺς διθυραμβικοὺς ἀγῶνας, καὶ ἄλλους, ὡς καὶ τὰς ποιητρίας Μύρτιν καὶ Κόρινναν, παρ' ἧς ἐδιδάχθη τὴν χρῆσιν τῶν μύθων ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ. Διὰ τῶν διδασκάλων τούτων, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ φύσεως. ἀπέβη ὁ κορυφαῖος τῶν λυρικῶν ποιητῶν. Τὰ δὲ ποιήματα αὐτοῦ ἀδόμενα ἐν ἐορταῖς καὶ πανηγύρεσι διαφόρων πόλεων τῆς Ἑλλάδος ἐγένοντο ἐθνικὸν κτῆμα, αὐτὸς δὲ ἐθνικὸς ποιητής. Οὗτος συνῆψε σχέσεις πρὸς τοὺς ἐπισημοτάτους οἰκοὺς καὶ δυνάστας τῆς Ἑλλάδος, ὧν τὰς αὐλὰς προσκληθεὶς ὑπὸ τούτων ἐτίμησεν. Τούτου ἕνεκεν εὐρίσκομεν αὐτὸν συνδεδεμένον πρὸς τὰς Ἀθήνας. Αἴγιναν καὶ πρὸς τοὺς δυνάστας Ἀλευάδας,

2' (τοῦ αὐτοῦ ἐγκώμιον τῶν ἐν Θερμοπύλαις θανόντων).

Τῶν ἐν Θερμοπύλαις θανόντων
εὐκλεὴς μὲν ἡ τύχα, καλὸς δ' ὁ πότιμος,
βωμὸς δ' ὁ τάφος, πρὸ γόων δὲ μῆλ' ἄσπετος, ὁ δ' οἶκτος ἔπαινος·
ἐντάφιον δὲ τοιοῦτον οὔτ' εὐρὼς
οὔθ' ὁ πανδαμάτωρ ἄμανρῶσει χρόνος·
ἀνδρῶν δ' ἀγαθῶν ὅδε σηκὸς οἰκέταν εὐδοξίαν
Ἑλλάδος εἴλετο· μαρτυρεῖ δὲ καὶ Λεωνίδας

Σπάρτας βασιλεὺς, ἀρετᾶς μέγαν λειοπῶς
κόσμον ἀέναόν τε κλέος.

Ἰέρωνα, Γέλωνα, Ἀλέξανδρον τὸν Ἀμύντου, Ἀρκεσίλαον τῆς Κυ-
νήνης καὶ ἄλλους πολλούς, ἰδίως δὲ ἕνεκα τῆς ἄκρας αὐτοῦ θεοσε-
βείας, πρὸς τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον, ἔνθα ὑπῆρχε σιδηροῦς θρόνος,
ἐφ' οὗ καθήμενος ὁ Πίνδαρος ᾗδε τὰ ποιήματά αὐτοῦ. Ἀπέθανε δὲ ὁ
ποιητὴς τῷ 442 π. Χ. ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ Ἄργους. Ἡ τιμὴ δὲ καὶ
ὁ θαυμασμός τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὸν ποιητὴν διέμενε καὶ πολλῶ
ὑστερον τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος τὰς Θήβας εἰς
ἔδαφος καταρρίψας ἐφείσθη μόνον τῆς οἰκίας τούτου ἐπιγράψας Πιν-
δάρου τοῦ μουσοποιοῦ τὴν στέγην μὴ καίετε.

Τὴν δημιουργικὴν τοῦ Πινδάρου δύναμιν ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει
οὐδεὶς ἄλλος πλὴν τοῦ Σιμωνίδου ὑπερέβαιεν. Ὡς δ' ἐκεῖνος ὑπῆρξε
πολυμερὲς λυρικός ποιητής, οὕτω καὶ ὁ Πίνδαρος, ποιήσας πλεῖστα
εἶδη τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ὡς ὕμνους, διθυράμβους, βακχικά, προσ-
όδια, ἐνθρονισμούς (εἶδος ποιήματος ἀδόμενον κατὰ τὸν ἐνθρονισμόν
τῶν ἀγχιλμάτων), παρθένια, ὑπορχήματα, ἐγκώμια, σκόλια, θρήνους,
ἐπινίκια καὶ ἄλλα πλεῖστα, ἅτινα κατετάχθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων
εἰς δέκα ἐπτὰ βιβλία. Ἐξ ὧν τούτων διεσώθησαν ἡμῖν τέσσαρα
βιβλία τῶν ἐπινίκων, ὧν τὸ τελευταῖον ἡρωτηριασμένον, ἐκ δὲ
τῶν ἄλλων ποιημάτων μόνον ὀλίγα ὑπάρχουσιν ἀποσπάσματα. Οἱ
ἐπινικοί οὗτοι ἦσαν ᾠδαὶ ὠρισμέναι, ὅπως ᾄδωντι ὡς ἐγκώμια ὑπὸ
χοροῦ ἡλικιωτῶν καὶ φίλων τοῦ νικητοῦ ἐν ἐνὶ τῶν τεσσάρων ἐθνεῶν
ἀγῶνων ἢ κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς νίκης ἢ κατὰ τὴν πομπὴν τῆς ἐπα-
νόδου εἰς τὴν πατρίδα τοῦ νικητοῦ, πολλάκις δ' ὅμως καὶ κατ' ἔτος
κατὰ τὴν πρὸς τοῦτο τελουμένην ἐορτὴν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης.
Διαιροῦνται δ' οἱ ἐπινικοί οὗτοι κατὰ τοὺς τέσσαρας ἐθνικούς ἀγῶ-
νας τῶν Ἑλλήνων εἰς Ὀλυμπιονίκας, Πυθιονίκας, Νεμεονίκας καὶ
Ἰσθμιονίκας. Ἐκ τῶν τεσσάρων δὲ τούτων ἔχουσι περισσότερον με-
γαλοπρεπὲς πάθος καὶ διθυραμβώδη ἐνθουσιασμόν οἱ Ὀλυμπιονίκαί,
οἷοι οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες ὑπερεῖχον τῶν ἄλλων κατὰ τὴν ἡλι-
κίαν καὶ μεγαλοπρέπειαν καὶ ὁ ποιητὴς ἐφρόντιζεν, ὅπως τὰς εἰς
τούς Ὀλυμπιονίκας ᾠδὰς ἐπὶ τὸ τελειότερον διακοσμήσῃ¹⁾.

¹⁾ Ἀρχὴ τοῦ εἰς Ἰέρωνα τὸν Συρακούσιον νικήσαντα κέλῃτι
Ὀλυμπιονίκου πρώτου.

Ἄριστον μὲν ὕδαρ, ὃ δὲ χρυσὸς αἰθόμενον πῦρ

Στροφ. α'

Ὁ ποιητής διὰ τῶν ἐπινίκων δὲν περιγράφει ἀκριβῶς τὴν νίκην, ἀλλὰ μόνον ἄπτεται ταύτης ἀκροθιγῶς. Θεωρεῖ δ' ὅμως ταύτην ῥίξαν, ἐξ ἧς ἡ ὅλη ὠδὴ ἀναβλαστάνει. Αἱ ὠδαὶ τοῦ Πινδάρου εἶναι μὲν ἄσμεντα ὠρισμένων γεγονότων καὶ ἔχουσιν ὑποθέσεις εἰδικὰς περιστά-

στε διαπρέπει νυκτὶ μεγάνορος ἑξοχα πλούτου·
 εἰ δ' ἄεθλα γαρούεν
 ἔλδεται, φίλον ἦτορ,
 μηκέτ' ἀελίου σκόπει
 ἄλλο θαλπνότερον ἐν ἡμέρᾳ φαιεννὸν ἄστρον ἐρήμας δι' αἰθέρος·
 μηδ' Ὀλυμπίας ἀγῶνα φέρετον αὐδάσομεν·
 ὅθεν ὁ πολύφατος ὕμνος ἀμφιβάλλεται
 σοφῶν μητίεσσι κελαδεῖν
 Κρόνου παῖδ' ἐς ἀφνειὰν ἰκομένοις
 μάκαιραν Ἰέρωνος ἐστίν,
 θεμιστεῖον δς ἀμφέπει σκάπτον ἐν πολυμάλῳ Ἀντ. α'.
 Σικελίῃ δρέπων μὲν κορυφὰς ἀρειτᾶν ἀπο πασᾶν,
 ἀγλαΐζεται δὲ καὶ
 μουσικᾶς ἐν ᾧῳτῳ,
 οἷα παίζομεν φίλαν
 ἄνδρες ἀμφὶ θαμὰ τράπεζαν. Ἀλλὰ Δωρίαν ἀπὸ φόρμιγγα πασσάλου
 λάμβαν', εἴ τί τοι Πίσας τε καὶ Φερεινίκου χάρις
 νόον ὑπὸ γλυκυτάταις ἔθηκε φροντίσιν,
 ὅτε παρ' Ἀλφεῶ σῦτο δέμας
 ἀκέννητον ἐν δρόμοισι παρέχων,
 κράτει δὲ προσέμειξε δεσπόταν,
 Συρακόσιον Ἴπποχάρμαν βασιλῆα· λάμπει δὲ οἱ κλέος Ἐπ. α'.
 ἐν εὐάνορι Λυδοῦ Πέλοπος ἀποικία·
 τοῦ μεγασθενὲς ἐράσσατο Γαῖόχοις
 Ποσειδᾶν, ἐπεὶ νιν καθαροῦ λέβητος ἐξελε Κλωθῶ,
 ἐλέφαντι φαίδιμον ὦμον κεκαδμένον·
 ἧ θαυμαστὰ πολλὰ, καὶ πού τι καὶ βροτῶν φάτις ὑπὲρ τὴν
 ἀλαθῇ λόγον
 δεδαιδαλμένοι ψεύδεσι ποικίλοις ἐξαπατῶντι μῦθοι.

σεις, ἀλλὰ ταύτας ὁ ποιητὴς πληροῖ γενικῶν ἰδεῶν, δι' ὧν ἀνίπταται εἰς ἰδεώδεις τοῦ κόσμου σφαίρας. Δὲν ὁμιλεῖ μόνον περὶ τοῦ νικητοῦ, τοῦ γένους καὶ τῆς πατρίδος, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ θεοῦ, εἰς οὗ τὴν προστασίαν οἱ ἀγῶνες ἦσαν. Ὡς ἐκ τούτου λαμβάνει ἀφορμὴν πρὸς ἀφήγησιν πλουσίας ἱστορικῆς καὶ μυθικῆς ὕλης. Καὶ ἐν γένει δὲν ὑπάρχει σπουδαῖον συμβάν τοῦ μυθικοῦ κόσμου, οὗ δὲν ἤψατο ὁ ποιητής. Καὶ ὅμως πανταχοῦ στενωῶς καὶ ἀκριβῶς συμπλέκει τὴν μυθικὴν ταύτην ὑπόθεσιν τῷ πυρῇ τῆς ὅλης ᾠδῆς, τῷ νικητῇ, ὅστις εἰκονίζεται ὡς θαλλὸς μεγάλου στελέχους, ὡς μέλος τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, αὕτη δὲ ὡς μόριον τοῦ μεγάλου Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὑπὲρ πάντα δὲ ταῦτα ἵσταται ἡ προστατεύουσα θεότης. Καθόλου δ' εἰπεῖν ὁ Πίνδαρος ἐκ τῶν μερικῶν ἀνυψοῦται εἰς τὰ γενικά. Πλὴν δὲ τῶν μύθων ὁ Πίνδαρος μεταχειρίζεται καὶ γνώμας πολλὰς, διότι δὲν ἐγκωμιάζει μόνον, ἀλλὰ καὶ προτρέπει τοὺς νικητὰς εἰς πνευματικὰς ἀρετάς, ὡς εἰς σοφίαν, δικαιοσύνην καὶ εὐσέβειαν.

Ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ ῥυθμοῦ, τῆς μετρικῆς καὶ τῆς μουσικῆς ὁ Πίνδαρος ἦτο ποικίλος, ὡς ἦσαν ποικίλα καὶ τὰ αἰσθημάτων ὑφ' ὧν κατεῖχετο ὁ ἱερὸς ἀοιδός, καὶ ἀποκλείει ὅλα σχεδὸν τὰ προηγούμενα μέτρα καὶ ῥυθμούς. Διὰ τοῦτο ὅλα σχεδὸν τὰ ποιήματα τοῦ Πινδάρου διαφέρουσι πρὸς ἄλληλα κατὰ τὴν μορφήν. Οὗτος ὅλα ταῦτα μεταχειρίζεται ἀνάλογα πρὸς τὰ περιεχόμενα διανοήματα ἢ αἰσθήματα. Κατὰ τὸ διάφορον δ' ἦθος τῆς ᾠδῆς μετεχειρίζετο καὶ τὴν ἀρμονίαν. Καὶ διὰ μὲν τὰς ᾠδὰς τὰς ἐχούσας σεμνόν, ἰσχυρόν καὶ μεγαλοπρεπὲς ἦθος μετεχειρίζετο τὴν Δωρικὴν ἀρμονίαν, διὰ δὲ τὰς ἐχούσας τὸ διθυραμβῶδες, ἐνθουσιῶδες καὶ ἄστατον πάθος τὴν Αἰολικὴν ἀρμονίαν καὶ τέλος διὰ τὸ ἀπαλόν, γλυκὺ καὶ κόσμιον ἦθος τὴν Λυδικὴν ἀρμονίαν.

Ὡς δ' ἐν τῇ μετρικῇ καὶ τῇ μουσικῇ, οὕτω καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ ὁ Πίνδαρος ἀνέμιξε διαφόρους διαλεκτικούς τύπους. Ὡς βάσις τῆς γλώσσης χρησιμεύει ἡ ἐπική, εἰς ἣν προστίθενται κοινότατοι Δωρισμοί. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἡ γλῶσσα συμπαθεῖ τῇ ἀρμονίᾳ. Οὕτως ἐν μὲν ταῖς ᾠδαῖς τῆς Δωρικῆς ἀρμονίας μεταχειρίζεται γλῶσσαν τοῦ Δωρικοῦ φύλου, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων δ' ᾠδῶν ἀναλόγως. Ὁ Πίνδαρος ἀγαπᾷ τὴν φρασεολογίαν, φέρεται εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς συντάξεως, ζητῶν

ν' ἀπαλλαγῇ τῶν δεσμῶν τῶν κανόνων τῆς γλώσσης, καὶ ῥέπει πρὸς τὰς μακρὰς περιόδους. Ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς ὑποθέσεως ἀπῆλθε πρωτοτύπους εἰκόνας, φράσεις καὶ μεταφορὰς τοῦ λόγου τολμηράς, ὅπερ βλάβει τὴν σφήνειαν. Αἱ μεταβάσεις τῶν προτάσεων ἕνεκα τῆς συχνῆς χρήσεως τοῦ ἀσυνδέτου εἶναι ἀπότομοι καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἐνόησις μόνον δι' ὑπαινιγμῶν δηλοῦται. Ἐντεῦθεν γεννᾶται τραχύτης τις καὶ δυσκολία περὶ τὴν κατανόησιν τῆς ποιήσεως τοῦ Πινύχρου, ἅτινα καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀρχαίοις ἦσαν αἰσθητά.

3) Βακχυλίδης. Ἀνεψιὸς ἐξ ἀδελφῆς τοῦ Σιμωνίδου εἶναι ὁ Κεῖος Βακχυλίδης, ὀλίγω νεώτερος τοῦ Πινδάρου (450 π. Χ.). Οὗτος, ὡς καὶ ὁ θεῖος αὐτοῦ, ἐποίησε διαφορὰ λυρικὰ ἔσματα καὶ ἦν, ὡς ὁ Σιμωνίδης, ἐκ τέχνης μάλλον ἢ ἐκ φύσεως ποιητής. Ἐνεκα τούτου τὰ ποιήματα αὐτοῦ ἐστεροῦντο τοῦ ὕψους τῶν ἰδίων καὶ ὑπελείποντο κατὰ τὸ βάθος καὶ τὴν δύναμιν τῶν αἰσθημάτων, διεκρίνοντο δὲ μόνον κατὰ τὴν χάριν καὶ τὴν ἀπλότητα. Ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ ὀλίγα ἀποσπάσματα διεσώθησαν¹⁾. Τὰ ἐν τούτοις φερόμενα ἀποφθέγματα καὶ γινώμαι αὐτοῦ δὲν εἶναι ὑψηλαὶ καὶ πρωτότυποι θεωρίαι, ἀλλὰ γνωστὰ ἀλήθειαι, αἵτινες ἐνίοτε μέχρι τῆς σφαίρας τῶν καθ' ἡμέραν σκέψεων καταπίπτουσιν²⁾.

1) Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐγένετο γνωστόν, ὅτι ἀνευρέθησαν ἐν χειρογράφοις πολλὰ ἀκέραια ποιήματα τοῦ Βακχυλίδου λόγου ἄξια.

2) (Παιῖν Βακχυλίδου, ἐν ᾧ ὑμνοῦνται τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης).

τίκει δέ τε θνατοῖσιν εἰρήνην μεγάλην
 πλοῦτον καὶ μελιγλώσσων ἀοιδῶν ἄνθεα,
 δαιδαλέων τ' ἐπὶ βωμῶν θεοῖσιν αἰθεσθαι βοῶν
 ξανθῇ φλογὶ μῆρα τανυτρίχων τε μήλων.
 γυμνασίῳν τε νέοις ἀθλῶν τε καὶ κόμῳν μέλειν.
 ἐν δὲ σιδαροδέτοις πόρπαξιν αἰδᾶν
 ἀραχνᾶν ἱστοὶ πέλονται·
 ἔγχεά τε λογχωτὰ ξίφεά τ' ἀμφάκεα δάμναται εὐρώς·
 χαλκεῶν δ' οὐκ ἔστι σαλπίγγων κτύπος·
 οὐδὲ σὺλᾶται μελίφρων ὕπνος ἀπὸ βλεφάρων,
 ἀμὸν δὲ θάλλει κέαρ
 συμποσίῳν δ' ἔρατῶν βροῖοντι ἀγνυαί, παιδικαὶ θ' ὕμνοι
 φλέγονται.

Γ'.

§ 14. Περὶ διθυράμβων.

Ὁ διθύραμβος τὸ κατ' ἀρχὰς ἦτο δημοτικὸν ἄσμα πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου ἀδόμενον, ἔχον χαρκατῆρα ἐνθουσιαστικὸν καὶ βακχικὸν συμφώνως ταῖς τελεταῖς τοῦ Διονύσου. Ἐξέφραζε δ' οὗτος φαιδράς καὶ λυπηράς ἐν ταῦτ' ἰδέεσι κατὰ τὴν διπλὴν τοῦ θεοῦ Διονύσου παράστασιν, ὅστις ἐνθεν μὲν ἦτο ἡ εἰκὼν τοῦ εὐθύμου καὶ δραστηρίου θεοῦ τοῦ αἵνου, ἐνθεν δὲ τοῦ πάσχοντος θεοῦ (χθονίου Διονύσου). Τὰ ἄτιχνα ταῦτα βακχικὰ ἄσματα, ἅτινα τὸ κατ' ἀρχὰς ἤδοντο ὑπὸ ἐορταστῶν τοῦ Διονύσου θορυβωδῶς καὶ ἐνθουσιαστικῶς ὑπὸ συνοδίας μόνον αὐλοῦ, συμμετεχόντων τῷ ἄσματι ὅλων τῶν ἐορταστῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἐνὸς τούτων, πρῶτον εἰς τέχνην διεμόρφωσεν ὁ Ἀρίων ἐν Κορίνθῳ, περὶ οὗ καὶ ἀνωτέρω εἵπομεν. Οὗτος πρῶτος εἰσήγαγε χορὸν πεντήκοντα ἀνδρῶν, ὀρχουμένων κυκλικῶς περὶ τὸν βωμὸν τοῦ Διονύσου καὶ ἀδόντων τὸν διθύραμβον καὶ εἰς τὸν χορὸν τοῦτον ἀντιστροφικὴν μορφήν ἔδωκεν. Οἱ τὸν διθύραμβον ἄδοντες ἤλλασσον τὰ ἴδια ἐνδύματα καὶ ἔφερον προσωπεῖα (τραχύποδες Σάτυροι), διό ὁ διθύραμβος εἶναι ὁ κρίκος ὁ συνδέων τὴν λυρικὴν ποίησιν πρὸς τὸ δράμα. Ὁ ἐξάρχων τοῦ χοροῦ, ὅστις κατ' ἀρχὰς ἦτο αὐτὸς ὁ ποιητής, μετὰ ἐπὶ κλησίν τινα πρὸς τὸν Διόνυσον ἀφηγεῖτο τὰς πράξεις καὶ τὰς περιπετείας τοῦ θεοῦ. Πανταχοῦ δὲ διεκρίνετο τὸ ἐνθουσιαστικόν, ἐν τῷ χορῷ τοῖς ῥυθμοῖς καὶ τῇ φωνῇ.

Ἐκκτὸν δ' ἔτη μετὰ τὸν Ἀρίωνα Λᾶσος ὁ Ἑρμιονεὺς τὴν διθυραμβικὴν μουσικὴν ἐβελτίωσε καὶ εἰσήγαγε πρῶτος τὸ εἶδος τοῦτο εἰς Ἀθήνας, συστήσας ἐκεῖ διθυραμβικοὺς ἀγῶνας. Οὗτος πρῶτος ἐπεξέτεινε τὰς παραστάσεις τῶν διθυράμβων καὶ εἰς ἄλλους μύθους ἐκτὸς τοῦ Διονυσιακοῦ καὶ οὕτω τὸ εἶδος τοῦτο ἐτελειοποιήθη καὶ ἀνεπτύχθη ἔτι μᾶλλον ἐν Ἀθήναις.

Διθυράμβους ἐποίησαν καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ποιηταί, ὥς ὁ Πίνδαρος, Σιμωνίδης, Βακχυλίδης, Σόλων καὶ Πράξιλλα. Ἐπι δ' ἀναφέρονται ὡς ἑξοχοὶ διθυραμβοποιοὶ ὁ ἐκ Μήλου Μελανιππίδης (500 π.Χ.), ὃν ἀναφέρει ὁ Ξενοφῶν ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασιν, ὁ Μιλήσιος Τιμόθεος (451—357 π. Χ.) καὶ ὁ Κυθήριος Φιλόξενος

(439 π. Χ.). Ἡδὴ δ' ὁμῶς ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς ἐποχῆς ὁ διθῦραμβος εἶχεν ἐκπέσει, μετοβληθεὶς κατὰ τὸν ῥυθμὸν καὶ τὸ περιεχόμενον. Διὰ τοῦτο δικαίως σκώπτονται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους οἱ τότε διθυραμβοποιοί.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ Α'.

Περὶ δράματος.

§ 1 Εἰσαγωγή. Τὸ δράμα εἶναι μίμησις πράξεως ὅλης καὶ τελείας, ἥτις δὲν ἐκτίθεται ἀφηγηματικῶς, ὡς ἐν τῷ ἔπει, ἀλλὰ παρίσταται διαλογικῶς πρὸ τῶν ὁμμάτων τῶν θεατῶν ἐν ὀρισμένῳ τόπῳ ὑπὸ ὁρώντων προσώπων ὡς ἀληθῆς διὰ τεχνικῆς μιμήσεως. Διάλογος λοιπὸν καὶ μιμητικὴ πράστασις εἶναι ἀνγκαιὰ τοῦ δράματος μέρη.

Τὸ δράμα εἶναι μὲν προῖον τῆς Ἑλληνικῆς εὐφυΐας ἐγεννήθη δ' ὁμῶς καὶ ἐτελειοποιήθη ἰδίως ἐν Ἀθήναις. Τοῦτο ἐγένετο καθ' οὗς χρόνους τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἀφίκετο εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀκμὴν τῆς παιδείσεως καὶ αἱ πολιτικαὶ ἐλευθερίαι ἀνυψοῦντο ὑπερῶς ἐπὶ τῆς κοσμιότητος τῶν ἡθῶν καὶ τῆς ὑψηλοφροσύνης τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς. Προήλθε δὲ τὸ δράμα ὡς τρίτον εἶδος τῆς ποιήσεως ἐκ τῆς ἐνώσεως τῆς ἐπικῆς καὶ λυρικῆς ποιήσεως. Διὸ τὸ δράμα δὲν εἶναι φυσικὸν εἶδος, ὡς ἡ ἐπικὴ καὶ ἡ λυρικὴ ποίησις, ἀλλὰ τεχνικὸν προῖον, ἐν ᾧ ἡνώθη ἀρμονικῶς ἡ ἐπικὴ καὶ ἡ λυρικὴ ποίησις. Παρουσιάζεται δ' ἐκάτερον τούτων τῶν εἰδῶν ἐν τῷ δράματι πρῶτον μὲν ἐξωτερικῶς, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐν τῷ διαλόγῳ τοῦ δράματος, ἐνθα κυρίως ἐκπροσωπεῖται ὁ ἐπικός χαρακτήρ, τὸ μέτρον ἔχει ἀνάλογόν τι πρὸς τὴν ἐπικὴν μορφήν, τὴν ἐπανάληψιν δηλ. ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ στίχου καὶ μάλιστα τοῦ ἰαμβικοῦ τριμέτρου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐν τοῖς χορικοῖς, ἐνθα διὰ τῶν ἐκφραζομένων αἰσθημάτων καὶ σκέψεων ἐπὶ τῆς πράξεως ἐκπροσωπεῖται ἡ λυρικὴ ποίησις, τὸ δράμα ἔχει οὐ μόνον σχεδὸν πάντα τὰ μέτρα τῆς λυρικῆς ποιήσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν Δωρικὴν διάλεκτον τῆς χορικῆς ποιήσεως. Δεύτερον δὲ ἐσωτερικῶς κατὰ τὸν τρόπον τῆς παρὰστάσεως τοῦ ἀντικειμένου, ὅπερ ἐν τῷ δράματι παρίσταται μὲν ὡς ὁρώμενον (ὄθεν δράμα) νῦν πρὸ τῶν ὁμμάτων τῶν

θεατῶν, ἀλλ' ἐν τῇ παρυστάσει ταύτῃ ὑπάρχουσι διήγησις πράξεως καὶ παρυστασις αἰσθημάτων συμπεφυκότα, ἐπειδὴ ἡ ἐξωτερικὴ πράξις παρίσταται τοιοιτοτρόπως, ὥστε ἐν αὐτῇ ἐμφανίζεται καὶ τὸ αἶσθημα τῶν δρώντων προσώπων.

Ἐν τῷ δράματι σκοπὸς τοῦ ποιητοῦ εἶναι ἡ παρυστασις αἰωνίας τινὸς ἠθικῆς ιδέας τὴν ἠθικὴν τῶν θεατῶν διδασκαλίαν σκοπομένης. Ἡ ἠθικὴ δ' ὅμως αὕτη ἰδέα παρουσιάζεται διὰ μερικῆς, συγκεκριμένης πράξεως, ἣν ὁ ποιητὴς πλάσσει κατὰ τὸ δοκοῦν, διότι ἔργον αὐτοῦ εἶναι νὰ εἴπῃ οὐχὶ τὰ γινόμενα, ἀλλ' ὅποια δύνανται νὰ γείνωσι κατὰ τὸ πιθανὸν ἢ τὸ ἀναγκαῖον. Ἐγεννήθη δὲ τὸ δράμα ἐκ τοῦ διθυράμβου, δηλ. ἐκ τῶν περὶ τὸν βωμὸν τοῦ θεοῦ Διονύσου ἄδομένων ἁσματων. Ἦτο δ' ὁ διθυράμβος ἐκδήλωσις ἢ τοῦ παιδρὸς τῶν Διονυσιακῶν ἐορτῶν ἐνθουσιασμοῦ ἐπὶ τῇ ἀναγεννωμένη κατὰ τὸ ἔαρ φύσει ἢ τοῦ πενθίμου καὶ λυπηροῦ, ἐν ᾧ τὰ πάθη τοῦ Διονύσου ἐθρονοῦντο. Ἐκ τούτου δὲ προέρχονται καὶ τὰ δύο κύρια εἶδη τοῦ δράματος, ἡ τραγωδία καὶ ἡ κωμωδία. Διότι ἐκ μὲν τοῦ λυπηροῦ καὶ πενθίμου τῶν Διονυσιακῶν ἐορτῶν προήχθη ἡ τραγωδία, ἐκ δὲ τοῦ παιδρὸς τούτων ἡ κωμωδία.

Α'.

§ 2. Τραγωδία.

Γένεσις τῆς τραγωδίας. Τὸ κατ' ἀρχὰς ἡ τραγωδία ἦτο διθυράμβος, ἐν ᾧ, ἀφ' οὗ ὁ χορὸς, ἀποτελούμενος ἐξ ἀκολούθων τοῦ Διονύσου τραγοπόδων Σατύρων, εἶχεν ἄσει τὸ εἰς τὸν Διόνυσον ἄσμα, τὸ ὅποιον περιελάμβανε τὴν γέννησιν καὶ τὰς ἄλλας περιπετείας τοῦ θεοῦ, ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ (ὁ ἐξάρχων τῶν διθυράμβων), ἢ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ θεοῦ ἢ ὡς ἄγγελος αὐτοῦ, ἐξέθετε δι' αὐτοσχέδιου διηγήσεως τὰ ὑπὸ τοῦ χοροῦ ἀσθέντα πάθη συνδέων καὶ ἄλλα τοῦ Διονύσου ἢ ἄλλων ἡρώων συμβάντα διεξοδικώτερον. Ἐλαβε δὲ τὸ ὄνομα ἡ τραγωδία ἢ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ὡς τράγοι ἐνδεδυμένοι Σάτυροι ἦδον τὸ ἄσμα (τραγωδία = ὠδὴ τράγων) ἢ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ χορὸς ἦδε τὸ ἄσμα περὶ τὸν βωμὸν τοῦ Διονύσου, ὅτε ἐθυσιάζετο ἐπ' αὐτοῦ ὁ λυμαντήρ τῆς ἀμπέλου τράγος (ὠδὴ εἰς τράγον).

Ἀπὸ δὲ τοῦ Θεσπιδος πρώτου (536 π. Χ.), ὅστις κατήγετο ἐκ τοῦ δήμου Ἰακρίας τῆς Ἀττικῆς ἐγεννήθη τὸ κυρίως δραματικὸν τῆς τραγωδίας ἐν Ἀθήναις, διότι οὗτος εἰσήγαγε τὸν ὑποκριτὴν, ὅστις δὲν ἀφηγεῖτο πλέον μύθους, ἀλλὰ διελέγετο πρὸς τὸν κορυφαῖον τοῦ χοροῦ καὶ οὕτως ἐγένετο ἡ δραματικὴ διδασκαλία, ἥτις τὸ πρῶτον ἦτο ἀτελής. Ὁ ὑποκριτὴς δηλ. διηγεῖτο ἐμμέτρως ὑπόθεσιν τινα ἐν τῷ προλόγῳ, εἶτα ὁ χορὸς ἥδὲ καὶ μετὰ ταῦτα εἶπετο ἐμμετρος διάλογος μεταξὺ ἀμφοτέρων. Ἡδύνατο δὲ ὁ αὐτὸς ὑποκριτὴς νὰ ὑποδύηται διάφορα πρόσωπα μεταχειριζόμενος τὰ ἐξ ὁμοίας προσωπεῖα, ὧν εὐρετής λέγεται ὁ αὐτὸς Θεσπιδης. Ἡ πρώτη αὕτη μορφή τῆς δραματικῆς τραγωδίας εἶχε τὸ χορικὸν στοιχεῖον ἐπικρατέστερον τοῦ διαλογικοῦ. Τοῦτου δ' ἕνεκα καὶ οἱ ἀρχαιότατοι δραματικοὶ ποιηταὶ ἐλέγοντο ὀρχησταί. Ἡ ἐρεῦρεσις αὕτη τοῦ Θεσπιδος γυμνήθη γενικῶς ἐν Ἀθήναις καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἦτο τὸ οὐσιώδες συστατικὸν τῶν Διονυσιακῶν ἐορτῶν.

Οἱ δὲ μετὰ τὸν Θεσπιν καὶ πρὸ τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ποιητῶν δραματικοὶ ποιηταί, ἐξ ὧν ἀναφέρονται Χοιρίλος ὁ Ἀθηναῖος καὶ Φρύνιχος ὁ Πολυφράδμονος, ἐξηκολούθησαν τὴν τέχνην τοῦ Θεσπιδος εἰσάγοντες εἰς αὐτὴν ἐπουσιώδεις τινὰς κιννοτομίας. Οὕτω ὁ μὲν Χοιρίλος, ὅστις διδάσκειν ἐκτὸν πεντήκοντα δράματα καὶ ἔλαβε δέκα τρεῖς νίκας, ἐβελτίωσε τὰ προσωπεῖα καὶ εἰσήγαγε τὰς θεατρικὰς ἐνδυμασίας, ὁ δὲ Φρύνιχος, ὅστις ἦν ὁ ἐπιφανέστατος τῶν προδρόμων τοῦ Αἰσχύλου, εἰσήγαγε τὰ γυναικεῖα προσωπεῖα καὶ ἐν τῷ μέτρῳ μετεχειρίσθη τὸ τροχικὸν τετράμετρον. Οὗτος ἐκτὸς τῆς μυθικῆς ὑποθέσεως μετεχειρίσθη καὶ σύγχρονον ἱστορικὴν ὕλην ποιήσας τὰς Φοινίσσας, αἵτινες εἶχον ὑπόθεσιν τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν καὶ χορὸν διπλοῦν ἐκ παρθένων Φοινισσῶν καὶ ἐξ εὐγενῶν Περσῶν, καὶ τὴν Μιλήτου ἄλωσιν. Διὰ τὸ δράμα δὲ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ἐζημίωσαν αὐτὸν χιλίας δραχμαῖς, ἐπειδὴ ἀνέμνησεν αὐτοὺς οἰκείας συμφορὰς καὶ διέτρεξεν, ἵνα μηδεὶς τὴν τραγωδίαν ταύτην μεταχειρίζηται.

Ἐν τοῖς δράμασι τῶν ποιητῶν τούτων ἐπεξετάθη μὲν ὁ διάλογος, ἀλλ' ὁ χορὸς ἐξηκολούθει ν' ἀποτελῇ τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ δράματος. Πρῶτος δ' ὁ πατὴρ τῆς τραγωδίας Αἰσχύλος τὸν χορὸν

περιώρισε καὶ τὸν διάλογον, δηλ. τὸ δραματικὸν μέρος τοῦ δράματος πρωταγωνιστοῦν μέρος ἀνέδειξεν. Ἐπ' αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν δύο ἄλλων μεγάλων τραγικῶν ποιητῶν, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου, ἡ δραματικὴ ποίησις ἀφίκετο εἰς τὴν ὑψίστην αὐτῆς τελειότητα.

§ 3. Περὶ σατυρικοῦ δράματος.

Ὁ διθύραμβος ἐνεῖχε πλὴν τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν παρήχθησαν ἡ τραγωδία καὶ ἡ κωμῳδία, καὶ γελοῖα στοιχεῖα διὰ τοῦ ἐκ Σατύρων χοροῦ, ἐξ ὧν ἐμορφώθη ἴδιον εἶδος δραματικῆς ποιήσεως, τὸ σατυρικὸν δράμα. Εὐρετῆς τούτου εἶναι Πρατίνας ὁ Φλιάσιος (500 π. Χ.), ὅστις καὶ ποιητὴς τραγωδιῶν ἦτο. Οὗτος ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας καὶ ἰδὼν τὴν ἐκ διθύραμβικῶν χορῶν προελθοῦσαν δραματικὴν τραγωδίαν διεμόρφωσε καὶ οὗτος ἐκ τοῦ αὐτοῦ διθύραμβου τὸ σατυρικὸν δράμα. Σκοπὸς τούτου ἦτο τὸ γελοῖον καὶ ἡ ἐκ τούτου τέρψις, ὅπερ κατορθοῦται διὰ τῆς ἀντιπραθέσεως τοῦ ἐκ Σατύρων χοροῦ, ὅστις ἦτο τὸ σπουδαιότερον μέρος τοῦ δράματος καὶ εἰς τὸ ὅλον εἶδος τὸ ὄνομα ἔδωκε πρὸς τὰ δρώντα πρόσωπα, ἅπερ ἦσαν ἥρωες. Ἡ πράξις τοῦ σατυρικοῦ δράματος εἶχε μὲν τὸν χρωματισμὸν τῆς τραγωδίας, ἀλλ' οἱ ἥρωες σεμνῶς ἐνδεδυμένοι παρίσταντο κυκλούμενοι ὑπὸ τῶν τραγοπόδων Σατύρων. Οὗτοι τέκνα τῆς ἀγροίκου φύσεως ὄντα διεκρίνοντο διὰ τὴν λαγνείαν, ἀκολασίαν καὶ θρασύτητα καὶ ὠμοεικίζον μᾶλλον πρὸς θηρία φέροντες ἀνάλογα πρὸς τὴν φύσιν αὐτῶν καλύμματα καὶ σύμβολα. Ἡ φύσις λοιπὸν τούτων ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ σεμνὸν τῶν δρώντων προσώπων τῶν ἡρώων παρήγε τὸ γελοῖον, ὅπερ δὲν ἦτο ἀρεστὸν τοῖς ἀρχαίοις ἐκ τῶν ἡρώων τοῦ ἰδεώδους παρελθόντος νὰ παραγάγῃσι, καὶ διὰ τοῦτο διὰ τῆς εἰρημένης ἀντιθέσεως ἐκ τῶν Σατύρων κατώρθωσαν τοῦτο. Ἐκκλεῖτο δέ, ὡς ἐκ τῆς ιδιότητος ταύτης, τὸ σατυρικὸν δράμα παίζουσα τραγωδία καὶ οὐδὲν κοινὸν εἶχεν οὔτε πρὸς τὴν παρωδίαν, ἥτις ἀπὸ σκοποῦ ἀποδίδει ὑψηλὰς ἰδέας εἰς εὐτελεῖ ἄντικείμενα, οὔτε πρὸς τὴν κωμῳδίαν, ἥτις, ὡς θὰ ἴδωμεν, διασύρει καὶ γεννᾷ γελοῖον, ὅπως βελτιώσῃ καὶ διδάξῃ. Ὁ χορὸς τοῦ σατυρικοῦ δράματος ἐκκλεῖτο σίκινις. Οὗτος ἐγένετο μετὰ ταχύτητος καὶ κρότου τῶν ποδῶν καὶ ἀπετελεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν σεμνὴν ἐμμέλειαν τῆς τραγωδίας. Ὑποθέσεις τῶν σατυρικῶν

δραμάτων ἦσαν πολλοὶ μῦθοι καὶ λόγοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀστείας καὶ ἀγροτικῆς φύσεως, ὡς οἱ λόγοι περὶ Διόνυσου, οἱ περὶ ῥιφοκινδύων ἐρώτων τῶν θεῶν λόγοι, οἱ λόγοι περὶ Κυκλώπων καὶ ἄλλοι.

Ἐκ τῶν σατυρικῶν δραμάτων διεσώθησαν μόνον ὁ Κύκλωψ τοῦ Εὐριπίδου καὶ πᾶν ὀλίγα ἀποσπάσματα.

§ 4. Περὶ Θεάτρου.

Ἡ πράστασις τοῦ δράματος ἀπῆται ὠρισμένον τύπον, τὸ θέατρον, ὅπερ κατ' ἀρχὰς ἦτο ξύλινον. Ἐπὶ τῆς ἀκμῆς δ' ὅμως τῆς δραματικῆς ποιήσεως ἐκτίζοντο λίθινα μεγαλοπρεπῆ θέατρα ἐπὶ κλιτύων ὀρέων, ἐξ ὧν ἐσχηματίζον τὰ ἐδώλια, καὶ ἐπὶ λόφων, ὡς ἦτο ἐν Ἀθήναις τὸ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως κείμενον θέατρον τοῦ Διόνυσου. Ὅτε δ' Πραχτίνας ἀγωνιζόμενος πρὸς τὸν Αἰσχύλον καὶ τὸν Χοίριλον ἐδίδασκε δράμα τι αὐτοῦ, ἡ συρροή τῶν θεατῶν ἦτο οὕτω μεγάλη, ὥστε τὸ ὑπάρχον ξύλινον θέατρον κατέπεσεν. Μετὰ τὸ συμβᾶν τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι φοβούμενοι μὴ τοιοῦτον ἀτύχημα ἐπαναληφθῇ, ἐκδοδόμην εὐρὺ λίθινον θέατρον, οὗ τὰ ἐρείπια πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀνεκαλύφθησαν. Πότε ἤχθη εἰς πέρας ἡ οἰκοδομὴ τοῦ θεάτρου τούτου δὲν εἶναι γνωστόν, φαίνεται δ' ὅμως ὅτι ἐπὶ Λυκούργου τοῦ ῥήτορος (380 π. Χ.) τὸ ὑπάρχον παλαιὸν ἐπεσκευάσθη.

Τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον ἀπερτίζετο ἐκ τριῶν κυρίων μερῶν α') ἐκ τοῦ κοίλου, ὅπερ καὶ θέατρον ἐκκαλεῖτο, διότι ἐνταῦθα οἱ θεαταὶ καθήμενοι ἐθεῶντο, β') ἐκ τῆς ὀρχήστρας, καὶ γ') ἐκ τῆς σκηνῆς.

Τὸ κοῖλον συνίστατο α') ἐκ συγκεντρικῶν κύκλων ὑπερχειμένων ἀλλήλων. Τούτους ἀπερτίζουσι τὰ ἐδώλια, ὧν ἐκάστη σειρὰ σχηματίζει τμήμα κύκλου 185—260 μοιρῶν. Τῶν ἐδωλίων τὸ μὲν ἔμπροσθεν μέρος ἐχρησίμευεν ὡς ἔδρα τοῦ θεατοῦ, τὸ δ' ὀπίσθεν, ὅπερ ἦτο ὀλιγώτερον κεκοιλωμένον, προωρίζετο πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν ποδῶν τοῦ ἄνωθεν καθεμένου. Ταῦτα ἦσαν ἡριθμημένα, ἐχωρίζοντο ἀπ' ἀλλήλων δι' ἐντομῶν καὶ ἐκκλύπτοντο διὰ ξύλων καὶ στρωμάτων β') ἐκ τοῦ διαζώματος, ὅπερ ἦτο δύο εὐρεῖαι διόδοι, δι' ὧν τὸ κοῖλον τοῦ θεάτρου ἐχωρίζετο εἰς δύο ἴσα μέρη γ') ἐκ τῶν ἐκ τοῦ κέντρου πρὸς τὴν περιφέρειαν ἐν ἀναγκασίᾳ ἀποστάσει ἀγούσων κλιμάκων, αἵτινες οὕτως

ἐσχημάτιζον σφηνοειδῆ τμήματα, τὰς κερκίδας. Διὰ τῶν διαιρέσεων τούτων ἠκολούνητο ἡ μετάβασις τῶν θεατῶν εἰς τὰ ἐδῶλια.

Ἡ δ' ὀρχήστρα ἦτο προωρισμένη πρὸς ἐνέργειαν τοῦ χοροῦ. Ἐν ταύτῃ ἐχούση μέγεθος ἴσον πρὸς τὸ $\frac{1}{3}$ μέχρι τοῦ $\frac{1}{3}$ τῆς ὅλης διαμέτρου τοῦ χώρου τῶν θεατῶν ἔκειτο ἡ θυμέλη, ὁ βωμὸς τοῦ Διονύσου. Αὕτη κειμένη ἐγγύτερον τῆς σκηνῆς ἢ τῶν κατωτέρων ἐδωλίων τοῦ κοίλου ἐσχημάτιζε μετὰ βαθμίδων ἐξέχον τετράγωνον, ἐφ' οὗ ὁ χορηγὸς ἵστατο.

Ἡ σκηνὴ ἐν ταῖς σωζομένοις θεάτροις ἢ κακῶς διетηρήθη ἢ οὐκ ὁλόως. Αὕτη περιεβάλλετο ὑπὸ τοίχου καὶ ἐσχημάτιζεν ἐπίμνηκας ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα πρὸς τὴν ὀρχήστραν καὶ τὸ κοῖλον βλέπον. Παρίστα δ' αὕτη συνήθως ἀνάκτορον τοῦ βασιλέως, ὅστις ἐξήρχετο διὰ τῆς ἐν τῷ μέσῳ θύρας βασιλείου καλουμένης. Ἐκατέρωθεν ταύτης ὑπῆρχον δύο ἄλλαι μικρότεραι, δι' ὧν ἐξήρχοντο τῶν ἀνακτόρων οἱ ἄλλοι ὑποκριταί. Ὅστις δ' ἤρχετο εἰς τὴν σκηνὴν ἐξ ἀριστερῶν τῷ θεατῇ, ἐθεωρεῖτο ἐρχόμενος ἐκ ξένης χώρας, ὅστις δ' ἐκ δεξιῶν, ἐκ τῆς πόλεως ἢ ἐκ τοῦ λιμένος. Ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς σκηνῆς ὑπῆρχε τὸ καλούμενον φρυκτώριον, ὁ τηλεγραφικὸς οὕτως εἰπεῖν πυρός, δι' οὗ, καίοντες πῦρ, ἀνῆγγέλλον τὰ μικρὰ συμβαίνοντα, ὡς τοῦτο ποιεῖ ὁ φύλαξ ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Ἀγαμέμνονος τοῦ Αἰσχύλου. Εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος τῆς σκηνῆς ἦτο τὸ λογεῖον ἢ ὁ ὀκρίδας, ἐφ' οὗ ἱστάμενοι οἱ ὑποκριταὶ ἔλεγον. Κάτωθεν δὲ τοῦ λογεῖου καὶ ἐναντι τῆς ὀρχήστρας ἔκειτο τὸ ὑποσκήνιον, ὅπερ ἦτο κεκοσμημένον διὰ κιόνων καὶ ἀγχαλμάτων. Τὰ δὲ παρασκήνια, ἅπερ ὑπετίθεντο πτέρυγες τῶν ἀνακτόρων, ἐχρησίμευον πρὸς διατριβὴν τῶν ὑποκριτῶν καὶ πρὸς διατήρησιν τῶν ἐνδυμάτων, τῶν προσωπείων καὶ τῶν μηχανῶν. Διὰ δὲ τοῦ ἐκκυκλήματος ἢ τῆς ἐξώστρας, ἣτις εἶχε σχῆμα τραπέζης, ἐφέροντο διὰ τῆς μέσης θύρας τῆς σκηνῆς νεκροί, τραυματίαι ἢ τὰ τοιαῦτα. Πρὸ τῶν δύο ἄκρων θυρῶν τῆς σκηνῆς ὑπῆρχον αἱ περίακτοι (δηλ. μηχαναί), αἵτινες σχῆμα πρίσματος ἔχουσαι ἐστρέφοντο διὰ στροφέως καὶ ἤλλασσον τὴν σκηνήν. Ἡ κατ' ἐξοχὴν μηχανὴ ἦτο τὸ ὄργανον, δι' οὗ ἐνεφανίζοντο οἱ θεοί, καὶ ἐντεῦθεν ἡ συχνολάτρη φράσις ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεός. Ὅμοια μηχανὴ ἦτο καὶ τὸ καλούμενον θεολογεῖον, ἐφ' οὗ ἱστάμενοι θεοὶ καὶ ἡμίθεοι ἔλεγον. Ὁ δὲ γέρανός ἦτο σχοινίον φέρον

ἀγκιστρον, δι' οὗ ἡωροῦντο οἱ ὑποκριταί. Πρὸς παραγωγὴν δὲ ἀστρ-
πῆς καὶ κεραυνοῦ ἐχρησίμευεν ἡ περιίακτος ὑψηλὴ, τὸ βροντεῖόν
καὶ τὸ κεραυνοσκοπεῖον. Διὰ δὲ τῶν χαρωνείων κλιμάκων ἀ-
νέβαινον καὶ κατέβαινον αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεώτων.

Τὸ ὅλον ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν θέατρον, ὅπερ μέχρι τῶν Ῥωμα-
κῶν χρόνων ἦτο ἀνευ στέγης, προφυλασσομένων τῶν θεατῶν ὑπὸ τοῦ
πετάσου, περιεβάλλετο ὑπὸ τοῦ τοίχου σχηματίζοντος στοάς, εἰς αἷς βρο-
χῆς ἐπελθούσης οἱ θεαταὶ κατέφευγον. Ἡ εἴσοδος τῶν θεατῶν ἐγί-
νετο ἢ διὰ τῶν ἐπὶ τοῦ τοίχου τούτου θυρῶν ἢ διὰ τῶν μεταξὺ τοῦ
κοίλου καὶ τῆς ὀρχήστρας εὐρισκομένων ἐκαστέρωθεν παρόδων. Ἀποῦ
ὁ θεατὴς εἰσῆρχετο διὰ τούτων ἀνῆρχετο εἰτα εἰς τὸ ἐδῶλιον αὐτοῦ
εὐκολυνόμενος ὑπὸ τῶν ῥηθεισῶν τοῦ θεάτρου (κοίλου) διαιρέσεων. Τὰ
εἰσιτήρια, σύμβολα ὀνομαζόμενα, ἦσαν χαλκᾶ καὶ ἔφερον τὸν ἀρι-
θμὸν τοῦ ἐδῶλιου, τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ διδαχθισμένου δρά-
ματος. Πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φωνῆς ἐχρησίμευον τὰ ἤχεϊα καὶ κατὰ
τοῦτο οἱ ἀρχαῖοι εἶχον προχωρήσει εἰς βαθμὸν διεγείροντα τὸν θαυ-
μασμόν τῶν νεωτέρων.

Τὸ χωρητικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου ἦτο ἀνάλογον τοῦ πλη-
θυσμοῦ τῆς οἰκοδομουμένης τοῦτο πόλεως. Τὸ ἐν Ἐπιδαύρῳ, ὅπερ
εἶναι τὸ κάλλιστα σωζόμενον ἐκ τῶν ἀρχαίων θεάτρων, ἦτο καὶ τὸ
ἄριστον πάντων, διότι τοῦτο κατεσκεύασεν ὁ Πολύκλειτος, καὶ ἐχώρει
δέκα μέχρι δεκαεὶς χιλιάδας θεατῶν, τὸ δ' ἐν Ἀθήναις τριάκοντα
χιλιάδας καὶ τὸ μέγιστον πάντων τῶν Ἑλληνικῶν θεάτρων, τὸ ἐν
τῇ Μεγάλῃ πόλει, τέσσαρες καὶ τεσσαράκοντα χιλιάδας.

§ 5. Περὶ ὑποκριτῶν, ἐνδυμάτων καὶ προ- σώπειων αὐτῶν.

Τὸ κατ' ἀρχὰς αὐτὸς ὁ ποιητὴς ἦτο καὶ ὑποκριτής. Ἀπὸ τοῦ
Σοφοκλέους δ' ὅμως καὶ ἐξῆς τὸ ἔθος τοῦτο κατελύθη, διότι ὁ τρα-
γικός οὗτος ἰσχνόφωνος ὢν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ καθήκοντα
τοῦ ὑποκριτοῦ. Ἐκτοτε ἐσχηματίσθη ἰδίᾳ τάξις ὑποκριτῶν, οἵτινες
ὠνόμαζον ἑαυτοὺς τοὺς περὶ τὸν Διόνυσον τεχνίτας, ὁ δὲ λαὸς
σκώπτων αὐτοὺς Διονυσιοκόλακας ἀπεκάλει. Οὗτοι ἦσαν μόνον
ἄνδρες καὶ διὰ τοῦτο ἀπητεῖτο μεγάλη ἀσκησις ἰδίως διὰ τὰ γυναι-

καὶ ἄνθρωποι. Διετηροῦντο δὲ καὶ παρεσκευάζοντο ἀνελώμασι τῆς πολιτείας. Ἐπειδὴ δὲ τὰ δράματα ἐδιδάσκοντο ἐν διαγωνισμῷ καὶ ἐξηρτάτο ἡ νίκη καὶ ἐκ τῶν ὑποκριτῶν, οὗτοι διενέμοντο τοῖς ποιηταῖς διὰ κλήρου.

Ὁ Θέσπις, ὡς εἶπομεν, εὔρε τὸν πρῶτον ὑποκριτὴν, εἶτα δ' ὁ Αἰσχύλος προσέθηκε τὸν δευτέρον καὶ ὁ Σοφοκλῆς τὸν τρίτον. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος διέμενεν ἀμετάβλητος. Ἄν δ' ἦτο ἀνάγκη τετάρτου ὑποκριτοῦ μετεχειρίζοντο ἓνα ἐκ τῶν τῆς σκηνῆς, ὅστις ἐκαλεῖτο παρασκηνίον ἢ παράχορήγημα. Τοῦτο ἐπὶ τῶν σφζομένων δραμάτων ἀπαντᾷ δις ἢ τρίς ¹⁾. Πλὴν τῶν τριῶν ὑποκριτῶν ὑπῆρχον καὶ ἄλλα πρόσωπα ἀκολουθοῦντα συνήθως τοῖς ἡγεμόσι καὶ ὀνομαζόμενα δορυφορήματα, πρὸς δὲ καὶ κωψὰ πρόσωπα ὡς μὴ μετέχοντα τοῦ διαλόγου.

Ὁ τὸ σπουδαιότατον πρόσωπον τοῦ δράματος ἔχων ὑποκριτῆς ὀνομαζέτο πρωταγωνιστής. Οὗτος ἦτο τὸ ἄμεσον τοῦ ποιητοῦ ὄργανον καὶ ἀνέπτυσσε τὴν κυρίαν τοῦ δράματος ἰδέαν, ἔπερ ἀπῆται ἐξοχὸν ἰκανότητα, διότι ἀπεικόνιζε τὰς περιπετείας τοῦ βίου καὶ τὰ πάθη τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Τοῦ πρωταγωνιστοῦ ὑποδεέστερος ἦτο ὁ δευτεραγωνιστής. Οὗτος ὑπεδύετο πρόσωπα τοῦ δράματος ἡττονος σπουδαιότητος καὶ σημασίας. Οὐ μόνον δὲ ὑπὸ ποιητικὴν ἔποψιν δὲν εἶχεν εὐνοϊκὴν οὗτος θέσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ τέχνῃ (ὑποκριτικῇ) ὤφειλε νὰ ὑποχωρήσῃ, ὅπως μὴ τὸν πρωταγωνιστὴν ἐπισκιάσῃ. Τὰ δὲ πρόσωπα τοῦ δράματος τὰ μὴ ἔχοντα ἀξίαν ὑπεδύετο ὁ τριταγωνιστής, ὅστις συνήθως ἐν τῇ ὑποκριτικῇ τέχνῃ ἀποτυγχάνων ἀπεδοκιμαζέτο ὑπὸ τῶν θεατῶν διὰ συριγμῶν.

Ἡ δὲ περιβολὴ τῶν ὑποκριτῶν ἐν τῇ τραγωδίᾳ ἦτο φανταστική, πομπώδης καὶ μεγαλοπρεπής. Τὴν μεγαλοπρέπειαν δὲ πρὸ πάντων τῆς περιβολῆς εἶχεν αὐξήσει ὁ Αἰσχύλος, ὅστις ἤθελε τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος, ὡς ἀντιπροσωπεύοντα τὸν ἡρωικὸν κόσμον, καὶ ἐξωτερικῶς νὰ ὑπερέχουσιν. Ἐκ τούτου δὲ προέρχεται ἡ πολλὴ χρῆσις ποδῆρους χιτῶνος, ἐφ' οὗ ἐπέθετον διάφορα ἐπιβλήματα, μακρῶν

¹⁾ Αἰσχύλ. Χοηφορ. στ. 862—890. Οἰδίπ. Κολ. 887—1043 καὶ 1670 καὶ ἐξῆς αὐτόθι.

περιβολαίων διὰ τὰς ἡγεμονίδας, ἅπερ ἔλεγον σύρματα, χειρίδων, ὅπως αἱ χεῖρες κτώνται μέγεθος ὑπὲρ τὸ φυσικόν, προστερνιδίων, προγαστριδίων καὶ σωματίων πρὸς μεγέθυνσιν τῶν διαφόρων μελῶν τοῦ σώματος, ἔτι δὲ καὶ τῶν κοθόρνων, δηλ. τῶν ὑψηλῶν τῆς τραγωδίας ὑποδημάτων, ἅτινα ἐποιοῦν ἀντίθεσιν πρὸς τὰς λαμπράς καὶ ἐλαφρὰς ἐμβόδας τῆς κωμωδίας.

Πρὸς δὲ οἱ ὑποκριταὶ μετεχειρίζοντο προσωπεῖα ἀπὸ τῆς πρώτης γενέσεως τοῦ δράματος, διότι ἤδη ὁ Θέσπις ἔφερε τοιοῦτον. Τὸ προσωπεῖον ἔφερον προσέτι καὶ οἱ χορευταὶ καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπρεπές, ἂν τις ἐφαίνετο ἄνευ προσωπείου. Ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν δ' ὅμως χορῶν τὰ προσωπεῖα κατηργήθησαν ὡς κωλύοντα τοὺς ὑποκριτάς, ὅπως διὰ τῶν γραμμῶν τοῦ προσώπου δεικνύσῃ τὰ διάφορα αἰσθήματα.

§ 6. Περὶ χορηγίας χοροῦ, τραγικῶν ἀγώνων καὶ διδασκαλίας τῶν δραμάτων.

Ἡ παράστασις τοῦ δράματος ἀπῆται δαπάνην πολλήν καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἄσκησιν τοῦ χοροῦ. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἡ διδασκαλία τοῦ δράματος δὲν ἦτο ἰδιωτικὴ ἐπιχείρησις πρὸς διασκέδασιν τῶν θεατῶν, ἀλλ' ἔργον τῆς πολιτείας πρὸς δοξασμὸν τοῦ θεοῦ Διονύσου, διὰ τοῦτο τὴν πρὸς τοῦτο δαπάνην ὤφειλε νὰ καταβάλλῃ ἡ πολιτεία. Πρὸς ἀνακούφισιν δ' ὅμως ταύτης τὴν πρὸς ἄσκησιν τοῦ χοροῦ δαπάνην ἀνελάμβανον κατὰ φυλὰς πλούσιοι πολῖται καὶ ἡ πρᾶξις αὕτη ἐκαλεῖτο χορηγία. Τοῦτο ἦτο μὲν ὑποχρέωσις ἐπιβαλλομένη τοῖς πλουσίοις ἕνεκα τῶν ὑφισταμένων ἐγκυκλίων λειτουργιῶν, ἀπετέλει δ' ὅμως καὶ ἀντικείμενον φιλοτιμίας καὶ οἱ χορηγοὶ θεωρούμενοι ἱεροὶ καὶ ἀλώβητοι προσεπάθουν διὰ λαμπρὰς χορηγίας νὰ ὑπερβάλλωσι τοὺς ἀντιχορηγοὺς τῶν ἄλλων φυλῶν καὶ οὕτω νικῶσάντες προσκτῆσωνται τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ.

Κατὰ πρῶτον ἡ φυλὴ ὥριζε τὸν χορηγὸν αὐτῆς. Τούτου γενομένου ὁ δραματικὸς ποιητὴς ἦτει χορὸν παρὰ τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος. οὗτος δὲ μετὰ δοκιμὴν τοῦ δράματος ἐν τῷ γινομένῳ προάγωνι, ἂν τοῦτο ἦτο πρὸς διδασκαλίαν κατάλληλον, παρέπεμπε τὸν αἰτοῦντα ποιητὴν εἰς τὸν ἐπὶ τούτῳ ὀρισθέντα χορηγόν (ἐδίδου χορόν), ὅστις συνέλεγε τοὺς χορευτάς ἐκ τῆς ἐκτοῦ φυλῆς. Πᾶσι τούτοις ὁ χορη-

γὸς ἔδιδε μισθὸν καὶ ἐφρόντιζε περὶ τοῦ τελείου αὐτῶν κατάρτισμῳ διὰ χοροδιδασκάλου. Διὰ δὲ τὴν νίκην ἐφιλοτιμεῖτο οὐ μόνον ὁ χορηγός, ἀλλὰ καὶ ἡ φυλὴ αὐτοῦ ὅλη. Διὰ τοῦτο αἱ φυλαὶ ἐξελέγον ἐπιμελητάς, οἵτινες ἐπέβλεπον τὰς ἀσκήσεις τοῦ χοροῦ.

Πρὸ τοῦ Αἰσχύλου ὁ χορὸς συνίστατο ἐκ πεντήκοντα χορευτῶν. Οὗτος διετήρησε μὲν τὸν ἀριθμὸν, ἀλλ' ὅμως διεῖλεν αὐτοὺς εἰς τέσσαρα τμήματα, ὧν ἕκαστον ἐκ δώδεκα χορευτῶν συνιστάμενον ἀνῆκεν ἐνὶ τῶν δραμάτων τῆς τετραλογίας. Ὁ Σοφοκλῆς ἡύξησε τὸν ἀριθμὸν ἐκ δώδεκα εἰς πεντεκαίδεκα χορευτάς. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἔμεινε σταθερός. Τὸ κατ' ἀρχὰς ὁ χορὸς ἐν τῷ διθυράμβῳ ἦτο κύκλιος, διότι ἐστρέφετο κύκλῳ περὶ τὸν βωμὸν τοῦ Διονύσου. Ὅτε δ' οὗτος ἐγένετο δραματικὸς καὶ εἶχεν ἀνάγκην, ὅπως στρέφηται πρὸς τὴν σκηνήν, ἐγένετο τετράγωνος. Ἄν μὲν οἱ χορευταὶ ἔβαινον ἀνὰ τρεῖς, ἐλέγετο κατὰ ζυγὰ, ἂν δ' ἀνὰ πέντε, κατὰ στοίχους. Κατὰ τι τῶν δύο τούτων σημάτων ὁ χορὸς ἐλάμβανε θέσιν ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ μετὰ τῆς θυμέλης καὶ τῆς σκηνῆς. Ὁ κορυφαῖος ἱστάμενος ἐν τῷ μέσῳ τῆς πρώτης σειρᾶς τῶν χορευτῶν ἐξῆρχε τοῦ ᾠδῆματος καὶ διελέγετο πολλάκις πρὸς τοὺς ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὑποκριτάς. Ὁ χορὸς εἶναι οἶοναί ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ κοινοῦ ἀπέναντι τῶν ὑποκριτῶν παρρηχολουθῶν παθητικῶς τὴν ἀνάπτουξιν καὶ πορεῖαν τῆς πράξεως. Ἐνθ' ὁ ἥρως ἐν τῇ ἀκαθέκτῳ αὐτοῦ ὀρμῇ συχνάκις ἄνευ συνειδήσεως φέρεται εἰς σειρὰν ἀμνηστῶν καὶ ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ ἡθικοῦ κόσμου, ὁ χορὸς κηχαπραῦει τὰ πάθη τούτου διὰ σοφῶν συμβουλῶν καὶ παρηγορητικῶν ἐν ταῖς θλίψεσιν αὐτοῦ. Πρὸ πάντων ὁ χορὸς ὑπερέχει κατὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν δικαιοσύνην. Ἐπειδὴ δ' οὗτος ἐκδηλοῖ αἰσθημάτων καὶ δίδει συμβουλὰς, γυναῖκες καὶ γέροντες εἶναι ἐπιτήδαιοι, ἵνα ἀπαρτίζωσι χορόν, καὶ ἐκ τούτων συνήθως ἀπετελεῖτο, εἰ καὶ τὸ φύλον, ὥς καὶ τὴν ἡλικίαν τοῦ χοροῦ, ὑπὴγόρευεν ἡ ὑπόθεσις τοῦ δράματος. Ἦτο δ' ἡ ὀρχησις τοῦ χοροῦ σεμνὴ καὶ μεγαλοπρεπὴς καὶ ἐκκλειτο ἐμμέλεια. Ἐνίοτε ὁ χορὸς διηρεῖτο εἰς δύο ἡμιχόρια, ἅτινα ᾗδον τὰς στροφὰς καὶ ἀντιστροφὰς ἀμοιβαίως, τὴν δ' ἐπὶ φθὸν ὁμοῦ. Ἡ πρώτη τοῦ χοροῦ εἴσοδος ἐκκλειτο πάροδος, ἡ δ' ἀποχώρησις αὐτοῦ διαρκούσης τῆς διδασκαλίας τοῦ δράματος (καὶ τοῦτο σπανιώτατα συνέβαινεν ἐν τοῖς ἀρχαίοις δράμασι) μετὰστασις, ἡ δὲ δευτέρω

εἴσοδος ἐλέγετο ἐπιπάροδος καὶ ἡ ἀποχώρησις αὐτοῦ κατὰ τὸ τέλος τοῦ δράματος ἄφθοδος.

Οἱ αὐλῳδοὶ (μουσικοί), ὅπως διαφύγῃσι τὰ ὅρματα τῶν θεατῶν, ἐλάμβανον θέσιν ὅπισθεν τῆς θυμέλης, δηλ. ἐν τῷ ὑποσκήνῳ.

Ἡ παράστασις τῶν δραμάτων ἦτο ἀγωνιστική, ὅθεν ἐλέγετο ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ δράμα ἀγωνίζεσθαι ἢ δράμα καθίεναι. Μετείχον δὲ τοῦ ἀγῶνος συνήθως τρεῖς ποιηταί, ὧν ἕκαστος ὤφειλε νὰ παρῇ· σιάνση τέσσαρα δράματα (τετραλογίαν), τρεῖς δηλ. τραγωδίας καὶ ἓν σατυρικὸν δράμα. Ἐκάστη τούτων τῶν τραγωδιῶν ἐπὶ τοῦ Αἰσχύλου ἀπετελεῖ μὲν αὐτοτελές τι, ἀλλὰ πάντα ὁμοῦ ἀπετελοῦν ὀργανικὸν τι ὅλον. Οὕτως ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τραγωδίᾳ τῆς μόνης σφζομένης τριλογίας Ὁρεστέας ἢ Κλυταιμνήστρα φονεῖ τὸν Ἀγαμέμνονα, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ, ταῖς Χοιφύροις, ὁ Ὁρέστης τιμωρεῖται τὴν ἀνδροκτόνον καὶ ἐν τῇ τρίτῃ, ταῖς Εὐμενίσιν, ὁ μητραλοῖας δικάζεται ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀθροῦται. Κατὰ ταῦτα διὰ τῆς τρίτης τραγωδίας ἀποκαθίσταται ἡ ἡσυχία τῶν θεατῶν, οὓς κατεπράυνε τὸ προστιθέμενον σατυρικὸν δράμα καὶ παρεσκεύαζεν εἰς τὴν γενικὴν τῆς ἐορτῆς εὐθυμίαν. Ὁ Σοφοκλῆς δ' ὅμως ἔλυσε τὴν ἐσωτερικὴν ταύτην τῶν τριῶν τραγωδιῶν ἐνότητα καὶ ἡγωνίζετο δράμα πρὸς δράμα, πάντοτε δ' ὅμως παρουσιάζων τρεῖς τραγωδίας καὶ τὸ σατυρικόν.

Ἡ κρίσις τῶν ἀγῶνων ἦτο ἀνατεθειμένη πέντε κριταῖς, οἵτινες τὸ κατ' ἀρχὰς ἐκληροῦντο πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἀρχοντος, βραδύτερον δ' ὅμως τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐδόθη τῇ βουλῇ τῶν πεντακοσίων, ἥτις ὥριζε τοὺς κριτὰς ἐπιτυχέστερον διὰ ψήφου. Οἱ κριταὶ παρίσταντο ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν δραμάτων, μεθ' ἣν ἐβράβευον τὸν νικήσαντα. Εἰς τὴν κρίσιν δὲ τῶν κριτῶν ἐπέδρα πολὺ τὸ πλῆθος, ὅπερ συνήθως διὰ φωνῶν ἐξεδήλου τὴν γνώμην αὐτοῦ. Ὑπὸ τῶν κριτῶν ἀπενέμοντο τρία βραβεῖα, πρωτεῖα, δευτερεῖα καὶ τριτεῖ· κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγωνιζομένων ποιητῶν καὶ τῶν τὰς δαπάνας καταβαλόντων χορηγῶν. Τὰ πρωτεῖα ἐδίδον τὴν νίκην, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ λάβῃ τις τὰ δευτερεῖα δὲν ἦτο παντελῶς ἄδοξον. Ὁ νικήσας ποιητὴς παρουσιάζετο εἰς τὸ δημόσιον καὶ ἐστεφανοῦτο ὡς ἱερεὺς στεφάνῳ ἐκ κισσοῦ καὶ ταινίαις ἐξ ἑρίου, ὁ δὲ χορηγὸς ἐλάμβανε στέφανον καὶ χρυσοῦν τρίποδα, ὅστις πρὸς αἰωνίαν ἀνάμνησιν τῆς νίκης ἐτίθετο

παρὰ τὴν καλουμένην ὁδὸν τῶν τριπόδων ἐπὶ μνημείου μεγαλοπρεποῦς, ἐφ' οὗ ἐπεγράφετο τὸ ὄνομα τῆς φυλῆς, ἣτις ἔδωκε τὸν χορηγόν, τοῦ χορηγοῦ, τοῦ ποιητοῦ ἐνίοτε δὲ καὶ τοῦ πρώτου ὑποκριτοῦ ἢ πρωταγωνιστοῦ. Τοιοῦτον εἶναι τὸ διασωθὲν μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους γενόμενον τῷ 355 π. Χ.

Ἐπειδὴ τὸ δρᾶμα, ὡς εἴρηται, παρήχθη ἐκ τῆς λατρείας τοῦ Διονύσου καὶ ἦτο στοιχεῖον θρησκευτικῆς λατρείας, ἐδιδάσκετο οὐχὶ καθ' ἑκάστην, ἀλλὰ μόνον ἐν ταῖς ἐορταῖς τοῦ Διονύσου μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων. Τσιζῦται δ' ἦσαν α' τὰ μικρὰ Διονύσια ἢ Διονύσια τὰ κατ' ἀγρούς ἢ τὰ κατὰ δῆμους. Κατὰ ταῦτα τελούμενα ἐν μηνὶ Ποσειδεῶνι (Δεκεμβρίῳ) ἐδιδάσκοντο δράματα παλαιά, δηλ. πάλιν δεδιδαγμένα· β' τὰ Λήναια τελούμενα ἐν μηνὶ Γαμηλιῶνι (ἐν ἀρχῇ τοῦ Φεβρουαρίου) ἐν Λίμναις παρὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως, ἐν ἣ ἔκειτο καὶ ὁ ἀρχαιότατος ναὸς τοῦ Διονύσου· γ' τὰ Ἀνθεστήρια τελούμενα ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας κατὰ τὸν φερώνυμον μῆνα Ἀνθεστηριῶνα (περὶ τὰ τέλη Φεβρουαρίου καὶ ἀρχὰς Μαρτίου). Ἡ πρώτη τούτων ἡμέρα τῆς ἐορτῆς ὠνομάζετο Πιθοίγια, ἦτοι ἡμέρα, καθ' ἣν ἀνέφγον τοὺς πίθους τοῦ νέου οἴνου. Κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν οἱ δοῦλοι ἀφειδῶς οἶνον πίνοντες ἠδύναντο νὰ σκώψωσι τοὺς ἐκυτῶν κυρίους. Μετὰ δὲ τὴν λῆξιν τῆς ἐορτῆς ἐκκαλοῦντο εἰς τὰ καθήκοντα αὐτῶν διὰ τῆς φράσεως θύραζε Κᾶρες· οὐκ ἔτ' Ἀνθεστήρια. Ἡ δευτέρα ἡμέρα ἐλέγετο Χύες (Ἰριγ. ἐν Ταυρ. Μιστρ. σ. 172) καὶ ἦτο ἡ ἐρωτάτη πασῶν καὶ ἡ τρίτη Χύτροι.

Ὑπὲρ πάσης ταύτας τὰς ἐορτὰς διακρίνονται δ' Διονύσια τὰ ἐν ᾧστει ἢ Διονύσια τὰ ἀστικά ἢ Διονύσια τὰ μεγάλα. Ταῦτα ἐν μηνὶ Ἑλασθηβολιῶνι (ἐν ἀρχῇ Ἀπριλίου) τελούμενα διήρκουν πολλὰς κατὰ συνέχειαν ἡμέρας. Κατὰ ταῦτα ἐδιδάσκοντο μόνον καινὰ δράματα καὶ χορηγοὶ ἦσαν μόνον πολῖται Ἀθηναῖοι, ἐνῶ ἐν τοῖς Ἀθηναίοις καὶ Ἀνθεστηρίοις ἡ χορηγία ἐπετρέπετο καὶ τοῖς μετοίκοις. Ὁμοίως δ' ὤφειλον οἱ χορηγοὶ νὰ προσλάβωσι χορευτὰς πολίτας Ἀθηναίους, ἄλλως ἐζημιοῦντο χιλίαις δραχμαῖς δι' ἕκαστον ξένον χορευτὴν.

Τὸ κατ' ἀρχὰς οἱ θεαταὶ εἰσέρχοντο εἰς τὸ θέατρον δωρεάν, ἀπὸ τῆς οἰκοδομῆς δ' ὅμως λιθίνου θεάτρου δι' εἰσιτηρίου, ὅπερ παρὰ τοῦ

θεατροπώλου ἢ θεατρώνου ἀγοραζόμενον διαφόρως κατὰ τὰς θέσεις ἐτιμᾶτο. Αἱ καλλίονες τῶν θέσεων ἐτιμῶντο δραχμῆς, αἱ δὲ χείρονες δύο ὀβολῶν. Ὁ θεατρώνης οὗτος ἐμισθοῦτο τὸ θέατρον παρὰ τῆς πολιτείας καὶ ὤφειλε νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς καλῆς αὐτοῦ διατηρήσεως. Ἀπὸ δὲ τοῦ Περικλέους οἱ πενέστεροι τῶν πολιτῶν ἐλάμβανον τὸ θεωρικὸν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου. Βραδύτερον καταχρηστικῶς τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐπεξετάθη ἀνεξαιρέτως εἰς πάντας τοὺς Ἀθηναίους.

Εἰσοδὸν εἰς τὸ θέατρον μόνον οἱ δοῦλοι δὲν εἶχον, ἴσως δὲ καὶ αἱ γυναῖκες εἰς τὰς κωμωδίας, ἀφ' ὧν ἡ αἰδὼς ἀπέιργε τοῦλάχιστον τὰς ἐντίμους γυναῖκας, διότι κατὰ τὴν παράστασιν τῶν κωμωδιῶν αἰσχιστὰ ἐλέγοντο.

§ 7. Περὶ τῶν μερῶν τῆς τραγωδίας.

Ὁ Ἀριστοτέλης τὸν τέλειον τύπον τῆς τραγωδίας, οἷος ὑπῆρχεν ἐπὶ Σοφοκλέους, ὑπ' ὅψει ἔχων διήρει ταύτην εἰς τέσσαρα μέρη, τὸν πρόλογον, τὸ χορικόν, τὸ ἐπεισόδιον καὶ τὴν ἐξοδον. Πρόλογος ὀνομάζεται τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς τραγωδίας, ὅπερ προηγείται τῆς πρώτης εἰσόδου τοῦ χοροῦ, ἥτοι τῆς παρόδου. Ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα, τὸν τόπον, τὸν χρόνον καὶ τὰς λοιπὰς σχέσεις οἱ πρόλογοι τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους συνδέονται πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος, ὡς οὐσιῶδες αὐτῆς μέρος. Οἱ τοῦ Εὐριπίδου δ' ὅμως ἐκτὸς τοῦ τῆς Μηδείας καὶ Ἰφιγενείας δὲν συνδέονται παντελῶς.

Τὸ δὲ χορικὸν ἀποτελεῖται ἐκ τῆς παρόδου καὶ τῶν στασίμων. Πάροδος εἶναι τὸ πρῶτον ᾄσμα, ὅπερ ᾄδετο κατὰ τὴν πρώτην τοῦ χοροῦ εἰς τὴν ὀρχήστραν εἰσοδόν. Τὸ ᾄσμα τοῦτο ἐποιεῖτο συνήθως ἐν ἀναπαιστικῷ μέτρῳ, ὅπερ ἀρμόζει εἰς πομπὰς ἢ πορείας. Ἄν δ' ὅμως ὁ χορὸς συνίστατο ἐκ γυναικῶν, αὗται δὲν ἠδύναντο νὰ εἰσέρχωνται κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, ὅστις ἦτο οἰονεὶ στρατιωτικὸς καὶ ἐμβλητήριος. Τούτου ἕνεκα τὸ μέτρον ἦτο διάφορον. Στάσιμα δὲ εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ χοροῦ ἀδόμενα μετὰ τῶν μερικῶν ἐπεισοδίων τοῦ δράματος ᾄσματα, ὅτε οὗτος ἐλάμβανε τὴν πρόσήκουσαν αὐτῷ θέσιν (στάσιν, θέν καὶ τὸ ὄνομα) παρὰ τὴν ὀρχήστραν. Τοῦτο ὁ χορὸς ᾄδεν οὐχὶ ἀκίνητος μένων, ἀλλ' ὀρχούμενος. Εἶναι δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν στασίμων ἐν ἐκάστη τραγωδίᾳ διάφορος. Ταῦτα παρὰ μὲν τῷ Αἰσχύλῳ συχνό-

τερον εύρισκόμενα ἔχουσι μείζονα περιοχὴν, παρὰ δὲ τῷ Σοφοκλεῖ σπανιώτερον, εἶναι οὐχὶ μεγάλα. Ὁ χορός, ὅστις ἐκπροσωπεῖ τὸ ἰδανικὸν τῆς δημοσίας γνώμης, ἐν τῷ στασίμῳ λέγει μὲν γενικὰς ιδέας, ὅμως δ' αὐταὶ ἔχουσι στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν ἐγγὺς ὑπόθεσιν τοῦ δράματος, ὡς τοῦτο πράττει π. χ. ὁ χορὸς τῶν Θηβαίων γερόντων ἐν τῷ πρώτῳ στασίμῳ τῆς Ἀντιγόνης. Ὅτε δηλ. οὗτος ἔμαθεν, ὅτι παρὰ τὸ κέλευσμα τοῦ ἀνακτος ἔθαψέ τις τὸ πτώμα τοῦ Πολυνείκου καὶ διέλαθε τὴν προσοχὴν τῶν φυλάκων, θαυμάζει τὸ πολυμήχανον καὶ ἐπινοητικὸν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ δ' ὅμως ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαίρεσεων (Ἰφιγένεια καὶ Μήδεια) τὰ στάσιμα ἦσαν ἐμβόλιμα, εἶχον δηλ. χαλαρὰν τὴν συνάφειαν πρὸς τὴν πράξιν καὶ ἡδύνατο ὁ χορὸς νὰ εἴπῃ ταῦτα πάντοτε, ὅτε οἱ ὑποκριταὶ δὲν ἀπησχόλουν τοὺς θεατὰς. Αἱ κινήσεις τοῦ χοροῦ ἐν τοῖς στασίμοις ἦσαν ἀξιοπρεπεῖς καὶ ἀνάλογοι πρὸς τὸν σεμνὸν καὶ σπουδαῖον χαρακτῆρα τῶν ιδεῶν, ὡς ἐξέφερον. Γούναντίον δὲ ἡ σπουδὴ καὶ ἀνησυχία τῆς παρόδου ἀπῆλθον ζωηρότερως χορικὰς κινήσεις καὶ χειρονομίας.

Πρὸς δὲ ὁ χορὸς ἔδει ἐνίοτε καὶ μικρὰ χορικὰ ἄσματα, ὑπορχήματα, καθ' ὅς οὗτος ἐκδηλοῖ διὰ ζωηρᾶς ὀρχήσεως διάπυρον ἐνθουσιασμόν καὶ μεγάλην ἡδονήν. Οὕτως ἐν τῇ Ἀντιγόνῃ τοῦ Σοφοκλέους (στιχ. 1115) ὁ χορὸς ἔδων ὑπόρχημα ὀρχεῖται χαίρων, διότι ὁ Κρέων ἐσπευσμένως πορεύεται, ὅπως ἐξαγάγῃ τὴν ἡρώϊδα ἐκ τοῦ τάφου.

Ἐκτὸς δὲ τῶν χορικῶν αὐτῶν μελῶν παρόδου, στασίμου καὶ ὑπορχημάτων ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα λυρικὰ μέρη τοῦ δράματος ἐν τῷ διαλόγῳ. Τοιαῦτα δ' εἶναι α') τὰ ἀπὸ σκηνῆς ἄσματα, ἀδόμενά μόνον ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Ταῦτα δὲ ἢ εἶναι διηρημένα εἰς πλείοτερα ἐπὶ τῆς σκηνῆς πρόσωπα, ὡς ἀμοιβαίᾳ ἄσματτα, ἢ ἔδονται ὑπ' ἐνὸς μόνου ὑποκριτοῦ καὶ λέγονται μονωδίαι. Αὗται μονοστροφικαὶ οὗσαι ἐξεδήλουν μέγιστον πάθος καὶ ὑπερβηθούντο συνηθέστερον ὑπ' αὐλοῦ, σπανιώτερον δὲ ὑπὸ λύρας. Ὁ Εὐριπίδης ἔχει πολλὰς τοιαύτας μονωδίας ἀρμοζούσας εἰς τὸ παθητικὸν εἶδος τῆς ποιήσεως αὐτοῦ. β') Οἱ κομμοί, θρηνητικὰ ἄσματτα, ἅπερ οἱ ὑποκριταὶ μετὰ τοῦ χοροῦ ἔδουσιν. Διαφέρει δ' ὁ κομμός τοῦ στασίμου, καθ' ὅσον τοῦτο μὲν χωρίζει τὰ ἐπεισόδια ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἐκδηλοῖ

τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ἰδέας, αἵτινες ἐγείρονται ἐκ τῶν τελουμένων ἐν τῇ σκηνῇ, ἐκεῖνος δὲ ἐκφράζων συμπάθειαν πρὸς τὰς τύχαι καὶ πάθη τοῦ ἥρωος εἰσέρχεται εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ εἶναι σπουδαῖον αὐτῆς μέρος.

Ἐπεισόδιον δὲ λέγεται τὸ μεταξὺ τῶν χορικῶν κείμενον, ὅ,τι δηλ. εἶναι μεταξὺ τῆς παρόδου καὶ τοῦ πρώτου στασίμου, εἴτα δὲ μεταξὺ τῶν μερικῶν στασίμων. Ἀπετέλουν λοιπὸν τὰ ἐπεισόδια τὸν διάλογον καὶ ἀνέπτυσσον τὴν κυρίαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς πρᾶξιν, κατεῖχον δέ, ὅτε τὸ δράμα τὴν τελείαν μορφὴν ἔλαβε, τὴν πρωτεύουσαν ἐν αὐτῷ θέσιν. Ἐν τοῖς ἐπεισοδίοις οἱ ὑποκριταὶ μεταχειρίζονται ἢ πολλοὺς ἐπαλλήλους ἰαμβοὺς ἢ ἕκαστον πρόσωπον λέγει ἕνα μόνον ἰαμβον καὶ τοῦτο λέγεται στιχομυθία, ἐν ᾗ ἡ παρουσία τοῦ πνεύματος τῶν δρώντων προσώπων ἀπεικονίζεται. Ἐν τῇ στιχομυθίᾳ, ἣ ἰς εἶναι οἶονεῖ μονομαχίαν διὰ λόγων, διακρίνεται ὁ Σοφοκλῆς. Συχνάκις δ' εἰς στίχος τέμνεται εἰς δύο ἢ καὶ εἰς τρία πρόσωπα, ὅπερ λέγεται ἀντιλαβή, ἥς χρῆσις γίνεται ὑπὸ τῶν ποιητῶν, ὅταν ὁ διάλογος προβάλῃ εἰς ζωηρὸν πάθος. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ τὸ πάθος ὑπάρχει ζωηρότερον, παρὰ τοῦτῳ καὶ αἱ ἀντιλαβαὶ εἶναι πλείους.

Ἡ δὲ ἐξοδος, ἣτις εἶναι τὸ τελευταῖον μέρος τῆς τραγωδίας, ἄρχεται ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ τελευταίου στασίμου. Ἐν τῇ ἐξόδῳ τοῦ Αἰσχύλου συνήθως ὑπάρχουσι κομμοί. Αἱ δὲ τραγωδίαὶ τοῦ Σοφοκλέους λήγουσιν εἰς τὴν ἀποχώρησιν τοῦ χοροῦ, ὅστις λέγει ὀλίγους μὲν στίχους, ἀλλὰ πλήρεις ἐννοίας καὶ εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος ἀρμόζοντας. Ὁ Εὐριπίδης κατὰ τοῦτο ἠκολούθησε τῷ Σοφοκλεῖ, ἀλλὰ παρὰ τῷ Εὐριπίδῃ οἱ τελευταῖοι στίχοι τοῦ χοροῦ κατέστησαν σχεδὸν τυπικοὶ ἐπαναλαμβανόμενοι ἐν πολλαῖς τραγωδίαις.

§ 8. Περὶ δραματικῆς τέχνης.

Ὁ Ἀριστοτέλης ὀρίζει τὴν τραγωδίαν ὡς ἐξῆς· «ἔστιν οὖν τραγωδία μίμησις πράξεως σπουδαίας καὶ τελείας, μέγεθος ἐχούσης, ἡδυσμένῳ λόγῳ, χωρὶς ἐκάστου τῶν εἰδῶν ἐν τοῖς μορίοις, δρώντων καὶ οὐ δι' ἀπαγγελίας, δι' ἑλέου καὶ φόβου περαινύσασα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν»· ἥτοι τραγωδία εἶναι μίμησις πράξεως ἠθικῆς

σοβαρῆς, τελείας ¹⁾ καὶ ἐχούσης τὸ προσήκον μέγεθος, ἐν γλώσσῃ ἐχούσῃ ῥυθμὸν καὶ μέλος χωριστὰ εἰς τὰ μέρη αὐτῆς ²⁾, ἐκτελουμένη διὰ προσώπων δρώντων ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ οὐχὶ δι' ἀπλῆς ἀπαγγελίας (ὡς ἐν τῷ ἔπει) καὶ διὰ τοῦ ἐλέου καὶ φόβου ³⁾ ἐξαγνίζουσα (ἐν τῇ ψυχῇ τῶν θεατῶν) τὰ ἀμαρτήσαντα δρώντα πρόσωπα.

Κατὰ τὸν ὅρισμὸν τοῦτον, ἐπειδὴ ἡ τραγωδία εἶναι μίμησις πράξεως, ἣν ὁ τραγικός πλάσσει κατὰ τὸ δοκοῦν, διότι ἔργον τούτου εἶναι νὰ εἴπῃ οὐχὶ τὰ γενόμενα, ἀλλ' ὅποια δύνανται νὰ γείνωσι κατὰ πιθανὸν ἢ ἀναγκαῖον, τὸ πρῶτον καὶ σπουδαιότατον, ὅπερ ἀπαιτεῖται ἐν τῇ τραγωδίᾳ, εἶναι ὁ μῦθος. Πρὸς δέ, ἐπειδὴ ἡ πράξις ἀπαιτεῖ δρώντα πρόσωπα, εἰς κατὰ τὰς προαιρέσεις αὐτῶν προσήκει εἰς ὀρισμένος χαρακτήρ, προκύπτει, ὅτι μετὰ τὸν μῦθον οὐσιώδες μέρος τῆς τραγωδίας εἶναι τὸ ἦθος, ἥτοι οἱ χαρακτῆρες τῶν δρώντων προσώπων.

Γίνεται δὲ ἡ μίμησις ἐπὶ τῆς σκηνῆς διὰ λόγου ἡδυσμένου ῥυθμῷ καὶ μέτρῳ. Διὸ ὑπάρχουσιν ἐν τῇ τραγωδίᾳ ἐκτὸς τοῦ μῦθου καὶ ἡθους ἥττον σπουδαῖα κατὰ ποῖον μέρος τῆς τραγωδίας ἡ λέξις (γλώσσα), ἡ διάνοια (ἔννοια), ἡ μελοποιία καὶ ἡ ὄψις, δηλ. τὰ σκηνικά, ἅτινα εἶναι μὲν ψυχαγωγικά, ἀλλὰ πρὸς ταῦτα συμβάλλεται μᾶλλον ὁ σκευοποιὸς ἢ ὁ ποιητής.

Μῦθος. Οἱ τραγικοί ἠντλησαν τοὺς μῦθους αὐτῶν κατ' ἐξοχὴν ἐκ τοῦ Ὅμηρου καὶ τῶν κυκλικῶν ποιητῶν, μεταβαλόντες τούτους κατὰ τὰς ἀξιώσεις τῆς δραματικῆς τέχνης. Ἐκ δὲ τῶν τριῶν μεγάλων μυθικῶν κύκλων, τοῦ Θεβαϊκοῦ, τοῦ Ἀργοναυτικοῦ καὶ τοῦ Τρωικοῦ προετίμων οὗτοι τὸν πρῶτον, διότι εἶναι μεστὸς ἐγκληματικῶν

¹⁾ Ἐχούσης δηλ. ἀρχήν, μέσον καὶ τέλος. ²⁾ Ὁ ῥυθμὸς δηλ. ἐν τῷ διαλόγῳ, τὸ μέλος ἐν τοῖς χωρικοῖς. ³⁾ Ταῦτα ἐν τοῖς θεαταῖς γενῶνται. Ὁ ἥρωες ἀμαρτάνει οὐχὶ ἐκ μοχθηρίας καὶ διεφθαρμένης ψυχῆς, ἀλλ' ἐκ πλάνης καὶ τυφλώσεως ὑποκειμενικῆς πρᾶττει ἀκουσίως πράξεις οὐχὶ καλὰς καὶ τιμωρεῖται. Ὁ δὲ θεατὴς ἐνθεν μὲν ἐλκεῖ οἱ τοῦτον, ὡς ἀνάξια πάσχοντα, ἐνθεν δὲ φοβεῖται μήποτε καὶ αὐτὸς ἀνθρωπίνην πλάνην παθὼν εὗρεθῇ εἰς ὁμοίαν τῷ ἥρωι θέσιν. Οὕτως ὁ θεατὴς ἐξαγνίζει ἠθικῶς τὴν μεγάλην τοῦ ἥρωος ἀμαρτίαν διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ γενομένου ἐλέου καὶ φόβου.

πράξεων μεταξύ συγγενῶν, τοῦτο δὲ διεγείρει τὸν φόβον καὶ τὸν ἔλεον παρὰ τοῖς θεαταῖς. Οὐχ ἤττον καὶ ἱστορικὰς ὑποθέσεις ἠδύναντο νὰ πραγματεύωνται οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ παριστῶντες αὐτάς, οἷαι ἠδύναντο νὰ γείνωσιν. Τοῦτο δ' ἐποίησαν ὁ Φρύνιχος καὶ ὁ Αἰσχύλος, οἵτινες ἔλαβον ὑποθέσεις τὰ Περσικά. Ἐνίοτε δὲ καίπερ μυθικὰς πραγματευόμενοι ὑποθέσεις οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ, ἐποιοῦν δ' ὅμως ὑπονοίας ἢ ἀναφορὰς πρὸς τὴν σύγχρονον ἱστορίαν καὶ πολιτικὰ συμβάντα.

Οἱ μῦθοι εἶναι ἀπλοῖ ἢ πεπλεγμένοι, διότι καὶ αἱ πράξεις, ἐξ ὧν γίνονται αἱ μιμήσεις, εἶναι τοιαῦται. Καὶ ἀπλοῖ μὲν ὀνομάζονται οἱ μῦθοι, ἐν οἷς ἄνευ περιπετείας ἢ ἀναγνωρίσεως ἢ μετὰβασιν γίνεται, πεπλεγμένοι δέ, ἐν οἷς αὕτη συμβαίνει μετ' ἀναγνωρίσεως ἢ περιπετείας ἢ μετ' ἀμφοτέρων. Ὀνομάζεται δὲ *περιπέτεια* ἡ μεταβολὴ εἰς τὸ ἐναντίον τῶν πραττομένων, Αὕτη δὲ πρέπει νὰ γίνηται κατὰ τὸ πιθανόν ἢ τὸ ἀναγκαῖον, ὡς ἐν τῷ «Οἰδίποδι τυράννῳ». Ἐνταῦθα ἡ Ἰοκάστη θέλουσα νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν γαλήνην ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ τεταραγμένου συζύγου (διότι ὁ Τειρεσίας ὠνόμασεν αὐτὸν φονέα τοῦ Λαίου) λέγει, ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουσι μαντικὴν τέχνην, διότι καὶ τῷ Λαίῳ εἶχε δοθῇ χρησμός, καθ' ὃν οὗτος ἐμελλε νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ ὅμως ὁ μὲν υἱὸς ἀπέθανεν ἐκτεθείς εἰς τὸ ὄρος, ὁ δὲ πατὴρ ἐφονεύθη ἐν τριπλαῖς ἀμαξιτοῖς. Ταῦτα δ' ὅμως ἀκούσας ὁ Οἰδίπους καὶ ἀναμνησθεὶς, ὅτι ἐν τῷ τόπῳ ἐκεῖνῳ ἐφόνευσεν ἄνθρωπον, δὲν ἀπέβαλε τὸν φόβον, ὅπερ ἐσκόπει ἡ Ἰοκάστη, ἀλλ' ἐκράτυνε τοῦτον· καὶ τοῦτο εἶναι *περιπέτεια*. Πρὸς δὲ ἐν τῇ αὐτῇ τραγωδίᾳ ὑπάρχει καὶ δευτέρα *περιπέτεια*, διότι ἀγγελθέντος τῷ Οἰδίποδι, ὅτι θανόντος τοῦ Πολύβου οἱ Κορίνθιοι ἀνέκηρυξαν αὐτὸν βασιλέα καὶ τοῦ ἀγγέλου προσθέσαντος, *ὅπως ἄρῃ τὸν φόβον αὐτοῦ μὴ τῇ μητρὶ μιγῇ*, ὅτι οὔτε τοῦ Πολύβου οὔτε τῆς Μερόπης υἱὸς εἶναι, διότι αὐτὸς ἐδωρήσατο αὐτὸν τοῖς ἐν Κορίνθῳ βασιλεῦσιν, ἐπῆλθε τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα, διότι ὁ Οἰδίπους διὰ τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην ἔτι μᾶλλον φοβεῖται. *Ἀναγνώρισις* δ' ὀνομάζεται ἡ μεταβολὴ ἐξ ἀγνοίας εἰς γνῶσιν ἢ πρὸς φιλίαν ἢ πρὸς ἔχθραν. Οὕτως ὁ Οἰδίπους ἐν τῷ μνημονευθέντι δράματι ἀναγνωρίσας, ὅτι ἐφόνευσεν τὸν πατέρα καὶ ὅτι ἔλαβε σύζυγον τὴν μητέρα, γίνεται ἐχθρὸς ἑαυτοῦ καὶ ἐξορύσσει τοὺς ἰδίους ὀφθαλμούς. Ἡ ἀναγνώρισις αὕτη ἐκ τῶν

πραγμάτων παραγομένη είναι ἡ καλλίστη καὶ διαφέρει τῆς διὰ σημείων, ἥτις εἶναι ἄτεχνος, διότι δὲν γίνεται διὰ τῆς τέχνης τοῦ ποιητοῦ, ὅπως ἐν τῇ πρώτῃ, ἔνθα ὁ θεράπων τοῦ Λαΐου ἐκ τῆς πλοκῆς τοῦ μύθου ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι αὐτὸς ἔδωκε τῷ Κορινθίῳ ποιμένι τὸν Οἰδίποδα, ὅτε ἦτο βρέφος. Καλλίστη δ' ἀναγνώρισις εἶναι ἡ μετὰ περιπετειῶν συνδεομένη, ὡς ἐν τῷ «Οἰδίποδι τυράννῳ» συμβαίνει. Διὰ τῶν περιπετειῶν δὲ καὶ ἀναγνωρίσεων ὁ τραγικὸς ποιητὴς ψυχαγωγεῖ καὶ ἐπιχέει ζωὴν εἰς τὸν μῦθον τοῦ δράματος, ἥτις ἔπαυξάνει διὰ τῆς καλουμένης *τραγικῆς εἰρωνείας*. Πρὸς ἐπίτευξιν ταύτης ὁ τραγικὸς ποιητὴς ποιεῖται τὴν οἰκονομίαν τοῦ δράματος ταιαύτην, ὥστε ὁ θεατὴς γινώσκει τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων θέσιν, ἐνῶ ἀγνοοῦσι ταύτην τὰ πρόσωπα τῆς τραγωδίας. Οὕτως ἐν τῇ «Ἡλέκτρᾳ» τοῦ Σοφοκλέους ὁ θεατὴς γινώσκει ἐκ τοῦ προλόγου τοῦ δράματος, ὅτι ὁ Ὀρέστης κατελθὼν πέμπει τὸν παιδαγωγόν, ὅπως ἀγγείλῃ τῷ Αἰγίσθῳ καὶ τῇ Κλυταιμνήστρᾳ, ὅτι δῆθεν ἔθανεν ἐν τοῖς Πυθικοῖς ἀγῶσιν. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ ἡ μὲν ἄστωργος μήτηρ χαίρει, ἡ δὲ Ἡλέκτρα θρηνεῖ τὸν θανόντα ἀδελφόν. Ὁ θεατὴς δ' ὅμως γινώσκει τὰληθές καὶ οἶονεῖ διὰ νεύματος ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξαγάγῃ τῆς δεινῆς ἀπάτης τὰ δρῶντα πρόσωπα.

Πρὸς δ' ὁ μῦθος τῆς τραγωδίας πρέπει νὰ πλέκῃται τεχνηέντως, ὥστε τὰ μέρη νὰ συνδέωνται οὕτως, ὥστε ἡ ὅλη τραγικὴ πρᾶξις ν' ἀποτελῇ ὀργανικόν τι ὅλον. Ἐπομένως πρέπει ἐν τῇ τραγωδίᾳ νὰ ὑπάρχῃ ἐνότης ὑποθέσεως αὐστηρότερον μάλιστα ἢ ἐν τῷ ἔπει, ἔνθα ἡ ἐνότης χαλαροῦται παρεμβαλλομένων πολλῶν μακρῶν ἐπεισοδίων. Ἡ δὲ ἐνότης τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου ἐν τῷ δράματι ἐπεβάλλετο ὑπ' αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. Ἐν τῷ ἀρχαίῳ δράματι δὲν ὑπῆρχον παύσεις, ὡς ἐν τῷ νεωτέρῳ θεάτρῳ, ἔνθα τῆς αὐλαίας καταπιπτούσης δύναται νὰ γείνῃ ἡ διασκευὴ τῆς σκηνῆς καὶ ἐπομένως ἡ ἀλλαγὴ τοῦ τόπου. Ἐν τῷ ἀρχαίῳ θεάτρῳ τοῦναντίον ἡ σκηνὴ ἔμενεν ἀνοικτὴ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς παραστάσεως, τὰς δὲ παύσεις ἐπλήρου ὁ χορὸς, ὅστις διαρκῶς ἔμενεν ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ καὶ δὲν ἦτο εὐκολον νὰ γείνῃ ἀλλαγὴ τοῦ τόπου. Διὰ τοὺς αὐτοὺς δὲ λόγους τὸ μῆκος τοῦ χρόνου τῆς ὑποθέσεως δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπερβῇ τὸ μῆκος μιᾶς ἡμέρας. Ὅπως δὲ ἦτο δ' ὅμως ἡ ἐνότης τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου δὲν ἦτο αὐστηρὰ, ὡς ἡ τῆς ὑποθέσεως, καὶ πολλάκις βλέπομεν ἐν τοῖς

ἀρχαίοις δράμασιν αὐτὴν παραβαινομένην, ὡς ἐν ταῖς «Εὐμένεισι» τοῦ Αἰσχύλου ἡ σκηνὴ κατ' ἀρχὰς ὑπόκειται ἐν Δελφοῖς, εἶτα δὲ ἐν Ἀκροπόλει, μετὰ δὲ τῶν δύο τούτων τμημάτων παρεμπίπτει χρόνος τις, διὸ ἐνταῦθα οὔτε τοῦ τόπου οὔτε τοῦ χρόνου ἡ ἐνότης τηρεῖται. Ὁμοίως δ' ἐν τῷ «Αἶαντι» τοῦ Σοφοκλέους γίνεται μετὰ-θεσις τῆς σκηνῆς, ἀλλ' ἡ ἐνότης τοῦ χρόνου τηρεῖται.

Πλέκεται δ' ὁ μῦθος μέχρι τοῦ σημείου, ἔνθα ἡ εὐτυχία ἢ ἡ δυστυχία χωρεῖ εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον καὶ εἶτα γίνεται μεταβολὴ καταστάσεως. Ὑπάρχει δηλ. καὶ ἐν τῷ δράματι, ὡς καὶ ἐν τῷ ἔπει, *θέσις* καὶ *λύσις*, ὡς ἐν τῇ «Μηδείᾳ» τοῦ Εὐριπίδου ἡ *θέσις* παρατείνεται μέχρι τοῦ σημείου, καθ' ὃ ἐπιτυγχάνει αὕτη παρὰ τοῦ Κρέοντος, ὅπως μείνῃ μίαν ἡμέραν ἐν Κορίνθῳ. Ἐντεῦθεν δ' ἀρχεται ἡ λύσις μέχρι τέλους.

Τὴν δευτέραν μετὰ τὸν μῦθον θέσιν κατέχει τὸ *ἥθος*, ὅπερ εἶναι αἱ τῶν δρώντων προσώπων προαιρέσεις. Πρέπει δὲ τὸ *ἥθος* τοῦ ἥρωος νὰ εἶναι α') *χρηστόν*· εἶναι δὲ τοιοῦτον, ἂν ὁ σκοπὸς τῆς πράξεως αὐτοῦ εἶναι ἠθικός, ἔρχεται δ' ὁμοῦς εἰς σύγκρουσιν πρὸς ἄλλα ἠθικά καθήκοντα καὶ οὕτως ἀμαρτάνει. Φαύλους χαρακτήρας δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ ἡ τραγωδία· β') *ἀρμόττον*, ὅταν οἱ λόγοι, ὡς ἐκφράσεις τῶν στοχασμῶν καὶ φρονημάτων, ἀρμόζωσιν εἰς τὰς σχέσεις τοῦ λαλοῦντος· γ') *ὁμοιον* δηλ. φυσικόν. Ἡ ὁμοιότης δ' αὕτη εἶναι διττή, τὸ μὲν ἀναφερομένη εἰς τὸν λαὸν καὶ τὸν χρόνον, ἐξ οὗ ἔχει ληφθῇ ἡ ὑπόθεσις τῆς τραγωδίας ¹⁾, τὸ δὲ εἰς τὸν χρόνον τῶν θεατῶν, δι' οὗ ἔχει ἡ τραγωδία ποιηθῇ. Αὕτη δ' εἶναι σπουδαιότερα τῆς πρώτης (ιστορικῆς), ἐπειδὴ κινεῖ εἰς ἔλεον καὶ φόβον τοὺς θεατάς· δ) *ὁμαλόν*, δηλ. ἀμετάβλητον. Ἄν δὲ ἀνωμαλία τις ἐν τῷ *ἥθει* τῶν δρώντων προσώπων ὑπάρχῃ, αὕτη πρέπει νὰ γίνηται κατὰ τὸ πιθανόν ²⁾.

Τὸ *ἥθος* δ' ὅλων τῶν προσώπων τῆς τραγωδίας δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν ποιότητα, ἀλλ' ὑπὲρ ὅλα τὰ πρόσωπα πρέπει νὰ διαπρέπη ἐν

¹⁾ π. χ. Ὁ χαρακτήρ τοῦ Αἶαντος ἔχει ληφθῇ ἐκ τοῦ Ὀμήρου, διὸ ὁ ποιητὴς πρέπει νὰ φροντίσῃ, ὥστε ἡ περιγραφή τοῦ χαρακτήρος νὰ συμφωνῇ πρὸς τὴν τοῦ Ὀμήρου, ἐξ οὗ ἐλήφθη ὁ ἥρω.

²⁾ Ἀνώμαλον χαρακτήρα ἔχει ἡ Ἀντιγόνη καὶ ἡ Ἰσμήνη ἐν τῇ «Ἀντιγόνη» τοῦ Σοφοκλέους.

κατὰ τὸ ἦθος, ὅπερ εἶναι ὁ ἥρωες τοῦ δράματος. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ εἶναι καὶ γυνή, ἀλλ' αὕτη πρέπει νὰ ὑπερέχη κατὰ τὸ ἦθος οὐ μόνον τῶν γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνδρῶν, ὡς ἡ Ἀντιγόνη εἶναι ὑπερτέρα κατὰ τοῦτο καὶ τῆς Ἰσμήνης καὶ τοῦ Κρέοντος. Ἄν δύο πρόσωπα ἐν τῇ αὐτῇ δράματι ἐξαίρωνται, τοῦτο γίνεται πρὸς βλάβην τοῦ ὅλου δράματος, διότι δύο καλὰ ἀναιροῦσιν ἄλληλα.

Γλῶσσα καὶ μέτρον ἐν τῇ τραγωδίᾳ. Ἡ γλῶσσα τῆς τραγωδίας ἀκριβῶς εἰπεῖν δὲν ὀρίζεται, ἀλλ' ὅμως δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐν τοῖς διαλόγοις ἐπικρατεῖ ἡ ἀρχαία Ἀττικὴ διάλεκτος ἀπέχουσα πολὺ τῆς γλώσσης τοῦ καθημερινοῦ βίου, διότι τὸ ὑψηλὸν καὶ ἰδεῶδες τῆς τραγωδίας ἀπέφευγε τὸ κοινὸν ἰδίωμα καὶ ἀπῆτει ἀρμόζουσαν ἐκλογὴν τῶν λέξεων. Διὰ τοῦτο οὐχὶ σπανίως προετίμων Δωρικοὺς καὶ Αἰωλικοὺς τύπους, οἵτινες διὰ τὴν εὐφωνίαν ἢ ξενοπρεπῇ ἦχον ἐφάνιντο αἰρετώτεροι. Ἐν δὲ τοῖς χορικοῖς ἐπικρατεῖ ἡ Δωρικὴ διάλεκτος παραληφθεῖσα ἐκ τῆς χορικῆς λυρικῆς καὶ ἀνάλογος οὔσα τῷ σεμνῷ καὶ μεγαλοπρεπεῖ αὐτῶν χαρακτῆρι.

Ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις, καθ' οὓς τὸ δράμα λυρικὸν ὄν εἶχεν ἦθος σταυρικόν, τὸ σύνθηες μέτρον ἦτο τροχαϊκὸν τετράμετρον, ὅπερ ἤρμοζε τῇ ταχείᾳ τῶν σατύρων κινήσει. Αὐτὸς ὁ Αἰσχύλος ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις αὐτοῦ δράμασιν ἐποιεῖτο χρῆσιν τοῦ μέτρου τούτου, ὡς δεικνύουσιν οἱ Πέρσαι (στ. 155—175 καὶ 215—248). Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ὅτε τὸ δραματικὸν αὐτοτελὲς ἀνεδείχθη, ἐκράτησεν ἐν τῇ διαλόγῳ ὁ *ἰαμβικὸς τρίμετρος*, τοῦ δὲ τροχαϊκοῦ τετραμέτρου χρῆσις γίνεται ἐνίοτε ἐκεῖ, ἔθθα οἱ ἔννοια καὶ τὰ αἰσθήματα γοργώτερον καὶ παθητικώτερον ἐκφέρονται (Εὐριπίδ. Φοιν. στ. 588· Ὀρεστ. 728—806). Ἐν δὲ τοῖς λυρικοῖς μέρεσι τῆς τραγωδίας οἱ ποιηταὶ ἔχουσι μεγάλην ποικιλίαν μετρικῶν σχημάτων, ἣν παρέλαβον παρὰ τῶν ἀρχαιότερων λυρικῶν ποιητῶν Πινδάρου καὶ Σιμωνίδου.

§ 9. Ἀκμὴ τῆς Ἑλληνικῆς τραγωδίας.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν ἦτο πολὺ μέγας, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅλου τούτου πλήθους διαπρέπουσι τρεῖς, ὡς τὰ μάλιστα ἔκκριτοι, ὁ Αἰσχύλος ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης καὶ τούτων μόνον ἔχομεν πλήρεις τραγωδίας.

Αἰσχύλος.

Αἰσχύλος ὁ Εὐφορίωνος ἐγεννήθη μὲν ἐν Ἐλευσῖνι, ὀνομάζεται δ' ὅμως Ἀθηναῖος, διότι κατῴκει ἐν τῷ ἄστει, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι τῆς Ἀττικῆς δραματικοὶ ποιηταί. Οὗτος εἴλκε τὸ γένος ἐξ εὐπατριδῶν καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχε στενὰς σχέσεις πρὸς τὴν λατρείαν τῆς Δήμητρος καὶ τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια, ἅπερ, ὡς ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ, μεγάλως ἐπὶ τῆς διανοίας αὐτοῦ ἐπέδρασαν. Γεννηθεὶς ὁ Αἰσχύλος τῷ 525 π. Χ. ἐτελεύτησε τῷ 456. Οἱ χρόνοι δ' οὗτοι εἶναι ἐποχή, καθ' ἣν ἔζησαν μεγάλοι διάνοιαι, οἷαι ἦσαν ἡ τοῦ Πινδάρου καὶ Σίμωνίδου, καὶ ἐτελέσθησαν ἱστορικὰ γεγονότα κοσμοῖστορικῆς σημασίας, ὧν αὐτοπροσώπως μετέσχεν ὁ ὑψηλόφρων ποιητής. Οὕτω καταγωγὴ καὶ θρησκευτικαὶ πρὸς τὰ Ἐλευσίνια σχέσεις, ἀριστοκρατικὴ παιδείυσις καὶ πλήρεις δόξης ἐθνικοὶ ἀγῶνες συνέρρευσαν, ὅπως διαπλάσσωσι τὸ εὐγενές, εὐσεβές καὶ ὑψηλὸν τοῦ ποιητοῦ ἦθος.

Ὁ πρῶμος πρὸς τὴν ποίησιν αὐτοῦ οἶστρος φαίνεται ἐκ τοῦ λεγομένου ὅτι, μεираκίον ὧν καὶ τὰς σταφυλάς τοῦ πατρὸς ἐν τῷ ἀργῷ φυλάσσων, ἐπετάχθη ὑπὸ τοῦ Διονύσου ἐπιστάντος κατ' ὄναρ, ὅπως ποιῇ τραγῳδίας. Οὕτω λοιπὸν πολὺ νέος ἐπιδοθείς εἰς τὴν ποίησιν ἡγωνίσατο τὸ πρῶτον ἐν τοῖς τραγικοῖς ἀγῶσι τῷ 500 π. Χ. πρὸς τὸν Πρατίναν τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων, ἀλλὰ δὲν ἐνίκησεν. Ἐνίκησε δ' ὅμως δέκα ἔτη βραδύτερον ἐν Μαραθῶνι ἄλλην νίκην πολλῇ σπουδαιοτέραν ταύτης, ἔνθα γενναίως ἀγωνισάμενος καὶ θαρρῶς τρωθεὶς ἔσωσε τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα κινδυνεύουσαν. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἔπεσεν ἐνδόξως ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κυναίγειρος καὶ ἐν τῇ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίᾳ ὁ ἀδελφὸς Ἀμεινίας ἡρίστευσεν. Πρὸς δὲ ὁ ποιητὴς ἡγωνίσατο ἐν Ἀρτεμισίῳ, Σαλαμῖνι καὶ Πλαταιαῖς. Ἐκ τῶν μεγάλων τούτων ἐθνικῶν γεγονότων καὶ ἐκ τοῦ ἐξαρθέντος φρονήματος τῶν Ἑλλήνων ὁ ποιητὴς ἤντησε τὴν ἥρωικὴν ἐκείνην μεγαλοπρέπειαν, ἥτις κοσμεῖ τὰς τραγῳδίας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο δικαίως ὁ Αἰσχύλος θεωρεῖται γνήσιος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἥρωικοῦ φρονήματος ταύτης τῆς περιόδου. Ἐνεκα τούτου ἐφ' ὅσον ἐν Ἀθήναις ἐκράτουν οἱ Μαραθωνομάχοι τὸ δραματικὸν κῦρος τοῦ Αἰσχύλου ἦτο ἀπρόσβλητον, τρισκαίδεκάκις δὲ τῶν πρωτείων ἐν τοῖς δραματικοῖς ἀγῶσιν ἔτυχεν. Μετὰ ταῦτα ὁ ὅμως αἱ περιστάσεις μετεβλήθησαν καὶ ὁ Αἰ-

σχύλος ἀγωνισάμενος τῷ 469 π. Χ. πρὸς τὸν Σοφοκλέα διὰ τῆς Οἰδιποδίας αὐτοῦ ἡττήθη, ἀγωνοδίκου ὄντος τοῦ εἰς τὴν νέαν γενεάν τοῦ Σοφοκλέους ἀνήκοντος Κίμωνος μετὰ τῶν συστρατῆγων αὐτῷ. Εἶτα ὁ ποιητὴς εἶτε βαρέως φέρων τὴν ἡτταν εἶτε δι' οἰανδήποτε ἄλλην αἰτίαν ἀπῆλθεν εἰς Σικελίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ὁρέστεια, δι' ἧς ἐνίκησεν, ἐδιδάχθη τῷ 458 π. Χ., πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας, ὅθεν πάλιν ἀνεχώρησε καὶ ἀπῆλθεν εἰς Γέλαν τῆς Σικελίας, ἔνθα ἐτελεύτησε κατὰ παράδοξον τρόπον φονευθεὶς ὑπὸ χελώνης καταρριφθείσης ὑπ' αἵτου. Ἐν Γέλᾳ ἀνηγέρθη αὐτῷ τάφος μεγαλοπρεπής, ἐφ' οὗ ἐχάραξαν τότε τὸ ἐπίγραμμα ὑπὸ τοῦ ἰδίου ποιητοῦ συντεθέν·

Αἰσχύλον Εὐφορίωνος Ἀθηναῖον τόδε κεῦθαι
μνημα καταφθίμενον πυροφόροιο Γέλας·
ἄλκην δ' εὐδόκιμον Μαραθῶνιον ἄλσος ἄν εἴποι
καὶ βαθυχαιτήεις Μῆδος ἐπιστάμενος.

Ὁ Αἰσχύλος προήγαγε μεγάλως τὴν τραγωδίαν, διότι τὰ τοῦ χοροῦ ἡλάττωσε καὶ κύριον μέρος τὸν διάλογον κατέστησεν, ἀντιθετικῶς πρὸς τὸν χορόν, ὅστις πρὸ αὐτοῦ τὸ κύριον μέρος ἦτο. Πρὸς δὲ εἰς τὸν πρῶτον ὑποκριτὴν τοῦ Θέσπιδος προσέθηκε καὶ δεύτερον. Ὅτε δὲ ὁ Σοφοκλῆς εἰσήγαγε καὶ τὸν τρίτον ὑποκριτὴν παρέλαβε καὶ οὗτος τοῦτον ἐν ταῖς κατόπιν τραγωδαίαις αὐτοῦ. Ἔτι δὲ εἰς αὐτὸν ἀποδίδονται πολλαὶ τῆς σκηνῆς βελτιώσεις. Ὁ κόθορνος, αἱ χειρίδες, τὰ σύρματα καὶ πᾶν ὅ,τι τὰ δρῶντα πρόσωπα ὑπερφυσικώτερα καθίστα αὐτοῦ ἐφεύρες ἦτο. Δι' ὅλα δὲ ταῦτα τελειωτῆς τῆς τραγωδίας καὶ πατὴρ αὐτῆς θεωρεῖται.

Αἱ τραγωδαὶ τοῦ Αἰσχύλου δὲν ἔχουσι τὴν τεχνικὴν τοῦ Σοφοκλέους πλοκὴν τοῦ μύθου στερούμεναι περιπετειῶν, ἀναγνωρίσεων, ἀντιθέσεων χαρακτήρων καὶ τῆς ἄλλης τεχνικῆς, ἥτις ἀπαντᾷ παρ' ἐκείνῳ. Ἡ οἰκονομία τοῦ μύθου παρ' αὐτῷ εἶναι ἀπλή. Ἐχουσι δ' ὅμως αἱ τραγωδαὶ αὐτοῦ ἐνθουσιασμόν, μεγαλοπρέπειαν καὶ ἠθικὸν σθένος. Ἐν γένει δ' αὗται ἐκφράζουσι τὸ μεγαλόφρον, ἠθικὸν καὶ εὐσεβὲς τῶν Μαραθωνομάχων καὶ Σαλαμινομάχων. Ἀπαντα τὰ πρόσωπα τῆς τραγωδίας, θεοὶ καὶ ἥρωες, ἄγγελοι καὶ κήρυκες ἔχουσιν ὑψηλὸν καὶ ὑπερανθρώπου χαρακτήρα, εἰσὶν ἐν τῇ φαντα-

σία τοῦ ποιητοῦ οἶονεὶ Μαραθωνομάχοι. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ταπεινὰ πρόσωπα ἐξ ἴσου πρὸς τοὺς ἥρωας ὑψηλὸν ἦθος περιέβαλλε, δὲν ἐπε-
τύχανεν ἐν τῇ ἡθοποιίᾳ, ὡς ὁ Σοφοκλῆς, ὅστις ἀπέδιδε τούτοις τὸν
προσέκοντα χαρακτῆρα.

Ὁ Αἰσχύλος θηρεύει τὴν συμμετρίαν τῆς γλώσσης πρὸς τὰς ἰδέας
καὶ ἔχει ἐπινοητικὴν δύναμιν πρὸς κατασκευὴν νέων ἰσχυρῶν λέξεων.
Οὐδεὶς τραγικὸς τῆς ἀρχαιότητος δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τοῦτον
κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς γλώσσης. Ἀγαπᾷ τὰς ἀρχαιοπρεπεῖς
λέξεις, τὰς πεφυρωμένας φράσεις, τὰς τολμηρὰς μεταφορὰς καὶ τὰς
φανταστικὰς εἰκόνας. Δι' ὧν δὲ τούτων, ἅτινα οὐχὶ παρ' ἄλλων
ἔλαβεν, ἀλλ' αὐτὸς ἐδημιούργησε, προσπαθεῖ ν' ἀπομακρύνῃται τοῦ
κοινοῦ καὶ συνήθους τρόπου τοῦ λέγειν. Αἱ τολμηραὶ αὐτοῦ ἐκφρά-
σεις, εἰκόνας καὶ παραβολαὶ ἔχουσι τι τὸ ἀλλόκοτον. Διὰ τοῦτο
ἀπαντῶσι συχνάκις παρ' αὐτῷ τὰ ὀξύμωρα, ἀντιθέσεις, ἀποσιωπή-
σεις, ἀνακόλουθα καὶ ἀσύνδετα, ὁ δὲ λόγος ἔχει τι τὸ δύσληπτον,
ὅπερ ἐπαυξάνεται διὰ τῆς προσθήκης Δωρικῶν καὶ Αἰολικῶν τύπων.
Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἀγαπᾷ τὴν βραχυλογίαν, ἀλλὰ τὴν εὐρείαν περιγρα-
φὴν, ὡς οἱ ἐπικοὶ ποιηταί, ἔχει πολλοὺς πλεονασμοὺς καὶ ταυτολο-
γίας καὶ τὴν σύνταξιν παρατακτικὴν.

Τὸ ἱαμβικὸν τρίμετρον ὁ Αἰσχύλος μεταχειρίζεται ὀγκωδέστερον
καὶ μεγαλοπρεπέστερον, οὐ μόνον διότι ἀναμιγνύει σπονδαίους ἀλλὰ
καὶ διότι τὸ νόημα μετὰ τοῦ μέτρου καταλήγει. Οὕτως οἶονεὶ οἱ
στίχοι φαίνονται διακεκριμένοι καθ' ἓνα. Ἐν δὲ τοῖς λυρικοῖς μέ-
ρεσιν ὁ Αἰσχύλος κατ' ἐξοχὴν διαπρέπει, διότι ἔχει τὸ ὑψηλὸν καὶ
ὀγκῶδες μετὰ μεγάλης ποικιλίας λυρικῶν σχημάτων.

§ 10. Αἱ σφωζόμεναι τοῦ Αἰσχύλου τραγωδίαί.

Αἱ τραγωδίαί τοῦ Αἰσχύλου κέκτηνται μεγάλην σπουδαιότητα
οὐ μόνον διὰ τὴν τελειότητα αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο, ὅτι ἀπει-
κονίζουσι τὰς ἰδέας, ὑφ' ὧν ἐνεπνέοντο οἱ μαχηταὶ τοῦ Μαραθῶνος.
Ἄλλ' ὅμως ἐκ τῶν ἐνεγήμεντα δράματων αὐτοῦ, ἐξ ὧν τὰ εἴκοσι
ἦσαν σατυρικά, μόνον ἑπτὰ τραγωδίαὶ μέχρις ἡμῶν περιεσώθησαν.

α'. *Οἱ Πέρσαι.* Τὸ δράμα τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ἱστορικὸν δράμα,
ὅπερ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων περιήλθεν εἰς ἡμᾶς, καὶ τὸ ἀρχαιότατον τῶν
περισωθέντων δραμάτων. Ἦτο δὲ τὸ μέσον δράμα τριλογίας, ἥτις

ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν τριῶν δραμάτων *Φινέως*, *Περσῶν* καὶ *Γλαύκου τοῦ Πορτίου*, οἷς εἴπετο καὶ τὸ σατυρικὸν δράμα *Προμηθεὺς ὁ Πυρκαεὺς*. Ἐδιδάχθη δὲ τῷ 472 π. Χ. καὶ ἔτυχε τοῦ ἄθλου. Ἡ σκηνὴ τοῦτου ὑπόκειται ἐν Σούσοις παρὰ τὸν τάφον τοῦ Δαρείου. Ἐν ἀρχῇ προλογίζει χορὸς ἐξ εὐγενῶν γερόντων τῆς Περσίας συνιστάμενος. Οὗτος θεωρεῖ ἐπικίνδυνον τὴν στρατείαν τοῦ Ξέρξου καὶ φοβεῖται διὰ τὴν ἑκθασιν αὐτῆς (στ. 1—135). Τοὺς λόγους τῶν γερόντων ἐπιτείνει τὸ ὄνειρον τῆς Ἀτόσσης τῆς μητρὸς τοῦ Ξέρξου (στ. 136 καὶ ἐξῆς). Τὸ φοβερόν ὄνειρον ἀκούσας ὁ χορὸς συμβουλεύει τῇ βασιλομήτορι, ὅπως διὰ θυσιῶν ἱκετεύσῃ τοὺς θεοὺς καὶ τὴν σκιάν τοῦ Δαρείου, ἵνα ἀποσοθῇ τὸν κίνδυνον. Ἐν τούτῳ ἔρχεται ἄγγελος ἐξ Ἑλλάδος, ὅστις κομίζει τὴν εἰδήσιν τῆς ἥττης τῶν Περσῶν (στ. 226—) καὶ ἀφηγεῖται τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, τὸν ὄλεθρον τῶν Περσῶν καὶ τὴν ἄτιμον τοῦ στρατοῦ ὑποχώρησιν. Ταῦτα ἀκούσασα ἡ Ἀτοσσα ἀπέρχεται, ὁ δὲ χορὸς οἰκτιρεῖ τὸν γεγόμενον ὄλεθρον καὶ φοβεῖται περὶ τῆς Περσικῆς ἀρχῆς (στ. 505—). Εἶτα ὁ χορὸς καὶ ἡ Ἀτοσσα ἀνακαλοῦνται διὰ θυσιῶν, χορῶν καὶ ὕμνων εἰς τὸ φῶς τὸν Δαρεῖον, ὅστις ἐπιφανεῖς (στ. 635) καὶ παρὰ τῆς συζύγου τὸν ὄλεθρον τοῦ στρατοῦ μαθὼν προλέγει τὴν ἐν Πλαταιαῖς ἥτταν τοῦ ὑπολειφθέντος στρατοῦ (στ. 765) καὶ ἀποδίδει τὴν αἰτίαν τοῦ ὀλέθρου τῇ γερυρῶσει τοῦ Ἑλλησπόντου, ἥτις ἐγένετο παρὰ τὴν βούλησιν τῶν θεῶν καὶ τῷ ἐμπρησμῷ τῶν Ἑλληνικῶν ναῶν. Εἶτα ἡ σκιά τοῦ Δαρείου ἐξαφανίζεται καὶ ὁ χορὸς ὕμνεῖ τὴν δύναμιν, ἣν οὕτως εἶχε ζῶν (στ. 804). Ἀντίθεσιν πρὸς τὴν δόξαν τοῦ θανόντος Δαρείου ποιεῖ ὁ ἄφρων υἱὸς Ξέρξης, ὅστις ἐπανέρχεται βράχῃ ἀντὶ πορφύρας ἐνδεδυμένος καὶ δι' ἀνάνδρων φωνῶν θρηνεῖ τὴν αἰσχρὰν αὐτοῦ ἥτταν (στ. 861). Τὸ τέλος τοῦ δράματος ἀποτελεῖ μακρὸς κομμὸς, ἐν ᾧ ὁ ἡττηθεὶς βασιλεὺς ἐρωτᾶται περὶ τῶν ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ἀπολεσθέντων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν.

Θεμελιώδης ἰδέα τῆς ὅλης τραγωδίας εἶναι αἱ προωρισμέναι ἤδη ὑπὸ τῆς θείας προνοίας νῆκαι τοῦ πολιτιστικοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ βαρβαρισμοῦ. Ταῦτος παρουσιάζει ὁ ποιητὴς ὡς θεῖαν τιμωρίαν τῶν Περσῶν διὰ τὰ οὐχὶ κατ' ἀνθρώπον φρονήματα τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν.

6'. Ἐπὶ ἐπὶ Θήβας τὸ δράμα τεῦται ἐδιδάχθη τῷ 468 π. Χ.

ἦν ἡ τρίτη τραγωδία τῆς τριλογίας «Οἰδιπόδεια», δι' ἧς, ἐχούσης καὶ τὸ σατυρικὸν δῶμα ἢ *Σφίγξ*, ἐνίκησεν ὁ ποιητὴς ἐν δραματικῇ ἀγῶνι πρὸς τὸν Ἀριστίαν τὸν υἱὸν τοῦ Πρατίνα καὶ Πολυφράδμονα τὸν υἱὸν τοῦ Χοιρίλου. Ἡρως τῆς τραγωδίας εἶναι ὁ Ἑτεοκλῆς, ὃν εὗρισκε ὁ κίνδυνος τοῦ πολέμου παρεσκευασμένον. Ἐνῷ δ' οὗτος προτρέπει τοὺς πολίτας εἰς τὸ καθῆκον (στ. 1—38), ἔρχεται ἄγγελος, ὅστις εἰκονίζει φοβερὰν τὴν ὁρμὴν τῶν πολεμίων (στ. 381). Εἵτα μετὰ εὐχὴν πρὸς τοὺς θεοὺς ἀπέρχεται ὁ Ἑτεοκλῆς καὶ ἔρχεται χορὸς ἐκ Θηβαϊδῶν παρθένων (στ. 78), αἵτινες καταληφθεῖσαι ὑπὸ φόβου εὐχονται ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως. Ἀλλ' ὁ ἐπανελθὼν Ἑτεοκλῆς κακίζει τὰς Θηβαίδας, διότι διὰ τῆς δειλίας αὐτῶν ἀφαιροῦσι τὸ θάρρος τῶν πολιτῶν (στ. 216). Εἵτα ἀπέρχεται ὁ Ἑτεοκλῆς καὶ ἐπανέρχεται πάλιν μετὰ τοῦ ἀγγέλου (στ. 342), ὅστις ἀγγέλλει πῶς ὁ κλῆρος ἔταξεν ἕκαστον τῶν ἐπτὰ στρατηγῶν καθ' ἑκάστης πύλης τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Ἐνταῦθα ὁ Ἑτεοκλῆς ζητῶν, ὅπως κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ Πολυλείκου ταχθῇ (στ. 639), παρακαλεῖται ὑπὸ τοῦ χοροῦ τῶν παρθένων, ὅπως μὴ προβῇ εἰς ἀγῶνα πρὸς ἀδελφόν. Ἀλλὰ μάτην, διότι μετ' ὀλίγον ἄγγελος κομίζει τὴν εἰδησιν, ὅτι οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐφόνευσαν ἀλλήλους καὶ ἡ πόλις ἐσώθη διὰ λαμπρᾶς νίκης (στ. 743). Τὰ πτώματα τῶν ἀμοιβαίᾳ χειρὶ φονευθέντων ἀδελφῶν κομίζονται ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἐνθα ἡ Ἀντιγόνη καὶ ἡ Ἰσμήνη θρηνοῦσι τοὺς ἀδελφοὺς (στ. 885) καὶ ἀνευρίσκουσι τὴν ἀκατάσχετον τῶν Ἐρινύων δύναμιν. Τὸ ἔγκλημα τοῦ Λαῖου διήκει μέχρι τρίτης γενεᾶς. Ἐν τέλει τῶν προβούλων τῶν Θηβῶν κηρυζάντων, ὅπως τὸ τοῦ Πολυλείκου πτώμα ἄταφον μείνῃ (στ. 929), ἅτε κατὰ τῆς πατρίδος στρατευσαμένου, ἡ Ἀντιγόνη διακηρύσσει, ὅτι δὲν θέλει ὑπακούσει τῷ κηρύγματι (στ. 950). Τελευταῖον ὁ χορὸς διαιρεῖται εἰς δύο ἡμιχόρια ἔχοντα ἀντίθετον γνώμην ὡς πρὸς τὴν ταφὴν τοῦ πτώματος τοῦ Πολυλείκου.

Ἡ θεμέλιος ἰδέα τῆς ὅλης τριλογίας συνισταμένης καὶ ἐκ τῶν δραμάτων *Λαῖου* καὶ *Οἰδιπόδος* ἦτο ἡ δύναμις τῆς προγονικῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς πατρικῆς κατάρας, ἥτις τὸ ὅλον γένος ἠφάνισεν.

γ'. *Ἰκέτιδες*. Τὸ δράμα τοῦτο ἀνῆκε τῇ τριλογίᾳ, ἥτις, *Λαίκα*ς ὀνομαζομένη, περιεῖχε τοὺς *Αἰγυπτίους*, τὰς *Ἰκέτιδας*, τὰς *Λαίκα*ς καὶ ὡς σατυρικὸν δράμα τὴν *Ἀμύμωνην*. Ἐν τῇ σφριζομένη

τραγωδίᾳ αἱ θυγατέρες τοῦ Δαναοῦ ἔρχονται ἐξ Αἰγύπτου εἰς Ἄργος μετὰ τοῦ γέροντος αὐτῶν πατρὸς *ἰκέτιδες* φεύγουσαι τὴν διώξιν τῶν υἱῶν τοῦ Αἰγύπτου, ὅπως συζευχθῶσιν αὐτάς. Ἐπὶ τῶν βωμῶν τῆς πόλεως καθίσας ὁ χορὸς τῶν ἰκετίδων ἀναπτύσσει τὴν αἰτίαν τῆς ἰκεσίας (στ. 61—151) καὶ ζητεῖ παρὰ τοῦ ἐλθόντος βασιλέως τοῦ Ἄργους Πελασγοῦ προστασίαν, ἣν οὗτος καίπερ φοβούμενος τὸν ἐπαπειλούμενον πόλεμον ὑπόσχεται νὰ παράσχῃ κατ' ἀπόφασιν μάλιστα τοῦ δήμου (στ. 151—479). Ἐνῷ δ' αἱ ἰκέτιδες εὐγνωμονοῦσαι εὐχονται πολλὰ ἀγαθὰ τοῖς Ἀργείοις, ὁ Δαναὸς διορᾷ πλοῖον τῶν Αἰγυπτίων καταπλέον καὶ αἱ θυγατέρες τούτου φοβοῦνται (στ. 635). Κῆρυξ ἐκ τοῦ πλοίου ἀποβάς ζητεῖ ν' ἀποσπᾷ βίᾳ ἐκ τῶν βωμῶν τὰς ἰκέτιδας (στ. 750), ἀλλ' ὁ Πελασγὸς διώκει τὸν βίαιον κήρυκα. Οὗτος δ' ἀπερχόμενος κηρύσσει πόλεμον τοῖς Ἀργείοις (στ. 841). Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ τὸ κύριον δὲν εἶναι ὁ διάλογος, ἀλλ' ὁ χορὸς, τοῦτο δὲ ὑποδεικνύει ἀρχαιοτέραν περίοδον τῆς δραματικῆς τοῦ Αἰσχύλου τέχνης.

Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ *κολάζεται ἡ κοινωνικὴ βαρβαρότης τῶν Αἰγυπτίων, ἥτις ποιῇ ἀντίθεσιν πρὸς τὰ φιλόξενα τῶν Ἑλλήνων αἰσθήματα*. Ἡ κόλασις ἐπῆρχετο βαρυτέρα ἐν τῇ ἐπομένῃ τραγωδίᾳ, διότι ἅπαντες οἱ βίαιοι νυμφεῖοι ἐφονεύθησαν πλὴν τοῦ Λυγκέως.

δ' *Ὁ Προμηθεὺς δεσμώτης*. Τὸ δρᾶμα τοῦτο κατεῖχε τὴν μέσσην θέσιν τῆς τριλογίας, ἥς τὸ πρῶτον δρᾶμα ἦτο *Προμηθεὺς πυρφόρος* καὶ τὸ τρίτον *Προμηθεὺς λυόμενος*. Ἐν τῇ σφζομένῃ δευτέρᾳ τραγωδίᾳ ὁ Τιτὰν προσηλοῦται τῇ διαταγῇ τοῦ Διὸς διὰ τὴν κλοπὴν τοῦ πυρὸς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ τοῦ Καυκάσου. Ἐνταῦθα ἀποτείνει τὸν λόγον πρὸς τὴν φύσιν καὶ ἐπικαλεῖται ταύτην μάρτυρα, ὅτι θεὸς ὢν πάσχει ἄδικα παρὰ θεῶν (στ. 1—88). Τὸ πρῶτον ἔρχεται ὁ χορὸς Ὁκεανίδων παραμυθούμενος τῷ πάσχοντι, εἰτα δι' ἐμφανίζεται ὁ γέρων Ὁκεανὸς πειρώμενος, ὅπως τὸν Τιτᾶνα διαλλάξῃ πρὸς τὸν Δία. Ὁ Προμηθεὺς ὁμῶς ἀντλῶν ἰσχυρὰν θέλησιν ἐκ τῆς συνειδήσεως τῶν ὑπηρεσιῶν πρὸς τοὺς νέους θεοὺς καὶ τῶν εὐεργεσιῶν πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἀπορρίπτει τὰς προτάσεις τοῦ Ὁκεανοῦ, ὅστις ἀπέρχεται (στ. 88—486). Ἀντίθεσιν πρὸς τὸν δεσμώτην ποιεῖ ἡ διὰ τὸν ἔρωτα πρὸς τὸν Δία παραφρονήσασα καὶ περιπλανημένη ἡ Ήκη. Ταύτην ἰπταμένην εἰς αἰετὸς δεσμώτης ἀποκλᾷ ἐτι περι-

πλανήσεις καὶ τὴν παρὰ τὸν Νεῖλον ἐκ ταύτης γένεσιν τοῦ Ἐπάφου, ὅστις ἔσται βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, μαντεύεται τῇ πλανωμένῃ τὴν κατάλυσιν τῆς δυναστείας τοῦ Διός. Ὁ δὲ χορὸς παρακινεῖ τοῦτον, ὅπως θωπεύῃ τὸν κρατοῦντα (στ. 908). Ὁ Τιτὰν δὲν πείθεται καὶ μετ' ὀλίγον κεραυνοῦται ὑπὸ τοῦ Διός, ἀλλὰ καὶ κεραυνούμενος δὲν παύεται λέγων, ὅτι ἄδικα πάσχει.

Τὸν μῦθον συνεπλήρου ἡ τρίτη τραγωδία, ἐν ᾗ γίνεται διαλλαγὴ διὰ τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ Προμηθέως καὶ ἀνέρχεται οὗτος εἰς τὸ φῶς.

Τῆς τριλογίας ἡ ἄρχουσα ἰδέα εἶναι, ὅτι αἱ μεγάλαι ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος ἰδέαι ἄγρουσιν εἰς μαρτύριον, καθ' οὗ οἱ εὐεργέται ταύτης πρέπει ῥ' ἀντιτάσσουσιν ἥρωικὴν ἀντίστασιν.

ε'. *Ἀγαμέμνων*. Δύο ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ τραγικοῦ (458 π. Χ.) ἐδιδάχθη ἡ τὸ βραβεῖον λαβοῦσα τριλογία *Ὀρέστεια*. Ἡ τριλογία αὕτη συνίστατο ἐκ τῶν διασωθέντων δραμάτων *Ἀγαμέμνωνος*, *Χοηφόρων* καὶ *Εὐμερίδων* καὶ ἐκ τοῦ σατυρικοῦ, ὡς τετάρτου δράματος, *Πρωτέως*, ὅπερ ἀπώλετο. Ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ «Ἀγαμέμνωνος» ἀγγέλλεται τῇ Κλυταιμνήστρᾳ ἡ ἄλωσις τῆς Τροίας, ἣτις μεταπέμπεται τοὺς γέροντας τῆς πόλεως, ἐξ ὧν ὁ χορὸς συνίσταται, καὶ τούτοις λέγει τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Τροίας (στ. 1—276). Ὁ χορὸς χαίρει ἐπὶ τῇ νίκῃ καὶ μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ κῆρυξ Ταλθύβιος ἀφηγούμενος τὰ ναυάγια τῶν Ἀχαιῶν καὶ τὴν σωτηρίαν τοῦ Ἀγαμέμνωνος, ὅστις ὄντως μετ' ὀλίγον ἔρχεται ἐπὶ ἀπήνης, ἥ ἀκολουθεῖ ἐτέρα φέρουσα τὰ λάφυρα καὶ τὴν Κασσάνδραν. Ὁ Ἀγαμέμνων εἰκονίζεται ὡς εὐσεβὴς καὶ ἀποκρούει προσφερομένας ὑπὸ τῆς πανούργου γυναικὸς θείας τιμάς (στ. 277—900). Ὁ Ἀγαμέμνων εἰσέρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ἡ δὲ Κασσάνδρα προμαντευομένη τὸν ἑαυτῆς καὶ Ἀγαμέμνωνος θάνατον προλέγει τῷ χορῷ τὸ μέλλον νὰ γένη (στ. 1056) καὶ εἰσπηδᾷ εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὅπως ἐν πλήρει συνειδήσει φονευθῇ. Ὁ Ἀγαμέμνων φονεύεται, ἡ δὲ Κλυταιμνήστρα ἐξελθοῦσα φαίνεται θριαμβεύουσα. Αὕτη ἐξονειδιζομένη ὑπὸ τοῦ χοροῦ λέγει, ὅτι ἔλαβε δίκην τοῦ ἀδίκου θανάτου τῆς θυγατρὸς Ἰφιγενείας (στ. 1342). Τὸ αὐτὸ σοφιστεύεται καὶ ὁ μιάστωρ Αἰγισθος λέγων, ὅτι ἔλαβε δίκην τῶν ἀδικιῶν τοῦ Ἀτρέως πρὸς τὸν Θυέστην τὸν πατέρα αὐτοῦ (στ. 1584).

ς'. *Χοηφόροι*. Τῆς δευτέρας καὶ τρίτης τραγωδίας ἡ σκηνὴ ὑπό-

κειται παρὰ τὸν τάφον τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ἐν ἀρχῇ τοῦ δράματος ἔρχεται ὁ Ὀρέστης μετὰ τοῦ Πυλάδου τιμωρὸς τοῦ φόνου τοῦ πατρὸς καὶ προσφέρει τὴν ἑαυτοῦ κόμην τῷ τάφῳ αὐτοῦ. Ἐκεῖ βλέπει Τρωάδας θεραπαινίδας σταλείσας ὑπὸ τῆς Κλυταιμνήστρας, ταραχθείσης ὑπ' ὀνείρου, ὅπως προσφέρωσι χοὰς τῷ ὑπ' αὐτῆς φονευθέντι ἀνδρὶ πρὸς ἐξιλέωσιν. Αἱ χοηφόροι αὗται Τρωάδες ἀποτελοῦσι τὸν χορόν. Ἐπὶ τοῦ τάφου ἔρχεται καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀγαμέμνονος Ἥλέκτρα καὶ γίνεται ὁ ἀγνωρισμὸς αὐτῆς μετὰ τοῦ Ὀρέστου (στ. 1—211). Μετὰ τοῦτο ὁ Ὀρέστης ἔρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα, ὡς ἄγγελος δῆθεν τοῦ θανάτου τοῦ παρὰ τῷ Στροφίῳ διαιτωμένου Ὀρέστου (στ. 649) καὶ εὐρὼν τὸν Αἰγισθὸν φονεύει τοῦτον (στ. 868) καὶ εἶτα τὴν μητέρα Κλυταιμνήστραν (στ. 928). Ἀλλ' αἱ φοβεραὶ Ἐρινύες καταδιώκουσιν αὐτὸν καὶ ὑπὸ μανίας κατεχόμενος πορεύεται εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον (στ. 1046—59).

Ζ'. *Εὐμενίδες*. Ἐκ Δελφῶν τῇ συνοδίᾳ τοῦ Ἑρμοῦ πέμπεται ὁ Ὀρέστης ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, καθ' ὃν χρόνον αἱ Ἐρινύες ἐκάθευδον, εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν (στ. 1—88). Ἀλλ' αἱ Ἐρινύες ἀφυπνισθεῖσαι ὑπὸ τοῦ εἰδώλου τῆς Κλυταιμνήστρας καταδιώκουσι τὸν μητραλόαν (στ. 88—179). Ἐνταῦθα προεδρευούσης τῆς Ἀθηνᾶς δικάζει ὁ Ἄρειος Πάγος. Τὸν ὑπόδικον διώκουσι μὲν αἱ Ἐρινύες, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός, ὑπερασπίζει δ' ὁ Ἀπόλλων. Ἐν ἰσοψηφίᾳ τῶν δικαστῶν ἡ Ἀθηνᾶ ὡς ἐκπροσωποῦσα τὴν αἰώνιαν συνείδησιν τοῦ ἡθικοῦ κόσμου ψηφίζεται ὑπὲρ τοῦ ὑποδίκου (στ. 180—738). Ὁ Ὀρέστης ἀπολυθεὶς ὁμολογεῖ αἰώνιαν εὐγνωμοσύνην τῇ θεᾷ καὶ ὑπισχνεῖται συμμαχίαν τοῦ Ἄργους μετὰ τῆς πόλεως τῆς Παλλάδος (στ. 757—). Αἱ Ἐρινύες ὑποχωροῦσι καὶ μεταβάλλονται εἰς Εὐμενίδας, ἐξ οὗ τὸ ὄνομα τῆς τραγωδίας.

Διὰ τῆς τριλογίας ταύτης, ἥτις εἶναι τὸ κάλλιστον μνημεῖον τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων μετὰ τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν καὶ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῶν σπουδῶν τῆς δραματικῆς τοῦ Αἰσχύλου τέχνης, ὁ ἀριστοκρατικὸς ποιητὴς προδήλως σκοπεῖ, ὅπως δείξῃ τοῖς Ἀθηναίοις, ὅτι τὸ δικαστήριον τοῦ Ἀρείου Πάγου εἶναι ἀρχαιότατον καθίδρυμα, ὅτι ἐν τούτῳ ἐδίκασαν οἱ θεοὶ καὶ ὡς τοιοῦτον εἶναι ἄξιον πολλοῦ σεβασμοῦ. Ἐπράξε δὲ τοῦτο ὁ ποιητὴς, διότι ὁ Πε-

ρικλής διὰ τοῦ Ἐφιάλτου ἀφείλεν ἀπὸ τοῦ δικαστηρίου τούτου τὰς πλείστας κρίσεις.

6'

§ 11. Σοφοκλῆς.

Ὁ Σοφοκλῆς ἦν υἱὸς Σοφίλλου καὶ ἐγεννήθη ἐν Κολωνῷ τῷ Ἰππεῖ τῷ 495 π. Χ. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐργαστάσιον ἔχων, ἐν ᾧ δοῦλοι πρὸς κατασκευὴν μαχαिरῶν εἰργάζοντο, ἦν πλούσιος, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τῆς εὐπορίας καὶ ἀνατροφῆς, ἣν ἔδωκε τῷ υἱῷ αὐτοῦ. Ὁ Σοφοκλῆς διδάσκαλον ἐν τῇ μουσικῇ καὶ ὀρχηστικῇ ἔσχε τὸν ἐπιφανέστατον μουσικὸν *Λάμπρον* καὶ φαίνεται, ὅτι καλῶς ταῦτα ἐδιδάχθη, διότι μετὰ τὴν ἐν Σχλαμῖνι νίκην ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος καὶ ἕνεκα τοῦ σωματικοῦ κάλλους καὶ ἕνεκα τῆς μουσικῆς αὐτοῦ ἐμπειρίας ἐχόρευσε γυμνὸς καὶ ἀθλημιμῆνος ὡς ἡγεμὼν τοῦ χοροῦ περὶ τὸ τρώπαιον. Ὁ ποιητὴς ὡς τραγικὸς παρουσιάσθη τὸ πρῶτον τῷ 468 π. Χ. διὰ τοῦ ἀπολεσθέντος δράματος «Τριπτολέμου», Ἑλευσινίου ἥρωος, καὶ ἐνίκησε τὸν Αἰσχύλον διδάσκοντα τὴν *Οἰδιπόδειαν*. Ἡ νίκη αὕτη κατὰ τοῦ ἀρχαίου διδασκάλου τῆς δραματικῆς τέχνης κατέστησε τὸν Σοφοκλέα περιφανῆ καὶ ἀγαπητόν. Καὶ οὗτος δ' ἠγάπα τοὺς Ἀθηναίους, διότι, εἰ καὶ προσεκαλεῖτο ὑπὸ ξένων ἡγεμόνων, οὐδέποτε μετέβη παρ' αὐτοῖς, ὡς ἐποιοῦν ἄλλοι ποιηταί, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐκ στοργῆς πρὸς τὴν πόλιν ἔμεινεν ἐν τῷ ἄστει. Ὁ Σοφοκλῆς ἐν εὐδοκίμῳ τῆς Ἀντιγόνης διδασκαλίᾳ τὰ ἄριστα ἀξιώματα περὶ τῆς ὀρθῆς πολιτείας δοὺς ἐγένετο *ἐλληνοταμίας* καὶ στρατηγὸς κατὰ τὸν Σαμιακὸν πόλεμον. Οὕτως ἐγένετο συστράτηγος τῷ Περικλεῖ, οὗ φίλος πιλιτικὸς ἦτο, ἀνῆκων, ὡς πάνυ ὀλίγοι ποιηταί, τοῖς δημοκρατικοῖς. Οὕτως ὁ Σοφοκλῆς δὲν ἔμεινεν ἀπαθὴς θεατῆς πρὸς τὰ πολιτικά τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, ἀλλὰ μετεῖχε τούτων μετρίως, ὡς οἱ χρηστοὶ πολῖται Ἀθηναῖοι. Ὁ ποιητὴς ἔχων χαρακτῆρα φαιδρὸν καὶ γλυκὺν καὶ διακείμενος πρὸς πάντας προσηνῶς καὶ δὴ καὶ πρὸς τοὺς ἀντιτέχνους αὐτοῦ Αἰσχύλον καὶ Εὐρύπιδην ἦτο προσφιλὴς τοῖς πᾶσιν. Τὸν θάνατον τοῦ Εὐρύπιδου ὁ ποιητὴς μαθὼν αὐτὸς μὲν προσῆλθεν εἰς τὸν *προάγων* ἔχων ἱμά-

τιον φαιόν, τὸν δὲ χορὸν καὶ τοὺς ὑποκριτὰς εἰσήγαγεν ἄστεφανώτους.

Ὁ ἰδιωτικὸς δ' ὅμως βίος τοῦ ποιητοῦ δὲν ἦτο αἶθριος, διότι πλὴν ἄλλων, ἐνεκα στοργῆς, ἣν ἐδείκνυε μείζονα πρὸς τὸν Σοφοκλέα ἢ πρὸς τὸν υἱὸν Ἰοφῶντα, οὗτος ἐκ φθόνου ἤγειρε *δίκην παρανοίας*, δηλ. ἐνεκάλει τῷ πατρὶ πρὸ τῶν φρατόρων ὡς ὑπὸ γήρως παραφρονοῦντι καὶ ἀνικάνῳ εἰς διεύθυνσιν τοῦ οἴκου. Ἀλλ' ὁ ὑβριζόμενος πατὴρ ἀναγνούς ἐν χορικὸν ἄσμα τοῦ *Οἰδίποδος ἐπὶ Κολωνῷ* ἀπέσεισε τὴν κατηγορίαν ταύτην. Ὁ τρόπος τοῦ θανάτου τοῦ ποιητοῦ, ὅστις συνέβη τῷ 405 π. Χ., καθ' ὃν χρόνον οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπολιόρκουν τὰς Ἀθήνας, διάφορος παραδίδεται. Οἱ μὲν παρὰδίδουσιν ὅτι ἀπέθανε λαβὼν εἰς τὸ στόμα ῥάγα σταφυλῆς ἔτι ὀμφακίζουσιν ¹⁾, οἱ δὲ ὅτι ἐτελεύτησεν ἐκ χαρᾶς νίκης ἐν τραγικῷ ἀγῶνι.

Ὁ Σοφοκλῆς πολλὰ ἐκαινοτόμησεν ἐν τῇ τραγωδίᾳ, διότι, ὡς εἶδομεν, πρῶτος μὲν εἰσήγαγε τὸν δρᾶμα πρὸς δρᾶμα ἀγῶνα, πρῶτος δὲ δι' ἰσχυφωनीαν δὲν ἐδίδασκεν ὁ ἴδιος, ὡς πρωταγωνιστής, καθὼς ἐκπαλαί συνήθεια ἦτο. Πρὸς δὲ τὸν χορὸν ἐκ δώδεκα εἰς δέκα καὶ πέντε χορευτὰς ἠΰξησε καὶ τὸν τρίτον ὑποκριτὴν εἰσήγαγεν. Ἡ ποίησις αὐτοῦ ἦτο προσφιλεῖς οὐ μόνον τοῖς συγχρόνοις θεαταῖς καὶ ποιηταῖς, οἷος ἦτο ὁ Ἀριστοφάνης, ἀλλὰ καὶ ταῖς φιλοσόφοις, οἷος ὁ Πλάτων. Δι' αὐτοῦ ἡ τραγικὴ τέχνη προήχθη εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα, ἐνεκεν δὲ τούτου ὑπεκλίθη *τραγικός*. Ὁ Ἀριστοτέλης τοὺς νόμους τῆς δραματικῆς τέχνης ἐκ τῶν τραγωδιῶν τοῦ μεγάλου τούτου καλλιτέχνου ἤντησεν. Φέρεται δ' ὅτι ἐν τοῖς δραματικοῖς ἀγῶσιν οὐδέποτε ἔλαβε τὰ τριτεῖα, συχνάκις δ' ὅμως τὰ δευτερεῖα, τὰ δὲ πρωτεῖα εἰκοσάκις ἢ κατ' ἄλλους εἰκοσιτετράκις.

Ὁ Σοφοκλῆς ἐν τῇ ποιήσει τῶν τραγωδιῶν ἔχει τὸν *μέσον χαρακτήρα*, ὅστις εἶναι συνήθως ὁ τελειότατος. Ἐν ᾧ παρ' αἰσχύλῳ μὲν ἐπικρατεῖ ἡ φαντασία, ἐπομένως τὸ ὑπερφυσικὸν καὶ ὑπεράνθρωπον, ὁ *ὑψηλὸς χαρακτήρ*, παρ' Εὐριπίδῃ δὲ ὁ νοῦς, ἐπομένως τὸ πραγματικὸν ἐν ταπεινῷ χαρακτήρι, ὁ *ταπεινὸς χαρακτήρ*, παρὰ Σοφοκλεῖ ὑπάρχει τελεία ἰσορροπία τῆς φαντασίας καὶ τοῦ νοῦ, ὁ *μέσος χαρακτήρ*. Ἐνεκα δὲ τούτου οἱ ἥρωες τῶν δραμάτων αὐτοῦ

¹⁾ Ἐσθέσθης, γηραιὸς Σοφοκλῆς, ἄνθος αἰοιδῶν
οἶνωπὸν Βάκχον βότρου ἐρεπτόμενος.

εἶναι οὔτε ὑπερφυσικά ὄντα, ὡς οἱ τοῦ Αἰσχύλου, οὔτε πραγματικά ὄντα, ἔχοντα ταπεινοὺς καὶ εὐτελεῖς χαρακτήρας, ἀλλὰ πρόσωπα τοῦ πραγματικοῦ μὲν κόσμου, ἀνυψωθέντα δ' ὁμως εἰς ἰδεῶδες ἠθικὸν κάλλος. Οὕτω λοιπὸν ὁ Σοφοκλῆς τὰ πρόσωπα ἐποίει, ὅποια ἔπρεπε νὰ εἶναι.

Ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου παρ' αὐτῷ δὲν εἶναι ἀπλῆ, ὡς παρ' Αἰσχύλῳ, ἀλλὰ πλήρης περιπετειῶν, ἀντιθέτων χαρακτήρων, γεγονότων καὶ καταστάσεων, ἅτινα, ἐπειδὴ ὁ μῦθος ἀναπτύσσεται ἐν ἐνὶ μόνῳ δράματι, ἔχουσι ταχύτητα καὶ ζωηρότητα ἐπιτεινομένην ἔτι μᾶλλον, διότι ὁ μῦθος περιπλέκεται οὕτως, ὥστε ἀποτελεῖ ὀργανικὸν ὅλον, ἐν ᾧ ἐκάστη πρᾶξις ἀναγκαίως διαδέχεται τὴν ἐτέραν καὶ ἡ λύσις ἐπέρχεται φυσικῇ καὶ ἀβίαστος. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τούτων συνεβάλετο ἡ ἑξοχος ἱκανότης τοῦ ποιητοῦ περὶ τὴν ἡθοποιίαν, ἧς πολλάκις ἐπιτυχάνει καὶ δι' ἐνὸς ἡμιστιχίου¹⁾ Διότι ἄριστος ψυχολόγος ὢν γινώσκει τοὺς παλμοὺς τῆς καρδίας καὶ τὰς κινήσεις τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν. Ἐκλέγων πράξεις ἀρμοδίας πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἐχούσας ἐπομένως γενικὸν καὶ αἰώνιον κύρος περιγράφει τὰ τῶν δρώντων προσώπων πάθη καὶ ἐνεργείας μετὰ τόσης ἀκριβείας καὶ ἀληθείας, ὥστε ἕκαστος ἀνθρώπος ἀνεύρισκε ἐν αὐτοῖς τὴν ἰδίαν φύσιν καὶ τὰ ἴδια παθήματα.

Συμφώνως δὲ τῇ μεσότητι καὶ σωφροσύνῃ ἧτις χαρακτηρίζει τὸν Σοφοκλέα, ἔχει φέρει οὗτος εἰς ἀρμονίαν καὶ τὰ κυριώτατα μέρη τοῦ δράματος, τὸν διάλογον καὶ τὸν χορὸν. Αὐξήσας τὸν διάλογον δὲν ἐξέβαλε τὸν χορὸν ἐκ τῆς κυρίας πράξεως, ὡς τοῦτο ἐποίησεν ὁ Εὐριπίδης καταστήσας τοῦτον πάρεργον, οὐδὲ ἔχει παραστήσει τοῦτον ὡς δρῶν καὶ πάσχον πρόσωπον, ὡς ὁ Αἰσχύλος, ἀλλὰ παρὰ τούτῳ ὁ χορὸς εἶναι δευτερεῦον πρόσωπον, εἰς δηλ. τῶν ὑποκριτῶν καὶ μόνιον τοῦ ὅλου. Τὰ ἄσματα τοῦ Σοφοκλέους δὲν ἔχουσι τὴν πληθὺν τῶν αἰσθημάτων, τὸ βᾶρος τῶν ἰδεῶν, τὴν τόλμην καὶ μεγαλοπρέπειαν τῶν εἰκόνων καὶ φράσεων, οὐδὲ τὴν ποικιλίαν τῶν ρυθμικῶν σχημάτων, καθ' ἃ διακρίνονται τὰ χορικά τοῦ Αἰσχύλου. Ἀλλ'

¹⁾ Οὗτοι συνέχθην ἀλλὰ συμφυλεῖν ἔφυν (Ἀργ. 323).

Διὰ τῶν ὀλίγων τούτων λέξεων ὁ ποιητὴς ἀπεικονίζει τὴν ἀγαθὴν γυναικίαν φύσιν.

ὅμως ἐπὶ τῶν ἀσμάτων τούτου ἐπανθεῖ χάρις τῶν χρόνων τοῦ Περι-
κλέους καὶ ἀφαρπάζει τὴν καρδίαν τῶν θεατῶν τὸ γλαφυρὸν καὶ
ὠδικόν.

Καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ ὁ Σοφοκλῆς κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἀντι-
θέσεων, τῆς μεγαλοπρεποῦς τοῦ Αἰσχύλου καὶ τῆς ῥητορικῆς τοῦ
Εὐριπίδου γλώσσης. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σοφοκλῆς μεταχειρίζεται τὴν
γλῶσσαν κατὰ τὰ πρόσωπα καὶ τὴν θέσιν αὐτῶν, αὕτη ἔχει πολλὰς
βαθμῖδας καὶ γίνεται ποικίλη. Ἐν τῇ *Ἀντιγόῃ*, φέρ' εἰπεῖν, ἄλλως
λέγει ἢ ἥρως Ἀντιγόνη, ἄλλως ὁ Κρέων καὶ ἄλλως ὁ φύλαξ.
Τοῦτο οὔτε ὁ Εὐριπίδης κατῴρωσεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο ὑπολεί-
πονται τοῦ Σοφοκλέους κατὰ τὴν ἡθοποίαν. Ὁ ποιητὴς ἔλαβε μὲν
λέξεις καὶ ἐξ ἀρχαιότερων ποιητῶν καὶ διαλέκτων, ἀλλὰ τὸ πλεῖ-
στον ἐκ τῆς Ἀτθίδος. Ἐν τῇ συντάξει ἀγαπᾷ, ὡς πάντες οἱ Ἀτ-
τικοί, τὰς ἀντιθέσεις καὶ τὴν ἀνωμαλίαν τῆς συντάξεως, εἰ καὶ τὸ
ἀγαπητὸν τῷ Αἰσχύλῳ ἀνακόλουθον δὲν ἀπαντᾷ παρ' αὐτῷ συχνάκις.

§ 12. Αἰσφζόμεναι τοῦ Σοφοκλέους τραγωδίαι.

Ἐκ τῶν ἑκατὸν τριάκοντα ἢ κατ' ἄλλους ἑκατὸν εἴκοσι δραμά-
των τοῦ Σοφοκλέους διεσώθησαν ἡμῖν ἑπτὰ τοιαῦτα.

α' *Αἴας*. Ἐν τῇ *Αἴαντι* προλογίζει ἡ Ἀθηναῖα ἀποτεينوμένη πρὸς
τὸν Ὀδυσσεά, ὅστις μανθάνει παρὰ ταύτης τὰ συμβάντα. Ἡ Παλλὰς
καλεῖ τὸν μαινόμενον ἔξω τῆς σκηνῆς, ὅστις ἐξῆλθε φέρων μάστιγα
ἐν ταῖς χερσίν, ἐξ οὗ καὶ ἡ τραγωδία *Αἴας μαστιγοφόρος* ὠνομάσθη.
Εἶτα Σαλαμῖνιοι ναῦται, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός, ἔρχονται
πρὸ τῆς στέγης τοῦ ἥρωος (στ. 134) καὶ παρὰ τῆς Τεκμήσεως μαν-
θάνουσι περὶ τῆς μανίας τοῦ ἡγεμόνος (στ. 284) Αὕτη παρὰ τούτων
μανθάνει ὅτι τὰ σφαγέντα κτήνη ἦσαν Ἑλληνικά. Ὁ δὲ μανεὶς
ἔμφρων γενόμενος εἶναι ἀπαράμυθτος, διότι δεινὸς δειχθεὶς πρὸς
δειλὰ ζῶα χλευάζεται ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν (στ. 348—) καὶ διανοεῖται,
ὅπως αὐτοκτονήσῃ. Ἡ Τέκμησσα ὅμως ἰκετεύει τὸν ἄνδρα, ὅπως μὴ
θανὼν καταστήτῃ αἰτὴν καὶ τὸν υἱὸν δοῦλον (στ. 499). Ὁ ἥρωας
ζητήσας, ὅπως ἴδῃ τὸν υἱὸν Εὐρυσάκη, ἀποτείνει τούτῳ προσαχθέντι
λόγους ἀμφιβόλους, ἐξ ὧν ὅμως ὁ χορὸς εἰκάζει αὐτοκτονίαν. Ὁ ἥρωας
ὑποκρινόμενος μεταμέλειαν ἀπέρχεται (στ. 646), ὅπως ἐξευμένιση
δῆθεν τὴν μῆνιν τῆς Παλλάδος, ἐξαπατήσας οὕτω τοὺς ναύτας καὶ τὴν

γυναῖκα. Οἱ Σαλαμίνιοι χαίρουσιν ἐπὶ τούτῳ, ἀλλ' ἄγγελος ἀγγέλλει, ὅτι κατὰ τὸν Κάλχαντα ὁ Αἴας ἐμελλε νὰ ζήσῃ, ἂν κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν ἐσφύζετο (στ. 750). Τοῦτο μαθοῦσα ἡ Τέκμησσα παρακαλεῖ τὸν χορόν, ὅπως ἀναζητήσῃ τὸν Αἴαντα, καὶ ὁ χορὸς ἐξέρχεται τῆς ὀρχήστρας, ὁ δ' ἥρως αὐτοκτονεῖ πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν (στ. 866) καὶ τὸ πτώμα αὐτοῦ εὐρίσκει ἡ Τέκμησσα. Μετὰ τοῦτο ὁ Τεῦκρος ἐλθὼν (στ. 874) καὶ τὴν ἐαυτοῦ τύχην οἰκτίρας ἐτοιμάζεται νὰ θάψῃ τὸν θανόντα. Ἐμποδίζεται δ' ὅμως ὑπὸ τοῦ Μενελάου καὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὅστις εἶναι πλήρης ὀργῆς διὰ τὴν ἀπειθειαν τοῦ Τεύκρου (στ. 1225), δεινὰ δ' ὕβρεις κατ' ἀλλήλων ἀνταλλάσσονται. Ἀλλ' ἐλθὼν ὁ Ὀδυσσεὺς ὁμολογεῖ, ὅτι ὁ θανὼν μετὰ τὸν Ἀχιλλεῖα ἦτο ὁ ἀριστος τῶν Ἀχαιῶν (στ. 1339). Οὕτω πείθει τὸν Ἀγαμέμνονα, ὅπως μὴ κωλύσῃ τὴν ταφὴν, διότι δὲν ἀτιμάζει τὸν νεκρόν, ἀλλὰ τοὺς θεοὺς νόμους.

Κυρία ἰδέα τῆς τραγωδίας ταύτης εἶναι ἡ ἀποκατάστασις τῆς τιμῆς τοῦ Αἴαντος, ὅπερ γίνεται διὰ τῆς ὁμολογίας τοῦ Ὀδυσσεως, ὅτι ὁ Αἴας μετὰ τὸν Ἀχιλλεῖα ἦτο ὁ ἀριστος τῶν Ἀχαιῶν.

6'. Ἀντιγόνη. Ἐν τῷ προλόγῳ ἡ ἥρωὶς τοῦ δράματος ἀγγέλλει τῇ ἀδελφῇ Ἰσμήνῃ, ὅτι ὁ Κρέων ἐκέλευσεν, ἵνα τὸ πτώμα τοῦ Πολυνείκους μείνῃ ἄταφον (στ. 26) καὶ ζητεῖ τὴν βοήθειαν τῆς ἀδελφῆς, ὅπως θάψῃ τοῦτον. Ἀλλ' ἡ Ἰσμήνη ἀσθενὲς τὸ ἦθος ἔχουσα ἀποτρέπει καὶ τὴν ἀδελφήν, ὅπως ἀντιστῇ εἰς πρόσταγμα τυράννου (στ. 29). Εἶτα οἱ γέροντες τῶν Θηβῶν (στ. 100), ἐξ ὧν ὁ χορὸς συνίσταται, προσαγορεύοντες τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον χαίρουσιν ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῆς πόλεως. Τούτοις ὁ Κρέων ἀγγέλλων τὴν εἰς τὸν θρόνον κατ' ἀγχιστεῖαν ἀνάβασιν αὐτοῦ προστίθισιν, ὅτι ἐκέλευσεν, ἵνα τὸ πτώμα τοῦ Πολυνείκους ἄταφον μείνῃ. Ἀλλ' ὁ φύλαξ ἐλθὼν ἀγγέλλει τὴν ὑπ' ἀγνώστων ταφὴν τοῦ πτώματος (στ. 223) καὶ ὁ Κρέων ἀπειλεῖ θάνατον τοῖς φύλαξιν, ἂν μὴ εὐρεθῇ ὁ θάψας. Μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ χοροῦ ἐξύμνησιν τοῦ ἐπινοητικοῦ καὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας (στ. 332) ὁ φύλαξ ἄγει ἐν θριάμβῳ τὴν Ἀντιγόνην ὡς παράβατιδα τοῦ κηρύγματος (στ. 407), ἥτις μετὰ τόλμης ὁμολογεῖ τὴν παράβασιν προτιμῶσα τὸ φυσικὸν δίκαιον τοῦ ἀνθρωπίνου (στ. 540). Ὁ Κρέων ἐν τούτῳ ἀποφασίζει θάνατον κατὰ τῆς Ἀντιγόνης, ἡ δ' Ἰσμήνη θέλει νὰ συναποθάνῃ τῇ ἀδελφῇ παρουσιαζομένη ὡς συνερ-

γάτις καὶ ὁ χορὸς μακαρίζει ἐκείνους, οἵτινες δὲν ἐγεύθησαν δυστυχημάτων (στ. 582). Μετὰ τὸ τέλος τοῦ χορικοῦ ἄσματος ἐξελθὼν ὁ Αἴμων (στ. 635) πειράται, ὅπως μαλάξῃ τὸν πατέρα καὶ σῶσῃ τὴν μνηστήν, ἀλλ' ἀποτυγχάνει τούτου καὶ ἡ ἥρωϊς ἀπάγεται εἰς τὸν θάνατον θρηνοῦσα, ὅτι ἄγαμος καὶ ἀνυμέναιος θνήσκει (στ. 806). Μετὰ τοῦτο ὁ μάντις Τειρεσίας ἐλθὼν (στ. 988) ἀγγέλλει τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν καὶ συμβουλεύει τῷ Κρέοντι, ἵνα ἐπιτρέψῃ τὴν ταφὴν τοῦ νεκροῦ. 'Αλλ' ὁ Κρέων ὀργισθεὶς ὑβρίζει ἅπαζ τὸ γένος τῶν μάντεων καὶ ἀναγκάζει τὸν Τειρεσίαν, ὅπως μαντεύσῃ τῷ ὑδριστῇ μεγάλας τοῦ οἴκου συμφοράς (στ. 1078). Ὁ Κρέων μετανοεῖ (στ. 1108) καὶ θάπτει τὸν νεκρόν, ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθη νὰ σῶσῃ τὴν Ἀντιγόνην, διότι αὕτη εἶχεν αὐτοκτονήσῃ. Ταύτην ὁ μνηστήρ Αἴμων εὐρὼν νεκρὰν αὐτοκτονεῖ (στ. 1283). Τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ μαθοῦσα ἡ Εὐρυδίκη αὐτοκτονεῖ (στ. 1283), καὶ αὕτη καὶ τὸ πτώμα αὐτῆς ἄγεται πρὸ τοῦ Κρέοντος, ὅστις εὐχεται ν' ἀποθάνῃ (στ. 1328).

Ἡ κυρία ἰδέα τοῦ δράματος τούτου εἶναι ἡ σύγκρουσις τοῦ φυσικοῦ ἢ θεοῦ δικαίου πρὸς τὸ θετὸν καὶ ἡ κατάδειξις, ὅτι *ἐκεῖνο εἶναι ὑπέρτερον τούτου*.

γ'. *Οἰδίπους τύραννος*. Ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ δράματος νέοι ἀγόμενοι ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἔχουσι καταθέσει ἱκετηρίους κλάδους ἐπὶ τῶν βωμῶν τῶν χειμένων πρὸ τῶν ἀνακτόρων. Ἐκ τούτων ἐξελθὼν ὁ Οἰδίπους μανθάνει παρὰ τοῦ ἱερέως, ὅτι λοιμὸς τὴν πόλιν ἀφανίζει, ὁ δ' ἡγεμὼν ἀποκρίνεται, ὅτι πρὸς τοῦτο ἔχει πέμψῃ τὸν Κρέοντα εἰς Δελφοὺς, ὅπως μάθῃ τὸ πρακτέον. Οὗτος ἐκ τοῦ χρηστηρίου ἐπανελθὼν ἀγγέλλει (στ. 96), ὅτι ὁ θεὸς κελεύει, ἵνα ἐκδιωχθῇ ὁ φονεὺς τοῦ Λατοῦ ἐκ τῆς πόλεως. Πρέπει λοιπὸν νὰ εὕρῃ τοῦτον καὶ ἐπὶ τοῦτο μεταπέμπεται τοὺς ἄρχοντας τῆς πόλεως, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορὸς. Οὗτοι δ' ἐν τάχει ἐλθόντες (στ. 151), συμβουλευούσιν αὐτῷ, ὅπως καλέσῃ τὸν Τειρεσίαν (στ. 290). Ὁ Τειρεσίας ἐλθὼν ἀρνεῖται φειδόμενος τοῦ ἄνακτος νὰ ὀνομάσῃ τὸν φονέα. Διὰ τοῦτο ὁ Οἰδίπους ὀργισθεὶς ὑβρίζει τὸν μάντιν, ὅστις ἀγανακτῆσας λέγει τὸν Οἰδίποδα φονέα τοῦ Λατοῦ (στ. 451). Ὁ Οἰδίπους ἐκλαβὼν τοὺς λόγους τοῦ Τειρεσίου ὡς εἰσῆγησιν τοῦ Κρέοντος θέλοντος νὰ γείνῃ τύραννος (στ. 532) ἐλέγχει αὐτὸν πικρῶς καὶ ἀπειλεῖ τούτῳ θάνατον. Ἡ Ἰοκάστη καθησυχάζουσα τοῦτον λέγει, ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουσι μαντικὴν τέχνην,

μαρτυρεῖ ὁ τῷ Λαῷ δοθεὶς χρησμός, καθ' ὃν ἔμελλε νὰ φονευθῇ
 πρὸ τοῦ υἱοῦ, ἐνῷ οὗτος ἐφρονεύθη ὑπὸ τῶν ληστών ἐν *τριπλαῖς ἀμα-*
ρτοῖς (στ. 830). Ἄλλ' ἐκ τῆς φράσεως ταύτης ὁ Οἰδίπους ἀναγνωρί-
 ζει, ὅτι αὐτὸς ἐφόνευσε τὸν Λαῖον. Ἐνταῦθα ἡ περιπέτεια διεγείρει τὴν
 κληξίν τοῦ θεατοῦ. Τὸν φόνον τοῦ Λαῖου εἶδεν ὁ σωθεὶς ἐκ τῶν
 κολουῶν, ὅστις νῦν μετακαλεῖται ἐκ τῶν ἀγρῶν, ἐνθα διάγει. Τότε
 ἔρχεται ἄγγελος (στ. 940) ἐκ Κορίνθου ἀγγέλλων, ὅτι θανόντος τοῦ
 Πολύβου, οἱ Κορίνθιοι ὀνηγόρευσαν αὐτὸν βασιλέα. Ἐνῷ δ' ἡ Ἰοκά-
 στη χαίρει, ὅτι πάλιν ὁ χρησμός ἀπεδείχθη ψευδής (στ. 972), ὁ Οἰδί-
 πους φοβεῖται ἔτι τὸ τῆς μητρὸς λέκτρον. Ἄλλ' ὁ Κορίνθιος ἄγγελος
 λέγει, ὅτι ἡ Μερόπη δὲν ἦτο ἡ μήτηρ τοῦ Οἰδίποδος ἀλλ' αὐτὸς ἐδώ-
 ρήσατο τοῦτο τοῖς βασιλεῦσι, πρὸς τοῦτο δὲ παρέχεται ἀπόδειξιν
 καὶ τὸ οἶδημα τοῦ ποδὸς τοῦ Οἰδίποδος (στ. 1032). Ἐνταῦθα ὑπάρχει
 δευτέρα περιπέτεια, διότι ἐκ τινος ἐνεργείας παράγεται ἀντίθετον ἀπο-
 τέλεσμα. Ἡ Ἰοκάστη ἐνόησασα τὴν αἰμομιξίαν ὀλοφύρεται καὶ ἀπο-
 χωρεῖ. Μετὰ ταῦτα ἔρχεται ὁ τὸν φόνον τοῦ Λαῖου ἰδὼν, ὃν ἀναγνωρί-
 ζει ὁ Κορίνθιος ἄγγελος, ἅτε λαθὼν παρὰ τούτου τὸ βρέφος. Ἄλλ'
 οὗτος ὑβρίζει τὸν Κορίνθιον ἄγγελον καὶ δὲν θέλει ν' ἀποκριθῇ εἰς τὰς
 ἐρωτήσεις αὐτοῦ, ἐξαναγκάζεται δ' ὅμως ὑπὸ τοῦ Οἰδίποδος (στ.
 1147) καὶ διὰ τῆς μαρτυρίας τούτου ἡ ἀναγνώρισις ἐπέρχεται σαφῆς
 καὶ ὁ Οἰδίπους ἐξελέγχεται ὡς πατραλοῖας καὶ τῆς μητρὸς σύζυγος.
 Ἐν τῇ ἐξόδῳ ἀγγέλλεται, ὅτι ἡ Ἰοκάστη ἀπήγγεστο (στ. 1235), ὁ
 δ' Οἰδίπους ἰδὼν τὴν γυναῖκα ἀνηρτημένην ἀποσπᾷ ἐκ τῶν ἐνδυμάτων
 αὐτῆς χρυσηλάτους περόνας, δι' ὧν τυφλοῦται (στ. 1270). Οὕτως ὁ
 πρὸ ὀλίγου τὸν μάντιν ὡς τυφλὸν ὀνειδίσας τυφλωθεὶς ἐπιθυμεῖ νὰ
 ἐξέλθῃ τῆς χώρας.

Κυρία ἰδέα τῆς τραγωδίας εἶναι ἡ τῷ ἀνθρώπῳ ἐπερχομένη ἀνα-
 πόφρευτος τιμωρία ἐνεκα πατρικῶν καὶ προσωπικῶν ἀμαρτημάτων.

δ'. *Τραχίνιαι*. Ἐν τῷ προλόγῳ ἡ Δηιάνειρα ἡ γυνὴ τοῦ Ἡρα-
 κλέους εἶναι πλήρης ἀγωνίας, διότι περὶ τοῦ ἀνδρὸς οὐδὲν ἔμαθε
 καὶ πέμπει τὸν υἱὸν Ὑλλον (στ. 86), ὅπως πληροφορηθῇ περὶ τού-
 του. Ταύτῃ αἱ Τραχίνιαι γυναῖκες, ἐξ ὧν (στ. 94) ὁ χορὸς συνίστα-
 ται καὶ τὸ ὄνομα ἡ τραγωδία ἔλαβε, παραμυθοῦνται. Μετ' ὀλίγον
 ἔρχεται ἄγγελος καὶ ὁ Λίχας (στ. 180) ἀγγέλλοντας, ὅτι ὁ Ἡρακλῆς
 ἐκπορθήσας τὴν πόλιν τοῦ Εὐρύτου ἔρχεται πρὸς τὴν Δηιάνειραν.

Τοῦ Ἡρακλέους προηγείται ἡ Ἰόλη μετὰ τῶν αἰχμαλωτίδων, ἃς ἡ Δηιάνειρα εἰσάγει εἰς τὴν οἰκίαν. Ταυτοχρόνως δ' ἡ Δηιάνειρα παρὰ τοῦ ἀγγέλου καὶ εἶτα παρὰ τοῦ Λίχα μανθάνει, ὅτι ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἐξ ἔρωτος τῆς καλῆς Ἰόλης ἐξεπόρθησε τὴν πόλιν τοῦ Εὐρύτου (στ. 351). Διὸ ἡ Δηιάνειρα πέμπει αὐτῷ πέπλον, ὃν ἤλπιε διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Κενταύρου Νέσσου (στ. 600). Ἀλλὰ μὲν ἐπεμψε τὸν πέπλον καὶ ἀμέσως παρετήρησε τὸ δηλητηριῶδες τοῦ αἵματος (στ. 697). Μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ Ὑλλος, ὅστις ἀγγέλλει τῇ μητρὶ τὸ πάθος τοῦ πατρὸς (στ. 734). Ἡ Δηιάνειρα τοῦτο μαθοῦσα ἠτύοκτόνησεν (στ. 875). Μετὰ τοῦτο δ' ὁ Ἡρακλῆς μεστὸς ἀλγυδόνων ἐλθὼν οἶκαδε καὶ τὰ συμβάντα μαθὼν παρακαλεῖ τὸν υἱόν, ὅπως καύσῃ τοῦτον ἐπὶ τῆς Οἴτης, ἵνα ἀπαλλαγῇ τῆς συμφορᾶς. Πρὸς δ' ὁ πατὴρ συμβουλεύει τῷ υἱῷ, ὅπως λάβῃ εἰς γάμον τὴν Ἰόλην (1231). Ὁ Ὑλλος ἀνίσταται εἰς τὴν παράκλησιν, ἀλλὰ, ἐπειδὴ οὗτος ἀπειλεῖ δι' ἄρᾶς, ὁ υἱὸς πείθεται.

Ἡ κυρία ἰδέα τῆς τραγωδίας ταύτης εἶναι, ὅτι τὰ ἀμαρτήματα τὰ ἀποπλαγῶντα τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς εὐθείας ὁδοῦ καὶ ἠθικῆς, φέρουσιν αὐτὸν εἰς δεινотάτην καταστροφὴν.

ε'. *Ἡλέκτρα*. Προλογίζει ὁ παιδαγωγὸς τοῦ Ὀρέστου. Οὗτος ἐλθὼν μετὰ τοῦ Πυλάδου εἰς Μυκήνας λέγει τῷ παιδαγωγῷ πρὸ τῶν ἀνακτόρων τῶν Πελοπιδῶν, ὅτι ἦλθε κατ' ἐντολὴν τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου τιμωρὸς τῶν φονέων τοῦ πατρὸς (στ. 32). Ἐνῷ δ' οὗτοι ἐξέρχονται πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοπομένου, ἀκούονται θρῆνοι τῆς Ἡλέκτρας, ἣ παραμυθοῦνται γυναῖκες Μυκηναῖαι, ἐξ ὧν συνίσταται ὁ χορός (στ. 121). Ἡ ἥρωὶς λέγει, ὅτι βαρέως πενθεῖ, διότι ἡ μήτηρ συμβοῖ τῷ φονεῖ τοῦ πατρὸς (στ. 254). Ἐρχεται ἡ ἀδελφὴ Χρυσόθεμις, ἥτις φέρουσα χοὰς τῷ πατρὶ ἐκ μέρους τῆς μητρός Κλυταιμνήστρας ἐλέγχει τὴν Ἡλέκτραν, διότι ἀκαταπαύστως θρηνοῦσα θέλει κολασθῇ ὑπὸ τῶν φονέων τοῦ πατρὸς (στ. 328). Ἡ Ἡλέκτρα ἀπορεῖ διὰ τὰς χοὰς τῆς μητρός, ἀλλ' ἡ Χρυσόθεμις λέγει τὸ ὄνειρον τὸ φοβήσαν τὴν Κλυταιμνήστραν, ὅπως τὰς χοὰς πέμψῃ. Ἡ Κλυταιμνήστρα ἐξελθοῦσα τῶν ἀνακτόρων ἐλέγχει τὴν Ἡλέκτραν, δι' ὅσα θρηνοῦσα ὑβρίζει (στ. 516), ὑπερασπίζει δ' ἑαυτὴν λέγουσα, ὅτι ἐφόνευσεν τὸν Ἀγαμέμνονα ἐκδικουμένη τὸν θάνατον τῆς Ἰφιγενείας. Ἀλλ' ἡ Ἡλέκτρα μετὰ δεινότητος τοὺς λόγους αὐτῆς ἀνασχευάζει (στ. 558). Εἶτα καὶ

ὁ παιδαγωγὸς διεσκευασμένος εἰς ἄγγελον ἐκ Φωκίδος ἔρχεται ἀγγέλλων τὸν θάνατον τοῦ Ὀρέστου ἐν τοῖς Πυθικοῖς ἀγῶσιν (στ. 756). Ἡ Ἥλέκτρα θρηνεῖ ἐπὶ τούτῳ, ἡ δὲ Κλυταιμνήστρα χαίρει, ὅτι ἐπηλλάγη τοῦ Ὀρέστου, ὅστις δ' ὅμως ἔρχεται ὑπὸ τὸ πλαστὸν ὄνομα Φωκίως, ὅπως κομίσῃ δῆθεν τὰ λείψανα τοῦ Ὀρέστου (στ. 1097) καὶ γίνεται ἡ ἀναγνώρισις μετὰ τῆς ἀδελφῆς Ἥλέκτρας (στ. 1221). Μετὰ τοῦτο εἰσέρχεται εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ φονεῖ τὴν Κλυταιμνήστραν, εἴτα δὲ καὶ τὸν Ἀἴγισθον βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Πυλάδου, ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἐν ᾧ ἐκεῖνος τὸν πατέρα ἀπέκτεινεν.

Τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος τούτου ἐπραγματεύθη ὁ Αἰσχύλος ἐν ταῖς *Χοηφόροις* καὶ ὁ Εὐριπίδης ἐν τῇ *Ἥλέκτρᾳ*.

ς'. *Φιλοκτήτης*. Τούτου ἡ διδασκαλία ἐγένετο τῷ 409 π. Χ. Ἦν σκηνὴν τοῦ δράματος σχηματίζει ἄντρον τι ἐπὶ τῆς Λήμνου, ὅπου ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Νεοπτόλεμος ἀφικνοῦνται, ἵνα τὸν Φιλοκτῆτην εἰς Τροίαν ἀγάγῃσιν. Ὁ Νεοπτόλεμος τὸ σχέδιον τοῦ πανούργου Ὀδυσσεύος ἐνταῦθα μαθὼν (στ. 50) ἀνθίσταται, ἀλλ' ἐπὶ τέλους πείθεται, ἀφοῦ παρὰ τούτου ἀκούει, ὅτι διὰ τῶν ὅπλων τοῦ Ἡρακλέους διὰ ἐκπορθήσῃ τὴν Τροίαν καὶ θὰ γείνη ἑνδοξος (στ. 113). Ὁ χορὸς συνίσταται ἐκ Σαλαμινίων ναυτῶν. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀποσύρεται, ἀκούονται δὲ φωναὶ τοῦ Φιλοκτῆτου δυσκόλως βαίνοντος καὶ πάσχοντος. Οὗτος ἐλθὼν χαίρει, διότι τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀκούει, ἣν ἀπὸ μακροῦ χρόνου δὲν εἶχεν ἀκούσει, καὶ διαλέγεται τῷ υἱῷ τοῦ Ἀχιλλεύου (στ. 242). Λέγει πολλὰ κατὰ τῶν Ἀτρείδων καὶ τοῦ Ὀδυσσεύος (στ. 268), τὰ ὅποια πιστεύει ὁ Νεοπτόλεμος, διότι καὶ οὗτος ἔπαθε πολλὰ ὑπὸ τούτων καὶ τούτου ἕνεκα ἀγανακτῆσας πλῆει εἰς Σκύρον. Ὁ Φιλοκτῆτης ἱκετεύει τούτον, ὅπως συμπαράλῃ αὐτὸν ἐν τῷ πλοίῳ καὶ πέμψῃ εἰς τὴν πατρίδα, καὶ ὁ Νεοπτόλεμος πείθεται (στ. 524). Ἐνῷ δ' ἐξέρχονται τοῦ ἀντροῦ πρὸς ἀπόπλουν, ὁ Φιλοκτῆτης ὑπὸ τῆς νόσου καταληφθεὶς παραδίδει τὰ ὅπλα τῷ Νεοπτολέμῳ καὶ καταλαμβάνεται ὑπὸ βαθυτάτου ὕπνου, ἐξ οὗ ἐγερθεὶς ὁμολογεῖ χάριτας τῷ νέῳ καὶ παρακελεύεται τούτον πρὸς ἀπόπλουν. Ὁ Νεοπτόλεμος ὅμως δηλοῖ τούτῳ, ὅτι ἄγει αὐτὸν οὐχὶ εἰς τὴν πατρίδα, ἀλλ' εἰς τὸ Ἴλιον καὶ τοὺς Ἀτρείδας (στ. 915). Ὁ Φιλοκτῆτης ἐννοήσας τὴν ἀπάτην ἱκετεύει τὸν Νεοπτόλεμον, ὅπως ἀποδώσῃ τὰ ὅπλα, οὗτος δ' ἐτοιμάζεται εἰς ἀπόδοσιν (στ. 975). Ἄλλ' ἔτι φωνάζει

ὁ Ὀδυσσεὺς προλαμβάνει τοῦτο καὶ κελεύει τοὺς ναύτας, ὅπως συλλάβωσι τὰς χεῖρας τοῦ Φιλοκτῆτου (στ. 1003) ἐκδηλώσαντος ἐπιθυμίαν αὐτοκτονίας. Παρατηρήσας δ' ὁμοῦς ὁ Ὀδυσσεὺς, ὅτι ἡ βία εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ, προσποιεῖται, ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην τοῦ Φιλοκτῆτου, διότι καὶ αὐτὸς καὶ ὁ Τεῦκρος δύνανται νὰ χειρισθῇ τὰ τόξα (στ. 1096) καὶ ἀπέρχεται μετὰ τοῦ Νεοπτολέμου. Ὁ χορὸς μέινας ἐν τῷ ἄντρῳ προσπαθεῖ νὰ μεταπεισῇ τὸν Φιλοκτῆτην, ἀλλ' οὗτος ἀμετάπειστος εἰσέρχεται εἰς τὸ σπήλαιον (στ. 1247). Αἴφνης ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπανέρχεται μετὰ τοῦ Νεοπτολέμου, ὅστις ἀποδίδει τὰ τόξα τῷ Φιλοκτῆτῃ, ὃν καὶ πάλιν προσπαθεῖ νὰ πείσῃ (στ. 1547). Ἀλλὰ τούτου ἀδυνάτου ὄντος ἐμφανίζεται ὁ Ἡρακλῆς (στ. 1419), οὗ τοῖς λόγοις πεισθεὶς ὁ Φιλοκτῆτης ἀκολουθεῖ τοῖς πλέουσιν εἰς Ἴλιον.

Τοῦ δράματος πρωτεύουσα ἰδέα εἶναι ἡ σύγκρουσις τοῦ δικαίου τοῦ ἰδιώτου πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πόλεως.

ζ' *Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ*. Ὁ τυφλὸς Οἰδίπους ὀδηγούμενος ὑπὸ τῆς Ἀντιγόνης ἔρχεται εἰς τὸν Κολωνόν, ἔνθα παρὰ τινος τῶν ἐκεῖ Κολωνιατῶν ἐμποδίζεται νὰ μείνῃ ἐν τῷ ἄλσει τῶν Εὐμενίδων (στ. 36). Ἀλλ' ὁ Οἰδίπους δὲν πείθεται νὰ ἐξέλθῃ, διότι εἶναι πεπρωμένον ἐκεῖ ν' ἀποθάνῃ. Εἴτα ἔρχονται γέροντες Κολωνιάται, ἐξ ὧν ὁ χορὸς συνίσταται (στ. 117), οἵτινες μαθόντες, ὅτι εἶναι ὁ Οἰδίπους, κελεύουσιν αὐτόν, ὅπως τάχιστα ἀπέλθῃ (στ. 226). Τούτων γενομένων αἴφνης ἔρχεται ἡ Ἰσμήνη ἀγγέλλουσα, ὅτι ὁ Πολυνεΐκης ἐκδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἑτεοκλέους ἐλαύνει ἐπὶ τὰς Θήβας βοηθούμενος ὑπὸ συμμάχων. Προστίθῃσι δέ, ὅτι ἐδόθη χρησμός τοῖς Θεβαίοις, ἵνα ζητήσωσι τὸν Οἰδίποδα θανόντα ἢ ζῶντα (στ. 389), διότι ἡ ἐπικράτηςις τούτων ἐκ τούτου ἐξαρτᾶται. Ἐπὶ τοῦτο δ' ἔρχεται κατὰ τὴν Ἰσμήνην ὁ Κρέων, ὅπως τὸν Οἰδίποδα οἰκίσῃ ἐγγὺς τῆς χώρας τοῦ Κάδμου, ἀλλ' ὁ Οἰδίπους δηλοῖ, ὅτι οὐδέποτε θέλουσι γαίνει κύριοι αὐτοῦ (στ. 408). Ὁ Οἰδίπους παρὰ τοῦ Θεσέως ἐλθόντος ζητεῖ προστασίαν, ἣν οὗτος ὑποσχεθεὶς ἀπέρχεται καὶ ὁ χορὸς ὑπερήφανος διὰ τὴν παρεχομένην τῷ ἱκέτῃ προστασίαν ὕμνεῖ τὸν δῆμον καὶ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν (στ. 668).

Μετ' ὀλίγον ἔρχεται ὁ Κρέων, ὅστις μὴ δυνηθεὶς διὰ τῆς ποινηρίας ν' ἀπαγάγῃ τὸν Οἰδίποδα, ἀπάγει βίᾳ τὰς θυγατέρας αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Θεσεὺς μαθὼν τοῦτο ἐλευθεροῖ τὰς παρθένους (στ. 700).

1100) καὶ κομίζει τὴν εἰδήσιν, ὅτι συγγενὴς τοῦ Οἰδίποδος ἐκάθισεν ἐκείτης εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Ὁ Οἰδίπους ἐννοήσας, ὅτι οὗτος εἶναι ὁ Πολυνείκης, ἀρνεῖται νὰ δεχθῇ τοῦτον (στ. 1175), πείθεται δ' ὅμως ὑπὸ τῆς Ἀντιγόνης. Ὁ Πολυνείκης πειρᾶται νὰ λάβῃ ἄρωγόν τὸν πατέρα κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ, ἀλλ' ὁ πατὴρ λέγει πικροὺς κατὰ τοῦ υἱοῦ λόγους, μαντεύεται δ' αὐτῷ, ὅτι δὲν θέλει ἐκπορθῆσαι τὰς Θήβας, ἀλλὰ θέλει φονευθῆ, ὡς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ (στ. 1374). Τοῦ Πολυνείκου ἀπελθόντος ἀκούονται κεραυνοὶ Διός, ἄγγελοι τοῦ θανάτου τοῦ Οἰδίποδος, οἱ σὺν μετακαλεῖται τὸν Θησέα καὶ πολλὰ ἀγαθὰ τοῖς φιλοξένοις Ἀθηναίοις εὐξάμενος δεικνύει τούτῳ μόνῳ τὴν ὁδόν, δι' ἧς θὰ κατέλθῃ εἰς τὸν Ἀθῆναι. Συμβουλευεῖ δ' αὐτῷ, ἵνα μηδενὶ ἄλλῳ τὸν χῶρον τοῦτον δείξῃ ἢ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ (στ. 1522) καὶ γίνεται ἀφανής. Τελευταῖον ὁ Θησεὺς παραμυθεῖται ταῖς ὀδυρομέναις τοῦ Οἰδίποδος θυγατράσιν ὑπισχνούμενος, ὅτι θέλει πέμψῃ ταύτας εἰς Θήβας (στ. 1774).

Τοῦ δράματος πρωτεύουσα ἰδέα εἶναι ἡ δικαίωσις τοῦ *Οἰδίποδος* καὶ ἡ τῶν ἀδικησάντων τοῦτον τιμωρία.

γ'

§ 13. Εὐριπίδης.

Κατὰ τὴν λαμπρὰν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ἐν Σαλαμῖνι ἐνίκων τοὺς Πέρσας, ἐγεννᾶτο ἐν τῇ νήσῳ ὁ Εὐριπίδης, ὁ τρίτος τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος τραγικός. Ὁ πατὴρ τοῦ Εὐριπίδου ὠνομάζετο Μνήσαρχος καὶ ἦν κάπηλος, ἡ δὲ μήτηρ Κλειτὴ λαχανόπωλις οὔσα. Νέος ὢν ἡσχολήθη περὶ τὴν φιλοσοφίαν καὶ σοφιστικὴν γενομένης μαθητὴς τοῦ Ἀναξαγόρου, τοῦ Προδίκου καὶ Πρωταγόρου καὶ ἐταῖρος τοῦ Σωκράτους. Τοῦτο δὲ μαρτυροῦσι καὶ αἱ τραγῳδαὶ αὐτοῦ, μεστὰι οὔσαι γνωμικῶν καὶ φιλοσοφημάτων, διό ὁ ἀπὸ σκηρῆς φιλόσοφος ἐπεκλήθη. Ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ ὁ ποιητὴς ἐγένετο δυστυχὴς, διότι καὶ αἱ δύο γυναῖκες, ἃς ἔλαθεν, ὑπῆρξαν οὐχὶ ἐντιμοί. Οὗτος ἀπέσχεν ὅλως τῶν πολιτικῶν, σκυθρωπὸς δ' ὢν καὶ βαρύθυμος ἀπεμακρύνετο, ὡς λέγεται, τῆς τύρβης τοῦ κόσμου καὶ ἔζη βίον μονήρη ἀσχολούμενος περὶ μελέτας. Περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου αὐτοῦ προσκλήθει ἐπὶ τοῦ φιλομούσου Ἀρχελάου μετέβη παρ' αὐτῷ εἰς

Πέλλαν, ὅπου ἔτυχεν ὑπὸ τούτου δαψιλῶν τιμῶν. Τοῦτο δ' ὅμως, ὡς φαίνεται, ἤγειρε τὸν φθόνον τῶν αὐλικῶν, οἵτινες παρεσκεύασαν αὐτῷ οἰκτρὸν θάνατον ἐπελθόντα τῷ 406 π. Χ. ἐκ τῶν δηγμάτων κυνηγετικῶν κυνῶν ἐπίτηδες κατ' αὐτοῦ ἀφεθέντων. Οὕτως ὁ ποιητὴς ἐτάφη ἐν Μακεδονίᾳ· ἀλλ' ὅμως ὑπῆρχεν αὐτοῦ κenoτάφιον ἐν Ἀθήναις, ἐφ' οὗ ἦτο ἐπιγεγραμμένον ἐπίγραμμα ποιηθὲν ἴσως ὑπὸ τοῦ Θουκιδίδου·

*Μνήμα μὲν Ἑλλὰς ἅπασα Εὐριπίδου· ὁστέα δ' ἴσχει
γῇ Μακεδῶν· ἡ γὰρ ἐδέξατο τέρμα βίου.*

*Πατρίς δ' Ἑλλάδος Ἑλλὰς Ἀθῆναι· πλεῖστα δὲ Μούσαις
τέρψας ἐκ πολλῶν καὶ τὸν ἔπαινον ἔχει.*

Εἰκοσιπενταετὴς εἶχε διαγωνισθῇ, ἐνίκησε δ' ὅμως τὸ πρῶτον τῷ 442 π. Χ. Ὁ Εὐριπίδης σπανίως ἠξιοῦτο τοῦ ἄθλου, διότι πρὸς τῇ ἀνωτέρω νίκη ἐνίκησεν ἔτι τετράκις μόνον καὶ ἅπαξ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ.

Ἀπὸ τῆς δραματικῆς τέχνης τοῦ Εὐριπίδου λείπει τὸ τέλειον τῆς δραματικῆς τέχνης τοῦ Σοφοκλέους. Οὕτως οἱ πρόλογοι αὐτοῦ δὲν ἔχουσι τὸ δραματικὸν τῶν προλόγων τοῦ Σοφοκλέους, ἀλλ' εἶναι ἀπλοὶ καὶ ἐκτενεῖς μονόλογοι, ἐν οἷς θεὸς ἢ ἥρως ἢ ἄλλο τι πρόσωπον προδιδάσκει τοὺς θεατὰς τὴν ὑπόθεσιν. Οὕτως ἐλλείπει τὸ ἀπροσδόκητον, ὁ θεατὴς πολλάκις προγινώσκει τὴν λύσιν καὶ ἀπόλλυσιν ἐκ τούτου τὸ διαφέρειν. Πρὸς δὲ πολλάκις οἱ πρόλογοι εἶναι κατὰ τὸν αὐτὸν τύπον πεπονημένοι καὶ μηδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς τὴν πρᾶξιν τοῦ δράματος, ἀλλ' εἶναι προσκεκολλημένοι ὡς παραρτήματα, ὡς π. χ. ἐν τῇ *Ἑκάβῃ*. Ἐν γένει δὲ ἐν τοῖς προλόγοις τοῦ Εὐριπίδου ὑπάρχει διαφορὰ, ἀλλὰ χεῖριστοι εἶναι ἐκεῖνοι, ἐν οἷς πρόσωπα ἄσχετα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ποιοῦσι μακροὺς προλόγους.

Πρὸς δὲ ἐν τῇ πλοκῇ τοῦ μύθου ὑστερεῖ τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους, διότι παρ' αὐτῷ διασπᾶται πολλάκις ἡ ἐνότης τῆς τραγῳδίας ὡς ἐν τῇ *Ἑκάβῃ*, *Ἀνδρομάχῃ* καὶ ταῖς *Τρωάδαι*. Πλέκει δὲ πολλάκις τὸν μῦθον οὕτως, ὥστε δὲν δύναται τοῦτον νὰ λύσῃ διὰ τῆς φυσικῆς προόδου τῆς πράξεως, ἀλλὰ μεταχειρίζεται τὸν ἀπὸ μηχανῆς θεόν. Πράττει δὲ τοῦτο πολλάκις καὶ ἐκεῖ, ἐνθα ἡ λύσις ἄνευ τοιοῦτου βοηθήματος ἡδύνατο φυσικῶς νὰ ἐπιτευχθῇ. Οὕτως ἐν τῇ *Μηδείᾳ* ἡ ἥρως φεύγει δι' ἄρματος ἐκ Κορίνθου πεμφθέντος ὑπὸ

τοῦ Ἥλιου, ἐνῶ ἡδύνατο αὐτὴ νὰ κατορθώσῃ τοῦτο, πολυμήχανος οὕτα, δι' οἰουδήποτε ἄλλου φυσικοῦ μέσου. Ἐνίοτε δὲ παρ' αὐτῷ παρὰ τὴν δραματικὴν τέχνην ἡ λύσις εἶναι τοιαύτη, ὥστε οἱ μοχθηροὶ ἐκ δυστυχίας μεταπίπτουσιν εἰς εὐτυχίαν, ὡς ἡ Μήδεια ἐν τῷ φερωνύμῳ δράματι. Ἐπειδὴ δὲ τὰς τραγωδίας αὐτοῦ ὁ Εὐριπίδης κατεβίβασεν ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ἠθικοῦ ιδεώδους, εἰς ὃ εἶχεν ἀναβιβάσει αὐτὴν ὁ Αἰσχύλος καὶ ὁ Σοφοκλῆς, εἰς τὴν γυμνὴν πραγματικότητα τοῦ καθημερινοῦ βίου, ἐταπείνωσε τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος εἰς χαρακτῆρας κοινῶν καὶ φαύλων ἀνθρώπων διακρινόμενων οὐχὶ διὰ τὰ ιδεώδη αὐτῶν ἠθικὰ ἐλατήρια, ἀλλὰ διὰ τὴν πανουργίαν καὶ τὰ ἀκρατῆ αὐτῶν πάθη, ἅτινα παράγουσιν ἁμαρτήματα ἐπαγόμενα τιμωρίαν οὐχὶ τῆς θείας δικαιοσύνης, ἀλλὰ τῶν ἀνθρώπινων ἐπίσης παθῶν. Οὕτω λοιπὸν παρ' Εὐριπίδῃ τὰ τε ἁμαρτήματα καὶ ἡ ἐπερχομένη ἐξ αὐτῶν τιμωρία ἐξ ἀχαλινώτων παθῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως προέρχονται. Τοῦτο δ' ὅμως δὲν συμβαίνει παρὰ Σοφοκλεῖ, παρ' ᾧ τὰ ἐλατήρια τῶν ἁμαρτημάτων εἶναι πάντοτε ἠθικαὶ τάσεις, ἡ δὲ τιμωρία θεία δικαιοσύνη. Προῆλθε δὲ τοῦτο παρ' Εὐριπίδῃ ἔθνη μὲν ἐκ τῆς τάσεως, ἣν οὗτος εἶχε ν' ἀπεικονίζῃ οὐχὶ τὰ ἠθικὰ πρότυπα τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ τὴν μεστὴν παθῶν, πολιτικῆς ἀστασίας καὶ ἠθικῆς διαφθορᾶς κατάστασιν τοῦ παρόντος, ἔθνη δὲ διότι παρ' αὐτῷ δὲν ἀπαντᾷ ἡ ἐδραία θρησκευτικὴ πίστις τοῦ Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους, ἀλλὰ κηρύσσονται ἀντιθρησκευτικαὶ ιδέαι χωροῦσαι πολλάκις μέχρις ἀρνήσεως τῶν ἀρχαίων ἐθνικῶν θεοτήτων.

Γνωρίζων δὲ καλῶς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν περιγράφει τὰ ἀναπτυσσόμενα πάθη μετ' ἀληθείας καὶ δυνάμειως συγκινοῦσας τοὺς θεατάς. Ἐνεκεν δὲ τῶν τραγικωτάτων σκηνῶν, αἵτινες παρ' αὐτῷ ἀπαντῶσι, *τραγικώτατος* πάντων ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὠνομάσθη. Ἀλλ' ὁ Εὐριπίδης ὑπὲρ πᾶν ἐμελέτησε τὰ συναισθήματα, τὰ πάθη καὶ τὰς ἐλλείψεις τῶν γυναικῶν, ὅς καθόλου ἐξαίρει ὑπὲρ τοὺς ἄνδρας, διότι παρ' αὐτῷ οὗτοι μὲν ἔχουσιν ἀσθενὲς ἦθος, ἔκειναι δὲ ἰσχυρὰν θέλησιν. Ἐν τῇ ἀποκαλύψει δ' ὅμως τῶν γυναικείων ἐλλείψεων δὲν παρίσταται ἡρεμος παρατηρητὴς τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ μετὰ τοσούτου πάθους ἀποκαλύπτει πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν θεατῶν τὰς ἐλλείψεις αὐτῶν, ὥστε ἕκαστος πιστεύει, ὅτι οὗτος ἐκ τοῦ σύνεγγυς εἶδε ταύτας καὶ δὴ ἐν τοῖς ἰδίῳις ἀτυχήμασιν. Ἀλλ' ὅμως ὁ ποιητὴς ἔχει πα-

ραστήσει καὶ χαρακτῆρας γυναικῶν γενναίους, ὡς τὴν Ἰφιγένειαν, ἣτις προσφέρει ἑαυτὴν μετὰ γενναιότητος εἰς θυσίαν λέγουσα λόγους ὑψηλοῦς ¹⁾), τὴν Ἀλκυστιν καὶ ἐν Ἑκάδῃ τὴν Πολυξένην. ²⁾

Τὰ χορικά τοῦ Εὐριπίδου καθ' ἑαυτὰ ἐξεταζόμενα ἔχουσι μέγαν ποιητικὴν ἀξίαν καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐτιμῶντο. Γνωστὸν δ' εἶναι, ὅτι ἐν Σικελίᾳ αἰχμάλωτοι Ἀθηναῖοι ἄσαντες ἄσματα τοῦ τραγικοῦ τούτου ἔλαβον τροφὴν καὶ ὕδωρ ἢ ἐσώθησαν. Δὲν ἔχουσι δ' ὅμως ταῦτα στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς τραγωδίας οὐδ' ἐκφράζουσι τοῦ χοροῦ συναισθήματα ἐπὶ τοῖς πραττομένοις, ἀλλ' εἶναι ἐμβόλιμα, παρέχοντα μὲν ποικιλίαν ἐν τῇ τραγωδίᾳ, διασπῶντα δὲ ὅμως τὴν ἐνότητα ταύτης. Ἐπειδὴ δ' ὁ Εὐριπίδης θηρεύει πάθος, ἔχει πολλὰς μονωδίας. Αὗται δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι μεγάλας καὶ ὑψηλὰς ιδέας, τὴν ἔλλειψιν δ' ὅμως τούτην πειρᾶται, ὅπως ἀναπληρώσῃ διὰ ῥητορικῶν σχημάτων, συχνῶν ἐπαναλήψεων, παραχήσεων καὶ τῶν τοιούτων.

Ἀφοῦ τὰς πράξεις καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν ἡρώων καὶ ἡρωίδων ἐταπεινώσεν ὁ Εὐριπίδης εἰς τὸν κοινὸν πραγματικὸν βίον, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμβάλλῃ εἰς τὸ στόμα αὐτῶν γλῶσσαν μεγαλοπρεπῆ καὶ ὑψηλὴν, ἀλλὰ μετεχειρίσθη τὴν συνήθη τότε ἐν Ἀθῆναις, δι' ἣς ἐπέδρα οὐχὶ ἐπὶ τῆς διανοίας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς καρδίας τῶν θεατῶν, οὕς οὕτως ἐπλήρου ἠδονῆς. Τοιοῦτοτρόπως ἡ γλῶσσα τοῦ Εὐριπίδου ζητοῦντος μᾶλλον ν' ἀρσῇ τοῖς θεαταῖς ἢ νὰ ἐμπνεύσῃ αὐτοὺς ἥτο

¹⁾ Εἰς γ' ἀνὴρ κρείσσων γυναικῶν μυρίων ὄραν φάος
 Εἰ δ' ἐβουλήθη σῶμα τοῦμόν "Ἀρτεμις λαβεῖν,
 ἐμποδῶν γενήσομαι γ' ὡς θνητὸς οὖσα τῇ θεῇ ;
 ἀλλ' ἀμήχανον δίδωμι σῶμα τοῦμόν 'Ελλάδι.
 θύει', ἐκπορθεῖτε Τροίαν. Ταῦτα γὰρ μνημεῖά μου.
 διὰ μακροῦ καὶ παῖδες οὗτοι καὶ γάμοι καὶ δόξ' ἐμή.
 Βαρβάρων δ' "Ελλήνας ἄρχειν εἰκός, ἀλλ' οὐ βαρβάρους,
 μῆτιρ, 'Ελλήνων τὸ μὲν γὰρ δοῦλον, οἱ δ' ἐλευθεροί.

(Ἰφιγ. ἐν Αὐλιδ. στιχ. 1391).

²⁾ θάρσει· πέτρωντας τὸν ἐμὸν ἰκέσιον Δία·
 ὡς ἔφημαί γε τοῦ τ' ἀναγκαίου χάριν
 θανεῖν τε χρῆζουσ'· εἰ δὲ μὴ βουλήσομαι,
 κακὴ φανοῦμαι καὶ φιλόψυχος γυνή.
 εἰ γάρ με δεῖ ζῆν· ἢ πατὴρ μὲν ἦν ἀναξ
 Φρυγῶν ἀπάντων· τοιότ' μοι πρῶτον βίον· ('Εκάδ. στιχ. 349).

εὐηχος, χαρίεσσα, σαφής, ἀκριβής, εὖρους μετὰ γλαφυρᾶς καὶ καλῆς κατασκευῆς τῶν προτάσεων καὶ ἐν γένει μεστή ῥητορικοῦ κόσμου καὶ γνωμικῶν ῥήσεων. Διὰ τοῦτο οὐ μόνον συνεφώνει πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν συγχρόνων αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων ἐξήσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι ἐθεώρουν τοῦτον ἀνώτατον ὅλων τῶν τραγικῶν.

§ 14. Σωζόμενα τοῦ Εὐριπίδου δράματα.

Ὁ Εὐριπίδης ἐποίησεν ἐνενήκοντα καὶ δύο δράματα, ἐξ ὧν διατηρήθησαν δέκα καὶ ἐννέα.

α'. *Ἀλκυστις*. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ, οὗ ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Φεραῖς τῆς Θεσσαλίας, ἡ εὐγενὴς τὸν χαρακτῆρα Ἀλκυστις θνήσκει ἀντὶ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Ἀδμήτου, ὅστις νοσήσας ἐμελλε ν' ἀποθάνῃ, εἰ μὴ ἄλλος ἀντ' αὐτοῦ ἀπέθνησκειν. Ὁ Ἡρακλῆς ὅμως ξενιζόμενος παρὰ τῷ Ἀδμήτῳ ἐνεδρεύει τὸν θάνατον καὶ ἀρπάσας τὴν ἡρώϊδα ἄγει πάλιν αὐτὴν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀδμήτου.

Τὸ δράμα τοῦτο δὲν εἶναι κυρίως τραγωδία, ἀλλὰ τραγικοκωμωδία, διότι πρὸς τῷ εὐγενεῖ καὶ ἰδεώδει χαρακτῆρι τῆς ἡρώϊδος Ἀλκυστιδος παρίσταται ὁ πολὺ εὐθυμος καὶ παιδαριώδης χαρακτῆρ τοῦ Ἡρακλέους.

β'. *Μήδεια*. Τῆς τραγωδίας ταύτης ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Κορίνθῳ. Ἡ Μήδεια, ἥτις ἐξ ἔρωτος ἠκολούθησέ τῷ Ἰάσωνι ἐκ τῆς Κολχίδος εἰς Κόρινθον, μέλλουσα νὰ ἐκδιωχθῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐκ τῆς Κορίνθου, διότι ὁ Ἰάσων τοὺς ὅρκους παραβάς ἐμνηστεύσατο τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Γλαύκην, αἰτεῖται διαμονὴν μιᾶς μόνον ἡμέρας ἐν τῇ χώρᾳ. Τούτου δ' ἐπιτευχθέντος ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ φονεύει τὴν Γλαύκην διὰ δηλητηριώδους πέπλου καὶ στεφάνου, ἅτινα ἐπεμψεν αὐτῇ διὰ τῶν ἑαυτῆς παιδῶν δῶρον, καὶ τὸν πατέρα Κρέοντα σπένσαντα εἰς βοήθειαν τῆς θυγατρὸς Γλαύκης. Εἶτα δ' ἰδίᾳ χειρὶ κτείνει τὰ ἴδια αὐτῆς τέκνα πρὸς τιμωρίαν τοῦ ἀνδρὸς Ἰάσωνος καὶ ἐφ' ἑρματος πτερωτοῦ ἀπέρχεται εἰς Ἀθήνας, ὅπως συνοικήσῃ τῷ Αἰγεί.

Ἐν ταύτῃ τῇ τραγωδίᾳ δεικνύται, ὅτι ἡ προδοσία τοῦ ἀνδρὸς ἄγει τὴν γυναῖκα μέχρι μανίας.

γ'. *Ἰππόλυτος δευτέρος ἢ στεφανηφόρος*. Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Τροιζήνι, ἐνθα ὁ Θησεὺς εἶχε φύγει διὰ τὸν φόνον τοῦ Πάρι.

λάντος. Ὁ Θησεὺς ἐκ τῆς Ἰππολύτης ἔσχεν υἱὸν τὸν Ἰππόλυτον, πρὸς ὃν ἡσθάνετο ἀπαίσιον ἔρωτα ἢ δευτέρα γυνὴ τοῦ Θησεῶς Φαίδρα. Ἀλλ' ὁ ἀγνὸς Ἰππόλυτος ἀποκρούει τὸν ἔρωτα τοῦτον φρίσσων διὰ τὸ κακόηθες τοῦ γυναικείου φύλου. Τούτου ἕνεκα ἡ Φαίδρα ἀπάγχεται καὶ ἐπὶ τοῦ τραχήλου αὐτῆς εὐρίσκεται ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Θησέα, δι' ἧς καταγγέλλει τὸν Ἰππόλυτον ὡς τολμήσαντα κατ' αὐτῆς φθορὰν καὶ ἐπιβουλὴν. Ὁ Θησεὺς πιστεύσας τῇ συκοφαντίᾳ ἀποδιώκει τὸν υἱὸν εὐχόμενος τῷ Ποσειδῶνι, ὅπως φονεύσῃ τοῦτον. Ὄντως ὁ Ἰππόλυτος φεύγει καὶ μετὰ τοῦτο ἄγγελος κομίζει τῷ πατρὶ τὴν εἰδήσιν, ὅτι ὁ υἱὸς ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος. Ὁ πατὴρ ἐξωργισμένος χαίρει, ἀλλ' ἡ Ἀρτεμος φανεροῖ τούτῳ τὴν ἀγνότητα τοῦ υἱοῦ καὶ ὁ δυστυχὴς πατὴρ θρηνεῖ, ἅτε αἰτία τοῦ θανάτου γενόμενος.

δ'. *Ἡρακλεῖδαι*. Οἱ Ἡρακλεῖδαι καταδιωκόμενοι ὑπὸ τοῦ Εὐρυσθεῶς καταφεύγουσιν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα εὐρίσκουσιν ἄσυλον. Ἀλλ' ὁ Εὐρυσθεὺς ἐγείρει πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἀπαιτῶν τὴν παράδοσιν τῶν Ἡρακλειδῶν. Δοθέντος δὲ χρησμοῦ, ὅτι χάριν τῆς νίκης πρέπει νὰ θυσιάσωσι νέαν εὐγενῆ, προσφέρει ἑαυτὴν μετὰ γενναιότητος εἰς θυσίαν ἢ θυγάτηρ τοῦ Ἡρακλέους Μακαρία καὶ ὁ Εὐρυσθεὺς ἡττᾶται συλληφθεὶς αἰχμάλωτος παρὰ τὰς Σκειρωνίδας πέτρας.

Εν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ ὁ ποιητὴς ἐξαίρει τὴν μεγαλοφροσύνην τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐξορειδίζει τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν Ἡρακλειδῶν τῆς Πελοποννήσου, οἵτινες ἐστρατεύοντο ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου κατὰ πόλιν εὐεργετίδος.

ε'. *Ἰκέτιδες*. Τοῦ δράματος τούτου, ὅπερ οὕτως ἐκλήθη ἐκ τοῦ χοροῦ συνισταμένου ἐκ τῶν μητέρων τῶν Ἀργείων λοχαγῶν τῶν πεσόντων ἐν Θήβαις, ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Ἐλευσίνι παρὰ τὸν βωμὸν τῆς Δήμητρος. Αἱ ἰκέτιδες παρακαλοῦσι τὸν Θησέα, ὅπως διὰ τῆς βοηθείας αὐτοῦ ἐπιτύχωσι τῆς ταφῆς τῶν υἱῶν. Ὁ Θησεὺς καὶ ὑπὸ τῆς μητρὸς Αἰθρας πεισθεὶς κηρύσσει πόλεμον τοῖς Θηβαίοις, οὓς καταβάλλει καὶ λαμβάνει τὰ πτώματα τῶν λοχαγῶν. Ταῦτα καίονται καὶ ἡ σποδὸς αὐτῶν παραδίδεται τῷ Ἀδράστῳ καὶ ταῖς ἰκέτισιν, ἀφοῦ ὁ Ἀδραστος ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀργεὺς ὤμοσεν, ὅτι οὐδέποτε θέλουσι πολεμήσει κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ θέλουσι συμμαχήσει μετ' αὐτῶν κατὰ τῶν στρατευσαμένων ἐπὶ ταύτην τὴν πόλιν.

Καὶ ἐν τῷ δράματι τούτῳ σκοπεῖται τὸ ἰγκώμιον τῶν Ἀθηναίων.
 5'. Ἀνδρομάχη. Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Φθίᾳ καὶ ὁ χορὸς συνίσταται ἐκ Φθιωτίδων γυναικῶν. Ἡ Ἀνδρομάχη, ἥτις ἐδόθη μετὰ τὴν ἄλυσιν τῆς Τροίας γέρας τῷ Νεοπτολέμῳ, καταδιώκεται ὑπὸ τῆς συζύγου τοῦ Νεοπτολέμου Ἑρμιόνης, ἥτις μεταπέμπεται τὸν πατέρα αὐτῆς Μενέλαον, ἵνα φονεύσῃ ταύτην. Ἀλλὰ σφίζει τὴν Ἀνδρομάχην ὁ Πηλεΐδης, ὅστις ἐλθὼν ἀναγκάζει τὸν Μενέλαον ν' ἀπέλθῃ. Τοῦτου δ' ἀπελθόντος ὁ Ὀρέστης, ὅστις εἶχε ζητήσει τὴν Ἑρμιόνην, ἀπάγει ταύτην καὶ δι' ἀγγέλου γίνεται γνωστόν, ὅτι οὗτος μετὰ τῶν Δελφῶν ἐφόνευσεν τὸν Νεοπτόλεμον. Ἐνῷ δ' ὁ Πηλεΐδης θρηνεῖ τὸν θάνατον τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ, ἐπιφαίνεται ἡ Θέτις, ἥτις συμβουλεύει τῷ ἀνδρί, ὅπως τὸ μὲν πτώμα τοῦ Νεοπτολέμου θάψῃ παρά τῇ Πυθικῇ ἐσχάρᾳ τῶν Δελφῶν, τὴν δ' Ἀνδρομάχην πέμψῃ εἰς Μολοσσίαν. Ἐν τέλει ἡ θεὰ λέγει, ὅτι θέλει καταστήσῃ αὐτὸν ἀθάνατον, ὅπως συνοικῇ αὐτῇ ἐν τοῖς οἴκοις τοῦ Νηρέως.

Ἡ τραγωδία αὕτη ὑπαινίσσεται σύγχρονα πολιτικὰ γεγονότα ἀναφερομένη εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες ἐξαπατηθέντες ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἄλλα εἶπον ἐν τῇ βουλῇ καὶ ἄλλα ἐν τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων.

ζ'. Ἑκάβη. Τοῦ δράματος τούτου ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν τῇ Χερρονήσῳ τῇ ἀντικρὺ τῆς Τροίας κειμένη, ὁ δὲ χορὸς συνίσταται ἐκ γυναικῶν αἰχμαλωτίδων. Ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ παρίστανται αἱ ἄλλεπάλληλοι συμφοραὶ τῆς γηραιᾶς Ἑκάβης συζύγου τοῦ Πριάμου. Π θυγάτηρ αὐτῆς Πολυξένη ἀποσπᾶται ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεως, ὅπως θυσία τῷ τάφῳ τοῦ Ἀχιλλέως προσεναχθῇ, καὶ ὁ νεώτατος τῶν υἱῶν Πολύδωρος φονεύεται ὑπὸ τοῦ ἀπλήστου βασιλέως τῶν Θρακῶν Πολυμήστορος καὶ ῥίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν. Τὸν Πολυμήστορα δ' ὅμως ἡ Ἑκάβη ἐκδικεῖται φονεύσασα τὰ τέκνα αὐτοῦ καὶ τυφλώσασα αὐτὸν τὸν ἴδιον.

η'. Ἴων. Ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος ὑπόκειται ἐν Δελφοῖς. Ὁ Ἴων ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Κρεούσης θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηναίων Ἐρεχθέως. Τοῦτον γεννηθέντα ἡ μήτηρ ἐξέθηκεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ὁ Ἑρμῆς ἤνεγκεν εἰς Δελφούς, ὅπου ἀνατραφεὶς ἐγένετο νεωχόρος τοῦ ναοῦ. Ἐνταῦθα μετὰ χρόνον ἐγένετο ἡ ἀναγνώρισις καὶ ἀνεύρεσις τῶν ἀληθινῶν αὐτοῦ γονέων. Ἐνῷ δ' οἱ ἀναγνώ-

μισθάντες ἐτοιμάζονται ν' ἀπέλθωσιν εἰς Ἀθήνας, ἢ Ἀθηνᾶ πεμφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος συμβουλευεῖ τῇ Κρεοῦσῃ, ὅπως ἐγκαταστήσῃ τὸν Ἴωνα εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ δρᾶμα ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀρχηγέτην τῶν Ἰώνων Ἴωνα. Διὰ τούτου ὁ ποιητὴς θέλει νὰ κολακεύσῃ τοὺς Ἀθηναίους σεμνυνομένους ἐπὶ αὐτοχθονισμῷ.

θ'. *Ἡρακλῆς μαινόμενος.* Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Θήβαις. Ὁ Ἡρακλῆς μετὰ τὴν ἐκπόνησιν τῶν ἄλλων ἄθλων τελευταῖον κατέβη εἰς Ἄδου. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖ πολὺν χρόνον διέμεινεν, ἐπιστεύθη, ὅτι ἔθανεν. Στάσεως δ' ἐγερθείσης ἦλθεν ὁ Λύκος ἐξ Εὐβοίας, ὅστις φονεύσας τὸν Κρέοντα τὸν βασιλέα τῶν Θηβαίων καὶ πενθερόν τοῦ Ἡρακλέους ἔλαβε τὴν βασιλείαν. Μετὰ τοῦτο δὲ πειράται οὗτος νὰ φονεύσῃ τὸν Ἀμφιτρώνα τὸν πατέρα τοῦ Ἡρακλέους, τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Μεγάραν καὶ τὰ τέκνα. Ἄλλ' αἰφνης ἐπιφανεῖς ὁ Ἡρακλῆς σφῆζει τοὺς φιλτάτους καὶ τιμωρεῖ τὸν ἐχθρόν διὰ φόνου. Ἄλλ' ἢ Ἡρα ἐμβάλλει τῷ Ἡρακλεῖ λύσσαν, ἐξ ἧς μανιώδης γενόμενος φονεύει τὰ ἴδια τέκνα καὶ τὴν γυναῖκα. Μετὰ ταῦτα δὲ εἰς ἑαυτὸν γενόμενος διανοεῖται ν' αὐτοκτονήσῃ, ἀλλ' ἔρχεται ὁ Θησεύς, ὅστις προτείνει αὐτῷ, ὅπως ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας καὶ ἀγνίσῃ ἑαυτὸν ἐκ τοῦ μιάσματος διὰ καθαρμῶν.

ι'. *Τρωάδες.* Ἐν τῷ δράματι τούτῳ ἐκτυλίσσονται θλιβεραὶ σκηναὶ τοῦ οἴκου τοῦ Πριάμου ἐπακολουθήσασαι τῇ ἀλώσει τῆς Τροίας, ἥτις ἐν τέλει πυρπολεῖται ὑπὸ τῶν ἀποπλεόντων Ἑλλήνων.

ια'. *Ἡλέκτρα.* Ὁ μῦθος τοῦ δράματος τούτου εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ παρὰ τοῖς τρισὶ τραγικοῖς καὶ μόνον ἡ ἐκτέλεσις κατὰ τι διαφέρει. Ἡ Κλυταιμνήστρα φονεύεται ὑπὸ τῶν παίδων αὐτῆς Ὀρέστου καὶ Ἡλέκτρας, ἣν λαμβάνει σύζυγον κατὰ παρακέλευσιν τῶν Διοσκόρων ὁ Πυλάδης, ὁ δὲ Ὀρέστης ἀπέρχεται εἰς Ἀθήνας, ὅπως δικασθῇ πρὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου.

ιβ'. *Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις.* Ὁ Ὀρέστης μετὰ τὸν φόνον τῆς μητρός, ἔλαβε τὸν χρησμὸν παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἵνα κομίσῃ τὸ ἐν Ταύροις ξόανον τῆς Ἀρτέμιδος, ὅπως ἀπαλλαγῇ τῆς νόσου. Ἐλθὼν δ' οὗτος μετὰ τοῦ Πυλάδου συλλαμβάνεται καὶ προσάγεται τῇ ἀδελφῇ Ἰφιγενείᾳ πρὸς θυσίαν. Ἐνταῦθα γίνεται ἡ ἀναγνώρισις τῶν ἀδελφῶν καὶ ἡ Ἰφιγένεια διὰ δόλου λαβοῦσα τὸ ξόανον ἀπέρχεται

μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τοῦ Πυλάδου διὰ πλοίου. Ἐνῷ δ' ὁ Θόας ὁ βασιλεὺς τῶν Ταύρων καλεῖ τοὺς πολίτας εἰς δίωξιν τῶν ἀρπάγων, ἡ Ἀθηνᾶ ἐπιφανείσα κωλύει τοῦτο λέγουσα, ὅτι ταῦτα πάντα ἐγένοντο κατὰ χρησμὸν τοῦ Λοξίου. Τοῦτο ἀκούσας ὁ Θόας οὐ μόνον πείθεται, ἀλλὰ καὶ ὑπισχνεῖται, ὅτι θέλει πέμψει εἰς Ἑλλάδα τὰς Ἑλληνίδας, αἵτινες ἀπετέλουν τὸν χορόν.

Ἡ τραγωδία αὕτη τοῦ Εὐριπίδου εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων. Ἐν ταύτῃ ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου εἶναι ἄμεμπτος καὶ οἱ χαρακτῆρες τοῦ δράματος εὐγενεῖς, ὡς ἐν οὐδεμιᾷ τραγωδίᾳ τούτου τοῦ τραγικοῦ, ἐξαίρεται δ' ἐν αὐτῇ ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη καὶ φιλία.

ιγ'. *Ἑλένη*. Τῆς τραγωδίας ταύτης ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Αἰγύπτῳ παρὰ τὸν τάφον τοῦ Πρωτέως. Ὁ ποιητὴς λαβὼν τὸν μῦθον παρὰ τοῦ Στρησιχόρου ἐποίησεν, ὅτι οὐχὶ ἡ Ἑλένη ἀπήχθη εἰς Τροίαν ὑπὸ τοῦ Πάριδος, ἀλλ' ἔμπνουν εἰδῶλον αὐτῆς. Αὕτη δ' ἡ Ἑλένη ἤχθη εἰς Αἴγυπτον [ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ πρὸς τὸν Πρωτέα σωφρονέστατον τῶν ἀνθρώπων. Ἐκεῖ ἔρχεται ὁ Μενέλαος ναυαγός, ὅπως αἰτήσῃται τροφήν, καὶ γίνεται ἡ ἀναγνώρισις τῶν συζύγων, οἵτινες δόλῳ ἀπέρχονται τῆς Αἰγύπτου.

ιδ'. *Ορέστης*. Ἡ σκηνὴ τῆς τραγωδίας ὑπόκειται ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ὁ Ὀρέστης διὰ τὴν μητροκτονίαν καὶ καθ' ὑποβολὴν τοῦ Τυνδάρεω κατεδικάσθη μετὰ τῆς Ἥλέκτρας εἰς θάνατον ὑπὸ τῶν Ἀργείων. Μετὰ τούτων θέλει νὰ συναποθάνῃ καὶ ὁ Πυλάδης προτείνων, ὅπως πρὸ τοῦ θανάτου φονεύσωσι τὴν Ἑλένην, εὐρισκομένην ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ἀλλ' αὕτη σφίζεται ὑπὸ τῶν θεῶν. Ἐνῷ δ' ὁ Ὀρέστης καὶ ὁ Πυλάδης προτίθενται νὰ φονεύσωσι τὴν Ἑρμιόνην καὶ ὁ μῦθος οὕτω περιπλέκεται, ἐπιφαίνεται ὁ Ἀπόλλων λέγων, ὅτι ἡ Ἑλένη ἐσώθη ἐν τῷ αἵθερι, ὅτι ὁ Ὀρέστης θέλει δικασθῇ ἐν τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ καὶ ὅτι μέλλει νὰ λάβῃ γυναῖκα τὴν Ἑρμιόνην καὶ ὁ Πυλάδης τὴν Ἥλέκτραν.

Ἡ τραγωδία αὕτη εἶναι ἐκ τῶν χειρίστων, ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου οὐχὶ ἄμεμπτος καὶ οἱ χαρακτῆρες ταπεινοὶ καὶ χυδαῖοι.

ιε'. *Φοίνισσαι*. Τὸν μῦθον τῆς τραγωδίας ταύτης ἐπραγματεύθησαν καὶ οἱ ἄλλοι δύο τραγικοὶ ποιηταί, ἀλλ' ὁ Εὐριπίδης διεσκεύασε τοῦτον. Οὗτος ἐν τῇ τραγωδίᾳ ταύτῃ περιέλαβεν ὅτι οἱ ἄλλοι ἐν πολλοῖς δράματι. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ περιλαμβάνεται ἡ πο-

λιορκία τῶν Θηβῶν, ἥ ἐποκολουθεῖ ἡ ἐκοισία σφαγὴ τοῦ Μενοικέως υἱοῦ τοῦ Κρέοντος πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος, ὁ φόνος τῶν στρατηγῶν τῶν πολιορκητῶν, ἡ ἀμοιβαία σφαγὴ τῶν δύο ἀδελφῶν Ἑτεοκλέους καὶ Πολυνείκευς, ἡ αὐτοκτονία τῆς Ἰσκάστης, ἡ ἀνάληψις τῆς βασιλείας ὑπὸ τοῦ Κρέοντος, ὅστις κελεύει τὸν Οἰδίποδα νὰ ἐξέλθῃ τῆς χώρας καὶ νὰ μείνῃ ὁ νεκρὸς τοῦ Πολυνείκευς ἄταφος, ἡ ἄρνησις τῆς γενναίας Ἀντιγόνης, ὅπως ὑπακούσῃ ταῖς ἀποφάσεσι τοῦ τυράννου, ἡ κατάνευσις αὐτῆς, ὅπως λάβῃ εἰς γάμον τὸν Αἴμωνα καὶ τέλος ἡ συνοδία αὐτῆς τοῦ γέροντος πατρός, ὅστις προλέγει αὐτῇ, ὅτι μέλλει ν' ἀποθάνῃ οὗτος ἐν Κολωνῷ. Ἐλαβε δὲ τὸ ὄνομα ἡ τραγωδία ἐκ τοῦ χοροῦ, ὅστις συνίσταται ἐκ Φοινισσῶν, ἃς οἱ Ἀγνορίδαι ἐπεμψαν ὡς ἀκροθίνιον τῆς ἀλώσεως τῆς Τύρου εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον. Αὗται λοιπὸν ἐκεῖσε ἀγόμεναι διήλθον διὰ Θηβῶν.

Ἡ τραγωδία αὕτη ἔχει σκηνικὰς ἀρετὰς καὶ πλοῦτον γινωμολογιῶν.

ις'. *Ἰφιγένεια ἐν Αἰλλῶνι*. Τὸ δράμα τοῦτο ἐνέχει τὸν μῦθον τῆς θυσίας τῆς Ἰφιγένειας πρὸς ἐξιλέωσιν τῆς Ἀρτέμιδος, ἥτις ἐκώλυε τὸν ἐπὶ Τροίαν πλοῦν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Ὁ Ἀγαμέμνων ἐν τῷ προλόγῳ εὐρίσκεται ἐν δεσνῇ ἀμηχανία, διότι ὁ Κάλχας ἐμάντευστο, ὅτι πρέπει νὰ θυσιάσῃ τὴν θυγατέρα τῇ Ἀρτέμιδι. Οὗτος πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ Μενελάου καλεῖ τὴν θυγατέρα Ἰφιγένειαν ὑπὸ πρόφασιν μὲν γάμου μετὰ τοῦ Ἀχιλλέως, πράγματι δὲ πρὸς θυσίαν. Τοῦ σκοποῦ δ' ὁμῶς τῆς προσκλήσεως ἀνακαλυφθέντος ἡ Κλυταιμνήστρα ἱκετεύει τὸν ἄνδρα, ὅπως φεισθῇ τῆς θυγατρὸς, τὸ αὐτὸ δὲ πράττει καὶ ἡ Ἰφιγένεια, ἥτις δ' ὁμῶς ἐπὶ τέλους ἀποφασίζει ν' ἀποθάνῃ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος λέγουσα γενναίους λόγους. Ἡ παρθένος πορεύεται πρὸς θυσίαν καὶ ὁ ἱερεὺς πλήττει αὐτήν, ἀλλ' ἀντὶ ταύτης εὐρέθη ἔλαφος ἀσπαίρουσα, ἣν ἡ Ἀρτεμις ἐπροτίμησεν, ὅπως μὴ τὸν βωμὸν μιάνῃ.

ιζ'. *Βάκχαι*. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ, οὗ ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Θήβαις, τιμωρεῖται ὁ Πενθεὺς ὑπὸ τοῦ Διονύσου. Τοῦτου εἰς μανίαν ἐμβαλόντος τὴν Ἀγαύην τὴν μητέρα τοῦ Πενθέως καὶ τὰς ἄλλας Βάκχας κατεσπάραξαν αὗται τὸν Πενθέα, διότι ἀπηνῶς τὴν λατρείαν ἐκείνου οὗτος κατεδίωκεν.

ιη'. *Ρῆσος*. Ἐν τῷ δράματι τούτῳ Ῥῆσος ὁ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν ἔρχεται ἐπίκουρος τῶν Τρώων λέγων ὑπερκόμπους καὶ ἀλαζονικούς λόγους. Ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Διομήδης εἰσελθόντες νύκτωρ εἰς τὸ

στρατόπεδον τῶν Τρώων, ὅπως τὸν Ἑκτορα φονεύσῃ κατὰ συμβουλήν τῆς Ἀθηνᾶς φονεύουσι τὸν Ῥήσον, διότι, ἂν οὗτος, ἐσφύζετο οὔτε τὸ δόρυ τοῦ Ἀχιλλέως οὔτε τὸ σάκος τοῦ Αἴαντος θά ἦτο ἱκάνον, ὅπως ἐκώλυε τὴν ἐκπόρθειν τοῦ ναυστάθμου.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ δράματος τούτου, ἐν ᾧ τιμωρεῖται ἡ ἀλαζονεία τοῦ Ῥήσου, ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐν τῇ Δολωνείᾳ τοῦ Ὀμήρου (Ἰλ. Κ.) ἐπεισόδιον τοῦ Ῥήσου.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου σφύζεται καὶ ἐν σατυρικόν, ὁ Κύκλωψ, τὸ μόνον ἐκ τοῦ εἵδους τούτου, ὅπερ διεσώθη μέχρις ἡμῶν ἀκέραιον. Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Σικελίᾳ πρὸ τοῦ ἄντρου τοῦ μονοθάλμου Κύκλωπος. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ δράματος τούτου, οὗ ὁ χορὸς συνίσταται ἐκ Σατύρων, εἰλημμένα εὔσα ἐκ τοῦ Ὀμήρου (Ὀδ. Ι.), ἀφορᾷ τὴν τύφλωσιν τοῦ μονοθάλμου Κύκλωπος ὑπὸ τοῦ πανούργου Ὀδυσσεως.

§ 15. Ἡ τραγωδία μετὰ τοὺς τρεῖς μεγάλους τραγικοὺς ποιητάς.

Καὶ σύγχρονοι τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου τραγικοὶ ποιηταὶ μνημονεύονται. Τούτων ἀπάντων τὰ δράματα ἀπώλοντο. Οὗτοι δὲν πρέπει νὰ ὑποταθῶσι πολὺ τῶν τριῶν κορυφαίων ὑποδεέστεροι, διότι οὐχὶ σπανίως πρὸς ἐκείνους διαγωνισθέντες ἐνίκησαν. Οἱ μετὰ ταῦτα δ' ὅμως τραγικοὶ ὑπελείποντο πολὺ ἐν τῇ δραματικῇ τέχνῃ. Οὗτοι ἦσαν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, υἱοὶ καὶ ἔγγονοι τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν, οἵτινες ἤσχουν ἐκ διαδοχῆς τὴν δραματικὴν τέχνην διατηροῦντες τοὺς τύπους καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν γεναρχῶν αὐτῶν. Οὗτοι οὐ μόνον τὰ τῶν γεναρχῶν δράματα ἐδίδασκον ἐν τῷ θεάτρῳ, ἀλλὰ καὶ ἴδια ἐποίησαν. Οὕτω μνημονεύονται ὡς ἀκόλουθοι τῷ ὑψηλῷ χαρακτῆρι τοῦ Αἰσχύλου ἐν τῇ δραματικῇ τέχνῃ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ *Βίων* καὶ *Εὐφορίων*, οὗ ὁ υἱὸς *Ἀστυδάμας* ἐτιμήθη διὰ χαλκοῦ ἀνδριάντος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων νικήσας ἐν δραματικῷ ἀγῶνι καὶ ἐπαινεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὡσαύτως διάδοχοι τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ χαρακτῆρος τούτου ἦσαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ *Ἰοφῶν* καὶ *Ἀρίστων*, νόθος υἱός, καὶ ὁ τούτου υἱὸς Σοφοκλῆς, ὅστις διεκρίθη ὡς τραγικός. Τὸν δὲ τοῦ Εὐριπίδου μαλακὸν χαρακτῆρα ἐμιμήθη ὁ υἱὸς ἢ μᾶλλον ἀνεψιὸς αὐτοῦ,

ὡς τὴν *Ἰφιγένειαν ἐν Αὐλίδι*, εἶτα δὲ ἴδια ἔργα.

Ἐκτὸς τῶν συγγενῶν τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ποιητῶν ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι πολυάριθμοι τραγικοὶ ποιηταί. Οὕτω μνημονεύεται ὁ *Ἴων* καὶ *Ἀχαιὸς* ὁ *Ἑρετριεύς*, ὅστις ζηλωτὴς τοῦ *Εὐριπίδου* ὦν ἡγάπα τὰς ἀντιθέσεις τοῦ *Γοργίου* καὶ τὰ ῥητορικὰ σχήματα. Καὶ ὁ *Κριτίας*, ὁ βδελυρώτατος τῶν τριάκοντα ἐποίει τραγωδίας καὶ ἄλλοι πολλοί.

Καὶ ἐπὶ τοῦ *Μ. Ἀλεξάνδρου* καὶ μετ' αὐτὸν ἡ τραγωδία ἦτο ἐν ἐνεργείᾳ. Οἱ ποιηταὶ μάλιστα ταύτης τῆς ἐποχῆς ἦσαν παραγωγικώτεροι, στερούμενοι δ' ὅμως δημιουργικῆς δυνάμεως ἐπειρῶντο, ὅπως τὴν ἑλλειψιν διὰ ῥητορικῶν σχημάτων καὶ φιλοσοφημάτων ἀναπληρώσωσιν. Μνημονούμεν δ' ἐνταῦθα, μεταξὺ πολυαρίθμων ἄλλως, τὴν ἐπὶ τῶν *Πτολεμαίων* ἀκμάσασαν τραγικὴν *Πλειάδα*, ἣν ἀπετέλουν *Σωσιφάνης* ὁ *Συρακόσιος*, *Σωσίθεος* ὁ *Ἀθηναῖος* (280 π. Χ.), *Ὀμηρος* ὁ *Βυζάντιος*, *Λυκόφρων* ὁ *Χαλκιδεὺς* ἐπὶ *Πτολεμαίου* τοῦ *Φιλαδέλφου*, *Ἀλέξανδρος* ὁ *Αἰτωλὸς*, *Φίλοχος* ὁ *Κερκυραῖος* καὶ *Διονυσιάδης*.

§ 16. Δευτερεύοντα εἶδη δραματικῆς ποιήσεως.

α' *Μῦμοι*. β' *Ἱλαροτραγωδία*. γ' *Βουκουλικὴ ποίησις*.

α'. Οἱ *Μῦμοι* ἐπενεόθησαν ὑπὸ τῶν *Σικελιωτῶν*, οἵτινες διεκρίνοντο ἐν τῇ ἀρχαιότητι διὰ τὴν κλίσιν αὐτῶν πρὸς τὴν μίμησιν. Οὗτοι ἐν τῇ πρώτῃ αὐτῶν μορφῇ συντεταγμένοι οὐχὶ ἐν στίχοις, ἀλλ' ἐν πεζῷ λόγῳ, ἐσκόπουν, ἵνα διὰ ζωηροῦ διαλόγου, ὅστις εἶναι σπουδαία αὐτῶν ἀρετὴ, πιστῶς καὶ ἀκριβῶς εἰκονίσωσι τοῦ καθημερινοῦ βίου πράξεις τῶν κατωτέρων κοινωνικῶν τάξεων. Ἦσαν δ' οὗτοι προωρισμένοι πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ οὐχὶ πρὸς διδασκαλίαν. Ἐπομένως κατὰ τὴν μορφήν κατὰσσονται περίπου εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν μετὰ τῶν διαλόγων τοῦ *Πλάτωνος*, ἐφ' οὗ μεγάλως ἐπέδρασαν οὗτοι. Διεμόρφωσε δὲ εἰς τέχνην τὰ φυσικὰ ταῦτα μιμήματα τῶν *Σικελιωτῶν Σόφρων* ὁ *Συρακόσιος*, ὅστις ἔζη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰσβολῆς τοῦ *Ξέρξου* ἐπὶ τὴν *Ἑλλάδα*. Τούτου οἱ *μῦμοι* γεγραμμένοι εἰς *Δωρικὴν* γλῶσσαν διηροῦντο εἰς *ἀνδρεῖους* καὶ *γυναικεῖους* κατὰ τὰ δρῶντα ἐν αὐτοῖς πρόσωπα.

Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀνευρέθη ἐν *Αἰγύπτῳ* πάπυρος περιέχων ἐπτά

μίμους τοῦ Ἡρώδα, ὅστις πιθανῶς Κῶος τὴν πατρίδα ὧν ἔζη κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρεωτικούς χρόνους. Οἱ μῦμοι τούτου ὀνομαζόμενοι *διδάσκαλος*, *ζηλότυπος*, *φιλιάζουσαι* ἢ *ιδιάζουσαι*, *Ἀσκληπιῶ ἀνατιθεῖσαι καὶ θυσιάζουσαι*, *σχυτεὺς κ.τ.λ.*, ἀνῆκουσιν εἰς τοὺς γυναικεῖους μίμους καὶ εἶναι γεγραμμένοι ἐν Ἰωνικῇ γλῶσσῃ. Μεταχειρίζεται ὅμως καὶ δωρισμούς τινας καὶ λέξεις σπανίας ἢ δημῶδεις (Παίστη-τόπος, ἐνθα παίζουσιν). Ἀπαντῶσι δὲ παρὰ τούτῳ καὶ ιδιάζοντες γραμματικοὶ τύποι (ὀρώρηκα-ἀκήκουκα), ἐν δὲ τῇ προσφῶδιᾳ ποιεῖται κατάχρησιν τῆς κράσεως καὶ ἐκθλίψεως. Μέτρον δὲ μεταχειρίζεται τὸν χωλίαμβον.

Ἐν ἐνὶ τῶν ἐπτὰ μίμων, τῷ Ἀσκληπιῶ ἀνατιθεῖσαι ἢ θυσιάζουσαι παριστᾷ γυναῖκα μετὰ φίλης καὶ ἥς θεραπαινῆς αὐτῆς προσφέρουσιν τῷ Ἀσκληπιῶ ἀλεκτρυόνα. Ἀφοῦ ἡ γυνὴ ζητεῖ συγνώμην, διότι ἄπορος οὔσα δὲν προσφέρει βοῦν ἢ σὺν, προστάσσει τὴν θεραπαινὴν ν' ἀναρτήσῃ παρὰ τὸ ἄγαλμα τῆς ὑγείας τὸ ἀνάθημα. Μετὰ τοῦτο δὲ αἱ γυναῖκες ἀσχολοῦνται ἐξετάζουσαι τὰ ἔργα τῆς τέχνης τὰ κείμενα ἐν τῷ προδόμῳ τοῦ ναοῦ. Ἐν τούτῳ ἐλθὼν ὁ νεωκόρος ἀγγέλλει τὴν αἰσίαν ἐκβασιν τῆς θυσίας καὶ εὐχεται τῷ Ἀσκληπιῶ ὑπὲρ αὐτῶν, τῶν συζύγων καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν. Αἱ γυναῖκες ὑποσχόμεναι, ὅτι θὰ ἐπανέλθωσι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, ὅπως καλυτέραν θυσίαν προσενέγκωσι τῷ θεῷ, προστάττει τὴν θεραπαινὴν νὰ διαμελίσῃ τὸν ἀλέκτορα καί, ἀφοῦ προσφέρῃ τὴν ἕνα πόδα εἰς τὸν νεωκόρον καὶ πλακοῦντας εἰς τὸν ὄφιν τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τὸ ὑπόλοιπον νὰ φέρῃ εἰς τὸν οἶκον.

β'. *Ἰλαροτραγωδία* ἢ *φλυαχογραφία*. Εὐρεταὶ τῆς ἰλαροτραγωδίας εἶναι οἱ ἄποικοι τῶν Σπαρτιατῶν Ταραντῖνοι, οἵτινες ὑπερεῖχον καὶ τῶν Συβαριτῶν κατὰ τὸ φιλήδονον καὶ τὸ ἡδυπαθές. Οὗτοι μὴ δυνάμενοι τὰ βίαια πάθη τῆς τραγωδίας νὰ ὑποφέρωσι συνεκέρασαν ταύτην καὶ οὕτω δόντες εὐθυμον καὶ γελοῖον χαρὰκτῆρα εἰς τὴν τραγωδίαν ἀπετέλεσαν τὴν *ἰλαροτραγωδίαν*, ἣτις κυρίως εἶναι παρῶδιᾶ τῆς τραγωδίας. Ταύτην εἰς τεχνικὸν εἶδος διεμόρφωσε *Πίνθα* ὁ Ταραντῖνος ζῶν ἐπὶ Πτολεμαίου τοῦ πρώτου.

γ'. *Βουκολικὴ ποίησις*. Ἡ βουκολικὴ ποίησις δὲν εἶναι ἀμιγὲς εἶδος ποιήσεως, ἀλλὰ σύμμικτον. Διότι κατὰ μὲν τὸ μέτρον ἀνήκει τῷ ἔπει, κατὰ δὲ τὸ εἶδος τῷ δράματι, ὡς περιέχον ἡ ἀδελφὴ τῶν ὁρών-

των προσώπων. Πρὸς δὲ καὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως μετέχει ἡ βουκολική ποίησις, διότι καὶ τὰ βουκολικά εἰδύλλια κατὰ τὸν χαρακτήρα πλησιάζουσιν εἰς τὴν ἐρωτικὴν ἐλεγείαν καὶ τὸ δακτυλικὸν ἐξάμετρον διὰ τοῦ ἐπωδοῦ ἢ ἀπλῶς διὰ τῆς ἐννόας εἰς μεζονα συστήματα ἢ στρεφὰς συνηνοῦντο. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως παρήχθη μὲν ἐκ τῶν δημῳδῶν ἀσμάτων, ἅπερ ἦδον οἱ ποιμένες κατ' ἐξοχὴν ἐν Σικελίᾳ καὶ ἄλλοι ἀγρόται πρὸς τιμὴν τῆς Ἀρτέμιδος, ἀνεπτύχθη δ' ὅμως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅπου ὁ κόρος τοῦ μαλθακοῦ καὶ ἀβροῦ βίου ἐγέννησεν ἀντίδρασιν πρὸς τοιοῦτον βίον καὶ ῥοπὴν πρὸς τὸν ἀπλοῦν καὶ ἀφελῆ τῶν ποιμένων βίον.

Ἡ βουκολικὴ ποίησις λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ ἐπικρατεστέρου, διότι οὐ μόνον βουκόλοι, ἀλλὰ καὶ αἰπόλοι, ποιμένες, γεωργοὶ καὶ αἱ κατώταται τάξεις τοῦ λαοῦ τῶν πόλεων εἰκονίζονται ἐν τοῖς εἰδυλλίοις, εἶναι τὸ μόνον εἶδος, ὅπερ αὐτοτελὲς καὶ πρωτότυπον ἐδημιουργήθη ἐπὶ τῶν Ἀλεξανδρεωτικῶν χρόνων. Διεμόρφωσε δὲ ταύτην τεχνικῶς ὁ Θεόκριτος ὡρελῆθεις ἐκ τῶν μίμων τοῦ Σώφρονος, ὧν τελειοποίησις εἶναι ἡ βουκολικὴ ποίησις. Ὁ Θεόκριτος γεννηθεὶς τῷ 315 π. Χ. ἐν Συρακούσαις ἐξῆλθε ὅτε μὲν ἐν Συρακούσαις, ὅτε δ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τιμώμενος ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῶν χωρῶν ἐκείνων Ἰέρωνος τοῦ Β' καὶ Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου. Ἐκ τῶν τριάκοντα ποιημάτων τοῦ Θεοκρίτου, ἅτινα ὀνομάζονται *Εἰδυλλία*, δηλ. μικρὰ ποιήματα, μικρὰ εἰκόνες τοῦ ποιμενικοῦ καὶ ἀγροτικοῦ βίου, μόνον τὰ δέκα καὶ πέντε εἶναι βουκολικά, δηλ. περιγραφὴ χαρακτήρων καὶ πράξεων ποιμενικῶν, ἐξ ὧν πάλιν τὸ θ' καὶ ιε', δηλ. ἡ *Φαρμακeutρία* καὶ αἱ *Ἀδωνιάζουσαι*, εἶναι κυρίως ἐστιχουργημένοι μῦμοι κατὰ μίμησιν τοῦ Σώφρονος, τὰ δ' ἄλλα παριστῶσιν ἄλλας σχέσεις τοῦ βίου. Ἀμφιβάλλεται δ' ὅμως ἐκ τούτων ἡ γνησιότης πολλῶν.

Ὁ Θεόκριτος ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ ποιμενικοῦ καὶ τῶν ἄλλων σχέσεων τοῦ βίου, ὡς εἰκονίζει, μιμεῖται πιστῶς τὴν φύσιν καὶ εἰσδύει εἰς τὰ μυχαίτατα τοῦ ἀγροτικοῦ βίου. Ἡ ποίησις αὐτοῦ μαγεύει διὰ τῶν θελημάτων τῆς φυσικῆς ἀληθείας, διότι τὰ πρόσωπα τῶν ποιημάτων αὐτοῦ εἶναι πραγματικοὶ ἄνθρωποι καὶ οὐχὶ προσωπεῖα τεχνηέντως κεκρυμμένου σκοποῦ, ὡς παρὰ Βιργιλίῳ, ὅστις ἐν τοῖς βουκολικοῖς ποιήμασι δὲν σκοπεῖ, ὅπως ἀπεικονίσῃ τὸν βίον τῶν

Γλῶσσα τοῦ Θεοκρίτου εἶναι ἡ νέα Δωρική καὶ μάλιστα ὁ διαλεκτικὸς καὶ Σικελιωτικὸς τοῦ λαοῦ τύπος, ὃν αὐτός ἐξηγένησε προσλαβὼν τύπους ἐξ ἄλλων διαλέκτων καὶ μάλιστα ἐκ τῆς Αἰολικῆς. Οὐχ ἤττον κατὰ τὴν διάφορον ὕλην καὶ τὸν διάφορον χαρακτήρα τῶν ποιημάτων μεταχειρίζεται καὶ διάφορον γλῶσσαν, ὡς τὸ δωδέκατον εἰδύλλιον ἔχει διάλεκτον Ἰωνικὴν. Τὸ μέτρον, ὅπερ εἶναι τὸ βουκολικὸν ἐξάμετρον, εἶναι ἐπιμελῶς κατεσκευασμένον.

Β'. Κωμωδία.

Ἡ κωμωδία, ὡς εἶπομεν, ἐγεννήθη ἐκ τοῦ παιδίου τῶν Διονυσιακῶν ἐορτῶν ἐορτασμοῦ. Κατὰ τὰς ἐορτάς ταύτας ὅμιλοι (κῶμοι) εὐθύμων ἐορταστῶν, πεζοὶ ἢ ἐφ' ἀμύξης, ἥδον ᾄσματα¹), προεξάρχοντος ἐνὸς φέροντος τὸν *γαλλόν*, ἀναφερόμενα εἰς τὸν Διόνυσον μετ' ἀκολάστων σχημάτων καὶ ὀρχήσεων. Διὰ τοιούτων ᾄσμάτων καὶ δι' αὐτοσχεδίων λαμβικῶν στίχων συνδεδεμένων

1) "Ὅθεν καὶ τὸ ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα ἐν τῆς ἐν ταύτῃσι δόμοις ὡς δὴ παρ' ἡμῖν.

μετ' αὐτῶν ἦτο ἐπιτετραμμένον ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Διον' οὐ γὰρ σκώπτωσιν ἢ πειράζωσιν ἀλλήλους ἢ τοὺς ἀπαντῶντας ἢ καὶ τοὺς περισταμένους οἱ ἑορτασταί. Ἐν Ἀθήναις μάλιστα ἐκτὸς τῶν κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Διονύσου ἐπιτρεπομένων ἀμοιβαίων σκωμμάτων ἐπετρέποντο τοιαῦτα καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Δήμητρος (τὰ ἐξ ἀμάξης, γεφυρισμοὶ) εἰς ἀνάμνησιν, ὅτι ἡ θεὰ ἐν τῇ θλίψει αὐτῆς διὰ τὴν ἀρπαγεῖσαν Κόρην ἐκινήθη εἰς γέλωτα ὑπὸ τινος γυναικὸς Ἰάμβης. Ἐκ τῶν τοιούτων ἀσμάτων τῶν φαλλικῶν χορῶν ἢ κώμων καὶ τῶν μετ' αὐτῶν συνδεομένων σκωμμάτων ἐγεννήθη ἡ κωμῳδία, ἥς δ' ὅμως αἱ βαθμιαῖαι μεταβολαὶ καὶ ἀναπτύξεις δὲν γινώσκονται ἀκριβῶς, ὡς αἱ τῆς τραγωδίας.

Ἐν Σικελίᾳ πρῶτος ὁ Ἐπίχαρμος ἀκμάσας ἐπὶ Γέλωνος καὶ Ἰέρωνος (484—467 π. Χ.) διεμόρφωσε τεχνικῶς τὴν κωμῳδίαν πραγματευθεὶς μῦθον καὶ οὕτως ἀπετέλεσέ τι τεχνικὸν καὶ τέλειον ὄλον. Ἐν Ἀττικῇ δὲ πρῶτος ὁ Σουσαρίων (570 π. Χ.) ἐκ Τριποδίσκων τῆς Μεγαρίδος εἰσήγαγε τεχνικῶς κωμικοὺς χοροὺς ἐν Ἰκαρίᾳ τῇ πατρίδι τοῦ Θεσπίδος καὶ ἐδίδαξεν ἀτελεῖ τινα κωμῳδίαν.

§ 2. Περὶ τῆς κωμῳδίας καθόλου.

Ὁ Ἀριστοτέλης¹⁾ ὀρίζει τὴν κωμῳδίαν ὡς *μίμησιν οὐχὶ σπουδαίων ἀντικειμένων*, ὡς ἐν τῇ τραγωδίᾳ, ἀλλ' *εὐτελεστέρων*. Τὰ ἀντικείμενα δ' ὅμως ταῦτα δὲν ἔχουσιν οἰονδήποτε ἐλάττωμα εἰ μὴ μόνον τὸ τοῦ γελοίου. Εἶναι δὲ τὸ γελοῖον μέρος τοῦ ἀσχήμου καὶ εἶναι ἐλάττωμα καὶ δυσμορφία, ἡ ὁποία δὲν φέρει λύπην καὶ φθορὴν π.χ. γελοῖον εἶναι πρόσωπον δύσμορφον καὶ διεστραμμένον ἄνευ πόνου.

Ἡ πρᾶξις λοιπὸν τῆς κωμῳδίας ἀντιθέτως τῇ τραγωδίᾳ διευθύνεται πρὸς τι πάντῃ μῆδαμινὸν τέρμα. Τοῦτο ὅμως ἐπιδιώκεται μετὰ τινος σεμνότητος καὶ σπουδαιότητος. Ἐκ τῆς ἀντιθέσεως δὲ ταύτης τοῦ μῆδαμινοῦ πρὸς τὸ σπουδαῖον γεννᾶται τὸ γελοῖον. Τὸ γελοῖον ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς κωμῳδίας, ἀλλὰ τὸ μέσον αὐτῆς, ὅπως ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τούτου βελιώση καὶ διδάξῃ τοὺς θεατάς.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν τραγωδία καὶ κωμῳδία ἐξ ἀντιθέτων ἀρχῶν

¹⁾ Ἀριστ. 6,30 περὶ ποιητ.

ορμώμεναι συμπίπτουσιν ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν, διότι ἑκατέρα τούτων πειρᾶται, ὅπως διδάξῃ καὶ εὐγενῇ καὶ ἰδεώδη βίον δημιουργήσῃ.

Ὡς ἡ τραγωδία, οὕτω καὶ ἡ κωμωδία διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη, τὸν *πρόλογον*, τὰ *χορικά*, τὰ *ἐπεισόδια* καὶ τὴν *ἐξοδον*.

Ἐκ τῶν χορικῶν τὸ ἰδιάζον τῇ κωμωδίᾳ εἶναι ἡ *παράβασις*, ἐν ᾗ ὁ χορὸς στρεφόμενος πρὸς τοὺς θεατὰς ἐξέφερεν εἴτε ὅλος ὁμοῦ εἴτε διὰ τοῦ κορυφαίου κρίσεις τοῦ ποιητοῦ ἀναφερομένας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν τῶν τότε χρόνων τῆς πόλεως ἢ εἰς τοὺς ἀντιπάλους τῷ ποιητῇ. Ἐπειδὴ δ' οὕτως ἐν ταύτῃ ὁ ποιητὴς ἔψευγε καὶ ἔσκωπεν ὠρισμένως πρόσωπα, ἀπαντὰ αὕτη ἐν ταῖς κωμωδίαις ἐκείναις, αἵτινες ἐδιδάχθησαν καθ' ὃν χρόνον τὸ ὀνομαστὶ κωμωδεῖν ἐπετρέπετο καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ δήμου ἦτο πλήρης, εἴτα δ' ὅμως αὕτη ἐξέλιπε, διότι καὶ ἡ ἄδεια τοῦ ὀνομαστὶ σκώπτειν ἀφῆρέθη καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ δήμου περιωρίσθη. Διὸ αἱ *Ἑκκλησιαάζουσαι* καὶ ὁ *Πλοῦτος*, τελευταῖαι κωμωδίαι τοῦ Ἀριστοφάνους στεροῦνται παραβάσεως. Ἡ παράβασις, ἂν εἶναι πλήρης, περιέχει τὰ ἐξῆς ἑπτὰ μέρη· τὸ *κομμάτιον* ἢ τὸ *προκήρυγμα*, τὸν *ἀνάπαιστον*, τὸ *πνῆγος*, τὴν *στροφὴν*, τὸ *ἐπίρρημα*, τὴν *ἀντιστροφήν* καὶ τὸ *ἀντεπίρρημα*. Ἀλλὰ σπανίως αἱ σφζόμεναι κωμωδίαι περιέχουσι καὶ τὰ ἑπτὰ εἰρημένα μέρη τῆς παραβάσεως, διότι αἱ πλεῖσται εἶναι ἀτελεῖς.

Περὶ τῶν ἄλλων μερῶν τῶν χορικῶν δὲν παρεδόθησαν ἰδιαιτέρα ὀνόματα, ἀλλ' ὅμως ὑπάρχουσι ταῦτα καὶ ἐν τῇ κωμωδίᾳ. Τὰ στάσιμα ἐνταῦθα δὲν εἶναι πάντοτε ἀντιστροφικά ἀλλὰ καὶ μονοστροφικά. Ὁ χορὸς τῆς κωμωδίας ὀνομάζεται *κόρδαξ*. Οὗτος συνιστάμενος ἐξ εἴκοσι καὶ τεσσάρων χορευτῶν διαστέλλεται ἀπὸ τῆς ἐμμελείας τῆς τραγωδίας, διότι ὁ γελοῖος τοῦ κόρδακος χαρακτήρ ἐπολεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀξιοπρεπῆ τοῦ τραγικοῦ χοροῦ κίνησιν. Ἐνῷ ὁ χορὸς τῆς τραγωδίας σεμνὸς καὶ εἰρηνικὸς ὢνπραῦνει τὰ δρῶντα πρόσωπα, ὁ τῆς κωμωδίας τοῦναντίον θορυβώδης καὶ παράφορος ὢν παρορμᾷ ταῦτα εἰς δρᾶσιν καὶ ἐκδηλοῖ ταραχώδη διάθεσιν καὶ μάλιστα ἐν ἀρχῇ τῆς κωμωδίας διὰ τῆς παρόδου. Ὅθεν τὰ χορικά τῆς ἀρχαίας κωμωδίας δὲν εἶναι ἐμβόλιμα, ἀλλ' ἔχουσι στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ δράματος. Ὁ χορὸς δὲν εἶναι ἀπαθής, ἀλλ' ἐνεργεῖ πολλάκις δραστηριώτερον παντὸς ὀρνῶτος προσώπου τοῦ δρά-

ματος. Ὅπως δὲ ἐν τῇ τραγωδίᾳ παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κωμῳδίᾳ τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος καὶ τὸ ὅλον πνεῦμα τῆς κωμωδίας πίπτει ἐπὶ τοῦ χοροῦ. Οὗτος δ' ὅμως ἐν τῇ μέσῃ κωμωδίᾳ σπουδαίως ἡλεκτῶθη, ἐν δὲ τῇ νέᾳ ἐντελῶς ἐξέλιπεν.

Συνήθως τὰ πρόσωπα τῆς ἀρχαίας κωμωδίας εἶναι *ιστορικά*, ὡς ἐν τοῖς Σφηξὶ καὶ τῷ Πλούτῳ. Ἡ ἀρχαία κωμωδία διεκωμῶδει οὐ μόνον χαρακτήρας, ἀλλὰ καί, ὅπερ συνηθέστερον, ὥρισμέ τι πρόσωπα. Ταῦτα δ' οὕτω δεινῶς ἐσκωπτεν, ὥστε διεγείρει τὴν αἰδῶ παντός αἰδήμονος καὶ συνετοῦ ἀνθρώπου, διότι γέμει ἐκφράσεων ἀκόσμων καὶ ἀκολάστων ὀνομάτων.

§ 3. Διαιρέσεις τῆς κωμωδίας.

Ἡ κωμωδία ἔνεκα τοῦ διαφόρου χαρακτήρος, ὃν κατὰ τοὺς διαφόρους χρόνους ἔλαβε, διαιρεῖται Α' εἰς τὴν ἀρχαίαν, περιλαμβάνουσαν α' τὴν Σικελιωτικὴν καὶ β' τὴν Ἀττικὴν. Β' εἰς τὴν μέσην καὶ Γ' εἰς τὴν νέαν.

Α'.

Ἀρχαία κωμωδία.

§ 4. α'. Σικελιωτικὴ κωμωδία. Αὕτη μορφωθείσα ἐκ τῶν ἐν ταῖς Δωρικαῖς πόλεσι φιλλικῶν κώμων καὶ ἀμοιβαίων σκωμμάτων τεχνικῶς, ὡς εἶπομεν, ὑπὸ τοῦ Ἐπιχάρμου πρῶτου ἀνεφέρετο εἰς τὰ γελοῖα μόνον τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, ἔνεκεν τοῦ ἀριστοκρατικοῦ πολιτεύματος μὴ ἐπιτρέποντος τὴν διακωμῶδῆσιν τοῦ πολιτικοῦ βίου. Διέφερον ἐπομένως κατὰ τοῦτο τῆς Ἀττικῆς κωμωδίας, ἥτις ἔνεκα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἀνεφέρετο εἰς τὰ τοῦ πολιτικοῦ βίου γελοῖα. Τοῦ Ἐπιχάρμου, ὅστις γεννηθεὶς ἐν Κῷ ἤχθη βρέφος εἰς Μάγαρον τῆς Σικελίας καὶ ἐζήσεν ἐκεῖ, σφίζονται ὀλίγιστα ἀποσπάσματα.

§ 5. β'. Ἀττικὴ κωμωδία. Αὕτη ἀτελὴ τεχνικὴν μορφήν λαβοῦσα διὰ τοῦ Σουσαριανός, ὅστις τὰ πρόσωπα εἰσήγεν ἀτάκτως καὶ τὸν γέλωτα μόνον ἐσκόπει, διέμεινεν ἐν τῷ ἀτελεῖ τούτου τρόπῳ πολὺν χρόνον, διότι ἡ παρεμπεισοῦσα τῶν Πεισιστρατιδῶν τυραννὶς δὲν ἦτο εὐμενὴς πρὸς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς δραματικῆς τέχνης.

Μετὰ τὴν παραστροφὴν δὲ σφοδρῶς ἡ δημοτικὴ ἀπάδειμα καὶ ἡ ἐλευθερία ἦτο πλή-

ρης, σειρὰ δὲ κωμικῶν ποιητῶν ἀναφίνεται, ἥτις προπαρεσκευάσε
 τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀριστοφάνους ἀκμὴν τῆς κωμωδίας. Ἀναφέρονται δὲ
 μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους κωμικοὶ ποιηταὶ ὁ *Χιωκίδης*, ὁ *Μά-
 γνης*, ὁ *Ἐκφαντίδης* καὶ ὁ πρὸ τοῦ Ἀριστοφάνους ἐπισημότατος
 πάντων *Κρατῖος*, ὅστις θεωρεῖται ἰδρυτὴς τῆς κωμωδίας καὶ κατέχει
 ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτης τὴν αὐτὴν ὑψηλὴν θέσιν, ἣν ὁ *Αἰσχύλος* ἐν τῇ
 τραγωδίᾳ. Οὗτος τὸ ἐνθουσιῶδες τοῦ *Αἰσχύλου* ἐν τῇ ποιήσει καὶ τὸ
 διθυραμβῶδες αὐτοῦ ἐν τῇ γλώσσῃ συνδέων μετὰ τῆς σατυρικῆς πι-
 κρίας τοῦ Ἀρχιλόχου μετεχειρίζετο τὴν κωμωδίαν ὡς δημοσίαν μά-
 στιγα κολάζων τὰ ἀμαρτήματα τῶν ἀρχόντων καὶ ἰδίᾳ ἐπικρίνων τὸν
Περικλέα, ὃν ἐξηκολούθει διακωμωδῶν μέχρις οὗτου τῷ 440 π.Χ. διὰ
 νόμου ἀπηγορεύθη τὸ ὀνομαστὶ κωμωδεῖν. Ἡ ἀπαγόρευσις δ' ὅμως
 αὕτη τρία μόνον ἔτη διήρκεσεν. Ἐκ τῶν εἴκοσι καὶ μιᾶς κωμωδιῶν
 αὐτοῦ, αἵτινες πᾶσαι ἀπώλοντο, θαυμαστὴ ἦτο ἡ κατὰ τὸ τέλος τοῦ
 βίου τοῦ κωμικοῦ ποιηθεῖσα *Πυτίνη* (φιάλη οἴνου), ἥτοι ἡ *Μέθη*, δι'
 ἣς ἐνίκησε τὸν Ἀμειψίαν καὶ τὸν Ἀριστοφάνη. Εἰς ποίησιν τῆς κω-
 μωδίας ταύτης ὠρμήθη σκωπτόμενος ὑπὸ τῶν ἀντιτέχνων καὶ ἰδίᾳ
 ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους, ὅτι παρεδόθη εἰς μέθην. Σύγχρονος δ' αὐτῷ
 ἦτο ὁ *Κράτης*, ὅστις πρῶτος ἀφῆκε τὴν διακωμῶδῆσιν ὠρισμένων
 προσώπων καὶ ἐτράπη εἰς ποίησιν μύθων. Μετὰ τοῦτο ἀναφέρονται
 πολλοὶ κωμικοί, ἐν οἷς ἐξέχει ὁ σύγχρονος τοῦ Ἀριστοφάνους *Εὐπολῖς*,
 ὅστις τῷ 446 π.Χ. γεννηθεὶς ἀπέθανε νέος τὴν ἡλικίαν. Οὗτος ὑπῆρ-
 ξεν εὐφυέστατος ποιητής, ἐπτακαίδεκαέτης δὲ τὴν ἡλικίαν μετέσχε
 δραματικοῦ ἀγῶνος. Ἐκ τῶν τραγωδιῶν τούτου ἀποσπάσματα μόνον
 διεσώθησαν.

Ὑπὲρ πάντας δ' ὅμως τοὺς κωμικοὺς τῆς ἀρχαίας κωμωδίας εἶναι
 ὁ κατ' ἐξοχὴν κωμικός:

Ἀριστοφάνης.

Οὗτος ἦν υἱὸς Φιλίππου τινὸς Κυδαθηναίου τὸν δῆμον καὶ ἀνῆκε
 τῇ Πανδιονίδι φυλῇ. Τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ
 δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν, κατὰ πᾶσαν δ' ὅμως πιθανότητα ἐγεν-
 νήθη τῷ 450 π. Χ. καὶ ἀπέθανε τῷ 380.

Ἡ κωμικὴ τοῦ Ἀριστοφάνους εὐφυΐα ἤδη ἀπὸ τῆς νεαρᾶς αὐτοῦ
 ἡλικίας εἶχε παρουσιασθῇ. Διὸ εἴτε τῆς σκευτικῆς τέχνης εἴτε τοῦ

κύρους, ἔνεκα τῆς μικρᾶς αὐτοῦ ἡλικίας, στερούμενος τὰ τρία πρῶτα δράματα ἐδίδαξεν ὁ κωμικός ὑπὸ ξένον ὄνομα, τοὺς μὲν *Δαιταλιῆς* (συνπότης) διὰ τοῦ Φιλωνίδου, τοὺς δὲ *Βαβυλωνίους* καὶ τοὺς *Ἀχαρνεῖς* διὰ τοῦ Καλλιστράτου. Ἐν τοῖς *Βαβυλωνίοις* διεκωμῶδει τὸν πολιτικὸν Κλέωνα, διὰ τοῦτο οὗτος ἐκδικούμενος τὸν κωμικὸν ἤγειρε κατ' αὐτοῦ γραφὴν ξενίας, ἀλλ' ὁ Ἀριστοφάνης ἀπηλλάγη τῆς κατηγορίας. Μετὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς τολμηρότερον κωμωδεῖ τὸν Κλέωνα ἐν τοῖς *Ἀχαρνεῦσιν*.

Ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τῇ ποιήσει τῶν δραμάτων εὐτοῦ δὲν διακρίνεται διὰ τὴν τεχνικὴν πλοκὴν τοῦ μύθου, διότι παρ' αὐτῷ ἡ πράξις δὲν ἀναπτύσσεται κατ' ἀνάγκην καὶ αἰτιώδη συνάφειαν. Ἀφιέμενος εἰς τὴν ζωὴν αὐτοῦ φαντασίαν ὁ κωμικός ἐκτρέπεται εἰς παρεκβάσεις, αἵτινες χαλαροῦσι τὴν ἐνότητα τοῦ μύθου. Πρὸς δὲ ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς πράξεως ἔχει πολλάκις τὸ ἀπίθανον, διότι συνήθως δὲν τηρεῖται ὑπ' αὐτοῦ ἡ ἐνότης τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου· ὡς π. χ. ἐν τοῖς *Ἀχαρνεῦσιν*. Ἐν τοῖς καθ' ἑκάστον δ' ὅμως ὑπάρχει ὁ ἀκριβής, λεπτὸς καὶ φυσικὸς χαρακτηρισμὸς τῶν ἀτόμων καὶ ὁλοκληρῶν τάξεων, οἷον συκοφαντῶν, πειναλέων, ῥητόρων καὶ ἄλλων, πανταχοῦ δ' εἶναι ἐπιγεχυμένον ἀφειδῶς τὸ κωμικὸν ἅλας καὶ τὸ πλήρες χάριτος καὶ σκωμμάτων πνεῦμα αὐτοῦ. Δι' ὃ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐν τινι ἐπιγράμματι ὑπ' αὐτοῦ¹), ὡς λέγεται, ποιηθέντι, *τέμενος τῶν Μουσῶν* ὀνομάζεται.

Ἐπειδὴ ὁ κωμικός ἀνήκει εἰς τοὺς ἀριστοκρατικούς, αἱ κωμωδίαὶ αὐτοῦ εἶναι πλούσιος θησαυρὸς σκωμμάτων κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Πρὸς δὲ ὕλην τῶν κωμωδιῶν τοῦ ποιητοῦ παρέσχεν ἡ εἰς παρακμὴν χωροῦσα τραγωδία, οἱ δικασταὶ καὶ οἱ σοφισταί, ὡς διαφθορεῖς τῶν νέων. Τὸ ἰδεῶδες τοῦ Ἀριστοφάνους εἶναι οἱ Μαραθωνομάχοι, οὓς προβάλλει τοῖς συγχρόνοις εἰς μίμησιν. Ὁ ποιητὴς βλέπων τὰ κακῶς ἔχοντα ἀγωνίζεται κατὰ τούτων καὶ ἐπιζητεῖ βελτίωσιν. Ἐν ἐκάστη κωμωδίᾳ θηρεύει τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας καὶ ὁλόκληρος ἡ σειρὰ τῶν κωμωδιῶν αὐτοῦ ἀποτελεῖ σύστημα πρὸς βελτίωσιν καὶ διάσωσιν αὐτῆς. Οὕτως ὁ Ἀριστοφάνης τείνων εἰς βελτίωσιν κοινωνίας, πολιτείας καὶ ἐπιστήμης χωρούντων εἰς κατάπτωσιν καὶ διαφθοράν

¹) Αἱ χάριτες, τέμενος τι εὐρεῖν ὅπερ οὐχὶ πεισέται

ἠγοῦσθαι, πνεῦμα αὐτοῦ, Ἀριστοφάνους.

ἡναγκάζεται πολλάκις τὰ πράγματα νὰ παριστᾷ διὰ τῶν ἀληθῶν ὀνομάτων καὶ ἐκφράσεων. Οὕτω δὲ προσέκρουσεν εἰς τὴν σεμνότητα καὶ αἰδῶ, χωρὶς ὅμως νὰ διαφθείρῃ, διότι ἦτο ἀπηλλαγμένος ὑπόβλων καὶ κεκαλυμμένων ἀμαρτημάτων, ὧν γέμουσιν οἱ ὕστερον κωμικοί.

Ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν ὁ κωμικὸς ἐμιμήθη τὸν Εὐριπίδην, ὡς ὁ ἴδιος λέγει. Διὸ τὸ ὕφος αὐτοῦ εἶναι γλαφυρὸν καὶ ἡ γλῶσσα παράδειγμα Ἀττικισμοῦ¹⁾). Τὰ πλεονεκτήματα δὲ ταῦτα γίνονται φανερά, ὅταν ἐν ταῖς κωμωδίαις αὐτοῦ ἀντιτίθεται ὁ τρόπος τῆς ὁμιλίας τοῦ λαοῦ πρὸς τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὕφος ἢ ὅταν εἰσάγωνται βάρβαροι ὁμιλοῦντες.

Ὡς πρὸς δὲ τὸ μέτρον ὁ Ἀριστοφάνης ἐν μὲν τοῖς λυρικοῖς ἔχει μεγάλην ποικιλίαν καὶ εὐφυΐαν, ἐν δὲ τῷ διαλόγῳ συνήθως μεταχειρίζεται τὸ τροχαϊκὸν τετράμετρον.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἡγάπων τὸν Ἀριστοφάνη καὶ οὕτως ἐτίμων, ὥστε κατὰ τὸ 405 π.Χ. ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν *Βατράχων* ἔσπεψαν αὐτὸν διὰ θαλλοῦ τῆς ἱερᾶς ἐλαίας, ὅστις ἐθεωρεῖτο ἰσότιμος χρυσῷ στεφάνῳ. Εἰς μεταγενεστέρους δ' ὅμως χρόνους αἱ κωμωδίαί τῶν νεωτέρων κωμικῶν προετιμῶντο τῶν τοῦ Ἀριστοφάνους. Τοῦτο δὲ συνέβη, διότι μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας τὰ πλήθη ἀπώλεσαν καὶ τὴν αἰσθησιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν κωμωδίαν, ἥτις ἐτράφη ἐν τῷ δημοκρατικῷ πολιτεύματι καὶ τὰς παρεκτροπὰς τούτου ἐκόλαζεν.

§ 6. Αἱ σωζόμεναι τοῦ Ἀριστοφάνους κωμωδίαί.

Ἐκ τῶν τεσσαράκοντα καὶ πλέον κωμωδιῶν τοῦ Ἀριστοφάνους περιῆλθον μέχρις ἡμῶν ἑνδεκα, αἵτινες κατὰ χρονολογικὴν τάξιν εἶναι αἱ ἑξῆς:

α'. Οἱ *Ἀχαρνεῖς* διδαχθέντες τῷ 425 π. Χ. κατὰ τὰ Λήνια καὶ τυχόντες τῶν πρωτείων. Ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος ὑπόκειται ἐν Πυκνί. Ἐν τῇ κωμωδίᾳ ταύτῃ ὁ ἀγρότης Δικαίηπολις, ὑφ' ὃν λανθάνει αὐτὸς ὁ ποιητής, ἐπιθυμεῖ τῆς πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους εἰρήνης πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν ἐκ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου κακῶν. Πρὸς τὸν εἰρηνικώτατον ἀγρότην ἀντιτίθεται ὁ Λάμαχος, ὅστις, ὅσον τὸ πρῶτον θρασὺς καὶ μανιώδης ὑπὲρ τοῦ πολέμου εἰκονίζεται, τοσοῦτον οἰκτρὸς ἐκ τῆς μάχης ἐπανέρχεται, διότι τρωθεὶς διεγείρει τὸν γέλωτα.

¹⁾ Χρῶμαι γὰρ αὐτοῦ τοῦ στόματος τῷ στρογγύλῳ τοῦς τοῦς δ' ἀγοραίους ἤϊον ἢ κεῖνος ποιῶ.

Ἡ κωμῳδία ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τοῦ χοροῦ συνισταμένου ἐξ Ἀ-
χαρνέων, κυρία δὲ ταύτης ἰδέα εἶναι θερμὴ προτροπὴ πρὸς εἰρήνην.

β'. Οἱ Ἰππεῖς διδασθέντες κατὰ τὰ Ἀθηναία τοῦ 424 π. Χ.
καὶ τυχόντες τῶν πρωτείων. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ δράματος ἔχει ὅλως πο-
λιτικὸν χαρακτῆρα καὶ διευθύνεται κατὰ τοῦ ἡδημαγωγοῦ Κλέωνος,
ὅστις ἐκτίσαστο τὴν εὐνοίαν τοῦ δήμου διὰ τὴν ἐν Σφακτηρίᾳ ἐπιτυ-
χίαν. Ὑπὸ τοὺς δύο οἰκέτας λανθάνουσιν οἱ δύο στρατηγοὶ Δημοσθέ-
νης καὶ Νικίας, ὑπὸ δὲ τὸν Παφλαγόνα ὁ Κλέων. Τὸ ὄνομα ἔλαβεν
ἡ κωμῳδία ἐκ τοῦ χοροῦ, ὅστις ἀποτελεῖται ἐκ τῆς πλουσίας τῶν
πολιτῶν τάξεως, τῶν ἱππέων, ἀσπονδοτάτων ἐχθρῶν τῷ Κλέωνι.

γ'. Αἱ Νεφέλαι διδασθεῖσαι κατὰ τὰ μεγάλα Διονύσια τοῦ 423
π. Χ. καὶ τυχούσαι τῶν τριτείων. Ἦρως τῆς κωμῳδίας ταύτης
εἶναι ὁ Σωκράτης, ὅστις ἐκπρόσωπος τῶν σοφιστῶν θεωρούμενος δια-
κωμῳδεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοφάνους. Τὸ δράμα ὠνομάσθη οὕτως ἐκ
τῶν ὑπὸ τοῦ Σωκράτους θεῶν νομιζομένων Νεφελῶν, αἵτινες μετὰ
τοῦ Ἀέρος καὶ Αἰθέρος ἀποτελοῦσι τὸν χορόν.

δ'. Οἱ Σφήκες διδασθέντες τῷ 422 π. Χ. κατὰ τὰ Ἀθηναία καὶ
τυχόντες τῶν δευτερείων. Ἡ κωμῳδία αὕτη διακωμῳδεῖ τὸ φιλό-
δικον τῶν Ἀθηναίων καὶ προσβάλλει τὰ Ἀττικὰ δικαστήρια, τὰ
ὁποῖα ἐπὶ ἄγαν δημοκρατικῶν βάσεων στηριζόμενα ἐδίκαζον κατὰ τὰ
ἐαυτῶν πάθη, ἅτινα συνήθως κατὰ τῶν πλουσιῶν ἐστρέφοντο, κατὰ
τὰς ἐαυτῶν συμπαθείας καὶ τὰ ἴδια συμφέροντα. Διὰ τοῦτο τοὺς
Ἀθηναίους δικαστάς, ἐξ ὧν ὁ χορὸς τῆς κωμῳδίας συνίσταται, ὁ
κωμικὸς ἀφομοιοῖ πρὸς σφήκας ἔχοντας κέντρον καὶ πλήττοντάς.

ε'. Ἡ Εἰρήνη διδασθεῖσα κατὰ τὰ μεγάλα Διονύσια τοῦ 421
π. Χ. καὶ τυχούσα τῶν δευτερείων. Τὸ δράμα τοῦτο ἔχει ὁμοιότητα
κατὰ τὴν κυρίαν ἰδέαν πρὸς τοὺς Ἀχαρνεῖς, διότι καὶ ἐκεῖ καὶ ἐν-
ταῦθα ὁ ποιητὴς συμβουλεύει τοῖς Ἀθηναίοις εἰρήνην. Ἐνταῦθα ὁμοίως
τὴν εἰρήνην θέλει οὐ μόνον ὁ Τρυγαῖος, ἀγρότης, ἀλλὰ καὶ ὁ λαός,
ὃν ἐκπροσωπεῖ ὁ χορὸς. Τοῦτο δὲ συνέβη, διότι ὁ φίλος τοῦ πολέμου
Κλέων εἶχε πέσει ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης. Καὶ ὄντως μετὰ τὰ με-
γάλα Διονύσια ἡ διὰ τοῦ Νικίου συνομολογηθεῖσα εἰρήνη ἐγένετο.

ς'. Οἱ Ὀριθεῖς διδασθέντες κατὰ τὰ Διονύσια τοῦ 414 π. Χ.
καὶ τυχόντες τῶν δευτερείων. Δύο πρεσβῦται, Εὐελπίδης καὶ Πισθέ-
ταιρος, φεύγοντες τὴν ἐν Ἀθῆναις συκοφαντίαν καὶ ἀκολουθοῦντες κο-

λοιπὴ καὶ κορώνη ἀποδημοῦσιν εἰς τοὺς Ὀρνίθας, εἴτινες ἀποτελοῦσι τὸν χορὸν τῆς κωμῳδίας. Οἱ Ὀρνίθες τῇ προσπαθείᾳ τοῦ Ἐποποῦ (ἄγριοπετεινοῦ) καὶ Πισθηταίρου συμμαχίαν πρὸς τοὺς δύο ἀνθρώπους ποιησάμενοι κτιζοῦσι πόλιν ἐν τῷ ἀέρι τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τῆς γῆς χωρίζουσιν, ἣν ὀνομάζουσι *Νεφελοκοκκυγίαν*.

Διὰ τῆς κωμῳδίας ταύτης οὕτως ὀνομασθείσης ἀπὸ τοῦ χοροῦ διακωμῳδεῖται ἢ εἰς τὴν Σικελίαν ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων, ἥτις τυχοδιωκτικὴ οὔσα ἐστερεῖτο βάσεως, ὡς ἢ ἐν τῷ ἀέρι κτισθεῖσα πόλις Νεφελοκοκκυγία.

ζ'. Ἡ *Λυσιστράτη* διδαχθεῖσα κατὰ τὰ Λήνια τοῦ 411 π. Χ. Σκοπὸς τῆς κωμῳδίας ταύτης εἶναι ἡ κατάλυσις τοῦ πάλιν ἀπὸ τοῦ 413 ἀρξαμένου Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅπερ καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἡρώιδος τῆς κωμῳδίας ὑπαινίσσεται. Ἡ Λυσιστράτη θέλουσα νὰ διαλλάξῃ τοὺς Ἕλληνας πρὸς ἀλλήλους καλεῖ σύλλογον γυναικῶν ἐκ Πελοποννήσου καὶ τῆς Βοιωτίας. Αἱ κληθεῖσαι καταλαμβάνουσιν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Λυσιστράτης τὴν Ἀκρόπολιν, ὅμως μὴ παράσχωσι τοῖς ἀνδράσιν ἀργύριον πρὸς πόλεμον, καὶ ἀποκρούουσι τοὺς ζητοῦντας νὰ ἐκδιώξωσιν αὐτὰς ἐκείθεν ἄνδρας. Ἐῖτα δέ, ἐπειδὴ καὶ ἐν Σπάρτῃ ἡ αὐτὴ στάσις ἐγένετο, ἔρχεται κῆρυξ περὶ σπονδῶν, καὶ ἡ Λυσιστράτη ὑπομνήσασα τὴν παλαιὰν τῶν δύο πόλεων φιλίαν διαλλάσσει τοὺς πολεμίους.

η'. Αἱ *Θεσμοφορίζουσαι* διδαχθεῖσαι ἐπίσης κατὰ τὸ ἔτος 411. Ἡ σκηνὴ ὑπὸκειται ἐν τῷ τόπῳ τῆς ἐορτῆς τῆς θεσμοφόρου Δήμητρος. Τῆς ἐορτῆς ταύτης ἀπεκλείοντο οἱ ἄνδρες. Ἐν τῷ ναῷ συναθροισθεῖσαι αἱ γυναῖκες ἐμελλον νὰ ψηφίσωσι θάνατον τοῦ ὕβριστοῦ αὐτῶν Εὐρίπιδου, ὅστις πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ στέλλει εἰς τὸ συνέδριον τῶν γυναικῶν ἄνδρα περιβεβλημένον γυναικεῖα ἐνδύματα. Ὁ οὕτω μετημφιεσμένος ἀνακαλύπτεται καὶ συλληφθεὶς παραδίδεται Σκύθῃ τοξότῃ. Ἐν τέλει δ' ὅμως οὗτος ἀπολύεται διὰ πανουργίας τοῦ Εὐρίπιδου.

Ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ταύτῃ διακωμῳδεῖται ἡ τραγικὴ τ-ῦ Εὐρίπιδου τέχνη.

θ'. Οἱ *Βατραχοὶ* διδαχθέντες τῷ 405 π. Χ. καὶ τυχόντες τῶν πρωτείων. Ἡ κωμῳδία αὕτη, ἥς ὁ χορὸς συνίσταται ἐκ βατράχων, οὕτως ἐθαυμάσθη, ὥστε καὶ τὸ δεύτερον ἀνεδιδάχθη καὶ ἐποιητὴς

ἐστέφθη διὰ κλάδου τῆς ἱερᾶς ἐλαίας.

Μετὰ τὸν θάνατον τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν τὸ θέατρον κατέπεσε, διότι οὐδείς ἐκ τῶν π.λυκρίθμων τραγικῶν ἠδύνατο νὰ ἐξισωθῇ πρὸς τοὺς μεγάλους ἐκείνους διδασκάλους τοῦ Ἀττικοῦ θεάτρου. Διὸ ὁ μὲν Διόνυσος ἦτο ἀπαρηγόρητος, οἱ δὲ θεαταὶ ἐπόθουν τὸν Εὐριπίδην. Κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν λοιπὸν ταύτην ὁ κωμικὸς πλάττει τὸν μῦθον, ὅτι ὁ Διόνυσος κατέρχεται εἰς τὸν Ἄδην μετὰ τοῦ δούλου αὐτοῦ Ξανθίου, ὅπως ἐκεῖθεν τὸν Εὐριπίδην εἰς τὸ φῶς ἀναγαγὼν τὴν τραγικὴν τέχνην ἀνυψώσῃ. Ἐν Ἄδου γίνεται ποιητικὸς διαγωνισμός, ἐν ᾧ χαρακτηρίζονται μετὰ πολλῆς λεπτῆς καὶ πνευματώδους κρίσεως οἱ τρεῖς τραγικοὶ ποιηταί. Ὁ Διόνυσος νικητὴν ἀνακηρύσσει τὸν Αἰσχύλον, ὃν ἀνάγει εἰς τὸ φῶς ἀντὶ τοῦ Εὐριπίδου.

ι'. Αἱ Ἐκκλησιάζουσαι διδασθεῖσαι ἕως τῷ 392 π. Χ. Ἐν Ἀθῆναις μετὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μεγάλη πενία κατέλαβε τοὺς πολίτας καὶ ἐντεῦθεν ἀνεφάνησαν ἰδέαι κοινοκτημοσύνης, αἱ ὁ κωμικὸς καταπολεμεῖ ἐν τῇδε τῇ κωμῳδίᾳ. Ἐν ταύτῃ παρίσταται, ὅτι τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας περιστάντων εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, αἱ γυναῖκες περιβαλλόμεναι ἱμάτια ἀνδρικὰ καὶ πώγωνας περιθέτους ποιοῦνται ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ ψηφίζουσι τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως εἰς τὰς γυναῖκας, πρὸς δὲ καὶ κοινοκτημοσύνην. Εἵτα ὁ ποιητὴς παρεμβάλλει πολλὰ κωμικά, δι' ὧν καταδεικνύει τὰ ἄτοπα, ἅπερ ἤθελον προέλθαι ἐκ τῆς κοινοκτημοσύνης.

ια'. Ὁ Πλοῦτος διδασθεῖς τῷ 388 π. Χ. Ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ταύτῃ διακωμωδεῖται ἡ τυφλὴ διανομὴ τοῦ πλούτου, ὅστις πρέπει νὰ διανεμηθῇ κατὰ τὴν χρηστότητα καὶ ἀρετὴν ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ καὶ οὐχὶ ν' ἀκολουθῇ τυφλῶς τοῖς κακοῖς τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ κωμῳδία αὕτη ἀποτελεῖ μετάβασιν εἰς τὴν μέσσην κωμῳδίαν, διότι ἔχει γενικοὺς χαρακτῆρας καὶ οὐδεμίαν προσωπικὴν προσβολήν. Πρὸς δὲ ἔχει τὸν χορὸν λίαν περιωρισμένον καὶ στερεῖται παραβάσεως, ἥτις εἶναι οὐσιώδης χαρακτὴρ τῆς ἀρχαίας κωμῳδίας.

Β'.

§ 7. Μέση κωμῳδία.

Ἡ μέση κωμῳδία περιλαμβάνει τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης.

Αὕτη δὲν διακωμῳδεῖ, ὡς ἡ ἀρχαία κωμῳδία, ὠρισμένα πρόσωπα, ἀλλὰ τάξεις. Ὅσάκις δ' ἔσκωπτε καὶ πρόσωπα, ταῦτα δὲν εἶναι σύγχρονα, ἀλλ' ἱστορικά, οὐδὲ πολιτικά, ἀλλὰ τῶν γραμμάτων, ὡς ὁ Εὐριπίδης, ἡ Σαπφὼ καὶ ὁ Πλάτων. Ἀπέκλειε λοιπὸν ἡ μέση κωμῳδία τὸν δημόσιον καὶ τὸν οἰκιακὸν βίον καὶ ἐλάμβανε τὰς ὑποθέσεις ἐκ τῆς ὁδοῦ καὶ τῆς ἀγορᾶς. Οἱ ἐνταῦθα διατρίβοντες, ὡς ἰχθυοπῶλαι, μάγειροι καὶ οἱ ἀνάλογα τούτοις ἐπαγγέλματα ἔχοντες ἦσαν προσφιλῆ τῆς μέσης κωμῳδίας θέματα. Ἀλλ' ὅμως καὶ τοὺς φιλοσόφους τοὺς ἐνταῦθα ποιουμένους τὰς διατριβὰς διεκωμῳδεῖ αὕτη, ἀλλὰ τούτους σκώπτει οὐχὶ κατ' ὄνομα, ἀλλ' ἐκ τῆς σχολῆς, εἰς ἣν ἀκῆκον· π. χ. ὁ Ἀριστοφῶν ἐποίησε *Πυθαγοριστήν*.

Ἡ πλοκὴ τοῦ μύθου ἐν τῇ μέσῃ κωμῳδίᾳ εἶναι μετὰ μεζονος τέχνης ἢ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κωμῳδίᾳ, ἐν ἣ αἱ ὑποθέσεις τῶν κωμῳδιῶν ἔχουσι χαλαράν ἐνότητα. Ὁ χορὸς ἔνεκα τῆς ἐκ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου προελθούσης πενίας περιωρίσθη μὲν, ἀλλὰ δὲν ἐξέλιπεν ἐντελῶς, ὡς ἐν τῇ νέᾳ κωμῳδίᾳ. Ὁ κορυφαῖος τοῦ χοροῦ ἀντήλ-λασεν ὀλίγους στίχους πρὸς τὰ δρῶντα πρόσωπα ἢ ἥδε μικρὸν τι μελικὸν ᾄσμα. Οἱ ἄλλοι χορευταὶ ἦσαν κωφὰ πρόσωπα, τὰς δὲ ἐν τῷ μεταξὺ παύσεις ἀνεπλήρου, ὡς εἰκός, ἡ μουσική. Ἡ ἐλάττωσις τοῦ χοροῦ ἐπήνεγκε καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῆς μετρικῆς ποικιλίας. Ἡ δὲ γλῶσσα τῆς μέσης κωμῳδίας κεῖται μεταξὺ ποιήσεως καὶ πεζοῦ λόγου καὶ εἶναι μεστὴ ῥητορικῶν σχημάτων.

Ἀφοῦ ὁ χορὸς ἡλαττώθη ἢ σχεδὸν ἐξέλιπεν, ἡ δαπάνη τοῦ χορηγοῦ ἦτο ἀσήμαντος. Τούτου δ' ἔνεκα καὶ οἱ πενέστεροι τῶν πολιτῶν ἠδύναντο νὰ γείνωσι χορηγοί, ὅπερ ἠῤῥησε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγωνιζομένων κωμικῶν ἐκ τριῶν εἰς πέντε. Ἐντεῦθεν ὁ ἀριθμὸς τῶν δραμάτων καὶ τῶν ποιητῶν τῆς μέσης κωμῳδίας ἦτο μέγας. Ἐπιφανέστατοι ποιηταὶ ὅμως τῆς περιόδου ταύτης εἶναι δύο, ὁ Ἀντιφάνης (403—333 π. Χ.) ποιήσας ὑπὲρ τὰ διακόσια πεντήκοντα δράματα καὶ ὁ Ἀλεξίς, ὅστις περὶ τοὺς αὐτοὺς περίπου χρόνους ἀκμάσας ἐγένετο μακρόβιος ζήσας ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν καὶ ἐξ ἔτη καὶ ἐποίησε διακόσια τεσσαράκοντα καὶ πέντε δράματα. Ἀμφοτέρων δ' ὅμως τούτων τῶν κωμικῶν σφῆζονται ἐκ τῶν πολυαρίθμων δραμάτων αὐτῶν μόνον ἀποσπάσματα.

Γ'.

§ 8. Νέα κωμωδία.

Ἡ νέα κωμωδία περιλαμβάνει τοὺς χρόνους τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Κατὰ τούτους τοὺς χρόνους δὲν συνεχίζουν τοὺς Ἕλληνας τὰ μεγάλα τῆς πολιτείας συμφέροντα, ἀλλ' αἱ περιπέτειαι τοῦ οἴκου. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ κωμωδία τῶν χρόνων τούτων περιωρίσθη εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον ἀπομιμουμένη τὰ ἦθη καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἀνθρώπων. Οὕτω γέροντες καὶ κακῶς ἀνατεθραμμένοι υἱοί, ἀπληστοὶ παράσιτοι, πονηροὶ δοῦλοι καὶ ἄλλαι παντοῖαι οἰκογενειακαὶ σχέσεις καὶ πρόσωπα ἦσαν αἱ συνήθεις ὑποθέσεις κωμωδίας. Οὕτως ἐλλείπουσιν ἀπὸ τῆς νέας κωμωδίας, πλὴν ὀλιγίστων ἐξαιρέσεων, αἱ μυθικαὶ ὑποθέσεις καὶ αἱ παρωδίαὶ ἄλλων ποιητῶν, αἵτινες ἐν τῇ μέσῃ κωμωδίᾳ ἀπαντῶσιν. Ὁ ποιητὴς λαμβάνων τὴν ὕλην ἐκ τοῦ κοινοῦ βίου ἐπετύγχανε μὲν τεχνικῆς πλοκῆς τοῦ μύθου, ὅμως ἐστερεῖτο σχωμμάτων, οἷα χαρακτηρίζουσι τὴν Ἀριστοφάνειον κωμωδίαν. Σκοπὸς τῆς νέας κωμωδίας ἦτο ἡ παράστασις γελοίας ὕλης, ὅπως ἐκ ταύτης ὁ θεατὴς ἀντλήσῃ σύνεσιν. Ἐπομένως ἐστεροῦντο τοῦ ἰδεώδους προτύπου, ὅπερ ὁ Ἀριστοφάνης εὗρισκεν ἐν τοῖς Μαραθωνομάχοις. Ὁ σπουδαιότερος δὲ χαρακτήρ τῆς νέας κωμωδίας εἶναι ἡ ἐπισώρευσις ἠθικῶν γνωμῶν καὶ φιλοσοφικῶν παραγγελημάτων καὶ διδαγμάτων, ὡς καὶ ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ τραγωδίᾳ τοῦ Εὐριπίδου, διότι οἱ ποιηταὶ τῆς νέας κωμωδίας τὰς τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου μελετῶντες ἐπειρῶντο κατὰ ταύτας νὰ συγγράψωσιν. Ἡ σκηνὴ τῶν δραμάτων ὑπετίθετο μὲν συνήθως ἐν Ἀθήναις, ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα δὲν διεκωμῶδουν ὠρισμένα πρόσωπα, ὡς ὁ Ἀριστοφάνης καὶ ὁ Εὐπολις, ἀλλὰ τὰς παρεκτροπὰς τοῦ ἀνθρώπου καθ' ὅλου, ἐγίνοντο κτήματα τοῦ ὅλου κόσμου. Τούτου δ' ἕνεκα καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεμιμούντο τοὺς ποιητὰς οὐχὶ τῆς ἀρχαίας κωμωδίας, ἀλλὰ τοὺς τῆς νέας. Ἡ γλῶσσα τῆς νέας κωμωδίας εἶναι ψυχρὰ καὶ ἄχρους, ὁμοιάζει δὲ μᾶλλον πρὸς πεζὸν λόγον ἢ πρὸς ποιητικόν. Λυρικά ἄσματα δὲν ὑπῆρχον, διότι ὁ χορὸς ἐξέλειπεν.

Οἱ ποιηταὶ τῆς νέας κωμωδίας, ὧν αἱ κωμωδίαὶ ἀπώλοντο ἐκτὸς ἀποσπασμάτων, συμποσοῦνται εἰς ἐξήκοντα καὶ τέσσαρας. Ἐπιφανέστεροί δμως ἦσαν ὁ *Μένανδρος* καὶ ὁ *Φιλήμων*. Ὁ Μένανδρος

(342—290 π. Σ.) ἦν υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Διοπείθους, ὅστις ἤγαγεν ἀποικίαν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Χερρόνησον. Τούτου αἱ κωμῳδαὶ συμποσούμεναι εἰς ἑκατὸν ὀκτὼ παρουσίαζον τὸν ὅλον χαρακτῆρα τῆς νέας κωμῳδίας καὶ διέπρεπον κατὰ τὴν ἀκριβῆ παρατήρησιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὴν τεχνικὴν διάταξιν τῆς πράξεως, γλαφυρὰν παράστασιν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν γνωμικῶν, ἅτινα ἔχουσι πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰ τοῦ Εὐριπίδου. Τῶν γνωμικῶν τούτων τοῦ Μενάνδρου περιήλθε μέχρις ἡμῶν συλλογὴ *Μενάνδρου γνῶμαι μονόστιχοι* ὀνομαζομένη.

Ὁ δὲ Φιλήμων ἐκ Συρακουσῶν ἢ ἐκ Σόλων τῆς Κιλικίας ὢν, ἀλλ' ἐν Ἀθήναις πάντοτε διατρίβων, ἦν ὀλίγῳ τοῦ Μενάνδρου παλαιότερος. Τούτου ἀναφέρονται ἐνενήκοντα καὶ τρεῖς κωμῳδαί, ὧν σώζονται ἐλάχιστα ἀποσπάσματα.

Ἀμφοτέρους τοὺς ἐξόχους τούτους ποιητὰς τῆς νέας κωμῳδίας, ἔτι δὲ καὶ ἄλλους, ὡς *Διγίλιν* τὸν *Σιτωπέα* καὶ *Φιλιππίδην* τὸν Ἀθηναῖον ἀπεμιμήθησαν ἢ μετήνεγκον ἐν ἐλευθέρᾳ μεταφράσει εἰς τὴν Λατινικὴν Ῥωμαῖοι κωμικοί. Διὸ τὸν κέρριον χαρακτῆρα τῶν ποιητῶν τῆς νέας κωμῳδίας γινώσκομεν οὐχὶ ἐκ τῶν ὀλίγων διασωθέντων αὐτῶν ἀποσπασμάτων, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀπομιμήσεων ἢ μεταφράσεων τῶν κωμικῶν Ῥωμαίων Πλαύτου καὶ Τερεντίου.

BIBLION Β'.

Περὶ φιλοσοφίας.

§ 1. *Εἰσαγωγή.* Ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τὸ εἶδος ἢ ἡ μορφή τῆς παραστάσεως εἶναι δευτερεῦον, πρῶτεῦον δ' εἶναι τὸ περιεχόμενον. Τούτου ἕνεκα τὰ συγγράμματα τῶν φιλοσόφων εἶναι μᾶλλον ἀντικείμενον ἐξετάσεως τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἢ τῆς γραμματολογίας, ἥτις ἐξετάζει τὰς καλλιλογικὰς ἰδέας, ἥτοι τὰς μορφὰς τῆς παραστάσεως. Παρά τισι δ' ὅμως φιλοσόφοις ἰδίᾳ παρὰ Πλάτωνι τὸ εἶδος ἢ ἡ μορφή τῆς παραστάσεως εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ κάλλος τοῦ περιεχομένου. Ἡ φιλοσοφία ἐγεννήθη παρ' Ἑλλήσι κυρίως κατὰ τὸν ἕκτον ἢ ἑβδόμον π. Χ. αἰῶνα. Πρὸ τούτου τοῦ χρόνου ἔχομεν μυθολογικὴν καὶ θεολογικὴν περίοδον τῆς φιλοσοφίας, ἐξ ἧς μεταβαίνομεν εἰς τὴν κυρίως φιλοσοφίαν. Οἱ μῦθοι τῶν ποιητῶν, ἢ παραδόσεις τῶν ἐπτὰ

σοφῶν καὶ αἱ πρακτικαὶ γινῶμαι τῶν Γνωμικῶν ἀνήκουσιν εἰς τὸν πρὸ τῆς φιλοσοφικῆς περιόδου χρόνον. Διαιρεῖται δὲ ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία εἰς τρεῖς περιόδους·

Α') Εἰς τὴν πρὸ τοῦ Σωκράτους περίδου, ἀπὸ τοῦ ἔκτου αἰῶνος π. Χ. μέχρι τῆς ἐμφαντοῦς αὐτοῦ.

Β') Εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Σωκράτους μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστοτέλους· καὶ

Γ') Εἰς τὴν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστοτέλους μέχρι τοῦ ἔκτου αἰῶνος μ. Χ.

Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιόδῳ ἡ φιλοσοφία γεννᾶται μετὰ τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς ἀποικίαις, αἵτινες προηγήθησαν τῆς μητροπόλεως ἐν τῇ πρὸς τὰ ἀντικείμενα τοῦ πνεύματος κλίσει καὶ ἐπιμελείᾳ αὐτῶν, διότι ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον ἐνωρὶς ἐπλούτισαν αὐτοὺς καὶ ἐδημιούργησαν ἄνεσιν βίου, ἥτις παράγει τὸ διαφέρον τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεῦνης καὶ τὰς ἄλλας ἀνάγκας, αἵτινες διαφέρουσι τῶν ἀναγκῶν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Περιλαμβάνει δ' αὕτη α') τὴν Ἰωνικὴν φιλοσοφίαν, β') τὴν Ἀωρικὴν (Πυθαγόρειον), γ') τὴν Ἐλεατικὴν καὶ δ') τὸν σκεπτικισμόν (τοὺς σογιστάς). Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ ἡ φιλοσοφία μεταβαίνει ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἡπείρου καὶ ἐγκαθιδρυθεῖσα ἐν Ἀθήναις παράγει ἐκεῖ τοὺς ὠραιότερους καρποὺς αὐτῆς· περιλαμβάνει δὲ τὴν Ἀττικὴν φιλοσοφίαν, ἥτοι α') τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σωκράτους, β') τὴν Πλατωνικὴν ἢ Ἀκαδημικὴν φιλοσοφίαν καὶ γ') τὴν Ἀριστοτελικὴν ἢ περιπατητικὴν φιλοσοφίαν. Ἐν δὲ τῇ τρίτῃ περιόδῳ ἀφ' ἐνὸς μὲν τὰς εὐρίας μεταφυσικὰς ἐρεῦνας τῆς Ἀττικῆς φιλοσοφίας διαδέχονται ἔρευναι ἐν μόνῃ τῇ ἠθικῇ, ἀφ' ἑτέρου δὲ μεταπηδήσασα ἡ φιλοσοφία εἰς Ῥώμην καὶ Ἀλεξάνδρειαν ἀναμίγνυται μετὰ τοῦ ἀνατολικοῦ πνεύματος καὶ κατέρχεται εἰς Ἀθήνας, ὅπως ῥίψῃ τὰς τελευταίας αὐτῆς λάμπεις καὶ σθεσθῇ ἐν τῇ ἐνταῦθα ἰδρυθείσῃ σχολῇ, τὴν ὅποιαν κλείει διάταγμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ τῷ 529 μ. Χ. Περιλαμβάνει δ' αὕτη α') τὴν Στωκὴν, β') τὴν Ἐπικούρειον, γ') τὴν νεωτέραν σκεπτικὴν καὶ δ') τὴν νεοπλατωνικὴν φιλοσοφίαν.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α'

Α'.

§ 2. Ἰωνικὴ φιλοσοφία.

Οἱ Ἴωνες, ὡς ἐν τῇ ποιήσει, οὕτω καὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, εἶχον διεύθυνσιν πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα. Ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφικῆς αὐτῶν ἐρεῦνης ἦν μᾶλλον ὁ κόσμος καὶ ἡ φύσις ἢ ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ πολιτικὴ κοινωνία. Διὸ καὶ ἡ φιλοσοφία τῶν Ἰόνων εἶναι φιλοσοφία τῆς φύσεως ἢ φυσικὴ καὶ τὰ συγγράμματα τούτων ἀπάντων, ἅτινα πάντα ἀπώλοντο πλὴν ἀνεπαρκῶν ἀποσπασμάτων, ἐπεγράφοντο περὶ φύσεως. Τὸ ὕφος τούτων ἦτο ὁμοιον πρὸς τὸ τῶν Ἰόνων λογογράφων.

Ἀρχηγὸς τῆς φιλοσοφίας ταύτης εἶναι *Θαλῆς ὁ Μιλήσιος* σύγχρονος τῷ Κροίσῳ καὶ Σόλῳ. Ἡ παράδοσις τίθησιν αὐτὸν ἐν τοῖς ἑπτὰ σοφοῖς. Οὗτος κατέχων εὐρείας γνώσεις περὶ τὰ μαθηματικά καὶ τὴν ἀστρονομίαν, διὸ καὶ ἐκλείψιν ἡλίου προεῖπεν, διέτριβεν ἰδίᾳ περὶ τὴν σπουδὴν τῆς φύσεως. Εἶναι πατὴρ τοῦ τρόπου ἐκείνου τοῦ φιλοσοφεῖν, ὅστις βλέπει ἐν τῇ ὕλῃ τὴν ὑπόστασιν πάντων τῶν ὄντων. Ὑπέλαβε δ' ὡς ἀρχὴν τῶν ὄντων τὸ ὕδωρ καὶ ἰσχυρίσατο, ὅτι ἡ γῆ κεῖται ἐπὶ τοῦ ὕδατος, ἀχθεὶς πιθανῶς εἰς ταύτην τὴν γνώμην, διότι παρετήρησεν, ὅτι τὸ ὕγρὸν τρέφει τὰ πάντα, καὶ ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ θερμότης προέρχεται ἐξ αὐτοῦ. Ὡσαύτως Μιλήσιος καὶ μαθητὴς τοῦ Θαλήτος ἦν ὁ Ἀναξίμανδρος. Οὗτος διέτριψεν, ὡς ἐκεῖνος, περὶ τὴν ἀστρονομίαν, καὶ ἰδίᾳ περὶ τὴν γεωγραφίαν καὶ δὲν ἐξῆλθε τῶν ὁρίων τῆς φύσεως. Ὡς ἀρχὴν δὲ τῶν ὄντων ἔθηκε τὸ ἀπείρον, ἥτοι τὴν φύσιν ἐν τῷ εὐρεῖ καὶ ἀπείρῳ αὐτῆς συνόλῳ. Ἐξήγει δὲ τὴν μετέβασιν ἐκ τῆς πρωτογόνου καταστάσεως τῆς φύσεως εἰς τὴν τάξιν, ἥτις βασιλεύει ἐν τῷ κόσμῳ, λαμβάνων φυσικὰς αἰτίας. Τὸ ἀπείρον τοῦτο, ἥτοι τὸ σύνολον τῆς φύσεως, εἶναι ἀθάνατον καὶ ἀδιάφθορον, διὰ δὲ τῆς αἰωνίας κινήσεως, ἥτις βασιλεύει ἐν αὐτῷ ἀναφαίνονται καὶ ἀφανίζονται οἱ ἀπείροι κόσμοι.

Ὁ δὲ μαθητὴς τοῦ Ἀναξίμανδρου Ἀναξίμενης ἐπίσης Μιλήσιος ἀντὶ τοῦ ἀορίστου ἀπείρου ἔθηκεν ὡς ἀρχὴν τῶν ὄντων τὸν ἀέρα, ἀρχὴν πραγματικὴν ἅμα καὶ παγκόσμιον, ἔχοντα τὴν αἰωνίαν κίνη-

σιν, ζωογονοῦντα τὸ πᾶν καὶ παράγοντα διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἀλλοιώσεων πάντα τὰ λοιπὰ στοιχεῖα, τὸ ὕδωρ τὴν γῆν, τὸ πῦρ, τὸν ἀνεμον, τὰ νέφη, τὴν θερμότητα, τὸ ψῦχος καὶ αὐτὸν τὸν λίθον. Ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀναξιμένους δὲν ἦτο ἡ ἀνάπτυξις τῆς θεμελιώδους διδασκαλίας τῆς Ἴονικης σχολῆς.

Ἄλλος δ' Ἴων φιλόσοφος πολὺ ὀνομαστότερος, Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος, ὁ ὁποῖος τάσσεται μεταξὺ τοῦ 510—450 π. Χ., παρεδέχετο τὸ πῦρ, ὡς τὴν μόνην ἀρχὴν τοῦ σύμπαντος. Κατ' αὐτὸν τὸ πῦρ ζωογονεῖ τὸ πᾶν καὶ καταστρέφει τὸ πᾶν. Ὁ κόσμος ἐξέρχεται τοῦ πυρὸς καὶ εἰς τὸ πῦρ ἀπολήγει. Τὸ πᾶν μεταβάλλεται, τὸ πᾶν ῥεῖ, τὸ πᾶν διηνεκῶς κινεῖται. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ ζωὴ ἐκείνη παρομοιώσις «ποταμῷ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι δις τῷ αὐτῷ». Ἐκ τῆς ἀρχῆς δὲ τῆς ἀσταθείας τῶν πραγμάτων ἔπεται, ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἀληθές καὶ τὸ πᾶν εἶναι ψευδές.

Ἡ φυσικὴ κατάστασις τῶν ὄντων εἶναι αἰώνιος πόλεμος (πόλεμος πάντων πατήρ). Ἐκ τοῦ θανάτου ἐπέρχεται ἡ ζωὴ καὶ ἐκ τῆς ζωῆς ὁ θάνατος. Τὸ ὑφιστάμενον πάντοτε ἐν μέσῳ τῆς ἀδιαλείπτου ταύτης μεταβάσεως τῶν ὄντων εἰς ἕτερα εἶναι τὸ πῦρ ἢ θερμότης. οὐ μέρος εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ χαρακτηρίζον τὸν Ἡράκλειτον εἶναι σκοτεινόν τι, διὸ σκοτεινὸς ἐπεκλήθη. Διασφύζονται ἡμῖν βραχέα μόνον ἀποσπάσματα τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ περὶ φύσεως. Τὸ ὕψος τῶν ἀποσπασμάτων τούτων εἶναι παράδοξον συ-ιστάμενον ἀπὸ ἀσαφεῖς συνεχομένης προτάσεις καὶ ὃν πλήρες εἰκόνων καὶ γνωμικῶν. Ἀνταποκρίνεται ἐντελῶς πρὸς τὴν φήμην τοῦ μυστηριώδους τούτου ἀνθρώπου, ὅστις ἐν ἀπομονώσει ζῶν ἦν μελαγχολικὸς καὶ κατηφής, διὸ καὶ ὑπετίθετο κλαίων (Κλαυσῖνος) αἰέποτε τὴν ἀθλιότητα τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὀλίγον ἐφρόντιζεν ἂν ἤθελεν ἐπιδοκιμασθῇ ὑπὸ τῶν ἄλλων.

Ἡ Ἴωνικὴ σχολὴ ἐπεκτείνεται καὶ ἐν τῇ τῶν ἀτομιστῶν Λευκίππου καὶ Δημοκρίτου, ἀμφοτέρων ἐκ τῆς πόλεως Ἀδδῆρων, ἧτις ἦν ἀποικία τῶν Ἰώνων. Οὗτοι ἀκμάσαντες περίπου κατὰ τὸν πέμπτον π. Χ. ὑπόστασιν πάντων τῶν ὄντων ἐθεώρουν τὴν ὕλην (τὸ πλῆρες), ἧτις συνίστατο ἐξ ὁμοειδῶν ἀπείρων ἀτόμων ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ κενοῦ διαστήματος. Ἐκ τῶν ἀτόμων τούτων παράγονται

πάντα τὰ σώματα συνδυαζόμενα πρὸς ἄλληλα κατὰ τινες νόμους φυσικούς.

Ὁ Δημόκριτος ἦν διάσημος ἀνὴρ ἔχων μέγαν νοῦν καὶ ποικίλας ἐμπειρικὰς γνώσεις, αἵτινες ποιοῦσι τοῦτον πρόδρομον τοῦ Ἀριστοτέλους. Ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν εἶχε τὴν εὐθυμίαν, διὰ τοῦτο τὴν ἀθλιότητα τῶν ἀνθρώπων δὲν ἐκλαιεν, ὡς ὁ Ἡράκλειτος, ἀλλ' ἐγέλα (Γελασῖνος).

Τὰ συγγράμματα αὐτοῦ ἦσαν πολλὰ καὶ διάφορα. Τούτων σφύζονται μόνον ἀποσπάσματα, ἐν οἷς βλέπομεν, ὅτι τὸ ὕφος αὐτοῦ εἶχεν ἰωνικὴν ἀπλότητα, ἡ σύνδεσις τῶν ἰδεῶν ἦτο ἄνευ περιόδων, μεταχειρίζετο δ' ὅμως οὗτος ἀκριβῆ καὶ προσφυᾶ λέξιν.

B'.

§ 3. Ἡ Δωρικὴ (Πυθαγόρειος) φιλοσοφία.

Ἡ Δωρικὴ φιλοσοφία τῶν Πυθαγορείων, ἣν εὐρίσκομεν ἐν ταῖς ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας ἀποικίαις τῆς Δωρικῆς φυλῆς ἠκολούθησε τῇ φυσικῇ κλίσει τῆς Δωρικῆς φυλῆς. Περιορίζεται μὲν καὶ ἡ φιλοσοφία τούτων ἐν τῇ φύσει, ἀλλὰ τὴν προσοχὴν ταύτης δὲν ἐπισύρουσι τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως, ἀλλ' αἱ σχέσεις αὐτῶν. Διὸ ἡ φιλοσοφία τῶν Πυθαγορείων κλίνει πρὸς τὸ πνεῦμα, ἐνῶ ἡ τῶν Ἰόνων, ὡς εἴπομεν, εἶναι φιλοσοφία τῶν αἰσθήσεων. Ἰδρυτὴς δὲ τῆς φιλοσοφικῆς ταύτης σχολῆς εἶναι ὁ Πυθαγόρας (540—500 π. Χ.), ὅστις ἐγεννήθη μὲν ἐν Σάμῳ, μετόκησεν ὅμως εἰς Κρότωνα τῆς κάτω Ἰταλίας, ἔνθα ἔδρυσεν σχολήν. Ὁ Πυθαγόρας καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ πρῶτοι περὶ τὰ μαθηματικὰ ἀσχοληθέντες ἐνόμισαν, ὅτι αἱ ἀρχαὶ τῆς ἐπιστήμης ταύτης εἶναι ἀρχαὶ πάντων τῶν ὄντων. Διὸ κατ' αὐτοὺς τὰ ὄντα, τὸ πᾶν, ἔχει μορφωθῆ ἐκ τῶν ἀριθμῶν, οὓς πρέπει ἡμεῖς νὰ νοῶμεν ὡς σύμβολα μεταφυσικῶν ἐννοιῶν. Παρατηρῶν οὗτος τὴν τάξιν καὶ ἀρμονίαν, δι' ὧν τὰ πάντα εἰς ἓνα κόσμον συνάπτονται, ἀνεύρισκεν ὑπόστασιν ὅλων τούτων τὰς ἀριθμητικὰς σχέσεις, τοὺς ἀριθμούς, δι' ὧν ὅλα δύνανται νὰ γνωσθῶσι καὶ κατὰ τὰς σχέσεις αὐτῶν νὰ ὀρισθῶσιν. Ὁ Πυθαγόρας κατέλιπεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι μεγάλην μνήμην. Πρῶτος δ' αὐτὸς εἰσήγαγε τὰς λέξεις φιλοσοφίας, ἧτις σημαίνει οὐχὶ τὴν κατοχὴν, ἀλλὰ τὴν ζήτησιν καὶ ἀγάπην τῆς σοφίας, ἥτοι τῆς γνώσεως, καὶ κόσμον, ἵνα σημάνη

τὴν τάξιν καὶ ἁρμονίαν, ἥτις βασιλεύει ἐν τῇ σύμπαντι, ὠνόμασε δ' ἑαυτὸν ἀπὸ σοφοῦ *φιλόσοφον*, ἦτοι οὐχὶ κάτοχον σοφίας καὶ γνώσεως, ἀλλ' ἐραστὴν τούτων.

Αὐτὸς ὁ Πυθαγόρας οὐδὲν ἔγραψεν. Τοῦτο ὅμως ἐπραξαν οἱ ὁπαδοὶ αὐτοῦ, οἵτινες διαιρούμενοι εἰς *Πυθαγορικούς*, ἀμέσως δηλ. μαθητὰς τοῦ Πυθαγόρου, *Πυθαγορείους*, μεταγενεστέρους μαθητὰς, καὶ *Πυθαγοριστὰς* ὡς καὶ *Πυθαγοριστρίας*, ἔγραψαν ἐν Δωρισμῷ Ἰταλιωτικῷ. Ἐκ τούτων διακρίνονται *Τίμαιος ὁ Λοκρὸς*, ὁ γνωστὸς νομοθέτης τῶν Λοκρῶν καὶ διδάσκαλος τοῦ Πλάτωνος. Τὸ περὶ φύσιος σύγγραμμα αὐτοῦ εἶναι νόθον ἐκλεχθὲν ἐκ τοῦ Πλατωνικοῦ διαλόγου καὶ μετενεχθὲν εἰς τὴν Δωρικὴν διάλεκτον. *Φιλόλαος ὁ ἐκ Κρότωνος*. Τούτου ἀποσπάσματα συλλεγέντα ἐκ τοῦ Στοβαίου εἶναι γνήσια, ἔχουσιν ὅμως μεταβεβλημένους τεχνικούς ὅρους ὑπὸ Περιπατητικῶν. *Ἀρχύτας ὁ Ταραντῖνος* περὶ τὸ 400 π. Χ. Τούτου τὰ ἀποσπάσματα ἔχουσι μὲν τὴν ὄψιν τῆς γνησιότητος, εἶναι ὅμως νόθα.

Πάντες οὗτοι ἦσαν καὶ σπουδαῖοι μαθηματικοὶ καὶ ἀστρονόμοι, διὸ καὶ ἡ ὑπόνοια τῆς ἀνακαλύψεως τῆς κινήσεως τῆς γῆς ἀποδίδεται τῷ Φιλόλαῳ, ὅστις ἐπετέλεσε τὸ πρῶτον πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἀντικειμένου τούτου βῆμα, εἰπὼν ὅτι ἡ γῆ κινεῖται οὐχὶ μὲν περὶ τὸν ἥλιον, ἀλλὰ περὶ τὸ κεντρικὸν πῦρ.

Ἡ σχολὴ τῶν Πυθαγορείων δὲν εἶχε μόνον τὴν θεωρητικὴν φιλοσοφικὴν διεύθυνσιν, ἀλλ' ἦτο σύναμα θρησκευτικὴ, ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ ἐταιρεία σκοποῦσα τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν τὰς κοινωνίας, οἱ ἐταῖροι ταύτης ὑπεβάλλοντο εἰς δοκιμασίαν καὶ κανόνας τινὰς τοῦ βίου, περίπυστος δ' ἦτο ἡ *μυστικὴ σιωπὴ ἢ ἐχιμυθία* τούτων. Ἐπέδρασαν δὲ μεγάλως οὗτοι ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν μεγάλην Ἑλλάδα καὶ Σικελίαν πραγμάτων καὶ ἐζήτησαν νὰ καταλάβωσι τὴν ἀρχὴν τῶν πόλεων τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ νὰ διοικῶσι κατ' ἀριστοκρατικὰς ἀρχάς. Ἐξηγέρθη δ' ὅμως ὁ λαὸς κατ' αὐτῶν καὶ πολλοὶ Πυθαγόρειοι λέγεται ὅτι κατεστράφησαν ἐν τῇ πρώτῃ προσβολῇ, ἄλλοι δὲ ἐξωρίσθησαν ἢ διεσχορπίσθησαν (504 π. Χ.). Τούτων τινὲς μετῴκησαν εἰς Θήβας, ὡς ὁ Φιλόλαος καὶ ὁ τοῦ Ἐπαμεινώνδου διδάσκαλος Λύσις.

Ἡ Πυθαγορικὴ φιλοσοφία ἀναμιχθεῖσα ὕστερον μετὰ τοῦ Πλατω-

νισμού δὲν ἦτο πλέον αὐτοτελὲς φιλοσοφικὸν σύστημα καὶ οἱ Περιπατητικοὶ ἤσυχολοῦντο περὶ αὐτῆς μόνον ἱστορικῶς.

Γ'.

§ 4. Ἡ Ἑλεατικὴ φιλοσοφία.

Ἐν Ἑλέᾳ, πόλει ἐπὶ τῆς Ἰταλικῆς ἀκτῆς κειμένη, ἐσχηματίσθη φιλοσοφικὴ σχολή, ἥς ἰδρυτὴς ἐγένετο Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος (520 π. Χ.), ὅστις μετέσχε τῆς ὑπὸ τῶν Φωκαέων γενομένης ἀποικίσεως τῆς Ἑλέας. Ἀρχὴ τῆς σχολῆς ταύτης εἶναι, ὅτι τὸ ἐν ὄν, τὸ ἐν ὄλον δηλ., τὸ ὅποῖον ὁ κόσμος σχηματίζει, ὑπάρχει, καὶ αὐτὸ εἶναι ὁ Θεός, ἡ ὥρος δέ, χρόνος καὶ κίνησις δὲν ὑπάρχουσιν οὐδὲ τὰ πολλά.

Ὁ Ξενοφάνης, ὡς καὶ ὁ διάδοχος καὶ μαθητὴς αὐτοῦ Παρμενίδης, εἰς ὃν ἀναφέρεται ὁ ὁμώνυμος διάλογος τοῦ Πλάτωνος, ἔγραψαν ἀμφότεροι φιλοσοφικὰ συγγράμματα ἐν ἐπικῇ γλώσσῃ καὶ ἥρωικῇ ἐξαμέτρῳ περὶ φύσεως. Καὶ ὁ μὲν Ξενοφάνης ἔλεγεν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἷς, σφαιροειδὴς καὶ οὐδόλως πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὁμοιάζων. Ἐψεγε δὲ τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι ἐποίησαν τὸ θεῖον ἀνθρωποφυές, ἐκάκιζε δὲ τὸν Ὀμηρον καὶ τὸν Ἡσίοδον, διότι τὰ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ὀνειδῆ τοῖς θεοῖς ἀπέδωκαν. Ὁ δὲ Παρμενίδης διείλε τὸ φιλοσοφικὸν αὐτοῦ ποίημα εἰς δύο, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον περιεῖχε τὴν περὶ τοῦ ὄντος διδασκαλίαν, τὸ δὲ δεύτερον τὴν περὶ τοῦ πλήθους καὶ τῆς ποικιλίας τῶν αἰσθητῶν ὄντων. Μόνον τὸ ὄν κατὰ τὸν φιλόσοφον ὑπάρχει, ὅπερ ἀποκλείει τὴν ἔννοιαν τοῦ γίνεσθαι καὶ ἀπόλλυσθαι, δηλαδὴ τὴν γένεσιν καὶ τὴν φθοράν, ἅτινά εἰσι φαινόμενα ἀπατηλά. Περὶ Ξενοφάνους καὶ Παρμενίδου εἵπομεν καὶ ἄλλαχού. Ὁ δὲ μαθητὴς τοῦ Παρμενίδου Ζήνων ὁ Ἑλεάτης καὶ Μήλισος ὁ Σάμιος ἔγραψαν ἐν πεζῷ λόγῳ. Ὁ Ζήνων μετὰ τοῦ Παρμενίδου ἦλθεν εἰς Ἀθῆνας τῷ 460 π. Χ., ἐτιμᾶτο δὲ πολὺ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων. Πρῶτος αὐτὸς ἐγένετο εὐρείης ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τῆς διαλεκτικῆς, ἥτις ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα ἦγε καὶ εἰς τὴν ἐριστικὴν, δηλ. τὴν τέχνην τοῦ φιλοσοφεῖν ἄνευ ἀποβλέψεως πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Τὴν διαλεκτικὴν μεταχειριζόμενος ἔγραψε κατὰ τῶν ἐναντίων τοῦ Ἑλεατικοῦ συστήματος καὶ ἐτελειοποίησε τὰς περὶ τῆς ἀνυπαρξίας τοῦ χώρου, χρόνου καὶ κινήσεως ἀποδείξεις. Ὁ δὲ Μή-

λισσος ἐν τῷ ἰαστὶ γεγραμμένῳ περὶ φύσιος συγγράμματι αὐτοῦ, οὐ σφίζονται ἀποσπάσματα, ἔχει τὴν ἀρχαίαν ἀπλότητα, τὴν παράστασιν σαφῆ ἐν ἀναγκαστικῇ διαλεκτικῇ καὶ τὸ ὕψος ἰσχνόν. Ὁ Μέλισσος οὗτος ἦν τῷ 441 π. Χ. στρατηγὸς τῶν Σαμίων κατὰ τοῦ Περικλέους καὶ Σοφοκλέους στρατηγῶν τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ κατὰ τῆς Σάμου ἐκστρατείᾳ.

§ 5. Περὶ Ἑμπεδοκλέους καὶ Ἀναξαγόρου.

Ἐξοχὰ τινα φιλοσοφικὰ πνεύματα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀγῶνος τῶν ποικίλων φιλοσοφικῶν συστημάτων πειρῶνται νὰ ὑψωθῶσιν ὑπὲρ πάντων λαμβάνοντά τι ἐκλεκτικῶς παρ' ἐκάστου. Τοιοῦτοι δ' εἶναι ὁ Ἑμπεδοκλῆς καὶ ὁ Ἀναξαγόρας.

Ὁ Ἑμπεδοκλῆς, περὶ οὗ καὶ ἀλλαχοῦ ἤδη εἵπομεν, ἐν τῷ περὶ φύσεως ποιήματι αὐτοῦ, ἐδέχετο μὲν κατὰ τοὺς Ἑλεάτας ἐν ὧν αἰδίῳ, ἀλλὰ τοῦτο ἐθεώρει πολλαπλοῦν καὶ πολυειδές, δηλ. ἐδογματίζεε τέσσαρα εἶδη τούτου, τὸ πῦρ, τὸν ἀέρα, τὴν γῆν καὶ τὸ ὕδωρ, ἅπερ ἐκάλεε *ρίζώματα*. Καὶ τὸ μὲν πῦρ ἔλεγε *Αἰα ἀργῆτα*, τὸν δὲ ἀέρα *Ἡραν φερέσβιον*, τὴν δὲ γῆν *Αἰδωνέα* καὶ τὸ ὕδωρ *Νῆστιν*¹⁾. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα διαμένουσιν αἰεὶ καὶ οὐδεμίαν πάσχει μεταβολήν, αὐξάνονται δὲ μόνον καὶ ἐλαττοῦνται συντιθέμενα πρὸς ἀλλήλα καὶ διακρινόμενα ἀπ' ἀλλήλων²⁾. Συμφωνῶν δὲ τῷ Ἡρακλείτῳ ἐδέχετο, ὅτι τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἐκινουῦντο ὑπὸ δύο δυνάμεων, τοῦ *ταίχους* καὶ τῆς *φιλότητος*, ἣν καὶ *ἀρμονίαν* καὶ *στοργήν* καὶ *Ἀφροδίτην* ὠνόμαζεν. Ἡ φιλία δι' αὕτη εὐρούσα διηρημένα τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, τὰ ὅποια τὸ νεῖκος ἀπεχώρησε τοῦ πρωτογόνου χάους, συνήνωσεν αὐτὰ καὶ ἀπετέλεσε τὸν σφαιροειδῆ κόσμον, εἰκόνα τῆς ἐνότητος.

Τοῦ ποιητοῦ τούτου σφίζονται πολλὰ ἀποσπάσματα, τὰ ὅποια ἔχουσι τύπον ὑψηλῆς καὶ μυστηριώδους ποιήσεως.

1) Τέσσαρα τῶν πάντων ρίζώματα πρῶτον ἄκουε
Ζεὸς ἀργῆς Ἡρῆ τε φερέσβιος ἡδ' Ἀιδωνεὺς
Νῆστις θαυρόεσσα τ', ἐπικροῦντομα βρόττιον.

2) Ἄλλο δέ τοι ἐρέω φύσις οὐδενός ἐστιν ἀπάντων
θνητῶν, οὐδέ τις οὐλομένου θανάτοιο τελευτῇ,
ἀλλὰ μόνον μῆτις τε διάλλαξις μιγέντωρ
ἐστί, φύσις δ' ἐπὶ τοῖς ὀνομάζεται ἀνθρώποισιν.

Ὁ δ' Ἀναξαγόρας ἐν Κλαζομεναῖς τῆς Ἰωνίας γεννηθεὶς εἶναι ὁ τελευταῖος ἀνὴρ τῆς περιόδου ταύτης τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Καὶ οὗτος ὁρμᾶται μὲν ἐκ τῆς ὕλης καὶ ὑποτίθησι ταύτην συγκειμένην ἐκ στοιχείων ἢ σπερμάτων, ἅτινα ἐκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὁμοιομερῆ, ἀλλὰ δὲν ἔστη ἐνταῦθα. Διότι τὰ σπέρματα ταῦτα, ἅτινα διαφέρουσι τῶν ἀτόμων τοῦ Δημοκρίτου, διότι ταῦτα μὲν εἶναι σύνθετα καὶ ἑτεροειδῆ, ἐκεῖνα δ' ἀπλᾶ καὶ ὁμοειδῆ, ἔνα συνδυασθῶσι καὶ ἀποτελέσωσι τὸν κόσμον, τὸ ἁρμονικὸν σύμπαν, εἶχον ἀνάγκην δυνάμεως τινος, ἣν αὐτὸς τίθησιν ὑπὲρ ἅνω πάντων τῶν ὄντων καὶ ὀνομάζει Νοῦν. Ὁ Ἀναξαγόρας λοιπὸν ἐναντίον τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐκήρυξε τὴν ἀνάγκην ἀρχῆς τινος μὴ φυσικῆς, ἀλλὰ πνευματικῆς, τὴν ἀνάγκην τοῦ νοῦ, ὅστις τὴν ἀκατασκεύαστον ὕλην ἐτακτοποίησε καὶ ἐζωογόνησεν. Κατὰ ταῦτα οὗτος ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τῆς νέας διευθύνσεως, ἣν ἠκολούθησαν οἱ μετὰ ταῦτα φιλόσοφοι.

Ὁ Ἀναξαγόρας μετόφησεν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα διὰ τὰς νέας αὐτοῦ φιλοσοφικὰς ἰδέας κατηγορήθη ὡς ἀσεβῆς. Καὶ ὑπερήσπισε μὲν αὐτὸν ἐν τῇ δικαστηρίῳ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Περικλῆς, κατεδικάσθη δ' ὅμως εἰς εἰρκτὴν, ἥς προετίμησεν ἐν πρεσβυτικῇ ἡλικίᾳ τὴν ἐξορίαν φυγῶν εἰς Λάμψακον, ἔνθα ἀπέθνε τῷ 428 π. Χ.

Δ'.

§ 6. Περὶ σκεπτισμοῦ (σοφιστῶν).

Ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. Χ. κέντρον τῆς ὅλης φιλοσοφικῆς κινήσεως ἐγένοντο αἱ Ἀθήναι, ἔνθα συνέρρεον ἐκ τῶν ἀποικιῶν οἱ ἐν τοῖς γράμμασι διαπρέποντες, ἵνα ζητήσωσιν ἐκεῖ βίον καὶ δόξαν.

Ὁ Ἀναξαγόρας, ὡς εἶδομεν, ἐν Ἀθήναις ἐδίδαξεν, ὁ δὲ Παρμενίδης μετὰ τοῦ εὐρετοῦ τῆς διαλεκτικῆς Ζήνωνος ἔτυχον ἐν Ἀθήναις θαυμαστῆς ὑποδοχῆς. Ὀλίγῳ δ' ὕστερον ἀναφαίνονται ἐν Ἀθήναις οἱ σοφισταί, οἵτινες ἀποτελοῦσι σταθμὸν μεταβάσεως τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τῆς πρώτης στοιχειώδους περιόδου εἰς τὴν δευτέραν περίοδον. Ἡ ἐμφάνις αὐτῶν ἦτο ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος τῶν προηγουμένων φιλοσοφικῶν ἀνταγμάτων, ἅτινα ἀναγκάζοντα ἄλληλα

παρήγαγον κατὰ μικρὸν τὴν ἀπιστίαν καὶ ἀμφιβολίαν. Ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ Ἰωνικὴ φιλοσοφία ἐδίδασκεν, ὅτι αἱ μορφαὶ τῶν ὄντων γεννῶνται καὶ φθείρονται, ἀφ' ἐτέρου δ' οἱ Ἑλεᾶται πᾶν τὸ γινόμενον ἐξήγουν ὡς ὄψιν καὶ ἀπατηλὸν φαινόμενον. Πρὸς δ' ἐκ τῆς διδασκαλίας τούτων, ὅτι τὸ νοεῖν δὲν εἶναι διάφορον τοῦ ὄντος, διότι εἶναι μόνον νόησις τοῦ ὄντος, ἐξήγετο ὑπὸ τῶν πολεμούντων τὸ σύστημα τοῦτο, ὅτι ἡ διάνοια ὑπάρχει ἐν τῷ φαινόμενῳ κόσμῳ, ἐπομένως εὐκόλως καὶ αὕτη ἡδύνατο νὰ θεωρῇται ὡς *φαινόμενον*, ὅψις, ἣν γενικῶς ν' ἀρνεῖται τις. Ἐκ τῶν ἀρνητικῶν τούτων συμπερασμάτων ὁρμώμενοι οἱ σοφισταὶ τῇ βοήθειᾳ τῆς ψευδοῦς διελεκτικῆς καὶ ῥητορικῆς, μεθ' ἧς στενώτατα συνεδέθησαν, ἐδίδασκον τὴν ἀρνήσιν πάσης γνώσεως ἐχούσης καθολικὸν καὶ γενικὸν κύρος καὶ παρεδέχοντο μίαν ἐξ ὑποκειμένου γενικὴν γνώσιν. Ἐκ τούτου δὲ εἴπετο κατ' αὐτοὺς καὶ ἡ ἀρνήσις τοῦ ἡθικοῦ νόμου παραγομένου καὶ τούτου ἐξ ἐξωτερικῆς κατὰ συνθήκην θέσεως. Οἱ ἐπιστημότεροι τῶν σοφιστῶν εἶναι *Πρωταγόρας ὁ Ἀθηναῖος* (480 π. Χ.) καὶ *Γοργίας ὁ Λεορτῖνος*.

Ὁ Πρωταγόρας (480 π. Χ.) ἦτο μὲν μαθητὴς τοῦ Δημοκρίτου, ἠκολούθησε δ' ὅμως ἰδίᾳ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Ἡρακλείτου, καθ' ἣν τὸ πᾶν μεταβάλλεται, βεῖ καὶ διηνεκῶς κινεῖται. Πρεσβεύων λοιπὸν οὗτος, ὅτι, ἐπειδὴ ἐκ τῆς μεταβολῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἄλλοτε ἄλλοιαι ἐντυπώσεις προσβάλλουσι τὰς αἰσθήσεις, δύνανται νὰ ὑπάρχωσι περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος ἀντίθετοι ἐντυπώσεις ὁμοίως ἀληθεῖς, ἡρνεῖτο πᾶσαν ἐξ ἀντικειμένου ἀλήθειαν, πᾶσαν δηλ. ἀλήθειαν ἔχουσαν γενικὸν κύρος καὶ παρεδέχετο, ὅτι αὕτη μόνον εἰς τὴν αἴσθησιν ἐκάστου ἀνθρώπου ὑπάρχει· δι' ὃ ἐδογματίζεν ὅτι *πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος*. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ σφίζονται μόνον ἀποσπάσματα.

Ὁ δὲ *Γοργίας ὁ Λεορτῖνος* ἦτο μαθητὴς τοῦ Ἐμπεδοκλέους καὶ εἶχεν ἀρχικῶς φιλοσοφικὴν τάσιν, ἦλθε δ' εἰς Ἀθήνας, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐλέχθη τῷ 427 ἔτει π. Χ. Οὗτος στηριζόμενος ἐπὶ τῶν τελευταίων ἀρνητικῶν συμπερασμάτων τῆς Ἑλεατικῆς σχολῆς, ἧς τὴν ἐσωτερικὴν οὐσίαν δὲν κατενόησεν, ἰσχυρίζετο ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ περὶ μὴ ὄντος ἢ περὶ φύσεως, ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει, ἂν δὲ ὑπάρχη τι, δὲν δύναται νὰ γνωσθῇ ὑφ' ἡμῶν, ἂν δ' ὑπάρχη τι καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ γνωσθῇ, δὲν δύναται ν' ἀνακοινωθῇ ἢ νὰ

μεταδοθῇ εἰς τοὺς ἄλλους. Ἐπειδὴ δ' οὕτως ἡρνεῖτο τὴν γνῶσιν καὶ μετὰδοσιν πάσης ἀληθείας, ἐθεώρει τὴν ῥητορικὴν ὡς δημιουργὸν πειθοῦς οὐχὶ δὲ διδασκαλίας ἢ φωτισμοῦ. Οὕτως ἐφφρόνει, ὅτι ἔργον παντός σοφοῦ ἀνδρός εἶναι οὐχὶ νὰ ἐπιζητῇ τὸ ἀληθές καὶ δίκαιον, ἀλλὰ νὰ παραστήσῃ ὡς ἀληθές καὶ δίκαιον πᾶν ὅ,τι εἶναι συμφέρον αὐτῷ (τὸν ἡττω λόγον κρείττω ποιεῖν καὶ τὰν ἀπαλιν).

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τοῦ Γοργίου ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι σοφισταὶ ἐν Ἀθήναις, ὡς Ἰππίας ὁ Ἡλιάς, Πρόδικος ὁ Κεῖος, Εὐθύδημος ὁ Χίος, Πῶλος ὁ Ἀκραγαντινός, Καλλιμάχης ὁ Ἀχαρνεὺς καὶ ἄλλοι.

Πάντες οὗτοι οἱ σοφισταὶ ἦσαν μὲν εὐφυεῖς καὶ πεπαιδευμένοι, ἀλλ' ἄνευ πεποιθήσεων. Ὡλισμένοι διὰ τῆς ψευδοῦς λογικῆς καὶ ῥητορικῆς ἀνῆρουν πάντα ἠθικὸν καὶ κοινωνικὸν νόμον. Δι' αὐτοὺς ἀληθές καὶ ψευδές, δίκαιον καὶ ἀδικον, ἀγαθὸν καὶ κακὸν δὲν ὑπῆρχον. Οὗτοι μεταβαίνοντες ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἐξήγειρον τὴν περιέργειαν τῶν ἀνθρώπων καὶ μάλιστα τῶν νέων διὰ τῶν καινῶν αὐτῶν σοφιστικῶν θεωριῶν, τοῦ πομπώδους ὕψους τῆς γλώσσης, ἥτις ἦτο πλήρης ῥητορικῶν καλλωπισμῶν, ἀντιθέσεων καὶ εἰκόνων συμφώνως πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πειθοῦς, ἣν κατὰ πάντα τρόπον ἐπεδίωκον διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν νὰ ἐπιτύχωσιν. Τοὺς νέους κατ' ἐξοχὴν προσελκύνοντες καὶ ὑποσχόμενοι ἀντὶ τοῦ πολλοῦ ἀργυρίου καὶ τῶν τιμῶν, αἱ παρ' αὐτῶν ἐλάμβανον, ὅτι θὰ καταστήσωσι τούτους ἱκανοὺς πάσης ἐπιστήμης, ὑπεξέκαιον τὴν φυσικὴν φιλοδοξίαν τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτως οἱ σοφισταὶ συνετέλεσαν μὲν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς ἀνάγκης καὶ τοῦ πόθου τῆς παιδείας ἀπὸ ἐνὸς μέχρι τοῦ ἐτέρου ἄκρου τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐγένοντο οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἦσαν μᾶλλον ἐπικίνδυνοι ἢ ὠφέλιμοι. Διότι, ἐνῶν ἐκαλλιέργουν τὸ πνεῦμα, ὁλεθρίας ἀρχὰς περὶ θρησκείας, πολιτείας καὶ κοινωνίας διαδίδοντες, ἐξενεύριζον τὴν ψυχὴν καὶ ἠπείλουν νὰ κατασβέσωσι πᾶν αἶσθημα ἀρετῆς καὶ φιλοπατρίας. Ἐντεῦθεν ἐπόμενον ἦτο οἱ σοφισταὶ νὰ γεννήσωσιν ἀντίδρασιν καὶ μάλιστα παρὰ τῷ λαῷ, ὅστις ἤρχισε νὰ ὑποβλέπῃ αὐτοὺς καὶ τὸ ὄνομα σοφιστῆς ἐξελάμβανεν ὄχι πλέον ἐπὶ καλῆς, ἀλλ' ἐπὶ κακῆς σημάσις. Κέντρον δ' ὅμως τῆς κατὰ τῶν σοφιστῶν ἀντιδράσεως ὑπῆρξεν ὁ Σωκράτης.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β'.

(Ἀπεικὴ φιλοσοφία)

§ 1. α'. Φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους.

Ἡ φιλοσοφία ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ ἦν φιλοσοφία τῆς φύσεως. Ἐπειτα δ' ὅμως εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτῆς ἀφικομένη τείνει μὲν πάντοτε εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ παγκοσμοῦ συστήματος τῶν ὄντων, ἀλλ' ὁρμᾶται εἰς τοῦτο ἐκ σημείου ἀσφαλοῦς, ἐκ τῆς γνώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Διὸ ἀπὸ φιλοσοφίας τῆς φύσεως ἀποβαίνει φιλοσοφία τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν νέαν ταύτην περίοδον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἀνοίγει ὁ :

Σωκράτης.

Οὗτος γεννηθεὶς ἐν Ἀθήναις τῷ 460 π. Χ. ἦν υἱὸς τοῦ λιθοῦργου Σωφρονίσκου καὶ τῆς μαίας Φειναρέτης. Κατ' ἀρχὰς ἠκολούθησε τῇ τέχνῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἀλλ' ὕστερον ἐγκαταλιπὼν ταύτην ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Νέος ὢν εἶδε τοὺς σοφιστὰς ἀφικνουμένους εἰς Ἀθήνας καὶ ἐγνώρισε προσωπικῶς τοὺς Ἐλεάτας φιλοσόφους Παρμενίδην καὶ Ζήνωνα, τὸν φιλόσοφον Ἀναξαγόραν ὡς καὶ τὸν περήφημον σοφιστὴν Γοργίαν. Διέτριψε δ' ἐπὶ πολὺ περὶ τὴν ῥητορικὴν διαλεκτικὴν καὶ γνῶσιν τῆς φύσεως. Οὕτω δ' ὁ μέλλων ἀντίπαλος τῶν σοφιστῶν καὶ τῆς πρὸ αὐτοῦ φιλοσοφίας πρὶν ἢ κηρύξῃ τὸν πόλεμον ὑπῆρξεν οἰκεῖος πρὸς αὐτοὺς καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ἀντελήφθη.

Ὁ Σωκράτης δὲν εἶχεν ἰδίαν σχολὴν οὐδ' ἐδίδασκεν, ὡς οἱ σοφισταί, ἐπὶ μισθῷ. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἐμορφώθη δημόσιος φιλοσοφικός βίος καὶ ἡ φιλοσοφία ἐγένετο κύριον ἀντικείμενον πάσης πεπαιδευμένης συναναστροφῆς, συνερχομένων τῶν πολιτῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐν στοαῖς, ἐν γυμνασίοις, ἐν παλαίστραις, ἐν κήποις καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐνταῦθα παρευρισκόμενος ὁ Σωκράτης ἤσκει τὴν φιλοσοφίαν διαλεγόμενος πρὸς τοὺς συντυγχάνοντας αὐτῷ, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς νέους καὶ πεπαιδευμένους τῶν χρόνων ἐκείνων.

Τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σωκράτους γινώσκομεν οὐχὶ ἐκ συγγραμμάτων αὐτοῦ τοῦ Σωκράτους, διότι οὗτος οὐδὲν συνέγραψεν, ἀλλ' ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, Πλάτωνος καὶ Ξενοφώντος.

Ἀριστεριὰς τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους ἦτο ἡ ἐξέτασις τῆς

ἀνθρωπίνης φύσεως. Αἱ δυνάμεις καὶ αἱ ἀτέλειαι τοῦ ἀνθρώπου, τὸ κράτος καὶ τὰ δοια αὐτοῦ ἦτο ἡ σπουδὴ τοῦ Σωκράτους καὶ ἡ νέα φιλοσοφικὴ ἀρχὴ αὐτοῦ.

Πιστεῦον, ὅτι πᾶσα γνῶσις διὰ τῆς ἰδίας ἡμῶν φύσεως ἀποκτᾶται, συνίστα πρὸ παντὸς τὴν γνῶσιν ἡμῶν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο παρὰ τῷ Σωκράτει τὸ *γνώθι σαυτὸν* ἀποβαίνει μέθοδος τῆς ὅλης αὐτοῦ φιλοσοφικῆς διδασκαλίας. Ἄνευ τῆς γνώσεως ἡμῶν αὐτῶν, ἔλεγεν ὁ Σωκράτης, δὲν δυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν ἀληθεῖς γνώσεις, ἐξ ὧν προέρχεται πᾶσα ἀγαθὴ πρᾶξις. Ὅστις ἀγνοεῖ ἑαυτὸν, εἶναι ἀνίκανος νὰ γινώσκῃ ὅ,τι προσήκει αὐτῷ, ὅ,τι ὀφείλει καὶ ὅ,τι δύναται. Διὸ ἐδίδασκεν, ὅτι πᾶσα ἀρετὴ εἶναι ἐπιστήμη (ἀληθὴς γνῶσις), ἐπομένως ἡ κακία εἶναι μόνον ἀποτέλεσμα ἀτελοῦς γνώσεως καὶ ὅτι οὐδεὶς ἐκὼν κακός.

Τὴν ἀτελεῖ ταύτην γνῶσιν παραδεχόμενος δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ κηρύσσων τὸ *ἐν οἷδα*, ὅτι οὐδὲν οἷδα ἐζήτει τὴν θεραπείαν τούτου ἐξεγείρων τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἀπόκτησιν ἀληθειῶν, ὧν τὰ σπέρματα ἐν ἑαυτοῖς ἔφερον. Μέσον δὲ πρὸς τοῦτο μετεχειρίζετο τὴν *διαλεκτικὴν* (λογικὴν), ἥτοι τὴν τέχνην ἐκείνην, ἥτις διὰ τοῦ ὀρισμοῦ καὶ τῆς ἐπαγωγῆς ἤγε τὸν ἀνθρωπον δέσμιον εἰς ἀκολουθίαν λογικῆς πορείας καὶ σειρᾶς συλλογισμῶν, δι' ὧν ἐπετυγχάνετο ὁ ἀληθὴς τῶν ἐννοιῶν προσδιορισμός, ἐξ οὗ πᾶσα περὶ τῶν ὄντων ἀλήθεια προέρχεται. Οὕτως ὁ λογικὸς οὗτος διάλογος ὁ ὑπὸ τοῦ Ζήνωνος τοῦ Ἐλεάτου πρῶτου εἰς χρῆσιν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τεθείς διὰ τοῦ Σωκράτους ἀπέβη τὸ ἀληθὲς ἐπιστημονικόν ὄργανον, ἡ *μαιευτικὴ τέχνη*, δι' ἧς *ἐποίει τίκτειν* τὰ ἥτον γόνιμα πνεύματα, τὰς ἀληθεῖς τῶν ὄντων ἐννοίας καὶ ἐπομένως τὴν ἀληθῆ αὐτῶν γνῶσιν. Δεξιωτάτη δὲ ἦτο ἡ μέθοδος, ἣν μετεχειρίζετο πρὸς τοὺς πάντα οἰομένους *εἰδέναι καὶ μέγα φρονοῦντας ἐπὶ σοφίᾳ*. Προσποιοῦμενος δηλ. ἄγνοιαν τούτων, αἱ οἱ ἐλεγχόμενοι ὑπ' αὐτοῦ ἰσχυρίζοντο, ὅτι ἀληθῶς ἐγίνωσκον, ἐζήτει παρ' αὐτῶν νὰ μάθῃ τὰς ἀληθεῖς ταύτας γνώσεις. Οὕτω διαλεγόμενος μετὰ τούτων ἐδέχετο μὲν ὡς ἀληθεῖς τὰς ὑπ' αὐτῶν διδομένας ἀπαντήσεις, ἀλλ' ὥθει αὐτοὺς μετὰ τέχνης εἰς παράδοξα συμπεράσματα, ἐξ ὧν ἠναγκάζοντο καὶ οἱ ἴδιοι σιωπηρῶς ν' ἀναγνωρίσωσιν, ὅτι εἶχον πλήρη ἄγνοιαν ἐκείνου, ὅπου ἐνόμιζον, ὅτι ἀπασφαλῶς

ἐγίνωσκον. Τοῦτο ἦτο ἡ περίφημος Σωκρατική *εἰρωνεία*, ἥτις ἀφή-
ρει ἀπὸ τῶν ἀλαζόνων σοφιστῶν τὸ προσωπεῖον τῆς ψευδοῦς γνώσεως
αὐτῶν καὶ ἐποίει τὰ ἀγαθὰ πνεύματα νὰ ποθῶσι νέας διαλέξεις καὶ
νέας σπουδὰς πρὸς ἀπόκτησιν γνώσεων.

Διὰ τῆς ἀποκτήσεως δὲ τῶν ἀληθῶν γνώσεων μορφοῦται ὁ ἠθι-
κὸς βίος καὶ ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ἡ ἀληθὴς γνώσις ἄγει
εἰς τὸ ἀγαθόν, τὸ δ' ἀγαθὸν εἶναι τὸ ὠφέλιμον, τὸ ἀληθὲς συμφέρον
τοῦ ἀνθρώπου, ὅπερ οὗτος προαιρεῖται, εὐθὺς ὡς καταστῇ ἱκανὸς διὰ
τῆς ἐξεγέρσεως τῆς ψυχῆς, ἥτις φέρει μεθ' ἑαυτῆς τὸν ἔρωτα τοῦ
ἀγαθοῦ, νὰ γινώσκῃ τὸ ἀληθές.

Οὕτως ἡ φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους ἦτο πρακτικὴ ἠθικὴ ἐξεγεί-
ρουσα τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ πᾶσαν ἀρετὴν, ἣν οὐ μόνον ἐδί-
δασκεν, ἀλλὰ καὶ ἤσκει ὑπὲρ πάντα ἄνθρωπον, ἐπισφραγίζων τοὺς
λόγους αὐτοῦ διὰ τῶν πράξεων τοῦ βίου. Οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων ἐπε-
δείξατο μείζονα τοῦ Σωκράτους ἐγκράτειαν πρὸς τὰς ἡδονὰς καὶ τὸ
τρώγειν καὶ πίνειν· πάντας δὲ ὑπερέβαλε διὰ τῆς καρτερίας αὐτοῦ
πρὸς τὴν πείναν καὶ τὴν δίψαν, τὰ ψύχῃ καὶ τὰ θάληπῃ καὶ πρὸς
πᾶσαν ἄλλην ταλαιπωρίαν. Τὴν πρὸς τὴν δικαιοσύνην ἀγάπην ὁ
Σωκράτης ἐδείκνυεν οὐ μόνον φιλοσοφῶν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄρχων, ὡς
ὅτε, ἐπιστάτης τοῦ δήμου γενόμενος, ὑπερήσπισε διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ
κινδύνου τοὺς ἐννέα στρατηγοὺς τοὺς ἀδικῶς ὑπὸ τοῦ Ἰλαοῦ κατα-
δικασθέντας. Διδάσκων δὲ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην ἐγίνωσκε
καὶ νὰ φέρῃ τὰ ὅπλα ἐντίμως κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτειδαίας
καὶ ἐν ταῖς μάχαις τοῦ Δηλίου καὶ τῆς Ἀμφιπόλεως. Κατὰ τὰς
στρατείας ταύτας ὁ Σωκράτης ἀνυπόδητος ἐπορεύετο εὐχερέστερον
διὰ τῶν πάγων ἢ οἱ ἄλλοι ὑποδεδεμένοι. Τὴν δ' ἀπόλυτον ὑπακοὴν
εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος ἀπέδειξε διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ θανάτου,
προτιμήσας νὰ μείνῃ ἐν τῇ φυλακῇ καὶ ὑποστῇ τὸν ὑπὸ τῶν νόμων
τῆς πατρίδος ἐπιβληθέντα αὐτῷ θάνατον ἢ νὰ δραπετεύσῃ, ὡς ἦτο
αὐτῷ δυνατόν καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ συνεβούλευον. Ὡς πρὸς δὲ τὴν τοῦ
κόσμου θεωρίαν ἐτελειοποίησε τὸν *Νοῦν* τοῦ Ἀναξαγόρου, οὗ τὸ
σύγγραμμα ἐπέδρασεν αὐτῷ μεγάλως, ὡς βλέπομεν ἐν τῷ *Φαίδωνι*
(κεφ. 46) τοῦ Πλάτωνος. Ὡς ἐν ἑαυτῷ ἀνεύρισκεν ἀρχὴν τινα
νοητικὴν (τὴν ψυχὴν), βεβαίαν αἰτίαν τῶν πράξεων αὐτοῦ, ἥς ὁ σκο-
πὸς εἶναι ἡ ἀνάστασις ἀπὸ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, οὕτως ἤγετο ἀπὸ ἀκαταμαχῆτου ἀνα-

λογίας εἰς τὸ ν' ἀποδίδῃ εἰς ὁμοίαν τινα ἀρχὴν τὰ θαυμάσια ἔργα, ὧν ἐβλεπε πλήρες τὸ σύμπαν. Ἀπέδιδε λοιπὸν τὸν κόσμον οὐχὶ εἰς τυφλὴν τύχην ἢ ἀσυνειδητόν τινα δύναμιν, ἀλλ' εἰς σοφὸν τινα ἐργάτην, οὗ ὁ σκοπὸς ἦτο τὸ ἀγαθόν. Οὕτω προσέθηκεν εἰς τὸν Νοῦν τοῦ Ἀναξαγόρου τὰ τελικὰ αἰτία, τὴν ἀγαθὴν δηλ. θέλησιν τοῦ θεοῦ πρὸς εὐεργεσίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἣν διετελεί δεικνύων τοῖς φίλοις αὐτοῦ καὶ διεγείρων ἐν αὐτοῖς τὴν αἴσθησιν τῶν εὐργετικῶν ἀρμονιῶν, ἃς παρίστησι τὸ σύμπαν ἐν τῷ συνόλῳ καὶ ταῖς ἐλαχίσταις αὐτοῦ λεπτομερείαις.

Πλήρης δὲ σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν θεὸν τοῦτον ἐξήτει αὐτὸν καὶ ἐνεπνέετο ὑπὸ τούτου. Εὗρισκε δὲ τοῦτον ἐν τῇ ἐσωτάτῃ φωνῇ τῆς συνειδήσεως, ἥ εἰς πᾶσαν σπουδαίαν πράξιν συνεβουλεύετο ὡς μαντεῖον καὶ ὠνόμαζε ταύτην *δαίμονιον*. Ἀπὸ τοῦ δαιμονίου τούτου, τῆς ἱερᾶς ταύτης φωνῆς, ἐλάμβανε τὸ πρόσταγμα τῶν πράξεων αὐτοῦ. Καὶ ὅταν ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη φωνὴ ἐπέτασεν, οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ πράττῃ τὸ προστατόμενον.

Ὁ Σωκράτης διὰ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, εἰς ἣν ἐθυσίασε τὴν φροντίδα τῶν οἰκείων πραγμάτων, τὰ συμφέροντα καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἡσυχίαν, ἐκτήσατο πολλοὺς ἐχθροὺς καὶ μάλιστα τοὺς σοφιστάς, καθ' ὧν ἐκήρυξεν ἀμείλικτον πόλεμον ἀφαιρῶν αὐτῶν τὸ προσωπεῖον τῆς ψευδοῦς γνώσεως, ἥτις εἶναι χείρων τῆς ἀγνοίας, καὶ πολεμῶν τὰς ὀλεθρίας καὶ τῷ κράτει καὶ τοῖς ἰδιώταις ἀρχάς αὐτῶν. Ἀπὸ πρωίας πορευόμενος εἰς τὴν ἀγορὰν ἢ ἀλλαχοῦ κατεδίωκε διὰ τῶν ἐρωτήσεων αὐτοῦ ἀνθρώπους πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας, Ἀθηναίους ἢ ξένους, πρὸς οἷς ἠλπίζεν, ὅτι ἠδύνατο νὰ ἀφυπνίσῃ τὸ ἡθικὸν συναίσθημα καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ὅμως ὁ ἀμαθὴς λαὸς ἐταῦτίσε τὸν Σωκράτη πρὸς τοὺς σοφιστάς. Διότι δὲν ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ τὰς διαφόρους ἀρχάς, ἐφ' ὧν ὁ Σωκράτης καὶ οἱ σοφισταὶ ἐστήριζον τὸν νεωτερισμὸν ἐν τε τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ κοινωνίᾳ, καὶ συνέχεε σοφιστάς καὶ Σωκράτη. Τῆς συγχύσεως δὲ ταύτης τῶν πολλῶν ἄριστος ἐρμηνευτὴς εἶναι ὁ Ἀριστοφάνης, ὅστις ἐν τῇ κωμῳδίᾳ τῶν *Νεφέλων* διακωμῶδεῖ τὸν Σωκράτη παριστῶν αὐτὸν σοφιστὴν καὶ περὶ τὰ θεῖα νεωτεριστὴν. Οὕτω λοιπὸν ἡ ἀμαθία τοῦ πλήθους καὶ τὸ μῖσος τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ τῶν σοφιστῶν,

ὧν τὰ συμφέροντα ἐδράπνοντο ἐκ τοῦ ἐλέγχου τοῦ Σωκράτους, συν-
ῆλθον κατ' αὐτοῦ. Κατηγόρησαν λοιπὸν αὐτοῦ ὁ Μέλητος, ὁ Ἄν-
τος καὶ ὁ Λύκων διὰ τῆς ἐπομένης γραφῆς· Σωκράτης Σωφροτισκὸν
'Αλωπεκῆθεν ἀδικεῖ, οὐς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων, ἑτε-
ρα δὲ καὶ τὰ δαιμόνια εἰσφέρων· ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθει-
ρων. Τίμημα θάνατος.

Μετὰ τὴν κατηγορίαν ταύτην εἰσαχθεὶς ὁ Σωκράτης ἐνώπιον
τοῦ δικαστηρίου τῶν Ἑλλιαστῶν ἀπελογήθη μεθ' ὑψηλοφροσύνης καὶ
ἀφοβίας, ἣν ἐνέπνεεν αὐτῷ ἡ συνείδησις τῆς ἀθωότητος καὶ τῆς
ἀληθείας τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ, διακηρύξας, ὅτι δὲν ἐσκόπει νὰ παύση-
ται προτρέπων τοὺς νέους εἰς τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς
ἀρετῆς, ὡς ἔπραττε καὶ πρότερον.

Ἡ ἀπολογία αὕτη ἤρθε·σε τοὺς δικαστὰς καὶ κατεδίκασαν αὐτὸν
εἰς θάνατον. Ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ δὲ μέινας ἓνα μῆνα μέχρι τῆς ἐπα-
νόδου τῆς ἱερᾶς νεῶς ἐκ Δήλου δὲν ἠθέλησε νὰ δραπετεύσῃ, κα-
θὼς συνεβούλευον αὐτῷ οἱ φίλοι, καὶ νὰ φύγῃ εἰς ξένην χώραν, ἵνα
ἀποδείξῃ καὶ ἐμπράκτως τὸ ἀπόλυτον σέβας αὐτοῦ πρὸς τοὺς νόμους
τῆς πατρίδος. Οὕτως ἔπιε τὸ κώνειον ἀταράχως· διαλεγόμενος μετὰ
τῶν μαθητῶν αὐτοῦ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς τῷ 399 π. Χ. ἐν ἡλι-
κίᾳ 70 ἐτῶν.

§ 2. Ἑλάσσονες Σωκρατικαὶ σχολαί.

Πᾶσα ἡ ἐπομένη φιλοσοφία ἀνεπτύχθη ἐκ τοῦ Σωκράτους. Ἄλλ' ἔκ τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους ἄλλοι ἄλλως ἀντελήφθησαν τὸ πνεῦμα τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ. Ἐκ τούτου προέκυψαν αἱ διάφοροι διευθύνσεις τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Ὑπ' αὐτὰ τὰ ὅμματα σχεδὸν τοῦ Σωκράτους σχηματίζονται δύο σχολαί, αἵτινες καυχῶνται μὲν, ὅτι προέρχονται ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ περιπίπτουσιν ἥδη ἢ μὲν εἰς ἐπιμέτρον αὐστηρότητα ἡθῶν, ἢ δὲ εἰς ὑπερβάλλουσαν χαλαρότητα τούτων. Καὶ ἡ μὲν πρώτη εἶναι ἡ κυρικὴ φιλοσοφία τοῦ μαθητοῦ τοῦ Σωκράτους Ἀντισθένης, θέσαντος ὡς ἀρχὴν τὴν αὐτάρκειαν καὶ τὴν ἄσκησιν τῆς ἀρετῆς οὐχὶ μετὰ λόγου καὶ γνώσεως, ἀλλὰ πρακτικῶς. Ὁ ἰδρυτὴς ταύτης Ἀντισθένης ἔγραψε πολλά, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ καὶ ὁπαδοὶ αὐτοῦ, ὡς Διογένης ὁ Σινωπεύς, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ τέλειος

τύπος κυνικοῦ φιλοσόφου, καὶ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Κράτης ὁ Θηβαῖος οὐδὲν ἔγραψαν.

Ὁ τύπος, ἐνθα ὁ Ἀντισθένης ἐδίδασκεν, ἦτο τὸ ἐν Ἀθήναις γυμνάσιον *Κυνόσαργες*. Ἐκ τούτου δὲ καὶ ἐκ τοῦ δίκην κυνὸς εὐτελοὺς καὶ ἀμελοῦς βίου, ὃν διῆγον οἱ φιλόσοφοι τῆς σχολῆς ταύτης, ὠνομάσθησαν *Κυνικοί*. Ἐκ τῆς κυνικῆς φιλοσοφίας προέκυψεν ὕστερον ἡ Στωικὴ φιλοσοφία. Ἡ δὲ δευτέρα σχολὴ εἶναι ἡ ἡδονικὴ ἢ *Κυρηναϊκὴ*, ἰδρυθεῖσα ἐν Κυρήνῃ ὑπὸ τοῦ ἐξ αὐτῆς καταγομένου Ἀριστίππου μαθητοῦ καὶ τούτου τοῦ Σωκράτους. Ὁ Ἀριστίππος οὗτος συνέγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἀρχὴ δὲ τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ ἦτο, ὅτι αἱ πράξεις ἡμῶν πρέπει νὰ τείνωσιν εἰς τὴν ἡδονήν, ἣν διδάσκει ἡ φιλοσοφία. Ἐκ τῆς ἡδονικῆς ταύτης αἱρέσεως προῆλθεν ἔπειτα ἡ Ἐπικούρειος φιλοσοφία.

Ὁ δὲ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους *Εὐκλείδης* ὁ Μεγαρεὺς θεμελιοῖ ἐπὶ τῆς διαλεκτικῆς τοῦ Σωκράτους, εἰς ἣν ἀνέμιξε παραδόσεις τῆς Ἑλεατικῆς φιλοσοφίας, τὴν *Μεγαρικὴν* ἰριστικὴν σχολήν, ἥτις μετὰ ταῦτα μετεβλήθη εἰς *σκεπτικὴν*. Συγγενὴς δὲ τῇ Μεγαρικῇ σχολῇ ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ *Φαίδωρος* τοῦ Ἡλείου συσταθεῖσα Ἡλεία σχολή.

Ἀλλὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς μεθόδου τοῦ Σωκράτους κάτοχος ἦτο ὁ ἄμεσος μαθητὴς αὐτοῦ Πλάτων, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ ἰδρυτὴς τῆς Πλατωνικῆς ἢ Ἀκαδημεικῆς φιλοσοφίας.

§ 3. β'. Πλατωνικὴ ἢ Ἀκαδημεικὴ φιλοσοφία.

Πλάτων.

Ὁ θαυμάσιος οὗτος φιλόσοφος ἐγεννήθη τῷ 429 π. Χ. καὶ ἀπέθανε τῷ 348 π. Χ. Οἱ γονεῖς τούτου Ἀρίστων καὶ Περικτιόνη ἀνήγον τὸ γένος αὐτῶν εἰς ἐπίσημα γένη, ὁ μὲν πατὴρ δηλαδὴ εἰς τὸ τοῦ Κόδρου, ἡ δὲ μήτηρ εἰς τὸ τοῦ Σώλωνος. Πλούσιος ὢν καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως πεπροικισμένος δι' ἐκτάκτων πνευματικῶν χαρισμάτων ἐξεπαιδεύθη τελείως. Τὸ καλλιτεχνικὸν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν νεανικῇ ἡλικίᾳ ἐξεδηλώθη εἰς τὴν ποίησιν, ἥς μετὰ ταῦτα ἡμέλησεν, ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Εἰκοσαέτης ἐγένετο ἀκροατὴς τοῦ Σωκράτους, ὃν οὕτως ἡδυνήθη ν' ἀκροασθῇ ἐπὶ δέκα ἔτη. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς Μέγαρα πρὸς τὸν ἐπίσης μαθητὴν τοῦ Σωκράτους *Εὐκλείδην*, εἴτα δὲ μετέβη εἰς Αἴγυπτον καὶ Κυρήνην. Εἰς Ἀθήνας δ' ἐπανελθὼν ἐδίδασκεν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ἐπὶ τεσσα-

ράχοντα ἔτη ἐκτός διαλείψεων, καθ' ἃς προσκληθεὶς μετέβη εἰς Σικελίαν, τὸ πρῶτον μὲν εἰς τὴν αὐλὴν Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου, τὸ δεύτερον δὲ εἰς τὴν τοῦ Διονυσίου τοῦ νεωτέρου. Καὶ κατὰ τὰ δύο ταύτας ἀποδημίας ὁ Πλάτων ὑπέστη πολλά, διότι ὁ μὲν Διονύσιος ὁ πρεσβύτερος, εἰς οὗ τὴν δυσμένειαν οὗτος ὑπέπεσεν, ἐπώλησεν αὐτὸν ὡς δούλον εἰς τινα Σπαρτιάτην, ὅφ' οὗ ἄχθεις εἰς Αἴγιναν, ὅπως πωληθῇ, ἐλυτρώθη ἐξαγορασθεὶς ὑπὸ τινος φίλου αὐτοῦ, ὑπὸ δὲ Διονυσίου τοῦ νεωτέρου, γενόμενος ὑποπτος τούτῳ, ἐκινδύνευσε νὰ θανατωθῇ σωθεὶς διὰ φίλων. Ἀποθανὼν δ' ἐν Ἀθήναις ἐτάφη οὐ μακρὰν τῆς Ἀκαδημείας.

Ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ πρώτῳ συσταθείσῃ φιλοσοφικῇ σχολῇ ἐν Ἀκαδημείᾳ ἐδίδασκεν ἐνώπιον πολλοῦ ἀριθμοῦ μαθητῶν συστηματικῶς ἴσως πᾶν ὅ,τι ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ παρέστησε μᾶλλον διαλογικῶς καὶ ἐντέχνως. Τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος, ἅτινα εἶναι φιλοσοφικά καὶ καλλιλογικά ἀριστουργήματα, διηρέθησαν ἤδη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τριλογίας καὶ τετραλογίας κατὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ περιεχομένου, καθὼς αἱ τραγωδίαί, μία δὲ τοιαύτη διαίρεσις γινομένη ὑπὸ τοῦ Θρασύλλου ζῶντος ἐπὶ Τιβερίου διεσώθη μέχρις ἡμῶν. Ἄλλ' ἢ καλυτέρα διαίρεσις τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλάτωνος, ἐπιτυχῆς οὕσα καὶ ὡς πρὸς τὴν χρονικὴν ἀκολουθίαν, εἶναι ἡ βάσιν ἔχουσα τὴν προϊούσαν καὶ εἰς ἓν ὅλον ἀπαρτιζομένην ἀνάπτυξιν τοῦ Πλατωνικοῦ συστήματος. Κατὰ ταῦτα τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος, ἅτινα εἶναι τριάκοντα καὶ πέντε διάλογοι, ἀποτελοῦντες τὸ ὅλον φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Πλάτωνος, διαιροῦνται α') εἰς προπαρασκευαστικά ἢ εἰσαγωγικά, ἐν οἷς περιέχονται τὰ στοιχεῖα καὶ αἱ ἀρχαὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνος. Τοιαῦτα εἶναι: 1) ὁ *Φαῖδρος*, εἰσαγωγή εἰς τὴν ὅλην φιλοσοφίαν, 2) *Πρωταγόρας*, εἰσαγωγή εἰς τὴν ἠθικὴν θεωρίαν, 3) *Παρμενίδης* (ἢ περὶ ἰδεῶν), εἰσαγωγή εἰς τὴν φιλοσοφικὴν θεωρίαν, ἐν ᾗ ἀποδείκνυνται αἱ φιλοσοφικαὶ τῶν φυσικῶν φιλοσόφων ἀντιφάσεις, δυνάμεναι νὰ λυθῶσι διὰ τῆς περὶ τῶν ἰδεῶν διδασκαλίας, 4) *Λύσις* (περὶ φιλίας), 5) *Λάχης* (περὶ ἀνδρείας), 6) *Χαρμίδης* (περὶ σωφροσύνης), 7) *Εὐθύφρων* (περὶ ὁσιότητος). 8) *Εἰς κατὰ περίστασιν συγγράμματα*. Τοιαῦτα δ' εἶναι: 8) *Ἀπολογία Σωκράτους*, 9) *Κρίτων*, 10) *Ἴων* ἢ περὶ *Ἰλιάδος*, 11) *Ἰππίας ὁ νεώτερος* ἢ περὶ *ψευδοῦς*. 12) *Ἰππαρχος*, 13) *Μένων*

(περὶ νόμου), 14) Ἀλκιβιάδης δεύτερος. Οἱ τρεῖς οὗτοι τελευταῖοι ὑπὸ τινων δὲν θεωροῦνται ἔργα τοῦ Πλάτωνος.

γ) Εἰς πλαγίως παραστατικὰ συγγράμματα, Τοιαῦτα δὲ εἶναι· 15) *Θαιτητος ἢ περὶ ἐπιστήμης*. Ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ δὲν μαθαίνει τις τί ἐστὶν ἐπιστήμη, ἀλλὰ τί δὲν εἶναι· 16) *Γοργίας*, 17) *Σοφιστής ἢ περὶ ὄντος*, ὅστις συνέχεται μετὰ τῆς περὶ τῶν ἰδεῶν διδασκαλίας, 18) *Πολιτικός ἢ περὶ βασιλείας*, ἐν ᾧ δείκνυται, ὅτι ἡ βασιλικὴ τέχνη δὲν εἶναι οὔτε οἰκονομικὴ οὔτε τοῦ δικαίου τέχνη, ἀλλ' αὕτη πρέπει νὰ εἶναι κάτοχος τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης, 19) *Συμπόσιον ἢ περὶ ἔρωτος*, ἐν ᾧ ὁ ἔρως εἶναι ἡσχέσις πρὸς πᾶν ἀγαθὸν καὶ καλόν, 20) *Φαίδων ἢ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς*. 21) *Φιληβος ἢ περὶ ἡδονῆς*, ἥτις τίθεται ὑπὸ τοῦ Φιλήβου εἰς τὸ ἀγαθόν, ὑπὸ δὲ τοῦ Σωκράτους εἰς τὴν ἐπιστήμην, τὸ λογικόν, ὅπερ εἶναι πλησιέστερον εἰς τὸ ἀγαθόν ἢ ἡ ἡδονή. Κατὰ τὸν Σωκράτη ἐν τῇ μίξει τῆς καθαρωτάτης ἡδονῆς καὶ καθαρωτάτης ἐπιστήμης ὑπάρχει τὸ ἀγαθόν. 22) *Μένων ἢ περὶ ἀρετῆς*, ἂν αὕτη εἶναι διδακτὴ, 23) *Εὐθύδημος* (περὶ τοῦ ἐπιστητοῦ ἢ διδακτοῦ τῆς ἀρετῆς). Ὡς δ' ἐν τοῖς προηγουμένοις διαλόγοις *Σοφιστῇ* καὶ *Πολιτικῷ* ὑπάρχουσιν ὑπὸ τὰς χάριτας τοῦ διαλόγου κεκρυμμένοι οἱ ἄριστοι κανόνες ἅμα καὶ παραδείγματα τῆς διαιρέσεως, οὕτω καὶ ἐν τῷ *Εὐθύδημῳ* ἀναλύεται μετ' ἀκριβείας ὁ συλλογισμός, ὅστις μετὰ τῆς διαιρέσεως, *ἐπαγωγῆς* καὶ *ὀρισμοῦ* ἀποτελεῖ τὴν *διαλεκτικὴν* τοῦ Πλάτωνος. 24) *Κρατύλος ἢ περὶ ὀνομάτων ὀρθότητος*, 25) *Ἰππίας πρεσβύτερος ἢ περὶ τοῦ καλοῦ*, 26) Ἀλκιβιάδης πρῶτος (περὶ φύσεως ἀνθρώπου), 27) *Μερίξενος*, ἐν ᾧ δι' ἀναμίξεως ἀστείου καὶ σπουδαίου διασύρεται ἡ ῥητορικὴ, 28) *Θεάγης*, διάλογος περὶ σοφίας. Τὸ κύριον μέρος τοῦ διαλόγου τούτου, ὅστις θεωρεῖται νόθος, εἶναι περὶ τοῦ δαιμονίου τοῦ Σωκράτους. 29) *Ἐρασταί ἢ ἀντερασταί*, διάλογος ἔχων μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς τὸν προηγουμένον καὶ νόθος ἐπίσης θεωρούμενος, 30) *Κλυτοφῶν*, ὅστις φαίνεται γεγραμμένος ὡς εἰσαγωγή εἰς τὴν *Πολιτείαν*.

δ) Εἰς κατ' εὐθείαν παραστατικὰ συγγράμματα. Τοιαῦτα δ' εἶναι· 31) *Πολιτεία*, 32) *Τίμαιος*, ἐγχειρίδιον τῆς Πλατωνικῆς φυσιολογίας, θεωρεῖται δὲ ἡ τῆς φύσεως καὶ ὅλων τῶν κοσμοῦ φαινομέ-

Ἐν ἅπασιν τούτοις τοῖς συγγράμμασι, πλὴν τῶν *Νόμων*, τὸ πρῶ-
 τεῦον πρόσωπον τοῦ διαλόγου εἶναι ὁ Σωκράτης, ὅστις διεξάγει μετὰ
 διαλεκτικῆς τέχνης καὶ ἐν δραματικῇ χροιά, ἐνίοτε δὲ καὶ διδάσκων
 δογματικῶς, τὴν συζήτησιν. Ὀνομάζονται δ' οἱ πλεῖστοι διάλογοι
 ἀπὸ τοῦ ὀνόματος ἐνὸς τῶν διαλεγομένων προσώπων. Ἡ γλῶσσα τοῦ
 Πλάτωνος εἶναι ἡ νῦν Ἀττικὴ, εἰς ἣν ἀνήκουσιν οἱ πλεῖστοι ῥή-
 τορες, καὶ ὀλίγον διαφέρει τῆς τοῦ Δημοσθένους, μεθ' οὗ ἀποτελοῦσι
 τὸ ὕψος τοῦ Ἑλληνικοῦ πεζοῦ λόγου. Τὸ ὕψος αὐτοῦ εἶναι πολυμε-
 ρές, διότι μεταχειρίζεται ἄλλοτε ἄλλο, καθόσον ἐθεώρει τοῦτο ἢ
 ἐκεῖνο κατάλληλον. Διαφέρει ὁμως τοῦτο καὶ κατὰ τὸν χρόνον· οἱ
Νόμοι π. χ. δεικνύουσι πρεσβυτικὴν ἡλικίαν, ὁ δὲ *Φαῖδρος* μεγαλυ-
 τέραν ζωηρότητα τῆς φαντασίας. Ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ὁ Πλάτων ἠκο-
 λούθησε καὶ συνεπλήρωσε τὴν φιλοσοφίαν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Σω-
 κράτους. Διὰ τῆς διαλεκτικῆς, ἣν ἐτελειοποίησε καὶ ἀπετέλεσεν ἐξ
 αὐτῆς ὅ,τι ὀνομάζεται *διαλεκτικὴ* τοῦ Πλάτωνος, δηλ. *τὴν διαιρεσιν*,
τὴν ἐπαγωγὴν, *τὸν ὀρισμὸν* καὶ τὴν ζήτησιν τοῦ καθ' ὅλου, ἀνεῦρε-
 τὰς *ιδέας*, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν κρηπίδα τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ.
 Αἱ *ιδέαι* αὗται ἢ τὰ ὄντως ὄντα εἶναι οἱ γενικοὶ καὶ αἰώνιοι τύποι
 τῶν ὄντων, οἱ νόμοι τοῦ κόσμου. Αὗται δὲν πηγάζουσιν ἐκ τῶν
 αἰσθήσεων, αἵτινες εἶναι πηγὴ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ὄντος ἀποτυπώ-
 ματος τῶν *ιδεῶν*, ἀλλ' ἀποκάλυπτονται ἡμῖν ὑπὸ τοῦ λόγου, ὅστις
 χωρὶς νὰ δημιουργῇ αὐτὰς ἀντιλαμβάνεται τοῦτων εὐρίσκομένων
 πραγματικῶς ἐν τῷ θείῳ λόγῳ. Ἄνευ τῶν *ιδεῶν* γινώσκομεν κακῶς
 τὰ ἐπὶ μέρους. Ἄνευ τῆς ιδέας τοῦ ἀγαθοῦ π. χ. δὲν δυνάμεθα νὰ
 ὀρίσωμεν, ἂν προῖξιν εἶναι ἀγαθὴ ἢ κακὴ. Ἐμφανίζόμεναι δὲ αἱ
 ιδέαι εἴτε ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ λόγῳ ὥς γενικαὶ ἐννοιαί· εἴτε ἐν τῇ φύ-

Ἐν ἅπασιν τούτοις τοῖς συγγράμμασι, πλὴν τῶν *Νόμων*, τὸ πρῶ-
 τεῦον πρόσωπον τοῦ διαλόγου εἶναι ὁ Σωκράτης, ὅστις διεξάγει μετὰ
 διαλεκτικῆς τέχνης καὶ ἐν δραματικῇ χροιά, ἐνίοτε δὲ καὶ διδάσκων
 δογματικῶς, τὴν συζήτησιν. Ὀνομάζονται δ' οἱ πλεῖστοι διάλογοι
 ἀπὸ τοῦ ὀνόματος ἐνὸς τῶν διαλεγομένων προσώπων. Ἡ γλῶσσα τοῦ
 Πλάτωνος εἶναι ἡ νῦν Ἀττικὴ, εἰς ἣν ἀνήκουσιν οἱ πλεῖστοι ῥή-
 τορες, καὶ ὀλίγον διαφέρει τῆς τοῦ Δημοσθένους, μεθ' οὗ ἀποτελοῦσι
 τὸ ὕψος τοῦ Ἑλληνικοῦ πεζοῦ λόγου. Τὸ ὕψος αὐτοῦ εἶναι πολυμε-
 ρές, διότι μεταχειρίζεται ἄλλοτε ἄλλο, καθόσον ἐθεώρει τοῦτο ἢ
 ἐκεῖνο κατάλληλον. Διαφέρει ὁμως τοῦτο καὶ κατὰ τὸν χρόνον· οἱ
Νόμοι π. χ. δεικνύουσι πρεσβυτικὴν ἡλικίαν, ὁ δὲ *Φαῖδρος* μεγαλυ-
 τέραν ζωηρότητα τῆς φαντασίας. Ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ὁ Πλάτων ἠκο-
 λούθησε καὶ συνεπλήρωσε τὴν φιλοσοφίαν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Σω-
 κράτους. Διὰ τῆς διαλεκτικῆς, ἣν ἐτελειοποίησε καὶ ἀπετέλεσεν ἐξ
 αὐτῆς ὅ,τι ὀνομάζεται *διαλεκτικὴ* τοῦ Πλάτωνος, δηλ. *τὴν διαιρεσιν*,
τὴν ἐπαγωγὴν, *τὸν ὀρισμὸν* καὶ τὴν ζήτησιν τοῦ καθ' ὅλου, ἀνεῦρε-
 τὰς *ιδέας*, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν κρηπίδα τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ.
 Αἱ *ιδέαι* αὗται ἢ τὰ ὄντως ὄντα εἶναι οἱ γενικοὶ καὶ αἰώνιοι τύποι
 τῶν ὄντων, οἱ νόμοι τοῦ κόσμου. Αὗται δὲν πηγάζουσιν ἐκ τῶν
 αἰσθήσεων, αἵτινες εἶναι πηγὴ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ὄντος ἀποτυπώ-
 ματος τῶν *ιδεῶν*, ἀλλ' ἀποκάλυπτονται ἡμῖν ὑπὸ τοῦ λόγου, ὅστις
 χωρὶς νὰ δημιουργῇ αὐτὰς ἀντιλαμβάνεται τοῦτων εὐρίσκομένων
 πραγματικῶς ἐν τῷ θείῳ λόγῳ. Ἄνευ τῶν *ιδεῶν* γινώσκομεν κακῶς
 τὰ ἐπὶ μέρους. Ἄνευ τῆς ιδέας τοῦ ἀγαθοῦ π. χ. δὲν δυνάμεθα νὰ
 ὀρίσωμεν, ἂν προῖξιν εἶναι ἀγαθὴ ἢ κακὴ. Ἐμφανίζόμεναι δὲ αἱ
 ιδέαι εἴτε ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ λόγῳ ὥς γενικαὶ ἐννοιαί· εἴτε ἐν τῇ φύ-

σει, ὡς νόμοι ἢ γενικοὶ τύποι καὶ ἀναμιγνύμεναι μετὰ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου εἶναι ἀντίτυπα ἐαυτῶν. Ἄλλ' ἐκ τῶν ἀντιτύπων τούτων ὑφούμεθα μέχρι τῶν προτύπων, τῶν *ιδεῶν*, διακρίνοντας τῶν αἰσθητῶν καὶ μεταβλητῶν ὄντων τὰς *ιδέας*. Οὕτως ὁ Πλάτων ἀναβαίνει ἀδιαλείπτως ὑπὲρ τὸ φαινόμενον ἐκ τῶν ἐπὶ μέρους εἰς τὸ καθόλου, ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ μεταβλητοῦ κόσμου ἐπὶ τὸν κόσμον τῶν *ιδεῶν*, ἐν ᾧ ὑπάρχει ἡ αἰωνία ἀλήθεια. Οὕτως ἐν καλῷ τινι ἀντικειμένῳ διακρίνει αὐστηρῶς τὴν ὕλην, ἥτις εἶναι καθαρῶς αἰσθητή, αὐτοῦ τοῦ καλοῦ, ὅπερ δὲν προσπίπτει εἰς τὰς αἰσθήσεις, ἀλλ' εἶναι *ιδέα*. Πρὸς τὸ *ιδεῶδες* τοῦτο καλὸν συνδέει τὸν ἀληθῆ ἔρωτα, τὸν ἔρωτα τῆς ψυχῆς, καταλείπων τὴν ὕλην τοῦ καλοῦ ἀντικειμένου, ἥτις εἶναι αἰσθητή, εἰς τὸν ὕλικόν ἔρωτα τὸν ἀντιστοιχοῦντα πρὸς αὐτήν. Ἡ ὑψίστη δ' ἀρχὴ τῶν *ιδεῶν*, διότι πέραν αὐτῆς οὐδὲν ὑπάρχει, εἶναι ἡ *ιδέα* τοῦ ἀγαθοῦ, ὅπερ εἶναι αὕτη ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία. Τίθῃσι δ' ὁ Πλάτων τὸ ἀγαθὸν ὑπεράνω τοῦ εἶναι, ὅπερ δὲν θὰ εἶχε λόγον ὑπάρξεως ἄνευ τῆς ἀγαθότητος. Ὁ Θεὸς λοιπὸν τοῦ Πλάτωνος δὲν εἶναι μόνον ἀπλοῦς *Νοῦς*, ἀλλὰ *Νοῦς* ἀναπαυόμενος ἐν τῷ ἀγαθῷ. Ἐπλάσε δηλ. τὸν κόσμον ἐξ ἀγαθότητος καὶ πρὸς τέλος ἀγαθόν.

Ὁ κόσμος λοιπὸν οὗτος κινεῖται ὑπὸ τῆς Προνοίας, τῆς ψυχῆς ταύτης τοῦ παντός. Ταύτης δὲ μόριον εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις πρὸ τῆς εἰς τὸν κόσμον ἐμφανίσεως αὐτῆς κατῴκει ἐν τῷ κόσμῳ τῶν *ιδεῶν*, ὧν ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ, ἐν ᾧ κατέπεσεν, ἀναμιμνήσκειται ἀτελῶς. Πρὸς τὴν ἀρχικὴν δ' αὐτῆς καταγωγὴν, τὰς *ιδέας*, τὸ ὄντως ὄν, τὸν Θεόν, πρέπει νὰ τείνῃ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς ἀρετῆς, ἣν διήρσησεν εἰς τέσσαρα μέρη, τὴν *φρόνησιν*, ἀναγομένην εἰς τὸ λογιστικόν (νοητικόν), τὴν *ἀνδρείαν* εἰς τὸ θυμοειδές, τὴν *σωφροσύνην* εἰς τὸ ἐπιθυμητικὸν καὶ τὴν *δικαιοσύνην* εἰς τὰς ὅλας δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Ἐκ τούτων ἡ φρόνησις, δηλαδὴ ἡ *σοφία*, ἡ *σκέψις* καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος εἶναι ἡ ὑπερτάτη πασῶν, διότι αἱ λοιπαὶ ἔχουσιν ἀνάγκην ταύτης πρὸς διαφώτισιν καὶ ἀκριβῆ γνῶσιν. Ἐντεῦθεν δ' ἐπεταί, ὅτι καὶ ἡ ἀρετὴ εἶναι διδακτὸν. Ἄνευ τῆς ἀρετῆς ἡ ψυχὴ περιπλανᾶται ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ εἰσερχομένη πρὸς τιμωρίαν εἰς σώματα ἀνθρώπων καὶ ζῴων, μέχρις οὗ διὰ τῆς ἀρετῆς καθαρισθεῖσα ἐπανέλθῃ εἰς τὸ ὄντως ὄν, τὸ θεῖον, ἔνθα ὑπάρχει ἡ ἀληθὴς αὐτῆς εὐδαιμονία.

Ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ ὁ Πλάτων μετέφερε τὴν ἠθικὴν τῶν ἀτόμων εἰς τὴν καθ' ὅλου κοινωνίαν, τὴν πολιτείαν. Ὡς δὲ τοῦ ἀτόμου σκοπὸς εἶναι ἡ διὰ τῆς ἀρετῆς εὐδαιμονία, οὕτω καὶ τῆς πολιτείας σκοπὸς εἶναι ἡ διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀρετῆς εὐδαιμονία τῶν πολιτῶν. Πρώτιστος τῆς πολιτείας σκοπὸς εἶναι οὐχὶ ἡ ὑλικὴ τῶν πολιτῶν εὐημερία, ἀλλ' ἡ εἰς τὴν ἀρετὴν διδασκαλία αὐτῶν, ἥτις κατορθοῦται διὰ τῆς φιλοσοφίας.

Διὸ ἐν τῇ *πολιτείᾳ* τοῦ Πλάτωνος ἄρχει ἡ φιλοσοφία διδάσκουσα τὴν δικαιοσύνην καὶ πολεμοῦσα τῇ τυραννίᾳ θενδῆποτε προερχομένη εἴτε ὡς ἀχαλινώτῃ δημοκρατίᾳ εἴτε ὡς δεσποτικῇ ὀλιγαρχίᾳ.

Τὴν θρησκείαν τοῦ λαοῦ οὐδέποτε ὁ Πλάτων προσβάλλει, ἐὰν δέ ποτε ἐγείρηται κατὰ τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων τῶν χρόνων αὐτοῦ, ὡς ἐν τῇ *Εὐθύφρονι*, πράττει τοῦτο, ἵνα προφυλάξῃ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐκ κακῆς ἐξηγήσεως αὐτῶν πλάνης. Εὐρετῆς δὲ τῶν φιλοσοφικῶν μύθων γενόμενος, ἐν οἷς ἐν μορφῇ δημώδους μύθου ἐμπεριέχεται ἠθικὴ τις ὑψηλὴ ἔννοια, εἰσάγει τούτους εἰς τοὺς μεγίστους τῶν διαλόγων αὐτοῦ καὶ μεταχειρίζεται αὐτοὺς πρὸς ἐμφύχωσιν τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν. Οἱ μῦθοι οὗτοι, ἐν οἷς ἐκδηλοῦται τὸ ποιητικὸν πνεῦμα, ὅπερ ἐπιπνέει τοὺς πεζοὺς διαλόγους τοῦ φιλοσόφου, φωτίζουν τὰς ἐννοίας τοῦ διαλόγου, θέλγουν τὴν φαντασίαν καὶ παρασκευάζουσιν ἡρέμα τὴν διάνοιαν διὰ τῆς ἀναμίξεως ταύτης πρὸς τὸ μέγα φῶς τῆς αἰωνίου ἀληθείας.

Διὰ τοῦ ἠθικοῦ καὶ ἰδεολογικοῦ συστήματος, οὗ τὰς βάσεις ἔθηκεν ὁ Σωκράτης, ἀνέπτυξε δ' εὐρύτερον ὁ Πλάτων, προπαρασκευάσθη τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἱκανὸν πρὸς κατανόησιν τῶν ὑψηλῶν χριστιανικῶν διδαγμάτων, ὧν πλεῖστα οἱ πρὸ Χριστοῦ οὗτοι χριστιανοὶ φιλόσοφοι ἐν τῇ ἀθανάτῃ αὐτῶν φιλοσοφίᾳ περιέλαβον. Ἀπὸ τῶν διδόντων δὲ τοῦ Πλάτωνος ἡ καλλιτεχνικὴ μορφή ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἀπώλετο, παρουσιάζεται δὲ μᾶλλον ἐν αὐτῇ ἡ συστηματικὴ παράστασις καὶ διδασκαλία. Διὸ ἡ ἐπομένη φιλοσοφία τῆς Ἀκαδημείας δὲν ἀνήκει σχεδὸν τῇ γραμματολογίᾳ. Διάδοχος δὲ τοῦ Πλάτωνος ἐγένετο ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ *Σπένσιππος*, ὃν διεδέχθη *Ξενοκράτης* ὁ *Χαλκηδόνιος*, ὃ ἔπονται *Πολέμων* ὁ *Ἀθηναῖος*, ὁ *Κράτης* καὶ ὁ *Κράντωρ*. Εἴτα δ' ἀναφαίνεται ἡ νέα Ἀκαδημία διὰ τοῦ *Ἀρκισιδίου* (316—269 π.Χ.) μέχρις *Ἀντιόχου τοῦ Ἀσκαλωνίτου* (100

π. Χ.), οἵτινες συνέδεσαν τὴν φιλοσοφίαν τῆς Ἀκαδημείας μετὰ τῆς Στωικῆς φιλοσοφίας.

§ 4. γ'. Ἀριστοτελικὴ ἢ περιπατητικὴ φιλοσοφία.

Ἀριστοτέλης.

Ἀρχηγὸς τῆς περιπατητικῆς φιλοσοφίας ἦτο ὁ ἐκ Σταγείρων Ἀριστοτέλης, γεννηθεὶς τῷ 384 π.Χ. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Νικόμαχος ἀνῆκεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ ἦτο ἱατρὸς τοῦ βασιλέως Ἀμύντου, πατρὸς τοῦ περιφήμου βασιλέως Φιλίππου. Πρωίμως ἀπολέσας τὸν πατέρα αὐτοῦ μετέβη εἰς ἡλικίαν δέκα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἠκροάτο τοῦ Πλάτωνος εἴκοσιν ἔτη. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ μετέβη πρὸς τὸν φίλον Ἑρμείαν, ἡγεμόνα τοῦ ἐν Αἰολίδι Ἀταρνέως, οὗ τὴν ἀδελφιδὴν Πυθιάδα ἔλαβε σύζυγον. Μετὰ τριετὴ δ' ἐνταῦθα διαμονὴν μετέβη εἰς Μυτιλήνην, ὁπόθεν μετεπέμψατο αὐτὸν ὁ Φίλιππος ὡς διδάσκαλον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Φιλίππου ὁ Ἀριστοτέλης ἔμεινεν ὀκτὼ ἔτη, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τούτου ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἵδρυσε σχολὴν ἀντίζηλον τῇ τοῦ Πλάτωνος ἐν τῷ *Λυκείῳ*, ἔνθα ἐδίδασκε δώδεκα ἔτη. Ἐῖτε δ' ἀπὸ τοῦ Περιπάτου, ὅστις περιεῖχε τὸ Λύκειον, εἶτε ἀπὸ τῆς ἐξέως, ἣν εἶχον οἱ ἐν τῇ σχολῇ νὰ διδάσκωσι περιπατοῦντες, ἡ σχολὴ αὕτη τοῦ Ἀριστοτέλους ὠνομάσθη *Περιπατος* καὶ οἱ ὁπαδοὶ τῆς Ἀριστοτελείου φιλοσοφίας *Περιπατητικοί*.

Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, μὴ δυνάμενος διὰ πολιτικούς λόγους νὰ μείνῃ ἐν Ἀθήναις, ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ μετέβη εἰς Χαλκίδα τῆς Εὐβοίας. Ἄλλοι ὅμως λέγουσιν, ὅτι ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ μετέβη εἰς Χαλκίδα, διότι κατηγορήθη ὡς ἄθεος ὑπὸ τοῦ ἱερέως τῆς Δήμητρος Εὐρυμέδοντος. Οὕτως ἀναφέρουσιν αὐτῷ ἕνεκα τούτου τοὺς ἐξῆς λόγους· ἀπώμεν ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν, ἵνα μὴ πρόφασιν δώμεν Ἀθηναίοις τοῦ δευτέρου ἄγος ἀναλαβεῖν παραπλήσιον τῷ κατὰ Σωκράτους, καὶ ἵνα μὴ δευτέρον εἰς φιλοσοφίαν ἀσεβήσωσιν». Ἐν Χαλκίδι νοσήσας ἐτελεύτησε τῷ 322 π.Χ.

Τὰ διασωθέντα ἡμῖν συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους εἶναι· 1) *Λογικά*, περιλαμβανόμενα πάντα ἐν τῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ὁργανον* συλλογῇ, ἥτις ἀποτελεῖται ἐκ τῶν *Κατηγοριῶν* (χρίσεων), *περὶ Ἑρμηνείας*

(έννοιων), *Ἀναλυτικῶν προτέρων* (περί συλλογισμοῦ), *Ἀναλυτικῶν ὑστέρων* (περί Μεθοδολογίας), *Τοπικῶν* εἰς ὅκτῳ βιβλία πραγματευόμενα τὴν *διαλεκτικὴν*, ἥτοι τὴν μέθοδον, δι' ἧς δύναται τις νὰ συλλογίζηται πιθανῶς περὶ παντὸς προταθέντος ζητήματος καὶ ἐκ τῶν ὧς παράρτημα τῶν Τοπικῶν θεωρουμένων *σοφιστικῶν ἐλέγχων* εἰς δύο βιβλία.

2) *Τεχνικά*· α') *Ῥητορικὴ* εἰς τρία βιβλία, ἣν ὀρίζει *δύναμιν* περὶ ἐκάστου τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν, ἥτοι δύναμιν, ἥτις δύναται νὰ παρατηρήσῃ καὶ εὖρη περὶ ἐκάστου ἀντικειμένου πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ πείσῃ, β') *ποιητικὴ*, ἥτις οὐχὶ ἀκεραία οὔσα περιέχει πᾶν ὅ,τι γινώσκομεν θετικόν περὶ γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ δράματος.

3) *Φυσικά*· α') *Φυσικὴ ἀκρόασις* εἰς ὅκτῳ βιβλία, β') περὶ *Οὐρανοῦ* εἰς τέσσαρα βιβλία, γ') περὶ *γενέσεως καὶ φθορᾶς* εἰς δύο βιβλία, δ') *Μετεωρολογικά* εἰς τέσσαρα βιβλία, ε') *Περὶ τοῦ κόσμου*, ὅπερ προφανῶς δὲν εἶναι τοῦ Ἀριστοτέλους, ς') *Περὶ ψυχῆς* εἰς τρία βιβλία, ζ') *Μικρὰ φυσικά*, ἥτοι πραγματεῖαι περὶ αἰσθησιῶς καὶ αἰσθητῶν, περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσεως, περὶ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως, περὶ ἐνυπνίων, περὶ τῆς καθ' ὕπνον μαντικῆς, περὶ μακροβιότητος καὶ βραχυβιότητος, περὶ ζωῆς καὶ θανάτου καὶ ἡ ἀμέσως εἰς ταύτας ἐπισυναπτομένη πραγματεία περὶ ἀναπνοῆς, η') *Περὶ τοῦ πνεύματος*, ὅπερ προέρχεται μὲν ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Ἀριστοτέλους, δὲν εἶναι ὅμως αὐτοῦ, θ') *Ζωολογικά*, ἥτοι περὶ ζῴων μορίων εἰς τέσσαρα βιβλία, περὶ ζῴων γενέσεως, περὶ ζῴων πορείας καὶ τὸ σπουδαιότατον ἀπάντων τῶν ζωολογικῶν αἱ περὶ τὰ ζῷα ἱστορίαι εἰς δέκα βιβλία, ὧν τὸ δέκατον εἶναι νόθον. Ἐπίσης δὲ νόθον εἶναι καὶ τὸ περὶ ζῴων κινήσεως.

4) *Μεταφυσικά*, καλούμενα οὕτω, διότι κατὰ τὴν παραδεδομένην διάταξιν τῶν ἔργων τοῦ Ἀριστοτέλους κατέχουσι τὴν μετὰ τὰ φυσικὰ θέσιν. Ἐν τούτοις ἀποτελουμένοις ἐκ δέκα καὶ τεσσάρων βιβλίων ἐρευνᾷ ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τῶν ὄντων.

5) *Ἠθικά*· α') Τὰ ἠθικὰ *Νικομάχεια* εἰς δέκα βιβλία, β') Τὰ *Ἠθικά Εὐδήμεια* εἰς ἐπτὰ βιβλία, ἅτινα συμφωνοῦσιν ἐν τοῖς κυριωτέροις πρὸς τὰς ἠθικὰς θεωρίας τοῦ Ἀριστοτέλους, εἶναι ὅμως δυνατὸν νὰ θεωρηθῶσιν ἔργα τοῦ μαθητοῦ τοῦ Ἀριστοτέλους Εὐδήμου,

γ') Τὰ *μεγάλα Ἠθικά* εἰς δύο μόνον βιβλία. Ἡ ὀνομασία τούτων ἀποδοτέα ὄχι τόσον εἰς τὴν ἑκτάσιν, ὅσον εἰς τὴν ὡς πρὸς τὰ Ἠθικά Νικομάχεια μείζονα δαφίλειαν τοῦ περιεχομένου.

6) *Πολιτικά* εἰς ὀκτώ βιβλία. Ἐν τούτοις ἐξηγῶν τὴν φύσιν τῆς πολιτείας ὡς πραγμάτων τοῦ ἀγαθοῦ ἀναπτύσσει τὰ διάφορα εἶδη τῶν πολιτειῶν καὶ δεικνύει κατὰ τίνες νόμους μεταβάλλονται αὗται, πῶς διατηροῦνται καὶ πῶς φθείρονται. Εἰς ταῦτα προσθετέα καὶ ἡ ἐσχάτως ἀνακαλυφθεῖσα καὶ δημοσιευθεῖσα *Πολιτεία τῶν Ἀθηναίων*.

Τὰ μέχρι τοῦδε μνημονευθέντα συγγράμματα εἶναι ἐλάχιστον μέρος ἐκείνων, ὧν συγγραφεὺς ἐνομιζέτο ὁ Ἀριστοτέλης. Τὰ δὲ ἔτι καὶ νῦν σωζόμενα καὶ τῷ Ἀριστοτέλει ἀποδιδόμενα συγγράμματα *περὶ ἀτόμων γραμμῶν, περὶ φυτῶν, περὶ χρωμάτων, περὶ τῶν ἀκουστικῶν*, πρὸς δὲ καὶ τὰ *φυσιογνωμικὰ* δὲν εἶναι ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους. Αἱ δὲ σωζόμεναι συλλοгаὶ *Προβλημάτων* περιέχουσιν ἐν μέρει γνήσια τοῦ Ἀριστοτέλους προϊόντα καὶ μεταγενεστέρας προσθήκας. Ὁ Ἀριστοτέλης ὑπῆρξε κυρίως ὁ πρῶτος εἰσηγητὴς εὐμεθόδου ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας. Αἱ αὐτοῦ ἡ διδασκαλία ἐπὶ παντὸς ἐπιστητοῦ ὀργανωθείσα κατὰ κανόνας σταθεροὺς προσέλαβε μεθοδικώτερον καὶ κανονικώτερον χαρακτῆρα. Διὸ ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ἀπλῶς διδακτικὸν σκοπὸν ἐπιδιώκων ὀλιγωρεῖ παντάπασιν τῆς ἐπεξεργασίας τῆς μορφῆς τοῦ λόγου καὶ φροντίζει μόνον περὶ τῆς καταλλήλου πρὸς τὰ ἀντικείμενα τῆς ἐρεύνης αὐτοῦ παραστάσεως.

Τὸ ὅφος λοιπὸν αὐτοῦ ἔχον αὐστηρῶς λογικὴν συστηματικὴν μορφήν ἀπέχει τῆς ἐντέχνου συνθέσεως καὶ ἡ φράσις αὐτοῦ εἶναι ξηρὰ καὶ τραχεῖα, πολλάκις δὲ καὶ ἁσαφής, ἕνεκα τῆς μετὰ θαυμαστῆς βραχυλογίας πυκνότητος τῶν ἐννοιῶν. Ἡ δὲ γλῶσσα αὐτοῦ δὲν εἶναι πλεόν ἢ καθαρεύουσα Ἀττικὴ, ἀλλὰ πλησιάζει εἰς τὴν κοινὴν *διάλεκτον*.

Ἐν τῇ *φιλοσοφίᾳ* ὁ Ἀριστοτέλης εἶναι ἀντίθετος τῷ Πλάτῳ καὶ πολεμεῖ τὴν περὶ τῶν *ιδεῶν* θεωρίαν αὐτοῦ. Ἀντὶ νὰ ὀρμηθῇ, ὡς ὁ Πλάτων, ἐκ τῶν *ιδεῶν*, ἵνα ὕψωθῇ μέχρι τῆς πρώτης αὐτῶν πηγῆς, τὸν *Θεόν*, ἀναζητεῖ τὰς ἐσωτερικὰς καὶ συστατικὰς ἀρχὰς τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, ὃν σπουδάζει ὑπὸ πάσας τὰς μορφὰς καὶ

ἐν ἅπασιν τοῖς μεγάλοις φαινομένοις αὐτοῦ. Σπουδάζει τὴν φύσιν καὶ τὸν ἄνθρωπον, τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ὕλην, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας. Ἐξετάζει ἐκ παραλλήλου τὴν μεταφυσικὴν καὶ φυσικὴν ἱστορίαν, τὴν λογικὴν καὶ τὴν φυσικὴν, τὴν ποιητικὴν καὶ ῥητορικὴν μετὰ τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς. Κατὰ ταῦτα ἡ μὲν φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος εἶναι *ιδεολογικὴ* καὶ τείνει νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ κόσμου, ἡ δὲ τοῦ Ἀριστοτέλους *ἐμπειρικὴ* καὶ ἀντλεῖ πᾶσαν γνῶσιν καὶ ἀλήθειαν ἐκ τοῦ κόσμου (*ἐν τοῖς εἶδασι τοῖς αἰσθητοῖς τὰ νοητὰ ἔστιν*). Διακρίνει ὅμως τρεῖς τάξεις ἀληθειῶν· α') τὰς ἀληθείας τὰς κτωμένες διὰ τῆς ἀποδείξεως, ἥτοι τὰς ἐξ ἄλλων ποριζόμενας, β') τὰς γενικὰς καὶ ἀναγκαίας, αἵτινες εἶναι βάσις πάσης ἀποδείξεως καὶ προέρχονται ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου, καὶ γ') τὰς ἐπὶ μέρους ἀληθείας, αἵτινες προέρχονται ἐκ τῆς αἰσθήσεως.

Μετεχειρίσθη δ' ὁ Ἀριστοτέλης ἀντὶ τῆς διαλεκτικῆς τοῦ Πλάτωνος τὴν *λογικὴν*, ἥτοι σύστημα ἐμπειρικὸν τῶν νόμων, καθ' οὓς διανοεῖται ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀντὶ τῆς ἐπαγωγῆς τὸν *συλλογισμόν*.

Ἐν τῇ *μεταφυσικῇ* ἀναγνωρίζει πρώτην τινὰ αἰτίαν τοῦ σύμπαντος τὸν *Νοῦν*, τὸν *Θεόν*, ὅστις εἶναι ἀίδιος, αὔλος, ἀκίνητος καὶ ἐντελὴς τοῦ κόσμου ἀνεξάρτητος. Οὗτος κινεῖ πρὸς ἑαυτὸν τὸ πᾶν. Τίθῃσι δ' ὁ Ἀριστοτέλης τὴν κίνησιν ἀγέννητον καὶ ἀφθαρτον. Εἶναι δὲ κίνησις πᾶσα μεταβολή, ὡς *γένεσις* καὶ *φθορά* (κίνησις κατ' οὐσίαν), *αὐξήσις* καὶ *μειώσις* (κίνησις κατὰ ποσόν), *ἀλλοίωσις* (κίνησις κατὰ ποιόν) καὶ *μεταβολὴ τόπου* (κίνησις κατὰ τόπον). Ἐν ἐκάστῳ ὄντι ὑπάρχει *ὕλη* (τὸ κινούμενον) καὶ *εἶδος* ἢ τύπος αὐτοῦ. Ἡ ὕλη τοῦ ὄντος εἶναι μόνον *δυνάμει ὄν* (δύναμις), οὐσία δὲ τοῦ ὄντος εἶναι ὁ τύπος (ἡ *ἐντελέχεια*), ὃν λαμβάνουσα ἡ δύναμις γίνεται *ἐνεργεία ὄν*. Ὁ τύπος λοιπὸν οὗτος ἡ ἢ ἐντελέχεια τοῦ ὄντος καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους *ψυχὴ* τοῦ ὄντος, ἥτοι *ζωικὴ ἀρχὴ* αὐτοῦ. Αὕτη εἶναι διάφορος ἐν ταῖς διαφόροις βαθμύσι τῶν ὀργανικῶν ὄντων. Καὶ ἐν μὲν τοῖς φυτοῖς αὕτη παρουσιάζεται ὡς θρέψις, ἐν δὲ τοῖς ζῴοις ὡς θρέψις ἅμα καὶ αἰσθήσις καὶ κατὰ τόπον κίνησις, παρὰ δὲ τῷ ἄνθρωπῳ εἰς ὅλα ταῦτα προστίθεται καὶ ὁ νοῦς. Καὶ ἡ μὲν ψυχὴ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῴων, ἥτοι ἡ αἰτία τῆς ζωῆς αὐτῶν, εἶναι ἀχώριστος τῆς ὕλης καὶ συνδέεται μετὰ τῆς τύχης αὐτῆς, ἥτοι εἶναι *θηνητὴ*, ἡ δὲ νοῦν ἔχουσα ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἥτοι ἡ ψυχὴ καθ' ἡμᾶς, εἶναι

μὲν σενδεδεμένη μετὰ τῆς ζωικῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ δὲν ἐξαρτᾶται ἐξ αὐ-
τῆς καὶ εἶναι ἀθάνατος χρησιμεύουσα ὡς σύνδεσμος τοῦ ἀνθρώπου
πρὸς τὸν Θεόν.

Ἐν δὲ τῇ ἡθικῇ παραδέχεται μὲν ὅτι ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου
κεῖται ἐν τῇ ἀρετῇ, ἀλλ' ὡς ἀρετὴν θεωρεῖ τὴν μεσότητα μεταξὺ
τῶν ἐναντίων, τὸ μέτριον (*ἀνάγκη τὴν ἡθικὴν περὶ μέσ' ἅπαντα εἶναι
καὶ μεσότητά τινα*). Διὸ δὲν ἐπιτίθεται μετὰ τῆς αὐτῆς ὡς καὶ ὁ
Πλάτων δυνάμει, κατὰ τῶν παθῶν, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ κανονίσῃ αὐτά.

Ἡ τέχνη παρ' αὐτῷ εἶναι πάντοτε ἀπομίμησις τῆς φύσεως καὶ
τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἐν τέχνῃ ἰδανικόν τοῦ Πλά-
τωνος. Ἐν δὲ τῇ ποιητικῇ οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ ἢ μεταβάλλει εἰς ἀξιώ-
ματα τὴν τέχνην τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν, μάλιστα δὲ τοῦ Σοφο-
κλέους καὶ ἰδίᾳ ἐν τῷ *Οἰδίποδι τυράνῳ*.

Ἐν δὲ τῇ πολιτείᾳ δὲν ἐπιχειρεῖ νὰ πλάσῃ, ὡς ὁ Πλάτων,
πολιτεῖαν, ἀλλ' ἐξηγῶν, ὅτι σκοπὸς τῆς πολιτείας εἶναι ἡ πραγμά-
τωσις τοῦ ἀγαθοῦ τῶν πολιτῶν, ἀναπτύσσει τὰ διάφορα εἶδη τῶν
πολιτειῶν καὶ δεικνύει τοὺς καθ' οὓς αὗται μεταβάλλονται νόμους,
ὡς καὶ πῶς αὗται διατηροῦνται καὶ φθείρονται.

Καθ' ὅλους τοὺς μετὰ ταῦτα αἰῶνας ἡ σπουδὴ τῶν συγγραμμά-
των τοῦ Ἀριστοτέλους ἀπετέλει τὸ κατ' ἐξοχὴν κέντρον πάσης πνευ-
ματικῆς ἐνεργείας. Ἐπὶ παντὸς ἐπιστητοῦ ἐπεκράτει ἡ ἐκ τοῦ Ἀρι-
στοτέλους εἰλημμένη μέθοδος, ὑπῆρξε δ' οὗτος οὐ μόνον θεμελιωτὴς
τῆς καθ' ὅλου ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχῶν σειρᾶς ὅλης εἰδικῶν
ἐπιστημῶν. Μόλις κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ὑπέστησαν μετα-
βολὴν αἱ φυσικαὶ καὶ μαθηματικαὶ αὐτοῦ θεωρίαι, ἐνῷ τὸ κύρος αὐτοῦ
ἐν τῇ λογικῇ, μεταφυσικῇ, ἡθικῇ καὶ πολιτικῇ μένει ἀπαραμειώτον.

Διάδοχος τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῷ Λυκείῳ ὑπῆρξεν ὁ ἐξ Ἑρεσ-
σοῦ τῆς Λέσβου ὀξύνους καὶ χαρίεις Θεόφραστος. Τούτου ἔχουμεν
ιστορίαν φυτῶν καὶ *περὶ αἰτίων φυτῶν* (βοτανικὴν), ἐν οἷς προσφέ-
ρει πολλοῦ λόγου ἀξίας γνώσεις. Γνωστότεροι ὅμως εἶναι οἱ *χαρα-*
κτῆρες αὐτοῦ, οἵτινες ὅμως εἶναι ἐλλιπεῖς.

Μετὰ τοῦτον ὀνομαστότεροι φιλόσοφοι τῆς Περιπατητικῆς σχολῆς
εἶναι *Στράτων ὁ Λαμψακηνός*, *Ἀριστόξενος ὁ μουσικός καὶ φιλό-*
σοφος, οὗ ἔχει διασωθῇ σύγγραμμα μουσικῆς, *Λικαίαρχος ὁ Μισση-*
νιος, *Κριτόλαος καὶ Διόδωρος ὁ Τύριος* καὶ ἄλλοι.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ'.

§ 5. α'. Στωική φιλοσοφία.

Ταύτης ιδρυτῆς ὑπῆρξε *Ζήνων* ὁ *Κιτιεύς*, γεννηθεὶς τῷ 362 π.Χ. Οὗτος ὡς καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἐδίδασκον ἐν τῇ Ποικίλῃ Στοᾷ, ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα *Στωικός*. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ οὐδὲν διασώθη. Διάδοχος τοῦ *Ζήνωνος* ὑπῆρξεν ὁ *Κλεάνθης* ἐξ Ἀσσοῦ τῆς *Τρωάδος*, οὗ ἔχει ἡμῖν διασωθῆ ὕμνος εἰς τὸν Δία. Μετὰ τούτους μνημονεύονται *Ζήνων* ὁ *Ταρσεύς*, *Χρύσιππος* καὶ ὁ *Παναίτιος* (115 π. Χ.) Ἡ Στωικὴ φιλοσοφία εἰσελθοῦσα εἰς Ῥώμην ἐκτίσαστο πολλοὺς ὁπαδοὺς Ῥωμαίους, ὡς τὸν *Σενέκαν*, τὸν *Μουσώνιον*, οὗ ἀκροατῆς ἐγένετο ὁ *Ἐπικτήτιος* ἐξ Ἱεραπόλεως τῆς *Φρυγίας*, καὶ τὸν αὐτοκράτορα *Μάρκον Αὐρήλιον*, ὅστις ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνέψωσε τὴν Στωικὴν φιλοσοφίαν καὶ ἔγραψε τὰ εἰς ἑαυτὸν, σύγγραμμα περιέχον ἐξαιρετοὺς μὲν ἰδέας, ἀλλ' ἐν ἀκαλλωπίστῳ γλώσσῃ. Τοῦ Ἐπικτήτου οὐδὲν σύγγραμμα ἔχομεν, γινώσκομεν δ' ὅμως τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν ἐκ τοῦ μαθητοῦ Ἀρριανοῦ, ὅστις ἔγραψε τὸ *Ἐπικτήτου ἐγχειρίδιον*, τὰς *Ἐπικτήτου διατριβὰς* καὶ *Ἐπικτήτου ἡμιλλας*. Καὶ ὁ εἰς τὸν *Θηβαῖον Κέβητα* ψευδῶς ἀποδιδόμενος *Πιναξ* προσέρχεται ἐκ τινος τῶν τῆς Στωικῆς σχολῆς.

Διὰ τοὺς Στωικοὺς ἡ ἠθικὴ εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν φιλοσοφία. Κατ' αὐτοὺς ὑπάρχει τοῦς τις, λόγος ἀγαθός, ὅστις εἶναι ἐν τῷ κόσμῳ διὰ τῶν νόμων, οὗς ἔθηκεν ἐν αὐτῷ. Ὡστε ἕκαστος ὀφείλει νὰ συμμορφῶται πρὸς τοὺς νόμους τοῦ κόσμου ὡς πρὸς νόμους τοῦ λόγου καὶ νὰ ἀσκῇ τὴν ἀρετὴν. Διὸ θεμελιώδες ἀξίωμα τῶν Στωικῶν ἦτο «*οὐλογοῦμένως τῷ λόγῳ (φύσει) ζῆν*». Ἐπειδὴ ὅμως τὰ πάθη ἐμποδίζουσι τὸν ἄνθρωπον νὰ κανονίζῃ ἑαυτὸν πρὸς τὸν λόγον καὶ ν' ἐκολουθῇ τῇ ἠθικῇ, ἡ Στωικὴ φιλοσοφία ἐδίδασκε τὴν ἀπάθειαν πρὸς πᾶσαν ἐπιθυμίαν καὶ ἐξωτερικὴν ἀντιδρασίαν. Ἐκ τούτου καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν Στωικῶν «*ἀνέχου*» καὶ ἡ ἀνοχὴ πρὸς τὰς λύπας, συμφοράς, συκοφαντίαν, πένιαν, τὰ δεσμὰ καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον.

Τὴν Στωικὴν φιλοσοφίαν γινώσκομεν μᾶλλον ἐκ Ῥωμαϊκῶν πηγῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ *Κικέρωνος*, διότι ἐκ τῶν παλαιῶν Στωικῶν διασώθησαν ἡμῖν μόνον ἀποσπάσματα.

§ 6. δ'. **Ἐπικούρειος φιλοσοφία.**

Ἀντίθετος τῇ Στωικῇ φιλοσοφίᾳ ἦτο ἡ Ἐπικούρειος, ἥς ἱδρυτὴς ἐγένετο Ἐπίκουρος ὁ Ἀθηναῖος (337—270 π. Χ.) Τούτου ἔχομεν τρεῖς ἐπιστολάς, ὡς καὶ ἀποσπάσματα τοῦ περὶ φύσεως συγγράμματος αὐτοῦ ἐν ἀτέχνῳ καὶ ἀκαλλωπίστῳ γλώσσῃ. Κατὰ τὸν Ἐπίκουρον ἡ φιλοσοφία ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ ταύτην αὐτὸς ἔθετεν ἐν τῇ φυγῇ τῶν ἀλγεῖνῶν αἰσθημάτων καὶ ἐπιζητήσει τῶν ἡδέων, ὁπλ. *ἐν τῇ ἡδονῇ*. Ἄλλ' ὑπάρχει ἡ κατ' αἰσθησιν ἡδονή, ἣν αὐτὸς ὀνομάζει *ἡδονὴν ἐν κινήσει*, καὶ ἡ πνευματικὴ, ἥτις καλεῖται ὑπ' αὐτοῦ *ἡδονὴ καταστηματικὴ*. Τὴν πρώτην ὁ Ἐπίκουρος ἐθεώρει κατωτέραν τῆς δευτέρας καὶ συνίστα τὴν ἀπόλαυσιν ταύτης, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ὅμως τῆς φρονήσεως, ἥς ἄνευ ταρασσεται ἡ ἀληθὴς εὐδαιμονία, ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἐπικούρου ἐξέκλιναν τῶν θεωριῶν αὐτοῦ καὶ ἐγέννησαν τὴν παχυλὴν ἡδονικὴν φιλοσοφίαν, ἥτις εὗρε πολλοὺς ὀπαδοὺς καὶ ἐν Ῥώμῃ. Τοῦ Ῥωμαίου ποιητοῦ Λουκρητίου, ὀπαδοῦ τῆς Ἐπικουρείου φιλοσοφίας, τὸ ποίημα «*de rerum natura*» διδάσκει πολλὰ τῆς Ἐπικουρείου φιλοσοφίας.

§ 7. γ'. **Νεωτέρα σκεπτικὴ φιλοσοφία.**

Αἱ ἀρχαὶ τῆς φιλοσοφίας ταύτης ἐτέθησαν ἐν τῇ τοῦ Εὐκλείδου ἐριστικῇ σχολῇ. Κύριος δ' ἀρχηγὸς τῆς σκεπτικῆς φιλοσοφίας ἦτο ὁ ἐπὶ μεγάλου Ἀλεξάνδρου Πύρρων ὁ Ἡλεῖος, ὅστις ὅμως οὐδὲν συνέγραψεν. Ἐν μεταγενεστέροις δὲ χρόνοις ἀναφαίνεται ἡ νεωτέρα σκεπτικὴ φιλοσοφία διὰ τοῦ Ἀλεσιδῆμου (60 π. Χ.). Ἄλλ' ὁ ἐσχατός καὶ μείζωνος λόγου ἄξιος ἀντιπρόσωπος τῆς σκεπτικῆς σχολῆς εἶναι ὁ κατὰ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου αἰῶνος μ. Χ. ἀμάρσα Σέκτος ὁ Ἐμπειρικός, ἱατρός ἐκ Μυτιλήνης. Τούτου ἔχομεν ὀπαυκῶσις Πυρρωνικὰς εἰς τρεῖς βιβλία καὶ πρὸς μαθηματικούς εἰς ἐνδεκά βιβλία.

Ἡ θεμελιώδης τῶν σκεπτικῶν μέθοδος ἦτο ἡ ἀμφιβολία, περὶ παντός, ἡ ἄρνησις πάσης αἰσθητῆς ἐννοίας καὶ ἀντιλήψεως τοῦ πνεύμα-

τος, ἐπομένως ἡ ἀναίρεσις τῆς ἰδεολογικῆς καὶ τῆς ἐμπειρικῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ παντελής διακώλυσις παντὸς συλλογισμοῦ. Διὸ ἡ ἀρχὴ αὐτῶν ἦτο αὐτὸ τοῦτο οὔτε ἐκείνο καὶ οὐδὲν μᾶλλον».

§ 8. δ'. **Νεοπλατωνικὴ φιλοσοφία.**

Ἀρχηγὸς τῆς φιλοσοφίας ταύτης, ἥς ἑδρα εἶναι ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ κατόπιν αἱ Ἀθῆναι, εἶναι Ἀμμόνιος ὁ Σακκάς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου αἰῶνος μ. Χ. ἀκμάσας. Κύριος ὁμῶς ἰδρυτὴς τῆς νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας εἶναι ὁ μαθητὴς τοῦτου Πλωτῖνος ὁ Αἰγύπτιος (205—270 μ. Χ.). Οὗτος σπουδάζας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μετέβη εἰς Ῥώμην, ἔνθα διήγαγε τὸν βίον καὶ ἐδίδαξεν. Συνέγραψε δὲ πεντήκοντα τέσσαρας σφζομένας φιλοσοφικὰς διατριβάς, ἀφ' ὧν λείπει κάλλος μορφῆς καὶ αὐστηρὰ τῆς ὕλης διάταξις. Ταύτας ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Πορφύριος διήρπεν εἰς ἑξ ἑννεάδας. Ἄλλοι δὲ νεοπλατωνικοὶ φιλόσοφοι πλὴν τοῦ Πορφυρίου εἶναι ὁ Ἰάμβλιχος, **θετός** ἐπικαλούμενος ἐκ τῆς Κοίλης Συρίας, ὁ Πρόκλος, ὅστις γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει (412 μ. Χ.) ἦλθεν εἰκοσαέτης εἰς Ἀθήνας καὶ ἐμαθήτευσεν ἐν τῇ θαλλούσῃ τότε ἐκεῖ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν Πλουτάρχου τοῦ Νεστορίου καὶ Συριανοῦ φιλοσοφικῇ σχολῇ. Τοῦτου σφζονται πολλὰ συγγράμματα. Μετὰ δὲ τὸν Πρόκλον ἀναφαίνονται καὶ ἄλλοι τινὲς φιλόσοφοι μέχρις οὗ ἡ ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικὴ σχολὴ κλείεται διὰ διατάγματος τοῦ Ἰουστινιανοῦ τῷ 529 μ. Χ. Ἡ νεοπλατωνικὴ φιλοσοφία περιέλαβεν ἐν ἑαυτῇ ἐκλεκτικὴν θεωρίαν τῶν προηγουμένων φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ προσεπάθησε νὰ διαλλάξῃ τὸ φιλοσοφικὸν τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους σύστημα, ἀλλά, ἐπειδὴ κλίνει μᾶλλον πρὸς τὸ ἰδεολογικὸν τοῦ Πλάτωνος σύστημα, ἐκλήθη *Νεοπλατωνικὴ*. Κύριος δὲ χαρακτὴρ τῆς φιλοσοφίας ταύτης εἶναι ὁ μυστικισμός. Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα, ὡς ἐκ τῆς τότε πολιτικῆς καταστάσεως, ἦλθεν εἰς σχέσεις πρὸς τὴν Ἀνατολὴν καὶ οὕτω προσέλαβε καὶ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τὸ κεκαλυμμένον καὶ ἄοριστον. Ἐν αὐτῇ γίνεται παραδεκτὴ ἐνέργειά τις τῆς ψυχῆς ὑπὲρ τὴν νόησιν, ἥτοι ἡ διὰ ἐκστάσεως γνῶσις καὶ κοινωνία πρὸς τὸν Θεόν.

Παράρτημα.

Παντοδαποί συγγραφείς.

Ἐνταῦθα ἀναφέρομεν συντόμως τοὺς εἰς εἰδικὰ ἐπιστήμας ἀσχοληθέντας καὶ περὶ αὐτῶν συγγράψαντας καὶ τοὺς συλλογεῖς ἱστορικῶν καὶ φιλοσοφικῶν εἰδήσεων. Τούτων κυρίως δὲν παρατηρεῖται τὸ εἶδος ἢ ἡ μορφή τοῦ λόγου, ἀλλὰ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐρεῦνης.

α') *Μαθηματικά*. Ὁ πρῶτος ἐπίσημος μαθηματικὸς εἶναι *Εὐκλείδης* (300 π. Χ.) *ἐκ Γέλας τῆς Σικελίας* ἰσως καταγόμενος. Οὗτος ἐκ τῆς Πλατωνικῆς σχολῆς προελθὼν ἐδίδαξεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ συνέγραψε πολλὰ, ὡς *στοιχεῖα Μαθηματικῆς* (Γεωμετρία). *Λεγόμενα* (εἰσαγωγή εἰς τὴν ἀναλυτικὴν Γεωμετρίαν), *Φαινόμενα* ἢ *ἀρχαὲς ἀστρονομίας, κατατομὴν καρδός* (διαίρεσις τῆς μουσικῆς κλίμακος) καὶ ἄλλα.

Ἀρχιμήδης ὁ Συρακόσιος (287—212 π. Χ.). Οὗτος ὑπῆρξε μέγας εἰς τὴν καθαρὰν καὶ ἐφηρμοσμένην μαθηματικὴν, περίφημος δὲ διὰ τὰς τολμηρὰς καὶ σπουδαίας ἀνακαλύψεις αὐτοῦ ἐν τῇ Γεωμετρίᾳ, Στατικῇ, διὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς περιφορᾶς τῶν πλανητῶν, τῆς σχέσεως τῆς διαμέτρου πρὸς τὴν περιφέρειαν τοῦ κύκλου καὶ ἄλλων πλείστων. Συγγράμματα τούτου εἰσώθησαν πολλὰ ἐν Δωρικῇ διαλέκτῳ.

Ἀπολλώνιος ἐκ Πέργης τῆς Παμφυλίας (200 π. Χ.), μέγας γωμέτρης καλούμενος, συνέγραψεν ὀκτὼ ἐξάιρετα βιβλία περὶ τῶν κωνικῶν τομῶν, ὧν τὰ τέσσαρα σφύζονται ἑλληνιστί, τὰ δὲ τρία ἐπόμενα λατινιστί.

Εἰς τὴν ἐφηρμοσμένην Μαθηματικὴν ἀνήκει ἡ *τακτικὴ καὶ στρατηγική*. Ὁ ἐπὶ Κλαυδίου (50 μ. Χ.) ζῶν *Ὀρῆσαυρος* ἔγραψε τὸν σφύζομενον *στρατηγικὸν λόγον*, σύγγραμμα περιέχον εἰς ὕψος τραχὺ καλὴν ὕλην ἀνευ μακρολογίας.

Αἰλιανός, ἐπὶ Ἀδριανοῦ ζῶν, συνέγραψε περὶ *στρατηγικῶν τάξεων Ἑλληνικῶν*.

Αἰνίας, σύγχρονος τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ἔγραψε *στρατηγικὰ καὶ πολιορκητικά*, ὅ,τι δ' αὐτοῦ σφύζεται φαίνεται ἐπεξεργασμένον ὑπὸ τοῦ *Αἰλιανοῦ*.

Πολύαινος ὁ Μακεδὼν. Οὗτος συνέγραψε τὸ διασωθὲν σύγγραμμα στρατηγικὰ εἰς ὀκτὼ βιβλία, ὧν ὁμῶς τὸ ἕκτον καὶ τὸ τέλος τοῦ ὀγδόου εἶναι ἀτελῶς παραδεδομένα.

Πρὸς τούτοις δὲ εἰς τὴν ἐφηρμοσμένην Μαθηματικὴν ἀνήκει καὶ ἡ **Μουσική**, ἣν εἶχον πραγματευθῇ τὸ πρῶτον οἱ Πυθαγόρειοι. Ἄριστοτέλης ὁ **Ταρακτῆνος**, μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους, συνέγραψε **στοιχεῖα ἀρμονικὰ** εἰς τρία βιβλία σφζόμενα. Ἀριστείδης δ' ὁ **Κυρτιλιανός** ἔγραψε περὶ μουσικῆς βιβλία τρία.

δ') **Γεωγραφία.** Αὕτη ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἦτο ἠνωμένη μετὰ τῆς ἱστορίας ἰδίως ἐν τῇ Ἰωνικῇ λογογραφία, μετὰ ταῦτα ὁμῶς ἀπεχωρίσθη καὶ οὕτως ἐγεννήθησαν αἱ περιηγήσεις, **περίπλοι καὶ κατάπλοι.** Ἐπειτα συνεγράφοντο ἐπιστημονικαὶ Γεωγραφίαι ἐπὶ μαθηματικῶν βάσεων.

Ἀναφέρονται δὲ γεωγράφοι **Πυθέας ὁ Μασσαλιώτης** ἐπὶ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, **Νιάρχος ὁ Κρής**, ἑκτόλουτος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, **Δικαιάρχος ἐκ Μεσσηνίας τῆς Σικελίας** (320 π. Χ.), ὅστις συνέγραψεν ἐν εἵδει περιηγήσεως ἀπογραφικὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν περιγραφὴν τῆς Ἑλλάδος, ἥς σφζονται δύο ἀποσπάσματα, ὧν τὸ μὲν περιέχει περιγραφὴν **Βοιωτίας καὶ Ἀττικῆς**, τὸ δὲ περὶ ὅρους **Πηλίου.**

Τὴν βάσιν δὲ τῆς μαθηματικῆς Γεωγραφίας ἔθηκεν Ἑρατοσθένης ὁ **Κυρηναῖος** γεννηθεὶς τῷ 276 π. Χ. Οὗτος πρῶτος ὀνομάσας ἑαυτὸν **γεόλογον** ἦτο τὸ καθολικώτατον πνεῦμα τῶν Ἀλεξανδρεωτικῶν χρόνων, ἀσχοληθεὶς περὶ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς παιδείας. Διὸ ἦν οὐ μόνον γεωγράφος, ἀλλὰ καὶ σπουδαῖος μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος.

Στράβων ἐξ Ἀμασειας τοῦ Πόντου (66 π. Χ. — 24 μ. Χ.). Τούτου τὰ Γεωγραφικὰ εἰς δέκα καὶ ἑπτὰ βιβλία διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, μετὰ χασμάτων ὅμως καὶ διαφορῶν. Τὰ δύο πρῶτα τῶν βιβλίων περιέχουσι τὴν κοσμογραφίαν μετὰ κριτικῆς τῶν ἀρχαιοτέρων γεωγράφων, ἰδίως δὲ τοῦ Ἑρατοσθένους, τὰ δ' ὑπόλοιπα τὴν χωρογραφίαν τῆς Εὐρώπης, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς.

Πτολεμαῖος ὁ Κλαύδιος (150 μ. Χ.) ἐκ Πηλουσίου τῆς Αἰγύπτου. Οὗτος ἦν ἀκριβὴς μαθηματικὸς, ἀστρονόμος καὶ γεωγράφος πλουτίσας ὑψηλὰ ἀστρονομίαν καὶ μαθηματικὴν Γεωγραφίαν διὰ θαυμα-

στῶν ἔργων. Ἐκτὸς ἄλλων πολλῶν ἔργων συνέγραψε καὶ *γεωγραφικὴν ὑφήγησιν* εἰς ὀκτὼ βιβλία, ὧν τὸ ὄγδοον περιέχει διδασκαλίαν πρὸς κατασκευὴν γεωγραφικῶν πινάκων. Τὸ ἔργον τοῦτο, ὡς καὶ τὸ τοῦ Στράβωνος, εἶναι αἱ κάλλιστα πηγαὶ τῆς γνώσεως τῆς ἀρχαίας γεωγραφίας.

Παυσανίας ὁ καλούμενος *περιηγητής* (150 μ. Χ.). Τούτου σφίζεται *περιήγησις* τῆς Ἑλλάδος, ἥτις εἶναι χωρογραφική, τοπογραφική καὶ ἀρχαιολογικὴ περιγραφή τῆς Ἑλλάδος εἰς δέκα βιβλία, ὧν ἕκαστον φέρει τὴν ἰδιαιτέραν ἐπιγραφὴν τῆς ἐν αὐτῷ πραγματευομένης χώρας.

Εἶδος περιηγητικοῦ βιβλίου εἶναι καὶ ὁ *συνέκδημος* τοῦ Ἱεροκλέους ἀκμάσαςτος ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ξηρόν ἀπογραφικὸν ἐγχειρίδιον τῶν ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων τοῦ Βυζαντιακοῦ βασιλείου. *Στέφανος ὁ Βυζάντιος* (482 μ. Χ.). Οὗτος ἔγραψε κατ' ἀλφάβητον γεωγραφικὸν λεξικὸν ἐπιγραφόμενον *ἐθνικὰ ἢ περὶ ἐθνῶν*, ἥτοι περὶ πόλεων, νήσων τε καὶ ἐθνῶν, δῆμων τε καὶ τόπων κτλ., οὗ σφίζεται νῦν ἐπιτομὴ ἐπιγραφομένη *περὶ πόλεων*.

γ') *Ἱατρική*. Ἐν ταύτῃ ἀρχαιότατος εἶναι Ἱπποκράτης ὁ Κῷος (426—371 π. Χ.), ἀσκληπιάδης πατὴρ τῆς ἱατρικῆς ἐπικληθεὶς. Τὰ σφζόμενα τούτου συγγράμματα εἶναι ἐν Ἰωνικῇ διαλέκτῳ τραχυτέρᾳ τῆς τοῦ Ἡροδότου.

Γαληνὸς ἐκ Περγάμου τῆς Μ. Ἀσίας (130 μ. Χ.). Οὗτος ὡς ἱατρός καὶ λόγιος ἦτο ἐκ τῶν ἐξοχωτάτων τῆς ἀρχαιότητος. Τούτου ἔχομεν ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἱπποκράτην καὶ ἐβδομήκοντα ἄλλα συγγράμματα γνήσια.

Ἀρεταῖος ἐκ Καππαδοκίας, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δευτέρου ἀπὸ Χριστοῦ αἰῶνος ἀκμάσας, ἔγραψε *περὶ αἰτιῶν καὶ σημείων ὀξέων παθῶν, ὀξέων ρούσων θεραπευτικῶν, καὶ χρονίων ρούσων θεραπευτικῶν* ἀνὰ δύο βιβλία. Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι ἱατροὶ συγγράψαντες περὶ ἱατρικῆς πολλὰ σφζόμενα ὡς *Παῦλος ὁ Αἰγινήτης* (650 μ. Χ.), *Ἀέτιος* (550 μ. Χ.) καὶ ἄλλοι.

δ') *Μυθολογία*. *Ἀπολλοδώρος ὁ Ἀθηναῖος* (140 π. Χ.). Στωϊκὸς φιλόσοφος, μαθητὴς τοῦ Παναιτίου. Τούτου ἔχομεν *βιβλιοθήκην* εἰς τρία βιβλία περιλαμβάνοντα τὴν μυθολογίαν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν θεῶν (θεογονίας) μέχρι τῶν ἡρώων. *Περὶ δὲ τῆς μυθολογίας ἡ σχολή-*

θησαν καὶ ἄλλοι, ὧν τὰ ἔργα ἢ ἀπώλοντο ἢ σφύζονται ἐπιτομαὶ τούτων.

ε') *Μυθιστορία*. Ταύτης παράδειγμα ἔχομεν ἐν τῇ κλασικῇ ἐποχῇ τὴν *Κύρου παιδείαν* τοῦ *Ξενοφῶντος*, ἥτις εἶναι ἠθικὸν καὶ πολιτικὸν μυθιστόρημα μετὰ ἱστορικῆς βάσεως. Τὸ εἶδος ὅμως τοῦτο προσλαβὼν ὡς βάσιν τὸν ἐρωτικὸν μῦθον ἐμορφώθη πολλῶν βραδύτερον. Οὕτως ἐφευρετὴς αὐτοῦ λέγεται Ἀριστείδης ὁ *Μιλήσιος* (160 π.Χ.). ὅστις ἔγραψε *Μιλησιακούς λόγους*, ἥτοι πλαστὰς ἐρωτικὰς ἱστορίας μὴ σφζόμενας.

Παρθένιος ἐκ Νικαίας τῆς *Βιθυνίας* (60 π. Χ.). Τούτου σφύζονται τριάκοντα καὶ ἐξ πεζαὶ ἐκλογαὶ ἐπιγραφόμεναι ἐρωτικὰ ἢ περὶ ἐρωτικῶν παθημάτων.

Ἀτῶνιος Διογένης, ὅστις συνέγραψε τῶν ὑπὲρ *Θούλην* (νῆσον) ἀπίστων λόγους τέσσαρας καὶ εἴκοσιν, ὧν ἐκλογὴν ἔχει ὁ κατόπιν μνημονευόμενος Φώτιος.

Ἰάμβελιχος ἐκ *Συρίας* (70 μ.Χ.). τῶν ἔργων τούτου ἔχομεν ἐπίσης ἐπιτομὴν ὑπὸ τοῦ Φωτίου.

Ἡλιόδωρος ἐξ Ἐμέσης τῆς *Φοινίκης* (390 μ.Χ.), ἐπίσκοπος Τρίκκης τῆς Θεσσαλίας, συνέγραψεν ἐν γλώσσει γλαφυρᾷ *Αἰθιοπικῶν δέκα βιβλία* σφζόμενα.

Δίγγος σοφιστής, ἀγνώστου τόπου καὶ χρόνου. Τούτου ἔχομεν τῶν κατὰ *Δάφνην* καὶ *Χλόην* λόγους τέσσαρας, μυθιστόρημα ποιμενικόν, διαπρέπον κατὰ τὴν ἀπλὴν ἐφεύρεσιν, φυσικότητα καὶ ἀφέλειαν.

Ξενοφῶν ὁ Ἐφέσιος, οὗ ἔχομεν τῶν κατ' *Ἀρθιαν* καὶ *Ἀβροκόμην* βιβλία πέντε.

Χαρίτων ὁ ἐκ τῆς ἐν *Μαρίᾳ Ἀφροδισιάδος*, οὗ σφύζονται τὰ περὶ *Χαρίταν* καὶ *Καλλιρρόην* εἰς βιβλία ὀκτώ. Ὁ χρόνος τούτου, ὡς καὶ τοῦ προηγουμένου, εἶναι ἄγνωστος.

Ἀχιλλεύς ὁ Τάτιος ἐξ Ἀλεξανδρείας, ζῶν περίπου ἐν ἀρχῇ τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος μ. Χ. Τούτου ἔχομεν τῶν κατὰ *Λευκίπην* καὶ *Κλειτοφῶντα* λόγους ὀκτώ.

Εὐστάθιος ἐξ Αἰγύπτου (1050 μ. Χ.). Τούτου ὑπάρχει μυθιστόρημα μετὰ δραματικοῦ χρωματισμοῦ, τὰ κατ' *Ἰομήνην* καὶ *Ἰομήριαν* εἰς ἑνδεκά βιβλία.

Πρὸς δὲ ἀναφέρομεν τὰ κατὰ *Ῥοδάνθην* καὶ *Δοσικλέα* ἐν ἱαμβικοῖς στίχοις τοῦ Πτωχοπροδρόμου, τὰ κατὰ *Δρόσυλλαν* καὶ *Χαρίκλεια* ἐν πολιτικοῖς στίχοις *Νικήτα* τοῦ *Εὐγενειαροῦ* (120 μ.Χ.) καὶ τὰ κατ' *Ἀρίστανδρον* καὶ *Καλλιθέαν* τοῦ *Μαρασση* τῶν αὐτῶν περιήπου χρόνων.

ς'.) *Βιογράφοι καὶ συλλογεῖς* ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ποιητῶν.

Φλάβιος Φιλόστρατος ὁ δεῦτερος (250 μ. Χ.) ἐκ *Λήμνου*. Τοῦτου σφίζονται α') βίος *Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέως*, β') βιοὶ σοφιστῶν εἰς δύο βιβλία, γ') *Ἡρωικὸς λόγος*, ἥτοι διάλογος περὶ τῶν Τρωικῶν ἡρώων, δ') *ἐκφράσεις ἢ εἰκόνες*, δηλ. περιγραφαὶ εἰκόνων ἱστορικῶν, οἰκογενειακοῦ βίου, τόπων, καρπῶν, ἀνθέων καὶ λοιπῶν, σπουδαῖαι διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης καὶ κρίσιν τῆς διαφορᾶς τῆς παλαιᾶς καὶ νεωτέρας ζωγραφικῆς. *Εἰκόνας* ἐπίσης ἔγραψε καὶ ὁ ἐκ θυγατρὸς ἑγγονος τούτου *Φιλόστρατος* ὁ τρίτος.—*Συλλογεῖς* δ' εἶναι *Ἀθήναιος* ἐκ *Ναυκράτιος* τῆς *Αἰγύπτου* (170—230 μ. Χ.) γραμματικὸς καὶ σοφιστὴς ἐν *Ἀλεξανδρείᾳ* καὶ *Ῥώμῃ*. Τὸ ἐν διαλογικῇ μορφῇ σύγγραμμα αὐτοῦ *Δειπνοσοφισταί* εἰς δέκα καὶ πέντε βιβλία περιέχει ποικίλας εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου, ἡθῶν καὶ ἐθίμων, τεχνῶν, ἐπιτηδευμάτων καὶ συγγραμμάτων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐξ ἀναγνώσεως καὶ ποιητῶν ἀπολεσθέντων. Ἐκ τῶν δέκα καὶ πέντε βιβλίων τὰ δύο πρῶτα καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ τρίτου σφίζονται μόνον ἐν ἐπιτομῇ, τὸ δὲ δέκατον πέμπτον μετὰ πολλῶν χασμάτων, τὰ δὲ λοιπὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τέλεια.

Διογένης ὁ Λαέρτιος (200 μ. Χ.). Τοῦτου ἔχομεν πόνημα περὶ βίων, δογμάτων καὶ ἀποφθεγμάτων τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκίμησάντων εἰς δέκα βιβλία.

Κλαῦδιος Αἰλιανὸς ὁ σοφιστὴς *Ῥωμαῖος* ἐκ *Πραιέστου* (220 μ. Χ.). Διασωθέντα τούτου πονήματα εἶναι α') *ποικίλη ἱστορία*, ἥτοι συλλογὴ εἰδήσεων περὶ διαφόρων ἀντικειμένων ἐκ τῆς ἱστορίας, τῆς φύσεως καὶ τῶν ἐθνῶν, τῆς τέχνης καὶ παιδείας τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων, β') *περὶ ζώων ιδιότητος* εἰς δέκα καὶ ἑπτὰ βιβλία μετὰ ἐκλελεγμένης λέξεως καὶ σοφιστικοῦ χρωματισμοῦ. Ἀπλοῦς δὲ συλλογὴς χωρὶς νὰ προσθήσῃ οὐδεμίαν ἰδίαν λέξιν εἶναι *Ἰωάννης ὁ Στοβαῖος* (*Στόδοι* πόλις τῆς *Μακεδονίας*) ζῶν περὶ τὸ 550 μ. Χ. Οὗτος

χάριν τῆς διδασκαλίας τοῦ ἰδίου υἱοῦ Σεπτιμίου ἐποίησεν ἐξ ἀναγνώσεως πλείστων ποιητῶν καὶ συγγραφέων Ἀρθολόγιον ἐκλογῶν, ἀποφθεγμάτων καὶ ὑποθηκῶν εἰς τέσσαρα βιβλία.

Φώτιος, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸν ἑνατον αἰῶνα. Τούτου σπουδαῖον καὶ πολύτιμον ἔργον εἶναι ἡ βιβλιοθήκη ἡ Μυριόβιβλος, ἥτοι ἀπογραφή καὶ κρίσις τῶν ἀναγνωσθέντων ὑπ' αὐτοῦ διακοσίων ὀγδοήκοντα συγγραμμάτων, ὧν πολλῶν ἀπολεσθέντων διασώθησαν ἐν αὐτῇ ἀποσπάσματα. Πρὸς δὲ ὑπάρχει τοῦ ἰδίου συναγωγῆς λέξεων, ἥτοι γλωσσάριον κατ' ἀλφάβητον, ἰδίως τῶν ῥητόρων καὶ ἱστορικῶν.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εἰσαγωγή	σελ. 7.
Περὶ διαλέκτων	σελ. 8.
Εἰσαγωγή ἱστορίας καὶ Ἰωνες λογογράφοι	σελ. 13.
Ἡρόδοτος	σελ. 15.
Θουκυδίδης	σελ. 19.
Ξενοφῶν	σελ. 26.
Σύγχρονοι Ξενοφῶντος ἱστορικοὶ	σελ. 29.
Δευτέρα περίοδος τῆς ἱστορίας	σελ. 30.
Τρίτη περίοδος τῆς ἱστορίας. Πολύβιος	σελ. 32.
Τετάρτη περίοδος τῆς ἱστορίας. Διόδωρος ὁ Σικελιώτης	σελ. 36.
Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς	σελ. 37.
Ἡθικὴ ἱστοριογραφία. Πλούταρχος	σελ. 38.
Πέμπτη περίοδος τῆς ἱστορίας. Ἀρριανὸς	σελ. 40.
Ἀππιανὸς	σελ. 41.
Δίων ὁ Κάσσιος Κοκκηγιανὸς	σελ. 43.
Ἡρωδιανὸς	σελ. 44.
Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ	σελ. 47.
Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία	σελ. 51.
Εἰσαγωγή εἰς τὴν ῥητορείαν	σελ. 52.
Ἀρχαὶ τεχνικῆς ῥητορείας. Γοργίας ὁ Λεοντίνος	σελ. 53.
Περὶ τῶν εἰδῶν τοῦ ῥητορικοῦ λόγου καὶ τῶν τόπων, ἐνθα ἡσκεῖτο οὗτος,	σελ. 55.
Ἐκκλησία τοῦ δήμου	σελ. 56.
Περὶ Ἀττικῶν δικαστηρίων	σελ. 58.
Περὶ τῶν δέκα Ἀττικῶν ῥητόρων. Ἀντιφῶν	σελ. 60.
Ἀνδοκίδης	σελ. 62.
Λυσίας	σελ. 64.
Ἰσοκράτης	σελ. 66.
Ἰσαῖος	σελ. 68.
Λυκοῦργος	σελ. 70.
Δημοσθένης	σελ. 72.
Δισχίνης	σελ. 75.
Ὑπερείδης	σελ. 76.
Δειναρχος	σελ. 78.
Παρακμὴ τῆς ῥητορικῆς καὶ οἱ νεώτεροι σοφισταὶ	σελ. 80.
Χριστιανικὴ ῥητορεία	σελ. 85.
Περὶ ἔπους ἢ ἐπικῆς ποιήσεως	σελ. 87.
Περὶ τῆς ἀκμῆς τοῦ ἔπους, ἥτοι τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ	σελ. 92.
Γενικὸς χαρακτηρισμὸς τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν	σελ. 96.
Ἱστορία τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν	σελ. 99.
Περὶ ἄλλων ποιημάτων τῷ Ὀμήρῳ ἀποδιδομένων	σελ. 102.
Κυκλικοὶ ποιηταὶ	σελ. 103.
Ἡσίοδος	σελ. 105.
Τὸ ἥρωικόν ἔπος ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων	σελ. 111.
Τὸ διδακτικόν ἔπος μετὰ τὸν Ἡσίοδον	σελ. 119.
Παρωδικόν ἔπος	σελ. 121.
Περὶ Αἰσωπείων μύθων	σελ. 123.
Περὶ λυρικῆς ποιήσεως	σελ. 124.
Περὶ ἐλεγείας	σελ. 127.
Ποιηταὶ ἐλεγείας	σελ. 127.
Τυρταῖος	σελ. 128.
Μίμνερμος	σελ. 129.
Σόλων	σελ. 130.
Φωκυλίδης, Θέογνις, Σιμωνίδης	σελ. 132—133.
Ἀλεξανδρίνοι ποιηταὶ ἐλεγείας	σελ. 134.
Περὶ ἐπιγράμματος	σελ. 136.
Ἰαμβικὴ ποίησις	

σελ. 138.— Περὶ μελικῆς ποιήσεως σελ. 142.— Ποιηταὶ Αἰολικῆς μελικῆς ποιήσεως σελ. 146.— Ποιηταὶ Δωρικῆς μελικῆς (χορικῆς) ποιήσεως σελ. 151.— Ποιηταὶ καθολικῆς μελικῆς ποιήσεως σελ. 153.— Περὶ διθυράμβων σελ. 160.— Εἰσαγωγή, εἰς τὸ δῶμα σελ. 161.— Τραγωδία σελ. 162.— Περὶ σατυρικοῦ δράματος σελ. 164.— Περὶ θεάτρου σελ. 165.— Περὶ ὑποκριτῶν, ἐνδυμάτων κλ. σελ. 167.— Περὶ χορηγίας, χοροῦ, τραγικῶν ἀγώνων καὶ διδασκαλίας δραμάτων σελ. 169.— Περὶ τῶν μερῶν τῆς τραγωδίας σελ. 173.— Περὶ δραματικῆς τέχνης σελ. 175.— Αἰσχύλος σελ. 181.— Αἱ σφζόμεναι τοῦ Αἰσχύλου τραγωδαὶ σελ. 183.— Σοφοκλῆς σελ. 189.— Αἱ σφζόμεναι τοῦ Σοφοκλέους τραγωδαὶ σελ. 192.— Εὐριπίδης σελ. 199.— Τὰ σφζόμενα δράματα τοῦ Εὐριπίδου σελ. 203.— Ἡ τραγωδία μετὰ τοὺς τρεῖς μεγάλους τραγικούς ποιητὰς σελ. 209.— Δευτερεύοντα εἶδη δραματικῆς ποιήσεως σελ. 210.— Κωμωδία σελ. 213.— Ἀρχαία κωμωδία σελ. 216.— Ἀριστοφάνης σελ. 217.— Αἱ σφζόμεναι τοῦ Ἀριστοφάνους κωμωδαὶ σελ. 219.— Μέση κωμωδία σελ. 222.— Νέα κωμωδία σελ. 224.— Περὶ φιλοσοφίας σελ. 225.— Ἰωνικὴ φιλοσοφία σελ. 227.— Δωρικὴ (Πυθαγόρειος) φιλοσοφία σελ. 229.— Ἑλεατικὴ φιλοσοφία σελ. 231.— Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας σελ. 232.— Περὶ σκεπτισμοῦ (σοφιστῶν) σελ. 233.— Φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους σελ. 236.— Ἑλᾶσσονες Σωκρατικαὶ σχολαὶ σελ. 240.— Πλατωνικὴ ἢ Ἀκαδημεικὴ φιλοσοφία σελ. 241.— Ἀριστοτελικὴ ἢ περιπατητικὴ φιλοσοφία σελ. 247.— Στωικὴ φιλοσοφία σελ. 252.— Ἐπικούρειος φιλοσοφία σελ. 253.— Νεωτέρα σκεπτικὴ φιλοσοφία σελ. 253.— Νεοπλατωνικὴ φιλοσοφία σελ. 254.— Παράρτημα σελ. 255.

02 Μαΐου 1926

Λαρόπουλος Παναγιώτης
καθηγητής ελληνικών

Υψηλάντου 54.
Πειραιώς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000161315

